This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

B 1,283,819

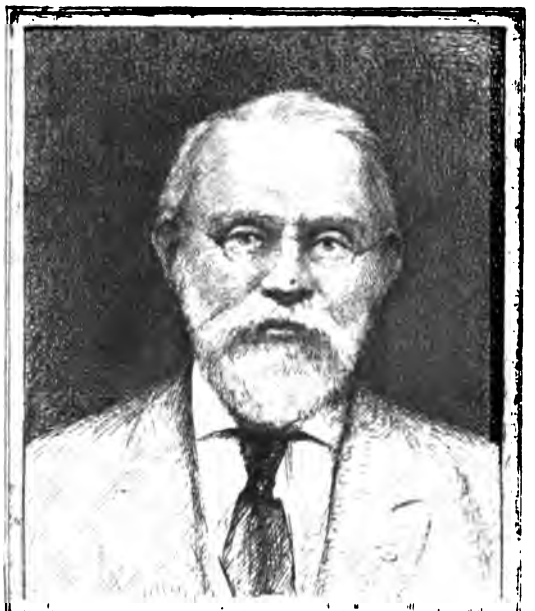

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA.

č. VI.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

I. 2.

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA

ŘÍDÍ

JAR. GOLL A JOS. PEKAŘ.

Č. VI.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

L. NIEDERLE.

V PRAZE.
NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,
knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
1904.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

DR. LUBOR NIEDERLE,

PROFESSOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK II.

V PRAZE.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,

knihkupců České university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

1904.

D
147
.N68
sect.1
pt.1
no.2

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

T24-65558

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

DÍL I.

PŮVOD A POČÁTKY NÁRODA SLOVANSKÉHO.

SVAZEK II.

KAPITOLA VI.

POČÁTKY HISTORIE A PŘÍCHOD SKYTHŮ.

Úvod. — Doba nejstarší. — Národové mythičtí. Hyperboreové. — Kimmeriové. — Příchod Skythů z Asie. — Nové seskupení národů. — Výprava Dareiova.

Přehlédneme-li zprávy starých pramenů, pokud se vztahují k rozsáhlému území mezi Vislou, Baltem, Karpaty a Desnou, kde předpokládáme na základě svrchu vyloženém odedávna sídla Slovanů, a pohlédneme-li na ně s hlediska vzdálenějšího, vystoupí nám před oči čtyři velké události, které pronikavěji působily na národopisné poměry této končiny před Kristovým narozením. Vidíme totiž, jak se území praslovanského více méně dotýkají čtyři velké vpády cizích národů, a zprávy o nich přinášejí s sebou první jasnější paprsky do dějin Zakarpatí, o něž jinak málokterý dějepisec nebo zeměpisec zavadil. Těmito hlavními událostmi jsou příchod Skythů do jižní Rusi, počátek pohybů germanských od Baltického moře a pohybů gallských od středního Dunaje, pokud oba směřovaly k severním břehům pontským, a konečně příchod Sarmatů do končin dříve Skythy zaujatých. Tyto čtyři historické události staré východní Evropy nedotkly se všechny stejně zakarpatských Slovanů; pohyb germanských Bastarnů zajisté měrou mnohem větší zasáhl do jejich vývoje než příchod Skythů nebo Gallů. Ale se zřetelem k nim můžeme si přece nejlépe představiti a rozvrhnouti nejstarší dějiny slovanské z doby před Ptolemaiem. Události ty rozčleňují nám obraz, jenž by jinak byl zahalený a nejasný, kolem čtyř význačných bodů, k nimž mnohé detaily jinak záhadné lze určitě neb aspoň pravděpodobně připojiti.

Tím způsobem můžeme se dodělati obrazu, který nám předvádí počátky slovanské historie, ačkoliv jinak prameny o Slovanech ještě nemluví.

Ovšem nemáme pro zmíněné hlavní děje stejně historických zpráv. Kdežto zprávy o příchodu a pobytu Skythů ve východní Evropě jsou poměrně hojné, ubývá jich pro období následující, kde se leckdy spokojiti musíme pouhou kombinací. Proto také líčení naše rozsahem i podrobnostmi velice se rozrůzní. Tím vysvětluji už předem velké rozdíly, které se jeví v objemu kapitol, věnovaných počáteční historii Slovanů. První, jednající o skythské periodě, zaujímá místo nepoměrně, ale přirozeně větší.

V dobách, kdy o ethnografickém stavu zemí středomořských máme živé představy a kdy se i politické dějiny těchto končin před našima očima počínají plně rozvíjeti, východní Evropa, a ovšem nitrozemí více nežli břehy pontské, leží ještě v úplné tmě. Homerovy a Hesiodovy zprávy o spravedlivých kmenech Hippemolgů (*Ἱππημολγοί* Il. XIII. 5), Galaktofagů (*Γλακτοφάγοι* tamže, Hesiod u Strab. VII. 3, 9), Abiů (*Ἄβιοι* tamže), Laistrygonů (*Λαιστρυγόνες* Odyss. X. 119), rovněž jako pozdější Dionysiovi Hippopodi (*Ἱπποπόδες* Per. 308) jsou takového mythického rázu, že mám za zbytečno následovati hr. Dzieduszyckého [1]) a blíže se jimi obírati.[2]) Ani o Hyperborejích (*Ὑπερβόρεοι*) netřeba se šířiti, třebas vyskytli se vykladatelé, kteří je ztotožňovali se Slovany. Neboť ze všech mythických tradic, o nich zachovaných, v nichž vystupuje opět jako základní rys ušlechtilá

---

[1]) Srv. *Dzieduszyckého* Wiadomości 149 sl.

[2]) Il. XIII. 5. *Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἱππημολγῶν, Γλακτοφάγων, Ἀβίων τε δικαιοτάτων τ' ἀνθρώπων.* O Laistrygonech srv. vypravování Odysseovo Faiakům X. 77 sl U Hesioda objevují se ve verši citovaném Eratosthenem (u Strab. VII. 3, 7) *Σκύθαι ἱππημολγοί*, a Strabon (VII. 3, 2, 6 sl.) se domnívá, že i jména svrchu uvedená u Homera (v IX. st.) značí Skythy a Sarmaty (*ὅτι τοὺς Ἱππημολγοὺς καὶ Γαλακτοφάγους καὶ Ἄβίους συνῆψεν αὐτοῖς (τοῖς Μυσοῖς), οἵπερ εἰσὶν οἱ ἀμάξοικοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται* Srv. i VII. 3, 3, 4 a XII. 3, 26). Podobně Nikolaos z Damasku (*Συναγωγὴ* 3 s. v. *Γαλακτοφάγοι*). Můžeme-li tento výklad připustiti, závisí na otázce dnes ještě nerozřešené, existovali-li již za Istrem Skythové v dobách Homera a Hesioda před koncem VIII. st. př. Kr. Srv. o tom dále na str. 225. Verše ostatně mohou býti interpolacemi z doby pozdější.

povaha, spravedlivost, život klidný a šťastný[1]), — soudím, že Hyperboreové pravidlem nebyli v očích Hellenů určitým kmenem žijícím na severu dnešní Rusi nebo v Asii, nýbrž že jméno jejich sloužilo za kollektivní název (už sám význam tak svědčí) pro neznámé kmeny severní, o nichž přicházely na jih jen zprávy velmi matné a jejichž život lidová filosofie řecká představovala si v krásném světle právě tak, jako život jiných národů domněle na konci světa bydlících.[2]) Není to žádný důvod, na základě jehož bychom mohli viděti v nich Slovany. Jest ovšem možno říci, že tento kollektivní název vztahoval se i na Slovany — vždyť Slované zde na severu bydlili, — ale je naprosto chybou ztotožňovati je přímo se Slovany nebo Litevci tak, jak to učinil ještě nedávno hrabě Dzieduszycki.[3])

Prvním historickým kmenem nadpontských končin východní Evropy, o jehož existenci nelze již pochybovati — *ἔθνος ἱστορίαις γνωστόν* praví Eustathios v komm. k Odyssei XI. 14, — byli staří Kimmeriové, *Κιμμέριοι*, Cimmerii.[4])

Ovšem i po nich zůstaly jen stopy mlhavé a nejisté, nicméně národ sám je historicky zaručen. Jméno jeho objevuje se nejen v báječných, fantasií vyzdobených tradicích, ale i ve zprávách positivních. Také nebývají více umísťováni do vzdálených, ne-

[1]) Řada zmínek o Hyperborejcích je veliká. Srv. hlavně Her. IV. 32 až 36 (Herodot sám v ně nevěřil), Stef. Byz. s. v., scholia k Pindarovi (*Latyšev* Scyth. I. 328 sl.) a k Apolloniovi (tamže 427), Hellanikos frgm. 96, Klem. Alex. Strom. I. 15 (srv. scholia ku Protreptiku IX. 88), Pausanias I. 31, 2, V. 7, 7 atd. Sebral je *Th. Bayer* (De Hyperboreis Comm. Acad. Petrop. T. XI. 330—348). Srv. i *W. Klingender* Abier, Aethioper und Hyperboreer 1872, a stať Crusiovu v *Roscherově* Ausführl. Lexicon d. griech. u. röm. Myth. s. v. Hyperboreer. V starověku spis *περὶ τῶν Ὑπερβορέων* napsal Hekataios z Abdery (schol. k Apoll. Rhod. II. 675, Diodor Sic. II. 47). *Tomaschkovo* mínění viz v Sitzungsber. Akad. Wien 1888, 765 (srv. *Prášek* ČMus. Fil. 1899, 35).

[2]) Srv. *Μακάρων νῆσοι* u Herodota III. 114, Ptolem. I. 13, 10; 14, 7, Plinia VI. 202 (ins. Fortunatae); *Αἰθίοπες ἀμύμονες* v Il. I. 423, XXIII. 206, Od. I. 22 sl. a scholiích k Iliadě XIII. 5, *Ἀριμάσπειοι πόλεις δικαίων πολιτεύματα* u Klem. Alex. Strom. IV. 26). Později vůbec starým, neznámějším kmenům dávána epitheta podobná, na př. *σοφώτατοι*. Srv. polemiku Origenovu proti Kelsovi (*κατὰ Κέλσου* I. 16).

[3]) *Dzieduszycki* Wiadomości 199, 287, 299.

[4]) Srv. o nich *Th. Bayer* De Cimmeriis. Comm. Acad. Petrop. T. II. 419—433, *Höfer* De Cimmeriis. Progr. Belgard 1891, *Bonell* Beiträge I. 200—265, a referát V. *Sysojeva* »Киммерійцы« na XII. arch. sjezdu ruském v Charkově (Извѣстія XII. арх. съѣзда. Харьковъ 1902, 194).

známých krajů, jako Hyperborejci, nýbrž do končin poměrně blízkých a známých. Věrohodné řecké tradice a zprávy umísťují je totiž souhlasně na severním břehu Pontu od Dněstru, kde prý zbyly hroby kimmerijských králů (Her. IV. 11), až po moře Maiotské, Krym a Taman, kde se zase nalézala kdysi opevněná jejich sídla (*Κιμμέρια τείχεα*), kde průliv, dělící Krym od Tamanu, odedávna slul průlivem Kimmerijským (*Κιμμέρια πορθμήια, Κιμμέριος Βόσπορος* u Her. IV. 12) a mys do moře vybíhající mysem Kimmerijským (*Κιμμέριον ἄκρον*, Ptolem. V. 8, 5). Herodot pak výslovně dí l. c., že vůbec celé pontské území od Tyru na východ slulo před příchodem Skythů zemí Kimmerijskou (*ἡ Κιμμερίη*). Byla tam kdys i osada *Κιμμερίς, κώμη Κιμμερική* a hora, *ὄρος Κιμμέριον*.[1]) Že některé tradice kladou tuto zemi i dále na sever, západ i na východ,[2]) zejména když v době pozdější Kimmerijci zatím dávno byli ze svých původních sídel odešli a zůstala po nich jen nepatrná pamět a nějaké topografické jméno, — je pochopitelno a přirozeno. Ale tyto pozdní lokalisace nemají žádné váhy proti starým věrohodným zprávám, zejména Herodotovým, jež Kimmerie vesměs umísťují na jih k moři Pontskému.[3]) Není

[1]) Srv. Skymnos 896 *Κιμμερὶς πόλις ἀπὸ Κιμμερίων μὲν βαρβάρων κεκλημένη, κτίσις τυράννων δ' οὖσα τῶν ἐν Βοσπόρῳ* (srv. Anon. peripl. 74, 77). Ale zmínku měl už Hekataios podle Strabona VII. 3, 6. Srv. Strabon XI. 2, 5 (*τὸ Κιμμερικὸν πόλις*), *κώμη Κιμμερική* u Strabona XI. 2, 4, Cimmerium u Mely (I. 113), Plinia (IV. 87). O tom všem srv. *Bonell* I, 210. nsl.

[2]) Už Homer, ovšem z neznalosti, představoval si zemi Kimmeriů (*Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι*. Odyss. XI. 14) kdesi daleko u Okeanu, a tuto představu starého básníka přejímali později mnozí, kladouce Kimmerie buď daleko na sever nebo kamsi k podsvětí i do podsvětí (srv. scholia k Odyssei l. c., Eustath. komm. k Odyssei l. c., n. scholia k Aischylovu Prom. 730, Kallimacha Hymn. Artem. 253, Tzetzes schol. k Lykofronu 1427, Mela I. 13). S tím souvisí, že se později země Kimmerijská ztotožňuje se zemí chladnou, dlouhých nocí, a že jméno samo vykládalo se buď od *χειμών* — *χειμέριοι* — zimní (srv. Eusthathia komm. k Odyssei a Protea Zeugmat. u Herodiana) nebo od *κέμερος* — *κεμμέριοι* — mlhaví (Herodian II. 534, 6 s. v. *Κιμμέριοι*). Že v zemi Kimmeriů slunce nesvítí, svědčí Maximus Tyrský Log. 22, Orfeus 1121. Ještě na mapě ebstorfské ovšem pozdní zapsáni jsou »Cumeri populi« v Asii, na severu Evropy pak »Lacus Cimmericus«, »Cumerus mons«.

[3]) Vedle Herodota a Aristea z Prokonnesu u Herodota citovaného uvádím ještě Strabona VII. 4, 3, XI. 2, 5, Dionysia Per. v. 164 n., 680/1 (srv. Eustathiův kommentář k Dionysiovi c. 142, 148, 163, 167, 168). Později Prokopios ztotožnil uměle staré Kimmerie s Uturgury, sedícími v jeho době také nad Azovským mořem (BG. IV. 4).

proto nemožno, že stará neslovanská jména jihoruských řek jsou původem svým kimmerijská.

Jaký význam mají Kimmeriové pro slovanský pravěk, je dnes ještě těžko zjistiti. Značilo-li jméno Kimmeriů pouze nějaký kmen sedící v stepním pásu přímořském, pak by význam jejich pro nás byl pramalý. Je však možno — a tak také soudím, — že jménem tím zahrnováni byli vůbec thráčtí kmenové, pokud seděli na východ od Karpat, na hranicích, ba snad v ostrovech i uvnitř přikarpatské oblasti slovanské. Ti ovšem bez významu pro Slovany nebyli. Ale ztotožňovati vůbec Kimmerie se Slovany — k čemuž svedena byla celá řada i novějších badatelů[1]) — naprosto nelze. Původní sídla jejich jsou zřejmě vyznačena dole, u břehů pontských, jméno samo je neslovanské a řada historických zpráv je přímo spojuje s kmenem jiným. To jsou věci, jež budou vždy odpírati jakémukoliv sblížení Kimmeriů se Slovany.

Jediná pravděpodobná hypothesa, určující národnost a původ Kimmeriů, jest ta, která pokládá je za větev thráckou, nikoli hypothesa »slovanská«, a také ne »gallská« nebo »germanská« nebo »finská«.[2]) Je velmi pravděpodobno, že staří Kimmerijci

---

[1]) Za Slovany původně u Pontu sedící a později od Skythů k severu zatlačené vyhlašoval Kimmerie na př. *Eichwald* Alte Geogr. 255, *Hansen* Osteuropa 168 sl., *Cuno* Skythen 249 sl., z části i *Zabělin* I. 242 a *Bonell* Beiträge I. 502, pak *Partyckij* Стар. ист. Галич. I. 213 sl., *V. Florinskij* Перв. Слав. I. 95.

[2]) K hypothesi o původu gallském vedla především podobnost jména s Kimbry a gall. větví Kymrů v Bretagni. Kimmeriové pokládáni byli za zbytek Gallů (potomků Gómerových z rodu Jáfetova), pozůstalých u Pontu na cestě z Asie do západní Evropy. S počátky této historie setkáváme se už v starověku u Poseidonia (Strabon VII. 2, 2; srv. *Müllenhoff* DA. II. 165 sl.), Plutarcha (Marius 11) a Festa Aviena (Ora maritima V. 1214). V novější době vedle *Parrota* Versuch 181 a Bohuše *Siestřencewicze* Recherches III. 545 dokazoval to hlavně *Hilferding* Древн. пер. 249, *Rawlinson* »On the Cymmerians of Herodotus and the migrations of the Cymric race« (History of Herod. London 1862 III. 150, srv. ruský převod Brunův v Зап. Одесса VII. 236 sl.) a po něm *Brun* Essai L. sl., *Bonell* Beiträge I. 200, 219, 502 a zejména celá starší historická škola francouzská s *A. Thierrym* v čele (Hist. des Gaulois 1842, I. 72 sl.); patří sem na př. už *Fréret* (Mémoire sur les Cimmériens Ac. Inscr. 1770). Za Germany-Cimbry, zatlačené k severu, měl je už *Lazius* De gent. migr. 1600, 43, noveji *Brandstätter* Scythica 80, a *J. Slavík* »Slované a Němci v staré době« (Jindř. Hradec 1903, 397 sl.). Příslušnost thráckou zastává na př. *d'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I. 269, *Georgijevskij* Галлы въ эпоху К. Цезара 1865, 46 (cit. *Brun* l. c.) a hlavně *Tomaschek* Sitzungsber.

byli částí Thráků, kteří z původního svého centra v Karpatech rozkládali se nejen na jih k Dunaji, ale i na východ směrem k Dněpru a Pontu. Tito východní Thrákové-Kimmeriové byli postupně tlakem Skythů, a to hlavně asi v VIII.—VII. století, nuceni hýbati se směrem k Dunaji, dále přes Dunaj na Balkán. Při tomto ústupu dostali se docela i přes Hellespont až do východních končin Malé Asie, kde je znají prameny assyrské z doby konce vlády Sargonovy a z doby Assarhaddona a Assurbanipala pod jménem *Gimirrai*,[1]) a současné prameny řecké pod jménem thráckých Trerů.[2]) Tento hypothesovaný pohyb Kimmeriů byl podle toho částí celého historicky zjištěného stěhování thráckých kmenů ze severního Balkánu na východ do Malé Asie, do Armenie, a má na jisto více pravděpodobnosti než jiný, směřující na východ přes Don a Kavkaz, — slovem, jest nejlépe ve shodě s celou starověkou historií krajů pontských. Skepse, která vedla Müllenhoffa k tomu, že existenci Kimmeriů na severním břehu Pontu vůbec popíral,[3]) je přílišná, zbytečná a příliš uměle odůvodněná. Existenci severopontských Kimmeriů popírati nelze. Jsou-li však Taurové pozdějších pramenů[4]) zbytkem starých Kimmeriů, jenž uchýlil se do hor krymských, jsou-li také Thráky nebo Finy nebo kmenem

---

Akad. Wien 1888, 777, Thraker 53 sl. Bonellovi jsou Kimmerijci vlastně společnými předky Keltů a Litvoslovanů.

[1]) Srovnej o tom více na str. 225.

[2]) Viz Her. IV. 12, pak zprávu Kallisthenovu a Kallinovu o útocích na Sardy u Strabona XIII. 4, 8 a XIV. 1, 40 (srv. i I. 1, 10; I. 3, 21 o útocích na Paflagonii a Frygii) a zprávu v Eustathiově kommentáři k Dionysiovi o nábžcích do Bithynie v. 142, 772, a v téhož kommentáři k Odyssei XI. 14. Strabon I. 3, 21 je přímo ztotožňuje s thráckým kmenem Trerů neboli Trarů: *οἵ τε Κιμμέριοι, οὓς καὶ Τρῆρας ὀνομάζουσιν . . . πολλάκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου καὶ τὰ συνεχῆ αὐτοῖς τοτὲ μὲν ἐπὶ Παφλαγόνας τοτὲ δὲ καὶ Φρύγας ἐμβαλόντες.* XIV. 1, 40 *καὶ τὸ παλαιὸν δὲ συνέβη τοῖς Μάγνησιν ὑπὸ Τρηρῶν ἄρδην ἀναιρεθῆναι, Κιμμερικοῦ ἔθνους*, atd. Srv. *Müllenhoff* DA. III. 28.

[3]) DA. III. 19 sl. Dobře se mu opřel i *M. Hruševskij* Іст. Украіни-Руси I. 47 (Lvov 1898).

[4]) Srv. o nich Her. IV. 103, Skylax 68; Strabon VII. 4, 2, 4, 5, Anon Periplus 79 a jinde. V pozdějších pramenech označují se Tauři často jako kmen skythský. Stálé epitheton je *Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος* (Strabon l. c.), Polyainos VII. 46 *Ταῦροι μοῖρα Σκυθῶν* (Tzetzes k Lykofronu 1374), *Σκύθαι οἱ καλούμενοι Ταύρειοι* (Athanas. Alex. *κατὰ Ἑλλ.* 25). Později zváni též Tauroskythi (*Ταυροσκύθαι*, srv. Eustath. komm. k Dion. 163, Ptolemaia III. 5, 11, Plutarcha Alex. Proverbia I. 10, Synesia Epist. 57), nebo Skythotauri (*Σκυθοταῦροι* Arrian Per. 30, Scythotauri Plin. IV. 85).

kavkazským, jest již jiná otázka, která je nám vzdálená a které vůbec rozhodnouti nelze. Ale prvá domněnka je pravděpodobná.

To je vše, co víme o kmenech nad Pontem a v Zakarpatí před příchodem Skythů.

Na rozhraní právě vylíčené doby starší, polomythické, a doby historické stojí událost velikého významu pro staré dějiny východní Evropy. Jest to příchod Skythů z Asie do zemí, rozkládajících se nad severním břehem Černého moře.

Příchod kmene skythského z Asie do Evropy byl první historicky prokázanou vlnou ethnickou, za níž později následovala řada jiných, dobře známých. Při tom byl první vlnou, jejíž pohyb dotkl se na jisto Slovanů. Jest ovšem možno a pravděpodobno, že už před tím udála se stěhování z Asie na západ přes nížiny jiho-urálské nebo cestou maloasijskou — srv. na př. hypothese o příchodu brachycefalního plemene do střední Evropy, o nichž jsem se zmínil napřed na str. 84, 108, 110, — ale to jsou jen hypothese více méně odůvodněné dnešním stavem předhistorického materiálu anthropologického neb archaeologického. Dějiny psané o nich mlčí. První takovou událostí, o níž víme z dějin, jest teprve příchod Skythů a spojený s tím ústup Kimmeriů.

Touto skythskou vlnou dostal se do východní Evropy ethnicky i kulturně nový element: na místě starých Kimmerijců nastupuje lid nového způsobu života, nových mravů, nové víry, nového jazyka, vyznačující se hlavně životem kočovným, lid, jehož historie v Evropě není sice veliká, ale nikoli bez zajímavosti a důležitosti. Význam živlu toho stupňuje slušná řada otázek, jež poutajíce se k jeho existenci a životu zůstávají po dnes sporné a shrnují se pod pojem t. zv. skythské otázky. Nás zajímají různě. Některé mají bližší vztahy k Slovanům, jiné jsou vzdáleny, v celku však nelze pomlčeti o historii skythské při výkladu o dějinách starých Slovanů. Proto pokusím se předvésti celou skythskou otázku starověké historie. Že při tom budu více přihlížeti k věcem Slovanům bližším a méně ku vzdálenějším, je přirozeno. Zmínil bych se vůbec jen o oněch, ale tím by líčení mé přece jen trpělo újmu, a podám proto raději stručný obraz celkový.

Nejlépe a nejvíce materiálu podává nám Herodot o poměrech své doby, tedy o poměrech V. století. Bude proto přirozeno, že se v následující kapitole pokusím zachytiti obraz Skythie a vztahů

jejích k okolí na průmětu této doby. Příchod Skythů a spojený s tím odchod Kimmerijců spadá ovšem do doby starší, ale přesněji vysvětliti a datovati tuto událost, i pro Slovany nikoli bezvýznamnou není tak snadné.

Jako jinde bylo pravidlem, i v tomto případě mohli bychom už a priori míti za nejpřirozenější pohnutku skythského vpádu do Evropy tlak, způsobený pohybem kmene jiného. A jelikož se v témž smyslu vyslovuje zpráva Herodotova, čerpaná z básně Aristeovy, není třeba o věci samé a obsahu jejím pochybovati, byť měla na sobě již ráz tradicionální. Básník Aristeas z Prokonnesu, syn Kaystrobiův, vyprávěl podle svědectví Herodotova (IV. 13) v básni své zv. Ἀριμάσπεια ἔπη, takto o příchodu Skythů: »Daleko na asijském východě bydlící národ Issedonů, vytištěn byv ze svých sídel Arimaspy, nalehl na Skythy, kočující v Asii za Araxem. Tito ustupujíce před nimi překročili Araxes, přešli do země kimmerijské, opuštěnou osadili a pustivše se za ustupujícími Kimmerii podél severního a východního svahu Kavkazu přišli až do země medské.« Tuto tradici, jenom poněkud změněnou, uvádí Herodot ještě jednou v kap. 11.—12. slovy: »Jest pak pověst, která se nejvíce vypravuje a s níž sám (Herodot) souhlasím, že kočující Skythové, válkou od Massagetů tištěni, překročili řeku Araxes a vystěhovali se do země kimmerijské.« Pak líčí Herodot, jak Kimmerijci podél moře ustoupili do Malé Asie, do kraje, v němž leží řecké město Sinope, a jak stíhající je Skythové došli za nimi, majíce po pravé ruce Kavkaz, až do země medské.[1])

Jakkoliv jsou v obou těchto tradicích odchylky, — jednou se udává tlak Massagetů za bezprostřední příčinu pohybu Skythů, podruhé tlak Issedonů, — vykládají přece obě o jedné a téže příčině: Skythové přišli z Asie, tlačeni jsouce pohybem jiných kmenů, a poněvadž shledáváme stopy tohoto středoasijského hnutí i v jiných zcela originálních pramenech, nemáme příčiny pochybovati, že tomu tak vskutku bylo. Patrně ve vnitřní Asii z příčin nám blíže neznámých existovalo před dobou Aristeovou velké hnutí národů a jedním z jeho výsledků bylo, že část kmenů íránských, kteří před tím kočovali na pláních turkestanských pod

[1]) Po Herodotovi opakuje tradici tu ještě Strabon XI. 2, 5; za to r 399 Synesius (*Latyšev* Scyth. I. 737) omylem píše o vyhnání Skythův od Kimmerijců, dovolávaje se Herodota, a tak i scholiasta k Odyss. XI. 14.

různými jmény společnými,[1]) zatlačena byla z části[2]) na západ, za Don[3]) do Evropy.

Ethnografická změna, která spojena byla s příchodem Skythů (a to podle Herodota I. 15 Skythů kočovných) do jižní Rusi, je tedy událostí historicky zajištěnou. Sporno zůstává jen bližší datování a způsob, jakým Skythové zaujali zemi kimmerijskou. Obyčejně klade se do VII.—VIII. st. př. Kr.,[4]) ale proti tomu vročení je dosti pochybností. Pro určení doby, v níž se Skythové přistěhovali, je prvním vodítkem doba, v níž povstala báseň Aristeova. Ale již ta je sporná — a rok 550 může býti nanejvýš terminem ante quem.[5]) Rozhodnější vodítko poskytuje proto kombinace zpráv o pohybech Kimmeriů s příchodem Skythů. Müllenhoff ovšem tuto kombinaci zavrhuje, neuznávaje existence Kimmeriů v jižní Rusi, kde prý odedávna bydlili Skythové.[6]) Ale neprávem. Věrohodnost zprávy Herodotovy, doplněná na základě jiných samostatných pramenů i Skymnem (v. 767), mohla by brána býti

---

[1]) Podle Herodota IV. 6 bylo *Σκόλοτοι* domácí jméno Skythů, *Σάκαι* byl název perský (VII. 64 *οἱ γὰρ Πέρσαι πάντας τοὺς Σκύθας καλέουσι Σάκας* Srv. Skymnos 861, Strabon XI. 8, 2). Vzájemný poměr těchto tří jmen je sporný. Podle všeho byl Skytha název daný jim od Řeků pontských (Her IV. 6 *σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολότους, τοῦ βασιλέος ἐπωνυμίην. Σκύθας δὲ Ἕλληνες ὠνόμασαν*). O původu jeho později. Srv. též u Xenofonta Anab. VII. 15 jméno *Σκυθηνοί*.

[2]) O Skythech, pozůstalých v Turkestaně severně od Hyrkanie a Baktrie svědčí na př. Her. VII. 64, Strabon I. 2, 1; II. 5, 7; II. 5, 31; XI. 1, 7; XI. 6, 2; XI. 8, 2 (zde zpráva, že větší část těchto Skythů sluje *Δάαι*, srv. k tomu i Jos. Flavia Jud. Arch. XVIII. 4, 100, XX. 4, 91); Diodor Sic. II. 43, 4; Mela I. 11, 13 atd.

[3]) O tom, jak Herodot omylem ve zprávách o přechodu Skythů přes Araxes spletl nejméně tři řeky (Araxes v Armenii, Oxus-Jaxartes a Don), srv. výbornou stať Miščenkovu »Противорѣчія въ извѣстіяхъ Геродота о первомъ появленіи Сарматовъ и Скиѳовъ въ Европѣ. (Филол. Обозр. XVII. 1, 26, 1899.)

[4]) Srv. na př. referát *V. Sysojeva* »Киммерійцы« na posledním ruském archaeol. sjezdu (Изв. XII. арх. съѣзда, 194). *Latyševa* Inscript. orae sept. Ponti II. str. IX., *Lappo-Danilevského* Скиѳ. древности (Спб. 1887, 12), *Samokvasova* Хронолог. классификація могилъ южной Россіи. (Varšava 1890) 2, 11, *Tolstého a Kondakova* Русскія древности (Спб. 1889, II, 8), *Prášek* Dějiny vých. nár. II. 190, 244.

[5]) Podle Suidy psal v ol. 50 (58 emend. Flach) za Kyra a Kroisa, podle Herodota (IV. 15) 240 let před dobou Herodotovou, podle Strabona XIV. 1. 18 byl učitelem Homerovým. O životě srv. *Tournier* De Aristaea Proconnesio et Arimaspeo poemate (Paris 1863), *Christ* Gesch. d. gr. Literatur 106[3].

[6]) DA III. 21, 29, 108.

zmiňuje se o náběžích Kimmeriů na Sardy za vlády lydského krále Ardysa, syna Gygova.[1])

Ale Herodot zde na jisto spletl a omylem v jedno spojil události, jež byly od sebe mnohem více vzdáleny. Neboť kimmerijské náběhy na M. Asii zjištěny jsou jinými prameny i pro dobu starší, a to prameny zcela věrohodnými. Tak předně z řady zpráv assyrských vidíme, že útoky Kimmeriů (assyr. Gimirrai) na Assyrskou říši počaly už v posledních letech vlády Sargonovy (zemř. 705), pokračovaly za Sanheriba (705—681) a za Assarhaddona (680—668), který s nimi a jejich medskými spojenci s obtíží zápasil v letech 677—676.[2]) Tedy už koncem VIII. a v první polovině VII. století postupovali Kimmeriové útočně k jihu, a netřeba pochybovati, že už tehdy na ně působil tlak Skythů. Také řecké prameny jdou před rok 634 nebo 604: Strabon vypravuje (I. 1, 10, II. 2, 9, III. 2, 12, srv. Eustathius ad Odyss. XI. 14), že staří řečtí letopisci kladli příchod Kimmeriů do asijské Ionie do doby Homerovy nebo krátce před ni,[3]) tedy do doby, pro niž dnešní homerská kritika určuje IX.—VIII. století.[4])

Rovněž pokládám za jisté, že Skythové již před r. 634 existovali na severu Černého moře a že přišli mnohem dříve, než jak soudil Herodot. I když ostavíme stranou zmínky Homerovy o Hippomolzích (Il. XIII. 5, srv. napřed str. 216), poněvadž tu Skythové přímo jmenováni nejsou, máme přece zprávu, že je znal Hesiod, jenž žil kolem r. 800 (Strabon VII. 3, 7, citát z Eratosthena). Když pak povstávaly řecké kolonie na severním břehu Pontu, Řekové tam zastihli Skythy jako kmen starý. Měliť kolonisté podle samého Herodota (IV. 8—10) tradici, že Skythové jsou zde odedávna. A kolonie povstávaly už v VII. století. Tradice nemusí se ovšem celá týkati Skythů vlastních, jak ještě uvidíme. Ale o osadě Istru máme přímou zprávu Skymnovu, že byla od Mileťanů založena za doby

[1]) Vládl podle Práška v letech 652—614. Prvé boje Kimmeriů s Gygem klade Prášek po r. 665 (Dějiny II. 271, 272).

[2]) Podrobněji viz o těchto bojích u *Práška* (Dějiny II. 132, 159, 269, 190, 245 sl.), kde jest řeč i o dalších útocích za Assurbanipala atd. (srv. 271).

[3]) Srv. k tomu Eusebius ed. Schoene II. str. 66, Orosius I. 21 (ad a. 782), výklad *Müllenhoffův* (DA. III. 20) a *Prášků* (Dějiny II. 269).

[4]) Sr. *Christ* Gesch. d. gr. Lit.[3] 51.

boje Skythů s Kimmerijci,[1]) a založení její spadá do 31, 3 olympiady, tedy do r. 654.[2])

Podle toho všeho neváhám existenci Skythů v jižní Rusi klásti už do IX.—VIII. století, ba podle několika dokladů, na něž Hommel znovu poukázal,[3]) nebude nic divného, shledáme-li se zde jednou s nimi určitěji již na konci II. tisíciletí Hommel sám jde až do XIII. století před Kristem.[4])

Jsou-li tedy náběhy kimmerijské zjištěny nejen v průběhu celého VII. století, nýbrž i ve stol. VIII.—IX., a jsou-li Skythové v jižní Rusi doloženi před VII. stoletím, v VIII.—IX. a podle vší pravděpodobnosti ještě dříve, pak ovšem představa Herodotova, podle níž teprve v druhé polovině VII. stol. Skythové náhle přitrhli k Pontu a vyhnali odsud Kimmerie do Malé Asie a k Medii, je nemožná, spočívajíc zjevně na chybné kombinaci různých zpráv, jichž se Herodot dočetl nebo které s různých stran zaslechl a v jedno spojil.

Opakuji, že jádro jeho tradic uznávám za správné, pokud totiž uvádí ve spojení tlak Skythů s ústupem Kimmeriů. Ale událost celou, i když přijímáme toto jádro, vyložiti musíme jinak,

---

[1]) Skymnos 769 *πόλις Ἴστρος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λαβοῦσα τοὔνομα. Ταύτην τὴν πόλιν Μιλήσιοι κτίζουσιν, ἡνίκα Σκυθῶν εἰς τὴν Ἀσίαν στράτευμα διεβη βαρβάρων τὸ Κιμμερίους διῶκον ἐκ τοῦ Βοσπόρου.*

[2]) Eusebius Chron. ed. Schoene II. str. 86. Srv. Hieronymus Chron. ol. XXXI. (ibid. str. 87). Olbia povstala r. 645 (ibid. 89).

[3]) *Hommel* Hethiten und Skythen und das erste Auftreten der Iranier in der Geschichte. Prag (Sitzungsber. k. böhm. Ges. d. Wiss. 1898 VI.), str. 18 sl.

[4]) Srv. Herodot II. 103 a 110 *ταῦτα δὲ ποιέων διεξήιε τὴν ἤπειρον, ἐς δ ἐκ τῆς Ἀσίης ἐς τὴν Εὐρώπην διαβὰς τούς τε Σκύθας κατεστρέψατο καὶ τοὺς Θρήικας.* Odtud Diodor I. 55: (Sesostris) *διαβὰς δ' εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ διεξιὼν ἅπασαν τὴν Θρᾴκην*; II. 43, 4: *μετὰ δέ τινας χρόνους τοὺς ἀπογόνους τούτων τῶν βασιλέων ἀνδρείᾳ καὶ στρατηγίᾳ διενεγκόντας πολλὴν μὲν πέραν τοῦ Τανάιδος ποταμοῦ χώραν καταστρέψασθαι μέχρι τῆς Θρᾴκης, ἐπὶ δὲ θάτερα μέρη στρατεύσαντας διατεῖναι τῇ δυνάμει μέχρι τοῦ κατ' Αἴγυπτον Νείλου.* Srov. k tomu ibid. II. 46 a fragment z Megasthena u Arriana Ind. V. 4, 6 . . . *Ἰδάνθυρσον ἐκ Σκυθίης ὁρμηθέντα, πολλὰ μὲν τῆς Ἀσίης ἔθνεα καταστρέψασθαι, ἐπελθεῖν δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτίων γῆν κρατέοντα . . .*, dále Justina (I. 1, II. 3). Tyto zprávy o výbojích Ramsa II. (1347—1280) na severu v Thrákii a Skythii jsou ovšem pochybné, nejsouce odjinud potvrzeny. (Srv. *Prášek* Dějiny I. 295.) Výpravu Ramsovu rozbíral nověji *Bonell* (Beiträge I. § 6).

než jak ji pojímal Herodot. Soudím, že máme před sebou prastarý pohyb národů, jehož zřídlo nacházelo se v Asii a jehož počátky můžeme sledovati od konce II. tisíciletí před Kristem.[1]) Jedním z jeho projevů bylo postupování kmenů skythských do Evropy, jež, počavši už dříve, v VIII. a VII. stol., nabylo nových sil, snad i nových popudů. Výsledkem toho bylo, že nátlaku tomu musily povolovati stále víc a více zástupy starých thráckých (?) aboriginů v končinách severopontských, shrnovaných pode jméno Kimmeriů, a ustupovati do hor Karpatských nebo za Dunaj. Jen tak, zdá se mi, možno si pravděpodobně objasniti nejisté jinak a různé zmínky historických zpráv řeckých i orientálních, jen tak pochopíme odporující sobě tradice, které sám Herodot zapsal. Neboť podle jedné přišli Skythové v VII. stol. z Asie, podle jiné byli od kolonistů řeckých jmíni za aboriginy kraje. I když celý tento výklad není ničím jiným, nežli kombinací, jedno mám přece za jisté, že polovinu VII. století jako běžný termin příchodu Skythů do Evropy nutno na dobro ostaviti, vůbec kterýkoliv rok určitý, a že příchod Skythů spolu s odchodem Kimmeriů dlužno vymeziti intervallem širším.[2])

Tedy v dobu starší, při nejmenším před VIII. století, podle všeho však ještě dříve, připadá nejpravděpodobněji příchod první (nám známé) velké vlny ethnické, jež z Asie přešla do Evropy, zde najisto zarazila se z části o oblast slovanskou a tímto dotykem, i kdyby nebylo jiných zajímavých věcí v skythské historii, nesporně náleží i starým dějinám slovanským. Hlavní její náraz dotkl se ovšem kmene jiného — Kimmeriů, kmene nejspíše thráckého, a, jak se mi zdá, i thráckých Agathyrsů. Ústup Kimmeriů z Černomoří k jihu a snad i ústup Agathyrsů na západ do Sedmihrad byl (nehledíme-li k jiným menším kmenům thráckým) první velký následek příchodu Skythů. Vidíme, jak aspoň

---

[1]) *Hommel* Hethiten 17 sl., *Prášek* Dějiny II. 243 sl.

[2]) Také Miščenko má ve svém výkladu, již několikráte citovaném, na mysli, že Skythové přišli už v době starší (podobně Müllenhoff), ač se rozchází s Müllenhoffem potud, že uznává ruské Kimmerijce jen za malou část, oddělenou od ohromné massy Kimmeriů v Malé Asii (l. c. 35). *Prášek* (Dějiny II, 190, 244) vykládá, že Skythové přišli do Evropy krátce před r. 700 a vypudili odtud rázem Kimmerie, kteří počali útočiti na Assyrii už za posledních let vlády Sargonovy (zemř. 705). *Bonell* soudil, že tu byli již před r. 1000 (Beiträge I. 206).

dva velcí kmenové opustili Rus, zanechavše tam jen menší zbytky. Je-li pravda, jak soudí prof. Sobolevskij, že v středním Podněpří seděl před Slovany jiný kmen, s nímž spojuje některá jména řek,[1]) pak byli jím nejspíše Thrákové, a pojímáme-li jméno Kimmeriů ve smyslu kollektivním (srv. str. 219), — Kimmeriové. Další potvrzení existence živlu thráckého před příchodem Iránů nalézám také ve studiích Setäläových o slovech, přejatých do starých řečí finských. Setälä[2]) ukazuje na řadě zajímavých příkladů, jež slibuje ještě rozhojniti, že styk ugrofinských kmenů s Arijci byl na jihu Rusi pradávný, už v dobách ugrofinské jednoty, a že to byl styk s těmi Arijci, kteří zachovali ještě idevr. *o* a *e* proti splynulému *a* východní větve (indoíránské). Ostatně thrácký element ani po příchodu Skythů nevymizel z jihoruských krajů, ba nebyl zatlačen ani později přišlými Sarmaty.[3])

To je tedy první výsledek: rozbití východní části oblasti thrácké, kteráž byla původně rozložena od Karpat nejen k Dunaji a na Balkán, ale i dosti daleko na východ, a zatlačení velké části těchto východních Thráků k Dunaji a za Karpaty.

Že však nezůstalo jen na tomto výsledku, že se vlny nárazem tím způsobené nesly dále a dotkly i Slovanů, není sice historicky prokázáno, ale je velmi pravděpodobné. Slované se nesporně na ploše, rozkládající se od Karpat k dněprovským prahům, dostali do přímých styků se Skythy, a není pochyby, že styky tyto, o nichž nám doba Herodotova podává první zprávy, nezůstaly omezeny jen na prosté sousedění, nýbrž přivodily i další hlubší spojení: spojení obchodní, výměnu kulturních faktorů (na příklad artefaktů kovových) neb obyčejů atd. O tom všem nám archaeologický oddíl Slovanských Starožitností podá řadu dokladů.

---

[1]) ЖМНП. 1902. Іюнь. 390.

[2]) *Setälä E.* J. N. Smirnov's Untersuchungen über die Ostfinnen. Helsingfors 1900, 31. Srov. na př. fin. *orpe*, lap. *oarbes*, mad. *árva* — sirotek, proti arm. *orb*, ř. ὀρφανός, lat. *orbus*, nebo fin. *onki* (udice) — ř. ὄγκος, fin. *porsas* (sele), mordv. *purcos* — ř. πόρκος, lat. *porcus*. *Pogodin* (Изв. отд. русс. яз. V. 1. 357) ukazuje na fin. *veden* — thr. βίδυ.

[3]) Srv. o tom blíže dále na str. 261. Je-li to jen svědectvím elementů thráckých v pozdější oblasti skythosarmatské, či zároveň dokladem blízkého poměru obou řečí, rozhodnouti si netroufám. Na jisto možno Kimmerie už s hlediska geografického pojmouti jako přechodní člen mezi vlastními Thráky a Irány. Také archaeologie otvírá nové perspektivy (srv. kap. XI.).

Dále však měl příchod Skythů ještě jiný význam pro rozvoj slovanského národa: postavil zde novou hráz, jež zabraňovala intensivnějšímu pohybu a šíření Slovanů k jihu, k Černému moři a dolnímu Dunaji. Je to zajímavý zjev v historii východní větve slovanské! Cesta k jihu byla pro ni territoriálně volná, nebylo tu hor aniž jiných překážek, ba naopak, řeky, tyto tepny v živobytí národů, plynuly skoro vesměs k jihu, ukazujíce a otvírajíce volnou dráhu na jih, kde moře kynulo, — ale přes tyto výhodné podmínky territoriální vidíme, že se Slované dlouho nemohou sem dostati. Vždyť vlastně teprve od XVIII. století po Kristu dostihli trvale břehů černomořských! Starší pokusy stále byly mařeny buď hned v zárodku, nebo bylo osídlení jenom dočasné, netrvalé, neklidné a lokální. Vždy živlové cizí, ať přicházeli od Baltu nebo z Asie, stavěli se jako hráze proti slovanskému postupu, anebo ničili počátky kolonisace. Nejstarší překážkou byli, soudě z uvedených vývodů, východní Thrákové, po nich novou, historicky doloženou hrází, až k Slovanům zasahující, stali se Skythové, zaujavše na řadu století celou oblast stepní. V tom spočívá hlavní jejich význam pro vnější rozvoj Slovanů, nehledíme-li k tomu, že snad části jižněji posunutých kmenů slovanských dostaly se také v politickou závislost na Skythech.

Po velké proměně ethnické, právě vylíčené, nastal ve východní Evropě poměrný klid až do doby, kdy Herodot Skythii navštívil a svrchovaně zajímavě popsal. Až do století V. nevíme o žádném větším rozruchu, větším pohybu nebo přemístění národů mimo episodu neurskou, o níž dále bude řeč; vidíme jen na jihu v stepní oblasti rozložené kmeny skythské, z části usedlé, z části kočující, a kolem nich na západě, severu i na východě řadu kmenů, o nichž však nikdo nevykládá, že by sebou byli od příchodu Skythů ve větší míře hnuli. Z událostí rázu politického spadá sem však ještě jedna, v níž je ostatně mnoho sporného a nejasného, — výprava Dareiova proti Skythům.

Dareios, král perský (521—485), vytáhl s nesmírným vojskem 700.000 mužů přes Hellespont do Skythie, aby Skythy podmanil a potrestal. Výprava udála se podle staršího mínění, založeného na deskách kapitolských, asi roku 513,[1]) podle novějších kritik o něco později; někteří jdou až k r. 507/5.[2]) Průběh její, jak nám

[1]) CIGr. 6855.

[2]) Tak na př. *V. Constansi* Quaest. chronologicae II. Aug. Taur. 1901;

jej Herodot líčí (IV. 83—98, 118—143),[1]) má sice v sobě mnoho nesrovnalostí, omylů a nemožností,[2]) — ale i když nelze zjistiti, kam vlastně Dareios došel, vidíme aspoň tolik, že výprava jeho nebyla bez následků pro kmen Neurů, v němž poznáme národ slovanský. Neboť také Neuři, jak dí Herodot, byli Skythy, ustupujícími před Dareiem, pobouřeni (125 *οἱ Σκύθαι . . . ὑπῆγον ἐπὶ τὴν Νευρίδα· ταρασσομένων δὲ καὶ τούτων ἧισαν ὑποφεύγοντες οἱ Σκύθαι ἐς τοὺς Ἀγαθύρσους*), a když Peršané zároveň za Skythy do země jejich vpadli, nepostavili se na odpor, nýbrž uchýlili se na čas dále k severu do pouští (l. c. *Νευροὶ ἐσβαλόντων τῶν Περσέων ἅμα Σκύθῃσι οὔτε πρὸς ἀλκὴν ἐτράποντο ἐπιλαθόμενοί τε τῆς ἀπειλῆς ἔφευγον αἰεὶ τὸ πρὸς βορέω ἐς τὴν ἔρημον τεταραγμένοι . οἱ δὲ Σκύθαι . . . ἐκ τῆς Νευρίδος χώρης ἐς τὴν σφετέρην κατηγέοντο τοῖσι Πέρσῃσι*).

To jest jediná událost politického rázu, jež se před dobou Herodotovou týká Slovanů. Ale výsledků trvalých, stala-li se vůbec,

---

Prášek ČMusFil. VIII. 312, Dějiny II. 446 soudí na r. 511—510. Starší literaturu viz *Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Dareios 2191.

[1]) Srv. i Ktesias Persica 17, Justin II. 5, 8 sl., Strabon VII. 3, 14 sl.

[2]) Stručný průběh byl podle Herodota tento: Dareios přepravil se přes thrácký Bospor, přišel k Istru, přes nějž Ionové vystavěli most a vešel do země Skythské. Skythové zavolali na pomoc sousedy: Gelony, Budiny, Sarmaty, Agathyrsy, Neury, Androfagy a Melanchlainy, ale jen část jich slíbila pomoc bez výhrady (Geloni, Budini, Sarmati). Skythové, netroufajíce si pustiti se v boj, ustupovali stále až za Tanais. Peršané, za nimi táhnouce, přišli do země Budinů, vyplenili a spálili Gelonos, pronikli až k řece Oaru, kde Dareios zbudoval řadu opevnění, ale pak dalšího postupu nechali a vraceli se, stále před sebou stíhajíce Skythy. Na této zpáteční cestě přišli nejdříve do země Melanchlainů, pak Androfagů, pak Neurů, a zase zpět do Skythie, až konečně Dareios, jsa týrán stálou guerillou a postrašen Gobryou, vrátil se k Istru a (poněvadž Ionové k radě miletského Histiaia a proti radě Miltiadově mostu nezbořili) přes Istros rychle domů. — Tuto výpravu Dareios podnikl podle Herodota s vojskem čítajícím 700.000 mužů a dokončil v průběhu dvou měsíců, věc to nemožná. Z toho vznikla známá sporná otázka, pokud zpráva Herodotova je správná. Obírali se jí už *de Guignes* Mém. Acad. des Inscr. XXXV., *Reichard* Des Darius Feldzug im Lande der Skythen, Hertha XI. a jiní. Z novějších *Kolster* Land der Skythen II. 62—76 a hlavně *Brun* Essai str. CXII. sl. s dodatkem »Sur les diverses tentatives, qui ont été faites pour expliquer les chapitres d'Hérodote relatifs à la campagne de Darius fils d'Hystaspe contre les Scythes« (Supplément au Recueil d'antiquités de la Scythie II. Pétersbourg 1873). Srov. ještě *Pauly-Wissowa* l. c. Nověji *Bury* (The European Expedition of Darius. Class. Rev. 1897 XI. 277) vykládá, že výprava šla pouze do Sedmihrad a účelem jejím že bylo získání zlatonosných dolů.

neměla. Způsobila sice dočasný rozruch, částečnou federaci různorodých elementů v jižní Rusi, ale nepřivodila ani změny politické, ani změny v ethnologických poměrech Skythie a zemí okolních. V dějinách skythského národa a jeho sousedů, mezi nimiž byli také Slované, nemůže býti pominuta mlčením, ale pro vývoj jejich neznamená ničeho.

KAPITOLA VII.

SKYTHOVÉ A JEJICH SOUSEDÉ ZA DOBY HERODOTOVY.

Skythie Herodotova. — Rozsah a hranice skythského osídlení. — Kmenové ve Skythii sedící (Kallipidi, Alazoni. Skythové rolníci, Skythové nomadi a Skythové královští). — Význam pojmu »Skythové« u Herodota a v pozd. pramenech. — Skythové-Slované? — Sousedé Skythů: Agathyrsové, Neurové, Androfagové, Melanchlainové, Budini, Geloni a sousedé východní.

Skythové, přešedše řeku Don, šířili se po severním pobřeží Pontu, později i daleko do vnitrozemí. Původně se Skythie (*ἡ ἀρχαίη Σκυθίη*) prostírala od Istru k městu Karkinitis u vtoku Hypakyru, kdesi poblíže převlaky perekopské,[1]) jak svědčí Herodot IV. 99. Ale už za jeho doby v V. století př. Kr. zaujímala i kraj větší — to jest druhý pojem Skythie Herodotovy —, neboť Herodot sám o Skythii své doby dí IV. 7 »*τῆς δὲ χώρης ἐούσης μεγάλης*«, za východní hranici uvádí několikráte řeku Tanais-Don, hovoří, jak uvidíme, i o Skythii daleko na západě v dnešní rovině Valašské a hranice vede dosti daleko na sever. V dobách pozdějších rozšířil se pojem Skythie ještě více na celou východní, zakarpatskou Evropu (parallelně s tím ovšem i význam jména Skythů na různé zakarpatské a severopontské kmeny) a v tomto širokém smyslu udržel se pak, vedle názvu Sarmatie obdobně vzniklého, hluboko do dob středověkých. Ještě na starých mapách z počátku věku nového setkáváme se s tímto nejširším názvem.[2])

O tom, jak se poměry ethnografické utvářily ve východní Evropě ve skythské periodě, můžeme si utvořiti obraz poměrně podrobný a obsahem tak zajímavý, jaký se nám nepodaří sestaviti na rozloze východní Evropy celým starověkem a částí středověku až po konec XI. století. Obraz založen je sice přede-

[1]) Srv. napřed str. 169 sl.

[2]) Srv. napřed str. 132.

vším na století V. před Kristem, ale není pochyby, že souhlasí se stavem, jenž se vůbec po příchodu Skythů utvořil a trval až do doby, kdy Herodot v polovině V. století (žilť mezi lety c. 484 až c. 425) Skythii navštívil.

Herodot svými zprávami o Skythii a zemích sousedních položil základní kámen nejen k historii vlastních Skythů, ale i k historii slovanské. Mimo Herodota není starověkého pramene ani Ptolemaia nevyjímaje, který by byl pro staré dějiny východní Evropy tak důležit. Proto jest přirozeno, že výklad ethnologických poměrů zakarpatské Evropy po době vpádu skythského založíme především na důkladném rozboru obrazu Herodotova, obrazu bohatého sice, ale ne beze sporů a záhad. [1])

Herodot praví (IV. 101), že za jeho doby Skythie měla podobu čtyřúhelníka (*τὸ τετράγωνον*), jehož západní strana utvořena byla Istrem (IV. 99), jižní pobřežím od ústí Istru k městu, jež slulo Karkinitis, východní pobřežím moře Maiotského, jež si Herodot patrně představoval velké, táhnoucí se daleko na sever, a pak dolním tokem řeky Donu (c. 100). Severní stranu Herodot neurčuje geograficky přímo a praví jen, že ji vymezují počínaje od Istru sousedi Skythů: Agathyrsové, Neurové, Androfagové a Melanchlainové (l. c.). K tomu pak ještě dodává (c. 101): »Všechny strany Skythie, kteráž podobu čtverce má a jejíž dvě strany mořem jsou vymezeny, jsou stejně dlouhé, i ty, které od vnitrozemí se táhnou, i ty, které podle moře leží. Neboť od Istru k Borysthenu jest cesta deseti dnů, od Borysthenu k jezeru Maiotskému opět deseti dnů, od moře směrem k vnitrozemí k Melanchlainům nad Skythy sedícím jest cesta dvaceti dnů. Na jednu denní cestu

[1]) Literaturu o ethnologických a geografických poměrech Herodotovy Skythie viz napřed na str. 144 v úvodu k zeměpisu staré východní Evropy. Vedle toho sluší vzpomenouti ještě řady výborných článků, jež ethnologickým otázkám východní Evropy věnoval prof. *F. Mišťenko* a z nichž zde uvádím tyto práce povšechnější: Къ вопросу объ этнографіи и географіи Геродотовой Скиѳіи (Кіев. Унив. Изв. 1882 Nr. 11, 1883 Nr. 9), Этнографія Россіи у Геродота (ЖМНП. 1896 Nr. 5 Класс. отд. 69—89), Извѣстія Геродота о внѣ-скиѳскихъ земляхъ Россіи (ibid. 1896 Nr. 11, 103—124); o jiných srv. dále. Důležita je ještě stať *Müllenhoffova* o poměru Herodotově k pozdějším historiografům a geografům vých. Evropy (DA. III. 31 sl.). Stati *Bonellovy* (Beiträge zur Alterthumskunde Russlands I. 1—135) jsou pilné snůšky materiálu, ale zcela nekritické. Sám řídil jsem se ve výkladu textem vydání *Steinova*. Svod Herodotových zpráv o Skythii viz u *Bonella* I. 31 sl. a ovšem i u *Latyševa* Scythica I. 4—57.

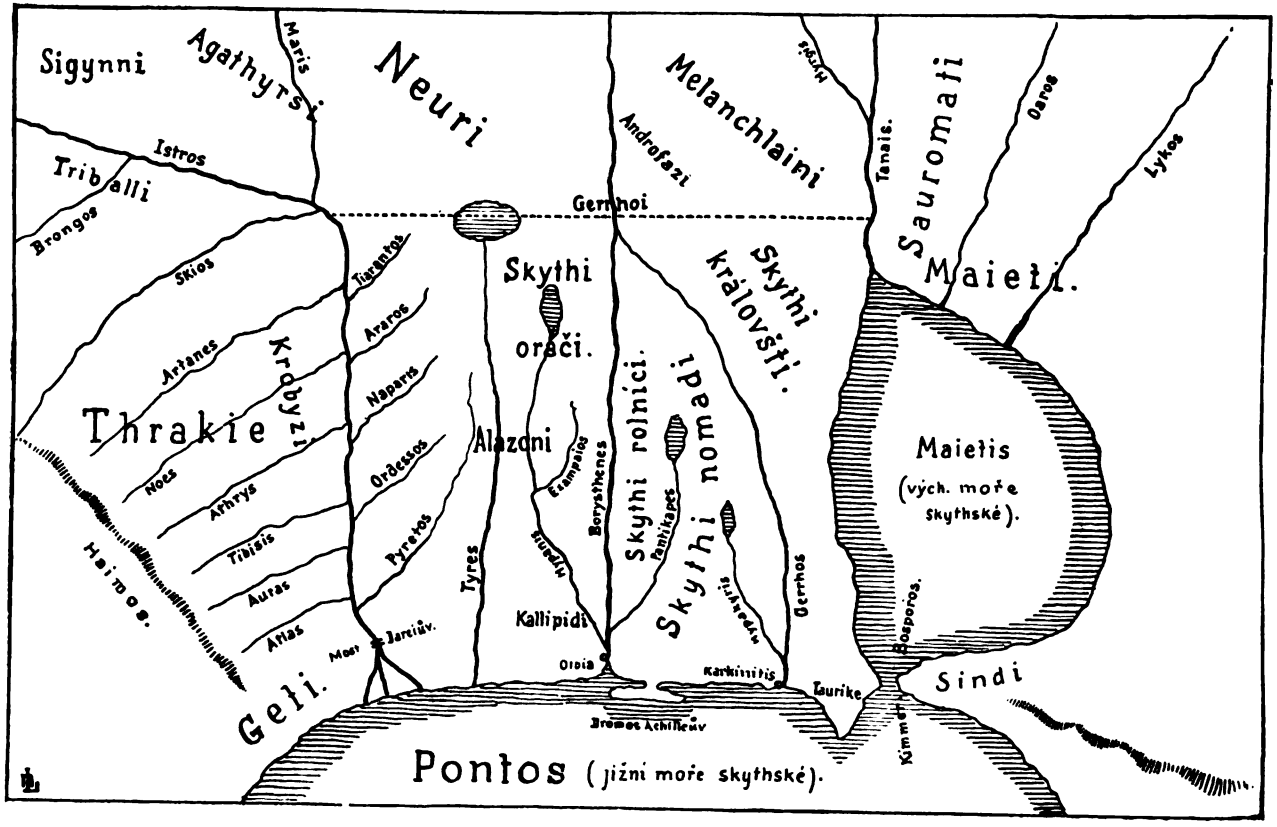

Rekonstrukce skythského tetragonu v představě Herodotově.

pak počítám 200 stadií. Podle toho by tedy Skythie byla na příč zdélí 4000 stadií a kolmé strany do vnitrozemí směřující měly by tolikéž.«

Tento čtvercový obraz Skythie neshoduje se však ani se skutečností, přeneseme-li jej na dnešní naši mapu, ani s jinými údaji Herodotovými, podle nichž Istros-Dunaj jest největší řeka skythská, »jež od západu přichází«, přijímajíc od východu Pyretos a jiné řeky (IV. 48), podle nichž dále Istros, vznikaje v zemi Keltů, na západě Evropy, teče celou Evropou a vtéká bokem do Skythie (IV. 49), obrátiv se při ústí k jihovýchodu (IV. 99). Herodot patrně neměl jasné a shodné představy ani o celku ani o detailech. Snažili se ovšem někteří vykladatelé různým způsobem dosíci shody mezi různými údaji a zároveň shody se skutečností, kreslíce obraz tak, aby naší mapě co možná odpovídal.[1]) Při tom šlo vždy hlavně o to, aby se zjistilo, jak Herodot si vlastně představoval Istros tekoucí na západní hranici Skythie, zdali v jeho představě hranici tvořila větší část jeho toku, či jen nejdoleji tak, že ostatek

[1]) Především *Niebuhr* (Kl. Schriften I. 132) dokazoval už r 1812, že Herodotovi tekl Istros od severu k jihu (srv. mé Starověké zprávy 59). S rekonstrukcí naší shoduje se nejvíce *Steinova* (ve vydání Herodotově), méně *Macanova* (Her. II. 32) a *Müllerova* (Tabulae in geogr. gr. min. Tab. Her.). Z jiných pojednání a pokusů rekonstruovati tetragon Herodotův uvádím zejména pokus *F. Bruna* (Essai str. XCVI.), *N. Nadějdina* (Зап. Одес. I. 60 sl.) a *P. N. Krečetova* (ibidem XV. 457 sl.), *Rawlinsona* (Herodotus II. The World according to Her.), *F. Lindnera* (Skythien 76), *R. Müllera* (Geogr. Tafel, Karte), *Bunburyho* (History I. mapa IV.) a tři nárysy, z nichž hlavní rekon-

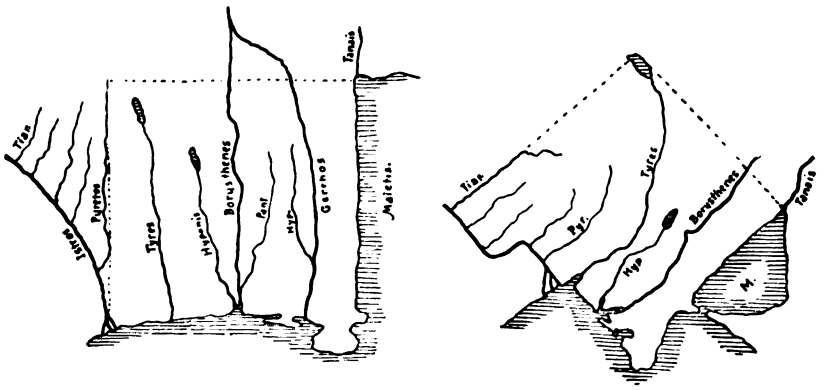

Rekonstrukce Herodotovy Skythie od Rawlinsona a Krečetova.

strukce budou každému jasny. První je mnou nakreslen, druhý Rawlinsonem (podobně i Bunbury, R. Müller), třetí Krečetovem.

hranice tvořil některý z jeho přítoků, na př. Prut nebo Seret, dále, které přítoky Istru patří ještě do Skythie; ale dosud nedošel nikdo k nespornému výsledku, a myslím, že vůbec nedojde. Moje připojená rekonstrukce skythského tetragonu Herodotova snaží se, vedouc na základě c. 100 dolní tok Istru k severu a ohýbajíc jej pak k západu, vyhověti představě právě citované i údajům o toku Istru; ale nepravím tím nikterak, že je to rekonstrukce jedině správná, zejména ne, že Herodot měl na mysli vskutku jen tento obraz. Je možno, že musíme vůbec vyložený rozpor ostaviti bez umělé shody a prostě připustiti, že Herodot si rozporu ve svých zprávách o skythském tetragonu a toku Istra vědom nebyl a skutečné kresby ani před očima neměl.

Ostatně je spor jen podružného významu. Neboť ať je správná kterákoliv z uvedených rekonstrukcí, přece z nich žádná nedosvědčuje, jaká byla skutečná oblast skythská, až kam ve skutečnosti na naší mapě sahala sídla Skythů a kde se počínala sídla kmenů sousedních. A o to nám jde. K rozřešení této (pro nás zatím nejdůležitější) otázky musíme se ohlédnouti po jiných zprávách a jiných místech textu Herodotova, a na základě jich dojdeme asi k následujícímu obrazu, jenž se sice od předešlé rekonstrukce valně liší, ale předvádí nám správná sídla Skythů v V. století před Kristem.

Jižní hranicí oblasti této byly břehy pontské, jak je přirozeno, což však nevylučuje, že i při Pontu zůstaly vedle Skythů seděti trsy kmenů neskythských vedle četných řeckých kolonistů. Krymu Herodot ke Skythii vůbec nečítal (c. 99, 100). Tato hranice pokračovala na západě patrně podél dolního toku Istru, jak vidno z toho, že Herodot několikráte Istros prohlašuje za hranici Skythů a Thráků, a z toho, že teprve podle zpráv pozdějších Skythové usadili se na pravém břehu Dunaje[1]); ale udati, jak šla

[1]) Herodot sice jednou dí, že Istros vtéká do Skythie (IV. 49), ale vzhledem k jiným určitým jeho zprávám nelze souditi, že by Skythové už před jeho dobou byli trvale zaujali kraj na jihu Dunaje; jen pochybnou válečnou výpravu připomíná Herodot za vlády athenského Miltiada, syna Kimonova, v thráckém Chersonesu (VI. 40, srv. Eustath. comm. Dion. 669). Teprve z doby Efora a Demetria Kallatijského máme zprávy, že v okolí Dionysopole a Tomů žili Skythové (Skymnos 756, 765 *Τόμοι δ' ἄποικοι γενόμενοι Μιλησίων ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ δὲ περιοικούμενοι*), což doplňuje Strabo výrokem (VII. 3, 2) »*καὶ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη* (*Σκύθαι καὶ Σαρμάται*) *τοῖς Θρᾳξί*«, k čemuž srv. i VII. 3, 13. U Strabona čteme poprvé také nový název malé Skythie *μικρὰ Σκυθία*, a to o dvou místech zároveň, jednak o území Taurů na

daleko na západ směrem do Valašska a kde na Istru se počínala vlastní, skutečná západní hranice skythské oblasti, táhnoucí se od Istru do vnitrozemí ke Karpatům, je velmi nesnadno.

Podle Herodota IV. 48 protékalo ještě Skythií těchto pět přítoků dunajských: *Πυρετός* (*Πόρατα*), *Τιάραντος*, *Ἄραρος*, *Νάπαρις*, *Ὀρδησσός*,[1]) — mimo zemi Skythskou tekla už řeka *Μάρις*. Ztotožnění prvých pěti řek s řekami naší mapy jest sice mimo Pyretos-Prut naprosto sporné, ale při tom je přece zřejmo, že jsou těmito pěti jmény označeny řeky dnešních Multan (Prut, Seret) a Valašska (Ardžiš, Jalomica, Aluta atd.) a že podle toho tyto obě země naší mapy počítal Herodot ještě do vlastní Skythie. Z toho by následovalo, že v době Herodotově byly i tyto končiny obývány Skythy, a poněvadž další řeka Maroš tokem svým už do Skythie nepatřila, byl západní hranicí Skythie nejspíše věnec východních Karpatských hor až k Železné bráně dunajské[2]) a to tím spíše, že Skythové, jako nomadský kmen, do hor a za hory se nepouštěli a nedostali. Přes to zůstává však skythské osídlení Valašska dosti pochybné. Neboť z jiných pramenů musíme souditi, že končiny valašské zaujaty byly v té době také Thráky podobně jako samy hory Karpatské a jako kraj prostírající se na jihu Dunaje. Proto bude nejlépe zprávu o Herodotově valašské Skythii přijmouti jen v tom smyslu, že také do této nížiny sahaly kočovné výpravy a potulky Skythů, snad i politická moc a vláda, aniž tím však starší thrácké obyvatelstvo z kraje bylo vůbec vytlačeno. Husté osídlení skythské sem jistě nesahalo, jakož vůbec ne k Dunaji, jak dále ještě uvidíme.

Naprosto však nemohu souhlasiti s hypothesí P. Reinecka, který sídla Skythů pošinul na základě několika archaeologických

Krymu s přilehlou částí pevniny za perekopskou šíjí až k Dněpru, jednak o území na jih od ústí Tyru a Istru (VII. 4, 5; VII. 5, 12; srv. Strab. Chrest. *Latyšev* Scyth. I. 168). Citáty další uvedl jsem v Star. zprávách 8. Nepovstal proto tento název teprve v dobách byzantských, jak bylo lze souditi ze slov Šafaříkových (SS. I. 316, 363), ale ovšem v dobách těch jméno Skythie utkvělo officiálně na Dobrudži a středem skythské eparchie bylo město Tomi (srv. Hieroclis Synecdemus ed. Burckhardt 3).

[1]) Her. IV. 48 (*ποταμοὶ*) *διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς χώρης πέντε οἱ ῥέοντες*... 49. *οὗτοι μὲν αὐθιγενέες Σκυθικοὶ ποταμοὶ συμπληθύουσι* [*Ἴστρον*]. — O sporných výkladech těchto řek srv. napřed str. 154 a mé Star. zprávy str. 60.

[2]) Podobně má Thukydides dnešní Valašsko za zemi Skythskou (II. 96), když vykládá, že Geti a jiní kmenové mezi horami balkánskými a Istrem jsou *ὅμοροι τοῖς Σκύθαις*.

nálezů rázu skythského nejen do východní Haliče, ale i do Uher.[1]) Nálezů těch není dosud tolik, abychom z nich mohli souditi na osídlení skythské, nemáme-li jinak proto podkladu historického. Lze je prostě vyložiti obchodním spojením Uher a Sedmihrad s Haličí na jedné a dolním Dunajem na druhé straně, a to bylo od konce doby kamenné dosti značné. Rovněž Herodotovi Sigynnové nestačí pro opodstatnění této hypothese. Neboť prohlašovati je za Skythy, proniklé až k Adriatickému moři a kočující na celém prostranství mezi severní Italií, Alpami a východními Karpaty, jako činil Rössler nebo d'Arbois de Jubainville[2]) a tím způsobem hranici sídel skythských pošinovati až k horám Alpským, je přece jen velmi pochybno. Předně nevíme s jistotou, kdo vlastně byli tito Sigynnové. Herodot sám (V. 9, 10) praví jen, že na sever od země Thrácké (tedy na sever od Dunaje) je země pustá a nekonečná, plná včel, a v ní že znám je jen jediný národ, Sigynnové (*Σιγύννες*), jenž medského kroje užívá. Koně jejich jsou prý huňatí s chlupy na pět prstů zdélí, malí, s nozdrami ohrnutými; mužů sice neunesou, ale za to jsou výborní tahouni u vozu, a proto jezdí tamější lidé na vozích. »Hranice těchto lidí,« dí Herodot doslovně, »táhnou se blízko až k Enetům adriatickým. Také se povídá, že jsou přistěhovalci medští, ale jak by se byli z Medie přistěhovali, vypátrati nemohu; než časem vše se může státi. Tolik však vím, že Ligyové obývající nad Massilií říkají kramářům sigynnové; Kyperští jmenují zase tak oštěpy.[3])«

V této, jinak zajímavé zprávě, vykládá sice Herodot tradici o medském původu a medském šatu Sigynnů, o jejich životě kočov-

---

[1]) *P. Reinecke* (Arch. Értes. 1897 1—27), v něm. zpracování pod titulem »Neue skyth. Alterthümer aus Ungarn« v Ethn. Mitth. Ung. 1898 1—26. Srv. též jeho práci »Der Goldring von Vogelgesang« (Schles. Vorzeit 1898 335.) a Verh. Berl. 1898 230. Reinecke je docela nakloněn i v nálezu vettersfeldském ve Slezsku viděti stopu postupu Skythů na západ. Vedle Reinecke popsal skythské nálezy v Uhrách už *J. Hampel* »Skythiai emlékek Magyarországban« (Arch. Ért. 1893, 385).

[2]) *D'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I. 302, *Rössler* Roman. Studien (1871) 9.

[3]) Her. V. 9 *ἀλλὰ τὰ πέρην ἤδη τοῦ Ἴστρου ἐρῆμος χώρη φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἄπειρος. μούνους δὲ δύναμαι πυθέσθαι οἰκέοντας πέρην τοῦ Ἴστρου ἀνθρώπους, τοῖσι οὔνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι δὲ χρεωμένους Μηδικῇ. τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν, σμικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας φέρειν, ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἅρματα εἶναι ὀξυτάτους. ἁρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὔρους ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῃ. εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι·*

ném, tedy o dvou důležitých rysech, jež by je velmi sbližovaly se Skythy, kteří byli rovněž původu íránského, ale na druhé straně zůstává podivno, že Herodot, tak výborně poučený o poměrech Skythů a jejich sousedů, neví ničeho o této příbuznosti a Sigynnů ke Skythům nečítá.

Prohlásil bych proto nejraději Sigynny za jakýsi blíže neznámý kmen, jenž v podalpských končinách prostředkoval obchod s některými domácími výrobky a surovinami, kdyby nebylo ještě jedné zprávy, na jejíž váhu už Müllenhoff poukázal. Se zprávou Herodotovou parallelně stojí zmínka, kterou o Sigynnech, kmeni mravů perských, má Strabo v popisu kmenů asijských, sedících při moři Kaspickém.[1]) Zpráva tato, jak vidno ze zmínky o malých huňatých koních sigynnských, čerpána je z části z Herodota, ale klade Sigynny k Persii a Medii. A tu vzhledem k tomu, že Strabo měl zatím po ruce řadu nových zpráv o končinách kaspijských, došlých z výprav makedonských a římských, měl bych vskutku jeho sdělení za tak vážné, že možno připustiti domněnku, že se Herodot zmýlil a že jeho Sigynnové patří vlastně na východ Skythie.[2]) Ovšem co asi svedlo Herodota k omylu, zůstává nejasno, nejspíše však podoba významu, kterým massilští Řekové označovali vnitrozemské (ligurské) obchodníky, se jménem kmene, o němž dostal Herodot zprávy odjinud.

Z těchto důvodů zdráhám se otázku Sigynnů jakkoliv positivně řešiti. Nejméně pak máme příčiny prohlašovati je za Slovany, ačkoliv se tvrzení to stále a dosti rozhodně pronáší.[3]) Rovněž známé ztotožnění s Cigány postrádá hlubší podstaty.[4])

ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἄποικοι γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐτιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ. σιγύννας δ' ὧν καλέουσι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλίης οἰκέοντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα. Herodota následuje patrně i Apollonios Rhodský, hovoře o kmeni *Σίγυννοι*, sedícím tam, kde Istros odděluje jedno rameno k Adriatickému moři (IV. 320). Srv. i Orfeus Argon. 759.

[1]) Strabon XI 11, 8 *Σίγιννοι δὲ τἆλλα μὲν περσίζουσιν, ἱπταρίοις δὲ χρῶνται μικροῖς, δασέσιν, ἅπερ ἱππότην ὀχεῖν μὲν οὐ δύναται, τέθριππα δὲ ζευγνύουσιν.*

[2]) Tak rozhodně soudil *Müllenhoff* DA. III. 2. Po něm i *R. Dvořák* (I. zpráva II. čes. gymnasia v Brně 1902, 8).

[3]) Tak už *K. Mannert* Geographie III. 500, po něm patrně i *Šafařík* SS. I. 298, pak *Kukuljević-Sakcinski* Pannonia rimska. (Rad 1873, 97), *Sasinek* Záhady II. 25, *Lefèvre* (Bulletins d' anthr. Paris 1896 354) a nově zejména *J. Prášek*, jenž je na určito vykládá za západní Slovany (ČMus. Fil. 1899 51). Za Germány je prohlašoval na př. *Lindner* Skythien 64.

[4]) Hlavně na základě podobnosti jména. Sem patří *Eichwald* Alte Geo-

Tolik o západní hranici sídel skythských. Obraťme se nyní k určení hranice severní. Herodot, vykládaje svrchu uvedenou představu o Skythii, dí v kap. 101, že šířka skythského tetragonu je shodna s délkou, rovnajíc se také 4000 stadií. Tím bychom ovšem měli přesně naznačeno, až kam na severu sahalo skythské osídlení, shodně se vzdáleností ústí Dunaje a Hypakyru, ale s tímto číslem a s touto vzdáleností nemůžeme počítati proto, že je vše pouze odhadnuto na základě nesprávné představy o čtvercovité podobě Skythie, a dále proto, že se neshoduje s jinými, věrohodnějšími údaji. Herodot totiž sám na jiných místech, a tu patrně na základě skutečných zpráv obchodníků, praví (c. 18, 19, 53, 71), že cesta do vnitrozemí po Borysthenu trvá tři a k tomu jedenácte dní — tedy celkem 14 dní plavby, než se dojde k severní hranici sídel skythských, že na tomto místě vtéká do Borysthenu řeka Gerrhos a že tam poblíže jsou hroby skythských králů v zemi rovněž tak zvané (ἐν Γέρροισι). Určení řeky Gerrha, kraje Gerrhů a vůbec místa, k němuž plavci dospívali z Olbie za 14 dnů plavby, jest ovšem nejisté, jak jsem na jiném místě už obšírně vyložil.[1]) Ale pravdě nejpodobněji byla Gerrhem buď dnešní řeka Koňka nebo spíše Samara. Pak nám ovšem ústí této neb oné řeky označuje jeden bod severní hranice Skythie. Odhadu čtrnáctidenní plavby odpovídá po mém soudu nejvíce vtok Samary, kde se zároveň nalézá místo, na němž (u Jekaterinoslavi) počínají prahy dněprovské, a Dněpr přestává býti splavný.

Druhý bod na severní hranici poskytuje zase zpráva Herodotova (IV. 51), podle níž řeka Tyres pramenila z jezera nalézajícího se na hranici země Skythů a sousedních Neurů. Tyres-Dněstr nepramení ovšem ve skutečnosti z jezera, ale je velmi pravděpodobno, že tradice o jezeru na pramenech řeky povstala z neurčitých zpráv o velkých jarních záplavách, v něž se Dněstr rozlévá na svém horním toku mezi Samborem a Niżniowem.[2]) Podle toho sahal kraj vlastní Skythie na západě až na horní tok Dněstru. O hranici mezi oběma nalezenými a dosti vzdálenými body v historii žádných zpráv není a nezbývá, než přihlédnouti jednak k samotnému útvaru půdy a jednak k nálezům archaeo-

---

graphie 254, *Hasse* Die Zigeuner bei Her., Königsberg 1803, *Maltebrun* Précis de géogr. anc. VI. 273.

[1]) Srv. napřed str. 166, 170 a mé Starověké zprávy 78.

[2]) Srv. napřed str. 31.

logickým, jichž kombinací dojdeme pak k výsledku asi následujícímu.

Povaha půdy ruské byla zde přibližně taková, jako dnes, jinými slovy: step sahala (nehledě, že místy více lesů bylo) v celku asi tam, kam dnes. Poněvadž pak všechny souhlasné zprávy starověké líčí nám vlastní Skythy jako národ kočovný, byly podmínky k tomu zděděnému a hluboko zakořenělému způsobu života dány jen v stepi, — a národ patrně kočoval, jinými slovy sídlil jen tam, kde půda jemu vyhovovala. Je proto přirozeno souditi, že severní okraj pravé ruské stepi mohl býti nejzazší hranicí Skythů — a hranice ta vskutku spadá na západě přibližně na hranici Herodotem určenou. Podle nové botanické mapy Kuzněcova táhne se pás stepní od horního Dněstru přes horní Bug ke Kijevu a dále přes tok Desny a Sejmu do pořící Oky, při čemž je v něm ovšem zahrnut i nejjižnější pás stromů listnatých, zejména dubu,[1]) neboť čistá step bez stromoví tvoří jen úzký pás od Kišiněva k Aleksandriji (event. k Jekaterinoslavi) a dále k Charkovu, Borisoglěbsku nebo k Nikopolu a dolnímu Donu (srv. hranice Tanfilijeva a Kuzněcova na dále připojené mapě vých. Evropy v době Herodotově). Nad čarou od pramenů Goryně přes Žitomír, Černigov, Karačev, Kalugu k Rjazani rozkládá se už pásmo lesů jehličnatých (Pinus silvestris, Picea excelsa).

Podle povahy půdy soudě mohla se sídla Skythů rozkládati jen k hornímu Dněstru, po horní Bug a přes oblast Rosi ke Kijevu. Nálezy skythského rázu, zejména t. zv. skupina skythských mohyl ruských archaeologů, o níž srv. více v kap. XI., s touto rozlohou v celku souhlasí. Neboť přese všechny pochybnosti o správném určení mohyl, o shodě oblasti nálezů s oblastí sídel atd. zůstává dnes jisto, že mohyly t. zv. skythské ve větším množství za tuto oblast nesahají.

Zde zatím nepadá na váhu, že se dosud nepodařilo skupinu tu řádně chronologicky rozvrstvit a zejména vyloučit od pozdějších (sarmatských) nálezů vlastní skythské hroby, jež by odpovídaly

---

[1]) Srv. Botan. Jahrb. XXVIII. (A. Engler). *T. Tanfiljev*, z jehožto práce »Предѣлы лѣсовъ на югѣ Россіи« (Труды экск. лѣсн. деп. Спб. 1894) byl mi přístupen jen výtah vydaný E. Krausem (»Die Waldungen in Russland« v Globu 1894 II. 320), vede oblast jehličnatých stromů až k linii Žitomír Kijev, Krolevec, Karačev, Kaluga, Rjazaň, Spask, Tambov, Samara, Buzuluk, oblast listnatých až k čáře Kišiněv, Aleksandrija, Charkov, Borisoglěbsk, Saratov, ovšem jen v celku.

době Herodotově, tedy průběhu V. století. Tam dosud ruská archaeologie nedospěla a kladných závěrů o sídlech starých Skythů na základě hrobů bychom se ještě stěží mohli odvážiti. Negativně však můžeme s klidem říci: kde není hustěji »skythských« mohyl, tam Skythové resp. Sarmati nebyli, — a to platí rozhodně o kraji na sever od hranic poltavské gubernie (Romny na Sule, Gadič na Pslu) ke Konotopu a Něžínu a což pro nás zde důležité: na západě Dněpra od čáry Kijev, Vasilkov, Skvira, Lipovec.[1]) V pořící Rosi, Tjasminu jsou však hojné — a proto jsme nuceni na údaj Herodotův o severovýchodním konci Skythie pohlížeti s reservou. Soudíme-li podle nálezů, vidíme, že Skythové nesahali pouze k prahům dněprovským, nýbrž do bassinu Rosi, až do újezda čigirinského, čerkasského, zvenigorodského, kaněvského, ba snad i kijevského. Ale i při tom nesmíme zapomenouti, že na hranicích dvou ethnologických oblastí vyskytuje se vždy kulturní pás, do něhož přes vlastní hranici kmenovou kultura, zde na př. skythská, přecházela k sousedům, a že nelze jen tak snadno oblast nálezů skythských identifikovati se sídly kmene Skythů. Musíme vždy připustiti, že i přes hranici archaeologickou mohla sídla sousedních kmenů zasahovati na jih. Positivno zůstává jen to, že na sever přes mez uvedenou sídla Skythů na jisto nešla, a výklady některých starších historiků a vykladatelů Herodota, kteří severní hranici posunovali výše, někdy až do středu Rusi, jsou naprosto nesprávné.[2])

[1]) Na základě nové archaeologické mapy gub. kijevské prof. *Antoniviče* (Археол. карта кіевской губ. Moskva 1895). Nálezy v gub. volyňské a podolské jsou již nepatrné. V prvé zná Antonovič jen jedno pozdní pohřebiště skythského rázu u Kotelni v új. žitomírském, v druhé označuje Sěcinskij jen hroby u Mežeričky, Kriniček a Michalevky v baltském újezdě (Труды XI. арх. съѣзда I. 2, 348). Máme-li zření k oblasti hustě obsazené, jde čára vůbec jen přes Vasilkov na Umaň a Baltu.

[2]) Již *Mannert* (Norden der Erde 101), *Köppen* (Jahrbücher 1822, 268, 272) a po něm též *Šafařík* (SS. I. 306) šli daleko pošinujíce zde severní jejich hranici za prameny Dněstru a Prutu, podle Šafaříka i Pslu; ještě dále a zcela nesprávně pošinuli hranici Skythie na př. *J. Gatterer* (An Prussorum, Lituanorum ceterorumque populorum letticorum originem a Sarmatis liceat repetere? v Comm. Soc. Reg. Goetting. XII. Cl. hist. 116), jemuž Skythie zaujímala celé Podolí, Kijevsko, část Bělorusi, gub. mohilevské, smolenské, kalužské, celou Malorus, gub. orlovskou, kurskou a voroněžské část. Rovněž *Hansen* (Osteuropa 9) jde vysoko a ještě dále do gub. mohilevské *Georgi* (Europ. Russland 4). Podobně *Mair* (Land der Skythen, II. 58 nsl.), *Rawlinson* (Herodotus III. Map of Scythia), *Cuno* (Forschungen I. 82, 91) a *Mišščenko* (ЖМНП 1896. Отд. класс. фил. 77). *W. Tomaschek* soudil, že skythský pás na západě nepřekračoval 50° šířky (Sitzungsber. Akad. Wien 1858 720).

Jelikož pak v ý c h o d n í hranice Herodotovy Skythie jest nesporná — hranicí tou byl západní břeh moře Maiotského a dolní Tanais, za nímž seděli už Sauromati (IV. 21, 57), vidíme, že ve skutečnosti Skythie Herodotova neměla podobu čtverce, ale podobu nepravidelného pásu, jenž se táhl od Istru a od východních sedmihradských Karpat k řece Rosi úže se na východě v cíp, jenž se končil při ústí Donu.

Na tomto území Skythové z větší části žili tím způsobem, že celé obce se svými stády kočovaly s místa na místo. Tento kočovný ráz života skythského je ze starověku potvrzen řadou zpráv zejména samým Herodotem a současníkem jeho Hippokratem, pak Strabonem a jinými.[1]) Také všichni staří spisovatelé označují Skythy především za národ kočovný (srv. epitheta *νομάδες*, *οἰκοφόροι*, *ἁμάξοικοι*, *ἁμαξόβιοι*, *ἁμαξεύοντες*, *πλανώμενοι ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν*, *οἱ ἐν τῇσιν ἁμάξῃσι πλανεύμενοι*, *ἀνέστιοι*, *ἀλῆται*, *ἄοικοι* a jiné) líčíce, jak ženy s dětmi stěhovaly se z kraje do kraje na vozích (*ἅμαξαι*) zakrytých houněmi (*πίλος*) a tažených bezrohými voly, se stády dobytka opatrovaného vykleštěnými a oslepenými otroky, zatím co muži na koních projížděli vůkol, lovíce nebo bojujíce.[2]) Při tom dočítáme se dále o nejrozmanitějších zvycích poměrech sociálních a jiných. Chváleny jsou jejich krásné zákony, hudbymilovnost, jejich spravedlivost, přímost, pohostinství, spokojenost a prostota, společné užívání majetku (podle některých i žen) — ale na druhé straně nechybějí zprávy o nestřídmosti, divokosti a krutosti.[3]) Víno pili z kotlů a nesmíšené (*ἀκρατοπόται*),

[1]) Srv. hlavně Herodot IV. 2, 46, 114, 121, Hippokrates *περὶ ἀέρων* 25 sl., Strabon XI. 8, 2, Eustathios komm. Dion. 549, 669. Ještě u Lukiana představuje Skyth pojem nomada žijícího na vozích a nemajícího měst (Anach. 18). Sbírku citátů sem náležejících má *d'Arbois de Jubainville* Prem. hab. I². 227 sl. Nalezly se také velmi zajímavé terrakotové modely skythských vozů kočovných, skládající se ze dvou částí, svrchní, jakéhosi stanu pro lidi s okny a spodní (skladiště?). Srv. o nich stati *T. Bieńkowského* O wozach scytyjskich. Sprawozd. Akad. Kraków. VI. č 7, a »Über skythische Wagen« (Wiener Studien XXIV. Heft 2), kde i starší literatura.

[2]) O lovu Skythů srv. Strabo VII. 4, 8.

[3]) Ovšem hojná epitheta pozdějších historiků, svědčící o divokosti a krutosti Skythů, spadají už na vrub nepravých Skythů, hlavně germanských Gotů. Srv. na př. Kyrilla Alexandrinského, Asteria, Libania, Basilia, Jana Zlatoústého, Themistia (*Latyšev* Scythica I. 686, 719, 720, 722, 723, 744 *φονικώτατοι καὶ οἱ ἄρει τετελεσμένοι*, *θηρία ἄγρια*, *ὠμώτατοι*, *ἀγριώτατοι* a pod.). Vůbec nelze leckdy dobře rozlišiti, pokud určité vlastnosti a rysy mravů týkají se jen Skythův a pokud jsou společným příznakem i jiných kmenů ve Skythii bydlících.

tak že už za doby Herodotovy v Řecku rozkaz k nalití čistého vína vyjadřoval se rčením »nalej po skythsku« (»ἐπισκύθισον«), a také v pohlavním životě nebylo u nich zdrželivosti, z čehož původ měla záhadná, u nich rozšířená »ženská« nemoc, jež mnohé Skythy odmužňovala (tito sluli *ἐνάρεες*, *ἀνάρεες*, *ἀνάριες*). S nomadským životem souvisí i jiný druh jejich stravy: požívali hlavně mléka kobylího (*γάλα ἵππων*, *γάλα ἵππειον*, *ὀξύγαλα*), sýra z tohoto mléka (*ἱππάκη*) a másla (*ὃ βούτυρον καλέουσι* Hipp.).

Zajímavě a podrobně jsou dále líčeny jejich zvyky pohřební (balsamování těl mrtvých a zkomolování těla vlastního na projev smutku, vožení mrtvých po zemi, zabíjení žen, otroků a koní zemřelého) a kruté obyčeje válečné (ctění železného meče jakožto symbolu boha války, obětování zajatých, usekávání hlav, skalpování, výroba číší z lebek nepřátelských, vydělávání kůže zabitých nepřátel, oslepování zajatých, napouštění šípů jedem hadím) a také o požívání sušeného masa lidského a pití krve nepřátelské je několik zpráv. Ale i jiné zvyky jsou velmi zajímavé, na př. kouření opojných bylin, provádění úmluv při pití krve smíšené s vínem, hádání budoucnosti ze třtin, tetování, omývání těla jakýmsi těstem z rozmělněných dřev a upotřebování parních lázní z pražených semen konopných (nemyli se podle Her. IV 75 nikdy vodou), vypalování ran, účtování života sčítáním kaménků do toulce vpuštěných, ubíjení sestaralých lidí. Stálým znakem zevnějšku Skythů byly dlouhé rovné a měkké [1]) vlasy a vousy, které si také barvili,[2]) podle Hippokrata odulý život a řídký vous a vlas; nosili nohavice (*ἀναξυρίδες*, *σαράβαρα*), zvláštní obuv (*σκυθικαί*), jakousi pokryvku hlavy (*πιλοφορικοί*) a chitony (také pláště z kožíšek *σκύτινα*).

Skythové neseděli v Skythii samotni a také sami nebyli jednolití, nýbrž rozpadali se na několik kmenů, o nichž nejdůkladnější zprávy podal nám opět Herodot.

Herodot, počínaje ve IV. 16 popis národů obývajících za jeho doby tetragon, líčí sídla jednotlivých kmenů podle zpráv, jež obdržel od obchodníků, kteří se pouštěli do vnitrozemí po třech hlavních obchodních cestách. Východiskem všech bylo velké tržiště borysthenské, Olbia, a byly to: 1. cesta po Hypanu (s odbočkou na horní Tyras), 2. cesta po dolním Borysthenu až ku prahům

[1]) Srv. epitheta *εὐθύτριχες*, *μαλακότριχες* (Aristot. *περὶ ζῴων* V. 3, *προβλ.* II. 72). Podle scholiasty k Iliadě (II. 11) počali si Skythové první stříhati vlasy (»*ἀπεσκυθισμένοι*«) a to kruhem.

[2]) Srv. zprávy o tom napřed na str. 105.

(resp. Ingulci), 3. cesta po dolním Donu s odbočkou na Volhu u dnešního Caricyna. Herodot v přehledu svého popisu zřejmě se drží těchto základních směrů, a tyto tři cesty vodní musí býti proto i hlavním vodítkem pro každého, kdo se pokouší o správnou lokalisaci jednotlivých kmenů v Skythii, byť se jiné vedlejší detaily líčení Herodotova tu a tam s tímto základem neshodovaly. Herodot totiž v dalším svém podrobném líčení nepřihlíží již jen k těmto třem hlavním směrům, resp. k hlavním řekám Hypanu, Borysthenu a Tanaidu, nýbrž i k jiným pobočným, a tato vedlejší vodítka jsou pro správnou lokalisaci ethnologickou kamenem úrazu, protože, jak jsem již na jiném místě napřed vylíčil, pobočné řeky skythské jsou velmi sporné, tak zejména Exampaios, Pantikapes, Gerrhos a Hypakyris. A právě tyto řeky doplňují celkovou lokalisaci v detailech. Jsou li sporné a na naší moderní mapě nesnadno určitelné, vyplývají z toho nutně i spory o správném rozložení ethnologickém; a vskutku, vezmeme-li do ruky vykladatele Herodotovy, otevře se před námi spousta různých ethnologických lokalisací, jež si v detailech velice odporují. Ale v celkovém hlavním rozložení, postavíme-li je na základ nahoře vytčený, sporu přece býti nemůže pro nikoho, kdo nepřistoupí k analysi Herodota s nějakou předpojatou thesí.[1]) Ze základu toho vycházejíce — při čemž ve sporných detaillech přihlížíme k zeměpisným výsledkům, k nimž jsme po bedlivé úvaze došli ve IV. kapitole tohoto dílu Starožitností (str. 168 sl.), — vidíme ve Skythii doby Herodotovy seděti následující kmeny původu skythského i neskythského:

Za Olbií směrem první obchodní cesty, vedoucí po Hypanu na sever, seděl pomíšený, řeckoskythský kmen Kallipidů až asi k Exampaiu, dále k severu za ním kmen neskythských Alazonů, za nimiž seděli Skythové »oráči« až k výše uvedené severní hranici Skythie, za níž už byla sídla Neurů. Při cestě borysthenské a pantikapské setkáváme se za Hylají opětně se Skythy »rolníky« rozloženými až do krajiny gerrhické, za níž už sedí jinorodý kmen Androfagů. Kraj mezi dolním tokem Borysthena, mořem Maiotským a dolním Tanaidem naplněn je na jihu, nepřihlížíme-li ke Krymu, jehož Herodot ke Skythii nepočítal, Skythy »nomady«, na severu pak Skythy »královskými«, nad nimiž dále sedí opět cizí kmen Melanchlainů, k východu pak za Donem příbuzní

[1]) Dobře vystihl tento základ lokalisace v novější době *F. Miščenko* Этнографія Россіи 88 a *J. Prášek* v článku »Herodot a pravlast Slovanů« (Č. Mus. Fil. VIII. 47 sl.).

Sauromaté. To jest rozložení celkové, nesporné, jež si, přihlížejíce k detailům, nyní blíže vymezíme.

Prvních dvou za borysthenským tržištěm na Bugu [1]) jmenovaných kmenů Herodot ke Skythům nepočítal.

O Kallipidech (*Καλλιπίδαι*) sice dí (IV. 17), že jsou *Ἕλληνες Σκύθαι*, ale označení *Σκύθαι* dlužno zde vyložiti ve smyslu širšího významu geografického, jehož Herodot i jinde, jak ještě uvidíme, proti užšímu ethnologickému významu užívá, neboť další slova Herodotova »*οὗτοι δὲ (Ἀλαζόνες) καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταὐτὰ Σκύθῃσι ἐπασκέουσι, σῖτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται*« nasvědčují, že je Herodot od vlastních Skythů rozlišoval. Na druhé straně vložka *Ἕλληνες* svědčí, že kmen tento se sousedními kolonisty řeckými byl už v době Herodotově hojně pomíšen a nebo z nich povstal. Sídla Kallipidů nesahala v době Herodotově podle vší pravděpodobnosti daleko na sever, nanejvýše asi 4 dni plavby na sever, kamsi do končin dnešního Voznesenska nebo Olviopole, kde přitékal starý Exampaios (Siňucha? Mertvovod?). Neboť dále v kraji, kde se tok Dněstru a Bugu sbližuje, seděli už Alazonové (*Ἀλαζόνες*, v některých rukopisech *Ἀλιζῶνες*), oddělení zároveň tokem Exampaia od Skythů oráčů (IV. 52).

Kdo byli tito dva kmenové, těžko pověděti. Jména sama ve formě Herodotem zachované ničeho nevysvětlují. Je-li *Ἀλαζόνες* slovo původu řeckého, souvisí patrně s adj. *ἀλαζών* — chlubný [2]) (srv. Herodiana, jenž vykládá *ὁ ὑπερήφανος* s. v. *Ἀμαζών*). *Καλλιπίδαι* pak je, vycházíme-li od tvaru Herodotova, řecké patronymikum odvozené od *Καλλίππος*, ale spojené snad významem se zprávou Řeků olbijských, podle níž v kraji na horním Hypanu rodili se v hojnosti bílí koňové (Her. IV. 52).

Jinak by se věc měla, aspoň pokud se Kallipidů týče, kdybychom uznali, že forma jména Herodotem zachovaná není správná, nýbrž že je správné jméno, jež asi na témže místě Skythie umístil

---

[1]) IV. 17 *Ἀπὸ τοῦ Βορυσθενειτῶν ἐμπορίου ἀπὸ τούτου πρῶτοι Καλλιπίδαι νέμονται ἐόντες Ἕλληνες Σκύθαι, ὑπερ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος, οἱ Ἀλαζόνες καλέονται.* Po Herodotovi klade sem Kallipidy Strabon (XII 3, 21) i P. Mela II. 2, 7: Callipides Hypanis includit ... Asiaces proximus inter Callipidas Asiacesque descendit. Hos ab Histricis Tyra separat.

[2]) Jiní vykládali *ἀλάζων* — potulující se (*Eichwald* Geographie 297, *Georgii* Russland 28, *Nadeždin* Зап. Одесса I. 78), ovšem chybně. Slovo *ἀλάζω* — potulovati se neexistuje, nýbrž jen *ἀλάομαι*.

o něco mladší Eforos, totiž *Καρπίδες* (Skymnos 841: *πρώτους δὲ παρὰ τὸν Ἴστρον εἶναι Καρπίδας εἴρηκεν Ἔφορος, εἶτεν Ἀροτῆρας πρόσω Νευρούς τε μέχρι γῆς πάλιν ἐρήμου διὰ πάγου* (srv. i Anon. Periplus 75).

Je-li toto čtení správné a dlužno-li Herodotovy Kallipidy emendovati v Karpidy,[1]) pak ovšem nemáme již před sebou jméno řecké, nýbrž domácí jméno národní, a pak také nemůže býti pochyby, že jméno Karpidů je v těsné souvislosti, ne-li totožné, se jmény kmene, jenž se i v pozdějších pramenech objeví nám pode jménem Karpů a Karpianů atd. v sídlech u Karpat položených, a i v nejužším spojení se samotným jménem Karpat (*Καρπάτης ὄρος* Ptolem.). Tím ovšem jednoduchý a prostý problém Herodotových Kallipidů přechází v nesmírně těžkou otázku, jaká byla národnost a historie důležitých zakarpatských Karpů — Karpidů, tím vystupuje v popředí i spor, byli-li tito Karpové kmenem slovanským nebo thráckým, jak povstalo jméno jejich, a druží se k tomu veliká od mnohých slavistů, Šafaříka nevyjímaje, hájená domněnka o totožnosti jména Karpat a Karpů se slovanskými Chrvaty, Chorvaty letopisu kijevského — slovem, tím stává se otázka Herodotových Kallipidů jednou z nejhlavnějších otázek starých dějin slovanských. Potom ovšem celou tuto skupinu otázek zde řešiti již se nehodí a dlužno ji přenésti na jiné místo Slovanských Starožitností, kde bude o této části starých dějin slovanských speciálně jednáno.

A to také učiním. Vše, co se Karpů týče, otázku jejich původu i celou jejich historii vyložím podrobněji v II. díle Starožitností a v tomto díle dotknu se jich stručně ještě při výkladu Ptolemaia. Zde pak jen podotýkám, že sám nemohu, ač jsem dosti kolísal, odhodlati se, abych přijal jinak velmi lákavou záměnu Kallipidů v Karpidy[2]) a spojení jich s Karpy, ač možnost toho konečně upírati nechci. Ke stanovisku tomuto vede mne okolnost, že Herodotova zpráva o Kallipidech týká se kmene, o němž Herodot, soudíme-li methodicky, měl jistě zprávy relativně dobré

[1]) Tak učinili hlavně *Neumann* (Hellenen 218, 220), *Ukert* (Skythien 417), *Brun* (Essai XLV), *Mair* (Skythen II. 26). Naproti tomu zase Eforovy Karpidy v Kallipidy emendovali *Niebuhr* (Opusc. I. 398) a *Braun* (Разыскания I. 175). *Gail* Kallipidy Herodotovy přeložil docela na řeku Karpis, přítok Dunaje (Geogr. min. II. 398).

[2]) Záměna *l* a *r* je na íránské půdě velmi častá. V dialektu skythském mohlo snadno vzniknouti ze slyšeného Karpidi — Kalpidi.

a bezpečné. Vždyť byli Kallipidi prvním kmenem na Bugu za hradbami Olbie a jejich sídla vzdálena byla nesmírně od Karpat, od nichž zase Karpy původními i pozdějšími sídly nijak odtrhnouti nelze! Mluví-li naproti tomu Eforos o Karpidech jakožto prvním kmenu sedícím za Istrem — a zprávy své založil zde z části na Herodotovi, jak z dalšího textu vidno —, pak se buďto zmýlil zaměniv ϱ za λ,[1]) anebo, což je více na snadě, dověděv se zatím prvních zpráv o Karpatech nebo Karpech, tyto Karpy ve formě *Καρπίδες* spojil a položil na místo Herodotových Kallipidů. V tom případě ovšem Eforovi Karpidi a Herodotovi Kallipidi byli by dva od sebe zcela různí kmenové. Mně se aspoň s čistě methodického hlediska příčí Herodotovi, jenž hovoří o kmeni žijícím v samém sousedství Olbie, přičítati omyl a spojovati Kallipidy s Karpy patřícími ke Karpatům; viděl bych proto nejspíše v Herodotových Kallipidech buď jakýsi malý kmen barbarský, silně s Řeky pomíšený,[2]) jehož národnost je zatím neurčitelná, anebo spíše kmen povstalý během doby ze starých řeckých, silně pobarbarštělých kolonistů, usazených na březích dolního Bugu. Této představě zdá se mi nejlépe odpovídati Herodotovo označení *Ἕλληνες Σκύθαι*.[3]) Pro slovanskost Kallipidů nesvědčí však jinak nic.[4])

Spíše by bylo možno viděti Slovany v pobužských Alazonech, ale více než pouhou domněnkou ani toto nebude, neboť nemáme proto jiného důvodu než jejich zeměpisné umístění v nejbližším sousedství končin, jež byly zaujaty Slovany. Jistě však, když už bychom na příslušnost Alazonů chtěli hádati, slovanskost je více na snadě než příslušnost thrácká nebo skythská.[5]) Označují-li je

---

[1]) Omyl tento vyskytuje se i na nápisech. Srv. Karpurnianus místo Calpurnianus (Arch. Epigr. Mitth. XIX. 224).

[2]) Že vlivy řecké místy na Skythy silně působily, ačkoli se jim bránili, svědčí na př. Her. IV. 76, 78.

[3]) Srv. také význam *Μιξέλληνες*, jenž vystupuje později pro zbarbarštělé Řeky v okolí Olbie na psefismatu Protogenově (viz dále kap. VIII.), nebo pozdější označení *Graecosarmati* (Lib. gener.).

[4]) Slovany v nich viděli *Neumann*, *Mair* l. c., Thráky zejména *Tomaschek* (Thraker I. 98, 108).

[5]) Slovanství Alazonů přijímali mnozí starší vykladatelé slovanského pravěku, tak na př. *Pubička*, *Horvath* (Urg. der Slaven. Pesth 1844, 151 kde velká stať o Alazonech), také *Šafařík* (SS. I. 308) s *Eichwaldem* (Geographie 297), a nověji ještě *Krauth* (Scythenland 12). Pro původ thrácký vyslovil se *Tomaschek* (Pauly-Wissowa Reallex. t. v.) a *Prášek* (Herodot a vlast Slovanů 49).

některé pozdější prameny za kmen skythský[1]), nemá to významu ethnologického, poněvadž později pojmu Skythů bylo všeobecně užíváno ve smyslu geografickém a byl přenášen na všechny kmeny bydlící v Skythii. Jméno nám jinak vodítka nedává a hypothese, jež je spojovaly se jménem Haliče[2]) nebo letopisnými Uliči[3]), jsou stejně nesprávné, jako Lambinovo spojení s pozdějšími Alauny.[4])

S většími obtížemi, než byly u uvedených Kallipidů a Alazonů, setkáváme se při umísťování kmenů, jež Herodot shrnuje pod společné jméno Skythů.

Mezi řekou Bugem a Borysthenem seděl předně na sever od Alazonů za říčkou Exampaiem kmen Skythů rolnických (*Σκύθαι γεωργοί, ἀροτῆρες*), o nichž dí Herodot c. 17, že sejí obilí na prodej na rozdíl od Alazonů a Kallipidů. Sídla jejich rozkládala se podle Herodota (IV. 17, 18, 53, 54) na sever jednak k zemi Neurů, jednak po Borysthenu 11 (10) dní plavby do země Gerrhů a na východ 3 dny cesty od Olbie při řece Pantikapu a mezi ním a Borysthenem[5]). Pantikapes jest ovšem sporný. Je to staré jméno buď Koňky nebo Ingulce, a podle toho východní hranice rolnických

---

[1]) Strabo (XII. 3, 21) »*Σκύθαι Ἀλαζόνες*«. Jinou zmínku o kraji Alazonů má Pausanias (I. 32, 1) vykládaje, že je plný včel a že se z něho vyvážel nejlepší med. Jsou-li s těmito severními Alazony v nějakém spojení *Ἀλιζῶνες* Homerovi (Il. II. 856, V. 39, srv. Herod. III. 90) z okolí Alyby, v kraji dolů stříbrných, rozhodovati nemám za potřebné. V starověku už Strabo vytýkal, že se jména ta často matou (XII. 3, 21). Týž zná v Podkavkazí i řeku *Ἀλαζόνιος ποταμός* (XI. 4. 5). Oba kmeny spojoval na př. *Köppen* (Jahrb. d. Lit. XX. 311).

[2]) Tak hlavně *Załuski* (Słowo o stósunkach handlowych Scytyi zach. Lwów 1857).

[3]) *K. Neumann* (Hellenen 218, 220), po něm i *Mair* (Skythen II. 26).

[4]) *Lambin* v ЖМНП. 1879 č. 206 str. 146.

[5]) Herodot 17 *ὑπὲρ δὲ Ἀλαζόνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες . . . τούτων δὲ κατύπερθε οἰκέουσι Νευροί. ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ὕπανιν ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἑσπέρης τοῦ Βορυσθένεος.* 18. *ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένεα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἡ Τλαίη, ἀπὸ δὲ ταύτης ἄνω ἰόντι οἰκέουσι Σκύθαι γεωργοί, τοὺς Ἕλληνες οἱ οἰκέοντες ἐπὶ τῷ Ὑπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενείτας, σφέας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιοπολίτας. οὗτοι ὧν οἱ γεωργοὶ νέμονται τὸ μὲν πρὸς τὴν ἠῶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήκοντες ἐπὶ ποταμόν, τῷ οὔνομα κέεται Παντικάπης, τὸ δὲ πρὸς βορέην ἄνεμον πλόον ἀνὰ τὸν Βορυσθένεα ἡμερέων ἕνδεκα.* 52. praví o Exampaiu: *ἔστι δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἐν οὔροισι χώρης τῆς τε ἀροτήρων Σκυθέων καὶ Ἀλαζόνων.* 53. o Borysthenu: *φαίνεται δὲ ῥέων ὀλίγον ἐρήμου ἐς τῶν γεωργῶν Σκυθέων τὴν χώρην. οὗτοι γὰρ οἱ Σκύθαι παρ' αὐτὸν ἐπὶ δέκα ἡμερέων πλόον νέμονται.* 54. (*Παντικάπης*)

Skythů jsou velmi nejisté. Je-li Pantikapem Ingulec, k čemuž se více kloním (srv. str. 168), byl východní hranicí celý dolní tok Dněpra; je-li Pantikapem Koňka, byla jí tato říčka sama. Každým způsobem však musíme si představiti, že se sídla kmene rozkládala jednak při horním Bugu, jednak se táhla po Borysthenu dolů až k Hylaji. Herodot zove tyto Skythy jednou *ἀροτῆρες*, po druhé *γεωργοί*, a z toho důvodu někteří rozlišovali Skythy »oráče« od Skythů »rolníků«, a ne zcela bezdůvodně.[1]) Neboť Herodot vskutku mluvě o Skythech na Hypanu vedle Alazonů užívá epitheta prvého (c. 17, 52) a mluvě o Skythech u Pantikapu a Borysthena (c. 18, 19, 53, 54) epitheta druhého.[2]) Ale podkládati tomuto slovnému rozlišení na určito hlubší význam a rozlišovati v nich dva různé kmeny, sám se neodvažuji. Sídla obou skythských kmenů, Georgů i Aroterů, leží tak těsně vedle sebe, jedno při řece Bugu, druhé při Dněpru, že viděti v nich dva různé kmeny zůstává vždy velmi pochybné. Už také proto, že si rozlišení Herodotovo můžeme vysvětliti prostě vodítkem, na něž jsem z předu poukázal. Herodot vypisuje zde národy podél směru dvou obchodních cest a řek, a tu podle zpráv kupců seděli Skythové obírající se rolnictvím i na horním Hypanu i podél Borysthenu. Možno tedy, že Herodot lid jediný rozlišil pak na základě dvou zpráv na dva a jednou je uvádí ve výčtu kmenů na Hypanu, po druhé na Borysthenu, rozlišuje je nepatrně epithety *γεωργοί* a *ἀροτῆρες*. Jedna zpráva týkala se Pobuží, druhá Podněpří — proto také Řekové olbijští zvali tyto druhé borysthenskými »*Βορυσθενείτας καλέουσι*« (IV. 18) — a to jest také jedině jisté v umístění sídel těchto Skythů, ať už je Pantikapem Koňka ať Ingulec.

Na určení sídel kmene předešlého závislé jest ovšem i určení kraje druhého kmene skythského Skythů kočovných (*Σ. νομάδες*), kteří ani nesejí ani neorají.[3]) Východní hranice oblasti rolníků je zároveň západní hranicí kočovníků; Herodot totiž dva-

ῥέει μὲν καὶ οὗτος ἀπὸ βορέω τε καὶ ἐκ λίμνης, καὶ τὸ μεταξὺ τούτου τε καὶ τοῦ Βορυσθένεος νέμονται οἱ γεωργοὶ Σκύθαι. Srv. k tomu Mela II. 5 a Plinius IV. 83: Panticapes, qui Nomadas et Georgos disterminat.

[1]) Tak je na př. rozlišuje *Kolster* (Land der Skythen II. 33), *Bonell* (Beiträge I. 84), *Reichardt* (Landeskunde 102), *Prášek* (Herodot a vlast Slovanů 51) a j.

[2]) Z Herodota rozlišení toto přejal i Skymnos 841 sl.

[3]) Her. IV. 19 *τὸ δὲ πρὸς τὴν ἠῶ τῶν γεωργῶν τούτων Σκυθέων, διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμόν, νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες· ψιλὴ δὲ δενδρέων ἡ πᾶσα αὕτη πλὴν τῆς Ὑλαίης. οἱ δὲ νομάδες*

kráte hovoří o tom, že velká řeka Pantikapes tvořila hranici obou kmenů (IV. 18, 19, po něm i Plinius IV. 83 a Mela II. 5). Pantikapes je však těžko určiti. Uvedeným textům nejlépe bychom vyšli vstříc, kdybychom Pantikapes ztotožnili s Koňkou, ale proti tomu staví se zase řada jiných důvodů, z téhož pramene čerpaných (srv. nahoře str. 168). Mně se zdá, že nejspíše asi dolní Dněpr byl východní hranicí rolníků a západní kočovníků. Tito pak podle dalších zpráv Herodotových (IV. 19) bydlili od lesnatého kraje Hylají zvaného při ústí Dněpru na sever až do kraje Gerrhů, územím jich tekl Hypakyris (55) — slovem kočovali patrně v celém stepním úhlu utvořeném dolním tokem Dněpra a pobřežím mořským. Třetí kmen skythský označený jménem Skythů královských (*Σκύθαι βασιλήιοι*), kmen nejčetnější a nejudatnější (c. 20 *ἄριστοί τε καὶ πλεῖστοι*), jenž pokládal ostatní Skythy za své poddané a sám sebe za svobodné (c. 110 *οἱ δὲ Κρημνοὶ εἰσὶ γῆς τῆς Σκυθέων τῶν ἐλευθέρων*), — seděl pak za řekou Gerrhem, kde byla kdesi sídla [1]) i hroby králů (c. 71), ale táhl se z části až ke krajině Taurů a k osadě Kremnoi při moři Maiotském, z části na východ až k Tanaidu.[2]) Za Donem seděli už Sauromati (c. 21, 57, 115, 116, 122 atd.). Podle těchto zpráv ve spojení s předešlými smíme umístiti Skythy královské, kmen patrně nad ostatní vynikající a je ovládající, od prahů dněprovských a od řeky Samary-Gerrha k dolnímu Donu a severnímu cípu moře Azovského.[3])

οὗτοι τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἡμερέων τεσσέρων καὶ δέκα ὁδὸν νέμονται χώρην κατατείνουσαν ἐπὶ ποταμὸν Γέρρον. 55. *Ὑπάκυρις ποταμὸς ... διὰ μέσων δὲ τῶν νομάδων Σκυθέων ῥέων ἐκδιδοῖ κατὰ Καρκινῖτιν πόλιν.*

[1]) Skythové mívali několik králů, jak vidíme z líčení výpravy Dareiovy (c. 120, 131).

[2]) Her. IV. 20 *πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλεύμενα βασιλήιά ἐστι καὶ Σκύθαι οἱ ἄριστοί τε καὶ πλεῖστοι καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύθας δούλους σφετέρους εἶναι· κατήκουσι δὲ οὗτοι τὸ μὲν πρὸς μεσαμβρίην ἐς τὴν Ταυρικήν, τὸ δὲ πρὸς ἠῶ ἐπί τε τάφρον, τὴν δὴ οἱ ἐκ τῶν τυφλῶν γενόμενοι ὤρυξαν, καὶ ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος τὸ ἐμπόριον, τὸ καλέεται Κρημνοί· τὰ δὲ αὐτῶν κατήκουσι ἐπὶ ποταμὸν Τάναιν ...* 21. *Τάναιν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί.* Srv. Mela II. 5: nam Gerrhus inter Basilidas et Nomadas evolvitur. Plin. IV. 84: nam Gerrhus Basilidas et Nomadas separat.

[3]) Proti existenci královských Skythů vyslovil se kdysi *N. Veselovskij* (Нѣсколько новыхъ соображеній по поводу пересмотра вопроса о происхожденіи Гунновъ. ЖМНП. 1882 IX. 102), neboť jméno *βασιλήιοι* povstalo prý u Herodota chybou místo jména národa *Βαρσιλικοί* (u Ibn Dasty a Mojžíše Chorenského). Proti tomuto výkladu obrátil se dobře a královské Skythy obhájil

Tak představuji si rozsazení skythských kmenů ve shodě se svým určením skythských řek na mapě nynějšího Ruska. Ovšem, kdo stotožňuje Pantikapes s Koňkou, nebo zaměňuje Gerrhos za Koňku, Donec nebo Desnu, mění s vodní sítí přirozeně též všecky podrobnosti, jež týkají se sídel kmenů skythských. Nebudu rozváděti různých mínění o skythské vlasti, jest jich spousta.[1]) Umístění své stanovil jsem po bedlivém uvážení pramenů i všech výkladů dosavadních. Ale již z toho, co vyloženo, patrno, že Herodotovi nebyla Skythie pouhým pojmem ethnologickým, souborným názvem pro jeden národ, rozpadající se na kmeny sourodé, jak vykládal Müllenhoff a nejnověji Pogodin a Braun,[2]) nýbrž celkem zeměpisným nebo politickým, směsí barbarů původu nejrůznějšího, Skythii obývajících. A všimneme-li si významu, jaký Herodot dává jménu »Skyth«, vidíme zřejmě, že ho sám užívá ve významu dvojím, jednou ve smyslu užším, když mluví o vlastních Skythech, po druhé ve smyslu přeneseném, širším.

Vlastními Skythy jsou Herodotovi jen Skythové kočovní a královští, kteří tvořili patrně jeden ethnologický celek, neboť i Skythové královští vyznačovali se kočovným životem.[3]) Kdykoliv Herodot líčí skythské mravy, které jsme svrchu nastínili, míní Skythy kočovné a královské. Také velkou válku s Dareiem vedou jejich králové. Dareios vytáhl proti kočovným Skythům

---

F. Miščenko (Опытъ этнологіи съ помощью этимологіи. Унив. Изв. 1883. Май. Къ вопросу о царскихъ скиѳахъ (Kiev. Стар. 1884. Май). Výklad podobný výkladu Veselovského podal ostatně už *Vivien de St. Martin* (Rech. sur les populations prim. du Caucase. Paris 1847 146, cit. Miščenko l. c.). Ostatně bylo o sídlech těchto Skythů proneseno několik různých mínění. *Lindne* na př. chybně dokazoval, že nesahali až k Donu, ale jenom k Dněpru a ke Kremnům (Skythien 60). *Eichwaldovi* sahali zase až k Desně (Geographie 308) a oblast královských Skythů rozvinula se v jeho fantasii v představu velké finské nebo slovanské říše. *Krauth* (Land der Scythen l. c.) spojoval zase Skythy nomady a královské v jedna sídla, *Vambéry* (Ursprung der Magyaren 1882) usadil královské Skythy docela mezi Dněstr a Dunaj.

[1]) Odkazuji hlavně na výklady *Nadeždina* (Зап. Одесс. I. 81. sl.), *Lindnera* (Skythien 55 sl.), *Kolstera* (Land der Skythen II. 32), *Müllenhoffa* (D. A. III. 1 sl.), *Reichardta* (Landeskunde 102.) atd. Na prosto sluší odmítnouti všechny výklady, které geografickou i ethnologickou lokalisaci přenášely na západ od Dněpru, jako činí *Lindner* (Skythien l. c.), nebo hr. *Dzieduszycki* (Wiadomości 186, 275, 361). Srv. o nich napřed str. 167.

[2]) *Braun* Разысканія I. 74, 76, 79, *Pogodin* (Изв. отд. русс. яз. VI., 2, 136 sl.).

[3]) *Vambéry* chybně odlučoval Skythy královské od nomadů. (Ursprung der Magyaren Leipzig 1882. 11.) Srv. výklad *Miščenkův* (ЖМНП. 1884. Іюлъ.).

(VII. 10), a při popisu výpravy vskutku bije do očí kočovný ráz skythského života; za útok Dareiův obmýšlejí se pomstiti „*Σκύθαι νομάδες*“ (VI, 84) a IV. 120 výslovně se vytýká, že válčili východní královští Skythové, z jejichž vůdců jeden Idanthyrsos praví o svém lidu, že nemá ani měst, ani rolí, o něž by se bál, — slovem, kdykoliv Herodot popisuje boje Skythů, má na mysli královské a nomadské Skythy. Na ně především hodí se obšírný popis mravů a náboženství v IV. k. 59. a následujících, jen jich týkají se slova v k. 46, že všichni Skythové jsou jízdní lukostřelci, kteří orbou se neživí, jsou bez měst a tvrzí, vozíce domy na vozích,[2]) dále zmínka v k. 2., »Skythové každého, jejž zajmou, oslepují. Nejsou rolníci, ale kočovníci«,[3]) a v kap. 19., »nesejí, ani neorají«.[4])

Od těchto vlastních Skythů dlužno proto přesně lišiti nejen Helleny-Skythy (Kallipidy), nýbrž i Skythy, jež Herodot proti předešlým označuje jako Skythy pevně usedlé, rolnické, nazývaje je *Σκύθαι γεωργοὶ καὶ ἀροτῆρες*. Otázku po národnosti těchto kmenů musíme oddělovati od otázky po národnosti Skythů vlastních. Byltě mezi oběma podle všeho podstatný rozdíl národnostní.

Skythové kočovní od Herodota výslovně jsou rozlišeni celým bytem i životem od Skythů rolníků. Tento rozdíl mezi nimi jest příliš hluboký, než abychom se mohli domnívati, že jeden a týž národ žil takto dvojím, zcela jiným způsobem. Skythové, jak víme, přešli do Evropy z Asie, kdež před tím kočovali (Her. IV. 11). Proč a z jakých důvodů máme souditi, že v době několika set let nastalo v lůně jejích tak pronikavé kulturní a sociální rozlišení, když území mezi Bugem a Dněprem nenutilo nových příchozích, aby odložili starodávný, v krev přešlý způsob života a zaměnili kočování a pasení stád zemědělstvím? Půda je tu stejně příznivá k životu kočovnému jako dále k východu mezi Dněprem a Donem. Step sahá do kraje toho jako onoho. Neznám důvodu, jímž bych si změnu onu vysvětlil; vyložený rozdíl jest mi příliš veliký a nepřipouští abych při něm Skythy rolníky a Skythy nomady spojoval v jeden národní celek. Vždyť Herodot, jak z uvedeného citátu kap. 46 vidno, dí jednou o všech Skythech výslovně „*ζῶντες*

---

[2]) l. c. *τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα ἢ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοικοι ἐόντες πάντες ἔασι ἱπποτοξόται, ζῶντες μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκήματά τε σφι ἢ ἐπὶ ζευγέων . . .*

[3]) *τούτων μὲν εἵνεκα ἅπαντα τὸν ἂν λάβωσι οἱ Σκύθαι ἐκτυφλῶσι . οὐ γὰρ ἀρόται εἰσὶ ἀλλὰ νομάδες.*

[4]) *οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες.*

μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων" — »neživí se pluhem, ale stády«. Jak možno tuto větu uvésti ve shodu s názvem Skythů rolníků než když zde jméno Skythů vyložíme ve smyslu širším a kmen rolnický od vlastních Skythů odloučíme?

Ostatně Herodot sám byl si jistě vědom tohoto dvojího významu, který mělo již v jeho době jméno Skythů. Vidíme to neklamně z důležitého a neprávem zanedbávaného výroku jeho v kap. 81, kde Herodot hovoře o množství Skythů praví, že podle jedněch je Skythů veliké množství,[1]) ale podle jiných těch skutečných jest jen málo. (IV. 81. *πλῆθος δὲ τὸ Σκυθέων οὐκ οἷός τε ἐγενόμην ἀτρεκέως πύθεσθαι, ἀλλὰ διαφόρους λόγους περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἤκουον· καὶ γὰρ κάρτα πολλοὺς εἶναί σφεας καὶ ὀλίγους ὡς Σκύθας εἶναι.*) Z místa toho vyplývá, že již v době Herodotově pontští Řekové rozšiřovali název Skythů na kmeny, kteří vlastně Skythy nebyli.[2]) Od těchto Řeků pochází patrně také třídění

[1]) Srv. též Thukydides II. 97, *οὐχ ὅτι τὰ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνος ἓν πρὸς ἓν οὐκ ἔστιν ὃ τι δυνατὸν Σκύθαις ὁμογνωμονοῦσι πᾶσιν ἀντιστῆναι·* Xenofon Kyr. I. 1, 4, *παμπολλῶν ὄντων Σκυθῶν.* Skylax. *Εὐρ.* 68. *Ἐν δὲ τῇ Μαιώτιδι λίμνῃ εἰσὶν ἐπ' ἀριστερᾶς Σκύθαι· καθήκουσι γὰρ ἐκ τῆς ἔξω θαλάσσης* (t. j. severní moře) *ὑπὲρ τῆς Ταυρικῆς εἰς τὴν Μαιῶτιν λίμνην* Dionys. Per. 165 *Σκύθαι ἄνδρες ἀπειρέσιοι.* Arrian Anab. IV. 1 (*Σκύθαι*) *οἳ δὴ τὸ μέγιστον ἔθνος ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἐποικοῦσι.* Eforos i Strabon byli téhož mínění, když dělili oikumenu na 4 části, z nichž jednu zvali Skythií (Strabon I. 2, 27, 28).

[2]) Nemůže tedy býti pochyby, že již v době Herodotově jméno Skythů mělo širší smysl politickogeografický. Význam ten stal se později ještě obecnějším, ačkoliv vlastní Skythové vždy více z východní Evropy mizeli, zanikajíce v domorodém obyvatelstvu nebo v národech příchozích. Pojem Skythie, již za Herodota zveličený, rozšířil se znenáhla na celou východní Evropu a udržel se dlouho, vedle nového, běžnějšího názvu Sarmatie (srv. napřed str. 132). Skythové v pramenech pozdějších jsou nejen v kollektivním významu zeměpisném obyvatelé veliké Skythie (srv. nahoře v pozn. 1. uvedené citáty z Efora, Thukydida, Xenofonta, Strabona, Dionysia, Arriana, k čemuž srv. i Oribasia *Ἰατρ.* IX. 15), ale jménem tím zahrnují se i jednotliví národové, pokud podle zpráv na jih došlých přicházeli z východní, zakarpatské a zadunajské Evropy. Plinius dí otevřeně, že jméno Skythů přešlo na kmeny jiné (IV. 81): »Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt«, (srv. rhetora Libania *Latyšev* Scyth I. 686.) a vskutku vztahují se pozdější zmínky o Skythech obyčejně na Germany. Nejčastěji týkají se buď německých Bastarnů (na př. *Σκύθαι οἱ Βαστάρναι* u Diona 51. 23; 38, 10; u Zosima I. 71 *Βαστέρναι, Σκυθικὸν ἔθνος*) nebo Gotů, když od počátku III. stol. počali útočiti na říši římskou. Goty na př. jsou Skythové Maxima Tyrského (29), dále Skythové historie Dexip-

Skythů svrchu uvedené, při němž byly dělidlem zevní stránky: zaměstnání a poměry politické, třídění povrchní a umělé. Skythové sami, jak víme z jiného místa Herodotova (IV. 5, 6), dělili se jinak a to na kmen 1. Auchatů (*Αὐχάται*), 2. Katiarů (*Κατίαροι*), 3. Traspiů (*Τράσπιες*, jiné čtení *Τράπιοι*, *Τράπιες*), a 4. Paralatů (*Παραλάται*), kteří podle staré tradice domácí byli potomky tří synů krále Targitaa, prvního člověka v zemi skythské.[1]) Bohužel mimo

---

povy (frg. 16a, 17b Dindorf; srv. *Latyšev* Scyth. I. 651), a jeho pokračovatelů Eunapia fr. 37, biskupa Synesia (*περὶ βασ.* 15), pak u Galliena (6, 2), Epifania (*Latyšev* I. 711), Eusebia (Život Konst. IV. 5.), Themistia (*Λογοί* 34), a církevních historiků Filostorgia (Hist. II. 5, IX. 17), Sokrata (Hist. I. 18), Zosima (I. 42, II. 31), Synkella (I. 705, 716 ed. Dindorf *Σκύθαι καὶ Γόθοι λεγόμενοι*), Theofana (ed. Boor 103 *Γότθους δὲ ἐπιχωρίως τοὺς Σκύθας λέγεσθαι Τραιανὸς ὁ Πατρίκιος ἱστορεῖ*) atd. Ale také jiní kmenové němečtí jsou nazýváni Skythy (srv. na př. Trebellia Poll. in Claudio »Scytharum diversi populi Peucini, Grutungi, Austrogothi... Gipedes, Heruli«, Heruli u Zonara (XII. 24), Stefana Byz. (s. v. *Ἕλουροι*), ba Zosimos (I. 37, 2) se Zonarou (XII. 24.) rozumějí jimi i pozdní Franky a Alamanny, a biskup Asterios ve 4. stol. píše docela o Skythech, sedících na řece Rýnu. (Homilie 14.) Vedle Germanů dával se jméno Skythů i jiným kmenům, o nichž Herodot výslovně poznamenal, že nejsou Skythové, jako Melanchlainům Dion Chrysostomos (*Latyšev* Sc. I. 173). Hojně i kmenové sarmatští dostávají přívlastek Skythů na př. *Σαρματαί οὓς ἔνιοι Σκύθας προσαγορεύουσι* (Diod. Sic. IV. 45, 4), *Ἀλανοὶ Σκύθαι* u Ptolem. III 5., u Josepha Flavia Bell. Jud. VII. 7. 4. (srv. schol. Tzetzova k Lykofronu 887). Plin. IV. 80 dí: omnes Scytharum sunt gentes ... alias Getae, Daci Romanis dicti, alias Sarmatae. Graecis Sauromatae, eorumque Hamaxobii aut Aorsi, alias Scythae degeneres et a servis orti aut Trogodytae, mox Alani et Rhoxolani. Marcellin k r. 379 píše »Theodosius ... Halanos, Hunos, Gothos gentes scythicas vicit«. (Srv. Orosius VII. 34. 5.) V pozdější době slují Skythy zejména Bulhaři, Hunnové, Pečenězi a také Slované, o čemž obšírněji bude jednáno na místě, kde vylíčíme vpády jejich do říše byzantské. Jest jistě přirozeno, že v těchto pozdějších zprávách dostalo se názvu Skythů leckde i Slovanům, k jihu postupujícím. Ale při tom bývá velmi nesnadno rozhodnouti, od které doby smíme ve Skythech na Dunaj útočících viděti již Slovany.

[1]) Ze syna Targitaova Lipoxaia pošli Auchati, z Arpoxaia Katiari a Traspii, z Kolaxaia Paralati, kteří podle Herodota vesměs »po králi Skolotovi jmenují se Skolotové; Skythy nazvali je Řekové«. (Čtení *τοῦ βασιλέος οἳ καλέονται Παραλάται* je sporné.) Rozbor této legendy, úloze mé vzdálený, nechávám stranou. (Srv. *Müllenhoff* DA. III. 23.) Podotýkám jen, že všechny pokusy applikovati skythské třídění na jednotlivé kmeny dělení řeckého se nezdařily. Mám v otázce této za nejlepší stanovisko *F. Mišćenka*, vyložené ve stati „Легенды о царскихъ Скиѳахъ у Геродота“ (ЖМНП. 1886 янв.). K výkladu jmen uvedených srv. *Justi* Iran. Namenbuch (Marburg 1895), a *F. Hommel* Hethiter

tuto tradici nevíme o nich skoro ničeho. Jediný Plinius zná ještě Auchety sedící od Perekopu až ku pramenům Hypakyru (corr. za »Hypanis« textu): »A Taphris per continentem introrsus tenent Auchetae apud quos Hypanis oritur« (IV. 88), potom na Kavkazu »Scythae Auchetae« (VI. 22), a mimo to uvádí ještě jednou Auchety a Katiery (Euchatae, Cotieri VI. 50) mezi nomadskými kmeny nad Jaxartem.[1])

V Herodotově pojmu Skythů rozlišuji proto nejméně dva prvky: Skythy z Asie přišlé, vyznačené životem kočovným, a domácí

---

und Skythen. (Prag 1898.) 19, kde vyložena i historická podstata Targitaova v době c. 1500 př. Kr.

[1]) Jména jiných skythských kmenů zachovaná v různých starověkých pramenech jsou buď jen básnická jména umělá, utvořená ze zeměpisných nebo zvykoslovných epithet, nebo jména, jež snad do Skythie Herodotovy ani nepatří; z části pak jména snad domácí, o nichž však ničeho jiného nevíme. Ostatně se mnohá z nich objevují i později, kdy Skythii ovládli Sarmati, jako jména kmenů »sarmatských« (srv. dále kap. IX). Nejzajímavějším z nich je »skythský« kmen Amadoků (Ἀμάδοκοι), kterého vzpomíná již Hellanikos, později Ptolemaios. Poněvadž však umístění Ptolemaiovo vede nás za hranice Skythie, ponechávám si výklad o Amadocích, jež mám za starý kmen kimmerijský thrácký), na příslušné místo rozboru Ptolemaiovy Sarmatie v kap. X. Jinak náležejí sem většinou z Homera převzatá a znárodnělá epitheta, na př. zprávy o spravedlivém kmeni Abiů (Ἄβιοι, al. Ἄμβιοι, Ἄβιοι, u Aischyla, Prom. Lyom. Γάβιοι) u Strabona VII. 3, 2, 4, 6, 7; Arriana Anab. IV. 11; Stef. Byz. s. v., v scholiích k Iliadě XIII 5, v Ptolem. III. 5, 10. Srv. W. Klingender Abier, Aethioper und Hyperboreer. Gymnas. Programm 1872. O různých umělých výkladech jména jejich srv. Nikolaa z Damašku 3 (Latyšev Scyth. I. 456) a Stef. Byz. l. c. Dále sem patří kmen Agavů (Ἀγαυοὶ ἱππημολγοί) u Dion. Per. 308, Stef. Byz. s. v. Ἄβιοι, Nikif. Blem. 300, v scholiích k Iliadě XIII. 5, v Eustathiově komm. k Iliadě l. c. snad totožný se skythským kmenem Ἄγαροι, připomenutým z doby Mithridatovy Appianem XII. 88), kmen Hippemolgů, Galaktofagů (srv. nahoře str. 216). Hamaxoiků (Ἀμαξοικοί Strabo VII. 3, 7), Hippopodů (Ἱππόποδες Dion. Per. 303 sl., Limnaiů (Λιμναίων ἔθνος) u Skymna 850, v Anon. Peripl. 75, pak veliký kmen Maiotů u moře maiotského (Μαιῶται, Μαιῆται. »ἔθνος σκυθικὸν ἀγριώτατον« u Stef. Byz. Hekataios uváděl ve svém popisu Evropy ještě tyto kmeny ve Skythii (ἔθνη σκυθικά: Μυργέται, Ματυκέται, Ἰσηχοι, Ηδοι. Stef. Byz. s. v.). Jména ta jinde se neopakují a jest možno, že uvedené tvary jsou pokaženy, na př. že Μυργέται jsou Γυργέται Strabonovi (VII. 3, 17) a Ptolemaiovi (III. 5, 11). Jméno Matyketů souvisí snad se záhadným jménem Dunaje Ματοας srv. str. 153. Kmen Sindů (Σινδοι) kladou Apollonios Rhodský IV. 322 a po něm scholie k Dionys. Per. 681 k Istru omylem, poněvadž patří podle ostatních zpráv na Taman ku kimmerijskému Bosporu. Kraj slul Σινδική Arrian Per. 28.

Skythy, usedlé pevně mezi Bugem a Dněprem a živící se orbou.[1]) Oba kmenové jsou živlové různorodí a proto také nutno oddělovati otázku původu vlastních Skythů (kočovných a královských) od otázky původu Skythů rolnických. Spojovati oboje a řešiti jen jeden problém příslušnosti Skythů, jako to učinil Müllenhoff a ještě Braun a Pogodin, nepokládám za správné. Zásadně lépe vedli si ve věci té, nehledíc zatím k odchylným výsledkům, Šafařík a z novějších na př. Miller a Miščenko, kteří uznávají značné a hluboké rozdíly mezi oběma skupinami Herodotových Skythů.[2])

Tím jsme se zároveň dostali k otázce staré, mnohokráte řešené a dosud zplna nevyjasněné, k otázce po příslušnosti Skythů. Nepotřebuji se však o ní šířiti, poněvadž pro nás přímého zájmu nemá a neslovanskost Skythů pracemi Schiefnera, Müllenhoffa, Vsev. Millera, Hommela, Justiho a j. s dostatek byla prokázána. Jelikož však přehled sporů o příslušnost Skythů má přece jen značný význam historický ve vývoji slov. historiografie, podávám jej aspoň, nechtěje zde výkladu svého přerušovati, na konci knihy ve zvláštním přídavku. V něm uložena bude také všecka příslušná literatura, mnohými vývody svými i jinak důležitá.

Zatím mi dostačí podotknouti, že se stále opětovaná theorie slovanské příslušnosti Skythů Herodotových objevila nesprávnou, a jedině v tom případě, když postavíme se na stanovisko, jež v pojmu Herodotových Skythů rozlišuje dva právě uvedené, různé prvky, dostává se hypothesa slovanskosti jedné části Skythů a to usedlých, rolnických na půdu, na níž možno vážně o ní jednati. Skythové vlastní v našem slova smyslu, u Herodota »kočovní« a »královští«, — byli, jak při dnešním stavu bádání nemůže býti více pochyby, kmenem íránským. Tak rozhodně

[1]) Na ně se snad (srv. však i napřed str. 225) vztahuje tradice, podle níž Skythové byli prvním národem v zemi před tím neobydlené a že jsou potomky Herakleovými (Her. IV. 5, 6). Jich se snad týká i tradice o synech Targitaových, v níž se vykládá o zlatém pluhu, který kdysi spadl z nebes do země skythské (IV. 5), a dále zpráva Arrianova, podle níž prý Skythové byli dříve zemědělci, kteří si stavěli sídla pevná a kteří prý teprve po útoku Thráků zapřisáhli se nebudovati domů nebydleti na stálém místě a zvolili život kočovný (Eustath. komm. Dion. 549, 669).

[2]) *Miščenko* rozebírá otázku tuto ve statích uvedených na str. 233 v pozn. 1., a snaží se ostatně prokázati, že jméno Skythů u Herodota dlužno bráti ve významu politickém. Totéž dokazoval před ním už *Hansen* (Osteuropa 5, 157 sl.). Mínění *Vsev. Millera* viz v jeho díle »Осетинскіе этюды«, III. (Moskva 1887), 135.

dosvědčují i zprávy historické, jež je s Medy spojují, i archaeologie a ethnografie skythská, projevující mnoho podobností s kulturou baktrijskou a medskou, nejrozhodněji však rozbor jazykozpytný. Největší část zachovaných nám slov skythosarmatských (obě řeči byly úzce příbuzny) lze zajisté nejlépe a nejsnáze vyložiti pomocí jazyků íránských. Ani nové námitky, resp. důvody ve prospěch jiné příslušnosti (turkotatarské, mongolské), jež snesl v posledních letech výborný vykladatel Herodotův F. Miščenko nebo archaeolog P. Reinecke, nezvrátily mne v přesvědčení právě vysloveném; neboť pokud jsou vývody jejich správné, ukazují nejvýše, že v oblasti staré Skythie byli již v dobách před Kristem živlové cizí, turkotatarští, právě tak jako i jiní, na př. kavkazští nebo finští [1]).

Proti árijskému původu Skythů svědčí po mém soudu vážně jen jediný moment: Hippokratův popis vzezření skythského, vzbuzující představu, jež se hodí na některý z nynějších turkotatarských kmenů kočovných, na př. Kirgize. Byli prý bezvousí, tlustí, červené pleti, života nadmutého, řídkých vlasů a jeden jako druhý. Pro vlhkost těla byli prý tak slábi, že nemohli ani řádně napínati luků, ani vrhati oštěpů dostatečnou silou [2]). Obraz ten moderní ethnologie ovšem těžko srovná s typem Arijce. Ale Hippokratovo líčení — při vší ceně, kterou právem zprávám tohoto spisovatele přikládáme, — nemůže vyvážiti tu velkou řadu důvodů, jež zase ukazují na příslušnost íránskou. Nad to skythská ikonografie, pokud je nám dochována na vynikajících pracích řeckých z pontských osad a jihoruských hrobů, předvádí barbary pontské (mohou to býti pravidlem jen Skythové nebo sourodí jim Sarmati) v podobě jinaké, než o jaké se dočítáme u Hippokrata. Vidíme křepké postavy lukostřelců a krotitelů koní, oděné v šaty »medské«, s dlouhými vousy a vlasy, nikterak řídkými. Dále dlužno uvésti, že lebky z hrobů t. zv. skythské kultury (srv. dále kap. XI.) nejsou

[1]) Srv. i *Pogodin* Къ вопросу о варв. именахъ на южнорусскихъ греч. надписяхъ I. 16 sl. Спб. 1901. (Изв. отд. рус. яз. VI. 2 136 sl).

[2]) περὶ ἀέρων 26. Hippokrates, vyloživ o chladném podnebí Skythie, pokračuje: διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἴδεα αὐτῶν παχέα ἐστὶ καὶ σαρκώδεα καὶ ἄναρθρα καὶ ὑγρὰ καὶ ἄτονα, αἵ τε κοιλίαι ὑγρότατα πασέων κοιλιάων αἱ κάτω· — ἀλλὰ διὰ πιμελὴν τε καὶ ψιλὴν τὴν σάρκα τά τε εἴδεα ἔοικε ἀλλήλοισι, τά τε ἄρσενα τοῖς ἄρσεσι καὶ τὰ θήλεα τοῖς θήλεσι . . . 28. πυρρὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψῦχος, οὐκ ἐπιγινομένου ὀξέος τοῦ ἡλίου. ὑπὸ δὲ τοῦ ψυχεος ἡ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίνεται πυρρή. Πολυγονον δὲ οὐχ οἷόν τε εἶναι φῦσιν τοιαύτην . . . 27. οὐ γὰρ δύνανται οὔτε τοῖς τόξοις συντείνειν, οὔτε τῷ ἀκοντίῳ ἐμπίπτειν τῷ ὤμῳ ὑπὸ ὑγρότητος . . .

typu mongolského.[1]) Také archaeologický materiál nemůže zachrániti mongolskou theorii. »Skythské« výrobky jsou sice směsí barbarských motivů řeckých a asijských, ale místo, na němž tyto v Asii vznikly, není zjištěno, abychom se mohli rozhodnouti pro původ íránský nebo turkotatarský. A je-li správno domnění, že jméno Skythů udrželo se u ruských Slovanů ve slavisovaném tvaru Чюдь[2]), nejedná se při tom o Turkotatary nýbrž o Finy; označuje ť Čuď odedávna soubor kmenů finských.

Skythové byli tedy větví íránskou.

Rozlišíme-li však při tom, jak jsme svrchu učinili, dvě vrstvy v pojmu Herodotových Skythů a přihlédneme-li k první, starší části Skythů rolnických, usedlých mezi Bugem a Dněprem, tu oddělená sídla a odchylný ráz života opodstatňují domněnku, že byli jiným národem než vlastní, kočovní Skythové. A v tom případě jedině dva starověcí národové mohou býti bráni v úvahu, tážeme-li se, jakého byl původu tento pevně usedlý skythský kmen, — Slované a Thrákové. Hypothesu slovanskou lze jedině s tohoto hlediska opříti o pevnější půdu, neboť v samém sousedství Skythů rolnických nalézala se již na horním Bugu a Dněstru oblast slovanská, a také hlavní životní rys — zemědělský byt — byl oběma národům vlastní. Ale rovněž nelze zamítnouti příslušenství k Thrákům. Platí pro ně tytéž důvody. Představuje-li si hypothesa slovanská

[1]) Srv. *P. Bogdanov.* О могилахъ скиѳосарматской эпохи въ Полтавской губ. и о краніологіи Скиѳовъ (Антр. Выставка Moskva 1879 III. 1, 263.)

[2]) K uvedenému výroku o povstání sl. Čuď ze Skyth několik slov na vysvětlenou. Původ jména *Σκύθης* není dosud objasněn; není však pochyby, že utvořeno bylo Řeky z jména domácího (srv. pozn. 1 na str. 223). Staří měli ovšem výkladů hojnost, ale všechny jsou bezcenné (Eustath. komm. k Dion. 728, k Iliadě VIII. 460; scholia k Iliadě IV. 23, k Odyssei XV. 85; Stef. Byz. s. v. *Σκύθαι*; Jordanis IV. 98 atd.). R. 1728 *G. Bayer*, jenž sám jméno Skyth odvozoval z livonštiny (skitta – sagittarius), vyslovil domněnku, že slov. Čudь (srv. ščudъ — gigas ruských textů) není nic jiného než řecké *Σκύθης*, jež Slované převzali od Řeků jako souborný název pro všechny kmeny finské. (De origine et priscis sedibus Scytharum. Opusc. ed. Klotz 1770. 66). Spojení to přijal i *Šafařík* (SS. I. 322) ale obrátiv, vykládal ř *Σκύθης* za pořečtělý tvar slov. Ščud, jež zaslechli pontští Řekové od Slovanů (tak i *Eichwald* Alte Geogr. 248). Naproti tomu *Miklosich* (Et. W. 357) dovozoval, že stsl. чудъ, штудъ, штуднъ, r. щудъ — obr (ispolyn, velet) nemá se odvozovati od Чюдь ale spíše od got. *thiuda* — Volk. Srv. i stsl. штуждь, чуждь, č. cizí (z cuzí), p. cudzy, r. чужой, чуждый atd. *Thiudos* (Jordanis Get. 23) na slov. Čuď vyložil i *Müllenhoff* (D A. II. 74.) Proti obrací se článek *Th. Grienbergera* »Ermanariks Völker« (Zs. f. d. Alterth 1895, 154).

rolnické Skythy jako slovanský kmen, posunutý po Bugu a Dněpru na jih až do země, kterou ovládali asijští Skythové — tak soudil na př. Šafařík[1]), — vyloží druhá hypothesa neméně přirozeně sporné Skythy za zbytek starého thráckého (kimmerijského) osídlení, jehož existenci opříti lze řadou vážných důvodů (srv. napřed str. 219, 227 sl.). Obě hypothesy jsou přípustné a možné. Jestliže se však po zralé úvaze a delším váhání[2]), kloním dnes pro druhou a ne pro první, činím tak z důvodů filologických.

Kdyby rolničtí Skythové byli Slovany a zasahali už v době Herodotově tak hluboko v oblast vlastních Skythů a tak blízko k okruhu řeckých kolonií, čekali bychom přirozeně jak v jazykových památkách řeckých a skythských, tak i v staré východní slovanštině nějaké určitější a hojnější stopy těchto styků, zejména styků slavořeckých. Zatím však po nich marně pátráme v zachovaném fondu mluvy řeckých kolonií a ve zbytcích řeči skythské (hlavně v nomenklatuře). Řecká slova v slovanštině jsou vesměs rázu mladého[3]) a stop skythských vlivů je tak málo a časově neurčených, že na př. A. Pogodin vůbec popírá, že by byli v starší době Slované se Skythy sousedili.[4]) Slovanská slova bogъ (stp. baga, zd. bagha), собака — pes (med. *σπάκα* u Her. I. 110, zd. spā), kurъ (írán. churú, churúh, churús), snad i sekera (skyth. *σαγάρις*, *πελέκιον μονόστομον* Hesych. Lex., Her. IV. 5) nemohou sama býti průkazem tak úzkého a dlouhého styku, jaký bychom musili předpokládati mezi Skythy vlastními a slovanskými Skythy rolníky, nehledě ani k tomu, že mohou býti z části výsledkem mnohem pozdějších styků Slovanů se Sarmaty (hlavně Alany) a

---

[1]) *Šafařík* (SS. I. 307). Po Šafaříkovi uznávali rolnické Skythy za Slovany na př. *Hansen* (Osteuropa 168), *Eichwald* (Обиталища 85, 88), *J. Kiepert* (Lehrbuch der alten Geogr. 341), *K. Penka* (Mitth. anthr. Wien 1893, 61), *J. Pervolf* (Славяне I. 7), *V. Grigorjevič* (Русс. Филол. Вѣстникъ 1879, II. 104), *Iv. Zabělin* (Ист. русс. жизни I. 219, 259), *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 157), *Lappo-Danilevskij* (Скиѳскія древности 9), *Maretić* (Slaveni 7, 12) a mnozí jiní.

[2]) Tak jsem ještě r. 1901, tiskna počátek I. svazku Starožitností stál při hypothesi slovanské a na základě jejím vymezoval jižní hranici Slovanů na str. 30. Časté uvažování v průběhu 3 let přivedlo mne však k větší skepsi (týká se to i zmínky o slovanskosti Karpidů) a k novým myšlenkám o aboriginitě Thráků. Ve smyslu tomto dlužno tedy výklad na str. 30 opraviti a doplniti (jakož i příslušnou mapku).

[3]) *Sobolevskij* Věstník SS. IV. 19.

[4]) *A. Pogodin* Изъ древнѣйшей исторіи литовскаго племени. (Сборникъ статей по арх. и этнографіи. Спб. 1902. 159). Srv. i Ист. слав. пер. 3.

z části snad povstala ze společného fondu arijského. Rovněž marně pátráme po nesporně slovanském názvu nebo slově v zachované řadě skythských slov, zejména v nomenklatuře, kterou podle zpráv spojovati máme právě s oblastí starých rolnických Skythů. Srv. na př. jména *Ταργιτάος*, *Λιπόξαϊς*, *Ἀρπόξαϊς*, *Κολάξαϊς*, *Αὐχάται*, *Κατίαροι*, *Τράσπιες*, *Ἐξαμπαῖος*, *Παντικάπης* atd.

Naproti tomu však shledati můžeme celou řadu shod mezi nomenklaturou skythskou a thráckou. Srv. na př. jen skyth. *Ἰδάνθυρσος* — thr. *Ἀγάθυρσος*, sarm. a thr. *Ῥυμητάλκης*, s. a thr. *Κότυς* (*Κόθις*), *Σπαργαπείθης*, *Σπαράδοκος*, *Ἀμάδοκος* a jiná jména s koncovkou — *γέται*, *γῖται*, — *φέρνης*, *φάρνης*, — *σάδης*, *σάδας*, — *δόκος* atd.[1]) Je-li to jen svědectvím elementů thráckých v pozdější oblasti skythosarmatské, či zároveň dokladem blízkého poměru obou řečí, rozhodnouti si netroufám, ale na jisto za nynějšího stavu vědění svědčí tento zjev spíše pro eventuální thrácký původ rolnických Skythů, než pro původ slovanský.[2]) Tím však nechci úplně vyloučovati, že by nebyly mohly jednotlivé kmeny slovanské pronikati už tehdy hlouběji k jihu (Alazoni?), i kdyby mnou dříve pronesená domněnka o slovanském původu starých názvů Buces, *Βύκος* a *Βορυσθένης* byla klamná. Celá otázka jazykových styků Slovanů s Finy, Irány a Thráky je dosud příliš nepropracována a tvořiti závěry bezpečnější nemožno.

---

[1]) Z části je sebral už *Bonell* (Beiträge I. 422 sl.). Srv. i *Pogodin* Къ вопр. о Θрак. 27 a *Kretschmer* Einleitung in die Gesch. der gr. Sprache (Göttingen 1896) 215.

[2]) Otázka by se ještě více komplikovala, kdybychom chtěli i v rolnických Skythech rozeznávati dva různé kmeny (srv. str. 250). Pak by ovšem rolničtí Skythové ve Volyni a gub. kijevské spíše mohli býti Slovani, než rolničtí Skythové na dolním Dněpru; ale i tu zůstalo by záhadou, z jaké příčiny část Skythů na Dněpru změnila původní způsob života, ač kolem nich rodáci dále kočovali, jako dříve v stepích asijských.

Ze záhadných zpráv a sporných výsledků, týkajících se neskythských kmenů ve vlastní zemi Skythské, dostáváme se z části na půdu pevnější, obrátíme-li se k národům sousedním, kteří sedělí za hranicemi staré Skythie Herodotovy. Neboť dějepisec tento popisuje dosti podrobně sousedy Skythů, počínaje od západu přes končiny severní k východu až za řeku Tanais-Don, a uvádí nejen jména a sídla jejich, nýbrž místy i zajímavé zprávy o mravech a životě, pokud se o nich v Olbii dověděl. Vypravování to vítaně a vzácně doplňuje zeměpisný a národopisný obraz východní Evropy z doby V. století př. Kr. Jest tím cennější, že nemáme až do II. století po Kr., tedy po dobu více než půl tisíciletí, pramene, jenž by se mohl po této stránce měřiti s Herodotem.

Celkem ovšem Herodotovy zprávy o severních národech evropských zůstávají za zprávami o národech asijských. Příčina vězí v tom, že za doby jeho pontští Řekové měli v Olbii mnohem větší styky obchodní s asijským východem než s Evropou. Styk tento šel hluboko do nitra Asie až k Altaji a byl provázen hojnými zprávami o tamějších národech a krajích. Naproti tomu Herodot nemohl se ani dověděti, je-li na západě a severu Evropy moře čili ne (III. 115.)! Ale přes to zaslechl a zapsal dosti zajímavých zpráv, pro nás tím důležitých, že obírají se z části také zeměmi s obyvatelstvem slovanským, třebas pravidlem nemůžeme určitěji povědětí, co se v nich týká Slovanů a co ne. Proto jest přirozeno, že tyto údaje poutaly vždy pozornost všech, kdož s jakýchkoliv hledisk zajímali se o počátky dějin slovanských. Zprávy Herodotovy o severních sousedech starých Skythů mají velikou literaturu. Mnoho důmyslu vynaloženo na jich vyšetření a kritické objasnění, zejména pokud se týče národností; ale přes to, že až po nejnovější dobu hlásí se stále a stále nové výklady, sporné otázky zůstávají nerozřešeny.

Podle zpráv Herodotových stará Skythie tvořila nepravidelný a neširoký pás[1]), běžící od ústí dunajských nad severním břehem Pontu až k Donu; jeho hranicí na západě byl patrně věnec jihovýchodních Karpat, neboť řeka Maris (Maroš) tekla mimo zemi Skythskou, — na severu pak nejspíše čára, vedená od Karpat přes horu Dněstr na řeku Rosi, a dále k Donu. Za Donem již nesedělí Skythové, nýbrž Sauromati, Skythům ostatně sourodí.

[1]) Viz str. 248.

Kolem tohoto území umísťuje Herodot následující pás sousedů, jdeme-li od západu k východu (IV., k. 17—27, 100—110): Agathyrsy, Neury, Androfagy, Melanchlainy, Budiny, Gelony, Sauromaty a to tak, že Agathyrsové seděli při západní hranici Skythie, Sauromati při východní za Donem, ostatní při hranici severní. Za tímto pásem sousedních kmenů na severu, jejichž sídla pokusíme se ihned určiti, rozkládala se v představě Herodotově [1]) končina lidopustá směrem severním (IV. 17, 18, 22). Za Neury a Androfagy pustina táhla se do neznáma — »za nimi jest již skutečná poušť a není tu národa, pokud víme«, dí Herodot k. 18, — za Budiny však jen poušť na sedm dní cesty, neboť za ní, »obrátíš-li se více k východu, obývají Thyssagetové, četný a zvláštní národ«, — pak »sousedé jejich Jyrkové v týchž místech usedlí«, pak ještě dále k východu jiní Skythové, příbuzní Skythům královským, pak v horách lysohlaví Argippaiové, k nimž řečtí kupci pontští ještě docházejí, — za nimi na konec v zemi neznámé, za vysokými horami, Issedoni (IV., 22—27). Toto pásmo kmenů sedělo za Budiny na obchodní dráze patrně směrem k Urálu a za Urálem; nemá tedy pro slovanské dějiny zvláštní zajímavosti. Za to jsou pro nás důležiti sousedé mezi domnělou pouští severní a Skythií.

Prvním kmenem na západě Herodot jmenuje Agathyrsy (*Ἀγάθυρσοι*), kmen, jehož dějiny a příslušnost nejsou nám dosti jasné. Sídla jejich v V. stol. mohou býti na základě Herodotových údajů dobře stanovena, neboť IV. 48 Herodot vykládá o řece Maroši (*Μάρις*), že vtéká do Dunaje, přicházejíc ze země Agathyrsů. Uvážíme-li, že Herodot čítá přítoky dunajské v dnešním Valašsku a v Multanech ještě k zemi Skythské, jejíž západní hranicí, jak jsem ukázal, byl věnec jihovýchodních Karpat, — je zjevno, že musíme položiti sídla Agathyrsů za hřbety těchto hor, do kotliny sedmihradské, odkud Maroš vytéká.

Potvrzuje to i zpráva o zlatě Agathyrsů (IV. 100), neboť Sedmihrady jsou známou zlatonosnou zemí. Zda sídlili i mimo tuto

[1]) Srv. i Skymnos 838: *ἄνωθε τούτων ἡ Σκυθὶς γῆ βάρβαρος πρὸς τὴν ἀοίκητον συνορίζουσ' ἐστὶ γῆν καὶ πᾶσι τοῖς Ἕλλησιν ἀγνοουμένην.* Dále pak ve v. 843 klade tuto poušť za Neury, ve v. 847 za Skythy oráče a Androfagy. Představu Herodotovu o těchto pouštích na severu vysvětlíme si tím, že nepřístupné a neznámé končiny dalekého severu zdály se Řekům a priori neobydlenými (srv. Aisch. Prom. 2), dále, že vskutku kraj za pásem jmenovaných kmenů byl poměrně málo obydlen. Tak bylo se zemí nad Neury (dnešním Polesím) a tak pravděpodobně i s územím na východ od středního Dněpru (srv. str. 29, pozn. 1).

kotlinu a jak daleko, pověděti nemožno. Umísťují-li některé zprávy pozdější Agathyrsy i za Karpaty dále k východu nebo na sever, neprokazují tím, že tomu tak bylo již v V. stol. před Kr., ba neprokazují ani, že tomu tak bylo později. Neboť údaje ty pocházejí od zpravodajů, kteří patrně chybně opisovali staré prameny; vždyť i jižní řeky, jako Pantikapes, Ordessos, ociťují se jim na severu![1]) Tito autoři kladli kmeny, kteří v době jejich nebyli již známi, prostě do dalekých končin severních. A tak jistě omylem Skymnos usídlil i Agythyrsy mezi kočovnými Skythy, Mela pak při řece Buces, vtékající do moře Maiotského[2]). Podobně jen nevědomostí ocitli se zase Agathyrsi v periegesi Dionysiově kdesi na severu Skythie[3]), po něm též na Ptolemaiově mapě Sarmatie (III. 5. 10) a u Markiana (II. 39). Sem patří též zmínka o kmeni *Σιαγαθουργοί* u Stefana Byzantského (s. v.). Spíše opak těchto zpráv, zdá se, že byl pravdou. Poněvadž ve zprávách pozdějších nemáme vůbec věrohodných zpráv o sídlech a existenci Agathyrsů, soudím, že buď Herodotovi Agathyrsové ustoupili tlaku různých kmenů severních s jinými kmeny thráckými na Balkán, kde zanikli; anebo — což ještě pravděpodobnější — zanikli ve své karpatské rodině ve směsi kmenů, zvaných později Dáky. Dákové byli r. 106 po Kr. podmaněni Trajanem a po tom z části romanisováni,[4]) z části absorbováni záplavou germanskou a slovanskou, jež zatím vnikla do Sedmihrad a dnešního království Rumunského. Jméno Agathyrsů zdá se sice ozývati v »skythských« Akatirech nebo Akatzirech, uváděných Priskem v době Attilově[5]) kdesi při Černém moři. Ale o totožnosti obou kmenů nemůže býti řeči. Akatirové jsou nejspíše nějaký kmen turkotatarský, příbuzný Hunům (srv. Priskos IV. 30). Shoda jmen jest patrně jen náhodná.[6])

---

[1]) Srv. napřed str 178.

[2]) Mela II. 2: huius (Maiotidis) flexum Buces amnis secat: Agathyrsi et Sauromatae ambiunt. Skymnos v. 864.

[3]) Perieg. 318: *ἀδαμαντά τε παμφανόωντα ἐγγύθεν ἀθρήσειας ὑπὸ ψυχροῖς Ἀγαθύρσοις.* Srv. i Nikifora Blemmida 270—330 a Amm. Marc. XXXI. 2, 14.

[4]) V Ostii našel se nápis se jménem Agathyrsus. Srv. Ephem. epigr. VII., 371. č. 1231.

[5]) *Ἀκατιροι* (jiné kodexy *Ἀκατζιροι, Κατζιροι*), *ὅ ἐστι σκυθικὸν ἔθνος,* [illegible] Hist. gr. min. I. 306, 310, *Latyšev* Scyth. I 822, 823.)

[6]) Zároveň je nelze pomoci těchto Akatzirů spojovati s pozdějšími Chazary ruských dějin, jak učinil *Hansen* (Osteuropa 170), *Vivien de St. Martin* (Sur les Khazars. Nouv. Ann. des voyages 1851, 2, 136) a *Pogodin.* [illegible] 1900, 167.) S Agathyrsy spojil je už *Zeuss* (714).

Tomaschek sice vidí část pozdějších Agathyrsů ve kmeni Trausů [1]), jenž se připomíná v horách balkánských a jejž Stefanos Byzantský přímo za Agathyrsy prohlašuje [2]), ale tyto Trausy zná na Balkáně již Herodot (V. 4.).

Národnost Agathyrsů není přesněji označena, ale náleželi podle všeho ke Thrákům. Ani Herodot, ani pozdější autoři nevyjadřují se o ní určitě. Herodot líčí jen stručně mravy jejich slovy (IV. 104): »Agathyrsové velice milují rozkoše a zlato; s ženami obcují společně, aby si byli bratry a jsouce takto vzájemně příbuzni neměli proti sobě ani závisti ani hněvu. V jiných obyčejích přilnuli ke Thrákům.« K tomu dodává Mela (II. 10): »Agathyrsi ora artusque pingunt ut quique maioribus praestant, ita magis aut minus: ceterum iisdem omnes notis et sic ut ablui nequeant.«. [3]) Tedy popis mnoho nepovídá. [4]) Nicméně i těchto několik sociálních rysů — zejména zmínka o podobnosti obyčejů jejich s thráckými, a ještě více sídla v oblasti odedávna thrácké, to všecko spojuje staré Agathyrsy patrně v jeden národ s Thráky, aspoň mnohem pravděpodobněji s Thráky než s jinými národy, na př. Slovany. Domněnku o slovanském původu Agathyrsů, jak ji hlásal na př.

---

[1]) *Tomaschek* Thraker I. 99 Srv. *Pauly-Wissova* Reallens s. v. Agathyrsi Tak i *Gutschmid* (l. c.).

[2]) Srov. Stef. Byz. s. v. *Τραυσοί, πόλις Κελτοῦς. ἔθνος οὗς οἱ Ἕλληνες Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι.* Zápis prvé části je porušen. Jméno *Τραυσός* vyskytá se i jinde jako thrácké ethnologicum (srv. Herodot V. 4. a slovník Hesychia Alexandrijského s. v. *Τραῦσος. ‚ἔθνος Σκυθικόν, οἳ τοὺς μὲν γεννωμένους ἀτιμάζουσι τοὺς δέ τελευτῶντας κατευφημίζουσι,'* u paroimiografů »*Τραυσοὶ ἐπὶ μὲν τοῖς γεννωμένοις δακρύουσι, ἐπὶ δὲ ἀποθνήσκουσι χαίρουσι*«, *Latyšev* Scyth. I. 859), zde však slova *πόλις Κελτοῦς* jsou najisto porušena. Proto *Gutschmid* (Lit. Centralblatt 1864. 1199) četl *πλησίον Κελτοῖς*, míně, že sídla Trausů, sousedila s Kelty v balkánských horách. Jeden rukopis (Holstenius) má však *Γετῶν*, což by ukazovalo na sídla původnější. *Müller* (Ptolem. I. 428) navrhuje »*πλήσιον κοιλήταις*«, [*καὶ ἄλλοι, οὓς*] *οἱ Ἕλληνες Ἀ. ὀνομάζουσι.*

[3]) Na tento zvyk barvení a tetování těla, jenž byl v obyčeji u Thráků (Her. V. 6), narážejí též Vergilius Aen. IV. 146 picti Agathyrsi (srv. Servius ad Aen. l. c.), Plinius IV. 88 Agathyrsi caeruleo capillo; cf. Solin 15, 3, Amm. Marc. 31, 2, 14, Festus Avienus Carm. III. 447. S Herodotovým líčením srv. též Eustath. komm. k Dion. 310. a Jana Stob. *περὶ νόμων* 44, 43. Aristoteles (Probl. IΘ. 28) zmiňuje se, že ještě za jeho doby u Agathyrsů pěli zákony (*ᾖδον τοὺς νόμους*).

[4]) Staří vykládali *Ἀγάθυρσοι* od thyrsů (Eustath. komm. k Dion. 310, Stef. Byz. s. v.). *Tomaschek* vykládá (l. c.) »zlí (zd. agha) Thyrsové« (= *Τραυσοί*).

Eichwald a nověji Lagneau, mám za zcela bezpodstatnou.[1]) Již dříve (str. 227) vyslovil jsem, že Agathyrsové byli snad z těch thráckých kmenů, kteří původně seděli na východ Karpat spolu s Kimmerii-Trery, a že teprve tlakem Skythů, přicházejících z Asie, ustoupili do nitra hor Karpatských. K domněnce té — nic jiného to není — vede mne tradice řeckých osadníků pontských, jež patrně spatřovala v nich část praobyvatelů Skythie. Podle ní (srv. Her. IV. 10.) byl totiž Agathyrsos s Gelonem a Skythem syn Herakleův, zplozený s Echidnou v kraji Skythském. Něco pravdy historické může vždy vězeti v této pověsti; ukazovala by k tomu, že Agathyrsové byli kdysi bližší břehům pontským a osadám, než jak tomu bylo v době Herodotově. Tím bychom si také vysvětlili, proč se o Agathyrsech zmiňoval již epik Peisandros,[2]) žijící VI.—VII. století podle Suidy kolem r. 645. Je však také možno, že sedmihradské zlato vábilo kupce již odedávna a to že bylo příčinou, proč Agathyrsi byli Řekům dávno známi.

Druhým kmenem v pořadí skythských sousedů byli podle Herodota Neurové. Neurové (*Νευροί*, později *Νευρῖται*, *Ναύαροι*, *Νεβροί*, Neuri, Nerui, Neuruiani, Euri) lišili se od Skythů; neboť, ačkoliv mají zvyky skythské ‚*νόμοισι Σκυθικοῖσι χρέωνται*‘ (IV. 105), Herodot mluví o nich přece jako o kmeni odchylném (k. 100, 102, 118) a také rozlišuje zřejmě zemi Skythskou od země Neurské (*Σκυθικὴ καὶ Νευρὶς γῆ* v kap. 51).

Sídla jejich Herodot určuje takto: Neurové seděli za Agathyrsy směrem k nitrozemí jako druhý kmen, jenž, od Istru počínaje, sousedil se Skythií (IV. 100), pak za Alazony a Skythy oráči (IV. 17), kteří obývali kraj, kde Bug sbližuje se s Dněstrem, a odtud dále k východu ke dněprovským prahům. Herodot v kap. 51. dodává ještě, že řeka Dněstr teče od severu z velikého jezera, které leží na rozhraní země Skythské a Neurské (*Τύρης ὃς ἀπὸ βορέω μὲν ἀνέμου ὁρμᾶται, ἄρχεται δὲ ῥέων ἐκ λίμνης μεγάλης ἢ οὐρίζει τὴν*

---

[1]) *Eichwald* (Alte Geographie 271), *Lagneau* (Revue d'anthr. 1877. II., srv. Arch. Anthr. XIII. 112); *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 115, 118) měl je za kmen germanský, jenž se posunul první na východ. Popletenou představu *Bonellovu* viz v jeho spisu »Beiträge« I. 11, 182, 191, 392. Obyčejně je počítají ke Thrákům, tak *Šafařík* SS I. 516, *Tomaschek* (l. c.), *Gutschmid* (l. c.), *Müllenhoff* D. A. III. 149, *Pogodin* (Б. пр. о Фрак. 11). Za jakési pojítko mezi Thráky a Skythy vyložil je *Rössler* (Rom. Stud. 6 sl.), nepopíraje možnosti spojovati je s Litevci, za Skythy je prohlásil spolu s Neury *Zeuss* (Deutschen 278).

[2]) Stef. Byz. s. v. *Ἀγαθύρσοι*. *Tomaschek* (l. c.) má na mysli Peisandra mladšího.

τε Σκυθικὴν καὶ Νευρίδα γῆν). Z těchto zpráv je nade vši pochybnost jasno, že země Neurů rozkládala se na sever od východních Karpat (hranice Agathyrsů) a od čáry, vedené horním tokem Dněstru, (jehož jarní rozlité vody tvořily asi v představě Herodotově vzpomenuté veliké jezero), přes prameny řeky Rosi k Dněpru. Jak daleko sahala na západ a na sever, ze starých zpráv se nedovídáme. Herodot dí jen, že kraj za Neury jest lidopustý (k. 17.). Ale shoda jmen řeky Nurce, Nury a starého názvu země Nurské pro Polsko napovídá, že Neursko zahrnovalo při nejmenším pořící západního Bugu. Šla-li hranice jeho dále do Poněmní, na Dvinu a k Berezině, závisí na tom, jak dalece vodopisná jména těchto končin, odvozená od *ner-*, *nar-*, souvisí s tímto starověkým jménem. Západních hranic neznáme, na východě Neuris nesahala za Dněpr (Her. IV. 17).

Toto umístění země Neurské v době Herodotově potvrzují přímo i nepřímo zprávy pozdější, a to jak zprávy na Herodotovi závislé, tak i nezávislé. Z Herodota přijal zprávu o prameništi Tyra v zemi Neurů Mela (II. 7, Tyra . . . surgit in Neuris), podle Plinia pramení tam západní větev Dněpra (IV. 88, Neuroe apud quos Borysthenes oritur [1]), Skymnos klade (v. 841) podle Efora Neury za Karpidy a Skythy Pachary směrem k severu (srv. i výpis v anonym. periplu 75), Dionysiu Periegetovi (v. 310) Neurové jsou sousedy Melanchlainů, Gelonů a Agathyrsů a Ptolemaios umísťuje své Nauary v západní části Sarmatie vedle Amadoků (III. 5. 10 [2]).

---

[1]) Srv. Dionys. Per. 310, Amm. Marc. XXII. 8. 40, Solina 15, 1, Marc. Cap. 663, Festa Av. Carm. III. 446. Méně jistým dokladem je Tomaschkova oprava legendy *Fl. Nusacus* na mapě Peutingerské ve *Fl. Nuracus* — řeka nurská, ze země Neurů tekoucí. (Srv. napřed 161 a mé Starov. zprávy 66.)

[2]) Jiné zmínky o Neurech v starověké literatuře shledal jsem ještě tyto: Val. Flaccus Arg. VI. 122 raptor amorum Neurus; Stef. Byz. s. v. *Νευροὶ ἔθνος τῆς Σαρματίας. Διονύσιος ἐν περιηγήσει. καὶ Νευρὶς ἡ χώρα. λέγονται καὶ Νευρῖται* — z Herodiana; Nikef. Blemmides, Geografie 270 sl.; Filostorgios *Ἐκκλ. ἱστορία* IX. 17. *Εἶεν δ'ἂν οἱ Οὖννοι, οὓς οἱ παλαιοὶ Νεβροὺς ἐπωνόμαζον*; Cosm. Ravenn. IV. 2. (ed. Pinder 170) »patria Ipomolgon, Neurion« vedle Alanů; Sidonius Apoll. Carmen ad Avitum 323. »Chunus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Toringus«. A ještě na mapě Hieronymově čteme v Evropě »Euri Scite«. (*Miller* Mappae mundi III.) Zmínku Herodotovu a Dionysiovu opakuje ve svém kommentáři Eustathios 310. V parafrasi Dionysiově, sdělané v době byzantské, čteme »*οἱ Νευροὶ οἱ ταχεῖς καὶ ἰσχυροὺς πόδας ἔχοντες*« (*Latyšev* Scyth. I. 182). Aristoteles má zase zprávu, že v zemi Neurů (*ἐν Νευροῖς*) žil druh dobytka, jenž měl rohy na plecích s ušima srostlé (Kl. Aelian. *περὶ ζώων* V. 27, XVI. 33). Tomaschek pomýšlí na bisona (Sitzungsber. Akad. Wien 117, 3).

Ammianus Marc. (XXXI. 2. 14) líčí zemi Neurů vedle Karpat: »inter hos (Halanos) Nerui mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celsis quos praeruptos geluque torpentes aquilones astringunt«. Konečně i Neuriani připomínaní v IX. stol. geografem bavorským mezi kmeny slovanskými,[1]) jsou patrně ve spojení se starými Neury (Nurjané).

Podle toho nutno klásti Neuridu doby Herodotovy i dob pozdějších aspoň do končin dnešního Podolí, Volyně, Haliče, království Polského, tedy právě do středu staré vlasti slovanské, v níž mimo Slovany nemohl tehdy seděti žádný jiný kompaktní a domácí národ, — ostrovy cizí ovšem vyjímajíc. Již toto umístění dává nám plné právo, abychom Herodotovy Neury prohlásili za kmen původu slovanského, za první kmen slovanský, se kterým se v starověkých dějinách setkáváme.[2]) Žádný jiný výklad, ať počítá Neury ke Gallům nebo Litevcům nebo Iráncům, Finům[3]), nemá té přesvědčivosti; skepse Pogodinovy tu nesdílím.[4])

Není to však pouze místo, jež nás opravňuje k závěru, že Neuři byli Slované. Druhým toho dokladem neméně vážným jest i slovanský ráz jejich jména. Vzhledem ku přeměně idevr. *eu* v stsl. *u* a lit. *au*, *iau*[5]) patrno, že jména slov. řek a osad: Nura (přítok Bugu v letopisu kijevském k r. 1102), Nur (městečko nad Bugem

---

[1]) Geogr. bav. *Neuriani habent civitates* 78.

[2]) Výkladu toho přidržela se s větší menší rozhodností největší část historiků: před Šafaříkem na př. Karamzin, Lelewel, po Šafaříkovi (jenž rovněž s výkladem tím souhlasil, SS. I. 226) *Eichwald* (Обиталища 61, 81, Geographie 271), *Brun* (Essai XLI), *Lindner* (Skythien 143), *Neumann* (Hellenen 208), *Cuno* (Skythen 81), *Mair* (Skythien II. 27, 61) *Vaděždin* (Опытъ 75, Зап. Од. I. 88), *Maroński* (Gelonen 47), *Hansen* (Osteuropa 171), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 221), *Barsov* (Очерки геогр. 252), *Kolster* (Land d. Skythen II. 29), *Müllenhoff* (III. 17), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. 117, 1 sl.) *Kosinna* (Zs. f. Volkskunde 1896, 1), *Braun* (Разыск. I. 82) *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII, 216,, *Maretić* (Slaveni 7).

[3]) Za Gally je měl *Bonell* (Alterthumskunde I. 217, 219) a nově *Bremer* (Ethnographie 47), za Litevce *Bähr*, *Rawlinson*, *Scheeren*, *Dzieduszycki* (Wiad. 182, 365), *Pierson* (srv. Maroński 40), *Lappo-Danilevskij* (Скиѳ. древности 4, 5, 31 sl., *Bonell* (Alterthumskunde I. 392), *Sristun* (Научно-лит. Сборникъ 1901, 240), za Iránce *Miščenko* (ЖМНП. 1896. XII. 103 sl., 1898 V. Класс. отд. 78), *Zeuss* (Deutschen 278), za Finy *Ed. Bogusławski* (Hist. Sl. I 159), *Partyckij* (Ист. Галичини I. 187, XVI).

[4]) *Pogodin* Ист. слав. пер. 89 zamítá slovanskost Neurů, ale v Изв. отд. русс. яз. 1902 352, zdá se, ji opět přijímá.

[5]) Ptolemaiův tvar Ναυαροι je patrně zapsán podle formy litevské.

okr. ostrovského), Nurzec (pravý přítok Buga a osada na něm), Nurczyk (levý přítok Nurce), Nurec (přítok Cecylie vtékající do Gnilého Tykicze), Nurzyna (ves v okr. lukowském), Nury (ves v okr. pułtuském), Nurwiany (dvě vsi v okr. novoaleksandrovském), Nurwice (ves v okr. gostyńském) — všechno jména v jedné končině, v pořící Bugu a střední Visly [1]), — jsou v přímém spojení se starým jménem Neurů. Jsou-li i ve spojení se stsl. нꙑрати, нꙑрѣти, r. нырять, ныра, srb. понирати, p. nurzyć, nura, č. nořiti, nora, zůstavuji rozhodnouti jiným. Ale podle všeho značilo jméno v ústech domácích lid bydlící v nížině (srv. r. Nizovce, mor. Dolňáky), v zemi vodnaté, nebo obyvatele nízkých chat, v děrách bydlící. [2]) To jest výklad, jenž je nejvíce na snadě. Jméno je ještě dnes soustředěno na pořící západního Bugu a střední Visly — tedy v končině od pradávna slovanské, tam připadá i umístění Neurů Herodotových na sever od horního Dněstru a řeky Rosi, a tam, na Bugu se jméno »*ziemia Nurska*« udrželo do dob historických. [3])

Za takových okolností nemůžeme váhati Herodotovy Neury prohlásiti za Slovany mezi Vislou, prameny Dněstru a Rosí, a *Νευρίς* za první historické jméno slovanské kolébky. Jak daleko země Neurů sahala na sever, záviseti bude od úsudku, k jakému

---

[1]) Srv. ještě Nurskie jeziero (Nariensee) u města Morąga (Mohrungen) a ves Nurki v okr. telševském. K této skupině jmen spojených se starým *Νευροι* uváděli někteří, jako *Orchowsky*, *Schirren*, *Bonell* (srv. Beiträge I. 82) *Kętrzyński* (Lygier 101, 132), *Filevič* (Ист. P. I. 128) a nově *Braun*, (Разыск. I. 82), ještě jméno velkého přítoku Bugu Narewa (Narwy) a celou řadu jiných z končin hlavně litevských odvozených od nar- a ner- (Narocz, Narowa, Narowla, Narowy, Narus, Narusa, Neris, Ner, Nerce, Nereta, Nereja, Nerusa, Nerza atd.). Je jich velká řada uvedena v polském Slovníku geografickém. Tato spojení zamítli však *Sobolevskij* (Věstník SS. IV. 23) a *Pogodin* (Ист. слав. пер. 95 sl. a v stati »Къ вопросу о Геродотовыхъ невраxъ« v Изв. отд. русс. яз. VII. 4, 346 sl.), jenž však jinak v slovanskost Neurů věří (l. c. str. 352). Ještě méně je jméno Neurů ve styku s jménem Noriků a Norců letopisu kijevského (srv. o nich napřed str. 39 a *Pogodin* Къ вопросу 347), jak nověji spojovali *Braun* (l. c.), *Bremer* (Ethnographie 47) a *Much* (srv. násl. poznámku).

[2]) *Maretić* (Slaveni 7, 9). Srv. k tomu *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII. 216). *Šafařík* vykládal od str. *нуръ — земля (SS. I. 228). Naprosto neobstojí výklad *Pervolfův*, jenž nur- uváděl v souvislost s ř. *ἐνορία*, ch. nurija — dioecesis. *R. Much* nověji *Νευροι* odvodil od ř. *νεαρός* (z *neurós*) — mladý, hledaje týž původ i v názvech gallských Noriků, Norů povstalých ze starší formy **Nourikoi*, **Nouroi*, **Neurikoi* (Zs. f. d. Alterth. 1895, 51). Staří spojovali jméno *Νευροι* s *νεβρός* — kolouch (Eustath. kom. Dion. 310).

[3]) *Brückner* (Arch. sl. Phil. l. c.), *Kętrzyński*, Lygier (Posen 1868) 132.

dojde srovnávací jazykozpyt v příčině řady topografických jmen v pozn. 1 na str. 269 uvedených.

Obyčeje Neurů Herodot označuje stručně jako skythské (IV. 105 *νόμοισι μὲν χρέωνται σκυθικοῖσι*) a připojuje jen jednu zajímavější zprávu, totiž tradici Skythů a Řeků v Skythii usedlých, že Neuři byli čaroději, kteří se každého roku na několik dní proměňovali ve vlky.[1]) Z jiných zpráv o kultuře Neurů zajímá nás ještě epitheton Valeria Flacca »raptor amorum Neurus« (Argon. VI. 122), čerpané z pramene neznámého. Připomíná živě zprávu letopisu kijevského, podle níž staří ruští Drevljané, Radimiči, Vjatiči, Sěverjané a Kriviči chodili k pramenům a tam loupili ženy.

Při svém výkladu o Neurech doby Herodotovy pustili jsme zatím se zřetele temnou pověst, rovněž Herodotem zaznamenanou, která zasluhuje zvláštního rozboru proto, že byla nejnověji Braunovi podnětem k dalekosáhlé hypothesi, a která, kdyby se prokázala správnou neb aspoň pravděpodobnou, předváděla by důležitou

---

[1]) Her. l. c. *κινδυνεύουσι δὲ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι γόητες εἶναι. λέγονται γὰρ ὑπὸ Σκυθέων καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ κατοικημένων ὡς ἔτεος ἑκάστου ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται· ἡμέρας ὀλίγας καὶ αὖτις ὀπίσω ἐς τὠυτὸ κατίσταται, ἐμὲ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες οὐ πείθουσι, λέγουσι δὲ οὐδὲν ἧσσον, καὶ ὀμνῦσι δὲ λέγοντες.* Srv. i Eustath. komm. Dion. 310 a Mela II. 14. *Šafařík* (SS. I. 227) také tuto tradici uváděl za důkaz slovanskosti Neurů, pravě, že pověst o proměně lidí ve vlky je podnes všeobecná v zemi Nurské, Volyni a Bělorusi, kde je vůbec hnízdo našich domácích povídek o vlkodlaku. Shoda s pověstmi o vlkodlacích, u Slovanů tak častými (srv. *Máchal*, Nákres slov. bájesloví 180) tu ovšem jest, ale takové tradice nalezají se i u jiných národů arijských, Řeků a Římanů (*λυκανθρωποι*, versipelles), Keltů (»gerulfi«), Germanů (Werwolfe) a j. Srv. na př. stať v *Mogkově* Mythologii (*Pauls* Grundriss d. germ. Phil. I. 1017 sl.) a práce *W. Hertze*, Der Werwolf (Stuttgart 1862), *Zeuhuscher*, Über die Wehrwölfe und Thierverwandlungen im Mittelalter (Berlin 1850), a jiné (*Máchal* l. c.). Jinak je těžko vyložiti skutečný podklad této tradice. *Müllenhoff* soudil (D. A. III. 17), že u Neurů byla jakási slavnost, podobná římským Lupercaliím, jež konány 15. února na počest Fauna Luperca (ochránce stad před vlky). Při ní kněží Luperci, odění zástěrami z koží zvířecích, pobíhali městem, šlehajíce vdané ženy řemením. *Tomaschek* vykládal tradici tím, že povstala za zimních dnů, kdy vlci blížili se k příbytkům. Prostá obrazotvornost viděla v nich nepřátele, kteří vzali na sebe podobu vlčí. *Braun* to má prostě za pověru, kterou kupci u Neurů zaslechli a v Cibu jako skutečnou věc vykládali (Passionaria I. 81) — mínění, jež se mi zdá býti nejlepší. Na zajímavou paralelu ukázal *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXIII. 215). Mezi ruským a polským lidem dosud panuje pověra, že lidé mohou se měniti podle pohlaví (hucul. miesięcznyk, pol. miesięcznice).

a první historicky zjištěnou událost z dějin národa slovanského. Míním tím zprávu Herodotovu (IV. 105), že o jeden věk dříve než se Dareios pustil do války se Skythy, Neurové »musili svoji vlast opustiti pro přílišné množství hadů. Neboť jednak již sama země jejich oplývala hady, jednak přihrnulo se jich tam ještě více z pouští, tak že Neurové konečně jsouce tísněni opustili svou vlast a usadili se vedle Budinů.«[1]) Tradice tato vykládá, že v polovině VI. století — spadáť tažení Dareiovo do konce tohoto století,[2]) — Neuři opustili starou svoji vlast a zaujali novou vedle Budinů. Sídla, která Herodot popsal a jež jsme poznali, jsou tato nová sídla, o nichž zvěděl za svého pobytu v Olbii. Aspoň nepraví, že by se byli Neurové vrátili. Máme zde tedy zprávu o změně bydliště, o prvním pohybu slovanského kmene. To jest jasné, a není důvodu vypravování Herodotovu nedůvěřovati, pokud běží o samo stěhování. Záhadným zůstávají jen bližší okolnosti tohoto hnutí, zejména příčina a východisko, tedy starší vlast neurská. Příčina Herodotem a tradicí uvedená vzbuzuje přirozeně různé myšlenky. Můžeme si sice dobře mysliti, že pro přílišné rozmnožení jedovatých hadů stane se kraj nemožným k obývání a že jeho obyvatelé, nemohouce plazů zdolati, odhodlají se raději k opuštění země. Ale také by se tu mohlo jednati o něco jiného, na př. o mythické zosobnění vpádu nepřátelského. Nedávno vskutku, vystoupil F. Braun s hypothesí, podle níž bylo podkladem zprávy Herodotovy ustoupení Slovanů ze starších sídel pod Karpaty na východ do pořící Desny. Pohyb ten byl prý vyvolán útokem, jejž v polovině VI. století od severu podnikli germanští Bastarni a Slované byli prý jím donuceni odejíti z Podkarpatí k Budinům.[3])

Odkládám kritický rozbor této Braunovy hypothese do následující kapitoly, v níž budu jednati o vpádu Bastarnů a o jeho významu pro staré dějiny slovanské. Zde jen předem podotýkám, že s výkladem Braunovým nesouhlasím z několika důvodů; zejména jsem přesvědčen, že se příchod Bastarnů do končin slovanských

---

[1]) Her. IV. 105. *Γενεῇ δὲ μιῇ πρότερόν σφεας τῆς Δαρείου στρατηλασίης κατέλαβε ἐκλιπεῖν τὴν χώρην πᾶσαν ὑπὸ ὀφίων. ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε, οἱ δὲ πλεῦνες ἄνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον, ἐς ὃ πιεζόμενοι οἴκησαν μετὰ Βουδίνων τὴν ἑωυτῶν ἐκλιπόντες.* Krečetov zde zbytečně navrhl čtení »*μετὰ Ἀγαθύρσων*« (Зап. Odessa XV. 480 sl.).

[2]) Srv. napřed str. 229.

[3]) *Braun*, Разысканія I. 243 sl.

neudál v VI. století, a vůbec ne před dobou Herodotovou, nýbrž teprve po ní. Proto nemůže býti ústup Neurů Herodotem uvedený ve spojení s útokem Bastarnů. Rovněž tak nemohu přijmouti domněnku Iv. Zabělina, jenž zase pohyb Neurů spojil se stěhováním Vjatičů a Radimičů — Lechů k Oce a Soži na základě svědectví letopisu Kijevského.[1]) Domněnce této vadí především, že Neurové v době Herodotově sedí už ve svých nových sídlech, ale ta nejsou na Oce, nýbrž mezi Vislou a Dněprem.

Se stanoviska, jež proti theorii Braunově zaujímám, nemohu ovšem zprávě Herodotově přikládati té důležitosti pro dějiny Slovanstva, jakou jí dává Braun. Myslím, že se tu vůbec nejedná o nějakou událost závažnou, o nějaký velký pohyb povislanských Slovanů, nýbrž jen o menší hnutí lokální. Také příčiny, kterou Herodot stěhování Neurů vykládá, bych nezamítal. Než o tom více v kapitole následující.

Za Neury směrem k východu uvádí Herodot dva další sousední kmeny Androfagů a Melanchlainů (*Ἀνδροφάγοι, Μελάγχλαινοι*), podotýkaje u obou výslovně, že jsou od Skythů rozdílni, IV. 18 *Ἀνδροφάγοι ἔθνος ἐὸν ἴδιον καὶ οὐδαμῶς σκυθικόν*, — IV. 20 *Μελάγχλαινοι . . . ἄλλο ἔθνος καὶ οὐ σκυθικόν*. O Androfazích pak dodává, že mají ze všech lidí nejsurovější obyčeje, ježto neznají ani práva ani zákonů, že jsou nomadi mravů skythských a jediní ze všech kmenů lidojedi; o Melanchlainech dí ještě, že nosí šaty černé a obyčeje mají skythské.[2])

Sídla obou kmenů určena jsou jednak tím, že je Herodot ve výčtu sousedů Skythie (IV. 100) klade za Neury (počítaje od západu) tedy na východ od Neurů, jednak tím, že umísťuje Androfagy za rozsáhlou pustinou, rozkládající se při prazích dněprov-

[1]) Ист. русс. жизни I. 222. 233. Srv. letopis kap. IX: Радимичи бо и Вятичи отъ Ляховъ. Бяста бо 2 брата в Лясѣхъ, Радимъ а другый Вятко, и пришедъша сѣдоста Радимъ на Съжю [и] прозвашася Радимичи, а Вятко сѣде съ родомъ своимъ по Оцѣ, отъ негоже прозвашася Вятичи.

[2]) IV. 106 *ἀγριώτατα πάντων ἀνθρώπων ἔχουσι ἤθεα, οὔτε δίκην νομίζοντες οὔτε νόμῳ οὐδενὶ χρεώμενοι. νομάδες δέ εἰσι, ἐσθῆτα τε φορέουσι τῇ Σκυθικῇ ὁμοίην, γλῶσσαν δὲ ἰδίην, ἀνδροφαγέουσι δὲ μοῦνοι τούτων. 107. Μελάγχλαινοι δὲ εἵματα μὲν μέλανα φορέουσι πάντες, ἐπ' ὧν καὶ τὰς ἐπωνυμίας ἔχουσι, νόμοισι δὲ Σκυθικοῖσι χρέωνται.* O krutých mravech Androfagů opakuje zmínku i Isigon z Nikaie (*Ἄπιστα* 49, srv. Plin. VII. 2, 12), o Melanchlainech píše Libanios († 393 po Kr.): *Μελάγχλαινοι δίκην θεσμῶν φερόμενοι καὶ μήτε θεσμοῖς ἀνθρωπίνοις εἴκοντες, μηδ' ἀκολουθοῦντες τῇ φύσει, ζῶντες δ' ἀγρίῳ τρόπῳ καὶ βιαίῳ.*

ských nad Skythy rolníky (IV. 18), Melanchlainy pak přímo za Skythy královské (IV. 20), dodávaje ještě, že za oběma národy je již opravdová, bezlidná poušť, za Melanchlainy poušť a jezera. A poněvadž Herodot zemi Neurů vymezil na východě aspoň negativně Dněprem, musíme sídla sousedních Androfagů hledati již v levém poříčí Dněpra severně od prahů a od vtoku Samary. Melanchlaini bydlili vedle nich dále k východu. Tak jedině, myslím, možno sídla obou pravděpodobně určiti. S umístěním Androfagů na západě Dněpra, jako nově Prášek učinil [1]), nemohu se nijak srovnati, poněvadž Herodot výslovně jen o Kallipidech, Alazonech, Skythech oráčích a Neurech praví (IV. 17): *ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ὕπανιν ποταμόν ἐστι ἔθνεα πρὸς ἑσπέρης τοῦ Βορυσθένεος.* Androfazi jsou také vždy uváděni v úzkém spojení s Melanchlainy, kteří bez odporu seděli při Donu nad Skythy královskými. Tomuto umístění neodporují také zprávy pozdější, pokud ovšem (jako Dionova) mají cenu; jinak jsou buď parafrasemi Herodota [2]) nebo pouhými výtvory fantasie. Staliť se totiž oba kmenové, patrně vlivem svého symbolického jména, národy, s nimiž obrazivost zacházela na dalekém východu a severu evropském podle chuti, umísťujíc je brzy do Asie za Don (Skylax 79), brzy ke Kavkazu (Mela I. 110, Plin. VI. 5, Aethicus Cosmogr. 62), brzy daleko na sever (Cosm. Ravenn. IV. 4).

Na základě uvedených zpráv jest obtížno rozhodnouti o národní příslušnosti Androfagů a Melanchlainů. Oba jsou zřejmě označeni jako kmenové neskythští, — nebyli tedy Skythy, ale příslušníky národa jiného. Mezi národy na severu mezi Dněprem

---

[1]) Herodot a pravlast Slovanů 52. Už *Naděždin* položil Androfagy na západ Dněpra, mezi Tjasmin a Ros (Зап. Од. I. 89), pak *Kolster* (II. 32) a j., *Brun* Melanchlainy mezi Nikopol a Jekaterinoslav (Essai LXXXIV.). Chyby ještě větší dopustil se *Kolster* (Land der Skythen II. 41) výkladem, že Herodot v líčení svém se omýlil, poněvadž prý Melanchlaini žili vlastně na středním Dněstru. Příliš daleko na sever do Bílé Rusi a ještě dále posunovali zase oba kmeny *Mannert* (Norden 134), *Eichwald* (Geographie 321, Обиталища 80), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 227), *Mair* (Land d. Skythen II. 62, b, srv. i Gymn. Progr. Pola 1900. 12), *Hansen* (Osteuropa 176), Melanchlainy i *Prášek* (l. c.).

[2]) Tak Skymnos 847. Melanchlainy v Evropě uváděl však už Hekataios, současník Dareiův, v popisu Evropy. Srv. Stef. Byz. s. v. *Μελάγχλαινοι* Později mluví o nich jako »skythském« plemeni způsobem věrohodným ještě Dion Chrysostomos 100 let po Kr., vykládaje, že v Olbii nosí se hojně černé šaty po příkladu skythského kmene Melanchlainů (*Latyšev* Scyth. I. 173).

a Donem, kteří mohou přijíti v úvahu, jsou to především Slované nebo Finové, méně Litevci, kteří sice podle dosavadních linguistických dat tvořili kdysi klín mezi Slovany a Finy, ale při tom sotva zasahali dolů k prahům dněprovským.[1]) Naproti tomu Slované pronikali asi už na východ Dněpru, osazujíce pořící Desny, Suly a Pslu; rovněž Finové najisto obývali kraj mezi středním Dněprem a Donem.

V této otázce sporné rozhodl se K. Müllenhoff pro slovanskost Androfagů i Melanchlainů a prohlásil je spolu s Neury za »Praslovany«, patrně jen proto, že posunul v představě své kolébku Slovanů až do těchto končin a sídla Finů kladl pro dobu Herodotovu jen k levému břehu Donu.[2]) Müllenhoffa následovali i jiní; někteří v historickém názvu Černigova viděli dokonce ozvuk starého názvu Melanchlainů — černooděnci.[3]) Mínění to mám však za velmi pochybné, hlavně proto, že sídla Androfagů a Melanchlainů položena jsou Herodotem — a ten musí nám býti prvním vodítkem — příliš daleko na jihovýchod. Ještě Androfagy možno klásti k dolní Desně a na Sulu, řeky odedávna slovanské, ale Melanchlaini seděli podle určitého výroku jeho přímo nad královskými Skythy (IV. 20), tedy mezi Doncem a Donem, a do těchto končin vésti již v době Herodotově kolonisaci slovanskou práva nemáme. Proto spíše souhlasím s míněním, které měl Šafařík a po něm řada jiných[4]), nově zejména Tomaschek a Braun, pokládajíce oba národy za kmeny finské nebo sarmatské. Jména obou jsou řecké přezdívky nebo překlad domácího názvu. Androfagy snad lze uvésti v analogii se slov. Samojed, Самоядь letopisu Kijevského.[5]) V Melanchlainech (v druhé části jména) shledává

[1]) Srv. napřed str. 29 pozn. 1. K příslušnosti litevské vedl některé černý šat Melanchlainů. Srv. na př. výklady *Hansenovy* (Osteuropa 176).

[2]) D. A. III. 17. Podobně je za Slovany prohlásil *Kiepert* (Handbuch 341), *Cuno* (Skythen 91 sl.); Gatterer a Heeren je kdysi měli za Germany.

[3]) *Fartyckij* (Ист. Галич. I 237, 243). Srv. *Zabělin*, l. c. 230.

[4]) *Šafařík* (SS. I. 331), *Eichwald* (l. c.), *Neumann* (Hellenen 212, 215), *Mair* (II. 31), *Dzieduszycki* (Wiadom. 187, 365), *Maretić* (Slaveni 7), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. 1889, 117, 10), *Braun* (Разыскания I. 83). Někteří z nich ovšem myslili na Finy baltické.

[5]) Srv. *Eichwald* (Обиталища 8 :). Novější Tomaschek vykládal (*Pauly-Wissowa* Realenc. s. v. Amadoci) jméno Ptolemaiových Amadoků z ind. āmādaka — »Rohfleischesser«, a ztotožňoval je s řeckými *Ἀνδροφάγοι*. Ale spojení tomu vadí umístění Amadoků, kteří v Ptolemaiově Sarmatii sedí na

Tomaschek finské *lainen* — sl. halena, ale měl bych spíše celek za označení řecké. A vykládá-li Miller správně jméno sarmatského kmene Saudaratů[1]) z oset. *sau* — černý a *dar* — nesoucí[2]), jsou patrně Herodotovi Melanchlaini totožní s nimi a tedy kmenem původu sarmatského. Tento výklad nalézá opory i v tom, že podle zprávy Diona Chrysostoma v Olbii r. 100 po Kr. byly modní černé šaty po vzoru »skythského« kmene Melanchlainů, který od kroje toho dostal své řecké jméno.[3]) Tento vliv Melanchlainů na modu olbijskou můžeme si však přirozeně vysvětliti jedině tehdy, dostali-li se Melanchlaini do okolí Olbie. A vskutku setkáváme se tam už za doby psefismatu Protogenova se Saudaraty. Že Herodot Sauromaty kladl jinak za Don, nevadilo by, neboť Herodot měl na mysli jen dolení tok Donu nebo Donce.

Nejvíce obtíží naskytuje se při výkladu o vlasti a národnosti velikého kmene Budinů (*Βουδῖνοι, ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλόν*). Obtíž spočívá především v určení sídel, neboť prameny ukazují vlastně na dvě místa od sebe dosti vzdálená, jedno na západě, druhé na východě Skythie.

U Herodota máme tyto poznámky, jež mohou býti vodítkem k umístění Budinů: 1. jsou jmenováni dvakráte ve výčtu severních sousedů skythských tak, že objevují se za Melanchlainy (IV. 102, 108), mimo to 2. podle kap. 21. bydlili v zemi lesnaté nad Sauromaty, ale při tom na západ od obchodní cesty, vedoucí od ústí Donu přes Volhu k Urálu a přes Urál do Asie. Vykládáť Herodot, že na této cestě bydlili od moře 15 dní cesty směrem k severu Sauromati a nad nimi v druhé zemi Budinové, sedící v kraji lesem pokrytém; nad nimi dále k severu že je nejdříve pustina 7 dní cesty a za ní, »uhneš-li se k východu, bydlí Thyssagetové . . .«, pak Jyrkové, Argippaiové a Issedoni.[4])

---

západě od Dněpru, a ještě více to, že jméno podle výkladu Tomaschkova má býti árijské, — kmen sám pak finský. Mám Amadoky za Thráky (srv. kap. X.).

[1]) *Σαυδαράται* uvedeni na psef. Protogenově v okolí Olbie. Srv. *Latyšev* Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini gr. et lat. I (Petrop. 1885) 38 Více o tom srv. dále v kap. VIII. a IX.

[2]) Z toho *saudar* — černě oděný. Řecká koncovka *-ται* (*Σαυδαράται*) odpovídá oset. koncovce plurálu *-tä* (Осетинскіе этюды. III. 79, Moskva 1886). Srv. i oset. *darās* — oděv (tamže II. 112).

[3]) Dionova řeč XXXVI. (*Latyšev* Scythica I. 173). Srv. i Eustath. komm. k Dion. 309 a scholia 309.

[4]) 21. *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθικὴ, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης*

Tedy podle této zprávy, celkem souhlasné a opakované[1]) též od pozdějších spisovatelů, vlast Budinů byla patrně kdesi při Donu za Melanchlainy, ale zároveň západně od Thyssagetů. Sídla jejich hodila by se pak nejlépe do rozsáhlého kraje mezi horním Donem a Volhou; každé umísťování k Saratovu a dále k Samaře mám už na základě tohoto textu za posunuté příliš na východ. V celku by však tato zpráva sama nebyla vyvolala velikého sporu o Budiny. Ale Herodot na ní nepřestal. Vykládáť dále v kap. 105 známou nám již tradici o Neurech, pravě, že se asi 30 let před výpravou Dareiovou vystěhovali z původní vlasti a usadili vedle Budinů, a tato druhá sídla, jež Neuři obývali v jeho době, popisuje tak, že jsme si je bez rozpaků položili na západ středního Dněpru od gubernie kijevské do Volyně, Podolí a Polska. Podle této zprávy tedy Budini žili v samém sousedství Neurů, kdesi poblíže Dněpru, — a to jest ovšem kraj dosti vzdálený od místa, které bychom na základě předchozích zpráv hledali za Donem. Toto druhé umístění dochází dalšího potvrzení i v pozdějších zprávách, a to těch, jež nejsou tou měrou závislé na Herodotu jako Mela nebo Plinius. Tak Ptolemaios (III. 5, 10) umísťuje Budiny (*Βωδινοί*) do západní Sarmatie vedle Gevinů, hned za Bastarny a Karpiany, a *Βώδινον ὄρος* určuje[2]) mezi 58°—55° (srv. napřed str. 183 a dále kap. X.); po něm též Amm. Marcellinus (XXXI. 2, 14) klade je na západ.[3])

νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδὸν .... ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι, γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέαν ὕλῃ παντοίῃ.

[1]) Srv. Pomp. Mela I. 19, 116. Budini Gelonion urbem ligneam habitant, iuxta Thyssagetae Turcaeque vastas silvas occupant alunturque venando. Plin. IV. 88. Geloni, Thyssagetae, Budini, Basilidae.

[2]) Ptol. geogr. l. c. *καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκίνων καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηονῖνοί, εἶτα Βωδινοί.*

[3]) Amm. Marc. l. c.: post quos (Neruos) Vidini sunt et Geloni perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi conlimitant .... post hos Melanchlaenas et Anthropophagos palari accepimus per diversa ... Jiné zmínky o Budinech jsou v staré literatuře ještě tyto: Herodian resp. Stef. Byz. s. v. *Βουδῖνοι. ἔθνος Σκυθικόν, παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμαξῶν ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων· ἁμαξόβιοι γὰρ οἱ Σκύθαι. Παρμένων ὁ Βυζάντιος ἐν ἰάμβων πρώτῳ.* Klaud. Aelianus sděluje z Aristotela zmínku o Budinech v okolí Kariska, osady jinak neznámé (XVI. 33. *ἐν τοῖς περὶ τὸν Καρίσκον Βουδίνοις* [jeden rkp. *Βουδιανοῖς*] *οἰκοῦσι οὐ γίνεσθαί φησι πρόβατον λευκὸν ἀλλὰ μέλανα πάντα*). Zprávu o Budinských horách viz napřed na str. 183.

Většina vykladatelů Herodotových shledávala v obou skupinách zpráv odpory neslučitelné a proto, vyšetřujíc sídla Budinů, brala se především dvěma směry: jedni, opírajíce se o prvou skupinu, umísťovali je na východ mezi Don a Volhu, ba ještě dále až k Samaře nebo Astrachani [1]), jiní, na základě zprávy druhé, kladli zemi Budinů hned vedle Neuridy, do západní části střední Rusi. [2])

Nejméně stoupenců mělo mínění prostředkující v tom smyslu, že vlast Budinů rozkládala se mezi Dněprem a Donem [3]), anebo že byly dvě části tohoto kmene, jedna na Volze, druhá vedle Neurů. [4]) Jiné výklady jsou naprosto nesprávné, tak výklad Kolstera, jenž byv sveden nám již známým ztotožněním Herodotova

---

[1]) Sem patří většina vykladatelů. Tak soudili už *P. Köppen* (Jahrbücher der Lit. 1822, 272 sl.), *Potocki* (Hist. prim. 146), *Zeuss* (Die Deutschen 274), *Lelewel* (Nar. na zemiach słow. Mapa Skythie), *Heeren* (Ideen IV. Aufl. I. 2, 279), *Ukert* (Skythien 541), *Forbiger* (Handbuch III. 1123), *Georgii* (Russland 42), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 25, 26), *Hansen* (Osteuropa 103), *Neumann* (Hellenen 91), *Stein* (Herodotus l. c.), *Bunbury* (History I. 195, vidí v nich však Slovany), *Reichardt* (Landeskunde 23, 109), *Müllenhoff* (D. A. III. 9, 16), *Bonell* (Beiträge I. 113), *Rawlinson* (Herodotus III. Map of Scythia), *Genest* (Osteur. Verh. nach Herodot, Progr. Quedlinburg 1883, 2.), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 1889 1 nsl., 28), *Much* (Zeit. f. d. Alterthum 1895, 36), *Dzieduszycki* (Wiadomości 190, 192, 366). *Maroński* (Herodot's Gelonen, Zs. d. westpr. Gesch. Ver. X. 1883, 6 nsl., ale podle něho se později přestěhovali více k západu do rjazaňského kraje 38), *Zabělin* (Ист. русс. жизни I. 223, 231, 254), *Lappo-Danilevskij* (Скиф. Древности 32), *S. Krasnodubskij* (srv. poznámku na str. 287), *Macan* (Her. mapa k I. dílu), *Hruševskij* (Ист. Укр. l. 49 sl., 57), *Bogusławski* (Hist. II. 167), *Braun* (Разысканія I. 73, 243).

[2]) Tak soudil už *Bayer* (Opusc. 89), *Naruszewicz* (Hist. nar. pol. I. mapa 1.), *d'Anville* (Mém. 584), hlavně však dokazoval *Šafařík* (SS. I. 215 sl.) a po něm přijímali *Eichwald* (Geographie 460, 474, Обиталища 62), *Nadeždin* (Опытъ 75, Зап. Од. I. 92), *Sadowski* (Handelstrassen 79), *Mair* (Land II. 29), *Vocel* (Pravěk 226), *K. Müller* (Ptolem. Geogr. I. 427), *Hanusz* (Prace filol. 1885, I. 172), *Forbiger* (Orbis terr. Norimb. 1853. Tab. XV.), *Barsov* (Очерки 71), nověji *Miščenko* ЖМНП. 1896 V. кл. отд. 86, XII. 111) a jiných více (srv. řadu polských vykladatelů u *Marońského* Gelonen 6 sl.).

[3]) Na př. *Vocel* (Bedeutung 24), *Lindner* (Skythien 71), nověji *Prášek* (Herodot a pravlast Slov. 62); *Brun* kladl je také na pravý břeh Donu, ale mezi Kalmius, Mius a Samaru (Essai CI.), *Svistun* od Multan po horní Don (Научно-литер. Сбор. 1901, 241).

[4]) Tak už *Mannert* (Norden 138 sl.), nověji *Maretic* (Slaveni 9), *Braun* Разысканія I. 243) a připouští to i *Miščenko* (ЖМНП. 1896 XII. 112), ač sám by spíše obě zprávy měl jen za doklad dvou fasí při postupu Budinů z Asie do Evropy. Srv. i výklad *Tomaschkův* (l. c.).

Tanaidu s Dunajem, položil sídla Budinů k Dunaji a Budiny ztotožnil s Buliny vedle Liburnů [1]), nebo výklad Krautha, jenž zase sveden Skylakem a Skymnem, umísťujícím Budiny a Melanchlainy vedle Kolchů, obrátil směr líčení Herodotova za Donem ke Kavkazu, a vykládaje Herodotův Tanais za Kubaň, kladl Budiny na Manyč a Gelony na Kubaň [2]), — nebo Brehmerova lokalisace na Ilmeni a ztotožnění dřevěného města Budinů s Velkým Novgorodem. [3])

Sám jsem při bedlivé úvaze dat, která nám prameny poskytují, nemohl přijíti k přesvědčení, že by mezi oběma skupinami zpráv byl vskutku takový spor, aby jedna druhou vylučovala. Není to snaha po kompromissu, nýbrž prostý výsledek úvahy, jejíž základ leží hlavně v tom, že je chybou už na základě první skupiny zpráv posunovati sídla Budinů daleko na východ, na Volhu, kdežto se patrně rozkládala od střední Volhy na západ [4]), tedy

[1]) *Kolster* (Archiv für Phil. 1846—47 II. 36).

[2]) *Krauth* (Scythenland. Jahrb. f. cl. Phil 1890, 1). U Kavkazu je ostatně hledal už *Deguignes* (Mém. Acad. Inscr. XXXV. 359, 550), a *Krečetov* (Зап. Од. 1889, 480) na Manyči jako Krauth.

[3]) *Brehmer* Entdeckungen I. 536.

[4]) Hlavní zpráva Herodotova o sídlech Budinů zní takto (IV. 21): *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαξίων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον, ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδόν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμέρων δενδρέων. ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι, γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέαν ὕλῃ παντοίῃ. 22. Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἐστὶ πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν, μετὰ δὲ τὴν ἔρημον ἀποκλίνοντι μᾶλλον πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον νέμονται Θυσσαγέται, ἔθνος πολλὸν καὶ ἴδιον. 123. ἡ δὲ ἔρημος αὕτη ὑπὸ οὐδαμῶν νέμεται ἀνδρῶν, κέεται δὲ ὑπὲρ τῆς Βουδίνων χώρης, ἐοῦσα πλῆθος ἑπτὰ ἡμερέων ὁδοῦ. ὑπὲρ δὲ τῆς ἐρήμου Θυσσαγέται οἰκέουσι, ποταμοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν τέσσερες μεγάλοι ῥέοντες διὰ Μαιητέων ἐκδιδοῦσι ἐς τὴν λίμνην τὴν καλεομένην Μαιῆτιν, τοῖσι οὐνόματα κέεται τάδε, Λύκος, Ὄαρος, Τάναϊς, Σύργις.* Herodot tedy umisťuje za Budiny kmen Thyssagetů, kteří jsou však od nich odděleni pouští 7 dní cesty dlouhou; podle výslovné poznámky Herodotovy (22) sedí Thyssageti ne přímo na sever za Budiny, ale k severovýchodu a tam, jak Herodot dále vykládá, v zemi z níž prameni čtyři [illegible] Maeotů do jezera Maeotského: Lykos, Oaros, Tanais a Syrgis. Lykos a Oaros [illegible] (srv. nahoře str. 172), ale Tanais a Syrgis jsou Don s Doncem. [illegible] Thyssagetů na hořejším [illegible] Donce a Donu a snad i Volhy a [illegible] na východ od pouště [illegible] ve shodu se sku[illegible] Skythů a Sarmatů — [illegible] — [illegible] zprávy té [illegible] Donu a Volze za

při Donu; uvážíme-li dále, že Budini jsou líčeni jako národ veliký a četný a že jiné zprávy zmiňují se o nich v poříčí dněprovském, — pak jediný pohled na mapu přesvědčí nás, že zde nepřekonatelného sporu není, přijmeme-li, že velký národ Budinů rozložen byl mezi středním Dněprem a Donem. Mám proto lokalisaci, kladoucí Budiny na Desnu a dále od ní až k hornímu Donu, za nejpřirozenější a nejlepší už na základě samotných dat topografických (nehledě k jiným, jež nám ještě dále vyplynou) a nesouhlasím proto ani s výkladem Müllenhoffovým a jeho stoupenců, kteří kladli Budiny na Volhu, ani s Šafaříkem, jenž je zase posunoval příliš daleko na západ, do Bělorusi a Volyně. Soudím prostě, že Herodota došly zprávy o Budinech ze dvou obchodních cest, jednak od kupců z cesty dněprovské, jednak od kupců, kteří po Donu šli k Volze a do Asie. Odtud povstaly i zdánlivé odpory a dvojí umístění, ač ve skutečnosti kmen Budinů byl jeden, sedě mezi Dněprem a Donem. Sem na tyto končiny hodí se také dobře poznámky Herodotovy a jiných o lesnatém a vodnatém rázu země Budinské, o zvířeně tam žijící [1]) lépe, než na končiny povolžské. Podesní je dosti bařinaté, srv. na př. kraj u Něžína na mapě Tilloově. Konečně i Budinské hory Ptolemaiovy (III. 5, 5) i Mons Bodua, z něhož u Honoria (k. 37) vytéká Asdrubelena (Volha?) — shodují se spíše s umístěním Budinů při Dněpru nežli v Povolží, a možno-li se dovolávati nějakého jádra ze zprávy Herodotovy o výpravě Dareiově, jenž při ní došel i do země Budinů (srv. napřed str. 230), pak je zjevno, že Dareios spíše mohl za krátkou dobu své výpravy dostihnouti Dněpra a dolní Desny nežli Saratova nebo Caricyna. Ještě větší podpory dosáhl by výklad náš, kdybychom uznali Herodotův Tanais ne za Don, ale za Donec [2]), jak nedávno ne bezdůvodně Prášek vyložil, ale za nutný výklad tento nepokládám.

Sarmaty, umístěni byli na východ od Budinů a zpráva tato ukazuje opět na západní sídla Budinů. Ostatně se při těchto zprávách nedosáhne nikdy plné shody mezi správným umístěním Thyssagetů, poměrem jejich k pořadí ostatních kmenů a Herodotem uvedenou sítí vodní.

[1]) Her. IV. 21, 109. Srv. dále na str. 281 pozn. 1.

[2]) *Prášek* Č. Mus. Fil. 1902, 57. Prášek se tím přiblížil k lokalisaci, kterou jsem již vyložil v Starov. Zprávách str. 112, ale odchyluje se v tom, že Neury posunuje příliš k západu, Androfagy a Melanchlainy klade na sever — což pokládám za nemožné (srv. str. 273) —, a Budiny klade následkem toho od Charkova a Voroněže přes Dněpr »do oblasti jeho pravobřehých přítoků, do sousedství močálů a Rokytna« (l. c. 61).

Záhadnou zmínku Herodotovu o »druhé vlasti« Budinů (IV. 21): *„δευτέρην λάξιν ἔχοντες“* vyložiti dlužno zcela prostě bez kombinací. *Δευτέρη λάξις* neznačí zde druhou »vlast«, jak se také překládalo [1]), a neznačí, že Budini mimo tuto druhou vlast bydlili kdysi nebo současně ještě v nějaké jiné, původní, — překlad tento zavdával pak snadno podnět k hypothesím o jakémsi stěhování Budinů, — nýbrž je to výraz, jejž překládati musíme v této kapitole Herodotově ve spojení s *πρώτη λάξις* Sarmatů. Herodot prostě chtěl říci: Když Tanais překročíš, přijdeš do nové země, jež není již skythská, a v ní první kus, část (*πρώτη τῶν λαξίων*) patří Sauromatům v délce 15 dní cesty, druhý kus, druhá část (*δευτέρη λάξις*) za nimi Budinům. Není to žádná narážka na nějakou »druhou vlast« Budinů a na nějaké stěhování.

Se sporem o sídla souvisí úzce i spor o národnost Budinů. Herodot jí blíže neoznačuje, ale vyličuje několika řádkami velký rozdíl Budinů a sousedících s nimi Gelonů, Řeků a Skythů v tělesném vzezření, v řeči i v mravech tak, že o samostatné a od Skythů odlišené národnosti Budinů nemůže býti pochyby.[2]) Seděli-li pak Budini v době Herodotově vedle slovanských Neurů, tak už sama sídla přivádějí nás k otázce, zda nebyli Slované. A také skoro všichni ti, kdož sídla jejich kladli na západ, přiklonili se více méně určitě pro národnost buď slovanskou[3]) nebo litevskou. Seděli-li však Budini na východě mezi Donem a Volhou, pak ovšem na slovanský původ a příslušnost těžko pomýšleti. Pak možno předem souditi pravděpodobně jen na kmen finský, a zastanci této vlasti neváhali také téměř všichni [4]) vy-

[1]) Srv. na př. český překlad Kvíčalův.

[2]) Her IV. 108: (*Γελωνοί*) *καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή. οἱ μὲν γὰρ Βουδῖνοι ἐόντες αὐτόχθονες νομάδες τέ εἰσι καὶ φθειροτραγέουσι μοῦνοι τῶν τουτέων, Γελωνοὶ δὲ γῆς τε ἐργάται καὶ σιτοφάγοι καὶ κήπους ἐκτημένοι, οὐδὲν τὴν ἰδέην ὁμοῖοι οὐδὲ τὸ χρῶμα.*

[3]) V čele jich byl *P. Šafařík* (SS. I. 215 sl.) Srv. jména svrchu uvedená v pozn 2 na str. 277. Ostatně bylo kdysi hlásáno i příslušenství ke Germanům a to už *Mannertem* (Norden 138), *Hallingem* (De flava gente Budinorum, Berlin 1834, srv. *Šafařík* SS. I. 219) a později ještě *Brandstatterem* (Scythica 80).

[4]) Srv. svrchu jmenované, až na *Rawlinsona* (l. c.) a *Reichardta* (Landeskunde 23, 109), kteří prohlašují Budiny za Slovany k Volze proniklé. *Mišičenko* má zase Budiny i Neury za Iránce, prvé pomíšené s Finy (l. c. 113). S nesmyslnými hypothesemi spojujícími Budiny s buddhisty přišel *Ivan Golovin*

sloviti se v ten smysl, že staří Budini představují nám jeden z hlavních finských kmenů na Volze, nejspíše praotce dnešních Mordvinů nebo Votjaků.

Rozhodnutí v této otázce, pro staré dějiny slovanské důležité, je velmi nesnadné. Lokalisace, jež by nám mohla ukázati, s jakými národy zde předem možno počítati, jest sporná, jak jsme právě viděli. A i když se postavíme na stanovisko, k němuž jsem došel, a umístíme Budiny do středu Rusi od Dněpra k Donu, nenajdeme v něm žádného vodítka pro určení národnosti. Máť umístění toto i ethnologicky ráz centrální a Budini v něm sedí mezi Slovany na západě, Litevci na severozápadě, Finy na severu a na východu, Sarmaty, Skythy a snad i zbytky Kimmerių, Thráků na jihu. Z těchto národností, jež je obklopují, odpadají však na základě přímého výroku Herodotova Skythové s příbuznými Sarmaty a podle všeho ani zbytky Thráků nemají nic společného s velkým, autochthonním národem budinským rozsazeným na severu. Zůstávají tedy jen Slované, Litevci a Finové, ale mezi nimi je již volba těžká. Lokalisace a spolu s ní ráz kraje při tom odpadají, líčení mravů a zvyků nemá pointy ethnologicky výrazné[1]), — zbývá vskutku jen hledisko anthropologické a jazykové.

(Die gesch. Entwickelung des russ. Volkes, Leipzig 1877) a s něčím podobným i *V. S. Peredolskij* (Новгородскія древности. Novgorod 1898, I. 661).

[1]) Sem patří zpráva Herodotova (a jiných, srv. Stef. Byz. s. v.), že jsou domorodí, kočovníci, že jedí vši (šišky?), že jsou lovci bobrů, vyder nebo losů (*θηρία τετραγωνοπρόσωπα*), že nosí kožichy (*σίσυρνα*) lemované vydřinou a bobrovinou. O tarandu v zemi Budinů srv. Aristotela (*περὶ θαυμ. ἀκουσμ.* 30), Filona (*περὶ μέθης* 42) a Theofrasta (*ἀποσπ.* fr. 172). To jsou všechno znaky, jež v určování národnosti nerozhodují. Zmínku o kočování v kraji hustě zalesněném třeba vyložiti v tom smyslu, že mění sídla, lovíce v kraji, dokud poskytoval výživy. Zpráva Herodotova, že Budini *μοῦνοι φθειροτραγέουσι*, rozčilila několikráte klidnou hladinu Herodotovy kritiky. Některým zastancům slovanskosti Budinů zdál se výklad »vši pojídající« urážlivým a vykládali proto *φθείρ* — šiška. Tak vykládal na př. *Šafařík* (SS. I. 215), *Reichardt* (Landeskunde 110), tak i *Stein* (Her. l. c.), *Bonell* (Beiträge I. 108) a podnes *Latyšev* (Scyth. I. 42). Nověji zase *Miščenko* houževnatě hájí výklad první (К вопросу о бытѣ Геродотовыхъ Будиновъ. Юбил. Сборн. въ честь В. Ѳ. Миллера. 10—13; Геродотовскіе вшеѣды. Фил. Обозр. 1898. XV. 73). Kdyby bylo možno zjistiti, že *φθείρ* zde značí šišku, bylo by to dalším dobrým vodítkem pro lokalisaci kmene. Neboť pak by byl neseděl mimo oblast jehličnatých stromů, jejichž jižní hranice v Rusku jde od Žitomíra na Kijev a horní Oku. (Srv. mapu u str. 272). Ale staří to patrně pojímali ve smyslu druhém. Proto také epitheton »všijedů« udrželo se později jako mythické jméno nějakého ne-

S anthropologického hlediska důležit je výrok Herodotův v k. 108, kde praví o Budinech *ἔθνος γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν*. Co epitheta tato značí, jak je dlužno překládati, je, pravda, opět spor. Jedni je vztahovali na umělé barvení a tetování těla, tak na př. Eichwald, Larcher, Renell, Vambéry, druzí vztahovali je na přirozené zbarvení zevnějšku Budinů a to výraz *γλαυκὸν* (sc. *τὰ ὄμματα*) na světlé, modré oči, *πυρρὸν* buď na vlasy nebo na barvu pleti.[1]) Sám nepochybuji, že jen druhý výklad je přirozený a správný, a maje zřetel k celé řadě podobných starověkých zmínek překládám »kmen celý silně modrooký a rusý«. A oba tyto znaky byly po výtce příznakem árijských kmenů sedících u Baltického moře, Germanů, Litvolotyšů i Slovanů, jak jsem již napřed na str. 106 sl. obšírně byl vyložil.[2]) Oba tyto znaky, tvořící hlavní rysy t. zv. světlé komplexe (Herodot užívá pro to slova *χρῶμα* IV. 109), vyskytují se sice dnes v dosti značné míře u jedné části Finů a to severních (Tavastů, Estů, Livonců), ale tento zjev mezi Finy jest anthropologickým problémem podnes nerozřešeným a co hlavní, u jižních volžských Finů ustupuje rozhodně typu tmavému.[3]) Máme-li tedy před sebou v středu staré Rusi kmen vyznačený světlou komplexí, tu s hlediska dosavad-

známého kavkazského kmene. Srv. *Φθειροφάγοι* Strabonovy (XI. 2, 1, XI. 2, 14, 19), u Plin. VI. 4, 14, a Arriana Peiplus 27. A ještě v geografii Mojžíše Chorenského (vyd. Sucrim v Benátkách 1831) jmenují se mezi kmeny asijské Sarmatie Ftheirofagové.

[1]) Tak soudila největší část vykladatelů počínajíc *d'Anvillem* (Mém. 586) a *Ukertem* (Skythien 537) po *Šafaříka* (SS. I. 220), *Bruna* (l. c.), *Mišťenka* (l. c.), *Pogodina* (Къ вопр. о Θрак. 22). Druhé epitheton *Müllenhoff* (DA. III. 102), *Kolster* (II. 60) a *Stein* (Her. l. c.) vztahovali na pleť, dovolávajíce se zpráv Hippokratových o vzezření Skythů (srv. str. 258). *Senkovskij* (Библіот. для чтенія 1838, XXVII. 3, 103) a po něm *Nadeždin* (Зап. Од. I. 93) vztahovali obě epitheta k barvě pleti (бѣлобрысость и веснушечность). O starších výkladech srv. i *Ukert* (Skythien 288, 537).

[2]) Dovolávali se analogií nám s části už známých u Agathyrsů a Thráků a zprávy o podobném zvyku u Gelonů (picti Gelones Verg. Georg. II. 115). Srv. napřed str. 105 a str 265.

[3]) Srv. *Niederle* Původ Slovanů 145 sl. U volžských Finů, na př. Mordvy, nalezl *V. Majnov* (Мордва-Эрзя. Спб. 1883, 105, 186) 85% tmavovlasých proti 3·6% světlovlasých při středním indexu lebečném 82,6. Typ Votjaků a Ostjaků definuje *Dr. H. Pápai* za mongoloidní, komplexe tmavé (»Unter Wogulen und Ostjaken« v Ethn. Mitth. aus Ung. 1891, II. 67, a »Der Typus der Ugrier« tamže III. 263. Srv. práce St. *Sommiera* (Archivio per l'antropologia 1887, XVII.), *N. Malijeva* (srv. Arch. f. Anthr. IX. 226) atd. Jinak je však i na Volze místy dosti značné procento typu světlého.

ního vědění musíme jej mnohem pravděpodobněji připojiti k árijským blondinům západním než k Finům na dolní a střední Volze. To je jedna věc poutající Budiny k Slovanům nebo Litevcům a vzdalující je od volžských Finů.[1])

Důležitější jsou však bez odporu jazykové doklady, ačkoliv ani ty nevedou k výsledku zcela rozhodnému.

Jeden z nich by nasvědčoval vážně národnosti finské, totiž zpráva Aristotelova (srv. str. 276) o Budinech, žijících v okolí jinak neznámé osady Karisku (*Καρίσκος*), neboť jméno této osady bylo by lze spojovati s votj. zyrj. a perm. *kar* — město. Ale doklad tento nemůže býti rozhodný. Jednak se s kmenem *kar* shledáváme častěji na jihu v násloví pontských jmen, při nichž stěží nebo vůbec nelze mysliti na původ finský (srv. *Καρδησσός*, *Κάρκινα*, *Καρκινῖτις*, *Καροία*), a nemusí tudíž jméno osady *Καρίσκος*, o jejímž položení jinak ničeho nevíme, býti utvořeno Finy.[2]) Za druhé svědčí proti finské příslušnosti Budinů velmi rozhodně samo jméno národa, jež — a o to asi stěží může býti spor — nejvíce a nejbližší analogie má v jazycích slovanských.

Od jakého kmene slovanského tvořen byl název Budinъ, nelze s určitostí pověděti. Mohl to býti i kmen БѫД- (č. *budovati*, *búda*, pol. *budować*, r. *будa*, lit. *buda*, lot. *būda*) i БЪД- (stsl. БЪДѢТИ, БЪДЪІНЪ, БѫДИТИ) a konečně i kmen БЖД-.[3]) Všechny tyto kmeny mají své hojné deriváty v slovanské osobní i místní nomenklatuře. K oné řadě patří Budislav, Budslav, Budimir, comes Budon v Nitře r. 1264, Trenčan Buda r. 1243 a jiný Buda z Turce r. 1293[4]), Буды vévoda Jaroslavův v letopise Kijevském (k r. 1018), Budin, Budina, Bdina.[5]) K této zase množství topografických jmen na př. v západním Rusku a Polsku Buda (řeka v mohylevské gub.) a Budka (říčka u Poltavy), Budyczna, pak jména osad Buda, Budajevo, Budina, Budišči, Budovka, Budky, Budka, Budy, Budaki, Budanovka, Budcza, Budenica, Budków, Budkowo, Budkowice, Budkówka, Budne, Budnik, Budniki, Budno, Budoszkowice, Budów, Budowo, Budslaw, Budzyń, Budylów, Budyń, Budylówka, Budynin,

---

[1]) Srv. i *Niederle* Původ Slovanů 60 sl

[2]) Srv. snad i zápis v slovníku Hesychiově *καραρύες — οἱ σκυθικοὶ οἶκοι.*

[3]) *Miklosich* (Denkschriften der Wien. Akad. 1865, 18).

[4]) Slov. Pohľady XI. 399 sl.

[5]) V XIII. st. Srb *Budin* (*Miklosich* Monum. serb. 18, str. 12), *Budina* (srb. list. z Almissy 1245, *Miklosich* Denkschr. d. Wien. Akad. X. 251), *Budec*, *Budek*, *Buden* (*Gebauer* Slovník staroč. s. v), *Bdina* (ČČM. 1832, 60)

Budianka atd., v zemích českých Buda, Budeč, Budče, Budňany, Budějovice, Budenice, Budenín, Budětice, Budíkov, Budín, Budislav, Budišov, Budišovice, Budkov, Budkovice, Budov, Budy, Budyně, Buděcko, — v horních Uhrách Budín, Budimír, Budikovany, Budiná; u Jihoslovanů Budaci, Budački, Budak, Budakovac, Budanje, Budjanovci, Budje, Budanica, Budaševo, Bdin, Budim atd.[1])

I když etymologický význam každého jména není zcela jasný, netřeba pochybovati, že máme před sebou jméno slovanské, poněvadž na to ukazuje morfologie slova. A totéž platí o ethnologiku *Budinъ*. Podle všeho jméno Budinъ značilo buď obyvatele v budách žijící (tak vykládal Maretić), nebo ještě spíše obyvatele kraje **Budy* zvaného, a to proto, že jméno to vystupuje jako název topografický nejčastěji. V polském Slovníku geografickém je jich pod heslem Budy uvedeno 59 a v dodatcích 115, jmen Buda v dodatcích 138 a Budka, Budki 29.[2]) O stáří jména netřeba pochybovati; je velmi pravděpodobno, že osady Buda, Budy byly už za dávných dob hojné tak, že mohlo z jmen těch povstati i označení kraje a kmene, utvořené analogicky k Rusín, Vlašín, Srbín, Uhřín, Sasín.[3]) Doložená osobní jména Budin, Bdin, jsou ovšem patrně odvozena od kmene *bъd-*.[4]) Tímto výkladem nechci říci, že Budin

[1]) Část těch jmen sebral už *Šafařík* (SS. I. 223), po něm *Miklosich* (Bildung der Ortsnamen im Slawischen atd. Denkschriften d. Wien. Akad. 1865 Bd XIV., 18) a *Filevič* (Ист. P. I. 95). Největší sbírku má polský Słownik geograficzny (I., Warszawa 1880), počínaje heslem *Bud*.

[2]) Nejvíce Bud je podle Słownika v končinách Mazovska (gub. varšavské, płocké a łomżynské), ale mimo to hojně i široko v okolí. Při tomto hesle dí Słownik (I, 439): »*Buda*, *Budy* nazwa ogólna geotopograficzna osad leśnych lub powstających po wyciętych lasach. Pierwotnie oznaczała ona samo mieszkanie osadnika leśnego ... Gdy z osad, których mieszkańcy trudnili się łowiectwem, pszczolnictwem ... zaczęły się tworzyć osady rolnicze, zatrzymały one swe pierwotne nazwisko, choć miejsce bud zastąpiły chaty.«

[3]) V tom případě bylo by *Βουδῖνοι* paralellou k slov. názvu veletského kmene, žijícího mezi ř. Rekenicí a Varnavou a jmenovaného v pramenech *Chycini* (Ann. Saxo ann. 952, Adam Brem. II., 18, III. 19, 21) nebo *Kycini* (Helmold I, 2), je-li správný výklad Šafaříkův (SS. II. 600) na Chyžany (od stsl. хыжа, хыжина, хыжина příbytek, č. chyše, slov. chyža, p. chyź, chyża, v zněm. Srv. město Chýše v Čechách, Chyžné na uherském Slovensku, vsi Chyszow (Chyżów) v okr. tarnovském a žitomírském, ves Chyże v okr. nieszanowském, vsi Chyszowice (Chyżowice) v okr. rudeckém a hrubieszowském, Chyżyny v okr. novomińském, Chyżyna v okr. přemyšlském. Jinak slovník Daljův vykládá: »будники, будаки — бывшіе будные крестьяне.«

[4]) Miklosich (Lex. palaeosl. 49) uvádí také stsl. бъдынъ (cod. saec. XV. [illegible]) od kmene бъд ve smyslu ‚monumentum': заповѣда емоу съ землею

je jméno původu prokázaně slovanského, ale tolik zdá se mi býti na jevě, že proti výkladu ze slovanštiny neobstojí žádný, který byl dosud s jiné strany podán ve prospěch na př. příslušnosti finské nebo turecké[1]), o starých chybných a kuriosních výkladech ovšem ani nemluvě.[2])

Z důvodů vyložených neváhám umístiti sídla Herodotových Budinů na západě v sousedství Neurů, klásti je do střední Rusi mezi Dněpr a Don, příbližně na Desnu a Sejm, a při tomto umístění na základě výslovného udání Herodotova, že Budini jsou národ od Skythů odlišný, pak na základě tělesného typu a konečně i z vyloženého významu a tvaru jména prohlásiti je spíše za velký kmen slovanský, patřící k větvi východní, tedy za část pozdějšího kmene velkoruského, jenž patrně již v době velmi staré zaujal poříčí Desny, dav jí jméno slovanské, a jenž přirozeně v době Herodotově mohl pronikati po Sejmu až k hornímu Donu. Není to ovšem positivní, nezvratný výsledek, nýbrž jen these, která mi přes některé pochybnosti odpovídá i zprávám starých pramenů i ethnologickému vývoji Rusi lépe, než všechny ostatní these, té nevyjímajíc, která Budiny klade mezi Don a Volhu a vidí v nich kmen finský. Něco určitého se ovšem v otázce této sotva kdy dovíme.

S otázkou Budinů úzce jsou spojeny i zprávy o Gelonech (*Γελωνοί*, Gelones, Geloni, pozd. Gelonii) a středisku jejich, t. o velkém, ze dřeva zbudovaném městě Gelonu (*Γελωνός*). Herodot vykládá o Gelonech (IV. 108, 109), že jsou původem Řekové, kteří vypuzeni

равно погрести сѧ а могылы не соути ни тризнъ творити ни бдына дѣꙗти). Na Bělorusi prý dosud dubové desce na hrob položené říkají бдынъ (*Bogusławski W.*, Dzieje Słowiańszczyzny póln.-zach. II. 816). V běloruských slovnících jsem však toho nenašel. Srovnej i zprávu Ibn Faḍlána o ruských pohřbech (*Harkavi* Сказанія 96, 101).

[1]) *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 232), *Hansen* (Osteuropa 173).

[2]) V starší době bylo na př. v oblibě viděti v názvu Budin jen přeměnu slov. jména *Vend* (Budin — Vudin — Vędin, Ant) — srv. *Ossoliński* (Vinc. Kadlubek 1822, 147), *Eichwald* (Обиталища 66, Geographie 280, 460, 471), *Senkovskij* (l. c. 96), *Kaulfuss* (Slawen 46), *Grigorovič* (P. Фил. B. 1879, I. 274), zejména když sám Dobrovský do jisté míry shodu zvuku uznával (*Jagić* Писма Добровскаго 153, 665); podobné výklady viz ještě u *Tomaschka* (Sitzungsber. Akad. 1889, 4) a *Brauna* (Разысканія I. 85, 245), jenž předpokládá starší tvar **Vudin* od fin. *ud* < *wud* (voda). Nově jméno to podivně (od kmene *βου-*) vykládá *R. Much*, ztotožňuje to s Ptol. Geviny »junge Rinder« (Zs. f. d. Alterth. 1895, 36). Podobný výklad podal však už Stefanos Byz. (*Βουδῖνοι παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμάξων ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων*).

byvše z pontských osad, usadili se ve vnitrozemí mezi Budiny a mají také řeč poloskythskou, polořeckou. Líčí dále, že i vzezřením a způsobem života liší se od Budinů. Kdežto tito jsou nomadi, Geloni vzdělávají půdu, živí se obilím, mají zahrady, slovem jsou od Budinů velice rozdílni a Řekové pontští prý chybují, dávajíce někdy i Budinům název Gelonů. O městě Gelonu vykládá pak, že je vystavěno celé ze dřeva i domy i chrámy (se sochami řeckých bohů a s řeckými slavnostmi) a že je ohrazeno zdí vysokou a dřevěnou 30 stadií zdéli na každé straně.[1])

Podle této zprávy v zemi Budinů byla veliká kolonie obyvatelů původu jiného, soustředěná v rozsáhlé osadě. Jaký to byl lid, o tom nevíme z žádné jiné zprávy ničeho, a proto nezbývá než přidržeti se výkladu samého Herodota a v obyvatelích Gelonu viděti jakousi směsici domorodců s kupci řeckými, kteří se patrně v tomto důležitém vnitrozemském emporiu obchodním už ode dávna usazovali a ovšem brzy zbarbarštěli.[2])

Výklad tento neshoduje se ovšem úplně se zprávami pozdějšími, v nichž se sice o Gelonech nedovídáme ničeho nového,

---

[1]) Celá tato důležitá a zajímavá zpráva Herodotova o Budinech a Gelonech zní následovně: IV. 108. *Βουδῖνοι δὲ ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν. πολις δὲ ἐν αὐτοῖσι πεπόλισται ξυλίνη, οὔνομα δὲ τῇ πόλι ἐστὶ Γελωνός. τοῦ δὲ τείχεος μέγαθος κῶλον ἕκαστον τριήκοντα σταδίων ἐστί, ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον, καὶ οἰκίαι αὐτῶν ξύλιναι καὶ τὰ ἱρά. ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι Ἑλληνικῶν θεῶν ἱρὰ Ἑλληνικῶς κατεσκευασμένα ἀγάλμασί τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι, καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι. εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ τῶν δὲ ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι, καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ γλώσσῃ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή.* Srv. Mela II. 14: Geloni hostium cutibus equos seque velant, illos reliqui corporis, se capitum. Amm. Marc. XXXI. 2, 14 Geloni: perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens.

[2]) Za kolonisty řecké vykládá je i *Miščenko* (Изв. Геродота 111). Jiné výklady často měly Gelony za kmen slovanský (tak *Šafařík* SS. I. 221, *Bunbury* History I 195, *Rössler* Zeitpunct 77), *Mannert* za Germany (III. 17), *Mair* a *Cuno* za Litevce (Land der Skythen II. 62 a Forschungen 41), jako už dříve před lety Rask a Narbutt a potom Pierson; proti této thesi výborně vystoupil *St. Maronski* spisem »Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft« (Zeitsch. des westpr. Gesch.-Vereines. X. 1883. Danzig 1 - 54), vykládaje sám Gelony jen za pouhý pojem literárněhistorický. Jméno vyložiti se nepodařilo. Šafařík myslil na pokažené jméno Hellenů, z litevštiny vykládají je Cuno a Mair (l. c.), Tomaschek z řec. *γελεῖν* — kvésti, *γελέοντες* »die Glanzvollen Blühenden« (l. c. 30).

ale v nichž Geloni stále vystupují jako národ v evropské nebo asijské Sarmatii[1]) — ale chceme-li zůstati na pevnější půdě, nezbývá než přidržeti se výkladu, který podává Herodot a který není nepřirozený, uvážíme-li značné obchodní spojení Řeků s vnitrem Skythie.[2]) Také Eustathios rozuměl Herodotovi v tomto smyslu.[3])

Hůře je s otázkou, kde máme hledati starý Gelonos. Je zřejmo, že odpověď závisí předem na tom, kam umístíme sídla Budinů, — a ta jsou konec konců sporná. Něco jest ovšem pravděpodobno: že Gelonos, patrně jedna z důležitých obchodních stanic, nalézal se na jedné z velkých drah obchodních, jdoucích od severního břehu Pontu do vnitrozemí; poněvadž pak dráhy ty šly přirozeně po toku velkých řek, můžeme starý Gelonos hledati buď na středním Dněpru nebo na středním Donu (Donci). Na Volze u Saratova, nebo Caricynu, kam jej tak mnozí kladou[4]), sotva byl, neboť jádro Budinů nutno posunovati každým způsobem na západ od Volhy a od země Thyssagetů. Se svého hlediska, výše vyloženého, byl bych spíše pro Dněpr, uznávaje pak za možné, že Gelonos byl starší osadou na místě dnešního Kijeva[5]), a to proto,

---

[1]) Pomp. Mela II. 14; Dion. Perieg. 308; Ptolem. III. 5, 10; Amm. Marc. XXXI., 2, 14; Eustath. ad Dion. 310; Stef. Byz. s. v. *Γελωνοί*; Vergilius Georg. II. 115; Marc. Capella VI. 663 (ed. Eyssenhardt str. 227). Zmínky zasluhuje, že později scholiasta Adama Bremského Gelony (píše *Gelani*) ztotožnil se slovanskými Velety (schol. 120): »Qui (Alani) lingua eorum Wilzi dicuntur, crudelissimi Ambrones, quos poeta Gelanos vocat.« (Srv. Vergilius Georg. III. 461.)

[2]) Že se řečtí kolonisté usazovali i ve vnitrozemí, svědčí zpráva Herodotova a Thukydidova o kolonistech v Myrkinu v zemi Edonů (Her. V. 11, 23, 124; Thuk. IV. 107). Srv. *Preller* Über die Bedeutung des Schwarzen Meeres f. d. Handel und Verkehr der alten Welt. Dorpat 1842, 45.

[3]) Comm. ad Dion. 310.

[4]) Sem kladli jej skoro všichni ti, kdo Budiny kladli na Volhu. *Zabělin* (Исторія р. жизни I. 234) pomýšlel na místo, kde stálo pozdější město Uvek neboli Ukek. To přijal méně opatrně a hájil nověji *S. S. Krasnodubskij* ve spise „Укекъ. Доклады и изслѣдованія по археологіи и исторіи Укека", Saratov 1890, v němž dokazuje, že dnešní hradiště Ukek na břehu Volgy 8 verst pod Saratovem jsou ostatky Gelonu a země Budinů že rozkládala se mezi horním Donem, Okou i Volhou. Proti tomuto výkladu vystoupil ve výborné stati *Th. Mišćenko* „Извѣстія Геродота о внѣскиѳскихъ земляхъ Россіи" (ЖМНП. 1896, 12, 103 nsl.). Také *Hansen* položil Gelonos na Volhu, ale měl jej za kolonii slovanskou (Osteuropa 172).

[5]) V Kijevě hledali Gelonos už *Naděždin* (l. c., nebo spíše kdesi na Dněstru), *Kolster* (Neue Jahrb. f. Phil. 1858, 333), pak *Mair* (Land der Skythen II. 59, 61 b) a *H. Jireček* (Unser Reich 60), jenž jej pojil s Exam-

že v okolí jeho nové nálezy archaeologické konstatovaly v kultuře t. zv. tripolské množství sledů vlivů od moře Aegejského už v době, jež dobu Herodotovu předcházela o řadu století.[1]) Bezdůvodně a daleko šli ti, kdož ztotožnili Gelonos s Velkým Novgorodem.[2])

O dalších Herodotem uváděných sousedech Skythů ve vnitrozemí šířiti se netřeba, neboť nespadají již na sever a nemají žádných styků se starými dějinami slovanskými. Herodot totiž mimo Sarmaty za Donem, jejichž pozdější historii věnujeme zvláštní kapitolu, uvádí ještě následující řadu kmenů sedících za Sarmaty a na východ od Budinů (IV. 22—27): Thyssagety (*Θυσσαγέται*) a sousedy jejich Jyrky (*Ἰύρκαι*), dále k východu jiné Skythy (*Σκύθαι ἄλλοι*), dále v kamenité zemi lysohlavé Argippaie (*Ἀργιπ-παῖοι*), na stráních vysokých hor, k nimž až přicházeli Skythové a pontští Řekové (c. 24), potom v horách lid kozonohý (*αἰγίποδες ἄνδρες*), za ním lid 6 měsíců spící a ještě dále k východu Issedony (*Ἰσσηδόνες*) pod severním zlatonosným krajem Arimaspů (*Ἀρι-μασποί*). Ale směr tohoto ethnologického pásma obrací se beze vší pochyby k Uralu, na jehož bocích seděli Argippaiové, a dále do zauralské Asie, kamž spadají Issedoni i báječní Arimaspi. Všichni tito kmenové seděli patrně na důležité obchodní dráze, jež od dolního Donu vedla k Volze a přes Ural k zlatonosným krajům střední Asie a jejíž význam náleží již do výkladu o kulturních starožitnostech Slovanů. Ethnologicky a politicky kmenové zde sedící aspoň pro dobu předkřesťanskou se Slovany žádných styků neměli. Později se vrátíme ke kmeni Jyrků.[3])

Nad pásmem sousedů, o nichž jsem vyložil, nad Neury, Androfagy, Melanchlainy a Budiny neví Herodot již o žádném národu, neuznávaje Hyperborejců. Pro něho tam existovala jen bezlidná poušť, na niž neustále padal sníh (IV. 31).

---

paiem. S tímto spojil jej i *Králíček* (l. c. II. p. 8). *Maroński* jej kladl na Don (l. c. 16). Nejnověji pro totožnost Kijeva, Gelonu a gotského Danpar-stadiru vyslovil se *Prášek* (Herodot 60).

[1]) Srv. o tom dále v kap. XI.

[2]) *Brehmer* (Entdeckungen im Alterthum, Weimar 1822, I. 538), *Senkovskij* (Зап. Odessa I. 93).

[3]) O nich srovn. hlavně *Tomaschkovu* stať »Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden.« Sitzungsber. d. Akad. Wien Bd 116—117, nebo *Mišičenkovu* Извѣстія Геродота etc. str. 115 sl.

KAPITOLA VIII.

PRVNÍ VPÁD GERMANŮ. GALLOVÉ V ZAKARPATÍ.

Vpád německých Bastarnů do území zakarpatských Slovanů. — Jeho směr, postup a vročení. Theorie Braunova. — Význam Bastarnů pro dějiny slovanské. — Skirové. — Gallové v Karpatech a v Zakarpatí. — Psefisma Protogenovo. — Gallská nomenklatura a kmenové. — Odkud a kdy přišli Gallové? — Kmen Volků. — Domněnka Bremerova. — Vlaši Kijevského letopisu. — Přechod Getů z Thrakie za Dunaj.

Po skončení Dareiovy výpravy proti Skythům nezaznamenávají prameny historické dlouho ničeho v historii východní Evropy, co by podávalo nějakou novou zprávu k osudům Slovanů v Zakarpatí. Nicméně dějiny Slovanů od konce VI. stol. nejsou pro nás zcela bezvěstné a prázdné. Ba, naopak! Do doby nejbližších tří století spadají události, pro něž sice přímých historických zpráv nemáme, ale o nichž můžeme bezpečně souditi, že odehrály se přímo v srdci Slovanstva. Jsou to události neobyčejně vážné a zajímavé. Či není zajímavo konstatovati, kdy a jak se počal onen známý boj Slovanstva s Germanstvem, jenž se táhne jako těžký stín veškerou pozdější historií slovanskou až po dnešní den a potáhne se ještě dlouho, — kdy počal onen útočný postup Germanů na východ, jenž tolik zla Slovanům způsobil, jenž zničil existenci řady národů slovanských a jenž bytí jednotlivých podnes ohrožuje?

První útok Germanů, počínající řetěz pozdějších starogermanských bojů, nedal na sebe dlouho čekati. Brzy po době, o níž jsme dosud jednali, objevil se Slovanům na západě se zbraní v ruce nový nepřítel, větší, než byli Skythové, — německý kmen Bastarnů. Událost, o niž zde běží, není neznáma v starých dějinách východní Evropy. Ale nebyla až do poslední doby před-

mětem hlubší úvahy a zejména nebylo uvažováno o tom, jaký má význam pro dějiny slovanské. Müllenhoff na př. ve svém velkém díle nemá o tom ničeho, a ještě Er. Sehmsdorf, jenž r. 1899 vydal zvláštní práci o dějinách Bastarnů[1]), pojednává o nich teprve od doby, v níž se Bastarni objevili u Pontu a na dolním Dunaji. To, co bylo před dobou, v níž přišli k Dunaji, pomíjí mlčením. Pouze F. A. Braun dobře postihl v knize vydané téhož roku, jaký význam mají Bastarni i pro dějiny slovanské a pokusil se také o jedinou podnes analysi jeho.[2]) Ale i on se při tom různými hypothesemi dostal na konec k výsledkům, s nimiž souhlasiti nemohu, jak dále vyložím.

Prvním nárazem světa germanského na slovanský a zároveň první větší historickou událostí v dějinách slovanských nebyl, jak Rössler se domníval, boj Gotů se Spaly r. 238[3]), nýbrž dávnější už útok a vpád germanských Bastarnů, který vycházeje od severozápadu, od moře Baltického, mířil na jih ke Karpatům a k moři Černému, — tedy do končin mezi Vislou, Pripetí a Karpatskými horami, do samého nitra Slovanstva. Neboť že v tomto území v polovině I. tisíciletí př. Kr. Slované už seděli, nemůže býti pochyby pro nikoho, kdo se hlouběji podíval do starých dějin slovanského národa, a to z důvodů, jež jsem už napřed v kap. I. a V. vyložil. Z těchto končin Slované jistě už dávno př. Kr. šířili se klidně na západ k Odře, zatím co Germani, vytlačujíce zároveň na jihu Gally, od dolního Labe postupovali proti nim. Kdy a kde se obě oblasti setkaly, nevíme, ale poněvadž jméno Visly přijali Germani od Slovanů (srv. str. 27), vedeni jsme k oprávněné domněnce, že úvodí Visly s obou stran snad až k Odře měli Slované osazeno dříve, než sem přišli Germani. Ale jistého nemáme dnes ještě ničeho, a také nevíme o tom, jak nastal a jak se počal utvářeti první dotyk obou kmenů. Pozdější stav jen ukazuje, že Slované počali ustupovati a Germani postupovati k Visle tak, že v době římské, ovšem ne zcela správně, prohlašována byla Visla za východní hranici světa germanského proti sarmatskému.[4]) Tento prvotný styk objevuje se však před námi všecek ve světle nejasném;

---

[1]) *Erich Sehmsdorf.* Die Germanen in den Balkanländern bis zum Auftreten der Goten. Leipzig 1899.

[2]) Разысканія въ области готославянскихъ отношеній. I. Спб. 1899, str. 99 sl.

[3]) *Rössler* Zeitpunkt 84.

[4]) Mela III. 3, 33, Plinius IV. 81, Ptolemaios III. 5, 1, III. 8, Dimens. prov. 19, 8.

co lze ostatně uhádnouti a vykombinovati na základě několika stop ve staré historii, na základě dokladů vzatých z nomenklatury a archaeologie, o tom více na svém místě III. dílu Slovanských Starožitností vyložím, kde bude mým úkolem podrobně zkoumati počátky slovanské historie na postupu západním[1]). Ale jednu velkou událost historickou probrati musíme již zde, poněvadž se týká ještě jádra a kolébky zakarpatských Slovanů v době před Kristem.

Rozpoutaný proud šíření germanského nezarazil se totiž před Vislou, nýbrž tlačil se i na druhou stranu řeky. Jakmile se to stalo a Germani překročili Vislu, vnikajíce do vnitra prasídel slovanských, vstoupili tím krokem i na prah svojí historie. Vpád německých Bastarnů a spojených s nimi Skirů do Zakarpatí jest totiž prvním pohybem Germanů, jejž lze tu historicky zjistiti.

Bastarni byli kmen německý, a to východoněmecký. Povstal sice kdysi značný spor, byli-li Němci či Gallové[2]), a zastanci

[1]) Srv. ostatně i v tomto díle kap. XI.

[2]) Pro příslušnost gallskou byl kdysi *Šafařík* (SS. I. 432), po něm *Cuno* (Skythen I. 225), *Partyckij* (Стар. Ист. Гал. I. 294 sl., 300), pak *Hahnel* (Die Bedeutung der Bastarner für das germ. Alterthum. Leipzig 1865), nověji hlavně *V. Tomaschek* (Gött. Gel. Nachr. 1888, 301). Za první historický kmen germanský prohlásil je naproti tomu už *Zeuss* (Deutschen 1:7), nověji pak dokázal to *Müllenhoff* (D. A. II. 104), *Sehmsdorf* l. c., *Braun* l. c., *O. Bremer* Ethnographie 46, 57), *R. Loewe* (Die ethn. und spr. Gliederung d. Germanen, Halle 1899, 38), *Fr. Stein* (Völkerstämme der Germanen. Schweinfurt 1896, 79). Za kmen smíšený, povstalý v Zakarpatí z nějakého kmene gallského a germanských Skirů, prohlásil je *Much* (Sitzungsber. Anthr. Ges. in Wien 1890, 75 sl.). Později však (D. Stammsitze 34 sl.) vyslovil se už mnohem určitěji pro původ germanský a element gallský od Bastarnů oddělil. Prvá skupina opírala se hlavně o svědectví Polybiovo u Livia (l. c.), pak o »Galaty«, kteří se spolu se Skiry objevili podle psefismatu Protogenova před Olbií a konečně o řadu stop gallských v nomenklatuře Zakarpatí, v končinách, v nichž Bastarni seděl (srv. na př. názvy osad na Dněstru: Karrhodunon, Vibantavarion, Maitonion, Erakton, Aliobrix a j.). These tato nebyla by sama sebou nemožna, ale padá pod váhou svědectví jiných. Tak svědectví Polybiovo pozbývá své váhy, uvážíme-li, že pochází z doby, kdy severní Evropa byla pokládána za zemi Keltův a vesměs zvána *Κελτική* (srv. dále str. 307) a tudíž ti, kdož z ní vyšli, jmíni byli za Galaty. Svědectví psefismatu Protogenova a gallské nomenklatury vyložiti lze jinak, totiž vniknutím Gallů z Podunají do území Bastarny obývaného (srv. str. 308). K tomu pak přistupuje (a to je v otázce té rozhodným), že o germanském původu Bastarnů svědčí řada věrohodných zpráv z doby, kdy Bastarni byli Římanům už dobře známi a kdy na druhé straně Římané už věděli, co jsou Germani, a to hlavně zpráva Strabonova (VII., 3, 17: *σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες*), Pliniova (IV. 100: quinta pars (Germanorum) Peucini, Basternae supra dictis contermini Dacis)

druhého mínění neumlkli dosud na dobro; ale se svého hlediska neváhám v otázce této vysloviti se rozhodně pro příslušnost germanskou, ač ovšem všechny pochybnosti odstraněny nejsou [1]).

Jméno, s nímž vystupují v dějinách, zní nejčastěji *Βαστάρναι*, Bastarnae (pokažené formy Batarnae, Blastarni atd.) ale vedle něho hojně a zaručeně vystupuje i tvar *Βαστέρναι*, Basternae [2]). Tito Bastarni objevují se, pokud zjištěné zprávy svědčí, už v polovině III. stol. u Dunaje, a ne teprve počátkem II. století, jak se pravidelně soudí od doby Müllenhoffovy [3]). Neboť už k době mezi r. 240—230 vztahuje se poznámka o bastarnském hnutí (Bastarnici motus) v 28. prologu Troga Pompeia, jak z obsahu celého prologu vidno [4]). R. 184—182 objevují se Bastarni u Livia (XXXIX. 35, 4;

a Tacitova (G. 46: Peucini quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt). Že vůči těmto všem důvodům neobstojí nápad *Zabělinův* (Ист. р. ж. I. 302 sl.), jenž Bastarny prohlásil za Slovany dněstrovské a jméno samo odvodil od sl. bystrý (Быстряне), nepotřebuji blíže vykládati.

[1]) Spor o gallskou nebo germanskou příslušnost mohl by se ve prospěch prvé obrátiti jedině, kdyby se podařilo, což nemyslím, zjistiti, že nejen jména Ptolemaiových měst na Dněstru, ale i jména kmenů a vůdců bastarnských jsou původu gallského, kterážto úloha se mi vymyká. O osobních jménech srv. *Müllenhoff* l. c. 109, *Much* Sitzb. l. c. 77, a zejména dobře *Braun* l. c. 112 sl. V tom případě by ovšem výklad o prvním útoku germanském na Slovany vyzněl jinak.

[2]) Bastarnae, *Βαστάρναι* na př. u Polybia (Liv. XL. 5), Skymna (797), Strabona (VII. 3, 17), Mon. Ancyr. (c. 31), Dion. Perieg. (304), Tac. (Germ. 46), Stef. Byz. s. v. *Βαστάρναι*. Srv. k tomu i pokaženou formu Batarnae u Val. Flacca (VI. 96) *Βατάρναι* u Nik. Blem. 270—330, a Blastarni, Alpes Bastarnice na Tab. Peut. Druhý tvar Basternae, *Βαστέρναι* doložen je na př. u Ovidia (Trist. II 198), Plinia (IV. 81, 100; srv. i VII. 98), Plutarcha (Aem. Paul. 12), Appiana (Mithr. 15, 69), Ptolemaia (III. 5, 7; 5, 10), Eutropia (IX. 25) a jinde. Diplom uveřejněný v CIL. III. str. 862 uvádí vojína »L. Valerius Basterna« a k tomu srv. i jméno moesijské pevnosti *Βαστέρναι* u Prokopia (De aedificiis IV. 11.). Jméno není dosud etymologicky vysvětleno. Srv. poznámky *Tomaschka* l. c. 300, *Müllenhoffa* l. c. 109, *Mucha* (Sitzungsb. l. c. 79, Stammsitze 37, Beiträge zur Gesch. d. d. Spr. XVII. 37, 45 od **bast* cf. Bastard-Blendlinge), *Brauna* l. c. 113 (proti Muchovi), *Hirta* (Beiträge XXI, 125, 142 proti Muchovi), *Bremera* 46, a také kuriosní výklad *Krdličkův* (Progr. d. Realschule Kremsier 1895, 8) a nahoře uvedený *Zabělinův* ze slovanštiny.

[3]) Tak i Sehmsdorf a Braun l. c. *Rössler* do pol. II. st. (Sitzber. Ak. Wien 44. 176.)

[4]) Trogus Pomp. Prologus libri XXVIII. Ut mortuo rege Epiri Alexandro, Laudamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Bastarnici motus. Ut rex Macedoniae Demetrius sit a Dardanis fusus, quo mortuo tutelam filii eius Philippi suscepit Antigonus, qui Thessaliam et in Asia Cariam subiecit ....

XL. 5, 10) při jednání s Filipem III. Makedonským o vpád do říše Římské [1]). Také epitheton, jež jim dává periegese t. zv. Skymna v. 797 »*Βαστάρναι ἐπήλυδες*« — »Bastarni přistěhovalci«, a jež bylo podle pravděpodobné domněnky Müllenhoffovy [2]) přijato autorem periegese ze spisu Demetria z Kallatidy, žijícího před pol. II. století, zdá se svědčiti, že příchod nemohl býti dávný, když se o něm ještě na konci II. století udržela pamět. Za to se nemohu vůbec odhodlati, abych se jako Müllenhoff a jiní dovolával pro příchod Bastarnů i psefismatu Protogenova, poněvadž nelze zjistiti, že by *Γαλάται* psefismatu byli s nimi totožní, a dále proto, že vročení této votivní desky jest velmi nejisté, kolísajíc v rukou nejlepších epigrafiků mezi III.—II. stoletím. Také spojka *καὶ* v rčení *Γαλάτας καὶ Σκίρους* nebyla by ve smyslu tom vysvětlitelná, jak dobře už Much podotýká. [3]) Skirové jsou Germani a měli by tedy i oni býti zahrnuti v pojem Galatů. Podrobněji se však s psefismatem seznámíme v této kapitole dále.

Bastarni se tedy objevili u Černého moře a ústí dunajského už v polovině III. stol. př. Kr. To jest první pevný bod, jejž máme pro starší dějiny Bastarnů. Vidíme-li pak zároveň, že Bastarni náleželi ke Germanům a to nejspíše k větvi východní, jak nasvědčuje jejich východní položení, dále sdružení s východogermanskými Skiry a konečně i jazykový příznak v samém jméně, totiž slabý nom. sing. na *-a* [4]), z čehož vidno, že jejich původní sídla byla kdesi u Baltického moře, — pak zajisté Bastarni, dříve než

Dictum in excessu bellum Illyricum, quod Romani gessere cum Teuta. Smrt Laodamie (Deidamie) připadá asi na r. 233, Demetria Makedonského na r. 230. Srv. *Niese* Geschichte der maked. und griech. Staaten II. 267, 276, 286.

[1]) Livius XXXIX. 35, 4 ad 184: (Philippus) in Macedoniam rediit missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos; XL. 5, 10 ad 182: redierant forte, quos (Philippus) miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia adduxerantque nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur...

[2]) DA. II. 104. Povstání periegese spadá buď do doby bithynského kr. Nikomeda II. (147–95) nebo Nikomeda III. (95—75). O sporu tomto srv. *Unger* Philologus 41, 613, *Christ* Griech. Literaturgesch. 487[3], *Latyšev* Scythica I. 87. Epitheton *ἐπήλυδες* opakuje ze Skymna i Anon. Periplus 89. Demetrios z Kallatidy žil podle Susemihla po r. 216, ale ne o mnoho později. (Gesch. d. alex Lit. I. 681).

[3]) Sitzb. Anthr. Ges. l. c. 79. Stammsitze 35. Srv. *Braun* Разыскания I. 102. Příslušný text dekretu srv. dále na str. 306.

[4]) *Bremer* Ethnographie 88. *Hirt* (Beiträge z. Gesch. d. d Spr. XXI. 125) připomíná, že suffix může býti i keltický, srv. Arverni, Cuberni.

Záhadnou zmínku Herodotovu o »druhé vlasti« Budinů (IV. 21): *„δευτέρην λάξιν ἔχοντες“* vyložiti dlužno zcela prostě bez kombinací. *Δευτέρη λάξις* neznačí zde druhou »vlast«, jak se také překládalo [1]), a neznačí, že Budini mimo tuto druhou vlast bydlili kdysi nebo současně ještě v nějaké jiné, původní, — překlad tento zavdával pak snadno podnět k hypothesím o jakémsi stěhování Budinů, — nýbrž je to výraz, jejž překládati musíme v této kapitole Herodotově ve spojení s *πρώτη λάξις* Sarmatů. Herodot prostě chtěl říci: Když Tanais překročíš, přijdeš do nové země, jež není již skythská, a v ní první kus, část (*πρώτη τῶν λαξίων*) patří Sauromatům v délce 15 dní cesty, druhý kus, druhá část (*δευτέρη λάξις*) za nimi Budinům. Není to žádná narážka na nějakou »druhou vlast« Budinů a na nějaké stěhování.

Se sporem o sídla souvisí úzce i spor o národnost Budinů. Herodot jí blíže neoznačuje, ale vyličuje několika řádkami velký rozdíl Budinů a sousedících s nimi Gelonů, Řeků a Skythů v tělesném vzezření, v řeči i v mravech tak, že o samostatné a od Skythů odlišené národnosti Budinů nemůže býti pochyby.[2]) Seděli-li pak Budini v době Herodotově vedle slovanských Neurů, tak už sama sídla přivádějí nás k otázce, zda nebyli Slované. A také skoro všichni ti, kdož sídla jejich kladli na západ, přiklonili se více méně určitě pro národnost buď slovanskou[3]) nebo litevskou. Seděli-li však Budini na východě mezi Donem a Volhou, pak ovšem na slovanský původ a příslušnost těžko pomýšleti. Pak možno předem souditi pravděpodobně jen na kmen finský, a zastanci této vlasti neváhali také téměř všichni [4]) vy-

---

[1]) Srv. na př. český překlad Kvíčalův.

[2]) Her. IV. 108: (*Γελωνοὶ*) *καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή. οἱ μὲν γὰρ Βουδῖνοι ἐόντες αὐτόχθονες νομάδες τέ εἰσι καὶ φθειροτραγέουσι μοῦνοι τῶν ταύτῃ, Γελωνοὶ δὲ γῆς τε ἐργάται καὶ σιτοφάγοι καὶ κήπους ἐκτημένοι, οὐδὲν τὴν ἰδέην ὅμοιοι οὐδὲ τὸ χρῶμα.*

[3]) V čele jich byl *P. Šafařík* (SS. I. 215 sl.) Srv. jména svrchu uvedená v pozn. 2 na str. 277. Ostatně bylo kdysi hlásáno i příslušenství ke Germanům a to už *Mannertem* (Norden 138), *Hallingem* (De flava gente Budinorum, Berlin 1834, srv. *Šafařík* SS. I. 219) a později ještě *Brandstätterem* (Scythica 80).

[4]) Srv. svrchu jmenované, až na *Bunburyho* (l. c.) a *Reichardta* (Landeskunde 23, 109), kteří prohlašují Budiny za Slovany k Volze proniklé. *Mišćenko* má zase Budiny i Neury za Iránce, prvé pomíšené s Finy (l. c. 113). S nesmyslnými hypothesemi spojujícími Budiny s buddhisty přišel *Ivan Golovin*

sloviti se v ten smysl, že staří Budini představují nám jeden z hlavních finských kmenů na Volze, nejspíše praotce dnešních Mordvinů nebo Votjaků.

Rozhodnutí v této otázce, pro staré dějiny slovanské důležité, je velmi nesnadné. Lokalisace, jež by nám mohla ukázati, s jakými národy zde předem možno počítati, jest sporná, jak jsme právě viděli. A i když se postavíme na stanovisko, k němuž jsem došel, a umístíme Budiny do středu Rusi od Dněpra k Donu, nenajdeme v něm žádného vodítka pro určení národnosti. Máť umístění toto i ethnologicky ráz centrální a Budini v něm sedí mezi Slovany na západě, Litevci na severozápadě, Finy na severu a na východu, Sarmaty, Skythy a snad i zbytky Kimmeriů, Thráků na jihu. Z těchto národností, jež je obklopují, odpadají však na základě přímého výroku Herodotova Skythové s příbuznými Sarmaty a podle všeho ani zbytky Thráků nemají nic společného s velkým, autochthonním národem budinským rozsazeným na severu. Zůstávají tedy jen Slované, Litevci a Finové, ale mezi nimi je již volba těžká. Lokalisace a spolu s ní ráz kraje při tom odpadají, líčení mravů a zvyků nemá pointy ethnologicky výrazné[1]), — zbývá vskutku jen hledisko anthropologické a jazykové.

(Die gesch. Entwickelung des russ. Volkes, Leipzig 1877) a s něčím podobným i *V. S. Peredolskij* (Новгородскія древности. Novgorod 1898, I. 661).

[1]) Sem patří zpráva Herodotova (a jiných, srv. Stef. Byz. s. v.), že jsou domorodí, kočovníci, že jedí vši (šišky?), že jsou lovci bobrů, vyder nebo losů (*θηρία τετραγωνοπρόσωπα*), že nosí kožichy (*σίσυρνα*) lemované vydřinou a bobrovinou. O tarandu v zemi Budinů srv. Aristotela (*περὶ θαυμ. ἀκουσμ.* 30), Filona (*περὶ μέθης* 42) a Theofrasta (*ἀποσπ.* fr. 172). To jsou všechno znaky, jež v určování národnosti nerozhodují. Zmínku o kočování v kraji hustě zalesněném třeba vyložiti v tom smyslu, že mění sídla, lovíce v kraji, dokud poskytoval výživy. Zpráva Herodotova, že Budini *μοῦνοι φθειροτραγέουσι*, rozčilila několikráte klidnou hladinu Herodotovy kritiky. Některým zastancům slovanskosti Budinů zdál se výklad »vši pojídající« urážlivým a vykládali proto *φθεῖρ* — šiška. Tak vykládal na př. *Šafařík* (SS. I. 215), *Reichardt* (Landeskunde 110), tak i *Stein* (Her. l. c.), *Bonell* (Beiträge I. 108) a podnes *Latyšev* (Scyth. I. 42). Nověji zase *Miščenko* houževnatě hájí výklad první (К вопросу о бытѣ Геродотовыхъ Будиновъ. Юбил. Сборн. въ честь В. Ѳ. Миллера. 10—13; Геродотовскіе вшеѣды. Фил. Обозр. 1898. XV. 73). Kdyby bylo možno zjistiti, že *φθεῖρ* zde značí šišku, bylo by to dalším dobrým vodítkem pro lokalisaci kmene. Neboť pak by byl neseděl mimo oblast jehličnatých stromů, jejichž jižní hranice v Rusku jde od Žitomíra na Kijev a horní Oku. (Srv. mapu u str. 272). Ale staří to patrně pojímali ve smyslu druhém. Proto také epitheton »všijedů« udrželo se později jako mythické jméno nějakého ne-

S anthropologického hlediska důležit je výrok Herodotův v k. 108, kde praví o Budinech *ἔθνος γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν*. Co epitheta tato značí, jak je dlužno překládati, je, pravda, opět spor. Jedni je vztahovali na umělé barvení a tetování těla, tak na př. Eichwald, Larcher, Renell, Vambéry, druzí vztahovali je na přirozené zbarvení zevnějšku Budinů a to výraz *γλαυκὸν* (sc. *τὰ ὄμματα*) na světlé, modré oči, *πυρρὸν* buď na vlasy nebo na barvu pleti.[1]) Sám nepochybuji, že jen druhý výklad je přirozený a správný, a maje zření k celé řadě podobných starověkých zmínek překládám »kmen celý silně modrooký a rusý«. A oba tyto znaky byly po výtce příznakem árijských kmenů sedících u Baltického moře, Germanů, Litvolotyšů i Slovanů, jak jsem již napřed na str. 106 sl. obšírně byl vyložil.[2]) Oba tyto znaky, tvořící hlavní rysy t. zv. světlé komplexe (Herodot užívá pro to slova *χρῶμα* IV. 109), vyskytují se sice dnes v dosti značné míře u jedné části Finů a to severních (Tavastů, Estů, Livonců), ale tento zjev mezi Finy jest anthropologickým problémem podnes nerozřešeným a co hlavní, u jižních volžských Finů ustupuje rozhodně typu tmavému.[3]) Máme-li tedy před sebou v středu staré Rusi kmen vyznačený světlou komplexí, tu s hlediska dosavad-

známého kavkazského kmene. Srv. *Φθειροφάγοι* Strabonovy (XI. 2, 1, XI. 2, 14, 19), u Plin. VI. 4, 14, a Arriana Per.plus 27. A ještě v geografii Mojžíše Chorenského (vyd. Sucrim v Benátkách 1881) jmenují se mezi kmeny asijské Sarmatie Ftheirofagové.

[1]) Tak soudila největší část vykladatelů počínajíc *d'Anvillem* (Mém. 586) a *Ukertem* (Skythien 537) po *Šafařika* (SS. I. 220), *Bruna* (l. c.), *Miščenka* (l. c.), *Pogodina* (Къ вопр. о Θрак. 22). Druhé epitheton *Müllenhoff* (DA. III. 102), *Kolster* (II. 60) a *Stein* (Her. l. c.) vztahovali na pleť, dovolávajíce se zpráv Hippokratových o vzezření Skythů (srv. str. 258). *Senkovskij* (Библіот. для чтенія 1838, XXVII. 3, 103) a po něm *Nadeždin* (Зап. Од. I. 93) vztahovali obě epitheta k barvě pleti (бѣлобрысость и веснушечность). O starších výkladech srv. i *Ukert* (Skythien 288, 537).

[2]) Dovolávali se analogií nám s části už známých u Agathyrsů a Thráků a zprávy o podobném zvyku u Gelonů (picti Gelones Verg. Georg. II. 115). Srv. napřed str. 105 a str 265.

[3]) Srv. *Niederle* Původ Slovanů 145 sl. U volžských Finů, na př. Mordvy, nalezl *V. Majnov* (Мордва-Эрзя. Спб. 1883, 105, 186) 85% tmavovlasých proti 3·6% světlovlasých při středním indexu lebečném 82,6. Typ Votjaků a Ostjaků definuje *Dr. H. Pápai* za mongoloidní, komplexe tmavé (»Unter Wogulen und Ostjaken« v Ethn. Mitth. aus Ung. 1891, II. 67, a »Der Typus der Ugrier« tamže III. 263. Srv. práce St. *Sommiera* (Archivio per l'antropologia 1887, XVII.), *N. Malijeva* (srv. Arch. f. Anthr. IX. 226) atd. Jinak je však i na Volze místy dosti značné procento typu světlého.

ního vědění musíme jej mnohem pravděpodobněji připojiti k árijským blondinům západním než k Finům na dolní a střední Volze. To je jedna věc poutající Budiny k Slovanům nebo Litevcům a vzdalující je od volžských Finů.[1])

Důležitější jsou však bez odporu jazykové doklady, ačkoliv ani ty nevedou k výsledku zcela rozhodnému.

Jeden z nich by nasvědčoval vážně národnosti finské, totiž zpráva Aristotelova (srv. str. 276) o Budinech, žijících v okolí jinak neznámé osady Karisku (*Καρίσκος*), neboť jméno této osady bylo by lze spojovati s votj. zyrj. a perm. *kar* — město. Ale doklad tento nemůže býti rozhodný. Jednak se s kmenem *kar* shledáváme častěji na jihu v násloví pontských jmen, při nichž stěží nebo vůbec nelze mysliti na původ finský (srv. *Καρδησσός*, *Κάρκινα*, *Καρκινῖτις*, *Καροία*), a nemusí tudíž jméno osady *Καρίσκος*, o jejímž položení jinak ničeho nevíme, býti utvořeno Finy.[2]) Za druhé svědčí proti finské příslušnosti Budinů velmi rozhodně samo jméno národa, jež — a o to asi stěží může býti spor — nejvíce a nejbližší analogie má v jazycích slovanských.

Od jakého kmene slovanského tvořen byl název Budinъ, nelze s určitostí pověděti. Mohl to býti i kmen **боуд-** (č. *budovati*, *búda*, pol. *budować*, r. *буда*, lit. *buda*, lot. *būda*) i **бъд-** (stsl. **бъдѣти**, **бъдынъ**, **боудити**) a konečně i kmen **бѫд-**.[3]) Všechny tyto kmeny mají své hojné deriváty v slovanské osobní i místní nomenklatuře. K oné řadě patří Budislav, Budslav, Budimir, comes Budon v Nitře r. 1264, Trenčan Buda r. 1243 a jiný Buda z Turce r. 1293[4]), Буды vévoda Jaroslavův v letopise Kijevském (k r. 1018), Budin, Budina, Bdina.[5]) K této zase množství topografických jmen na př. v západním Rusku a Polsku Buda (řeka v mohylevské gub.) a Budka (říčka u Poltavy), Budyczna, pak jména osad Buda, Budajevo, Budina, Budišči, Budovka, Budky, Budka, Budy, Budaki, Budanovka, Budcza, Budenica, Budków, Budkowo, Budkowice, Budkówka, Budne, Budnik, Budniki, Budno, Budoszkowice, Budów, Budowo, Budslaw, Budzyń, Budylów, Budyń, Budylówka, Budynin,

---

[1]) Srv. i *Niederle* Původ Slovanů 60 sl

[2]) Srv. snad i zápis v slovníku Hesychiově *καραρύες — οἱ σκυθικοὶ οἶκοι.*

[3]) *Miklosich* (Denkschriften der Wien. Akad. 1865, 18).

[4]) Slov. Pohľady XI. 399 sl.

[5]) V XIII. st. Srb *Budin* (*Miklosich* Monum. serb. 18, str. 12), *Budina* (srb. list. z Almissy 1245, *Miklosich* Denkschr. d. Wien. Akad. X. 251), *Budec*, *Budek*, *Buden* (*Gebauer* Slovník staroč. s. v), *Bdina* (ČČM. 1832, 60)

Budianka atd., v zemích českých Buda, Budeč, Budče, Budňany, Budějovice, Budenice, Budenín, Budětice, Budíkov, Budín, Budislav, Budišov, Budišovice, Budkov, Budkovice, Budov, Budy, Budyně, Buděcko, — v horních Uhrách Budín, Budmír, Budikovany, Budiná; u Jihoslovanů Budaci, Budački, Budak, Budakovac, Budanje, Budjanovci, Budje, Budanica, Budaševo, Bdin, Budim atd.[1])

I když etymologický význam každého jména není zcela jasný, netřeba pochybovati, že máme před sebou jméno slovanské, poněvadž na to ukazuje morfologie slova. A totéž platí o ethnologiku *Budini*. Podle všeho jméno Budini značilo buď obyvatele v budách žijící (tak vykládal Maretić), nebo ještě spíše obyvatele kraje **Budy* zvaného, a to proto, že jméno to vystupuje jako název topografický nejčastěji. V polském Slovníku geografickém je jich pod heslem Budy uvedeno 59 a v dodatcích 115, jmen Buda v dodatcích 138 a Budka, Budki 29.[2] O stáří jmena netřeba pochybovati; je velmi pravděpodobno, že osady Buda, Budy byly už za dávných dob hojné tak, že mohlo z jmen těch povstati i označení kraje a kmene, utvořené analogicky k Rusín, Vlašín, Srbin, Uhřín, Sasín.[3] Doložená osobní jména Budin, Bdin, jsou ovšem patrně odvozena od kmene *bud-*.[4] Tímto výkladem nechci říci, že Budin

[1] Část těch jmen sebral už *Šafařík* SS. I. 223, po něm *Miklosich* Bildung der Ortsnamen im Sawischen atd. Denkschriften d. Wien. Akad. 1865. Bd. XIV., 18 a *Fr. [illegible]* P. I. 95. Největší sbírku má polský Słownik geograficzny I. Warszawa 1880, počínaje heslem *Buda*.

[2] Nejvíce Bud je podle Słownika v končinách Mazowska (gub. varšavské, płocké a łomżynské), ale mimo to hojně i široko v okolí. Při tomto hesle či Słownik I. 439: »*Buda*, *Budy* nazwa ogólna geotopograficzna osad [illegible] lub powstających po wyciętych lasach. Pierwotnie oznaczała ona [illegible] mieszkanie osadnika leśnego ... Gdy z osad, których mieszkańcy trudnili się [illegible] ... zaczęły się tworzyć osady rolnicze, zatrzymały one swe pierwotne nazwiska, choć miejsce bud zastąpiły chaty«.

[3] V tom případě bylo by *Budini* paralelou k slov. názvu veletského kmene, [illegible] mezi ř. Kěsenicí a Varnavou a jmenovaného v pramenech [illegible] Ann. Saxo ann. 932, Adam Brem. II. 18, III. 19, 21 nebo [illegible] Helmold I. 2. — [illegible] správný výklad Šafaříkův SS. II. 607 na Chyžany [illegible] přibytek, č. chyše, slov. chyža, p. chyż, chyża, [illegible] místní Chýše v Čechách, Chyžné na uherském Slovensku, vsi [illegible] v okr. [illegible] a [illegible], ves Chyże v okr. [illegible] Chyżowice v okr. radeckém a brzeskowském, [illegible] v okr. [illegible], Chyżyna v okr. přemyšlském. Jinak [illegible]

[4] V [illegible] Lex. palaeosl. 4[illegible] [illegible] codd. saec. XV. [illegible] od kmene *bud-* [illegible]

je jméno původu prokázaně slovanského, ale tolik zdá se mi býti na jevě, že proti výkladu ze slovanštiny neobstojí žádný, který byl dosud s jiné strany podán ve prospěch na př. příslušnosti finské nebo turecké[1]), o starých chybných a kuriosních výkladech ovšem ani nemluvě.[2])

Z důvodů vyložených neváhám umístiti sídla Herodotových Budinů na západě v sousedství Neurů, klásti je do střední Rusi mezi Dněpr a Don, přibližně na Desnu a Sejm, a při tomto umístění na základě výslovného udání Herodotova, že Budini jsou národ od Skythů odlišný, pak na základě tělesného typu a konečně i z vyloženého významu a tvaru jména prohlásiti je spíše za velký kmen slovanský, patřící k větvi východní, tedy za část pozdějšího kmene velkoruského, jenž patrně již v době velmi staré zaujal poříčí Desny, dav jí jméno slovanské, a jenž přirozeně v době Herodotově mohl pronikati po Sejmu až k hornímu Donu. Není to ovšem positivní, nezvratný výsledek, nýbrž jen these, která mi přes některé pochybnosti odpovídá i zprávám starých pramenů i ethnologickému vývoji Rusi lépe, než všechny ostatní these, té nevyjímajíc, která Budiny klade mezi Don a Volhu a vidí v nich kmen finský. Něco určitého se ovšem v otázce této sotva kdy dovíme.

S otázkou Budinů úzce jsou spojeny i zprávy o Gelonech (*Γελωνοί*, Gelones, Geloni, pozd. Gelonii) a středisku jejich, t. o velkém, ze dřeva zbudovaném městě Gelonu (*Γελωνός*). Herodot vykládá o Gelonech (IV. 108, 109), že jsou původem Řekové, kteří vypuzeni

равно погрести сѧ а могылы не соути ни тризнъ творити ни бдына дѣꙗти). Na Bělorusi prý dosud dubové desce na hrob položené říkají бдынъ (*Bogusławski W.*, Dzieje Słowiańszczyzny póln.-zach. II. 816). V běloruských slovnících jsem však toho nenašel. Srovnej i zprávu Ibn Faḍlána o ruských pohřbech (*Harkavi* Сказанія 96, 101).

[1]) *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 232), *Hansen* (Osteuropa 173).

[2]) V starší době bylo na př. v oblibě viděti v názvu Budin jen přeměnu slov. jména *Vend* (Budin — Vudin — Vędin, Ant) — srv. *Ossoliński* (Vinc. Kadlubek 1822, 147), *Eichwald* (Обиталища 66, Geographie 280, 460, 471), *Senkovskij* (l. c. 96), *Kaulfuss* (Slawen 46), *Grigorovič* (P. Фил. B. 1879, I. 274), zejména když sám Dobrovský do jisté míry shodu zvuku uznával (*Jagić* Писма Добровскаго 153, 665); podobné výklady viz ještě u *Tomaschka* (Sitzungsber. Akad. 1889, 4) a *Brauna* (Разысканія I. 85, 245), jenž předpokládá starší tvar **Vudin* od fin. *ud* < *wud* (voda). Nově jméno to podivně (od kmene *βου-*) vykládá *R. Much*, ztotožňuje to s Ptol. Geviny »junge Rinder« (Zs. f. d. Alterth. 1895, 36). Podobný výklad podal však už Stefanos Byz. (*Βουδῖνοι παρὰ τὸ δινεύειν ἐπάνω ἁμάξων ὑπὸ βοῶν ἑλκομένων*).

byvše z pontských osad, usadili se ve vnitrozemí mezi Budiny a mají také řeč poloskythskou, polořeckou. Líčí dále, že i vzezřením a způsobem života liší se od Budinů. Kdežto tito jsou nomadi, Geloni vzdělávají půdu, živí se obilím, mají zahrady, slovem jsou od Budinů velice rozdílni a Řekové pontští prý chybují, dávajíce někdy i Budinům název Gelonů. O městě Gelonu vykládá pak, že je vystavěno celé ze dřeva i domy i chrámy (se sochami řeckých bohů a s řeckými slavnostmi) a že je ohrazeno zdí vysokou a dřevěnou 30 stadií zdéli na každé straně.[1])

Podle této zprávy v zemi Budinů byla veliká kolonie obyvatelů původu jiného, soustředěná v rozsáhlé osadě. Jaký to byl lid, o tom nevíme z žádné jiné zprávy ničeho, a proto nezbývá než přidržeti se výkladu samého Herodota a v obyvatelích Gelonu viděti jakousi směsici domorodců s kupci řeckými, kteří se patrně v tomto důležitém vnitrozemském emporiu obchodním už ode dávna usazovali a ovšem brzy zbarbarštěli.[2])

Výklad tento neshoduje se ovšem úplně se zprávami pozdějšími, v nichž se sice o Gelonech nedovídáme ničeho nového,

---

[1]) Celá tato důležitá a zajímavá zpráva Herodotova o Budinech a Gelonech zní následovně: IV. 108. *Βουδῖνοι δὲ ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυρρόν. πόλις δὲ ἐν αὐτοῖσι πεπόλισται ξυλίνη, οὔνομα δὲ τῇ πόλι ἐστὶ Γελωνός. τοῦ δὲ τείχεος μέγαθος κῶλον ἕκαστον τριήκοντα σταδίων ἐστί, ὑψηλὸν δὲ καὶ πᾶν ξύλινον, καὶ οἰκίαι αὐτῶν ξύλιναι καὶ τὰ ἱρά. ἔστι γὰρ δὴ αὐτόθι Ἑλληνικῶν θεῶν ἱρὰ Ἑλληνικῶς κατεσκευασμένα ἀγάλμασί τε καὶ βωμοῖσι καὶ νηοῖσι ξυλίνοισι, καὶ τῷ Διονύσῳ τριετηρίδας ἀνάγουσι καὶ βακχεύουσι. εἰσὶ γὰρ οἱ Γελωνοὶ τὸ ἀρχαῖον Ἕλληνες, ἐκ τῶν δὲ ἐμπορίων ἐξαναστάντες οἴκησαν ἐν τοῖσι Βουδίνοισι. καὶ γλώσσῃ τὰ μὲν Σκυθικῇ, τὰ δὲ Ἑλληνικῇ χρέωνται. Βουδῖνοι δὲ οὐ τῇ αὐτῇ γλώσσῃ χρέωνται καὶ Γελωνοί, οὐδὲ δίαιτα ἡ αὐτή.* Srv. Mela II. 14: Geloni hostium cutibus equos seque velant, illos reliqui corporis, se capitum. Amm. Marc. XXXI. 2, 14 Geloni: perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens.

[2]) Za kolonisty řecké vykládá je i *Míščenko* (Изв. Геродота 111). Jiné výklady často měly Gelony za kmen slovanský (tak *Šafařík* SS. I. 221, *Bunbury* History I. 195, *Rössler* Zeitpunct 77), *Mannert* za Germany (III. 17), *Mair* a *Cuno* za Litevce (Land der Skythen II. 62 a Forschungen 41), jako už dříve před lety Rask a Narbutt a potom Pierson; proti této thesi výborně vystoupil *St. Maroński* spisem »Herodot's Gelonen keine preussisch-litauische Völkerschaft« (Zeitsch. des westpr. Gesch.-Vereines. X. 1883. Danzig 1 - 54), vykládaje sám Gelony jen za pouhý pojem literárněhistorický. Jméno vyložiti se nepodařilo. Šafařík myslil na pokažené jméno Hellenů, z litevštiny vykládali je Cuno a Mair (l. c.), Tomaschek z řec. *γελεῖν* — kvésti, *γελέοντες* »die Glanzvollen, Blühenden« (l. c. 30).

ale v nichž Geloni stále vystupují jako národ v evropské nebo asijské Sarmatii[1]) — ale chceme-li zůstati na pevnější půdě, nezbývá než přidržeti se výkladu, který podává Herodot a který není nepřirozený, uvážíme-li značné obchodní spojení Řeků s vnitrem Skythie.[2]) Také Eustathios rozuměl Herodotovi v tomto smyslu.[3])

Hůře je s otázkou, kde máme hledati starý Gelonos. Je zřejmo, že odpověď závisí předem na tom, kam umístíme sídla Budinů, — a ta jsou konec konců sporná. Něco jest ovšem pravděpodobno: že Gelonos, patrně jedna z důležitých obchodních stanic, nalézal se na jedné z velkých drah obchodních, jdoucích od severního břehu Pontu do vnitrozemí; poněvadž pak dráhy ty šly přirozeně po toku velkých řek, můžeme starý Gelonos hledati buď na středním Dněpru nebo na středním Donu (Donci). Na Volze u Saratova, nebo Caricynu, kam jej tak mnozí kladou[4]), sotva byl, neboť jádro Budinů nutno posunovati každým způsobem na západ od Volhy a od země Thyssagetů. Se svého hlediska, výše vyloženého, byl bych spíše pro Dněpr, uznávaje pak za možné, že Gelonos byl starší osadou na místě dnešního Kijeva[5]), a to proto,

---

[1]) Pomp. Mela II. 14; Dion. Perieg. 308; Ptolem. III. 5, 10; Amm. Marc. XXXI., 2, 14; Eustath. ad Dion. 310; Stef. Byz. s. v. *Γελωνοί*; Vergilius Georg. II. 115; Marc. Capella VI. 663 (ed. Eyssenhardt str. 227). Zmínky zasluhuje, že později scholiasta Adama Bremského Gelony (píše *Gelani*) ztotožnil se slovanskými Velety (schol. 120): »Qui (Alani) lingua eorum Wilzi dicuntur, crudelissimi Ambrones, quos poeta Gelanos vocat.« (Srv. Vergilius Georg. III. 461.)

[2]) Že se řečtí kolonisté usazovali i ve vnitrozemí, svědčí zpráva Herodotova a Thukydidova o kolonistech v Myrkinu v zemi Edonů (Her. V. 11, 23, 124; Thuk. IV. 107). Srv. *Preller* Über die Bedeutung des Schwarzen Meeres f. d. Handel und Verkehr der alten Welt. Dorpat 1842, 45.

[3]) Comm. ad Dion. 310.

[4]) Sem kladli jej skoro všichni ti, kdo Budiny kladli na Volhu. *Zabělin* (Исторія р. жизни I. 234) pomýšlel na místo, kde stálo pozdější město Uvek neboli Ukek. To přijal méně opatrně a hájil nověji *S. S. Krasnodubskij* ve spise „Укекъ. Доклады и изслѣдованія по археологіи и исторіи Укека", Saratov 1890, v němž dokazuje, že dnešní hradiště Ukek na břehu Volgy 8 verst pod Saratovem jsou ostatky Gelonu a země Budinů že rozkládala se mezi horním Donem, Okou i Volhou. Proti tomuto výkladu vystoupil ve výborné stati *Th. Mišćenko* „Извѣстія Геродота о внѣскиѳскихъ земляхъ Россіи" (ЖМНП. 1896, 12, 103 nsl.). Také *Hansen* položil Gelonos na Volhu, ale měl jej za kolonii slovanskou (Osteuropa 172).

[5]) V Kijevě hledali Gelonos už *Naděždin* (l. c., nebo spíše kdesi na Dněstru), *Kolster* (Neue Jahrb. f. Phil. 1858, 333), pak *Mair* (Land der Skythen II. 59, 61 b) a *H. Jireček* (Unser Reich 60), jenž jej pojil s Exam-

že v okolí jeho nové nálezy archaeologické konstatovaly v kultuře t. zv. tripolské množství sledů vlivů od moře Aegejského už v době, jež dobu Herodotovu předcházela o řadu století.[1]) Bezdůvodně a daleko šli ti, kdož ztotožnili Gelonos s Velkým Novgorodem.[2])

O dalších Herodotem uváděných sousedech Skythů ve vnitrozemí šířiti se netřeba, neboť nespadají již na sever a nemají žádných styků se starými dějinami slovanskými. Herodot totiž mimo Sarmaty za Donem, jejichž pozdější historii věnujeme zvláštní kapitolu, uvádí ještě následující řadu kmenů sedících za Sarmaty a na východ od Budinů (IV. 22—27): Thyssagety (*Θυσσαγέται*) a sousedy jejich Jyrky (*Ἰύρκαι*), dále k východu jiné Skythy (*Σκύθαι ἄλλοι*), dále v kamenité zemi lysohlavé Argippaie (*Ἀργιπ-παῖοι*), na stráních vysokých hor, k nimž až přicházeli Skythové a pontští Řekové (c. 24), potom v horách lid kozonohý (*αἰγίποδες ἄνδρες*), za ním lid 6 měsíců spící a ještě dále k východu Issedony (*Ἰσσηδόνες*) pod severním zlatonosným krajem Arimaspů (*Ἀρι-μασποί*). Ale směr tohoto ethnologického pásma obrací se beze vší pochyby k Uralu, na jehož bocích seděli Argippaiové, a dále do zauralské Asie, kamž spadají Issedoni i báječní Arimaspi. Všichni tito kmenové seděli patrně na důležité obchodní dráze, jež od dolního Donu vedla k Volze a přes Ural k zlatonosným krajům střední Asie a jejíž význam náleží již do výkladu o kulturních starožitnostech Slovanů. Ethnologicky a politicky kmenové zde sedící aspoň pro dobu předkřesťanskou se Slovany žádných styků neměli. Později se vrátíme ke kmeni Jyrků.[3])

Nad pásmem sousedů, o nichž jsem vyložil, nad Neury, Androfagy, Melanchlainy a Budiny neví Herodot již o žádném národu, neuznávaje Hyperborejců. Pro něho tam existovala jen bezlidná poušť, na niž neustále padal sníh (IV. 31).

---

paiem. S tímto spojil jej i *Králíček* (l. c. II. p. 8). *Maroński* jej kladl na Don (l. c. 16). Nejnověji pro totožnost Kijeva, Gelonu a gotského Danpar-stadiru vyslovil se *Prášek* (Herodot 60).

[1]) Srv. o tom dále v kap. XI.

[2]) *Brehmer* (Entdeckungen im Alterthum, Weimar 1822, I. 538), *Senkovskij* (Зап. Odessa I. 93).

[3]) O nich srovn. hlavně *Tomaschkovu* stať »Kritik der ältesten Nachrichten über den skyth. Norden.« Sitzungsber. d. Akad. Wien Bd 116—117, nebo *Miščenkovu* Извѣстія Геродота etc. str. 115 sl.

KAPITOLA VIII.

PRVNÍ VPÁD GERMANŮ. GALLOVÉ V ZAKARPATÍ.

Vpád německých Bastarnů do území zakarpatských Slovanů. — Jeho směr, postup a vročení. Theorie Braunova. — Význam Bastarnů pro dějiny slovanské. — Skirové. — Gallové v Karpatech a v Zakarpatí. — Psefisma Protogenovo. — Gallská nomenklatura a kmenové. — Odkud a kdy přišli Gallové? — Kmen Volků. — Domněnka Bremerova. — Vlaši Kijevského letopisu. — Přechod Getů z Thrakie za Dunaj.

Po skončení Dareiovy výpravy proti Skythům nezaznamenávají prameny historické dlouho ničeho v historii východní Evropy, co by podávalo nějakou novou zprávu k osudům Slovanů v Zakarpatí. Nicméně dějiny Slovanů od konce VI. stol. nejsou pro nás zcela bezvěstné a prázdné. Ba, naopak! Do doby nejbližších tří století spadají události, pro něž sice přímých historických zpráv nemáme, ale o nichž můžeme bezpečně souditi, že odehrály se přímo v srdci Slovanstva. Jsou to události neobyčejně vážné a zajímavé. Či není zajímavo konstatovati, kdy a jak se počal onen známý boj Slovanstva s Germanstvem, jenž se táhne jako těžký stín veškerou pozdější historií slovanskou až po dnešní den a potáhne se ještě dlouho, — kdy počal onen útočný postup Germanů na východ, jenž tolik zla Slovanům způsobil, jenž zničil existenci řady národů slovanských a jenž bytí jednotlivých podnes ohrožuje?

První útok Germanů, počínající řetěz pozdějších starogermanských bojů, nedal na sebe dlouho čekati. Brzy po době, o níž jsme dosud jednali, objevil se Slovanům na západě se zbraní v ruce nový nepřítel, větší, než byli Skythové, — německý kmen Bastarnů. Událost, o niž zde běží, není neznáma v starých dějinách východní Evropy. Ale nebyla až do poslední doby před-

mětem hlubší úvahy a zejména nebylo uvažováno o tom, jaký má význam pro dějiny slovanské. Müllenhoff na př. ve svém velkém díle nemá o tom ničeho, a ještě Er. Sehmsdorf, jenž r. 1899 vydal zvláštní práci o dějinách Bastarnů[1]), pojednává o nich teprve od doby, v níž se Bastarni objevili u Pontu a na dolním Dunaji. To, co bylo před dobou, v níž přišli k Dunaji, pomíjí mlčením. Pouze F. A. Braun dobře postihl v knize vydané téhož roku, jaký význam mají Bastarni i pro dějiny slovanské a pokusil se také o jedinou podnes analysi jeho.[2]) Ale i on se při tom různými hypothesemi dostal na konec k výsledkům, s nimiž souhlasiti nemohu, jak dále vyložím.

Prvním nárazem světa germanského na slovanský a zároveň první větší historickou událostí v dějinách slovanských nebyl, jak Rössler se domníval, boj Gotů se Spaly r. 238[3]), nýbrž dávnější už útok a vpád germanských Bastarnů, který vycházeje od severozápadu, od moře Baltického, mířil na jih ke Karpatům a k moři Černému, — tedy do končin mezi Vislou, Pripetí a Karpatskými horami, do samého nitra Slovanstva. Neboť že v tomto území v polovině I. tisíciletí př. Kr. Slované už seděli, nemůže býti pochyby pro nikoho, kdo se hlouběji podíval do starých dějin slovanského národa, a to z důvodů, jež jsem už napřed v kap. I. a V. vyložil. Z těchto končin Slované jistě už dávno př. Kr. šířili se klidně na západ k Odře, zatím co Germani, vytlačujíce zároveň na jihu Gally, od dolního Labe postupovali proti nim. Kdy a kde se obě oblasti setkaly, nevíme, ale poněvadž jméno Visly přijali Germani od Slovanů (srv. str. 27), vedeni jsme k oprávněné domněnce, že úvodí Visly s obou stran snad až k Odře měli Slované osazeno dříve, než sem přišli Germani. Ale jistého nemáme dnes ještě ničeho, a také nevíme o tom, jak nastal a jak se počal utvářeti první dotyk obou kmenů. Pozdější stav jen ukazuje, že Slované počali ustupovati a Germani postupovati k Visle tak, že v době římské, ovšem ne zcela správně, prohlašována byla Visla za východní hranici světa germanského proti sarmatskému.[4]) Tento prvotný styk objevuje se však před námi všecek ve světle nejasném;

---

[1]) *Erich Sehmsdorf.* Die Germanen in den Balkanländern bis zum Auftreten der Goten. Leipzig 1899.

[2]) Разыскания въ области готославянскихъ отношеній. I. Спб. 1899, str. 99 sl.

[3]) *Rössler* Zeitpunkt 84.

[4]) Mela III. 3, 33, Plinius IV. 81, Ptolemaios III. 5, 1, III. 8, Dimens. prov. 19, 8.

co lze ostatně uhádnouti a vykombinovati na základě několika stop ve staré historii, na základě dokladů vzatých z nomenklatury a archaeologie, o tom více na svém místě III. dílu Slovanských Starožitností vyložím, kde bude mým úkolem podrobně zkoumati počátky slovanské historie na postupu západním[1]). Ale jednu velkou událost historickou probrati musíme již zde, poněvadž se týká ještě jádra a kolébky zakarpatských Slovanů v době před Kristem.

Rozpoutaný proud šíření germanského nezarazil se totiž před Vislou, nýbrž tlačil se i na druhou stranu řeky. Jakmile se to stalo a Germani překročili Vislu, vnikajíce do vnitra prasídel slovanských, vstoupili tím krokem i na prah svojí historie. Vpád německých Bastarnů a spojených s nimi Skirů do Zakarpatí jest totiž prvním pohybem Germanů, jejž lze tu historicky zjistiti.

Bastarni byli kmen německý, a to východoněmecký. Povstal sice kdysi značný spor, byli-li Němci či Gallové[2]), a zastanci

[1]) Srv. ostatně i v tomto díle kap. XI.

[2]) Pro příslušnost gallskou byl kdysi *Šafařík* (SS. I. 432), po něm *Cuno* (Skythen I. 225), *Partyckij* (Стар. Ист. Гал. I. 294 sl., 300), pak *Hahnel* (Die Bedeutung der Bastarner für das germ. Alterthum. Leipzig 1865), nověji hlavně *V. Tomaschek* (Gött. Gel. Nachr. 1888, 301). Za první historický kmen germanský prohlásil je naproti tomu už *Zeuss* (Deutschen 1:7), nověji pak dokázal to *Müllenhoff* (D. A. II. 104), *Schmsdorf* l. c., *Braun* l. c., *O. Bremer* Ethnographie 46, 57), *R. Loewe* (Die ethn. und spr. Gliederung d. Germanen, Halle 1899, 38), *Fr. Stein* (Völkerstämme der Germanen. Schweinfurt 1896, 79). Za kmen smíšený, povstalý v Zakarpatí z nějakého kmene gallského a germanských Skirů, prohlásil je *Much* (Sitzungsber. Anthr. Ges. in Wien 1890, 75 sl.). Později však (D. Stammsitze 34 sl.) vyslovil se už mnohem určitěji pro původ germanský a element gallský od Bastarnů oddělil. Prvá skupina opírala se hlavně o svědectví Polybiovo u Livia (l. c.), pak o »Galaty«, kteří se spolu se Skiry objevili podle psefismatu Protogenova před Olbií a konečně o řadu stop gallských v nomenklatuře Zakarpatí, v končinách, v nichž Bastarni seděl (srv. na př. názvy osad na Dněstru: Karrhodunon, Vibantavarion, Maitonion, Erakton, Aliobrix a j.). These tato nebyla by sama sebou nemožna, ale padá pod váhou svědectví jiných. Tak svědectví Polybiovo pozbývá své váhy, uvážíme-li, že pochází z doby, kdy severní Evropa byla pokládána za zemi Keltův a vesměs zvána *Κελτική* (srv. dále str. 307) a tudíž ti, kdož z ní vyšli, jmíni byli za Galaty. Svědectví psefismatu Protogenova a gallské nomenklatury vyložiti lze jinak, totiž vniknutím Gallů z Podunají do území Bastarny obývaného (srv. str. 308). K tomu pak přistupuje (a to je v otázce té rozhodným), že o germanském původu Bastarnů svědčí řada věrohodných zpráv z doby, kdy Bastarni byli Římanům už dobře známi a kdy na druhé straně Římané už věděli, co jsou Germani, a to hlavně zpráva Strabonova (VII., 3, 17: *σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες*), Pliniova (IV. 100: quinta pars (Germanorum) Peucini, Basternae supra dictis contermini Dacis)

druhého mínění neumlkli dosud na dobro; ale se svého hlediska neváhám v otázce této vysloviti se rozhodně pro příslušnost germanskou, ač ovšem všechny pochybnosti odstraněny nejsou [1]).

Jméno, s nímž vystupují v dějinách, zní nejčastěji *Βαστάρναι*, Bastarnae (pokažené formy Batarnae, Blastarni atd.) ale vedle něho hojně a zaručeně vystupuje i tvar *Βαστέρναι*, Basternae [2]). Tito Bastarni objevují se, pokud zjištěné zprávy svědčí, už v polovině III. stol. u Dunaje, a ne teprve počátkem II. století, jak se pravidelně soudí od doby Müllenhoffovy [3]). Neboť už k době mezi r. 240—230 vztahuje se poznámka o bastarnském hnutí (Bastarnici motus) v 28. prologu Troga Pompeia, jak z obsahu celého prologu vidno [4]). R. 184—182 objevují se Bastarni u Livia (XXXIX. 35, 4;

a Tacitova (G. 46: Peucini quos quidam Bastarnas vocant, sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt). Že vůči těmto všem důvodům neobstojí nápad *Zabělinův* (Ист. р. ж. I. 302 sl.), jenž Bastarny prohlásil za Slovany dněstrovské a jméno samo odvodil od sl. bystrý (Быстряне), nepotřebuji blíže vykládati.

[1]) Spor o gallskou nebo germanskou příslušnost mohl by se ve prospěch prvé obrátiti jedině, kdyby se podařilo, což nemyslím, zjistiti, že nejen jména Ptolemaiových měst na Dněstru, ale i jména kmenů a vůdců bastarnských jsou původu gallského, kterážto úloha se mi vymyká. O osobních jménech srv. *Müllenhoff* l. c. 109, *Much* Sitzb. l. c. 77, a zejména dobře *Braun* l. c. 112 sl. V tom případě by ovšem výklad o prvním útoku germanském na Slovany vyzněl jinak.

[2]) Bastarnae, *Βαστάρναι* na př. u Polybia (Liv. XL. 5), Skymna (797), Strabona (VII. 3, 17), Mon. Ancyr. (c. 31), Dion. Perieg. (304), Tac. (Germ. 46), Stef. Byz. s. v. *Βαστάρναι*. Srv. k tomu i pokaženou formu Batarnae u Val. Flacca (VI. 96) *Βατάρναι* u Nik. Blem. 270—330, a Blastarni, Alpes Bastarnice na Tab. Peut. Druhý tvar Basternae, *Βαστέρναι* doložen je na př. u Ovidia (Trist. II 198), Plinia (IV. 81, 100; srv. i VII. 98), Plutarcha (Aem. Paul. 12), Appiana (Mithr. 15, 69), Ptolemaia (III. 5, 7; 5, 10), Eutropia (IX. 25) a jinde. Diplom uveřejněný v CIL. III. str. 862 uvádí vojína »L. Valerius Basterna« a k tomu srv. i jméno moesijské pevnosti *Βαστέρναι* u Prokopia (De aedificiis IV. 11.). Jméno není dosud etymologicky vysvětleno. Srv. poznámky *Tomaschka* l. c. 300, *Müllenhoffa* l. c. 109, *Mucha* (Sitzungsb. l. c. 79, Stammsitze 37, Beiträge zur Gesch. d. d. Spr. XVII. 37, 45 od **bast* cf. Bastard-Blendlinge), *Brauna* l. c. 113 (proti Muchovi), *Hirta* (Beiträge XXI, 125, 142 proti Muchovi), *Bremera* 46, a také kuriosní výklad *Králíčkův* (Progr. d. Realschule Kremsier 1895, 8) a nahoře uvedený *Zabělinův* ze slovanštiny.

[3]) Tak i Sehmsdorf a Braun l. c. *Rössler* do pol. II. st. (Sitzber. Ak. Wien 44. 176.)

[4]) Trogus Pomp. Prologus libri XXVIII. Ut mortuo rege Epiri Alexandro, Laudamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Bastarnici motus. Ut rex Macedoniae Demetrius sit a Dardanis fusus, quo mortuo tutelam filii eius Philippi suscepit Antigonus, qui Thessaliam et in Asia Cariam subiecit ....

XL. 5, 10) při jednání s Filipem III. Makedonským o vpád do říše Římské [1]). Také epitheton, jež jim dává periegese t. zv. Skymna v. 797 »*Βαστάρναι ἐπήλυδες*« — »Bastarni přistěhovalci«, a jež bylo podle pravděpodobné domněnky Müllenhoffovy [2]) přijato autorem periegese ze spisu Demetria z Kallatidy, žijícího před pol. II. století, zdá se svědčiti, že příchod nemohl býti dávný, když se o něm ještě na konci II. století udržela pamět. Za to se nemohu vůbec odhodlati, abych se jako Müllenhoff a jiní dovolával pro příchod Bastarnů i psefismatu Protogenova, poněvadž nelze zjistiti, že by *Γαλάται* psefismatu byli s nimi totožní, a dále proto, že vročení této votivní desky jest velmi nejisté, kolísajíc v rukou nejlepších epigrafiků mezi III.—II. stoletím. Také spojka *καὶ* v rčení *Γαλάτας καὶ Σκίρους* nebyla by ve smyslu tom vysvětlitelná, jak dobře už Much podotýká. [3]) Skirové jsou Germani a měli by tedy i oni býti zahrnuti v pojem Galatů. Podrobněji se však s psefismatem seznámíme v této kapitole dále.

Bastarni se tedy objevili u Černého moře a ústí dunajského už v polovině III. stol. př. Kr. To jest první pevný bod, jejž máme pro starší dějiny Bastarnů. Vidíme-li pak zároveň, že Bastarni náleželi ke Germanům a to nejspíše k větvi východní, jak nasvědčuje jejich východní položení, dále sdružení s východogermanskými Skiry a konečně i jazykový příznak v samém jméně, totiž slabý nom. sing. na *-a* [4]), z čehož vidno, že jejich původní sídla byla kdesi u Baltického moře, — pak zajisté Bastarni, dříve než

Dictum in excessu bellum Illyricum, quod Romani gessere cum Teuta. Smrt Laodamie (Deidamie) připadá asi na r. 233, Demetria Makedonského na r. 230. Srv. *Niese* Geschichte der maked. und griech. Staaten II. 267, 276, 286.

[1]) Livius XXXIX. 35, 4 ad 184: (Philippus) in Macedoniam rediit missis ad adcolas Histri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos; XL. 5, 10 ad 182: redierant forte, quos (Philippus) miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia adduxerantque nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur...

[2]) DA. II. 104. Povstání periegese spadá buď do doby bithynského kr. Nikomeda II. (147–95) nebo Nikomeda III. (95—75). O sporu tomto srv. *Unger* Philologus 41, 613, *Christ* Griech. Literaturgesch. 487[3], *Latyšev* Scythica I. 87. Epitheton *ἐπήλυδες* opakuje ze Skymna i Anon. Periplus 89. Demetrios z Kallatidy žil podle Susemihla po r. 216, ale ne o mnoho později. (Gesch. d. alex Lit. I. 681).

[3]) Sitzb. Anthr. Ges. l. c. 79. Stammsitze 35. Srv. *Braun* Разыскания I. 102. Příslušný text dekretu srv. dále na str. 306.

[4]) *Bremer* Ethnographie 88. *Hirt* (Beiträge z. Gesch. d. d Spr. XXI. 125) připomíná, že suffix může býti i keltický, srv. Arverni, Cuberni.

přišli do údolí Dněstru, Bugu a k dolnímu Dunaji, brali se přes dnešní království Polské, Halič, Volyň a Podolí, tedy krajem, jenž byl na jisto v polovině I. tisíciletí př. Kr. osídlen národem slovanským. Šli tedy skrze Slovany, a poněvadž tito zde seděli poměrně hustě (Ptolemaiovi jsou už *ἔθνος μέγιστον*) a Bastarnů také málo nebylo [1]), jest nanejvýše pravděpodobno, že průchod jejich k Pontu neudál se klidně a hladce, nýbrž násilně, že se stal slovem vskutku prvním bojovným nárazem Germanů na Slovany, který klidně neprošel a kterého Slované nedovedli zadržeti. Vzpomeňme, jak Plutarch [2]) praví o Bastarnech, že znali jenom jedno zaměstnání, jenom jedno umění: stále a stále bojovati a přemáhati nepřítele (*ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἓν ἔργον καὶ μίαν τέχνην μελετῶντες ἀεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντιταττομένων.* Aem. Paul. 12, 2). Nepřátelský vpád a násilný průchod Germanů zemí slovanskou podává se nám tedy už sám sebou z prosté úvahy o východisku a cíli, u něhož se Bastarni v polovině III. století objevili.

Nyní jde ještě o to, můžeme-li blíže zjistiti, v které asi době nastala tato událost, pro staré slovanské dějiny tak významná. Neboť je zřejmo, že doba, v níž Bastarni stanuli u Dunaje, nemusí býti v bezprostředním blízkém časovém svazu s dobou, kdy narazili na Slovany v Povislí. Na tuto otázku Müllenhoff i Sehmsdorf úplně mlčí, Much a jiní udávají nesprávně dobu, kolem r. 200 př. Kr. [3]) Jediný Braun ponořil se do ní hlouběji, ale výsledkem jeho jest odpověď, že vpád Bastarnů do Zakarpatí spadá již do poloviny VI. století př. Kr. [4]) Za podklad k této překvapující odpovědi slouží mu stará tradice o Neurech, kteří podle Herodota (IV. 105, srv. citát napřed na str. 271) donuceni byli kdysi návalem hadů ustoupiti ze svých starších sídel a odejíti jinam. Braun tuto pověst vykládá symbolicky. Hadi, kteří se rozmnožili v staré zemi Neurů a k nimž přibyli i mnozí ze sousedních pouští,

---

[1]) *Müllenhoff* (DA. II. 105) odhadl jich 700.000. Sílu jejich potvrzují také těžké boje, jež s nimi měli Římané ještě dlouho po nar. Kristově.

[2]) Srv. i Appian Mithr. 69: *Βαστέρναι τὸ ἀλκιμώτατον γένος.* Jiné zprávy o mravech Bastarnů viz u Diona Cassia 51, 24, Livia 44, 26 a jinde. *Braun* Pas. I. 100—101.

[3]) *Much* l. c. 75, 80, *Bremer* l. c. 57; *Tomaschek* (Thraker II. 99) datuje do r. 300—200.

[4]) Разысканія I. 103, 246 sl.

jsou nepřátelé slovanských Neurů — a těmi nemohl býti před Herodotem nikdo jiný než kmen Bastarnů. A poněvadž Herodot klade tuto událost do doby vzdálené jeden věk lidský [1]) před výpravou Dareiovou, tedy spadá patrně do poloviny VI. století. V tu dobu přišli Bastarni a podle mínění Braunova seděli v slovanském Zakarpatí půl čtvrta století, nežli se zkoncentrovali níže, u ústí dunajských [2]).

S tímto výkladem Braunovým nemohu však souhlasiti. Mám proti němu námitky dvě, jednu vnitřní, vztahující se k obsahu samé tradice, druhou zevnější, čerpanou z celkového rázu práce Herodotovy.

Nemohu předně přiznati tradici o Neurech ten symbolický význam, který jí dává F. Braun. Proč máme hledati v hadech symboly nepřátel do země Neurů vpadlých? Ohlédněme se jen po zoologických poměrech v Podněstří. Kraj dněsterský dosud hady oplývá [3]), a to jedovatými. Také v starověku nebylo tomu jinak, jak svědčí na př. to, že město Tyras mělo příjmení Ophiussa a množství hadů v tomto kraji známo bylo dobře na př. Val. Flaccovi (gelidis pollens Ophiusa venenis VI. 85). V krajinách takových snadno se stává, že se vyskytne doba, kdy za příznivých podmínek klimatických tento druh pozemní fauny velice se rozmnoží, a to tak rozmnoží, že obyvatelstvo kraje, nemohouc jej zmoci, raději se stěhuje z končin, jež na konec i život ohrožují. Vždyť ostatně Herodot sám dí, že krajina Neurů už před tím, než z pouští přišli, oplývala hady (*ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μὲν ἡ χώρη ἀνέφαινε*) a potvrzuje tím poměry, z nichž vycházím.

---

[1]) Podle Herodota 33 let, neboť 3 věky tvořily 100 let (II. 142 *γενεαὶ γὰρ τρεῖς ἀνδρῶν ἑκατὸν ἔτεά ἐστι*).

[2]) Разысканія I. 101. Už před Braunem vyslovil se v podobném smyslu *Krdlíček* (Programm der Realschule in Kremsier 1895, 7) vykládaje, že hadi značí německé útočníky Skiry. Veden byl k tomu shodou jména Skirů se stsl. штиръ, штѫръ, rus. dial. щуръ. (Srv. *Miklosich* Lex. palaeosl. s. v.)

[3]) Srv. na př. zprávy *Eichwaldovy* (Alte Geographie 272) a *Brunovy* (Essai XLII). Podle Eichwalda dosahují v Podněstří druhy Coluber sauromates Pall. a Coluber traballis Pall. délky až dvou metrů. Brun l. c. dí, že nezná jiné lokality, kde by bylo tolik hadů jako na Dněstru v okolí Dubosar. Také názvy »zmijových valů« (зміевые валы, зміевина) s kterými se zde častěji setkáváme (v Podolí, v Kijevské gub. atd.) souvisí asi s množstvím hadů, kteří se na bocích jejich vyskytovali. Srv. o nich *Antonovič* Археол. карта Кіевской губ. (Moskva 1895) 133. *Funduklej* Обозрѣніе могилъ, валовъ и городищъ Кіевской г. (Kijev 1848) 30.

Zjev ten je tak přirozený, že bych se nikdy za těchto okolností neodvážil tradici o podobné události vykládati jinak, zejména ne symbolicky. Pravda, tradice u Herodota je tu zveličena, neboť vykládá, jako by se byl celý národ Neurů pro hady vystěhoval. Ale toto zveličení není nepřirozené a není bezpodstatné. Domnívám se prostě, že na horním Dněstru kdesi v zemi Neurské z uvedené čistě přirozené příčiny událo se sice krátce před výpravou Dareiovou posunutí obyvatelstva, ale jen lokální. Kupci, kteří po Dněstru a Bugu prostředkovali obchod mezi vnitrozemím a řeckými koloniemi, přinášeli o tom zprávy na jih na trhy řecké, a zde teprve událost ona mimovolně zveličena tak, že vztažena byla na celý kmen neurský. Odmyslíme-li si však toto zveličení, jež je na snadě, tradice v jádru svém jest pravdivá a správná proto, že událost, o níž vypráví, jest přirozená. Nepřirozené je podkládati jí význam symbolický, když žádný jiný historický důvod nás k tomu nevede a nenutí.

A zde jsme u druhého bodu. Kdyby měl býti tento druhý výklad správný, kdyby se byli vskutku 30 let před výpravou Dareiovou výbojně přihrnuli do země Neurské germanští Bastarnové a Neury ze starší (které?) vlasti vytlačili, — pak bychom nemohli čekati u Herodota, jenž asi po 100 letech o tom slyšel a psal, tradici symbolisovanou, ale ještě positivní zprávy historické. Herodot překvapuje důkladností svých zpráv o Skythii a zemích okolních, mezi nimiž byla i země Neurů. Herodot vyptával se bedlivě na osudy národů, slyšel na př. mnoho třebas už popleteného o výpravě Dareiově, — a o události, která se stala 30 let před tím, už by nebyl zvěděl nic jiného než nejmlhavější, symbolisovanou tradici? A Herodot nebyl by se ničeho dověděl o novém a velkém národu germanském, kdyby byl tento kmen už seděl v Zakarpatí na horním Dněstru? To se mi zdá podle rázu spisu Herodotova nemožné. Právě to, že Herodot ještě ničeho neví o Bastarnech, o jejich příchodu, ačkoliv jejich velký útok na Slovany zakarpatské byl podle Braunovy supposice časově blízký Herodotovi a výpravě Dareiově, vede mne rozhodně k závěru, že ve zprávě Herodotově nemáme žádné symbolisované legendy, v níž se ukrývala zpráva o příchodu Bastarnů, nýbrž jen to, co jsem nahoře pověděl: prostou, zveličenou, ale v jádru pravdivou zvěst, vztahující se k jakési starší lokální události z horního Podněstří. Podle toho nemohu ovšem, poněvadž jiného důvodu není, příchod Bastarnů datovati s Braunem do polo-

viny VI. století př. Kr., nýbrž do doby po Herodotově návštěvě Pontu, jež se stala asi v polovině V. století. Doba Herodotovy návštěvy je mi, slovem, *terminus post quem* pro tuto první významnou a důležitou událost slovanské historie. Bastarni přišli do země Neurské, totiž k hornímu Dněstru teprve po polovině V. století.

Více váhy leží proti tomu v Braunově srovnání jmen *Καρπάτης* — Harfađa, které má dodatečně potvrditi Braunův termin příchodu Bastarnů, ukazujíc také před stol. IV. [1])

Starý německý tvar jména Karpat Harfađa (Harvađa) objevující se v Herwararsagě [2]) jeví proti staršímu klassickému *Καρπάτης ὄρος* řadu přeměn hláskoslovných známých pod jménem »lautverschiebung«, totiž přechod idevr. *t* v *đ*, *p* v *f* a *k* v *h*. A poněvadž se podle odhadu některých germanistů, hlavně Kossinny, Mucha a j., proměna tato udála v lůně germanských řečí ve IV. nebo III. stol. [3]), soudí Braun dodatečně, že se Germani před tím dostali ke Karpatům, když jméno hor, jež od domácího lidu slyšeli a přejali, prodělalo ještě v ústech jejich úplný »lautverschiebung«. A mezi germanskými kmeny nemohl to býti jiný, nežli naši Bastarni, neboť podle jeho právě vyložené hypothese přišli sem už v polovině VI. století.

Je jistě pravděpodobno, v tom s Braunem souhlasím, že to byli patrně Bastarni, kteří, přišedše k horám, jméno Karpat přeměnili v Harfađa. Rovněž je jisto, že příchod jejich spadá zajisté před dobu, v níž »lautverschiebung« byl ukončen. Ale určitým terminem (na př. IV. nebo III. stol.) konec zmíněných hláskoslovných přeměn nemůžeme vymeziti. Proti absolutnímu datování Muchovu a Kossinnovu učiněna byla řada oprávněných námitek

---

[1]) *Braun* l. c. 105, 173. Srv. *Streitberg* Urg. Grammatik 136.

[2]) Harvađa fjöll (*Vigfusson* Corpus poet. boreale I. 349, 352) Proti výkladu »Harvađa fjöll« — hory Karpatské *Heinzel* vykládá »hory Chorvatů« (Sitzungsb. Wien. Akad. Bd. 114 [1887] 499).

[3]) Do IV. stol. klade je *Kossinna* (Idg. Forsch. Anz. IV. 49, Beiträge zur Gesch. d. d. Spr. XX. 297, Zs. f. Volkskunde 1896, 6); *Much* soudí na III. století (Beiträge XVII. 63); *Brugmann* stanoví širší intervall r. 500 - 250 (Grundriss I.[2] 695), *Streitberg* r. 400—250 (Urgerman. Grammatik 137). Srv. i *d'Arbois de Jubainville* Premiers habitants II.[2] 326 sl. Germanisté opírají se tu především o přechod kelt. **Perkúnia* (tvar z V. stol., pozdější byl *Erkúnia*) v germ. *Fergúnia*, pak o přechod *κάνναβις* — v got. **hanaps*, ags. *haenep*, is. *hanpr*, sthn. *hanaf*, kelt. *Volkoi* v germ. **Walhōz*, kelt. *venna* v g. *Finne;* ale druhé doklady jsou pro datování bez významu.

se strany jiných německých filologů, na př. R. Bethge a H. Meyera, v níž se ukazuje, že termin IV. nebo III. stol. není udržitelný a že »lautverschiebung«, složený z řady po sobě následujících proměn, nutno rozšířiti na dobu mnohem delší před IV. stol.[1]) i po něm. Chronologická data rozcházejí se tedy tak, že dobu »lautverschiebungu« dnes vůbec vymeziti nelze, a ovšem ještě méně možno říci, kdy které slovo všechny své proměny dokonalo. Také konec »lautverschiebungu« nelze pro celé Germanstvo určiti jednou dobou, na př. IV. stoletím. Pravděpodobno je pouze že slova cizí, která v německých ústech proměnu prodělala, byla nejspíše převzata před koncem III. stol. př. Kr. Ale tento negativní termin ante quem při určení příchodu Bastarnů nemá zase pro nás žádného zvláštního významu, neboť jej máme i historicky doložen přesněji rokem 230. Jazykový termin neodporuje tedy historickému datu III. století, doplňuje je, ale pro nějaké vzdálenější ve smyslu Braunově průkazné ceny nemá. Bastarni i podle Troga Pompeja i podle proměny *Καρπάτης* — Harfaďa přišli před počátkem druhé poloviny III. stol. př. Kr. nebo pravděpodobně vůbec před III. stoletím ke Karpatům, ale nemusili proto přijíti už ve století VI.

Bastarni, když překročili Vislu, dali se patrně cestou k jihu a octnuvše se před horami Karpatskými rozložili se, jak se zdá, po celé jejich délce od pramenů Visly až po Dněstr a Bug a rozložili se podle mého přesvědčení v koncentrovaných ostrovech mezi starším obyvatelstvem domácím, slovanským, nebo dakothráckým. Že rozloha jejich sídel byla veliká svědčí to, že ještě Strabo[2]) jmenuje mezi bastarnskými kmeny v Podkarpatí Atmony

[1]) *F. Bethge* v *Dieterově* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte I. (Leipzig 1898) 176 určuje první stadia lautverschiebungu mezi r. 1000–400, konečná mezi 400–250 př. Kr.; s ním souhlasí *H. Meyer* (Zs. f. d. Alterth. 1901, 117, 123, 125 sl.), jemuž se ani 1000 let nezdá mnoho. *Willmanns* určuje r. 400—100 (Deutsche Grammatik I.[3] 41). Ze všeho je na jevě, že bližší časové vymezení lautverschiebungu jest ještě předčasné, a také všechny ethnologické konkluse na něm založené. Proto naprosto nelze souhlasiti s Meyerem, jenž na základě svého datování Germany (Bastarnů přímo nejmenuje) přivádí ke Karpatům už k r. 1000 př. Kr. a Karpatské hory vůbec pokládá za ohnisko a příčinu lautverschiebungu. Život v horách, totiž stoupání do hor, vyvolalo prý sesílenou exspiraci, jež se projevila v řadě hláskoslovných změn (l. c. 127). Ale že by u Karpat bydlili odedávna germanští kmenové, podle dnešního stavu našeho vědění předpokládati nemůžeme.

[2]) Strabon VII. 4, 17: *ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ Βαστάρναι μὲν τοῖς Τυρετάαις ὅμοροι καὶ Γερμανοῖς, σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες, εἰς*

(*Ἄτμονοι*) a Sidony (*Σιδόνες*), pravě při tom, že Bastarni hraničí s Germany a Tyregety (VII. 3, 17, srv. VII. 2, 4), a že tyto Sidony zná ještě u pramenů Visly mezi Lugii, Bury a Cotiny Ptolemaios (II. 11, 10) a v bojích na Dunaji Valer. Flaccus v době Vespasianově (Argon VI. 95 ubi Sidonicas inter pedes aequat habenas illinc iuratos in se trahit Aea Batarnas, quos duce Teutagono crudi mora corticis armat). Rovněž pramen, z něhož čerpal Plinius, znal ještě Bastarny v západním Zakarpatí (Plin. IV. 81: A Maro sive is Duria est a Suevis regnoque Vanniano dirimens eos, aversa tenent Bastarnae aliique inde Germani). Po příchodu k Dunaji zaujala jedna část ostrov Peuku (*Πεύκη δὲ λέγεται διὰ τὸ πλῆθος ὧν ἔχει πευκῶν*, Skymn. 789) a zvána byla odtud *Πευκῖνοι*, *Πευκινοί*, Peucini.[1]) U ústí dunajského zná Bastarny i Ovidius (Tristium II. 198).[2])

Ale Bastarnů při tom nebylo tolik, aby mohli celé končiny osaditi kompaktně a na dobro odsud vytlačiti staré slovanské obyvatelstvo. Braunovu další hypothesi, jež Herodotovu tradici o vystěhování se Neurů spojuje s úplným vytištěním Slovanů od Karpat, — Braun soudí docela, že tito (podkarpatští Neuři) odešli až kamsi na Desnu[3]) — nemohu také v této míře sdíleti. Pohlížím už předem skepticky na všecky podobné a dosud tak často se opakující výklady, podle nichž příchod nějakého kmene v nový kraj značil eo ipso vytlačení a odchod kmene staršího, před-

---

πλείω φῦλα διῃρημένοι. καὶ γὰρ Ἄτμονοι λέγονταί τινες καὶ Σιδόνες, οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον Πευκῖνοι. O Muchově výkladu jména Sidonů srv. Sitzungsber. l. c. 77 (**Sîdonez* — die am Gebirgsabhange wohnenden), o výkladu jména Atmonů a o chybném jeho ztotožnění jich s Ptolemaiovými Ombrony srv. Stammsitze 36, 44 sl. a Beiträge z. Gesch. d. d. Spr. 17, 36, 45 a k tomu Hirtovy poznámky tamže 21, 129. Rovněž bezpodstatné jest Muchovo spojení Bastarnů s Igylliony a Braunovo (I. 158) spojení s Burgiony a Ombrony (už na základě lokalisace).

[1]) O Peukinech srv. Strabon l. c. a VII., 3, 15. Ptolemaios omylem uvádí je dvakráte, jednou ve vnitrozemí (III., 5, 7), podruhé u ústí Dunaje (III. 10, 4). Chybnou domněnku, že jméno Bukoviny souvisí s Peukiny, pronesl *Zabělin* Ист. р. ж. I. 302, po něm *Grigorovič* Р. Фил. В. 1879 II. 99 a jiní.

[2]) Jiné zprávy, jež kladou sídla Bastarnů na severní stranu Karpat, jsou ještě u Ptolemaia (III. 5, 7, III. 5, 10) a na mapě Peutingerské (Blastarni, Alpes Bastarnice). Mimo to se hojně připomínají v markomannských a gotských válkách mezi barbary, kteří vycházeli ze Zakarpatí na výboj do říše Římské. Srv. Jul. Capitol. Vita Marci 22, Dio Cassius 71, 11; 72, 2

[3]) *Braun* l. c. 246. Správněji pojímají osazení *Much* Sitzungsber. l. c. 76 a *Schmsdorf* 60.

stavu, která pohyby stěhujících se národů uvádí v obdobu s pohyby figur při hře šachové. Jeť zajisté možno a přirozeno, zejména pro starší doby, v nichž osídlení nebylo ještě tak husté jako dnes, že našli oba, starší i nově příchozí, dosti místa vedle sebe (žádný usedlý národ neopouští rád svá sídla rodinná) a že tedy máme před sebou spíše splývání, pronikání nebo aspoň superposici dvou vrstev kmenových. To bych měl za přirozené, s tím bych vždy předem počítal, a jen tam, kde historické nebo jiné zprávy přímo ukazují, že příchod jedněch spojen byl s odchodem druhých, přijímal bych druhou věc. Zde však, při otázce příchodu Bastarnů, není ničeho, co by nás nutilo k domněnce, že Slované od Karpat odešli. Tradici Herodotovu o Neurech pojali jsme důvodně jinak, a ani zjev jinak velmi zajímavý, že k Slovanům přešla německá forma názvu hor Karpatských Harfaða v ethnologiku *Харвате, Хорвате, nebyl by s to prokázati uvedenou hypothesi, podle níž musili býti Slované vytlačeni od Karpat. U Slovanů mohl se vlivem nových germanských pánů v Podkarpatí ujmouti nový německý název Karpat, rovněž jako jméno gallských Volků [1]), aniž jest třeba předpokládati, že byli od hor a od Gallů vzdáleni. Později kulturní historie Slovanů ukazuje množství slov, jež lid slovanský přijal od německých kolonistů v středu jeho usazených. Nechci sice popírati, že by místy Slované nebyli mohli býti od hor odtlačeni — ale mám za chybu představovati si, že Slované od pásma Karpat byli daleko odloučeni. Ostatně máme i jiné doklady, jež svědčí, že Bastarni neseděli na půdě vyprázdněné. Ovšem se s nimi nemísilo jen starší obyvatelstvo — Slované a Dakové —, ale i jiní přistěhovalci. Že sem vnikli současně už osadníci gallští, soudí se z gallského rázu jmen osad na Dněstru, z Karrhoduna, Vibantavaria, Maitonia, Erakta (srv. str. 308), že se s Thráky mísili, vidno ze Strabona VII. 3, 2 (*καὶ γὰρ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τὰ Βαστα ρνικά*), a Tacitus Germ. 46 přímo dí o Peucinech-Bastarnech: »ora procerum conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur«, při čemž ovšem těžko říci, zda jsou zde názvem Sarmatů míněni vlastní Sarmaté (Alani, Roxolani), nebo Slované. Ale že Slované vskutku zůstali v úzkém styku i s Bastarny, svědčí, ostavíme tuto zprávu Tacitovu, povstání jména Chorvatů z bastarnského Harfaða, a to podle samého

[1]) Srv. dále str. 312.

Brauna, jenž na jiném místě podává tento nový velmi vážný doklad přechodu jména Karpat v Chorvat prostředkem formy bastarnské.[1]) Toto přijetí je přirozeně myslitelné jedině, zůstali-li Slované seděti při Karpatech. Němci patrně nejen horstvo, ale i kmen, jenž při jeho východní části seděl, zvali stejně Harfaða fjöll — Harfaða þiuda a tato forma jména přišla vlivem, který Bastarni u Podkarpatí dlouhou dobu měli, k Slovanům, kdež vyzněla v historické tvary *Харвате, Хорвате (Letopis Kijevský).

A ještě jeden důležitý doklad sousedění Slovanů s Germany možno už připsati na vrub Bastarnům. Přechod gall. *Dānu-vius* v sthn. Tuonoua (*Dōnawī), n. Donau a toho opět v slov. Dunavъ přičítá se obvykle podle výkladu Müllenhoffem podaného[2]) Gotům. Ale přejetí mohli zprostředkovati už Bastarni a to tím spíše, že za doby jejich sedění při Karpatech a při dolním Dunaji (a to trvalo několik století) měli stálou příležitost slyšeti název Dunaje od gallských kmenů, s nimiž se stýkali buď v Karpatech anebo ještě spíše v kraji na dolním Dunaji. Od nich velmi snadno mohl gallský název řeky přejíti k Bastarnům a ústy těchto k Slovanům. Jsem ostatně přesvědčen, že se Slované vůbec dříve dostali k Dunaji nežli Gotové.[3])

Vedle dat historickolinguistických pokusili se někteří ohlédnouti se i v archaeologii za účelem objasnění otázky bastarnské. Ale výsledky archaeologické jsou, jak v kap. XI. ukážu, naskrze negativní.

V celku vidíme dějiny Bastarnů, pokud nás zajímají, takto před sebou: Bastarni, část východních Germanů, přišli od severu přes Vislu a vstoupivše do území slovanského rozložili se porůznu, patrně soustředěni v jednotlivých kmenech od horní Visly až po střední Dněstr, aniž Slovany od Karpat odtlačili. Přišli po době Herodotově a před dokončením »lautverschiebungu« ve vývoji germanštiny a před r. 230, kdy Trogus o nich hovoří, tedy mezi polovinou V. a polovinou III. století. V Zakarpatí seděli delší dobu,

---

[1]) *Braun* I. 173.

[2]) Srv. na před str. 20. *V. Streitberg* přejetí klade k r. 100 př. Kr. (Urgerm. Grammatik 1896, 137).

[3]) Jinak je však těžko říci, co by z ostatního starého fondu německých slov kulturních patřilo na vrub styků bastarnských a co na vrub Gotů. Tolik však je jisto, že, bude-li se na dále mluviti o přejetích z gotštiny, nesmí se zapomínati na starší styky bastarnské.

ale dokud zde byli, blíže neznámi.[1]) Před r. 230 stanuli už na dolním Dunaji a r. 180 překročivše řeku poprve se octli na půdě balkánské. Od té doby vidíme, jak centrum jejich a těžisko vždy více a více stahuje se k Dunaji, jak počínají stále smělejší výboje na Balkán, jak dostávají se do stále užších a ostřejších styků s říší Římskou, jak účastní se válek s Perseem, válek s Mithridatem, mezi jehož spojenci jsou *γένος ἀλκιμώτατον*. Vidíme, jak M. L. Crassem zatlačeni jsou r. 29 př. Kr. zpět za Dunaj (Dio LI. 53), ovšem jen na čas, neboť v době vpádů gotských se účastní opět — třebas už vysílení[2]) — útoků na Uhry i na Moesii, — až konečně r. 279 končí se tato druhá část historie bastarnské, již budeme později ještě jednou sledovati, za panování císaře Proba (276—282), jenž poslední zbytek severních Bastarnů asi 100.000 přestěhoval a usadil za Dunajem v Thrákii.[3]) Po r. 279 o kmeni Bastarnů, jehož velký význam spočívá v tom, že historicky počal odvěký boj Germanstva se Slovanstvem, není již zmínky v dějinách. Jméno se sice udržuje a objevuje i v křesťanských genealogiích potomstva Jáfetova, rovněž jako jméno země »Bastarnia«[4]),— v Haimu vzpomíná ještě Prokopios pevnůstky *Βαστέρναι* zvané (De aedif. IV. 11), ale vlastní národ zatím už vymizel.

Vedle této historie Bastarnů ustupují význam a osudy sourodého kmene Skirů silně do pozadí. Význam Skirů v dějinách východní Evropy je menší a historie jejich velmi nejasná.

Germanský původ Skirů nebyl nikdy sporný, třebas Stefanos Byz. nazývá je Galaty (s. v. *εἰσὶ καὶ Σκίροι Γαλατικὸν ἔθνος*).

---

[1]) Je poučno, jak ještě Strabon VII. 2, 4 hovoří o sídlech Bastarnů. Vyloživ, že Římanům vše, co na východ Labe leží, je vlastně neznámo (srv. citát na str. 139) dodává: *τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἑξῆς, εἴτε Βαστάρναις χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ ἢ Ἰαζύγας ἢ Ῥωξολανοὺς ἤ τινας ἄλλους τῶν Ἀμαξοίκων οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν..... τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ ἀγνόημα καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐφεξῆς προσαρκτίων ἔλεγεν. οὔτε γὰρ τοὺς Βαστάρναις οὔτε τοὺς Σαυρομάτας καὶ ἁπλῶς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου οἰκοῦντας ἴσμεν, οὔθ' ὁπόσον ἀπέχουσι τῆς Ἀτλαντικῆς θαλάττης, οὔτ' εἰ συνάπτουσιν ἀυτῇ.*

[2]) Srv. hlavně knihu *Schmsdorfovu* Germanen in den Balkanländern etc. str. 10—55, a *B. Rappaporta* Die Einfälle der Goten in das röm. Reich. (Leipzig 1899) str. 25 sl., 105.

[3]) Vopiscus v. Probi 18, Zosimos I. 71. (*Πρόβος*) *Βαστέρναις, Σκυθικὸν ἔθνος, ὑποπεσόντας αὐτῷ προσέμενος κατῴκισε Θρᾳκίοις χωρίοις. καὶ διετέλεσαν τοῖς Ῥωμαίων βιοτεύοντες νόμοις.*

[4]) Srv. na př. Excerpta lat. barbari (Eusebios Chr. ed. *Schoene* App. VI. 181 sl.), Epifania (*Ἀγκυρωτός* 113).

Původní sídla zjišťuje Plinius[1]) na severu u Baltického moře, a také jméno vykládá se z jazyka německého.[2]) Ale pozdější osudy jejich nejsou jasné. Z psefismatu Protogenova vidíme, že v III. event. v II. století octli se před Olbií spolu s Galaty. Prošli tedy jako Bastarni zemí slovanskou, než se dostali k Pontu, a mají pro Slovany význam podobný jako Bastarni, jenom menší z toho důvodu, že byli kmenem menším a méně vynikajícím. Co se s nimi však dále na jihu dělo, nevíme. Plinius v I. st. po Kr. uvádí Skiry u dolní Visly (l. c.). Jsou tito Skirové zbytek, z něhož se kdysi část oddělila, míříc k Olbii, či se vrátili olbijští Skirové zpět?[3]) Či dokonce Plinius vypsal jen starý zápis, ač za doby jeho vlastně u Visly už Skirů nebylo? Výklad tento byl by velmi na snadě, ale Skiry v Zakarpatí uvádí ještě pramen IV. století po Kr., veronský Laterculus mezi Rugy a Karpy[4]), a ze Zadunají vtrhli ještě s Hunny a Karpodaky na konci téhož století na Balkán (Zos. IV. 34. Srv. i Sozomenos IX., 5, a Jordanis Get. 265.[5])

Na tomto sporném a slabém základě nelze historii Skirů positivně vyložiti, a vše, co kdo dosud pověděl, jsou jen domněnky a kombinace nedosti zdůvodněné.[6]) Také poměr k Bastarnům zůstává nejasný.

Současně, nebo nedlouho po příchodu Bastarnů, objevili se v Zakarpatí i Gallové.

Gallové v Zakarpatí tvoří problém, jejž někteří, jak jsme viděli (str. 292), řešili tak, že, jsouce vedeni několika zprávami a domysly starých, prohlásili Bastarny za kmen gallský a existenci a stopy zakarpatských Gallů ztotožňovali s existencí a se sledy Bas-

---

[1]) Plin. IV. 97 (27): quidam haec habitari ad Vistlam usque fluvium a Sarmatis, Venedis, Sciris, Hirris tradunt. Müllenhoff Germ. ant. 92 a D. A. II. 87 vykládá Hirry za dittografii (korruptelu jména Skirů).

[2]) *Much* (Sitzb. Anthr. Ges. in Wien 1890, 79) od got. *skeirjai, Skīrōz*, tolik co »lesklí, slavní«. Rovněž dvě jména osobní u Jordana Edica a Hunuulfus (Get. 54). Srv. *Braun* 117.

[3]) Tak *Latyšev* (ЖМНП. 1887, кн. отд. 92), *Sehmsdorf* 9.

[4]) Not. dign. ed. *Seeck* (Berlin 1876) str. 252.

[5]) O pozdějších válkách Skirů na západě srv. Jordanis Rom. 344, 347, Get. 242, 275, 276, 277.

[6]) Srv. *Braun* l. c. I. 117 sl., 122 sl., *Sehmsdorf* l. c. 5, 9. Sem náleží i chybné *Muchovo* spojení Skirů s Ptolemaiovými Sulony a Peukiny (Stammsitze 46 sl., Beiträge 17, 46, cf. *Hirt* tamže 21, 145), a prohlášení jich za hlavní bastarnský kmen. Proti tomu dobře *Braun* 103.

tarnů. Pojal jsem však Bastarny jinak, — jako předvoj hnutí germanských. Nicméně nepochybuji, že také element gallský vnikl, ovšem v menší míře, za Dunaj a do Karpat, a byť se význam jeho pro Slovany nedal měřiti s významem vpádu bastarnského, v historii Slovanů o něm pomlčeti nelze.

Prvním dokladem existence Gallů v zakarpatských končinách je zpráva psefismatu neboli dekretu Protogenova, památky v mnohém ohledu velmi zajímavé. Bohužel se dosud nepodařilo určiti přesně dobu, v níž toto psefisma povstalo. Že památka není starší r. 280, ukazuje význam *Γαλάται*, jenž vešel v užívání teprve po vpádu Keltů do Řecka. Dříve čteme vždy jen *Κελτοί*, *Κελτική*. Kdy však dekret povstal po r. 280, o tom se mínění o tři století rozcházela.[1]) Sám však aspoň o tom nepochybuji, že náleží době starší, ač mezi III. a II. stoletím nesnadno se rozhodnouti. Na III. stol.

[1]) Datování dekretu Protogenova je už od počátku XIX. století předmětem sporů, jejichž historii podrobnou vylíčil *Latyšev* v ЖМНП. 1897 II Класс. отд. 67 sl. První vydavatelé památky *H. Koehler* (Zwei Aufschriften der Stadt Olbia. Petrohrad 1822) a *P. Köppen* (Alterthümer am Nordgestade des Pontus. Vídeň 1823, — překl. ruský v Moskvě 1828 — a Olbisches Psephisma zu Ehren des Protogenes. Vídeň 1803, srv. dále i *Latyševa* Inscriptiones orae sept. I. 30), kladli ji do doby Augustovy a Tiberiovy, *Malte-Brun* do r. 240 až 200 (Nouvelles annales des voyages. 1823, XIX. 135), *Raoul Rochette* do doby Mithridatovy (tamže 274 sl. 282), *Letronne* do I. století př. Kr. (tamže 287), *Niebuhr* před dobu válek Hannibalových (Kl. Schriften I. 387), *Šafařík* do r. 218—201 (SS. I. 436), *Boeckh* před pohromu způsobenou Olbii od Getů v l. 67—50 (CIGr. II. 123), *V. Schmidt* (De fontibus veterum auctorum in enarrandis expeditionibus a Gallis in Macedoniam atque Graeciam susceptis. Berlin 1834 a v článku »Das olbische Psefisma« v Rhein. Mus. für Phil. 1834, IV. 357 sl.) do III. století př. Kr. Pojednání Schmidtovo je nejdůkladnější. Po něm ještě hrabě *Al. Uvarov* (Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale 81. a Изслѣдованія 90) vrátil se k době Augustově, k neurčitě »pozdní« době i *Cuno* (Skythen 353). Nověji vydal dekret znovu *V. Dittenberger* (Sylloge inscr. graec. I. Nr. 248, str. 363), klada původ do poloviny II. století př. Kr., ač na dobro III. stol. nevylučuje, a zejména *V. Latyšev* v Inscriptiones orae sept. I. Nr. 16, str. 30 sl., kde rovněž jako v stati nahoře uvedené (str. 81 sl.) dovozuje z obsahu i charakteru písma, že náleží století III., speciálně do doby let 279—213, kdy existovala galatská říše v Thrákii, a to spíše do poloviny první než druhé. S Latyševem souhlas projevil i *F. Sokolov* (ЖМНП. 1886. Іюль отд. II. 6). Připomněl bych ještě, že do II. století kladli dekret také ti, kdož Galaty jeho ztotožnili s Bastarny, a to na základě domněnky svrchu vyložené, že se Bastarni objevili u Dunaje teprve počátkem II. století. Tak *Zeuss* (Deutschen 61, 127), *Ukert* (Skythien 46 sl.), *Brun* (Черноморье I. 244) a *Müllenhoff* (DA. II. 111). *Mommsen* položil psefisma do doby Mithridatovy (RG. II.[3] 277).

ukazoval by obsah, na II. století známky palaeografické, zejména lunární Σ, které pravidlem náleží době mladší. Starší výjimky jsou řídké, ale formy C užíváno bylo právě dříve v Asii a na Pontu než v Řecku. [1])

Olbia, kolonie miletská založená při ústí Bugu r. 645 (srv. pozn. 2. na str. 226), zmohla se čilým obchodem tak velice, že se stala nejbohatší a nejmocnější řeckou kolonií na severním břehu pontském. Už název *Ὀλβία* tomu nasvědčoval. Za doby Herodotovy byla v rozkvětu. V tu dobu i poměr k barbarům, kteří Olbii obklopovali, byl mírný a přátelský. Jinak však o vlastních dějinách města v V. a IV. století nevíme téměř ničeho [2]) až do doby, kdy podle zprávy Makrobiovy [3]) oblehl Olbii nepřátelsky Zopyrion, patrně totožný s vojevůdcem, jenž byl od Alexandra Velikého ustanoven v Thracii k ochraně severních hranic říše Makedonské. [4]) Útok Zopyrionův připadá na některý rok po skončení Alexandrovy výpravy proti Getům, tedy po r. 335, ale přesněji jej určiti nelze. [5]) Skončil se ostatně zahynutím vojevůdcovým ve Skythii.

Ačkoliv Olbia útoku odolala, přece se od doby té položení její změnilo. Město, odedávna proslulé bohatstvím, počalo lákati k sobě zraky různých kmenů barbarských, kteří se počali objevovati při dolním Hypanu a Borysthenu, a brzy mu nastávaly chvíle kruté. Bránilo se neustále útokům nepřátel — jednou zbraní, po druhé zlatem. A zlatem častěji. Ale útoky neustávaly a město, kdysi tak šťastné a mocné, vůčihledě chudlo. Opevnění pustla, počet obhájců řídl a obecní poklady se prázdnily; nebylo již

---

[1]) *Boeckh* CIGr. I. 85*a*, II. 123, *Reinach S.* Traité d'épigraphie grecque (Paris 1885) 207.

[2]) K dějinám Olbie srv. hlavně výbornou monografii *V. Latyševa* »Изслѣдованія объ исторіи и государственномъ строѣ города Ольвіи« uveřejněnou v ЖМНП. 1887 I—IV. класс. отд., jíž se dále budeme častěji dovolávati.

[3]) Macrobius Saturn. I. 1, 43: Borysthenitae obpugnante Zopyrione servis liberatis dataque civitate peregrinis et factis tabulis novis hostem sustinere potuerunt. Srv. bližší výklad u *Latyševa* l. c. 62.

[4]) Thraciae praepositus (Curtius Rufus X. 1, 43), praefectus Alexandri in Scythia (Justin XII. 1, 4), praefectus Ponti ab Alexandro relictus (Justin XII. 2, 16).

[5]) Srv. *Latyšev* l. c. 65, *Müllenhoff* klade záhubu Zopyrionovu ve Skythi. do r. 327—326 (DA. III. 139), *Niese* (Gesch. der griech. und maked. Staaten. I. Gotha 1893, 171) k r. 326—325, *Droysen* (Gesch. des Hellenismus I.[2] 394) k r. 331, tak i *Latyšev* l. c.

jmění na odvrácení hrozících nebezpečí a spása města neležela již v síle obce, nýbrž jen ve vlastenectví a jmění jednotlivců. Tento úpadek Olbie zachycuje krásně dekret na sloupu mramorovém, postaveném od města v čest a na památku občana Protogena, jenž v podobné těžké době rodné město vlastním jměním chránil, restauruje na svůj náklad hradby a vypláceje barbarům těžké výkupné. Při tom se v dekretu, jenž se dnes chová ve Veřejné bibliothéce v Petrohradě, dočítáme nových zajímavých zpráv o národopisných poměrech okolí olbijského.[1]) Dovídáme se totiž, že útokem na město hrozili spolčení Galaté a Skirové s jedné strany, s druhé Skythové, Thisamaté a Saudaraté. Zejména první nepřítel byl asi silný (*δύναμιν συνῆχθαι μεγάλην*), neboť pojal

[1]) Příslušná část dekretu zní takto:

ἔτι δὲ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ πρὸς τὸμ ποτ[α]
μὸν τῆς πόλεως ἀτειχίστου ὄντος, τοῦ τε κα[τὰ]
τὸν λιμένα παντὸς καὶ τοῦ κατὰ τὸ πρότερ[ον]
ὑπάρχον ἰχθυοπώλιον, ἕως οὗ ὁ ἥρως ὁ Σωσίας,
τῶν δὲ αὐτομόλων ἐπαγγελλόντων Γαλά
τας καὶ Σκίρους πεποιῆσθαι συμμαχίαν καὶ δύ
ναμιν συνῆχθαι μεγάλην καὶ ταύτην τοῦ χει
μῶνος ἥξειν ἐπαγγελλόντων, πρὸς δὲ τού
τοις Θισαμάτας καὶ Σκύθας καὶ Σαυδαράτας ἐπι
θυμεῖν τοῦ ὀχυρώματος, δεδιότας ὡσαύτως καὶ
αὐτοὺς τὴν τῶν Γαλατῶν ὠμότητα, καὶ διὰ
ταῦτα πολλῶν ἐχόντων ἀθύμως καὶ παρεσκε
ἀσμένων ἐγλείπειν τὴμ πόλιν, ἅμα δὲ τῶι καὶ
ἄλλα γεγενῆσθαι ἐλαττώματα πολλὰ
κατὰ τὴν χώραν, ἐφθάρθαι μὲν τὴν οἰκετεί
ἀν ἅπασαν καὶ τοὺς τὴμ παρώρειαν οἰ
κοῦντας Μιξέλληνας οὐκ ἐλάττους ὄν
τας τὸν ἀριθμὸν χιλίων καὶ πεντακοσίων,
τοὺς ἐν τῶι προτέρωι πολέμωι συμμαχήσαντας
ἐν τῆι πόλει, ἐγλελοιπέναι δὲ πολλοὺς μὲν
τῶν ξένων, οὐκ ὀλίγους δὲ τῶμ πολιτῶν ὧν ἕ
νεκεν συνελθὼν ὁ δῆμος διηγωνιακὼς καὶ τὸν
κίνδυνον τὸμ μέλλοντα καὶ τὰ δεινὰ πρὸ ὀ
φθαλμῶν ποιούμενος παρεκάλει πάντας
τοὺς ἰσχύοντας βοηθῆσαι καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν ἐκ
πολλῶν ἐτῶν τετηρημένημ πατρίδα ὑποχεί
ριον γενομένην τοῖς πολεμίοις, οὐδενὸς δ' ἐπιδι
δόντος ἑαυτὸν οὔτ' εἰς ἅπαντα οὔτ' εἰς μέρη ὧν
ἠξίου ὁ δῆμος, ἐπηγγείλατο αὐτὸς κατασκευᾶν
ἀμφότερα τὰ τείχη καὶ προθήσειμ πᾶσαν τὴν
εἰς αὐτὰ δαπάνην. . . .

strach nejen Olbijany (ti valem prchali) ale i jmenované okolní kmeny skythské a sarmatské, kteří se chtěli ohroženého města zmocniti, aby se v něm mohli brániti proti Galatům. Skiry už známe, o Galaty psefismatu vede se stálý spor. Od doby Zeussovy a ještě více od vydání příslušné práce Müllenhoffovy vztahuje se totiž zpráva dekretu hojně na germanské Bastarny, omylem označené »Galaty«, a slouží za další doklad příchodu Bastarnů a Skirů ku břehům pontským.[1]) Důvody, jež se pro to stále opakují, jsou hlavně dva: 1. spojení s germanským kmenem Skirů a 2. to, že na počátku II. století před Kr. zahrnoval se celý sever Evropy, pokud nespadal do Skythie, pode jméno Keltiky (*Κελτική*) a bylo tudíž zcela přirozeno, že všichni kmenové, kteří z Keltiky vycházeli, zváni byli Kelty nebo Galaty, ať byli třebas národnosti jakékoliv. Jméno Germanů vešlo ve známost teprve počátkem I. století př. Kr. po válce s Cimbry a Teutony.[2])

Uznávám plně váhu obou důvodů, zejména druhého. Ale naproti tomu musíme uznati, že olbijští měšťané slyšeli jména nepřátel od přeběhlíků (*τῶν δὲ αὐτομόλων ἐπαγγελλόντων*), tedy patrně jména skutečná, jimiž se sami nazývali. V dekretu nemáme před sebou dílo historika, jenž seděl v Římě nebo v Athénách, a píše o severních barbarech, připsal je jako na př. Polybios nebo

---

[1]) *Zeuss* (Deutschen 61 sl., 128), *Duncker* (Origines Germ. Berlin 1840 I. 80), *Ukert* (Skythien 46), *Brun* (Черноморье I. 244), *Müllenhoff* (DA. II. 110) *Sehmsdorf* (Germanen 4 sl.), *Furtwängler* (Intermezzi 1896, 59), *Rappaport* (Einfälle der Goten 25), *Bremer* (Ethnographie 46).

[2]) Že vskutku celý sever Evropy od západních břehů až po hranici Skythie (ovšem blíže neznámou) zván byl *Κελτική*, svědčí už Herodot, jemuž kraj Keltů sahal patrně až k podunajským Skythům, pak Plutarch (Marius XI., ač znal již Germanii, srv. Vita Caesaris LVIII.) a Dionysios Halikarnasský (VII. 70, XIV., 1; 2), ač také dí, že Keltika dělí se Rýnem na dvě části, z nichž východní, sahající ke Skythům, Thrákům a k Hercynskému lesu sluje *Γερμανία*. Ba i celý obydlený svět dělí na tyto čtyři části *Κελται*, *Σκύθαι*, *Αἰθίοπες*, *Ἰνδοί* na př. Eforos ve svém popisu Evropy (u Strabona I. 2, 28), Skymnos (165), Aristoteles (*περὶ κοσμοῦ* III.), Diodor (II. 43, 47). A ještě Strabon, ač mu také pojem Germanie ležící mezi Rýnem a Skythií byl znám (II. 5, 30; VII. 1, 1; VII. 2, 4), přece připomíná (I. 2, 27), že jako národové na severu zvali se úhrnným jménem Skythů nebo Nomadů, tak zase na západě jménem Keltů. Jméno Germanů přišlo ve známost Římu teprve v letech 90—73 př. Kr. (*Bremer* Ethn. 6) a teprve Caesar rozlišuje jím určitě národ německý proti kmenům gallským. Do starověké literatury zavedl jméno to a pojem první Poseidonios z Apameie (125—40) v Dějinách, jež psal jako pokračování Polybia. Patrně v líčení bojů s Cimbry a Teutony (*Müllenhoff* DA. II. 153 sl.).

Plinius na vrub dříve už známých Galatů, nýbrž zápis zprávy přeběhlíků a zvědů, v němž musíme očekávati jména bezprostředně slyšená a tedy správná. Výbojníci sami se patrně zvali Galaty a nebyli tudíž Germani, a nemohli býti totožni s Bastarny, pokud tyto máme za kmen germanský. Tomu nasvědčuje zřejmě i syntaktické spojení jména Galatů a Skirů spojkou *καί* (*Γαλάτας καὶ Σκίρους*), jež ukazuje na dva různé pojmy souřadné a ne na pojem nadřaděný a podřaděný. Neboť se stanoviska Zeussova nebo Müllenhoffova i Skirové musili býti v očích Řeků »Galaty«. Za těchto poměrů umělý výklad olbijských Galatů za Germany mohli bychom přijmouti jedině tehdy, kdyby v Podněstří a Pobuží existence Gallů nebyla jinak prokázána. A tomu tak není, jak ihned vyložím. Z důvodu toho nemohu se odhodlati, abych přijal výklad Müllenhoffův, třebas konec konců není nemožný, a trvám při výkladu, jenž v Galatech psefismatu vidí Gally skutečné ad hoc spojené s germanskými Skiry.[1])

Že však Gallové vnikli za Dunaj a Karpaty, svědčí mimo dekret s našeho hlediska ještě několik starých jmen topografických a ethnologických původu gallského. Mezi městy (*πόλεις*), jež jmenuje na řece Tyru Ptolemaios (III. 5, 15; III. 10, 2, 5) je na jisto gallské aspoň *Καρρόδουνον*, a na dolním Dunaji před deltem *Νοουιόδουνον* (Noviodunum) a kdesi nedaleko ústí *Ἁλιόβριξ*.[2])

---

[1]) Za Gally je pokládají *Schmidt* (Rhein. Mus. 1836, IV. 368.), *Grote* (Griech. Geschichte VI. 800), *Dittenberger* (Sylloge 363), *Latyšev* (Изслѣдованія 81), *Braun* (Разысканія I. 101), *Veselovskij* (Изв. отд. русс. яз. 1900, I. 20), *Much* (Stammsitze 35).

[2]) Karrhodunon uvádí Ptolemaios ještě jednou (III. 11, 14) na severozápadě Sarmatských hor (Malých Karpat) a na severovýchod od lesa Luny nad Kvady s mathematickým určením délky a šířky 42° 40′: 51° 30′. Snad je to však jen jedna a tatáž osada v Povislí uvedená omylem dvakráte. Srv. mé Starov. Zprávy 117 a dále pozn. 1 na str. 316. Jméno Novioduna je časté. Osada Aliobrix v kraji Britolagů uvedena je vedle Novioduna pouze v jednom kodexu Ptolemaiově (*K. Müller* Ptolem. I. 468) a to Vatikánském (X.) v přípisku: »*ἀπέναντι Νοουιδούνου πέραν τοῦ Δανούβεως ποταμοῦ ἐστὶ πόλις τῶν Γόυθων Ἁλιόβριξ.*« Přípisek je pozdní a označuje Aliobrix za město Gothů. Nicméně z výkladu jména samého nemůže býti pochyby, že je původu gallského, jakož i jméno Britolagů. (Srv. *Müller* l. c., *Braun* Разысканія I. 128, 206 sl., *Much* Stammsitze 35, Mitth. anthr. Wien 1890 Sitzb. 78, Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XVII. 35, Zs. f. d. Alterth. 1895, 48 o jménu Britolagů, *Tomaschek* Sitzungsber. Akad. Wien. 1889, 6.) *Braun* l. c. 207 má i *Μαιτώνιον* a *Ἥρακτον* za jména gallská, *Ουϊβαντανάριον* vykládá Much z gallštiny i germanštiny (Mitth. anthr. l. c.).

K nim snad možno připojiti i jméno jezera »Keltského« v deltě dunajském (*Κέλτρος λίμνη*) v Lykofronově Alexandře [1]). Dále se v samých Karpatech objevují i kmenové se jmény rázu gallského nebo přímo označení jako Gallové. Patří sem snad Volci Tektosagové, kteří podle zprávy Caesarovy (B. G. VI, 24) seděli kolem lesa Hercynského: (itaque ea quae fertilissima Germaniae sunt loca circum Hercyniae silvam . . . Volcae Tectosages occupaverunt atque sibi consederunt), a to z důvodu, jejž ihned ještě vyložím. Hercynským lesem rozuměl Caesar celý pás horských zalesněných hřbetů od pramenů Dunaje až po východní část Karpat [2]). Patří sem dále určitěji lokalisovaní Cotini, sedící původně kdesi v severních částech Moravy [3]), kmen, jejž Tacitus přímo označuje za kmen gallský, pravě, že hovoří gallským jazykem (Tac. G. 43: Cotinos gallica, Osos pannonica lingua coarguit non esse Germanos), dále Ptolemaiem na severní svahy Karpat umístění Ombroni a Teurisci (*Ὄμβρωνες* III. 5, 8; *Τευρίσκοι* III. 8, 3) se jmény gallskými [4]), k nimiž snad [5]) možno připojiti i podkarpatské Anarty (*Ἄναρτοι* Ptol. III. 8, 3, Anartes Caesar B. G. VI. 25), a konečně Britolagové (*Βριτολάγαι* Ptol. III. 10, 7) na sever od delta dunajského, kmen se zjevně gallským jménem [6]), v jehož území ležela i neméně gallská osada Aliobrix. Rovněž dlužno uvésti, že se nověji řada jmen řek karpatských a haličských vykládá z gallštiny, na př. Orava, přítok Váhu, Laborca, přítok

---

[1]) Srv. v komm. Tzetzově *Κελτικὴ λίμνη* 186, 189.

[2]) Caesar BG. VI 24. Huius Hercyniae silvae latitudo novem dierum iter expedito patet . . . Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauricorum finibus rectaque fluminis Danuvii pertinet ad fines Dacorum et Anartium.

[3]) Tak je umísťuji podle zprávy Tacitovy (l. c.) i Ptolemaiovy (II. 11, 10), při čemž Ptolemaiovy *Κῶγνοι* vykládám za korruptelu z *Κῶτνοι*, *Κοτῖνοι*. Srv. *L. Niederle* »O počátcích dějin zemí českých« (Praha 1900) 11 sl. Cotini teprve později sestoupili tlakem pohybu germanských kmenů přes Karpaty do Slovenska a k Dunaji. Podle Müllenhoffa (DA. II. 324, 334) kladou se sídla jejich obvykle už původně do slovenského Podkarpatí na Hron (tak na př. *Much* Stammsitze 12, *Domaszewski* Die Marcus-Säule ed. *E. Petersen*, München 1896, 108, 113, *Braun* Разысканія I., 45 a mnozí jiní).

[4]) Srv. *Braun* Разысканія I. 152.

[5]) Gallský původ Anartů dokazuje na př. *Braun* Разысканія I. 153. Více o nich srv. dále v kap. X. při výkladu Ptolemaiových Anartofraktů.

[6]) Tak řada rukopisů (též *Βριττόλαγαι*, *Βριτολάγγαι*, *Βριτόλαγαι*). Dva rukopisy, Milánský *D* (Müllerův *S*) a Florentský Laurent. XXVIII. (Müller *Q*) mají snad lepší původní čtení *Βριτογάλλοι*. *Much* emenduje *Βριτοδάγοι* — *εὐμενεῖς* od kelt. **dagos*, ir. *dag* — dobrý. (Zs. f. d. Alterth. 1895, 48.)

Tisy, Wiar, přítok Sanu, Nida, Raba, přítoky horní Visly, Ropa, přítok Visloky, San, Mień, Mroga a j.[1]). Avšak potvrzení této domněnky nutno přece ještě vyčkati. Zato data svrchu uvedená, pocházející z doby od I. stol. před Kr. do II. stol. po Kr., zůstávají zřejmým dokladem existence Gallů v Karpatech a přilehlém pruhu Zakarpatí, jakož i v Bessarabii[2]). A nelze pochybovati, že jména ta existovala tam už v době starší, a sice už před Kr. Bylyť by nám římské prameny od doby, kdy římské panství dostihlo Dunaje a vniklo i za Dunaj, zajisté donesly zprávu, kdyby byl teprve později nějaký gallský kmen sem přišel a se usadil. Ale o nějakém pozdějším příchodu gallských kmenů sem nedovídáme se ničeho. Naproti tomu víme dosti o tom, že velké pohyby gallských kmenů dály se v průběhu VI.—III. století př. Kr. a že pohyby ty nezůstaly omezeny jen na západ (Britannii) a jih Evropy (Hispanii a Italii), nýbrž že přenesly se ve století IV. a III. i na východ.[3]) K těmto pohybům východním náleží předně zpráva o keltském poselství, jež se r. 335 objevilo v ležení Alexandra Velikého, válčícího na Dunaji proti Getům, dále zprávy o vpádu Galatů r. 281 do Thrakie, kde byli od nich Getové a Triballové poraženi, o založení státu Tylského v Thrakii r. 278, o vpádu do Řecka r. 279, kdy pod Brennem pronikli k Delfům, a na konec zprávy o založení říše Galatské v Malé Asii r. 276.

Nepochybuji nikterak, že k těmto pohybům východním dlužno připojiti i objevení se gallského živlu při Karpatech a Pontu. A dovídáme-li se v době, kdy římský obchod a moc pronikají vítězně i za střední a dolní Dunaj, o osadách v Podněstří, o kmeni

---

[1]) Srv. *Braun* Разыскания I. 156 pozn. 1., *Pogodin* Ист. слав. пер. 96, 103, *Rozwadowski J.* Studya nad nazwami rzek słowiańskich. I. (Rozprawy wydz. hist. Akad. Krak. T. XLIII), Ze studjów nad nazwami rzek słowiańskich. Odbitka z książki »Almae matri Jagiellonicae etc.« Lvov 1900. (Srv. však o tom dále str. 315). Zde se mi hodí podotknouti, že i ve jménu Haliče viděli jméno Galatů (také města Galace), tak už *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 304), *Rawlinson* (Hist. of Herodotus III. 150, srv. Зап. Од. VII. 241), *Partyckyj* (Ист. Галичини I. 294) a nejnověji i *Braun* (Разыскания I. 166 sl. Srv. zamítnutí *Brücknerovo* v Arch. sl. Phil. XXIII. 216). Jméno Halič, rovněž jako Podhalie, Podhalan souvisí patrně se sl. *hala* značícím podle *Karłowicze* (Słownik gwar polskich, Kraków 1901 s. v.) v ústech lidu karpatského »vysokou lysou horu a pastviska na vrcholu hor«. I samy Tatry vůbec lid nazývá »*hále*«.

[2]) Odtud i název *Κελτοσκύθαι* u Plutarcha (Marius XI) a Strabona (XI. 7, 2).

[3]) Srv. o nich na př. *Müllenhoffa* DA. II. 269—282.

Britolagů v Bessarabii a osadě Aliobrix tamže, — vesměs s jmény rázu gallského, — pak můžeme, i když zprávy o Galatech psefismatu docela ostavíme stranou, existenci Gallů v Zakarpatí a příchod jejich v době IV.—III. století míti za dostatečně odůvodněné. Může býti spor jen o to, odkud sem přišli, zda jsou to výstřelky proudu, jenž se z Uher obrátil na Balkán a v Tyle se soustřediv [1]), podnikal odtud výpravy na různé strany, čili proudu, jenž od Dunaje bral se přímo na Karpaty a pronikl i na sever od hor. Podunajští Gallové (Britolagové) a s nimi i Galati olbijští mohli přijíti s obou stran a za dnešního stavu pramenného materiálu jest asi nemožno vysloviti se pro jeden směr určitěji [2]) a to tím méně, že povstání Protogenova dekretu není chronologicky zjištěno (srv. napřed str. 304). Ale Gallové karpatští a dněsterští, pokud se zde dají zjistiti, přišli sotva od dolního Dunaje a z Thrakie. Ti se sem dostali patrně přímo od západu, neb jihozápadu. Tomu nasvědčuje souvislý řetěz gallského osídlení, který můžeme stopovati ve zprávách historických i v nomenklatuře od Karpat přes Moravu, Čechy k Dunaji, a také celá historie a přechod jména *Volků* ke Germanům ve formě **Walhōz* a od těch opět k Slovanům ve formě Волъхъ — Влахъ (v let. Kijevském Волохове, Волъхове, Волъхва) ukazuje podle vší pravděpodobnosti, že velký gallský kmen Volků neseděl jen na západě lesa Hercynského [3]), nýbrž od západu zasahal až do Karpat, nezahrnuje ovšem v době pouze Tektosagy, nýbrž i kmeny jiné, výše jmenované. Přešlo-li jméno Volků ke Germanům a od těchto k Slovanům, jak přijímám podle Müllenhoffa zamítaje jiné pozdější výklady [4]), pak se to mohlo státi přirozeně

[1]) Město slulo *Τύλη* (Polybios l. c.) nebo *Τύλις* (Stef. Byz. s. v.) a leželo na východ od Kazanlyka, kde se nalézá vesnice Tulovo a kde celá kotlina sluje Tulovsko pole. Srv. *Jireček* ČČM. 1876, 686—691, Zprávy zas. král. č. spol. nauk 1876, 280, a Cesty po Bulharsku (Praha 1888) 150. — Stát Tylský zničen byl povstáním Thráků r. 213.

[2]) V olbijských Galatech viděli výpravů Gallů thráckých *Schmidt* a *Latyšev*, na Skordisky pomýšleli *Boeckh* a *Dittenberger*. Viz citáty napřed na str. 304 v pozn. 1. *Braun* (Разыскания I. 129 sl.) svádí vše do proudu »pochodu Sigovesova« na východ, tedy jednoho pohybu, jejž určuje časově k r. 400 př. Kr. *Niebuhr* (Opuscula I. 385) Galaty psefismatu měl za keltické Cimbry zahnané Sauromaty od břehů Maiotského moře.

[3]) Doplňuji tím svůj výklad ve spise »O počátcích dějin zemí českých« 14, kde hovořím o sídlech Tektosagů.

[4]) Srv. *Müllenhoff* DA. II. 89, 279. Podobně soudí *Streitberg* (Urgerm. Gramm. 136), *Bethge* v *Dieterově* Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte I. 176, *Meyer* (Zs. f. d. Alterth. 1901, 123), *Bremer* (Ethnographie 45), *Toma-*

jen na prostranství, na němž se všichni kmenové stýkali, a to bylo území karpatské. Zde seděli Bastarni už od IV.—III. století, sem vnikli v IV.—III. století Gallové a zde u Karpat seděli též Slované, jak ostatně toto přijetí samo dosvědčuje. Slované by byli sotva přejali od Němců název pro národ, který by byl seděl kdesi daleko a který by byl úplně stranou bezprostředního styku. Patrně byla celá řada gallských kmenů sedících kolem lesa Hercynského zahrnována od Germanů a Slovanů pod společné jméno Volků; Tektosagové, Cotini, Teurisci, Ombroni, snad i Anarti byla asi speciální jména kmenová, jinak všichni byli sousedům svým Volky, *Walhōz, *Volchi. To připustiti musíme. Jinak by bylo těžko přijmouti výklad Müllenhoffův. Neboť bychom si věru sotva mohli vysvětliti, jak jméno Volků Tektosagů, sedících podle Müllenhoffa kdesi nad Sálou a Mohanem[1]), mohlo se rozprostříti jako význam pro Gally po celém Slovanstvu — a dále, jak mohlo přejíti u Slovanů ve význam označující Romany. To lze po mém soudu přirozeně vysvětliti jedině výše uvedenou představou, v níž kmenové Volků v Pokarpatí hraničili na severu se Slovany, ale ovšem tak, že na dotykové hranici seděly mezi Slovany ostrovy německých kmenů bastarnských od Visly po Prut, které svou mocí, svým významem a vlivem jméno Volků ve formě německé sousedům slovanským předaly. Tak také pochopíme, proč Slovanům pojem **Volchi* stal se zároveň pojmem kmenů na jihu dole pod Karpaty bydlících, proč Slované, když později na svém postupu k střednímu Dunaji setkávali se v Zadunají s Kelty buď již z části romanisovanými nebo stojícími pod mocí římskou, přenesli přirozeně jméno *Vlachů*

---

schek (Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 128, 111), *Kossinna* (Zs. f. Volkskunde 1896, 7), *Braun* Разысканія I. 165 a mnozí jiní, ze slavistů především *Miklosich* (Denkschr. Akad. X. 256, XII. 1, Lex. palaeosl. 68, Etym. W. 393), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 11), *Brückner* (Bibl. Warsz. 1900, Luty 211, Kwartalnik hist. XIV. 1900, 300). Nověji *V. Kętrzyński* prohlásil název Vlach za jméno slovanské, jemuž v parallele stojí Lach, Čech, ale výkladu dotvrzujícího nepodal (Volcae Tectosages a Włach, Włoch. Krakov 1901. Rozpravy Akad. Umiejęt. Wydz. hist. filozof. T. XLII.) Také *Ed. Bogusławski* má chybně jméno Vlach za slovanské, z něhož povstalo teprve zlatinisované *Volca* (Historya Słowian II. 265, Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian. Krakov 1901, 76; srv. něm. vydání v Berlíně 1902, 108). Bogusławski ostatně z Vlachů odvádí i Lugie a Lachy polské.

[1]) *Bremer* l. c. 45, soudí, že Volci neseděli v Durinsku, ale severně od Sudet, od Lužice do Haliče, ovšem na základě důvodů, o jejichž slabosti viz dále na str. 315.

na kmeny vůbec Římem ovládané nebo romanisované, a proč už v tradici, která povstala po zničení říše Dácké r. 106 po Kr., přeneseno bylo jméno Vlachů na Římany a později na všechny Romany a Italy.

Že styk Bastarnů s Gally padal aspoň před konec III. století, svědčí nejen svrchu uvedená kombinace historických pramenů, ale i to, že jméno Volk prodělalo také ještě v germanských ústech přechod *k* v *h* a přešlo tedy do germanštiny dříve, než v ní tato hlásková proměna dokonána. O její absolutní chronologii jednali jsme nahoře (str. 297 sl.). Není ji možno positivně vymeziti, ale negativně možno přece říci, že byla hotova asi dvě století před Kristem. [1]) A byli to opět germanští Bastarni, kterým ji musíme přičísti právě tak, jako přechod jména Karpat v Harfađa, nebo Danuvia v *Dōnawī — z důvodů už nahoře vyložených. Gotové, jak se obvykle po Müllenhoffovi [2]) soudí, zprostředkování provésti sotva mohli; v době, kdy Gotové vstoupili mezi Slovany nebylo již Volků v slovanském sousedství. Proto myslím, aby se gotské prostřednictví nahradilo bastarnským.

Přijali-li Slované skrze ústa německých Bastarnů název pro Gally způsobem právě vyloženým, předpokládajícím rozšíření jména Volků od západu lesa Hercynského (Tektosagové) až po východ (Cotini, Ombroni, Teurisci, Britolagové, Anarti?), pak nepochybuji, že tito jednotliví kmenové gallští jsou části Volků, posunuté sem přímo východním pohybem ve IV.—III. stol.[3]), a že nejsou výstřelky, které by se byly sem snad dostaly teprve od jihu z Balkánu přes dolní Dunaj poříčím Serethu, Prutu a Dněstru. Příčinou pohybů gallských k Dunaji a do Karpat byl asi tlak Germanů, kteří už v VI. století z končin při dolním Labi, Veseře a Odře postupovali

---

[1]) Kdyby bylo možno vykládati Caesarova slova v Bell. Gall. VI. 24 s *Much*em (Beiträge XVII. 63, Stammsitze 63) v tom smyslu, že se dostali k Hercynskému lesu teprve proudem velkého stěhování Sigovesova, a toto stěhování vskutku, jak se dříve dálo, datovati počátkem IV. stol. př. Kr., měli bychom pro přechod Volka — *Walh termin úže vymezený. Ale obé je dnes naprosto pochybné, zejména chybí věrohodnost Sigovesově výpravě. My dnes nepochybujeme, že Keltové na př. v Čechách seděli už dávno před IV. stoletím (*Niederle* O počátcích dějin zemí českých 6 sl., 48; srv. Č. Čas. Hist. 1901, 204 a 1902, 203).

[2]) *Müllenhoff* DA. II. 89, 279.

[3]) *Bremer* se domnívá, že Cotini a Teuriskové seděli v Karpatech už odedávna (Ethn. 44), což konec konců není nemožné, ač pro náš výklad vedlejší. Sám však nemyslím, že to prokázal.

k jihu a zejména ve IV. a III. stol. počali se úsilovně tlačiti na brány lesa Hercynského. Jejich tlaku ustupovali na západě kmenové gallští za Rýn a přes Dunaj do Helvetie, a před týmž tlakem uchýlily se i velké části Volků k Dunaji do Karpat a na Podněstří.[1]) To se mi zdá býti nejpřirozenějším výkladem pramenů, jež jinak jen nejasně hovoří. Živel gallský v Zakarpatí nemám tedy za výstřelek dunajského proudu, ale proudu hercynsko-karpatského. Působením jeho nastalo v Zakarpatí v průběhu IV.—III. století silnější míšení starého domácího obyvatelstva s novými živly. Ze severu tlačili se sem první Germani — poznali jsme, že první Bastarni objevili se tu po době Herodotově a před r. 230 — a od západu z Moravy nebo od horní Visly postoupily sem zástupy Gallů, puzených rovněž tlakem Germanů sestupujících asi po Odře, Labi a dále k jihu. Odtud nastalo ono míšení, o němž máme i historické zmínky (srv. str. 300), odtud roztříštění Němců na řadu od sebe oddělených kmenů, tvořících ostrovy mezi Vislou a dolním Dunajem, slovem, odtud onen národnostně pestrý a jinak těžko pochopitelný obraz Zakarpatí, který na základě starších zpráv sestavil ve II. stol. po Kr. Ptolemaios a v němž s údivem spatřujeme konglomerát jmen kmenů gallských, germanských, dáckých a slovanských. Bude někdy těžkou, ale vděčnou úlohou polských archaeologů, aby do této směsice vrhli za pomoci archaeologie světla aspoň v té míře, v jaké se to podařilo v Čechách.

Jedině s tohoto hlediska mohl bych také přijímati nové pokusy, které vykládají zakarpatskou nomenklaturu z gallštiny[2]). Nikdy však nemohu souhlasiti s hypothesí, s kterou se nedávno Otto Bremer vytasil a která hrozí opět návratem těch dob z minulého století, kdy se vše v Evropě prohlašovalo za keltské, kdy na př. Parrot skoro celou listinu Ptolemaiovy Sarmatie vykládal kelticky, nebo ještě Keltsch vykouzlil v Slezsku sedm keltských království.[3]) Bremer se domnívá, že se stará původní oblast keltská

[1]) Sem patrně patří i zpráva Plutarchova (Camillus XV.), kde vykládá o postupu Gallů za Ripajské hory (zde patrně Karpaty): *οἱ δὲ Γαλάται τοῦ Κελτικοῦ γένους ὄντες ὑπὸ πλήθους λέγονται τὴν αὑτῶν ἀπολιπόντες οὐκ οὖσαν αὐτάρκη τρέφειν ἅπαντας ἐπὶ γῆς ζήτησιν ἑτέρας ὁρμῆσαι. μυριάδες δὲ πολλαὶ γενόμενοι νέων ἀνδρῶν καὶ μαχίμων ἔτι δὲ πλείους παίδων καὶ γυναικῶν ἄγοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸν βόρειον Ὠκεανὸν ὑπερβαλόντες τὰ Ῥιπαῖα ὄρη ᾤκησαι καὶ τὰ ἔσχατα τῆς Εὐρώπης κατασχεῖν.*

[2]) Srv. napřed pozn. 1. na str. 310.

[3]) *Parrot J. L.* Versuch einer Entwickelung der Sprache, Abstammung, Geschichte etc. der Liwen, Lätten, Esten mit Hinblick auf einige benach-

rozkládala ze západní a jižní Germanie na východ až k Dněpru (sic!), zatím co Germani seděli mezi dolním Labem a Odrou a Slovani kdesi na východě, nedotýkajíce se Germanů. Slované i Germani byli prý v prvé době svých dějin pod panstvím Keltů. Důvodem této hypothese jest mu domněle gallský ráz jmen Sály, Labe, Viaduy (jméno Odry u Ptolemaia *Οὐιαδούα*), Visly, Danastru, Danapru, ba i jména Neurů.[1]) Vše je mu gallské. Ale takovým způsobem ocitli bychom se brzo u absurdních konců. Neboť co jiného vyplývá z těchto, bohudík spolehlivě nedoložených hypothesí? Na západ dolní Odry Slovany vésti nesmíme, tam byli Germani, od Sály přes Labe, Lužici, Slezsko, Polsko až k Dněpru seděli Bremerovi Gallové, na sever od dolního Bugu, pramenů Němna a levého břehu Pripeti je už nomenklatura celá prusko-litevská, za Berezinou a Dněprem narážíme zase na stará sídla finská, — kde by zbylo místa pro rozvíjející se velký pranárod slovanský? Pravím ‚velký' bez ostychu proto, že, soudíme-li analogicky z celého vývoje Germanů, musíme Slovany uznati v stejné době aspoň také za stejně silné; vždyť jich je dnes na 139 millionů a Němců na 85 — tedy o třetinu více. A vizme jen, jak mohutně vstupují Germani do historie už v V.—I. století př. Kr.!

Všechny tyto úvahy vedou mne nejen k zamítnutí hypothese Bremerovy s hlediska čistě historického — s linguistického byly jeho domnělé gallismy zamítnuty[2]) také s jiných kompetentnějších stran —, ale i ke skepsi ke všem novějším výkladům zakarpatské nomenklatury z gallštiny, třebas by jejich autoři neměli na mysli fantasie obdobné Bremerově.[3]) Jen z části, místy a jen na základě

---

barten Ostseevölker. Stuttgart 1828, 74, 97 sl., *Keltsch*, Keltische Königshöfe in Schlesien. Oels 1879.

[1]) *Otto Bremer*. Ethnographie der germ. Stämme (aus dem *Paul's* Grundriss der germ. Phil.), Strassburg 1900, 41, 46 sl., 53. Vislu z gallštiny vykládá též *Veselovskij* (Изв. отд. русс. яз. V. 1900, 1, 15; srv napřed str. 28).

[2]) *Brücknerem* v Arch. sl. Phil. XXIII, 216. Srv. také, co jsem o výkladu jmen řek odvozených z kořene *dan* připomenul nahoře na str. 20 a jak vykládám jméno Neurů (str. 268).

[3]) Sem patří uvedené na str. 310 stati *Rozwadowského*, pak domněnky *Brauna* a *Pogodina* (Из ист. слав. пер. 96). Tento vedle svrchu uvedených karpatských řek i v systemu vislanského Bugu vidí řadu názvů gallských (Brok, Livec, Siderka, Lek, var. Lyk), ale ovšem opatrně připomíná: »случайныя-ли это созвучія или и здѣсь замѣшаны передвиженія кельтовъ, сказать не рѣшаюсь« (l. c. 97). Rovněž *Penka* (Mitth. anthr. Wien 1897) vykládal, že v Slezsku mezi pradávným prařeckým osídlením a pozdějším slovanským seděli Gallové (v článku »Zur Paläethnologie Mittel- und Südeuropas« 52).

svrchu vyloženém — domnívám se — bude lze zakarpatskou nomenklaturu vyložiti z gallštiny. Častěji půjde však jen o deriváty z kořenů, jež byly v době, kdy jména povstávala, společné větším jazykovým oblastem, než byla oblast gallská. Ba nedivil bych se, kdyby se jednou ukázalo, že i stopy, jež snad zbudou, byly klamné. Neboť jistým zůstává jen to, že Gallové při svém postupu na východ vnikli do Karpat; přechod jejich za Karpaty do Povislí, k Sanu a hornímu Dněstru je už spojen s pochybnostmi.[1])

Podle výkladu právě podaného objevili se Gallové v Zakarpatí v nepoměrně menší míře než-li Germani, zejména němečtí Bastarnové. Po svém příchodu soustředili se v několika hrazených městech, jejichž jména, jsou-li gallská, zachoval Ptolemaios, a patrně podléhali nadvládě Bastarnů, jak nasvědčuje síla těchto a řada knížat a vůdců bastarnských, kteří odsud vodí vojska k dolnímu Dunaji a za Dunaj, při čemž ze Zakarpatí nevystupuje žádný »gallský« kmen. Zanikali-li však i silní Bastarni v domácím živlu (srv. napřed str. 300), platilo to jistě o Gallech v míře ještě větší. Slované zakarpatští byli zprvu roztříštěni těmito vpády, z části i podmaněni a od Karpat odtlačeni (ač ne v dalekosáhlém smyslu Braunově), ale během doby jejich assimilační síla rostla a působila; odražení kmenové vraceli se, jsouce puzeni celkovým rozvojem Slovanstva, tlačili se k Karpatům i za ně, vedle nich postupovali sem znovu Germani, a tak není divu, že už v prvních stoletích po Kristu vidíme, jak gallští kmenové z Karpat ustupují tlaku Slovanů a Germanů na jih a zanikají v Uhrách. Ale to bude předmětem výkladu na místě jiném, pozdějším.

[1]) Upozorňuji, že ze zakarpatských měst nesporně gallský ráz má vlastně jen Karrhodunum (Vibantavarion lze vyložiti z gallského i germanského jazyka, *Much* Mitth. W. Sitzb. 1890, 78) a že Aliobrix (podle Mucha »Burg im Fremdland«, srv. *Braun* I. 128) leželo už u dunajského ústí. A i to Karrhodunum je položením tak blízké (na pramenech Dněstru) druhému Ptolemaiovu Karrhodunu, umístěnému o něco dále na západ nad Kvady (Ptol. II. 11, 14), že není vyloučena možnost, že zde omylem Ptolemaios zanesl z pramene jiného ještě jednou na Tyras město, které vlastně patří k obchodní cestě moravsko-vislanské. Pak by ovšem stopy Gallů v nomenklatuře osad na Dněstru rozpadly se téměř v niveč. Ale zbývají vždy Ombroni a Teuriskové Ptolemaiovi u Karpat umístění, pak téhož Anartofrakti (jsou-li ovšem Anarti Gallové), zbývají Tacitovi Cotini a svrchu uvedené domněnky o gallském původu jmen několika haličských řek. I mezi vůdci bastarnskými vystupují jména pokládaná za gallská, na př. Cotto (*Much* l. c. 77). Proto zatím nezbývá, než abychom přijali, že invase gallská přece vnikla i na sever od Karpat, ač v celku jen nepatrně.

Zcela jinak vypadl by relief významu, jaký měli Gallové pro zakarpatské Slovany, kdybychom mohli zprávu Kijevského letopisu o Vlaších [1]), uznávajíce předem v ní jádro reální, s Šafaříkem vyložiti o Gallech a velký útok jejich proti Slovanům spojiti s hnutím gallským ve IV. století. [2]) Přijmouti tento výklad značí ovšem zároveň přijmouti i jinou thesi, že totiž Slované seděli ve IV. stol. v Uhrách a na středním Dunaji, neboť pouhé výstřelky gallské, které vnikly do Zakarpatí mezi Bastarny a Slovany, nebyly by mohly míti ten velký účinek, který zmíněná tradice má na mysli. V ní tkví, je-li lidová, zjevně událost velkého rázu, zvěst o velkém boji a tlaku na značnou část Slovanů, který ve svých následcích ucítili i mnozí jiní slovanští kmenové. Tak pojal věc Šafařík a učinil ji základem a přední ideou svých Starožitností. Jemu se stala klíčem k rozřešení hlavních dvou a protichůdných názorů na pravěk Slovanstva, z nichž jeden hájil autochthonnosti Slovanů ve střední Evropě a druhý ji příkře zamítal.

Věc, jak vidno, tvoří opět jednu z hlavních otázek staré slovanské historie, a to právě tím, že slučuje vlastně problémy dva: 1. byli-li Slované v Uhrách už v takové míře usazeni, aby zpráva letopisu mohla míti věcný podklad, a 2. náleží-li útok letopiscových Vlachů Gallům čili kmeni jinému.

O obou problémech podám obšírný a podrobný výklad v druhém díle Starožitností. Zde mohu předem jen stručně vysloviti svoje mínění. Slované vskutku seděli v Uhrách už ve IV. století př. Kr. Nedomnívám se sice nikterak, že by byl kdy střední Dunaj kolébkou Slovanů, nebo jen částí vlasti slovanské, ani ve smyslu Píčově, ani ve smyslu Šafaříkově (srv. co to, na str. 9. a násl. pověděno), ale nabyl jsem přece odůvodněného přesvědčení, že

---

[1]) Letopis Lavr. k. III. (vyd. III. str. 5): Волхомъ бо нашедшемъ на Сдовѣни на Дунайския [и] сѣдшемъ в нихъ и насилящемъ имъ, Словѣни же ови пришедше сѣдоша на Вислѣ и прозвашася Ляхове etc. (Srv. úplný text nahoře na str. 6). K téže události vztahuje se dále zpráva v kap. XIX. (l. c. str. 24) k r. 898: Сѣдяху бо ту прежде Словѣни и Волохове приняша землю Словеньску; посемъ же Угри погнаша Волъхи и наслѣдиша землю [ту] и сѣдошасъ Словѣны, рокорившe я подъ ся, [и] оттоле прозвася земля Угорьска.

[2]) Šafařík spojoval tradici o Vlaších s příchodem Skordisků v letech 350—336 do Uher, čímž Slované, sedící původně od moře Adriatického až ku Baltu, z Uher byli vytlačeni nazpět za Karpaty, zanechavše v Uhrách jen nepatrné zbytky a u moře kmen adriatických Venetů (SS. I. 268 sl., 278, 438).

Slované ze své severněji položené vlasti velmi brzy přestupovali Karpaty a vnikali do údolí řek tekoucích s hor do Tisy a do Dunaje. Pro dobu římskou máme pro to řadu silných důvodů, zejména v nomenklatuře Uher, pro dobu starší, na př. pro IV.—III. století, jsme zatím odkázáni jenom na to, že archaeologická kultura, která pro druhou polovinu I. tisíciletí př. Kr. může v Zakarpatí náležeti pouze Slovanstvu, zřejmě sem do Uher proniká, a to průsmyky karpatskými podél toků Váhu, Hronu a Iplu.

S tohoto hlediska nemohu ovšem popírati možnost these, že Slované zde seděli už ve IV.—III. století př. Kr. a že gallské hnutí, jež doneslo Cotiny, Ombrony, Teurisky atd. ke Karpatům, a výstřelky i za Karpaty, mohlo míti na uherské Slovany účinek, o němž mluví tradice a z něhož vychází výklad Šafaříkův. Mohla je prudce zatlačiti zpět do Karpat a za Karpaty tak, že vlny pohybem tím způsobené nesly se i dále do vnitra zakarpatských Slovanů. S hlediska toho i událost sama i udržení tradice až do doby letopiscovy jsou tedy věcí možnou a přijatelnou, ovšem oddělíme-li ji od tradice, kterou letopisec o příchodu všech Slovanů z Balkánu do Sarmatie vykládá a která je původu umělého, knižného (srv. str. 40). Jestliže však přece výkladu Šafaříkova nesdílím, činím tak proto, že se v dalším líčení setkáme ještě s jednou událostí, positivnější a určitější, která měla po mém domnění větší vliv a větší význam pro Slovany a která při tom stejným způsobem mohla dáti podnět k povstání letopisné zprávy o Vlaších — totiž s římským výbojem v Uhrách a v Dacii, jež r. 106 Trajanem byla připojena k panství římskému. Zdá se mi aspoň tento výklad býti přiměřenější, bližší a více zdůvodněný nežli výklad Šafaříkův. Ostatně vždy bude nutno předem si ověřiti původ tradice.

Z našeho výkladu je vidno, že význam Gallů pro Slovany neobstojí vedle významu germanských Bastarnů. Ale ještě více mizí význam Getů, kmene původu thráckého. Ve vývoji slovanské historiografie Getové mají ovšem místo význačné, neboť stále a stále se opakovaly theorie, které s nimi Slovany ztotožňovaly. Ve skutečnosti však měla se věc jinak, a styk Getů se Slovany spočívá jen v tom, že Getové byli po jistou dobu v sousedství, že Slované zaujali později jejich sídla a tím z části jméno Getů přešlo v pozdních pramenech i na Slovany, kteří přicházeli do říše Byzantské z bývalé země Getské.[1]) Zde, kde jednáme o předřímské době

[1]) O tom srv. blíže v II. díle Starožitností.

Zadunají a Zakarpatí, připojuji zmínku o Getech jen proto, že po právě vylíčených pohybech Germanů a Gallů dějiny zaznamenávají ještě výboj thráckého kmene Getů přes Dunaj směrem na sever. Jenže výboj ten nedošel tak daleko, aby se byl přímo dotkl zakarpatských Slovanů.

Getové (*Γέται, Γεταί, Γέτης, Γετηνοί*, Getae, Geta, Getes) seděli za doby Herodotovy — Herodot se o nich první zmiňuje [1]) — ještě na polouostrově Balkánském mezi Dunajem a horstvem Balkánským. Od Dunaje k severu byla už Skythie. Ale od IV. století př. Kr. připomínají prameny doby makedonské silnou říši Getskou za levým břehem Dunaje, neboť Alexander Veliký r. 335 táhne proti Getům za Dunaj. [2]) Patrně tedy před touto dobou pohnuli se asi ze svých jižních sídel do Zadunají, a není nepravděpodobno, že příčinou tohoto pohybu byl tlak, kterým na staré balkánské kmeny Autariatů, Triballů a Krobyzů působili Gallové, vtrhnuvší už ve IV. stol. do severního Balkánu. [3]) Politické dějiny Getů v nových jejich sídlech nejsou nezajímavé, na př. boje se Zopyrionem (zemř. 331 nebo 326/5), Lysimachem (zemř. 281) na konci IV. a počátkem III. století, boje s kolonisty řeckými, zejména s Olbií v let. 67—50, boje s Římem od r. 29, a ještě zajímavější jsou zprávy o jejich bytu, o náboženství vyznačeném věrou v nesmrtelnost a ctěním daimona Zamolxise, o pověstné jejich spravedlivosti atd. [4]) Ale Getové zde dlouho nevytrvali. Už v I. století př. Kr. zove Strabon končiny mezi dolním Prutem a Dněstrem *ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία* [5]), a jen název malého kmene Tyregetů (Getů při řece Tyru?), který připomíná Plinius, klada je jinak omylem na »velký ostrov« při ústí řeky, jest tu snad poslední stopou

---

[1]) Herodot IV. 93. líčí, jak Dareios, než k Istru došel, podrobil si Gety — *Γέται, Θρηίκων ὄντες ἀνδρηιότατοι καὶ δικαιότατοι.* Seděli na západ asi k Jantře. Srv. i Thukyd. II. 96 sl. a jiné doklady u *Müllenhoffa* (DA. III. 132)

[2]) Arrian I. 3, 5, Strabo VII. 3, 8.

[3]) *Müllenhoff* l. c. *Niese* Gesch. der gr. und maked. Staaten I. 54. Před Alexandrem objevuje se poselství gallské roku uvedeného, a jsou i starší doklady o objevení se Gallů při severozápadním cípu Balkánu (*Müllenhoff* l. c).

[4]) O celé historii a bytu getském srv. podrobněji u *Müllenhoffa* (DA. III. 125 sl.), *Tomaschka* (Thraker I. 92 sl.), *Brauna* (Разыскания I. 159) a soubor všech starých zpráv u *Bessella* (De rebus geticis. Gottingae 1854).

[5]) Strabo VII. 3, 14, 17. Srv. VII. 3, 10. 12. Zmínka u Dionysia Per. 304 je jen reminiscencí, rovněž jako na mapě Peutingerské segm. VIII.

bývalých jejich sídel.[1]) Příčina pádu Getů v Zadunají není sice známa, ale je na snadě uváděti ji v souvislost s vylíčenými nahoře výboji Gallů a zejména Bastarnů (Justin 25, 1; 32, 3). Ovšem Getové nezanikli, nýbrž podle všeho ustoupili odtud prostě zpět do svých starých sídel v Thrakii.[2])

---

[1]) Plinius IV. 82 »in eodem (amne) insulam spatiosam incolunt Tyragetae«. Srv. Ptolem. III. 10, 7 (*Τυραγέται*) a Strabo II. 5, 12; VII. 3, 17 (*Τυρεγέται*). Srv. moje Starověké zprávy 62 a stať Vasiljevského v Зап. Акад. 1880 Прилож. 72. Müllenhoff je měl však za zbytek Skythů (DA. III 31, 36 sl.), spojuje je s Hekataiovými Myrgety (srv. napřed str. 256.).

[2]) Srv. Strabon VII. 3, 10; VII. 3, 13 *παρά μὲν οὖν τοῖς Ἕλλησι οἱ Γέται γνωρίζονται μᾶλλον διὰ τὸ συνεχεῖς τὰς μεταναστάσεις ἐφ' ἑκάτερα τοῦ Ἴστρου ποιεῖσθαι καὶ τοῖς Μυσοῖς ἀναμεμῖχθαι.*

KAPITOLA IX.

SARMATÉ A ŘÍM.

Příchod Sarmatů. — Jeho postup a vročení. — Sarmatští kmenové: Thisamaté, Saudaraté, Jazygové, Roxolani a Alani. — Zánik Skythů a vývoj jména Sarmatie. Theorie o původu slovanském. -- Politický vývoj pontských krajů od doby Alexandrovy a vzniku říše Bosporské. — Mithradates Eupator. — Příchod Římanů. — Jak Řím zasáhl do Zakarpatí.

Zatím, co se na západě udály právě vylíčené pohyby Gallů a Germanů, nebylo ticho ani na východní straně Skythie. Nemáme arci o tom jasných zpráv, ba zdá se, jakoby podle pramenů Skythové byli dále klidně kočovali v černomořské stepi, ovládajíce sousední národy, a jakoby příchod Gallů, Getů i Bastarnů byl se jich dotkl na západě jen potud, že končiny dnešního Multanska a Bessarabie byly jejich bytu i vládě odňaty, při čemž část Skythů přešla v průběhu IV. stol. přes Dunaj a usadila se v Dobrudži. Zdá se na prvý pohled, že teprve Strabo kolem r. 20 po Kr. podává pojednou obraz zcela a nenadále nový, v němž vidíme na místě Skythů v kraji mezi Dněstrem a Donem řadu nových kmenů původu sarmatského, části to těch Sarmatů (*Σαρμάται*, Sarmatae), které Herodot pode jménem Sauromatů [1]) uváděl ještě v Asii, za

[1]) Staršího tvaru *Σαυρομάται* užívá vedle Herodota i Hippokrates (*περὶ ἀέρων* 24), pak Skylax (70) a po něm ještě jiní pozdější, na př. Skymnos 881, Dionys. Per. 652, Ovidius Trist. III. 3, 6, III. 10, 5, Ex Ponto I. 2, 79, Mela II. 2, Plinius IV. 80; VI. 18 (Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatae). Eudoxos u Stefana Byz. s. v. *Ἀμαζόνες* a *Συρμάται* (srv. dále). Objevuje se také ve jménech bosporských panovníků (*Σαυρομάτης* I. až III.). Později však nastoupila běžná forma *Σαρμάται*, lat. Sarmatae (poprvé v II. stol. u Polybia 25, 2, *Γάταλος ὁ Σαρμάτης*). V traktátech Origo generis humani (ed. Frick Chr. min. 140) a Excerpta lat. barbari (196) nalé-

Tanaidem[1]), a kteří patrně zatím přešli Don a Donec a ovládli starou Skythii.

Nemůže však býti pochyby, že příchod Sarmatů nepadá teprve do doby Strabonovy, nýbrž do doby mnohem starší. Jenže bližší datum a okolnosti jeho zjištěny nejsou. Müllenhoff v čele mnohých pokusil se tento nový ethnologický převrat vročiti mezi r. 150—130 př. Kr. (později s opravou k r. 180), jiní vůbec do II., jiní do III., ba i do IV. století.[2]) Sám nabývám čím dále tím více přesvědčení, že tu sotva jde o převrat náhle způsobený, jejž bychom mohli zachytiti nějakým úžeji vymezeným datem, jako spíše o převrat déle trvající, jehož počátky můžeme nalézti ne-li v době Herodotově, aspoň už ve IV. století.

Na začátku II. století změna byla hotova. Patrně noví sarmatští kmenové podobně asi jako kdysi Skythové, dávno před tím jeden za druhým postupovali na západ, a datum Müllenhofem

---

záme ještě formu Saurobatae. *F. Justi* (Iran. Namenbuch 293) pokouší se původní tvar Sauromat spojovati s avest. **saorōmañi* (gen. -matō) »mit dem Schwert versehen«, z čehož povstalo zkrácené Sarmat. Vedle těchto jmen vystupuje ještě název Syrmaté (*Συρμάται*, Syrmatae), jejž nemůžeme vykládati jinak než za jinou formu jména *Σαυρομάται*, pro týž kmen. Srv. Skylax: *Συρμάται ἔθνος καὶ ποταμὸς Τάναις* (68), Stefanus Byz.: *Συρμάται, οἱ Σαυρομάται, ὡς Εὔδοξος πρώτῳ· πλησίον τοῦ Τανάιδος Συρμάτας κατοικεῖν*; Plin. VI. 16, 48 u Oxu uvádí »Syrmatae«. Nemohu souhlasiti s vývody *F. Brauna*, jenž po příkladu *Hallingově* (Wiener Jahrb. 1833. Bd. 63, str. 128 sl.) hledá v Syrmatech kmen od Sarmatů různý. Braun soudí docela, že Syrmati byli částí finských Budinů (Разысканія I. 85) a odvozuje jméno od **sūrma*, suom. *sūr-jä*, mordv. *šir-ä* kraj, bok a staví v parallelu k jménu *Zyrjané*-Ukrajinci.

[1]) Her. IV. 21, 57, 116. Bydlili od ústí Tanaidu a Maiotského moře na sever v zemi bezlesé (c. 21: *Τάναϊν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθικὴ, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν ἑξείων Σαυροματέων ἐστί, οἳ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδόν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμέρων δενδρέων*). Hippokrates uvádí jejich sídla slovy (*περὶ ἀέρων* 24): *Σαυρομάται, ἔθνος σκυθικὸν, ὃ περὶ τὴν λίμνην οἰκέει τὴν Μαιῶτιν, διαφέρον τῶν ἐθνέων τῶν ἄλλων*. Ti ovšem, kteří Tanais nevykládají za Don, mění podle toho i sídla Herodotových Sarmatů; na př. *Lindner* (Skythen 70) je usadil u Kalmia, *Brun* (Essai XCVIII.) u Moločné. Srv. k tomu napřed str. 279, pozn. 2.

[2]) *Müllenkoff* (D. A. III. 37 sl. 42). Do století II. kladl příchod Sarmatů *Buračkov* (Зап. Од. IX. 97), do III. století *Theod. Reinach* (Mithradates Eupator übers. von A. Goetz. Leipzig 1895, 53), do IV. – V. *Latyšev* (Изслѣдованія объ исторіи etc. Ольвіи 89), *Kondakov a Tolstoj* (Русскія древности II. 59, 114) Také *Braun* jest očividně pro příchod starší (Разысканія I. 89 sl.), *Vsev. Miller* uznává je už ve IV. stol. před Donem, ale rozmnožení klade do doby pozdější, blíže neznámé (Осет. этюды. III. 84).

stanovené ukazuje pouze dobu, kdy Sarmaté po celé Skythii už se byli rozšířili, celou ji ovládli a kdy staří Skythové byvše zpola vyhubeni, zpola assimilováni — Sarmaté byli národ s nimi velmi příbuzný — nalézali se v úplném úpadku.

Müllenhoff vycházel z chybného, ničím nedokázaného předpokladu, že Galaté dekretu olbijského jsou Bastarni a že dekret spadá do doby jejich vpádu, opět chybně vročeného k r. 182 (srv. nahoře str. 292). Na dekretě uvádějí se sice kolem Olbie vedle Skythů noví kmenové Thisamatů, Saiů a Saudaratů, ale chybí tam ještě zmínka o pozdějších hlavních sarmatských kmenech Roxolanů a Jazygů. Z tohoto nesprávného předpokladu vycházeje, Müllenhoff usuzoval, že na poč. II. století (r. 182) těchto Sarmatů u Dněpra ještě nebylo. Druhým dokladem rázu negativního byla mu zpráva Skymnova, jenž vyčítá kmen Iazamatů (jehož jméno je podle domněnky Müllenhoffovy starší formou pozdějšího *Ἰάζυγες*) ještě za Donem a jenž prý tuto zprávu, jakož vůbec zprávy o krajích pontských, vzal ze spisu Demetria Kallatijského, výborného znalce končin pontských v polovině II. století. Demetrios tedy ještě kolem r. 150 nevěděl ničeho o přechodu Jazygů a Sarmatů přes Don. Třetím positivním dokladem byla mu pak povídka Polyainova o královně Amaze (*Ἀμάγη*), v níž se hovoří o Sarmatech na břehu pontském (*Σαρμάται οἱ ἐπὶ τὴν Ποντικὴν παραλίαν καθήκοντες* Pol. VIII. 56) a o níž soudí Müllenhoff, že byla Polyainem (psal r. 162 po Kr.) přejata z některého zpravodaje doby mithradatovské, asi z Poseidonia. Událost v povídce líčená spadala nedlouho před tuto dobu. Za časů samého Mithradata VI. Eupatora jsou ovšem velcí kmenové sarmatští plně doloženi na západě Donu. Dočítáme se, že Mithradatův vojevůdce Diofantos bojoval kolem r. 109 s Roxolany kdesi mezi Donem a Dněprem [1]), že Mithradates zase brzy ve spojenství vešel se Sarmaty královskými, Jazygy, Korally a Bastarny (Appian XII. 69). O tom všem už dobře věděli a psali historikové válek mithradatovských [2]), z nichž přejal zprávy své i Strabo, a ti byli tedy

[1]) Kmen Roxolanů pomáhal totiž skythskému králi Palakovi, synu Skilurovu, v bojích proti Mithradatovu vojevůdci Diofantovi, jak svědčí Strabo (VII. 4, 17) a psefisma Diofantovo nalezené v Chersonesu Taurském (*Latyšev* Inscriptiones Ponti Eux. I. č. 185). Na psefismatu čteme jméno kmene ve formě *Ῥευξιναλοί*. Události ty ukládá *Reinach* (Mithradates Eupator 58 sl.) do r. 110—107, *Latyšev* do r. 115—106 (Изслѣдованія объ ист. Ольвіи 130).

[2]) Srv. o nich *Müllenhoffa* DA. III. 40 sl.

patrně již svědky velkého převratu, který se zatím udál a přinesl s sebou zaujetí Skythie od Sarmatů. Z těchto dokladů vzájemnou kombinací usoudil Müllenhoff, že krátce před Mithradatem, asi v letech 150—130, přešli hlavní velcí kmenové sarmatští, Jazygové, Roxolani a ještě jiní, Don a způsobili druhý velký převrat ethnologický na jihu Rusi; vše bylo patrně spojeno s oním velkým hnutím národů v Asii, které kolem r. 130 přivodilo zničení říše Baktrijské a usazení Saků v Arachosii a Drangianě.

Ale celá kombinace Müllenhoffova stojí od počátku až do konce na půdě zcela vratké. Předně nelze, jako učinil, ztotožňovati Galaty dekretu Protogenova s Bastarny a datovati pomocí toho dekret do r. 182. Bastarni byli u Pontu už před r. 230 (srv. str. 292), a dekret, hledíc k výkladům na str. 304 podaným, může pocházeti ze století II. i III. a nemusí býti ve spojení s Bastarny. Dále musíme míti kmeny na něm uvedené vším právem za sarmatské, aspoň Thisamaty a Saudaraty.[1]) Ztotožnění Iazamatů neboli Iaxamatů s pozdějšími Jazygy je domněnka zcela pochybná a nelze pomocí její činiti ze Skymna závěr svrchu uvedený[2]), a to tím méně, že ani doba, v níž Demetrios psal, není nám dobře známa.[3]) Slovem, Müllenhoff sestavil svoji kombinaci na samých chybných nebo pochybných hypothesích, jejichž výsledek není správný. Ba ani korrektura, kterou mu později dal — byv upozorněn na Polybia, jenž psal svou historii kolem poloviny II. století př. Kr. a uvádí, že sarmatský král Gatalos účastnil se míru, učiněného r. 179 mezi Eumenem Pergamským a Farnakem[4]), — nevystihuje po mém přesvědčení datum příchodu

---

[1]) Thisamaty hlavně na základě koncovky *-μάται*, jež je vlastní i jiným kmenům sarmatským na východě Donu. Srv. *Ἰαζαμάται*, *Χαριμάται*, Agamatae a ovšem i *Σαυρομάται*. O Saudaratech srv. napřed str. 275. Jsou-li Saiové (*Σάϊοι*) v dekretu dále uvedení kmen sarmatský či skythský, nesnadno rozhodnouti. Spíše však sarmatský neboť Herodot jich ve Skythii nezná a přišli patrně k Olbii později v sarmatském hnutí. O otázce té srv. *Latyšev* Изслѣдованія 90 sl. *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien. 128, 98) ztotožňuje Saie s král. Skythy (khšaya).

[2]) Skymnos 874: *τὸν Τάναιν, ὅστις ἐστὶ τῆς Ἀσίας ὅρος . . . πρῶτοι νέμοντα, Σαρμάται δισχίλια στάδι' ἐπέχοντες, εἶτα μετὰ τούτους ἐστὶ Μαιωτῶν γένος, Ἰαζαμάτων λεγόμενον, ὡς Δημήτριος εἴρηκεν, ὡς δ' Ἔφορος λέγει, Σαυροματῶν λέγεται ἔθνος.* Starší prameny píší *Ἰξιμάται* nebo *Ἰαξαμάται*. Srv. pozn. 3 na str. 331.

[3]) Srv. napřed str. 293 pozn. 2.

[4]) Polybios XXV. 2 dí, že v smlouvu míru byli připojeni z asijských vládců Artaxias arménský a Akusilochos, z evropských pak *τῶν δὲ κατὰ*

Sarmatů a vůbec to, jak máme správně pojímati převrat jimi způsobený.

Je předně jisto, že počátkem II. století Sarmaté doloženi jsou už před Tanaidem uvedenou zprávou Polybiovou. Dále vidíme, že Protogenovo psefisma, jehož vročení ovšem kolísá mezi III. a II. stoletím, zná nové sarmatské kmeny i daleko na západě, v okolí Olbie. A že toto naplnění Skythie novými kmeny událo se dávno před dobou Mithradatovou, svědčí to, že u zpravodajů válek mithradatovských a po nich u Strabona nemáme zprávy o nějakém nedávném převratu ve smyslu Müllenhoffově[1]), o velkém vystřídání Skythů a Sarmatů. A zprávu tu bychom přece jen očekávali, kdyby se byl převrat udál náhle a nedlouho před dobou Mithradatovou. Na základě toho neváhám souditi, že už na počátku II. století Skythie byla naplněna Sarmaty.

Ale Sarmaty na západě Donu — nehledíc zatím k tomu, jak velký kraj zaujímali — nemáme příčiny zamítati ani pro dobu ještě starší. Ve IV. st. uváděl už Skylax (pramen na Herodotu nezávislý) své Syrmaty v Evropě, ba snad už v V. století nalézáme toho stopy ve zprávě Hippokratově a v samém Herodotovi, přijímáme-li svrchu podaný výklad Melanchlainů.[2]) Za takových okolností a při nicotnosti kombinace Müllenhoffovy neváhám přidati se k těm, kdož přechod Sarmatů přes dolní Don posunují do doby starší a to aspoň do IV.—III. století. A ještě v jedné věci se rozcházím. Nepojímal bych příchod Sarmatů jako převrat, který starý národopisný obraz Skythie doby Herodotovy náhle nebo aspoň rychle změnil v nový, nýbrž jako převrat, který byl během delší doby pomalu a postupně uskutečněn.[3]) Soudím,

---

τὴν Εὐρώπην Γάταλος ὁ Σαρμάτης. A podle téhož Polybia III. 37, 2 východní hranicí Evropy byl Tanais. Korrekturu viz u *Müllenhoffa* DA. III. 42.

[1]) *Müllenhoff* III. 35 dí: »Eine grosse umwälzung hat sich vollzogen. die Sauromaten oder Sarmaten sind jetzt über Tanais vorgedrungen und beherrschen die steppe.« Srv. III. 37.

[2]) Srv. citáty na str. 321 v pozn. 1. Srv. ostatně i Eforovu zprávu u Strabona VII. 3, 9. *Vsev. Miller* (Осет. этюды III. 84) uvádí i Eudoxovu ze Stefana Byzantského, ale ze zprávy té nevysvítá, že by byl Sarmaty kladl do Evropy (Stef. Byz. s. v. *Συρμάται, οἱ Σαυρομάται, ὡς Εὔδοξος πρώτῳ· πλησίον τοῦ Τανάιδος Συρμάτας κατοικεῖν*).

[3]) Tak pojímá příchod Sarmatů i *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 59). *J. Kulakovskij* (Аланы 3 sl.) domnívá se zase, že nový stav utvořil se více jen změnou nomenklatury a ne vytěsněním jednoho národa od druhého. Skythové i Sarmaté jsou mu vlastně jedno a totéž.

že Sarmaté kus po kuse, kmen za kmenem oddělovali se od jádra zadonského a přecházeli do Skythie, kde staré skythské kmeny, jež tam zastihli, buď zatlačovali k západu a na Krym, buď assimilovali. Možno, že přechod Skythů do Dobrudže, jenž se udál ve IV. stol., je jedním toho projevem.[1])

Jací kmenové účastnili se tohoto tažení, je nám z části známo. V čele šli nejspíše ti kmenové, jež nám Protogenův dekret uvádí už v III.—II. stol. za Dněprem v okolí Olbie, tedy Saudaraté a Thisamaté (*Σανδαράται καὶ Θισαμάται*), o nichž jinak ničeho nevíme.[2]) Za nimi mezi Dněprem a Donem objevují se nová jména teprve u Strabona; nejzazší jsou Roxolani (I. 5, 7 *ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν ὑπὲρ τοῦ Βορυσθένους*, srv. VII. 3, 17).

Strabon, jenž popisoval východní Evropu asi r. 20 po Kr., podává už obraz, docela odchylný od staršího obrazu historie Herodotovy nebo popisu Skylakova a Skymnova. Na stepích staré Skythie rozsadila se podle něho řada velkých kmenů sarmatských a to na západě u Dněstru Jazygové (*Ἰάζυγες*), mezi Dněprem a Donem Roxolani (*Ῥωξολανοί*) a mezi Bugem a Dněprem »královští Sarmaté a Urgové«, *οἱ Βασίλειοι λεγόμενοι καὶ Οὖργοι*.[3]) Na

[1]) V dobu, kdy v polovině IV. století Eforos napsal své dějiny, byla zatím část Skythů ze stepí jihoruských překročila dolní Dunaj a usídlila se v dnešní Dobrudži. Skymnos (756, 765), jehož zpravodajem byl patrně Eforos, praví aspoň o kolonii Tomech: *Τόμοι . . . ὑπὸ Σκυθῶν κύκλῳ δὲ περιοικούμενοι.* Skythů při Dunaji bylo asi v tu dobu dosti, poněvadž vidíme, jak zde pojednou král Ateas (*Ἀτέας*) zřizuje silný skythský stát. Jen že dlouho netrval. Boj, který se strhl meziním a Filippem Makedonským, r. 339, skončil se porážkou Skythů a smrtí Ateovou, a brzy jim připravil novou porážku Lysimachos r. 313, jež skythskému panství na Dunaji učinila konec (*Müllenhoff* DA. II. 264, III. 133; *Latyšev*, Изслѣд. ист. Ольвіи 88, kde odkazy k literatuře). Nicméně Skythové v Thrákii živořili dále, dostávajíce patrně občas přírůstky ze Zadunají. Neboť ještě v císařské době římské Tomi byly obklopeny Skythy a Ovidius učil se zde jejich jazyku (Ovid. Trist. I. 3, 61 Scythia est quo mittimur; III. 2, 1 ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris). Kraj slul Malá Skythie (srv. napřed str. 236). Později, když jméno Skythie a Skythů oživlo vůbec pro barbary ze severu přecházející, udrželo se tím spíše pro kraj tomský a přešlo i jako officiální název do pozdějšího Diocletianova rozdělení Východní říše Římské se střediskem v Tomech. Srv. i napřed na str. 236 pozn. 1.

[2]) Schmidtovo (Rhein. Mus. 1836, 364) ztotožnění Saudaratů se Satagarii Jordanovými (Get. 50) je naprosto chybné.

[3]) Strabo VII. 2, 4: *τί δ' ἐστὶ πέραν τῆς Γερμανίας καὶ τί τῶν ἄλλων τῶν ἐξῆς, εἴτε Βαστάρνας χρὴ λέγειν, ὡς οἱ πλείους ὑπονοοῦσιν, εἴτ' ἄλλους μεταξὺ ἢ Ἰάζυγας, ἢ Ῥωξολανούς, ἢ τινας ἄλλους τῶν Ἁμαξοίκων οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν.* VII. 3·

západě Sarmaté byli už na Istru.[1]) Z jmenovaných kmenů existence Sarmatů »královských« a »Urgů« je velmi pochybná, neboť *Οὖργοι* nejsou asi nic jiného než korruptela Herodotova výrazu (*Σκύθαι*) *γεωργοί*, přejatá Strabonem z některého staršího pokaženého pramene; rovněž je dále možno, že *Σαρμάται οἱ βασίλειοι* nejsou nic jiného než Herodotovi Skythové královští[2]), jak udává také Strabonova chrestomathie[3]), ačkoliv nesmíme zapomínati, že Sarmaté královští jsou doloženi vedle Strabona i Appianem.[4]) Jistými a nejdůležitějšími kmeny sarmatskými jsou té doby druzí dva: Jazygové a Roxolani, k nimž se později přidružuje ještě velký kmen Alanů.

První velký kmen Jazygů (*Ἰάζυγες*, Jazyges, Jazuges) byl už v době mithradatovské posunut daleko na západ mezi Bug a Dněstr; ale nezůstal zde seděti, nýbrž postupoval dále a, jak uvidíme, dokonal svoji existenci z části v středních Uhrách, z části na Balkáně. Na něj se patrně vztahují první zprávy o Sarmatech přestupujících Dunaj. Už Appius Claudius Pulcher, který byl r. 78 prokonsulem v Makedonii[5]), nucen byl táhnouti proti Sarmatům, kteří se objevili na jihu Dunaje (Florus I. 39, Eutropius VI. 2, 1, Liv. Epit. 91). Přišli tedy už k Dunaji a zde se vedle Bastarnů na delší dobu zastavili, podnikajíce patrně občasné

17: *ἡ δὲ ὑπερκειμένη πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος μεταξὺ Βορυσθένους καὶ Ἴστρου πρώτη μέν ἐστι ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία, ἔπειτα οἱ Τυραγέται, μεθ' οὓς οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασίλειοι λεγόμενοι καὶ Οὖργοι, τὸ μὲν πλέον νομάδες, ὀλίγοι δὲ καὶ γεωργίας ἐπιμελούμενοι. τούτους φασὶ καὶ παρὰ τὸν Ἴστρον οἰκεῖν, ἐφ' ἑκάτερα πολλάκις. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ . . . Ῥωξολανοὶ δ' ἀρκτικώτατοι τὰ μεταξὺ τοῦ Τανάιδος καὶ τοῦ Βορυσθένους νεμόμενοι πεδία* (dále popis boje Roxolanů s Diofantem a jejich výzbroje). Srv. dále II. 5, 7, II. 5, 31.

[1]) Srv. dále str. 328 sl., 339.

[2]) Konjektura Urgů se týkající pochází, pokud vím, od *Mannerta* (Norden 274); Basilie za zbytek Skythů měl už *Zeuss* (Deutschen 281). Zachrániti je hledí a jméno z íránštiny vykládá *Braun* (Разыскания I. 93). Basilie uznává i *Reinach* (Mithradates 64).

[3]) Appian XII. 69 vykládá, že k Mithradatovi se přidali *Σαυροματῶν οἵ τε βασίλειοι καὶ Ἰάζυγες καὶ Κόραλλοι*. Srv. ostatně i Ptolemaiovy *Βασιλικοὶ Σαρμάται* pod Hyperboreji v asijské Sarmatii (V. 8, 16). *Braun* se domnívá, že snad tito královští Sarmaté skrývají se v Saiech psefismatu Protogenova (Разыскания I. 92).

[4]) Srv. *Latyšev*, Scythica I. 166: *πρώτη ἐστὶν ἡ τῶν Σκυθῶν ἐρημία· εἶτα Τυραγέται· εἶτα Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασιλήιοι λεγόμενοι Σκύθαι*. Chrestomatie jest jen výtah ze Strabona složený v době byzantské.

[5]) Srv. *Pauly-Wissowa*, Realenc. s. v. Claudius Nr. 296.

a stále se množící útoky přes řeku. V bojích M. Lic. Crassa se nepřipomínají, ale r. 16 podle Diona (54, 20) zahnal Lucius Gaius Sauromaty za Dunaj, rovněž r. 6 po Kr. A. Caecina Severus (Dio 55, 30, 4) a krátce po něm C. Corn. Lentulus (Florus II. 29, IV. 12). Tyto boje se asi všechny vztahovaly na Jazygy.[1]) Ještě Ovidius, jenž asi r. 13—16 po Kr. psal své elegie z Pontu, připomíná je na sever od ústí dunajského, líče názorně, jak za zimního času přecházejí zamrzlý Dunaj a na svých vozích pronikají do říše Římské; také Valerius Flaccus zná Jazygy na Istru a ani Strabo neví ještě ničeho o Sarmatech v Uhrách.[2]) Ale už Tacit ve výkladu boje krále Vannia se severními kmeny kolem r. 50 po Kr. uvádí pojednou mezi spojenci Vanniovými i Jazygy Sarmaty (Ann. XII. 29, 30) a od té doby prameny římské jsou plny zpráv o Sarmatech v Uhrách usazených. Končina mezi středním Dunajem a Tisou nese dále prostě název »Jazyges Sarmatae«[3]), a kmen sám od svého přistěhování dostal přívlastek *Ἰάζυγες Μετανάσται* (Ptol. III. 7, Markian II. 38), vedle toho i Sarmatae liberi (Amm. Marc. XVII. 13), Sarmatae vagi (Tab. Peut.), Sarmatae Arcaragantes (Hieronymus Chron. ad a. 337) — oproti jiným zv. S. servi (*οἱ δοῦλοι*), nebo Limigantes (Hieron. l. c., Amm. Marc. l. c., Eusebios Vita Const. IV. 6). Přešli tedy tito sarmatští Jazygové od dolního Dunaje do Uher před r. 50 po Kr. a nejspíše v době mezi r. 20 – 50.[4]) Budou nás ještě mnoho zajímati v líčení II. dílu Starožitností, neboť bylo velmi často hlásáno, že jsou to staří uherští Slované.

Rovněž druhý velký kmen Roxolanů (*Ῥωξολανοί*, *Ῥευξιναλοί*, *Ῥευκαναλοί*, Rhoxolani, Roxalani), jak jméno ukazuje patrně úzce příbuzní s Alany, postupovali brzy na západ. Zprvu, jak jsme

[1]) Srv. blíže o těchto bojích dále na str. 339.

[2]) Ovidius Ex Ponto I. 2, 79, IV, 7, 9; Trist. II. 191, Ibis 135; Val. Flaccus VI. 122, 281. Srv. i Suetonius Tiberius 41.

[3]) Plin. IV. 80: plana tenent Jazyges Sarmatae; Ptolem. Geogr. III. 7: *Ἰαζύγων Μεταναστῶν ὑέσις*.

[4]) *Müllenhoff* (DA. III. 35) klade to do let 30 neb 40. Do doby starší (na počátek I. století?) klade příchod *Kulakovskij* (Аланы 7) domnívaje se, že oslabení říše Dácké, o němž Strabo hovoří (VII. 3, 13), způsobeno bylo útokem těchto Sarmatů. Podobnou myšlenku měl Mommsen (RG. V. 197). Nově se zase snažil Sehmsdorf posunouti usazení Sarmatů v Uhrách až do r. 62 po Kr. na základě nápisu Tita Plautia Silvana, ale důvody jeho neobstojí proti zřejmé zprávě Tacitově (*Sehmsdorf*, Die Germanen in den Balkanländern. Lipsko 1889, 36 sl.).

viděli z citátu uvedeného z popisu Strabonova, zastavili se mezi Donem a Dněprem severně, neboť byli v představě Strabonově nejsevernějším kmenem sarmatským (II. 5, 7 *ὕστατοι τῶν γνωρίμων Σκυθῶν*), za nímž bylo všechno neznámo (VII. 3, 17). Ale v téže době, kdy Strabon svůj popis psal, byli patrně už také na pochodu směrem k jihozápadu. Z náhrobního nápisu Tita Plautia Silvana[1]) vidíme, že se i Roxolani u dolního Dunaje účastnili bojů kolem r. 62 nápisem zvěčněných, a r. 69 za Othona »Rhoxolani, sarmatica gens« vpadli do římské Moesie.[2]) Ve válkách

[1]) Tento náhrobní kámen uveřejněný Dessauem v CIL. XIV. č. 3608, postaven byl místodržiteli Dolní Moesie Titu Plautiu Silvanovi; bude nás i jinde zajímati. Počátek a nejdůležitější jeho část zní:

TI · PLAUTIO · M · F · [ANI]
SILVANO AELIAN(O)
PONT(IFICO) · SODALI · AVG(USTALI)
etc. . . . . .
proco(n)s(uli) Asiae, legat(o) propraet(ore) Moesiae
in qua plura quam centum mill(ia)
ex numero Transdanuvianor(um)
ad praestanda tributa cum coniugib(us)
ac liberis et principibus aut regibus suis
transduxit, motum orientem Sarmatar(um)
compressit, quamvis parte magna*) exercitus
ad expeditionem in Armeniam misisset.
Ignotos ante aut infensos P. R. reges signa
romana adoraturos in ripam, quam tuebatur
perduxit· Regibus Bastarnarum et
Rhoxolanorum filios Dacorum fratrum**)
captos aut hostibus ereptos remisit ab
aliquis eorum opsides accepit . Per quem
pacem provinciae et confirmavit et protulit.
Scytharum quoque regem†) a Cherronensi
quae est ultra Borustenen opsidione summoto,
primus ex ea provincia magno tritici modo
annonam P. R. adlevavit etc.

*) Oprav partem magnam. — **) Oprav fratrem nebo fratres — tato část a následující je vůbec celá pokažená. — †) Čti rege.

Mezi jiným připomíná se tu porážka, kterou utrpěli Bastarni, Dakové a Roxolani od jakéhosi neznámého nepřítele (*Schmsdorf*, Germanen 36 soudí právě na Jazygy), který byl zase poražen Silvanem kdesi na dolním Dunaji. O datování nápisu a událostí v něm dotčených srv. dále str. 338.

[2]) Tacitus, Hist. I. 79: eo audentius Roxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe ad Moesiam inruperant, novem milia equitum. Rovněž roku následujícího; srv. Hist. IV. 54.

markomanských jmenují se mezi kmeny, kteří od severu ze Zakarpatí vnikli do Uher a spolu s Alany pouštěli se do boje s Římany [1]); kde však v tu dobu měli sídla, zdali u Dunaje či výše k severu a zda vůbec měli stálejší bydliště [2]), nelze určiti. V starších sídlech mezi Dněstrem a Donem pozdější positivní historie Jazygů a Roxolanů ovšem nezná. Proto také zápis Ptolemaiův (III. 5, 7), uvádí jenž je ještě v těchto končinách, dlužno pojmouti jen za zjevný anachronism, přejatý z některého staršího pramene, rovněž jako umístění Pliniovo (IV. 80), Ammianovo (XXII. 8, 31) a zápis mapy Peutingerské.

Také třetí velký kmen Alanů (*Ἀλανοί*, *Ἀλαῦνοι*, *Ἀλαννοί*, *Ἀυλανοί*, Alani, Halani), jehožto starší sídla jsou dosti sporná [3]), přidružil se z části k tomuto západnímu hnutí. Z části však zůstal seděti v Rusku na dále, a jeho pozdější historie není bez zajímavosti pro dějiny východních Slovanů, neboť podle všeho Jasové (Ясы) ruských letopisů, rovněž jako dnešní Osetinci jsou potomci těchto zbylých Alanů. Budeme se jimi ještě podrobněji obírati.[4]) Na západě, u Istru, připomíná Alany už Seneca [5]) v letech čtyřicátých I. století, rovněž účastní se Halani válek markomanských v Uhrách (vita Marci l. c., Dio Cass. l. c.) a vůbec dalšího stěhování germanských národů. S germanskými Vandaly dostali se r. 406 na Rýn, pak do Hispanie a dokonce r. 427 i do Afriky; vandalští králové Hunerich, Geizerich a Gelimer nesli v titulu

---

[1]) Julius Capitol. Vita Marci 22, Dio Cassius 71, 11 sl.; 72, 2.

[2]) *Domaszewski* (Völkerbund des Markomannischen Krieges v Serta Harteliana, Wien 1896 10) soudí, že seděli u ústí dunajských.

[3]) Srv. hlavně výbornou práci *Jul. Kulakovského*, Аланы по свѣденіямъ класс. и визант. писателей (Кіевъ 1899), str. 9 sl. První zprávy o nich umísťují je totiž u Maiotidy a Kavkazu (Lucanus Phars. VIII. 222, Val. Flaccus Arg. VI. 42, Jos. Flavius B. Jud. VII. 7, 4, Arrian *Ἔκτασις κατ' Ἀλανῶν*), Ptolemaios proti tomu klade je do střední Rusi (III. 5, 7. VI. 14), vedle hor Alanských (viz napřed str. 185 a mé Star. zprávy 105); rovněž Dion. Per. vyčítá je na západ od Donu mezi Donem a Dněprem (304), pak i Plinius IV. 80, Amm. Marcellinus XXII. 8, 31 38, 42 a Mark. Her. II. 39.

[4]) Ve IV. díle Starožitností. Tam se také blíže zmíním o pokusech poslovaniti (resp. germanisovati) Alany nebo Roxolany a o theoriích spojujících Roxolany s pozdějšími Rusy. O totožnosti Alanů s Osetinci srv. především *Vs. Millera*, Осет. этюды III. (Moskva 1886) 74 sl., 97 sl.

[5]) Seneca Thyestes 630: an feris Hister fugam praebens Alanis. Tragoedie Senecovy psány byly nejspíše v době jeho vyhnanství na Korsice r. 41—49 po Kr.

svém jméno »rex Alanorum«[1]). S vojskem alanským bil se konečně i Gordianus u Plovdiva[2]).

Vedle jmenovaných připomínají nám prameny ještě řadu jiných kmenů sarmatských, ale už v asijské Sarmatii směrem ke Kavkazu a Dolní Volze, především Siraky (*Σιραχοί*), Aorsy (*Ἄορσοι*), Jazamaty[3]); další drobné národy v Podkavkazí viz u Strabona XI. 2, 4; 4, 11. Ostatně je u řady kmenů nemožno říci, jsou-li to sarmatští či skythští kmenové. Oboje epitheta se později střídají. (Srv. pozn. 1. na str. 256). Ze všeho je vidno, že nový ethnologický obraz, jejž Strabo podal o území staré Skythie, nebyl nic trvalého, nýbrž jen zachycená projekce nové vlny, jež stále se měnic a postupujíc brala se od východu k západu. Patrně tlak, který odedávna v střední Asii působil, neustal se vyvíjeti ani v době po Herodotovi a tlakem tím nesena byla řada národů dříve u Donu a za Donem sedících k Dněpru, Bugu a k Dunaji. Za Donem na místo nich nastupují kmenové noví, zprvu Alani, Aorsi, brzy i Hunnové. Ethnologické poměry východní Evropy nebyly na jihu, pokud historie sahá, delší dobu trvalé. Nejdelší

---

[1]) Srv. bližší doklady u *Kulakovského* Аланы 30 sl. Hlavní je Zosimův (VI. 3).

[2]) Scr. hist. Aug. v. Gordiani 34. Srv. i v. Aureliani 33, 4, v. Probi 8, 3.

[3]) To jest jeden z nejstarších sarmatských kmenů připomínaný zde už Hekataiem (fragm. 166). Jméno jeho v pramenech se vyskytuje ve formách *Ἰαζάματαί* (Skymn. 879 a v Anon. periplu 72), *Ἰαζαβάται* (Eforos u Stef. Byz.), *Ἰξιβάται* (Hekat.) *Ἰξομάται* (Polyainos), *Ἰαξαμάται* (Ptol.), [I]xamatae (Mela), Exomatae (Val. Flacc.), laxamatae (Amm. Marc.); srv. *Ἰάμαι* (Stef. Byz. z Hekataia). Byli-li sarmatským kmenem i Korallové (*Κόραλλοι*, Coralli), které vedle Sarmatů královských, Jazygů a Bastarnů uvádí Appian (XII. 69) mezi spojenci Mithradatovými, nelze rozhodnouti. Seděli patrně kdesi při Pontu k Dunaji a připomínají se v literatuře staré ještě u Ovidia (ex Ponto IV. 2, 37; 8, 83) a Valeria Flacca (Arg. VI. 89), aniž jest zřejmo, čím byli. U Strabona VII. 5, 12 sedí mezi Haemem a Pontem v Thrakii. Rovněž neznámým kmenem objevují se na řece Asiaces (srv. napřed str. 162), tekoucím mezi Istrem a Hypanem, *Asiakové* (Mela II. 7), sedící vedle Kallipidů. Mela o nich dále (II. 11) připomíná: »Asiaku, furari quid sit, ignorant: ideoque nec sua custodiunt nec alinea contingunt«. Pliniovi *Crobiggi* (IV. 82) dostali se sem omylem z Thracie (srv. *Κρόβυζοι* u Herodota IV. 49, u Skymna 746, 750, 756 a Strabona VII. 5, 12 v okolí Kallatidy, Odessu, Istra atd.) a nejsou to žádní slovanští Kriviči, jak několik badatelů soudilo, na př. *Köppen* (Jahrb. d. Lit. XX. Anzeigebl. 5), zprvu *Šafařík* (Gesch. der sl. Sprache 3, jinak v SS. I. 516), *Lelewel* (Narody 4), *Eichwald* (Geographie 409), *Rawlinson* (Herod. III. 43), *Partyckij* (Ст. Ист. Галич. I. 281 sl.) a jiní.

intervall poměrného klidu byla asi doba VIII.—IV. století. Pak šla jedna ethnická vlna za druhou a nové uklidnění nastalo teprve v době novověké.

Jedna otázka se ještě nerozlučně pouta ke příchodu Sarmatů. Kam se poděli staří Skythové?

Co se s nimi stalo, dobře nevíme. Porážky způsobené jim Filippem Makedonským a Lysimachem byly patrně první ranou, která jejich mocí otřásla. Druhý nepřítel postupoval od východu, a skythská moc se stále více a více zužovala na pobřeží pontské. Historie Bosporské říše a Olbie v III.—II. stol. připomíná ještě řadu skythských králů[1]), kteří ohrožovali nebo ovládali řecké kolonie; syn skythského krále Skilura Palakos podniká v letech 115—106 těžké boje s Diofantem[2]), vojevůdcem kr. Mithradata, za jehož doby se Skythové stále u Pontu připomínají[3]), — ale panství skythské bylo patrně už omezeno jen na část Krymu s přilehlými na západě břehy pontskými a porážka, kterou Palakos utrpěl, připravila je o poslední sílu a samostatnost. Z mocného kdysi národa připomínají se po Kr. nar. jen zbytky u dolního Dunaje (srv. str. 326), v okolí Olbie, Taurského Chersonesu[4]) a jinde na pobřeží, pokud to nejsou případy, v nichž se jméno jen uměle udržovalo a přeneseno bylo na kmeny jiné[5]). Na jisto bylo už v I. století před Kr. po národu skythském v starším slova smyslu a rozměru veta. Ubylo jich jednak bojem se Sarmaty[6]), jednak

---

[1]) O skythském králi Agarovi za Eumela na konci IV. st. srv. Diodora XX. 22. Také Saitafernes psefismatu Protogenova byl snad vládcem skythským. Jiní skythští králové Farzoios, Inismeas, Skiluros, Kanit, Saria ovládali patrně Olbii, jak nasvědčují olbijské mince s jejich jmény. Poměr ten skončil se asi smrtí Skilurovou kolem roku 115 (*Latyšev*, Изслѣдованія объ исторіи Ольвіи 114 sl., 129, 131, 137).

[2]) Srv. pozn. 1. na str. 323. O těchto bojích víme hlavně ze Strabona a z psefismatu vydaného na počest Diofantovu občany chersoneskými.

[3]) Appian XII. 101, 102.

[4]) Srv. Diona Chrysostoma borysth. řeč XXXVI. (*Latyšev*, Scyth. I. 171), a svrchu na str. 329 uvedený nápis Tita Plautia Silvana. Jméno Skythů objevuje se však častěji vedle Sarmatů a Bastarnů ve zprávách o nájezdech barbarů přes Dunaj. Srv Strabo VII. 3, 13.

[5]) Srv. napřed str. 254. K tomu viz ještě na př., jak Strabo zove Roxolany Skythy (II. 5, 7).

[6]) O tom, že Sarmaté vyhubili Skythy, zmiňuje se přímo Diodor II. 43: *Γούτους (Σαρματάς) δ' ὕστερον πολλοῖς ἔτεσιν αὐξηθέντας πορθῆσαι πολλὴν τῆς Σκυθίας καὶ τοὺς καταπολεμηνθέτας ἄρδην ἀναιροῦντας, ἔρημον ποιῆσαι τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας.*

ústupem za Dunaj a hlavně asi assimilací s novým, jinak velmi příbuzným živlem sarmatským.

Ostatně jsem přesvědčen, že těch pravých vlastních Skythů nikdy mnoho nebylo (srv. str. 254), a kmenové jiní, zahrnovaní dříve v širší pojem Skythů, proměnili se u římských zpravodajů beze všeho nyní v Sarmaty.[1]) To je přirozený a pro nás důležitý výsledek: od doby, v níž Sarmaté ovládli kraje pontské nastupuje nejen pro ně samy, ale vůbec i pro celé blíže neznámé vnitrozemí, speciálně pak i pro kraj, v němž seděli Slované, jméno *Σαρματία*, *Sarmatia*. O vnitrozemí vědělo se sice čím dále tím méně, srovnejme jen výroky Strabonovy v VII. 2, 4, VII. 3, 17 [2]), a proto se tím spíše ujímalo nové označení. Už Melovi mezi Germany a Asií sedí pouze Sarmaté (I, 19): »ab ea (Gallia) Germani ad Sarmatas porriguntur, illi ad Asiam«, a u něho také celý kraj od Visly na východ sluje Sarmatií.[3]) Zde poprve zřejmě i Zakarpatí a východní Povislí, tedy Slované, zahrnuti jsou pode jméno Sarmatů. A to zůstalo na dále pravidlem. Nejen Sarmaté vlastní, nejen zbytkové Skythů, ale i kmenové germanští, vniklí do Sarmatie, a rovněž tak celý slovanský národ skrytý v Zakarpatí zván byl Sarmaty; od té doby také každý kmen, který ze Sarmatie přiblížil se k hranicím říše Římské nebo do ní od severu vstoupil, označován byl jako sarmatský, ať už přináležel k vlastním Sarmatům nebo k Slovanům. Od doby císařské nesmíme proto označení »Sarmatae« pojímati výlučně ve smyslu původním, ethnologickém, není-li jinak příslušnost k íránské větvi na jevě. To je důležitý poznatek a vodítko. Praví-li na př. Tacit o Bastarnech, že za jeho doby čistota jejich zanikla míšením se Sarmaty (viz str. 300), nemáme žádného práva vztahovati to jen na vlastní Sarmaty a vylučovati na př. míšení s lidem slovanským. Později leckdy se shledáme se zprávou, kde již určití kmenové slovanští označeni jsou jako »Sarmatae« (nejdříve na mapě Peutingerské VENADI SARMATAE na segm. VIII.). Proto není divu, že v slo-

[1]) Plin. IV. 81. Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. nec aliis prisca illa duravit appellatio quam qui extremi gentium harum ignoti prope ceteris mortalibus degunt. Srv. napřed str. 254, pozn. 2.

[2]) Viz citáty napřed na str. 135, 139.

[3]) Mela III. 33. Sarmatia intus quam ad mare latior, ab his quae secuntur Vistula amne discreta, qua retro abit usque ad Histrum flumen inmitittur.

vanské historiografii povstala vedle známé theorie o slavinitě Skythů ještě silněji a pronikavěji theorie o slavinitě Sarmatů, v tom totiž smyslu, že starověké Sarmaty, a to buď vůbec všechny nebo aspoň jednotlivé kmeny sarmatské, jako Jazygy, Roxolany, Alany, prohlašovala za předky všech Slovanů, nebo výlučně Slovanů východních. Theorie tato povstala, jak vidno z toho, co jsem pověděl, zcela snadno, přirozeně a také dosti záhy. Jakmile historikové, kteří si všímali počátků slovanských dějin, počali míti pochybnosti o balkánském resp. jižním původu Slovanů a obrátili zraky své na východ Evropy do staré Sarmatie, hned se počínaje Cromerem v XVI. století rozšířila these, podle níž Sarmaté starověkých pramenů byli Slované (srv., co jsem napřed pověděl v stati o kolébce Slovanů na str. 43 sl, 47 sl.). A these tato ve všech možných obměnách udržovala se houževnatě — i nejlepší badatelé jí podlehli [1]) — a ještě dnes nezmizela z dissertací o pravěku slovanském. Jestliže se však historií této theorie zde dále obírati nechci, činím to jednak proto, že bych výklad svůj nevhodně přerýval neplodným exkursem, jehož větší část již podána napřed na místě právě vzpomenutém, a jednak proto, že celou tuto věc, tak úzce svázanou s parallelní theorií o slovanskosti Skythů, bude lépe připojiti do přídavku, který je na konci knihy skythské thesi věnován. Zde stačí, abych k tomu, co jsem o relativní slavinitě pojmu Sarmatů pověděl, připojil jen následující poznámku. Už starší měli určitou představu o tom, že Sarmaté jsou kmen médský, povahou, zvyky i zevnějškem nejpříbuznější s Parthy nebo Médy [2]), že náležejí tedy původem k větvi, kterou my

---

[1]) Na př. *Mannert* (Norden 167, 173), *Niebuhr* (Kl. Schriften I. 394), *Šafařík* (Abkunft der Slaven 87 sl., ale v Starožitnostech thesi tu opustil I. 400, ač to v původním rozvrhu měl), *Grimm* (G. d. Spr. 1848, I. 171) *Boeckh* (CIGr. II. XI. 109), *Nadeždin* (Опытъ 76), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 1 sl.), nově *Dm. Samokvasov* (Ист. русскаго права II. Varšava 1884. 34 sl., Хронол. классификація могилъ, Varšava 1890, 22) a *Dm. Ilovajskij* (Труды XI. арх. съѣзда въ Кіевѣ II. 1902 Прот. 90 a Вторая дополн. полемика по вопросамъ варяго-русскому и болгаро-гуннскому. Moskva 1902, 72).

[2]) Diodor II. 43 6 *τὴν δ' [ἀποικίαν] ἐκ τῆς Μηδίας παρὰ τὸν Τάναϊν καθιδρυθεῖσαν, ἧς τοὺς λαοὺς Σαυρομάτας ὀνομασθῆναι*), Mela III. 33 (gens habitu armisque Parthicae proxima), Plinius VI. 19 (Sarmatae, Medorum, ut ferunt, suboles), Amm. Marc. XXXI. 2, 17. Mravy Sarmatů jsou na mnoze líčeny shodně se skythskými, a z části líčení není vůbec nic jiného, než parafrase starších zpráv o Skythech. Mezi význačnými rysy objevuje se opět život kočovný na vozech a na koních a vše, co s ním je ve spojení (odtud opět epitheta *νομάδες*, *ἁμάξοικοι*, S. Amaxobii, vagi). Pěkně život Roxolanů

dnes zoveme íránskou větví Arijců. Tato íránská národnost zjištěna je dnes dodatečně jazykozpytnými pracemi F. Schiefnera, Müllenhoffa, Vsev. Millera, F. Justiho a j. do té míry, že o správnosti její pochybovati netřeba. Všechny záhady, nesrovnalosti, které se občas vyskytují mezi prameny, dají se dobře vyložiti, máme-li na mysli rozlišení užšího ethnologického pojmu vlastních Sarmatů od pozdějšího širokého pojmu geografického a máme-li na mysli, jak mnohým různým stykům a křížením byly sarmatské kmeny nad Pontem a později u Dunaje vydány.

Vedle změny způsobené ve východní Evropě ovládnutím Sarmatů zanikají úplně vlivy, které měly na vnitrozemí různé politické události, jež se udály od doby Alexandra Velikého na severním břehu Pontu. Getská výprava Alexandrova r. 335 nevnikla hlouběji do vnitrozemí [1]) a styk Alexandrův se Slovany, který jí byl domněle vyvolán, patří jen mezi vymyšlené báje dokládané prameny falšovanými. [2]) A další události politické, o nichž

líčí Strabon VII. 3, 17 slovy: *τῶν δὲ νομάδων αἱ σκηναὶ πιλωταὶ πεπήγασιν ἐπὶ ταῖς ἁμάξαις ἐν αἷς διαιτῶνται· περὶ δὲ τὰς σκηνὰς τὰ βοσκήματα ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασιν· ἀκολουθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους ἀεὶ τοὺς ἔχοντας πόαν, χειμῶνος μὲν ἐν τοῖς ἕλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιῶτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις.*

[1]) Srv. str. 319.

[2]) Tradice, že Alexandr Veliký u příležitosti getské výpravy vešel v úzké styky se Slovany, objevila se už v XIII. stol. a povstala patrně ze zpráv Strabonových, Curtiových a Arrianových o jednání Alexandra s Gally a Skythy (Strabo VII. 3. 8, Arrian I. 4, 6—8; IV. 1, 1; IV, 15, 1., Curtius VII. 8, Kallisthenes l. 23, 24.). Tradice o Slovanech je však čistě umělá, vymyšlená, a aby dostala opory, zhotoven byl pro ni docela i falešný pramen, falsum známé pod názvem *privilegia* nebo *majestátu Alexandrova*, datovaného v Alexandrii v 2. době vlády Alexandrovy. V něm Alexander za vykonané služby odevzdává Slovanům navždy panství nad rozsáhlou zemí: »Nos Alexander, Philippi regis Macedonum haeres .... a solis ortu ad occasum a septentrione ad meridiem Dominus, illustri prosapiae ac linguae Slavorum Massagetisque salutem. Qui nobis semper in fide veraces, in armis strenuissimi nostri milites et coadiutores robustissimi fuistis, damus vobis hanc totam plagam terrae quae extenditur ab Aquilone usque ad partem Italiae Meridionalis ut nullus ausus sit isthic manere aut se locare nisi vestrates et quiqunque alineus inventus fuerit, illic manens sit servus vester et eius posteri servi vestrorum posterorum. Datum ex Magna Alexandria .... anno regnorum nostrorum II.« (*B. Paprockého* Diad. c. IV). Kdo byl původcem falsa, nevíme. *Pervolf* (Славяне II. 33.) soudil, že snad Vavřinec z Březové (1370— po 1436). Faktum je, že

jsme se dosud zmínili — nezdařená výprava Zopyrionova proti Olbii a Skythům (srv. str. 305), ovládnutí Olbie od několika skythských králů (str. 332) — měly jen význam lokální, omezený na úzký pruh pobřeží. Teprve, když se zde dostal na konci II. stol. k vládě Mithradates VI. Eupator, dovídáme se mezi jinými jeho plány i o pokusech rozšířiti moc dále do vnitrozemí a o tom, že ovládl všechny národy mezi Donem a Istrem, na prostranství v okruhu 30.000 stadií [1]); ale jak daleko jeho moc ve skutečnosti

---

existovalo, a »originál« resp. »opis« chován byl jednak v Praze (v klášteře Emausském?), jednak v Krakově v klášteře Benediktinů na předměstí Kleparzi. Jihoslované zase bájili, že jiný originál leží v pokladu sultánově v Cařihradě. Srv. *Sarnicki* Annales lib. II. c. 1. u *Dlugoše* Hist. Polon. II. 876. Poprve jsem jej našel r. 1437 v Krátkém sebrání z českých kronik (*Hanka* Dalimilova chron. 1851, 228). Ze starší doby znám jen fantasie Mierzwovy a Kadlubkovy o bojích Alexandra s Lechy (Chronica Pol. I. c. 9, 10; MPH. II. 163 sl.) a o listech Alexandrových, jež ovšem přešly i do pozdějších polských kronikářů na př. do anonymních kronik polských ze XIV. století (MPH. III. 431 sl. 609 sl. atd.). Později vidíme, jak se privilegia tohc hojně dovolávají slovanští kronikáři XVI.—XVII, ba i historikové století XVIII., na př. *V. Hájek* (Kronika česká 1541), *B. Paprocký* (Diadochus 1602), *Ješina z Čechorodu* (Mars Moravicus 1677), *V. Rosa* (Čzechořečnost 1672), *St. Sarnicki* (Annales 1587), *M. Bielski* (Kronika polska 1597), *M Stryjkowski* (Kronika polska 1582), *Ad. Bohorić* (Horulae arcticae 1584), *M. Orbini* (Regno degli Slavi 1601), *J. Ratkaj* (Memoriae regum 1652), *Glavinić* (De rebus Moschorum 1663), *Ondř. Kačić* (Razgovor ugodni naroda slovinskoga 1759,) ruská Synopsis (Kijev 1674), různé chronografy, *Mankijev* (Ядро росс. ист. 1715), *Ščerbatov* (Russ. Gesch. übers. von Hase 1779), atd. (Srv. *Pervolf* Славяне II. 425, 438, 440). Proti pravosti ozval se již *Veleslavín* (podle J. Perwolfa Славяне II. 34), pak *Bohuslav Balbín* 8 (Miscell. Tom. I. Lib. 2, 98, Praha 1679), *Du Cange du Fresne* (Illyricum vetus 1746, 9), *P. Doležal* (Grammatica sl.-bohemica 1746, § VI.) a jiní, až ji *Dobrovský* prohlásil za výmysl chorvatský ze XIV. stol., jehož opis přinesli asi do Prahy Karlem IV. z jihu povolaní mniši kláštera Emausského. Odtud to vypsal Hájek a z Hájka kroniky polské, ač mohl býti opis v Krakově už před Hájkem (*Jagić* Письма Добровскаго и Копитара 432). Srv. *Ossoliński* W. Kadłubek. Varšava 1822. 126, *Schlözer* Nestor I. 120. Kde dekret povstal, nemožno říci. Počátky tradice byly již v XIII. stol. ale text privilegia ukazuje obsahem na dobu, kdy slovanská myšlenka rozhodně se obrátila proti Němcům a reklamovala své právo na střední Evropu. A to by ukazovalo do sféry blízké hnutí husitskému. Že by původ musil býti hledán na jihu, nevidím, ale ovšem u Jihoslovanů máme už starší doklady podobného oslavování a zveličování slovanské historie. (Srv. napřed str. 10.)

[1]) Strabo XII. 3, 1 a zejména Appian XII. 15: *φίλοις δ' ἐς πᾶν τὸ κελευόμενον ἑτοίμοις χρῆται Σκύθαις τε καὶ Ταύροις καὶ Βαστέρναις καὶ Θρᾳξὶ καὶ Σαρμάταις καὶ πᾶσι τοῖς ἀμφὶ Τάναΐν τε καὶ Ἴστρον καὶ τὴν λιμνὴν ἔτι τὴν Μαιώτιδα* ... Srv. i XII. 69. Další zprávu z Poseidonia Apamejského cituje

zasahovala, nevíme, a podle všeho zůstala omezena zase jen na pruh pontského pobřeží. K provedení výpravy do Italie přes Skythii, Thrakii a Alpy r. 63 nedošlo.[1]) Také činnost silného krále getského Burvisty (Boerebisty), k níž náleží patrně i zkáza Olbie v letech 67—50[2]), směřovala jen k dolnímu Dunaji a proti řeckým koloniím. Vnitrozemí zůstávalo stranou. V tom nastal obrat teprve vystoupením Říma. Nemůžeme-li prokázati z vylíčené dosud historie Sarmatů a politického rozvoje říší pontských žádný bližší vztah ku Slovanům, nelze jej již popírati v době moci římské.

Athenaios z Naukratidy ve spisu *Δειπνοσοφισταὶ* V. 30. Provedl tedy Mithradates to, nač už Pairisades pomýšlel (Diodor Sic. XX. 22). Jeho výpravy proti Sarmatům a Bastarnům klade *Reinach* (l. c. 63.) mezi r. 96 - 90 (Plutarch De fort. Rom. 11).

[1]) Dio Cassius XXXVII. 11. Appian XII. 102. O tomto plánu, jejž překazilo povstání a smrt Mithradatova r. 63, srv. u *Reinacha* l. c. 402 sl. O výbojích Mithradatových srv. zejména stať *B. Nieseho* »Erwerbungen der Küste des Pontos durch Mithridates (Rhein. Mus. 1887, XLII. 559 sl, 571). K dějinám Mithradatovým vůbec srv. hlavně: *Th. Reinach* Mithridate Eupator roi de Pont. Paris 1890 (cituji německé vydání od dra Goetze, Lipsko 1895, kde na str. X. starší literatura) a *Ed. Meyer* Geschichte des Königreichs Pontos, Leipzig 1879; k dějinám říše Bosporské: *K. Ortmann*, De regno Bosporano Spartocidarum. Halle Diss. 1894, *Brandis* Bosporos (Pauly-Wissowa Realenc. s. v.), *Latyšev* Краткій очеркъ исторіи боспорскаго царьства (Изв. Таврич. Уч. Комм. 1892 Nr. 17) a *téhož* Inscriptiones orae sept. Ponti Eux. II. Petrohrad 1890 (XV—LIII: Brevis conspectus historiae regni Bosporani) a ovšem i úvod k Inskripcím Boeckhovým. Obsáhlé stati *Bonellovy* o dějinách říše Bosporské jakož i o Mithradatu Eupatoru (Beiträge zur Alterth. II. § 16 a 17) jsou úplně zastaralé. Srov. kritiku *V. Latyševa* v ЖМНП. 1899. Nr. 1., 215, 222). O jméně podotýkám, že *Μιθραδάτης* je obvyklá forma na řeckých nápisech.

[2]) Výmluvné svědectví podává o této zkáze zejména 36. řeč Diona Chrysostoma pronesená kolem r. 100 po Kr. Dio stěžuje si na úpadek města zaviněný stálými útoky nepřátel, kteří několikráte i města dobyli. Posledně, dí, dobyta byla před 150 lety od Getů, kteří vzali také jiná města až po Apollonii. Některá města byla znovu osídlena a zřízena, jako Olbia, ale jiná jen špatně, a při tom se do nich nahrnulo barbarů tak, že Hellenstvo je v nich v úplném úpadku. I Olbia zřízena byla jen proto, že Skythové potřebovali trhu a sami neuměli zříditi město trhové »*οὐδὲ ἐπισταμένων ἐμπόριον αὐτῶν κατασκεύασθαι τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον*«. Ale nová Olbia byla už menší, horší, bez pořádných hradeb a v chrámech ani na náhrobcích nebylo již ani jedné sochy celé .... Ještě Jordanis uvádí Olbii (Get. V. 32.), Konstantin Porfyrogennetos již ne. O pozdější historii pontských kolonií srv. *Jul. Kulakovskij* (Къ исторіи Боспора Киммер. въ концѣ VI. вѣка. Виз. Врем. III. 1. sl.).

První kulturní styky Skythie s Římem počínají se už ve II. st., jak svědčí amfory s římskými znaky nalézané na Krymu. Ale politicky nezasáhl Řím do Zadunají před válkami s Mithradatem. Teprve tehdy obrácen byl zřetel Říma i ke království Bosporskému, třebas tam hned římské vojsko nevkročilo, a od smrti Mithradatovy r. 63 a nastoupení Farnakova zůstal už severopontský kraj v obvodu římských vlivů a politiky na dobro.[1]) Od doby Neronovy octla se Bosporská říše úplně pod mocí římskou a od r. 62—63 přestávají mince krále Kotya I. a nastupují nové s hlavou Neronovou a jeho monogramem nebo legendou *NEPΩNOC KAICAPOC*[2]). Stal se tedy Bosporus římskou provincií. R. 66 trvale osazen Krym (Jos. Flav. B. Jud. II. 16, 4, CIL. XIV. 3608 — nápis Ti. Plautia Silvana). Výboje Silvanovy směrem k Borysthenu, o nichž nápis mluví (srv. text nahoře na str. 329), spadají buď do r. 57, v kterémž byl Ti. Plautius legatem v Moesii[3]), nebo podle Henzena a Domaszewského k r. 62/3, v němž legio V. Macedonica odeslána byla do Armenie.[4]) Na jisto víme, že r. 66 Krym byl trvale osazen, a město Tyras počalo svoji aeru čítati od r. 57[5]), náležejíc k Dolní Moesii.

Na dolním Dunaji, zejména když se Moesie dostala r. 29 do moci římské, Římané obrátili hned zřetel k Zadunají, poněvadž tam seděli silní kmenové, mír a moc jejich ohrožující — Getodákové, Bastarni a Sarmaté. Od r. 29 počíná se vítězný boj Říma s těmito třemi nepřáteli, jejichž pokoření bylo pro Řím nutné nejen k tomu, aby říšské hranice se mohly posunouti dále, ale i proto, aby vůbec hranice dunajská Augustem získaná[6]) byla zabezpečena.

První vítěznou válku zdvihl proconsul M. Lic. Crassus r. 29 př. Kr. (Liv. epit. 134, 135, Dio Cass. 51, 23—27, Florus II. 26),

[1]) Srv. *Latyšev* Inscriptiones Ponti II. str. XXXIV. sl.

[2]) *Latyšev* l. c. str. XLV., *Sallet* (Zs. f. Numismatik IV. 1877, 304 sl.), Srv. i článek *M. Rostovceva* »Römische Besatzungen in der Krim und das Kastell Charax« (*Lehmanns* Beiträge zur alten Gesch. II. 80 sl.).

[3]) Tak *Borghesi* (Oeuvres IV. 230) a po něm *Dessau* CIL. l. c.

[4]) Srv. *Henzenovu* práci o životě Ti. Plautia Silvana v Annali dell' Inst. arch. 1859, 9 sl. a *Domaszewského* článek v Rhein. Mus. 1892, 210. O přeložení V. legie zmiňuje se Tacit (Ann. XV. 6.).

[5]) Srv. CIL. III. č. 708. Srv. *Latyšev* Inscriptiones Ponti I, 13 a *Brun* (Зап. Odessa III. 54 sl.).

[6]) Julianus *Συμπόσιον* (*Καίσαρες*) ed. Hertlein I str. 419, kde Octavianus dí o sobě: »*ὅρια δὲ διττά, ὥσπερ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀποδεδομένα, Ἴστρον καὶ Εὐφράτην ποταμοὺς ἐθέμην.*« Sueton. Tiberius 16. Srv. též *Mommsen* RG. V. 178. a Res Gestae divi Aug. (Berlin 1883) 129.

kterou byla porážka utrpěná r. 59 za C. Antonia odčiněna. Bastarni i Dákové byli poraženi, dácký král Zyraxes utekl se πρὸς τοὺς Σκύθας. Také útok r. 28 byl vítězně odražen a Moesie úplně podrobena a připojena. Nicméně se za vlády Octavianovy (30—14 po Kr.) připomínají další boje [1]): k r. 16 př. Kr. zmiňuje se Dio (54, 20) o tom, že Lucius Gaius zahnal Sauromaty a také r. 15 byly patrně opětné boje [2]); r. 6 po Kr. čteme o výpravě A. Caeciny Severa proti Dákům a Sarmatům (Dio 55, 30) a potom zejména o vítězství, jehož dobyl Cn. Corn. Lentulus nad Dáky a Sarmaty. [3]) K těmto vítězným bojům vztahuje se také zmínka o podmanění Dáků a prosba za mír Bastarnů, Skythů a Sarmatů na pomníku Ancyrském [4]) jakož i zmínka Julianova o podmanění Skythů (Συμπόσιον l. c). Za císaře Nerona (54—68) Ti. Plautius Silvanus porazil v Zadunají národ nám blíže neznámý, jenž způsobil pohromu i Dákům, Bastarnům a Roxolanům (srv. str. 329), potlačil Sarmaty a přesídliv asi 100.000 Zadunajců do říše, rozšířil říšskou hranici až po království Bosporské. Ale pokoj tím ještě nebyl zajištěn. Za Othona r. 69 nucen byl M. Aponius odrážeti vpád Roxolanů (Tac. Hist. I. 79) a Mucianus Licinius vpád Dáků do Moesie (Tac. Hist. III. 46), na počátku vlády Vespasianovy opakovalo se to opět (Jos. Flavius B. J. VII. 4. 3), r. 89 Domitianus nucen byl po nových útocích Dáků a porážkách Oppia Sabina a Corn. Fusca (r. 85—86) učiniti nepříliš čestný mír s Decibalem [5]), po němž brzy následovala i válka se Sarmaty (Sueton. Dom. 6.).

Definitivní zakotvení moci římské v Zakarpatí podařilo se teprve Trajanovi, kterýž po několika válkách přinutil r. 106 Dáky, aby se úplně pokořili, a zemi jejich přivtělil k říši jako pro-

---

[1]) O bojích Římanů v Moesii a na dolním Dunaji viz hlavně práci *Premersteinovu* »Die Anfänge der Provinz Moesien« (Jahreshefte des öst. arch. Inst. I. 1898 Anh. 145 sl.).

[2]) Jméno Λούκιος Γαΐος u Diona jest nejspíše pokaženo. O různých emendacích srv. *Premerstein* l. c. 156 sl.

[3]) Florus II. 28, 29. (IV. 12). O sporném datu výpravy Lentulovy srv *Premersteina* l. c. 166, jenž sám myslí na dobu konce vlády Augustovy po r. 9 a spojuje s ní vzpouru Dáků u Orosia VI. 22, 2, a *Mommsena* Res gestae d. A. 132, jenž ji klade k r. 6.

[4]) Res gestae divi Aug. c. 30, 31. Srv. i Eutropius Brev. VII. 10, Florus II. 34, 62.

[5]) Data dáckých válek Domitianových jsou velmi nejistá. Srv. bližší rozbor u *S. Gsella*, Essai sur le règne de l'empereur Domitien. Paris 1894. 209—223, a také u *Mommsena* RG. V. 200.

vincii zvanou Dacia. Tímto aktem hranice římské posunuty byly daleko do Karpat, k horní Tise a odtud přes hory do Zakarpatí směrem na dolní Borysthen. Aspoň Ptolemaios, jenž asi půl století po tom — zatím bylo klidno — popisoval Evropu, určuje severní hranice provincie Dákie a Dolní Moesie čarou, která jde od hor Karpatských na rovnoběžce 48° 30′ a touto rovnoběžkou až po ústí Borysthenu.[1]) Při tom mu část Tyru od konce (?) řeky (*πέρας τοῦ ποταμοῦ*) určeného na 49° 30′ d.—48° 30′ š. až po ohyb (*ἐπιστροφή*) na 53° d. — 48° 30′ š. teče po hranici, tvoříc rozhraní skutečné. Teprve od ohybu, který se nalézá při vtoku říčky Okny u sela Rybnic[2]), běží čára vzdušná k ústí Dněpru.

To byla nejzazší hranice, k níž v Zakarpatí pevněji dostoupil Řím, a za této rozlohy říše nepochybuji, že moc římská dostihla tu také Slovanů. O Slovanech, kteří v době I. a II. stol. po Kr. seděli již v Uhrách a r. 106 vešli v obvod provincie Dácké, pojednám v II. díle Starožitností podrobně a vynasnažím se thesi tuto odůvodniti řadou starých i nových dokladů. O zakarpatských Slovanech nemohu se ovšem vysloviti tak určitě, ale všechny okolnosti nasvědčují, že i části Slovanů, sedící v té době na horním Dněstru, Prutu a Serethu přišly do sféry panství nebo vlivu římského, zahrnuti jsouce v obvod provincie Dolní Moesie. Tomu nasvědčují římské artefakty v nálezech archaeologických a zejména velké množství mincí římských, jež od doby Trajanovy ob-

[1]) Ptolem. III. 5, 1. při popisu jižní hranice Sarmatie, III. 5, 6 při popisu Tyra, III. 8, 1 při popisu severní hranice Dákie. Při popisu zadunajské části Dolní Moesie hranic se již nedotýká (III. 10, 7 sl.). Byla-li Moesie už za Augusta provincií a v jakém rozsahu, nelze říci s určitostí. *Premerstein* pojmenování *provincia Moesia* odnáší teprve k počátku vlády Tiberiovy, r. 15 (Jahreshefte I Anh. 173.). Rozdělení původní Moesie (od Sávy k moři Černému) na dvě provincie rozdělené řekou Kiabrem provedl teprve v letech 83—89 Domitian (*Gsell* Essai sur le règne de l'emp. Domitien 136). Ptolemaios odděluje Dolní Moesii od Dákie tokem Hierasu (III. 8, 2) a čarou od pramenů jeho k ohybu Tyru na 53°—48° 30′. Zadunajská Moesie trvala až do doby Maximovy r. 238 (Jul. Capitol. v. Maximi et Balbini 16).

[2]) *Braun* Разыскания I. 193. *Sadowski* (Handelstrassen der Gr. und Röm, Jena 1877, 68) kladl ohyb k Tiraspoli. *Πέρας τοῦ ποταμοῦ* nepojímá však *Braun* za konec t. j. pramen řeky, nýbrž za konec hranice dácké u dnešního Chotina, odkudž se hranice severní obracela náhle na jih přes hory k Tise (srv. i str. 134). Podobně i *Kiepert* na mapě Dákie připojené k III. dílu CIL Suppl. II. *Sadowski* (l. c.) měl za západní mezník Dákie Zaleszczyki na Dněstru, *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 69 sl.) prameny Opyru, přítoku Stryje, nebo prameny Bystřice, přítoku Dněstru.

jevují pojednou v Zakarpatí od hor haličských až do okolí kijevského. Valy římské zde ovšem zajištěny nejsou, byť se jim dávalo i jméno valů Trajanových. Srv. o tom dále konec kapitoly XI.

Těmito výboji Trajanovými a posunutím moci římské až do Zakarpatí dostali jsme se však k době, o níž nám pojednou nový pramen podává bohatý obraz geografických a národopisných zpráv o Evropě a speciálně i o Evropě východní. Obraz tento utvořený v druhé polovici II. století je tak obsažný a důležitý, ale zároveň tak sporný v detailech i v celku, že zasluhuje zvláštního rozboru podrobného. Podám jej v kapitole následující a zároveň jím uzavru z důvodu už napřed vytknutého (str. V. předmluvy a dále 205) I. díl staré historie slovanské.

Pramenem tím je Ptolemaiův popis evropské Sarmatie.

KAPITOLA X.

PTOLEMAIOVA SARMATIE.

Stará geografie před Ptolemaiem. — Marinos z Tyru. — Ptolemaios. — Cena jeho zeměpisu. — Možnost rekonstrukcí. — Text popisu Sarmatie a zadunajské Moesie. — Výklad topografický a národopisný. — Závěr.

Viděli jsme, že po Herodotovi dlouhou dobu nepodal nám žádný pramen obsažnějších zpráv o zakarpatské kolébce Slovanů a krajích jí nejbližších. Události, pro nás důležité, jež se tam přihodily v běhu následujících století, byli jsme nuceni více kombinovati z různých zvěstí, týkajících se jiných končin, nebo z dat linguistických. Přímých historických zpráv nemáme ani o příchodu Bastarnů do Zakarpatí, ani o vniknutí Gallů, ničeho nevíme o pohybech a změnách způsobených invasí sarmatskou. Viděli jsme, že skoro všechny zachované poherodotovské historie a zeměpisy jsou pro nás důležitosti podřízené, i ty, jež jsou na Herodotu z části nezávislé. Jednotlivci předvádějí nám sice u Pontu poměry nové, na př. o hnutí sarmatském, ale o vlastním slovanském Zakarpatí zanechal nám jediný Plinius důležitou zprávu o existenci Slovanů u Baltu pode jménem Venedů, kterou brzy po něm i Tacit potvrdil. (Viz napřed kap. V.) V celku však zůstalo u všech Zakarpatí zemí neznámou. »*Τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν*« — praví Strabon (VII. 2. 4.).

Teprve v II. století po Kr. nový pramen, Ptolemaios, poskytuje opět tak značnou řadu zpráv, že je mezi Herodotem a první kronikou Kijevskou pramenem pro nás nejdůležitějším. Ale bohužel, přes tento svůj význam, bývá Ptolemaios pravidelně jen velmi povrchně analysován a lehkovážně užíván při výkladech o starých slovanských dějinách. Příčinou toho je patrně stručný a zdánlivě přesný ráz jeho líčení. Mnohým se zdá snadným porozuměti

práci Ptolemaiově a vniknouti do ní. Ale věc se má zatím naopak. Chceme-li Ptolemaia řádně pochopiti, musíme se dříve obeznámiti nejen s textem jeho popisu, ale i se způsobem a principem, na jakém jeho geografie povstala, zejména přirovnáváme-li jí ku pracím starším. A to vyžaduje jisté práce.

Ptolemaiova geografie jest vlastně úvod do mathematického zeměpisu a úvod do kreslení map. Řada jmen topografických (hor, jezer, řek, osad), jež mu byla známa, je zde lokalisována pomocí mathematických údajů a rovněž hranice velkých oblastí, na př. Germanie, Dákie, Sarmatie atd. Jakkoliv pak tento zeměpis je ještě daleko vzdálen od našich moderních představ, byl přece jen velkým pokrokem proti podobným pracím starším. První geografové řečtí t. zv. ionské školy (pomineme-li nejasné představy starších básníků) představovali si zemi jako plochou desku okrouhlou nebo ovální, plovoucí na okeánu uvnitř klenby nebeské.[1]) První mapu (*πίναξ*) odpovídající této představě zhotovil už v VI. století miletský filosof Anaximandros, druhou připojil na počátku V. století miletský Hekataios k svému (ztracenému) popisu země (*περίοδος γῆς*), a podobnou představu měli podle všeho i Ferekydes, Hippokrates a Herodot.[2]) Představovali si tedy tito ionští geografové obydlenou zemi (*ἡ οἰκουμένη*) oblitou okeánem, do jehožto severní části vtékala jantarorodná řeka Eridanos a v němž ležely cínonosné ostrovy, a samu oikumenu dělili zálivem moře Středozemního buď na dvě části (Evropu a Asii), nebo na tři (Evropu, Asii a Lybii). Tyto základní představy školy ionské udržely se v základech až do doby Aristotelovy (384—322), ale v době té byla víra v ně valně otřesena. Odpor vznikal už v V. století a pramenil hlavně z nového učení Pythagorovců[3]), podle něhož země nebyla deskou plovoucí na okeánu, nýbrž koulí vznášející se uprostřed klenby nebeské. Učení toto musilo nutně

[1]) Srv. blíže u *Alb. Forbigera* Handbuch der alten Geographie. Berlin 1842—48. II. Aufl. 1877. I. 45 sl, 50, 63, 69 a *H. Bergera* Gesch. der wiss. Erdkunde der Griechen. Leipzig 1887—1893. I. 8 sl. O novém vydání *Bergera* z r. 1903 dověděl jsem se teprve za tisku této kapitoly.

[2]) Her. V. 49 zmiňuje se o mapě světa miletského tyrana Aristagora, vyryté na měděné desce. Mapa světa objevuje se také v Aristofanových Oblacích 207.

[3]) Není zjištěno dosud, kde byl původ tohoto nového učení, zda Pythagoras na ně přišel sám, či teprve žáci jeho, či zda to vzal některý z nich z vědění tehdejšího Orientu. Víme jen, že v Řecku učili tak nejdříve Pythagorovci. (*Berger* I. 141, II. 1 sl., *Forbiger* l. c. 46.)

způsobiti velký obrat ve všech názorech o fysikálních poměrech země, jak vidíme také v dalších theoriích Parmenidových o zonách zemských a v prvních pokusech měření země pomocí kruhů a oblouků nebeských.[1]) Tímto obratem vstoupila také starověká geografie ze stadia dřívějších svých primitivních popisů zeměpisných ve vyšší, vědečtější stadium.

Prvním vynikajícím geografem nového směru byl známý nám a pro severní Evropu důležitý geograf Pytheas Massilský[2]), jenž se ve IV. stol. př. Kr. dostal po lodi až ke Skandinavii a k ústí Labe a na své cestě určoval již šířku důležitých míst. Jako mathematický geograf a autor spisů *περίοδος τῆς γῆς* a *περὶ ὠκεανοῦ* požíval již v starověku veliké vážnosti, a jestliže jedna strana starověkých spisovatelů nevěřila jeho líčení severních krajů (Polybios a Strabon), podařilo se v nové době i tu obhájiti jeho věrohodnost. Po Pytheovi dokazoval kulovatost země znovu Aristoteles (384—322), a odhadl již také objem její, po něm pokračoval ok. r. 310 žák jeho messenský Dikaiarchos, lesbický Theofrastos a zejména astronom a filolog-básník Eratosthenes (ok. 275 až 195[3]). Eratosthenes vystoupil se zcela novým samostatným zpracováním zeměpisu a podal také nové základy pro mathematický zeměpis tím, že vynašel zlepšenou methodu měření země a jiný způsob hotovení mapy zemské. Vše uložil v díle *Γεωγραφικά*, jež je sice ztraceno, o němž však víme z polemiky, kterou proti němu vede Strabon a ze spisu stoika Kleomeda. Základy učení Eratosthenova, důležité pro porozumění Ptolemaiovi, jsou pak tyto[4]):

Podle učení Eratosthenova je kulovitá země rozdělena rovníkem na dvě stejné polokoule, a objem její měřený přes oba poly obnáší v celku 250.000 stadií. K číslu tomuto došel Eratosthenes měřením úhlu, který tvořila v době solstitia v Alexandrii osa slunečního přístroje *γνώμων* zvaného s paprskem, zatím co v Syeně osa neměla vůbec stínu. O Alexandrii a Syeně domníval se Eratosthenes, že leží na jednom poledníku. A poněvadž v obou místech

---

[1]) *Berger* II. 45., a Berichte und Verh. d. k. sächs Ges. d. Wiss. 1895. XLVII. 57.

[2]) Literaturu o Pytheovi srv. v mých Zprávách Starověkých 44. Srv. k tomu ještě *Matthias* Über Pytheas. (Berlin 1901), *Mair G.* Jenseits der Rhipaeen. (Gymn. Progr. Pola 1899) a *Berger* III. 1—38.

[3]) Jim je věnován III. svazek díla *Bergerova.*

[4]) Srv. *Berger* III. 57 sl., 79 sl., *Forbiger* I. 180 sl., *Ukert* I. 2. 133 sl., *Miller* Mappae mundi VI. 114 sl. *Müllenhoff* DA. I. 259 sl.

paprsky sluneční možno míti za rovnoběžné a délka stínu v gnomonu alexandrinském byla $^1/_{50}$ objemu celého gnomonu, rovnala se patrně vzdálenost Alexandrie a Syeny na povrchu poledníku zemského $^1/_{50}$ objemu celého poledníku; odhadne-li se pak tato vzdálenost na 5000 stadií, objem poledníku rovnal se $5000 \times 50 = 250.000$ stadií. Aby Eratosthenes mohl poledník rozděliti pohodlně na 360 stupňů, přidal k číslu ještě 2000 a dospěl tak k míře 252.000 stadií, jež se stala v starověku základem dalších měření, ač byla jen přibližná a ve skutečnosti chybná.[1]) Jeden stupeň poledníkový a ovšem i rovníkový na něm měl 700 stadií. K tomu sluší dodati, že podle Eratosthenova, ovšem velmi nedokonalého,

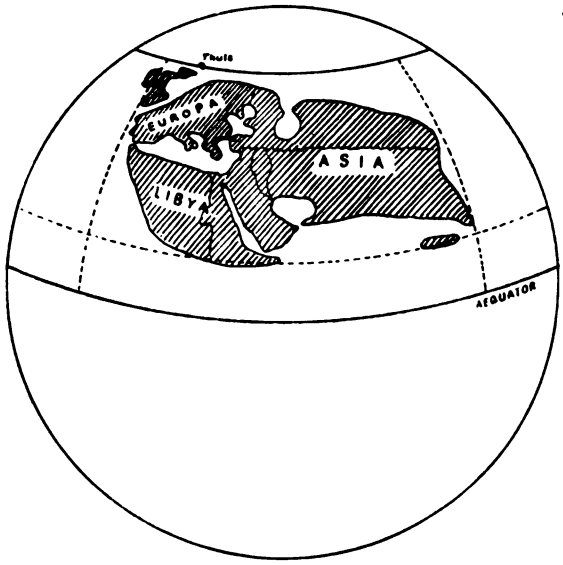

Poloha oikumeny na semékouli podle Eratosthena.

odhadu měla obývaná země (*ἡ οἰκουμένη*) šířku 38.000 stadií (od Thule k Meroe přes Hellespont a Rhodos) a délku 78.000 stadií (na čáře od sloupů Herakleových přes Sicilii a M. Asii), tedy jen asi $^1/_8$ obvodu příslušné rovnoběžky.[2]) Následkem toho oikumena rozkládala se mu jen na severní polokouli, tvoříc ostrov v podobě makedonské chlamydy (srv. vedlejší nárys), jímž procházelo 8 rovnoběžek a 7 poledníků.[3])

[1]) *Berger* III. 83.

[2]) Blíže způsob těchto výpočtů vykládá *Berger* III. 90 sl.

[3]) První poledník šel Sloupy Herakleovými, hlavní (3.) Borysthenem a Alexandrií, hlavní parallela (zv. *διάφραγμα*) Sloupy Herakleovými a Rhodem.

Ještě dále než Eratosthenes dostoupil 50 let po něm astronom Hipparchos z bithynské Nikaie (působil asi r. 160—125), jenž, jak ze Strabona víme, podrobil předešlý system důkladné kritice, mnoho detailů opravil, ale přijal výpočet oblouku mezi Alexandrií a Syenou a tím také délku meridianu 252.000 stadií, rozdělenou na 360° po 700 stadií.[1]) V šlépějích Eratosthenových šli ještě, obhajujíce jeho principy proti současným útokům Polybia, Artemidora a Strabona, Poseidonios z Apameje (v II.—I. stol.) a Isidor z Charaku za doby Augustovy. Nicméně astronomický zeměpis pozbýval v té době stále půdy a nahrazován byl směrem jiným, jenž více odpovídal praktickému duchu ovládajícímu říši Římskou, totiž itinerarii a geograficko-ethnologickými popisy jednotlivých zemí.[2])

Řím, jehož prvním životním cílem bylo šíření moci, vzrůst bohatství, obchodu, vojenské zabezpečování hranic a nově nabytých provincií, neměl mnoho smyslu pro mathematické a fysikální poměry mezi zemí, měsícem a sluncem, a pro podobné poměry na zemi. Říman nestaral se o zony, poledníky a šířky, — jemu šlo především o poznání povrchu, hor, vod, cest a osad, o poměry životní, o důkladný popis země a hlavně určení vzdáleností. Jeho cílem na poli zeměpisném byly především praktické cestopisy a itineraria. Duchem tímto nesou se skoro všechny římské památky. Že se ovšem i mezi Řeky nacházeli mnozí, kteří v tomto smyslu pojímali zeměpis a v tom smyslu psali svá zeměpisná díla, je přirozeno. Patří k nim Polybios Megalopolský (c. 205—c. 120) svým ztraceným dílem *περὶ τῆς περὶ τὸν ἰσημερινὸν οἰκήσεως*, Artemidor Efesský (c. 100) svojí geografií, Strabon z Amasie (c. 63 př. Kr. až 23 po Kr.) zachovaným a důležitým dílem *Γεωγραφικά* v 17 knihách[3]) a autoři jiných geografií a periplů. Plinius vykládá za úkol zeměpisného oddílu své přírodní historie prostý seznam zeměpisných jmen (»locorum nuda nomina« III. 2). Jak v Římě samém pěstovali zeměpis, nejlépe projevuje pokus velkého popisu říše, o který se chtěl za doby Augustovy pokusiti M. Vipsanius Agrippa a mapa Agrippova resp. Augustova, která, byvši zhotovena pro porticus Pollin v Římě po r. 7. př. Kr., stala se vzorem celé po-

[1]) *Berger* III. 140 sl., *Miller* Mappae VI. 120 sl.

[2]) O této reakci srovnej *Berger* III. 1 sl.

[3]) Srv. výklad a rekonstrukce těchto zeměpisů u *Millera* Mappae VI. 124, 127, 130.

zdější římské chorografii [1]). Byla základem originálu zachované nám mapy Peutingerské a celé řady pozdějších map středověkých. (Srv. napřed str. 143.)

V úpadku vědeckém, do jakého přišla stará řecká geografie v době císařství římského, povstal však přece ještě muž, jenž se pokusil výsledky směru čistě praktického spojiti s výsledky starých bádání mathematicko-fysikálních v jedno velké dílo zeměpisné. Byl to alexandrijský učenec *Ptolemaios.*

Data, jež známe o životě Ptolemaiově, jsou nečetná. Podle nové kritické studie Bollovy žil asi od r. 100 do 178 po Kr.[2]) Narodil se nejspíše v Ptolemaidě, ne v Pelusiu, jak se dříve soudívalo na základě korrumpovaného příjmení Pheludiensis, nalézajícího se v několika starších latinských překladech jeho děl[3]), ale žil a pracoval v Alexandrii. Byl nejen mathematikem a astronomem, ale obíral se i studiem hudby, optiky, mechaniky a filosofií směru stoického. Ze studia mathematického, jež bylo jeho hlavním oborem, vyplynula i jeho činnost geografická. Už jeho hlavní práce astronomická *Μαθηματικὴ σύνταξις*, také *Μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας*, později zvaná prostě pro slávu, již mu zjednala „*μεγίστη*", z čehož povstal i arabský její název Almagest (z Kitâbu-l-al-Megisṭí), poskytla mu častěji příležitost zabočiti do zeměpisu. Později vydal však celý samostatný traktát zeměpisný pod titulem *Γεωγραφικὴ ὑφήγησις* — »Úvod do zeměpisu«, a tato práce, vyšlá v 8 knihách a celá nám zachovaná [4]), jest pro nás jedním z nej-

---

[1]) Srv. *Müllenhoff* DA. III. 212. K mapě Agrippově patřily i jeho Commentarii (Plin. III. 17, 46; Strabo II. 5, 17). O sporných otázkách týkajících se těchto kommentářů, jakož i o mapě Augustově viz hlavně *Müllenhoff*, Weltkarte und Chorographie des Augustus. Kiel 1856 (DA. III, 212) a *Schweder*, Über die Weltkarte und Chorographie des Augustus (Philologus 54, 319, 56, 130), kde literatura. *Schweder* zhotovení mapy klade mezi r. 7. př. Kr. a 14. po Kr. (l. c. 320.)

[2]) *Boll*, Studien 53—66. Srv. str. 348, pozn. 1.

[3]) Toto *Pheludiensis*, jež se mělo za korruptelu z *Pelusiensis*, je asi jen latinskou transkripcí arabského přívlastku El Feludí, jež dávali Ptolemaiovi téměř všichni arabští spisovatelé. A El Feludí povstalo asi pouhým přepsáním z příjmení El Keludí — ř. *Κλαύδιος*, neboť arab kâf vypadá téměř stejně jako fâ.

[4]) Vydána byla mnohokráte tiskem, poprve r. 1472 v Bologni. O rukop. vydáních a překladech srv. *K. Nobbe* Litteratura Geographiae Ptolemaeeae. Lips. Progr. 1838 13, 21. Sám užíval jsem především vydání *K. Müllera* (v Paříži u Didota Vol. I. pars. I. 1883; pars. 2, vyd. Curt. Th. Fischerem vyšla r. 1901), srovnávaje i starší vydání *K. Nobbeho* (Lipsko 1843—45) a *F. G. Vilberga* (Essen 1838).

důležitějších pramenů starověkých přes to, že není originální, a přes to, že má řadu nedostatků a křiklavých chyb, o nichž dále uslyšíme. Důležita jest i po stránce historické, neboť ještě v novověku byla dlouho základem poznání geografického.[1])

Ptolemaiův zeměpis není dílo originální. Ptolemaios předně sebral v celek jen to, co jiní před ním vybádali, přidávaje málo svých oprav nebo doplňků, a za druhé, i to, co sebral a nám zanechal, je z největší části jen zpracování práce cizí, nedokončené, o kterou se několik desetiletí před ním pokusil blíže nám neznámý *Marinos*, rodem z Tyru, o němž víme jen, že žil asi za doby Trajanovy a Hadrianovy (117—138) a že zanechal nedokončené, několikráte přepracované velké dílo zeměpisné.[2]) Dílo to se dostalo po smrti jeho Ptolemaiovi, a ten je podle svých vlastních slov přepracoval, opravil, vyjasnil a výsledky přihotovil ku přenesení na mapu lépe vypracovanou.[3]) Poněvadž více o práci Marinově nevíme, nelze také dobře zjistiti, na kolik je v detailech zachovaného díla Ptolemaios originální, co bylo v něm Marinovo a co Ptolemaios připojil. Jistě tu bylo mnoho práce Marinovy, zejména veškerý materiál prvních sedmi knih zdá se býti jeho.[4]) Ale dílo nám je zachováno pode jménem Ptolemaiovým, v jeho zpracování, a tak hovořiti budeme vždy jen o Ptolemaiovi a jemu na vrub

---

[1]) Z novější cenné literatury o Ptolemaiovi a jeho geografii uvádím: *W. Sckwartz*, Der Geograph Cl. Ptolemaeus (Rhein. Mus. 1893, 258—274), *Th. Glazebrook Rylands*, The Geography of Ptolemy el. (Dublin 1893), *Boll Fr.*, Studien über Claudius Ptolemaios (Jahresb. f. d. klass. Phil. 1894, XXI., Suppl. 49—244), *Berger*, Gesch. der wiss. Erdkunde (IV. 93, 127), Die Grundlagen des Marinisch-Ptolemäischen Erdbildes (Berichte üb. die Verh. d. k. sächs. Gess. d. Wiss. Bd. L. 1898, I. 87—143), *Kulakovskij Jul.*, Карта европейской Сарматіи по Птолемею. Kijev 1899. O starší literatuře viz u *Forbigera* Handbuch I. 422. Novější mapu Sarmatie vydali Kulakovskij a Müller při uvedeném vydání a díle, pak *R. von Erckert*, Wanderungen und Siedelungen der germ. Stämme in Mittel-Europa (Berlin 1901), mapa VI. (Germanie a Sarmatie), a nejlépe *V. Latyšev* při sborníku Scythica et Caucasica. Petrohrad (1893—1900). Menší mapku má i *Müllenhoff* DA. II. tab. 4.

[2]) *Berger* IV. 104.

[3]) Geogr. I. 6, 1; I. 17, 1; I. 19, 1. Srv. zejm. slova I. 19 *Ὅθεν ἡμεῖς διπλοῦν ἀναδεξάμενοι πόνον, τὸν μὲν ἵνα τὴν γνώμην τοῦ ἀνδρὸς τὴν δι' ὅλης τῆς συντάξεως τηρήσωμεν χωρὶς τῶν τυχόντων τινὸς διορθώσεως, τὸν δ' ἵνα τὰ μὴ παρ' αὐτοῦ δῆλα γενόμενα διὰ τῆς ἀπὸ τῶν ἐντυγχανόντων ἱστορίας ἢ τῆς ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις πίναξι τάξεως ἐφ' ὅσον εὔπορον ἦν δέοντος ἐγγραφῇ . . .*“

[4]) Srv. ocenění *Bergerovo* Gesch. IV. 124, 154, Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss. L., 1898, 137.

přičítati všechen význam i všechny nedostatky díla, které, jak uvidíme, i pro slovanské starožitnosti zůstane vždy jedním z nejdůležitějších pramenů.

Ptolemaios, určiv na počátku díla úkol geografie (kterou odlišuje od pouhého popisu zemí, chorografie) slovy: „*Ἡ γεωγραφία μίμησίς ἐστι διὰ γραφῆς τοῦ κατειλημμένου τῆς γῆς μέρους ὅλου μετὰ τῶν ὡς ἐπίπαν αὐτῷ συνημμένων*“ (I. 1, 1), — probírá dále v I. knize otázky, týkající se materiálu a methody, při čemž ukazuje na dva způsoby, jakými lze hotovit projekce map. Dalších šest knih obsahuje popis celé země po jednotlivých oblastech (*πίνακες*) a to 2. a 3. kniha popis Evropy v 10 [1]), 4. kn. popis Afriky ve 4., 5. a 6. popis Asie ve 12 oblastech. Kniha sedmá podává opět celkový obzor země s objasněním projekce na globu a kniha 8. rekapitulaci celého materiálu s novými daty astronomickými o 350 hlavních místech na zemi. U míst těchto není udána délka jako jinde od prvního poledníku na Blažených ostrovech, nýbrž od Alexandrie, a ne v stupních, nýbrž ve vzdálenostech hodinových. Pro určení šířky užívá se udání délky nejdelšího dne. To odpovídá v celku tomu, co podal Ptolemaios na příslušných místech Almagestu, a Berger proto soudí, že osmá kniha nepředstavuje nám jen rekapitulaci a kontrolu dat z předcházejících knih, jako Mannert nebo Forbiger vykládal [2]), nýbrž nárys původního plánu geografie, kterého Ptolemaios později nedodělal, dav se do zpracovávání díla Marinova.[3])

Ráz Ptolemaiovy geografie ukazuje nám jen suchý výčet jmen národopisných a zeměpisných, při čemž poslední označeny jsou přesnými na oko číslicemi určujícími mathematicky jejich polohu, totiž udáním zeměpisné délky, počínajíc od I. poledníka na ostrovech Blažených, a šířky od rovníku. Jest to vlastně jen řada tabulek zeměpisných šířek a délek. Ale už předem je důležito podotknouti, že Ptolemaios nedošel k valné většině svých údajů přímým vypočtením polohy pomocí astronomických nástrojů, aniž je vzal

[1]) Tyto oblasti jsou následující: kn. II. 1. Hibernie a Britannie, 2. Hispanie, 3. Gallie a Belgie, 4. Velká Germanie, 5. Rhaetie, Vindelicie, Noricum, Pannonie, Illyrie a Dalmacie; kn. III. 1. Italie, 2. Sardinie, Sicilie. 3. Sarmatie a Taur. Chersones, 4. země Jazygů, Dákie, Moesie a Thrákie, 5. Makedonie, Epirus a Řecko s ostrovy.

[2]) *Mannert*, Geographie I. 183, *Forbiger*, Handbuch I. 417.

[3]) *Berger*, IV. 152. Podobně *A. Roscher*, Ptolemaios und die Handelstrassen in Centralafrika (Gotha 1857), str. 13 sl., 21.

z podobných výpočtů svých předchůdců, nýbrž že došel k nim cestou jinou. Zřejmo je to z toho, že udává přesnou polohu mnohých míst, jež vůbec nikdy astronomicky měřena býti nemohla v sev. Evropě, v Asii, v Africe, dále mnohých míst, jež se v udaných končinách nenalézají a nenalézala, ba docela i polohu osady vůbec neexistující. Ptolemaios měl výpočty astronomické jen o menší řadě známějších míst stanovené prací svých předchůdců [1]); pomocí těchto míst konstruoval pak způsobem, jejž ihned poznáme, svůj globus a své speciální mapy [2]), opatřené sítí rovnoběžek a poledníků; do těchto map zapisoval pak jména geografická a ethnologická na základě údajů cestovatelů a kupců, při čemž mu vodítkem bylo udání vzdáleností cest nebo pouhé seřadění jmen v řady, jak je našel v pramenech, — a teprve po této předběžné

[1]) Srv. Ptol. I. 4, 2; II. 1, 2. Srv. *Berger*, IV. 149.

[2]) Je ovšem spornou otázkou, hotovil-li Ptolemaios i mapy k svému dílu, čili ne. V několika rukopisech jsou mapy připojeny, a jak vypadají, ukazuje připojená ukázka z ruk. vatopedského, představující část východní Evropy. (Lituji, že nemohu uvésti zde reprodukci mapy Sarmatie, jež se nalézá ve Vatikáně při ruk. urbinském č. 82, nejstarší a nejlépe kreslené podle svědectví Jelićova. Mapy rukopisu vatopedského nejsou tak pěkně provedeny jako vatikánské. Mapy ruk. vídeňského jsou modernisovány). Ale tím ovšem není ještě dotvrzeno, že Ptolemaios tyto mapy kreslil nebo kresliti dal; mohouť býti prací pozdějších opisovačů rukopisu z XI.—XIII. stol., právě jako pozdější mapy připojené k vydání římskému z r. 1478 (od A. Bukinga), nebo ulmskému z r. 1482 (od Donise), nebo k vydání Šeb. Münstera r. 1552 atd. Někteří také soudili, že Ptolemaios vůbec nekreslil map, ale jen sestavoval tabelly (na př. *Kulakovskij* 5). Ale už nahoře vyložený způsob, jakým došel k tabellám, předpokládá, že mapy před očima měl. Tak také soudí *Berger* (IV. 125, 148, 153 sl.). Při tom je už vedlejší věcí, vydal-li je, kreslil-li je on sám nebo někdo jiný, a byl-li tímto pomocníkem už onen Agathodaimon (tak soudí Jelić), jehožto jméno je podepsáno na mapě připojené k rukopisu urbinskému (82) a kopii téhož, ruk. vídeňskému, zhotovenému r. 1454. V kodexu urbinském čteme fol. 109: „*Ἐκ τῶν Κλαυδίου Πτολεμαίου γεωγραφικῶν βιβλίων ὀκτὼ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν Ἀγαθοδαίμων Ἀλεξανδρεὺς μηχανικὸς ὑπετύπωσα*“. Tento kodex má Jelić za nejstarší (z XI. až XII. stol.) a nejlepší. Staré mapy rukopisné nejsou dosud vydány mimo fototypickou reprodukci rkpu kláštera vatopedského (na mysu Athos) z XII. až XIII. stol. od *V. Langloise* (Géographie de Ptolémée repr. du manuscrit grec du monastère de Vatopedi. Paris 1867). Části z Balkánu a Alpských zemí z mapy urbinské vydal *L. Jelić* v Glasniku zem. muz. Sarajevo 1898, X. 227, a ve Wiss. Mitth. aus Bosnien und Herzeg. VII. 1900, 167 (toto cituji), jenž mimo jiné dochází i k závěru, že i mapy Ptolemaiovy i mapa objevená r. 1896 v Madabě v Palaestině, vycházejí od jednoho pramene, — totiž mapy Marinovy (*Jelić* 172 sl.).

práci sestavoval k vydání své tabelly s udáním »přesné« polohy tím způsobem, že prostě polohu tuto vyčetl a vypsal z mapy která byla před tím na základě itinerarií zhotovena, a na př. u osady Serima zapsal šířku a délku podle toho, na kterou rovnoběžku a poledník mu na mapě připadla. Tedy z předlohy před tím zhotovené vypočetl svoje údaje mathematické u většiny míst

Západní část Sarmatie na mapě Ptolemaiova rukopisu vatopedského. (Facsimile.)

a jistě u všech míst vzdálenějších, nepřístupných. To je důležito předem věděti pro správné posouzení sporů, jež se stále vedou o hodnověrnost údajů Ptolemaiových, zejména pokud se týkají východní a střední Evropy a slovanských starožitností.

V těchto sporech jde o dvě základní otázky, jejichž objasnění je zde nevyhnutelné:

1. o hodnověrnost a cenu Ptolemaia vůbec bez ohledu na otázku rekonstrukcí,

2. o možnost rekonstrukce Ptolemaiových map, z nichž své tabelly vypisoval, a tím o správnost jeho lokalisací jednotlivých topografických míst a kmenů.

Uvažujeme-li o ceně Ptolemaia, tu už z předcházejícího výkladu jest zřejmo, že Ptolemaios bez chyb nepracoval a pracovati nemohl. Ale přes to zarazí každého příkré posuzování, s kterým se Ptolemaios setkával už od dob Schlözerových [1]) a které dostoupilo vrcholu v známém úsudku Müllenhoffově. Pro Müllenhoffa »znalost krajů od Pontu ku Baltu nepokročila u Ptolemaia ani v nejmenším«, »kraj ten vyplnil prý Ptolemaios jmény, jež tam vůbec nepatří«, tak že »Ptolemaios není než drzým falsátorem (»dreister Erfinder«) dějin a geografie zemí zakarpatských«.[2])

Kdyby tento úsudek vyšlý z tak vážného péra byl správný (a úsudek ten po Müllenhoffovi opakují i slovanští historikové po dnešní den[3]), bylo by lépe, aby Ptolemaios z pramenů pro dějiny starých Slovanů raději zmizel. Sám však soudím, že Müllenhoff byl s koncem svého úsudku v neprávu. O tom ovšem není pochyby, že ve zprávách Ptolemaiových je mnoho chyb, zejména v jeho mathematických údajích, — jak ještě uvidíme. Také není pochyby — dokladů poznáme dosti —, že Ptolemaios vkládal do Zakarpatí údaje, jež tam nepatří, a vypisoval staré a nové věci bez náležité věcné kritiky. Ale vytýká-li Müllenhoff Ptolemaiovi úmyslné falšování map, drzé vyplňování prázdných ploch na kartě jmény odkudkoli vzatými i vymyšlenými, a staví-li na základě toho Ptolemaia mezi spisovatele naprosto nehodnověrné, pak v tom alexandrijskému zeměpisci na jisto a velice ukřivdil. Vědomé

[1]) *A. Schlözer*, Allg. Weltgesch. XXXI. 176. Podobně soudil na př. *J. Kiepert* Lehrbuch 537.

[2]) DA. III. 92, 94, 95. Srv. I. 362, sl. V knize II. 17 dí Müllenhoff o chybném umístění Finů a Venedů u ústí Visly: »Diese vertauschung ... würde man nur dann lediglich einem unglücklichen zufall schuld geben können, wenn der irrtum nicht mit überlegung dem system der karte angepasst, aus den Finnen mit bedacht eine kleinere untergeordnete völkerschaft gemacht und den Wenden mit unverantwortlich dreister erfindung ein wohnsitz hergerichtet wäre, für den in der wirklichkeit alle und jede bedingungen fehlen«.

[3]) *V. Kętrzyński*, O Słowianach 91.

falšování nelze Ptolemaiovi v končinách, o něž nám jde, dokázati ani jednou, nýbrž jen řadu omylů povstalých z neporozumění starším textům nebo z nekritické snahy všechno, o čem se Ptolemaios (resp. jeho předchůdce Marinos) dočetl, umístiti na mapě, aniž byly vzaty v úvahu intervally časové a místní. A právě v bodech, o něž se Müllenhoff při svém úsudku nejvíce opíral[1]), Müllenhoff omýlil se více nežli Ptolemaios! Spousta jmen, kterou překvapuje Ptolemaios a které z jiných pramenů doložiti nemůžeme, není výsledkem úmyslného klamu, není vymyšlena. V geografické rukojeti, sestavené v II. stol. po Kr. objevuje se zcela přirozeně. Přihlédněme jen blíže k této době a k rázu práce, jež se snažila výsledky staré řecké fysikální geografie spojiti se zeměpisnými snahami a výsledky cestopisů školy římské.

V tu dobu, kdy Marinos a Ptolemaios své dílo sestavovali, zdokonalilo se římskými výboji u veliké míře poznání oikumeny. Římskými výboji a zabíráním nových dalekých provincií podporováno bylo vůčihledě i spojení celého světa s Řeckem a s Italií, rozvinul se u veliké míře obchod, a jako kupci barbarští přicházeli hojně na trhy řecké a římské na hranicích i v centru říše, tak zase kupci italští a řečtí chodili nyní mezi barbary dále a bezpečněji za svým obchodem. Tak s obou stran soustřeďovalo se do tehdejších středisk vzdělanosti a obchodu, do Říma, Athén a Alexandrie přirozeně množství nových zpráv a to zejména o končinách zadunajských. K tomu přistupovaly i officiální pokusy o popis a měření říše Římské[2]). Slovem v I. století př. Kr. i po Kr. obzor římského i řeckého vědění rozšířil se rychle v míře nesmírné. Vzpomeňme jen, že v Evropě v tu dobu spadá zabrání nebo definitivní ovládnutí Hispanie, Britanie, Gallie, jižních částí Germanie, Balkánu a značné části středního a dolního Podunají! Vzpomeňme, že za Augusta a Tiberia posunuta byla moc říše římské až za Rýn a horní Dunaj, téměř až k Labi, že za Nerona ovládnuta říše Bosporská, že za Trajana dobytím Dacie severovýchodní hranice posunuta byla za Karpaty k čáře spojující horní Dněstr s ústím Bugu. Máme-li tyto úspěchy moci římské na mysli, pak nás vůbec nemůže a priori překvapovati množství nových jmen národů, osad, hor a řek, s kterými se setkáváme na př. v Ptolemaiově popisu Germanie, Balkánu, Dákie a evropské Sar-

[1]) Je to umístění Venedů a Finů u Ptolemaia.

[2]) Plin. III. 17, 46. Srv. napřed str. 346.

matie. Vždyť už Strabon připomíná, že za jeho doby známo bylo Římanům v neveliké oblasti Turdetanie 200 měst a že někteří spisovatelé znají přes 1000 osad Iberů. Podle Polybia samojediný Tiberius Gracchus dobyl a zničil 300 keltiberských měst[1]). A Římané neseznámili se prostě jen s řadou nových pojmů a názvů, nýbrž hleděli je udržeti v paměti a ve svůj prospěch zužitkovati. Jim zajisté šlo o to, aby cesty obchodní a vojenské v provinciích i za hranicemi říše byly aspoň správě státní dobře známy. Proto podobné zprávy sbírali, proto sestavovali itineraria, při nichž hlavní věcí byla jména stanic a udání vzájemných vzdáleností. Vidíme to jasně z rázu a účelu velké mapy světové zhotovené Agrippou a Augustem v době Kr. nar. pro město Řím a z jedné její pozdější kopie, zachované nám pode jménem mapy Peutingerské. To vše musilo míti za následek, že se aspoň do středisek kultury a státní správy dostala během I. stol. př. Kř. a po Kr. velká řada zpráv, o nichž se dříve nevědělo, a pak ovšem nemůže býti divu, že se u zeměpisce II. století po Kr. setkáváme pojednou i s novým světem sarmatským, třebas nám zůstávají jeho prameny neznámy. Alexandrie byla té doby také jedním z hlavních středisek vzdělanosti i obchodu. Opakuji: Ptolemaios mnoho toho popletl a přeházel, je pravda, zejména tím, že vypisuje z různodobých pramenů nedbal rozdílů časových a častěji nepoznával, že pod různě zkomolenými tvary jmen skrývá se vlastně jedna a tatáž věc, čímž se stalo, že leckde mapu svoji zbytečně a násilně přeplňoval, různá jména zapisoval do míst, na něž nepatřila, kde už dávno neexistovala. O to nemůže býti sporu, že Ptolemaios, jako jinde na př. v Germanii a Dákii, tak i ve své Sarmatii používal nejméně dvou diathesí, jedné latinské, jiné řecké, z nichž vypisoval. Tyto různorodé diathese pronikají na mnohých místech i v oblasti slovanské, jak bude, doufám, dále každému zjevno. V tom leží také pramen všech hlavních chyb a nedostatků Ptolemaiova zeměpisu. V tom také má Müllenhoff pravdu, třebas ji byl ostře pověděl[2]). Ale že by byl úmyslně klamal svými popisy, to s Müllenhoffem sdíleti nijak nemohu. Pro to není dokladu, jenž by přesvědčil[3]). Ptolemaios pracoval, jak na př. ukazují rozbory

---

[1]) Strabon III. 2, 1; III. 4, 13.

[2]) DA. III. 95.

[3]) Ani známý (a často proti Ptolemaiově ceně uváděný) název osady *Σιατουτάνδα* (II. 11, 27) s určením polohy na 20°20' d.: 54°20' š., — jenž není

Schwarzův nebo Braunův, topograficky svědomitě a při takové práci není myslitelno, že by byl úmyslně falšoval data národopisná.

Vážím si přes mnohé chyby Ptolemaia pro řadu nových zpráv, jež podává o končinách, o nichž jiní mlčí, a proto že nemám příčiny předem zprávy ty míti za nevěrohodné. Je, ovšem nutno podrobiti každou důkladné kritice. Při tom se nám leckdy objeví omyl, pro nějž nutno zprávu zavrhnouti, ale přes to jich zbude dosti, u nichž nenajdeme příčiny, pro niž bychom údaj Ptolemaiův měli zamítnouti, i když nikde jinde není doložen. Slovem, mám Ptolemaia vůbec a speciálně i pro slovanské starožitnosti za pramen vedle jiných a nad jiné důležitý a cenný, ale ovšem cena jeho nespočívá ve vzájemných lokalisacích geografických a ethnologických údajů, jež jsou z části najisto chybné, z části velmi pochybné, nýbrž prostě v údajích samých. Ne tedy v tom, kam zdánlivě přesně klade své osady a národy, ale v tom, že vůbec vyzvěděl a zaznamenal je aspoň do větších prostranství správně. Cena jmen zapsaných do Sarmatie pro starožitnosti slovanské spočívá v tom, že vůbec jména národů, o kterých se dověděl, že za Vislou a za Karpaty žijí, do končiny té zapsal — třebas při tom jejich vzájemná poloha je mnohdy nesprávná. Je pak věcí kritiky to napraviti, a napraviti to lze.

Jestliže však s tohoto povšechného hlediska cenu Ptolemaiovu hájím a uznávám [1]), nemohu se zase postaviti do řady těch, kdož jednotlivým jeho údajům přikládají příliš velkou váhu, a zejména ne k těm, kdož jsou přesvědčeni, že lze použíti jeho čísel, označujících přesnou polohu, ne-li přímo, aspoň pomocí redukcí nebo

---

však nic jiného než zkomolenina povstalá neporozuměním latinskému textu Tacitovu (Annal. IV. 73 Apronius ... exercitum Rheno devectum Frisiis intulit soluto iam castelli [Flevi] obsidio et ad *sua tutanda* disgressis rebellibus), nesvědčí než o nedokonalé kritičnosti a nedokonalé znalosti latiny. Přesný údaj mathematický, který u osady položen, neopravňuje k příkřejšímu odsouzení (srv. *Berger* IV. 156), považíme-li, že Ptolemaios neudával astronomických číslic přímo nabytých, nýbrž vyčtených ze sítě své mapy. Jestliže jednou omylem do mapy své zanesl za Rýn vedle Fleva osadu Suatutandu (a chybu tu už mohl převzíti z některého svého pramene), přidal k ní prostě jako k jiným polohu vyčtenou z místa, na něž mu na síti jeho mapy připadla.

[1]) Proti Müllenhoffovi ji uznává i *Schwarz* (l. c. 258), *Berger* (IV. 156), *Jelić* (Glasnik X. 227), *Braun* (Разысканія I. 343 sl.), a uznával podobně *Šafařík* (SS. I. 231) a *Zeuss* (Deutschen, str. VII. a 109).

převodů ke správné rekonstrukci map a ke správnému umísťování záhadných, jinde nedoložených jmen osad, řek i hor na našich moderních mapách. Uvážil jsem bedlivě údaje střední a východní Evropy v tomto směru, pokud se mohly týkati slovanských starožitností, ale výsledek je prostě negativní. Došeľ jsem k přesvědčení, že rekonstrukce prováděti nelze ani pomocí redukce čísel Ptolemaiových ani pomocí přepočítávání číslic zeměpisné délky a šířky na údaje vzájemných vzdáleností, jak nověji F. Braun navrhl, a to z těchto důvodů.

Je přirozeno, že slovanští, němečtí a j. historikové, čtouce zprávy Ptolemaiovy, zejména jeho nová jména osad v Germanii, Sarmatii, Dákii atd., hleděli tato jména správně umístiti. Co by bylo platno věděti, že Ptolemaios udává na př. v okruhu dnešních zemí českých přes 20 osad (πόλεις), nevíme-li, kde které ve skutečnosti leželo? Že číslice, kterými Ptolemaios provází každé jméno (prvá uvádí délku, druhá šířku zeměpisnou) nelze prostě přenášeti na naši mapu, poznalo se ihned, neboť i čísla u hlavních, dobře známých míst Říma, Alexandrie a Athén byla jiná, než dnes jsou, a města, jež na př. výslovně uvádí v Germanii před Vislou, připadla by na východ, za Vislu, nebo do moře[1]). Proto se přirozeně přišlo na myšlenku, čísla Ptolemaiova podle určité normy redukovati na naše a normu vypočísti na základě rozdílu mezi mathematickým výpočtem starověkým polohy známých míst a výpočtem dnešním. Podrobnou historii všech těch pokusů, jež byly v tomto směru učiněny, zde uváděti nemohu, přehled viz aspoň v poznámce[2]). Mám je však všechny za chybné

[1]) Srv. doklady u *J. Sadowského*, Die Handelsstrassen der Griechen und Römer (Jena 1877), 39 sl.

[2]) Pokusy přepočítávati stupně Ptolemaiovy jsou staré. Už *K. Mannert* vyslovil možnost rektifikace, odčítáme-li od délky v krajích východnějších $^1/_8$, v Středozemí asi $^1/_4$ (Geographie I. 141, 144.). V druhé polovině XIX. století bylo jich několik. Rektifikaci Ptolemaiových stupňů snažili se r. 1851 provésti hrabě *Uvarov* s astronomem *Perevoščikovem* (Recherches sur les ant. de la Russie méridionale. Paris 1855, 23; ruský originál vyšel v Petrohradě r. 1851), po nich r. 1857 *Wietersheim*, »Über den practischen Werth der speciellen Angaben in der Geographie des Cl. Ptolemäus, insbesondere über Germanen« v Berichte üb. Verh. d. kg. sächs. Ges. d. W. Phil.-hist. Cl. IX. 121), r. 1871 *Cuno* (Forschungen I. 186) a téhož roku *Is. Szaraniewicz* (Krit. Blicke 62), odčítáním 7 8° délky od nynějších údajů. R. 1877 přišel *J. Sadowski* ku přesvědčení, že dlužno stupně Ptolemaiovy téměř o třetinu menšiti podobně Wietersheim), poněvadž jeho 180° délky oikumeny rovná se ve

nebo neplodné. Chceme-li však v této sporné otázce nabýti světla a zdůvodniti své odmítavé stanovisko, musíme si nejdříve ujasniti mathematický základ popisu Ptolemaiova.

Brzy po vyřknutí these o kulovatosti země dály se pokusy odhadnouti její velikost resp. objem. Už Aristofanes r. 423 vysmívá se podobným pokusům.[1]) Pak víme, že Aristoteles odhadl objem na 400.000 stadií, že později Eratosthenes ok. 230 novou methodou došel čísla 252.000 stadií, dělených na 360 stupňů po 700 stadií. Víme také, že délku oikumeny vypočetl Eratosthenes na rovnoběžce rhodské (t. zv. diafragmě) na 78.000 a šířku na 38.000 st. Po Eratosthenovi měření země nemohlo ku předu. Cítily se nedostatky, ale nebylo prostředku k dosažení lepších výsledků. Sám Hipparchos ok. r. 150 toho nedovedl a přidržel se při vší své kritice čísel Eratosthenových. Po Hipparchovi Poseidonios určil ještě chybněji objem země na pouhých 180.000 stadií, opíraje se o nový výpočet délky oblouku mezi Alexandrií a Rhodem[2]). Toto

skutečnosti (od Kanárských ostrovů k Annamu) jen 126°, čili jeho 3° našim 2°6'. Poměr 3 : 2·1 byl mu nalezenou formulkou pro redukci (Drogi handlowe greckie i rzymskie, Krakow 1877, něm. od Alb. Kohna »Die Handelsstrassen der Gr. und Röm.« etc. Jena 1877, str. 46 sl. Cituji jen vydání německé, jež mám po ruce). Po Sadowském zavrhl sice tuto redukci *Dzieduszycki* (Wiadomości 387·, a zejména nemožnost methody Sadowského prokazoval astronom *Kayser* (Correspondenzblatt XI. 1880, 51), ale u jiných zůstala důvěra v úspěch přepočítávání, třebas pomocí jiných formulek a cest. Tak u *M. Kříže* (Kůlna a Kostelík, Brno 1891, 261), *J. Sloupského* (Program gymn. v Kroměříži 1896, 11), *A. Bachmanna* (Gesch. Böhm. I. 48) a žáka jeho *Ant. Gnirse* v jinak záslužné práci (Das östl. Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus, Prager Studien IV. 1898, 11 sl.). Nejúčinněji vystoupil *F. Braun* s návrhem sice duchaplným a ne neúrodným, ale přece bez obecné platnosti (Разыскания I. 178 sl.). Braun se domnívá, že lze určovati na př. osady v Sarmatii nebo Germanii tím způsobem, že si nejdříve přepočteme Ptolemaiův stupeň na stadia. Na rovníku čítal 500 stadií, na rovnoběžce severnější méně na př. na 36° šířky 400 (podle formule $\log x = \log 500 + \log \cos n°$, srv. *Braun* 180 a tab. na str. 181 pro délky mezi 58° 30' šířky a 43° 5'). Podle toho vypočtou se pak na mapě vzdálenosti míst na stadia, převedou na kilometry a pomocí těchto vzdáleností hledáme, kam místa připadnou, vycházíme li od známých bodů (na př. ústí řek). To by byl ovšem jedině správný způsob rekonstrukce, kdyby bylo možno připustiti, že Ptolemaios dostal o vzdálenostech jednotlivých bodů údaje konstantně správné a spolehlivé. Pro to však záruky není. (Srv. dále v textu.)

[1]) Oblaka 201 sl.

[2]) *Berger* IV. 92. Srv. dále jeho stať: »Die Stellung des Poseidonios zur Erdmessung«. Berichte üb. Verh. d. sächs. kgl. Ges. d. Wiss. 1897, I. 53—77, 1898, L. 139 sl.

číslo vzal však za základ svých výpočtů Marinos a od něho i Ptolemaios, jehož 1^0 r o v n á s e d é l c e 500 s t a d i í [1]). Marinos vypočetl délku celé oikumeny na $225^0 = 90.000$ stadií při rhodské rovnoběžce od ostrovů Blažených (*Μακάρων νῆσοι*, insulae Fortunatae Plin. VI. 202) do země Sery a města Kattigar, šířku pak na $87^0 = 43.500$ stadií od Thule na 63^0 sev. š., do města Agisymby a mysu Prasa v zemi Ethiopů na 24^0 již. š.[2]). Ptolemaios opravil však v těchto výpočtech Marina a to tak, že Agisymbu a mys Prason určil na 16^0 25', čímž šířku zmenšil asi na 80^0 neboli 40.000 stadií, a také nejvýchodnější bod oikumeny, metropoli v zemi Sinů posunul blíže k prvnímu poledníku, jdoucímu přes ostrovy Blažených, čímž dostal délku oikumeny 180^0 t. j. 72.000 stadií na rovnoběžce rhodské.[3]) Těchto 72.000 stadií na rhodské parallele rovnalo se 90.000 na rovníku, čili Ptolemaiovi se rozkládala oikumena právě na polovině severního objemu koule zemské. Tedy v představě Ptolemaiově celá koule zemská dělena jest na 360 stupňů po 500 stadiích na rovníku (po 400 na rovnoběžce rhodské), a na celé severní čtvrtině její rozkládá se pevnina oikumeny v délce 180^0 čítaje od Blažených ostrovů [4]) k východu, a v šířce asi 80^0 od Thule k jihu.

Na tomto základě navrhoval Ptolemaios různé projekce oikumeny a sice poprve správně s meridiány se sbíhajícími[5]). Síť jeho skládala se ze 180 poledníků od Blažených ostrovů k východu a 63 rovnoběžek od rovníku k Thule, kdežto na mapě Marinově taženo bylo jen 16 poledníků při větší délce oikumeny[6]). Tak vypadala síť, a na ni Ptolemaios mapu zakresloval tím způsobem,

[1]) VII. 5, 12. Srv. o tom *Berger*, IV. 102 sl. Berichte 1898 l. c. 140, a *Forbiger*, I. 411.

[2]) Ptolem. I. 7, 1; I. 11, 1. Srv. *Berger* IV. 112, 114.

[3]) Ptolem. I. 10, 1; I. 12, 12; I. 14, 8. Srv. *Berger* IV. 115, 130 sl., 134, 143.

[4]) Ostrovy Kanárské. Srv. Wietersheim l. c. 118.

[5]) *Berger* IV. 142 sl., *Wilberg* Cl. Ptol. Geogr. 75 sl. Srv. i tabuli. Jen pro mapy menší, speciální doporučoval Ptolemaios projekci přímočárnou a pravoúhlou (VIII. 1, 6). Marinos užíval vůbec parallelogrammové sítě; při tom vzal za základ stupně rhodské parallely, čímž dostal ovšem proti našemu obraz zcela nezvyklý, zkreslený. Vzdálenosti jednotlivých míst na sever od této parallely byly příliš veliké, na jih k rovníku zase příliš malé (*Berger* IV. 121).

[6]) *Berger* IV. 121. Vždy 15° od sebe (6000 stadií) na rhodské rovnoběžce. Číslo Marinových parallel je nejisté. *Berger*. IV. 123, Ber. d. sächs. Ges. l. c. 138, *Ehrenburg* v Gerlands Beiträge zur Geophysik III. 476.

že vycházeje od bodů známějších s polohou astronomicky již určenou [1]), doplňoval celek obrazy, které si konstruoval ze starších popisů o podobě pobřeží, toku řek, poloze hor, hlavně pak, pokud vnitrozemí se týká, ze zpráv o délce cest mezi jednotlivými místy na obchodních a vojenských cestách. Vyložil jsem už napřed (str. 351), že polohu těchto míst určoval pro své tabelly ze sítě mapy; teprve z toho, kam mu na mapě připadla, vypočetl polohu v stupních délky a šířky, kterou také jen proto tak podrobně (i na minuty) mohl udávati. Jen o málo kterých místech Ptolemaios má přímá, byť nedokonalá astronomická pozorování [2]). Vyčítá je v VIII. knize a v Sarmatii byly jimi podle ní jen Nauaron, Olbia a Tamyrake (VIII. 10, 3). A i tu bylo pozorování nejdelšího dne jen velmi nedokonalé. [3])

Každý, kdo uváží už tento výklad, pozná, že při číslech Ptolemaiových je nemožno očekávati správnost, jež by se dala pomocí nějaké redukce přivésti k platnosti. Neboť předně přijetím Poseidoniova odhadu zemského objemu Ptolemaiův stupeň klesl na 500 stadií na rovníku (400 na diafragmě), kdežto ve skutečnosti má 600. Následkem toho vzdálenosti jednotlivých bodů ať na základě údajů stadiových ať na základě pozorování astronomických vkresleny byly na mapu nesprávně [4]). Při tom ještě za nejmenší jednotku, podle níž jsou čísla rozlišena, vzato 5′, tedy intervall dosti veliký. Dále Ptolemaios pochybil tím, že nezačal kresliti Evropu, totiž Hispanii, od 8. poledníka, ale už od 2·5; tím celá Evropa posunuta byla na západ a zejména na východě je to

[1]) Ptol. I. 4, 2; II. 1, 2. Srv *Berger* I. 149.

[2]) *Braun* se docela domnívá, že Ptolemaios měl v celé Evropě jen dva body astronomicky určené: Massilii a Byzantion a toto druhé ještě chybně (Разысканія I. 348, srv. 136, 196). Proti tomu ovšem mluví VIII. kniha sama. *Sadowski* měl zase upřílišněnou představu o počtu míst astronomicky měřených (Handelsstrassen 42). *Jelić* sděluje (l. c. 171), že na mapě urbinské osady astronomicky určené jsou vepsány do vignett s naznačeným cimbuřím a 3 věžemi, kdežto jména ostatních jen mathematicky vypočtených poloh věží nemají. Na vatopedské mapě Skythie jsem však tohoto rozdílu u míst v VIII. knize uvedených nenašel. Tam mají jen hrubě a ledabylo označené cimbuří (srv. mapu na str. 351).

[3]) Srv. tabellu u *Müllera* Ptolem. I. str. 59.

[4]) Tak na př. délku moře Středozemního od Sloupů Herakleových k Issu (Alexandretta) určil na 62°, ač body ty jsou dnes vzdáleny jen 42° 32′; posunul tedy Issus o 19° 27′ k východu. Proto také vypočetl chybně délku oikumeny na 180°, kdežto je dnes od Azorských ostrovů ku břehům čínským jen 125°. Srv už stať *Wietersheimovu* l. c. 115.

patrné[1]), pro východ pak chybil tím, že začal orientovati Sarmatii od chybně vypočtené šířky Byzantia[2]). Ale nejen to: čísla udaných poloh jsou naprosto pochybná nejen pro chyby, jež snadno mohly povstati při opisování[3]) velmi rychlém, jak ráz písma v některých rukopisech ukazuje (na př. ve vatopedském), ale hlavně tím, že k nim Ptolemaios došel jistě na základě nestejnoměrných údajů, na př. k poloze měst v Germanii a Sarmatii na základě nepřesných údajů různých kupců a cestovatelů. A ti stejnoměrné normy k určování vzdáleností jistě neměli. Jednou byla asi vzata zpráva o řadě osad na základě zprávy vojenského pochodu, podruhé zase na základě zprávy obchodníků, jinde byl odhad vůbec přibližný. A jedna z došlých zpráv odhadovala vzdálenost podle stadií, jiná podle dní, jedna cesta z místa *A* do *B* byla přímá, druhá z *B* do *C* šla v horách třebas velkou oklikou; údaj vzdálenosti byl třebas dvakráte větší, ale nebyl-li Ptolemaiovi po ruce podrobný itinerář, zakreslil osadu *C* dvakráte tak daleko od *B* než *B* od *A*, ač ve skutečnosti bylo *C* od *B* stejně vzdáleno, jako *B* od *A*. A znal vždy Ptolemaios směr, kterým dlužno orientovati jedno místo od druhého, i když vzdálenosti byly udány správně?

Kde máme záruku, že Ptolemaios, když kreslil na svou předlohu města v Germanii nebo Sarmatii, v Moesii nebo Dákii, znal všechny tyto různé podrobnosti, jež znáti a užiti bylo nutné, měla-li mapa dopadnouti tak, abychom dnes zpětnou rekonstrukcí vzdáleností a přepočítáváním našli daná místa na našich mapách? Ve mně jest aspoň přesvědčení, že údaje, jichž Ptolemaios užíval, byly nepřesné a co hlavního, že ani nebyly stejnoměrně nepřesné. Srv. na př., jak mu vypadly nesprávně poměry Dákie nebo jak jsou nesprávně udány vzdálenosti přístavů na Pontu! To nevylučuje, že bychom se nemohli setkati u Ptolemaia s jednotlivými, správně konstruovanými partiemi. On mohl míti pro určité menší území zprávy přesné, stejnoměrné, jež odpovídají dobře mapě dnešní. Ukázal to Braun na př. pro ústí Dunaje nebo Schwarz pro dolní Aegypt[4]). Ale nemáme záruky,

---

[1]) *Forbiger*, Handbuch I 413, *Wietersheim* l. c. 117.

[2]) *Braun*, Разыскания I. 194 sl.

[3]) Srv. příklady uvedené *Schwarzem* (Rhein. Mus. 1893, 259) pro Aegypt.

[4]) Na Aegyptu ukázal Schwarz (l. c. 262, 265), jak Ptolemaios sice schematicky postupoval, ale přece na základě ověřených vzdáleností a 7 astronomicky určených míst. Proto také distance Ptolemaiovy odpovídají zde

že tomu tak bylo vždy, zejména že údaje o vzdálenostech, které měl Ptolemaios pro nitro Sarmatie nebo Germanie, byly také tak správné, jako údaje o pobřeží. Vždyť jistě zpráv těch nedostal od jednoho zpravodaje, nýbrž z pramenů různorodých, a jejich vzájemnou správnost kontrolovati nemohl. Kdo po tomto vylíčení Ptolemaiovy práce bude míti přece ještě důvěru v relativně aspoň stálou přesnost jeho pramenů, ten ať nastoupí methodu Braunovu — jeť ze všech dosavadních nejlepší — a hledá pomocí ní, kam přesně připadají Ptolemaiovy osady v území slovanském u Visly, nebo na Dněpru. Já té důvěry nemám a proto i užití methody Braunovy pro nitro Sarmatie nebo Germanie mám za neplodné. A je-li pro správnost tohoto hlediska nějaký doklad ex post, je to jistě ten, že sám Braun, nežli knihu dotiskl, přišel k jiným lokalisacím, a v dodatcích své práce opravuje řadu těch, jež napřed byl stanovil a přisuzuje jim jen »větší menší pravděpodobnost.«[1])

Po mém přesvědčení můžeme číselných údajů Ptolemaiových užívati jen potud, že si sestavíme itineraria na mapě prostě rekonstruované a pak přihlížejíce 1. k povaze půdy, 2. k udaným (resp. vypočteným) vzdálenostem, 3. k archaeologickým nálezům, 4. k jiným historickým údajům a konečně 5. i k jazykovému rázu jmén, — snažíme se s větší nebo menší reservou jednotlivá, neznámá místa lokalisovati. Ale při tom nesmíme se oddati domněnce, že to, co jsme našli, je najisto správné, není-li to všemi okolnostmi dotvrzeno. Methoda tato může míti úspěch aspoň tam, kde můžeme předpokládati, že měl Ptolemaios itineraria mnohokráte ověřená, s poměry známými, na př. při hlavních obchodních drahách a vojenských silnicích, ale ztrácí tím více opory a důvěry, čím dále jdeme do končin vzdálených, k cestám druhého řádu a kde pomocná data sub 3—5 chybějí.

Ocenivše takto předem celkový ráz zeměpisu Ptolemaiova, můžeme nyní podati přehled všech jeho zpráv, jež se týkati mohou

---

dosti dobře vzdálenostem skutečným (269), ač jen přibližně, jsouce tu menší, tu větší (272, 274), tak že Schwarz dochází na konci k tomuto závěru: »So leidet das Werk im Einzelnen an schweren Fehlern, die den Ptolemaeus als wenig zuverlässig erscheinen«. A to byl Aegypt, domácí Ptolemaiův kraj. O končině při dunajském deltě srv. velmi zajímavou a poučnou stať u *Brauna* l. c. 182 sl., doplňující v mnohem naše vědomosti o poloze ostrova Peuke a původním ústí Dunaje. Podle Brauna ležela Peuke na dnešním severových. cípu Dobrudže a staré ústí Dunaje bylo u Istropole.

[1]) *Braun* l. c. 65—68 a 355 sl., 370 nebo 213 a 371 sl.

slovanské oblasti zakarpatské a zavislanské, ponechávajíce si rozbor toho, co Ptolemaios napsal o západním Povislí a o kraji uherském, na místo jiné, pozdější, kde budeme jednati o šíření Slovanů na západ od Visly a na jih od Karpat. Sem patří předně popis oblasti, která v díle Ptolemaiově označena jest záhlavím: *Εὐρώπης πίναξ ἡ: Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσις.* Text řecký s příslušným kritickým apparátem jmen [1]) a českým překladem zní:

Σαρματίας τῆς ἐν Εὐρώπῃ θέσις. Oblast evropské Sarmatie.

1. *Ἡ ἐν Εὐρώπῃ Σαρματία περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ τε Σαρματικῷ ὠκεανῷ κατὰ*

1. Evropská Sarmatie ohraničena je na severu Sarmatským okeanem podél zálivu Vened-

[1]) Kritický apparát jmen připojuji na základě vydání Müllerova proto, že jest leckdy nutný pro další výklady a jistě vhod přijde všem, kteří zajímají se o tuto část popisu Ptolemaiova. Lituji jen, že mi nebylo dosud možno zjednati si kollaci s textem jednoho z nejlepších rukopisů (z XI. až XII. st.), chovaného ve Vatikáně pod značkou *Urbinas 82*, který dosud vydán nebyl a kterého ani K. Müller ve svém seznamu přesně neuvádí (Müller cituje totiž Vaticanus Urbinas 83, a Vatic. Christinae reginae 82, kdežto vatik. rukop. označeny jsou Urbinas 83, Urbinas 82 a Christ. reg. 66 (srv. *Jelić*, Wiss. Mitth. aus Bosnien VII. 168, 169). Rukopisy, Müllerem použité, jsou takto označeny: A — Parisiensis 1401, B — Paris. 1404, C — Paris. Suppl. 119, D — Paris. 1402, E — Paris. 1403, F — Paris Coislin. 337, G — Paris. 2423, H — Paris. 1407 a 1411, I — Paris. 2027, K — Paris. 2399, L — Athous Vatopedi mon., M — Vindobonensis 1, N — Oxoniensis Seldanus II. 46, O — Oxon. Seld. II. 45, Q — Oxon. Laudanus 52, P — Venetus 383, R — Venetus 516, S — Mediolanensis D 527, T — Mediol. N. 289, U — Vaticanus 176, V — Vatic. 177, W — Vatic. 178, X — Vatic. 191, Y — Vatic. 193, Z — Vatic Palat. 314, Γ — Vatic. Palat. 388, Θ — Vatic. Urbinas 83, Λ — Vatic. Christinae reg. 82, Ξ — Barberinus, Π — S. Gregorii in monte Coelio, Σ — Florentinus Laurentianus XXVIII. 9, Φ — Flor. Laur. XXVIII 38, Ψ — Flor. Laur. XXVIII. 42, Ω — Flor. Laur. XXVIII. 49, Δ — Flor. Abbatiae 2380, ℵ — Bononiensis eccl. S. Salvatoris, ב — Scorialensis Ω I. 1, ך — Constantinopolitanus, α — Ed. princeps (cod. ingolstadiensis). — Rukopisy Ptolemaiovy a jejich vzájemná cena jsou poměrně ještě málo známy. Za dobré rukopisy vedle svrchu uvedeného urbinského 82 pokládají se i Urbinas 83 a Reginae Christinae 66, Venetus 388 (to číslo uvádí *Nobbe*), Vindobonensis 1, Parisinus (kdysi Fontebladensis) 1401, jakož i jiné pařížské (1402, 119, 337, 1403, 1404) atd. Srv. *Raidel*, Commentatio critico-litteraria de Claudii Ptolemaei geographia eiusque codd. tam Mss. quam typis expressis. Norimb. 1737, *A. Heeren*, Commentatio de fontibus geographicorum Ptolemaei. Gotting. 1827 9 sl. a *Nobbe*, Literatura Geographiae Ptolemaeeae. Lips. Progr. 1838 3 sl.

τὸν Οὐενεδικὸν[1] κόλπον καὶ μέρει τῆς ἀγνώστου γῆς κατὰ περιγραφὴν τοιαύτην· μετὰ τάς τοῦ Οὐϊστούλα ποταμοῦ ἐκβολὰς Χρονοῦ[2] ποταμοῦ ἐκβολαὶ 50°—56°, Ῥούδωνος[3] ποταμοῦ ἐκβολαὶ 53°—57°, Τουρούντου ποταμοῦ ἐκβολαὶ 56°—58° 30′, Χεσίνου[4] ποταμοῦ ἐκβολαὶ 58°, 30′—59° 30′, ἡ κατὰ τὸν διὰ Θούλης παράλληλον τῆς παραλίου θέσις, τουτέστι τὸ τέλος τῆς θαλάττης τῆς ἐγνωσμένης 62°—63°, τὸ δὲ κατά τὸν μεσημβρινὸν πέρας τῆς Σαρματίας τὸν διὰ τῶν πηγῶν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ ἐπέχει μοίρας 64°—63°, ἀπὸ δὲ δυσμῶν τῷ τε Οὐϊστούλᾳ[5] ποταμῷ καὶ τῷ μεταξὺ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τῶν Σαρματικῶν ὀρέων [μέρει] Γερμανίας καὶ αὐτοῖς τοῖς ὄρεσιν, ὧν ἡ θέσις εἴρηται· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῖς τε Ἰάζυξι τοῖς Μετανάσταις ἀπὸ τοῦ νοτίου τῶν Σαρματικῶν ὀρέων πέρατος μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρπάτου ὄρους, ὃ ἔχει θέσιν 46°—48° 30′ καὶ τῇ συνεχεῖ Δακίᾳ παρὰ τὸν αὐτὸν παράλληλον μέχρι τῶν Βορυσθένους τοῦ ποταμοῦ ἐκβολῶν, καὶ τῇ ἐντεῦθεν τοῦ Πόντου παραλίῳ μέχρι τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ, ἧς παραλίου ἡ θέσις ἔχει οὕτως.

ského a částí země neznámé, jejíž popis je: za ústím Visly následuje ústí řeky Chronu (50°--56°), ústí řeky Rudonu (53°—57°), ústí řeky Turuntu (56°—58° 30′), ústí řeky Chesinu (58° 30′—59° 30), pak pobřeží až k rovnoběžce, jež běží přes Thule, kde jest konec známého moře na 62°—63°, pak konec Sarmatie, jenž leží na poledníku běžícím přes prameny Tanaidu a jehož poloha jest 64°—63°.

Na západu ohraničena jest řekou Vislou, pak tou částí Germanie, jež leží mezi pramenem řeky a horami Sarmatskými a přímo těmito horami, jejichž poloha byla již udána. Na jihu Jazygy Metanasty, pak čarou od jižního konce Sarmatských hor až k počátku hor Karpatských, jež leží na 46°—48° 30′, pak sousední částí Dakie při téže rovnoběžce až k ústí řeky Borysthenu, a pobřežím Pontu odtud až k řece Karkinitu. Poloha tohoto pobřeží je určena takto:

---

1. *Οὐενεδικὸν*] *Οὐεννεδ. LΦΨ, Οὐενδικόν* Marcianus. — 2. *Χρόνου*] *Χρώνου EZ, Χρύνον* cod. Marciani, *Χρόνος ΦΨ*, Cronius Amm. XXII. 8, 38. — 3. *Ῥούδωνος*] tak *EXZ* a Marc. *Βούβωνος Ξ, Ῥουβούνου A, Σούδωνος* v excerptech cod. Par. 1407 (H), *Ῥούβωνος* ostatní. — 4. *Χεσίνου*] *Χεσήνου FHSΣΦΨΩ, Χεσύνου EZ* Marc., *Χερσίνου ADMOΔΞ*, cod. lat. 4803, *Χερσύνου X*. — 5. *Οὐϊστούλα*] *Ἰουστούλα L*.

2. *Βορυσθένους*[6] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 57° 30′—48° 30′, *Ὑπάνιος*[7] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 58°—48° 30′, *Ἄλσος Ἑκάτης, ἄκρον* 58° 30′—47° 45′, *ὁ ἰσθμὸς τοῦ Ἀχιλλέως*[8] *δρόμου* 59°—47° 40′, *τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ Ἀχιλλέως δρόμου, ὃ καλεῖται Ἱερὸν ἄκρον* 57° 50′—47° 30′, *τὸ ἀνατολικόν, ὃ καλεῖται Μυσαρὶς*[9] *ἄκρα* 59° 45′—47° 30′, *Κεφαλόνησος*[10] 59° 45′—47° 50′, *Καλὸς λιμὴν* 59° 30′—47°—45′, *Ταμυράκη*[11] 59° 20′—48° 30′, *Καρκινίτου*[12] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 59° 40′—48° 30′, *μεθ' ἃς τοῦ διορίζοντος ἰσθμοῦ τὴν Ταυρικὴν Χερσόνησον τὸ μὲν πρὸς τῷ Καρκινίτῃ*[13] *κόλπῳ πέρας ἐπέχει μοίρας* 60° 20′—48° 20′, *τὸ δὲ πρὸς τῇ Βύκῃ*[14] *λίμνῃ* 60° 30′—48° 30′.

2. Řeky Borysthenu ústí 57° 30′—48° 30′, řeky Hypanu 58°—48° 30′, Háj Hekatin, předhoří 58° 30′—47° 45′, převlaka Achilleova dromu 59°—47° 40′, západní mys dromu Achilleova, jenž sluje Svatý mys 57° 50′—47° 30′, východní, jenž sluje Mysaris 59° 45′—47° 30′, Kefalonesos 59° 45′—47° 50′, Krásný přístav 59° 30′—47′ 50°, Tamyrake 59° 20′—48° 30′, ústí řeky Karkinitu 59° 40′—48° 30′, za ním na převlace, oddělující Taurický Chersones, konec při zálivu Karkinitském na 60° 20′—48° 20′, konec při zálivu Bycském na 60° 30′—48° 30′.

3. *Ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν περιέχεται τῷ τε ἀπὸ τοῦ Καρκινίτου ποταμοῦ ἰσθμῷ καὶ τῇ Βύκῃ λίμνῃ καὶ τῇ μέχρι τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ τῆς Μαιώτιδος λίμνης πλευρᾷ καὶ αὐτῷ τῷ Ταναΐδι ποταμῷ καὶ ἔτι τῷ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ ἐπὶ τὴν ἄγνωστον γῆν μεσημβρινῷ μέχρι τοῦ εἰρημένου πέρατος.*

3. Na východě Sarmatia ohraničena je převlakou za řekou Karkinitem, zálivem Bycským a stranou moře Maiotského až k řece Tanaidu, pak samým Tanaidem a konečně poledníkem vedoucím od pramenů Tanaidu do neznámé země až po konec nahoře uvedený.

6. [illegible] *Βορυσθ.* X. [illegible] *D.* — 7. *Ὑπανιος*] *Ὑπαιτιος DFLMNOS* [illegible], *Ὑπαινιου A.* [illegible] X. Hypenis edd. Rom. Ulm *Hypenis*, *Ὑπαίνιος* Arg. — 8. [illegible] *M* [illegible] *X.* — 9. *Μυσαρις*] *Μισαρις FHLMNOPRVW*[illegible]. Nysaris. — 10. *Κεφαλόνησος*] *Κεφαλὸν νῆσος F.* — 11. *Ταμυράκη*] *Ταμυρακὴ* [illegible]; *Ταμυρακὴ H.* [illegible] *P.* — 12. *Καρκινίτου*] *Καρκινότου ΣΦΨ*; em. Φ^2; [illegible] *Ταυρικὴν χερσόνησον* add. H. — 13. *Καρκινίτῃ*] *Καρκινίτῃ Z.* — 14. *Βύκῃ*] *Βύκι A.* *Βύκι* Hh. L. Bice ed. Ulm.

4. *Περιγράφεται δὲ καὶ αὕτη ἡ πλευρὰ τόνδε τὸν τρόπον· μετὰ τὸν ἰσθμὸν τὸν πρὸς τῷ Καρκινίτῃ*[1] *ποταμῷ Μαιώτιδος λίμνης Νέον Τεῖχος* 60° 30′—48° 40′, *Πασιάκου*[2] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 60° 20′—48° 50′, *Λείανον*[3] *πόλις* 60°—49° 15′, *Βύκου*[4] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 60° 20′—49° 30′, *Ἄκρα πόλις*[5] 60° 30′—49° 40′, *Γέρρου*[6] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 61°—49° 50′, *Κρημνοὶ*[7] *πόλις* 62° 30′—49° 45′, *Ἄγαρον ἄκρον* 63°—49° 40′, *Ἀγάρου*[8] *ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 62° 30′—50° 30′, *Ἅλσος, Ἁλίευμα*[9] *Θεοῦ* 62° 40′—51° 15′, *Λύκου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 63°—51° 30′, *Ὑγρεῖς*[10] *πόλις* 63° 30′—52° 30′, *Πορίτου ποταμοῦ ἐκβολαὶ* 64° 30′—53°, *Καροία*[11] *κώμη* 65°—53° 30′, *τὸ δυτικὸν στόμα τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ* 66° 20′—54° 20′, *τὸ ἀνατολικὸν στόμα* 67°—54° 30′, *ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ ποταμοῦ* 72° 30′—56′, *ἡ πηγὴ τοῦ ποταμοῦ* 64°—58°, *μεθ' ἣν τὸ εἰρημένον πέρας ἐπὶ τὴν ἄγνωστον γῆν, ὃ ἐπέχει μοίρας* 64°—63°.

4. Tato část hranice takto je určena: Po převlace vedle řeky Karkinitu následuje na moři Maiotském Nový hrad 60° 30′—48° 40′, ústí řeky Pasiaku 60° 20′—48° 50′, osada Leianon 60°—49° 15′, ústí řeky Byku 60° 20′—49° 30′, osada Akra 60° 30′—49° 40′, ústí řeky Gerrha 61°—49° 50′, osada Kremny 62° 30′—49° 45, mys Agaron 63°—49° 40′, ústí řeky Agaru 62° 30′—50° 30′, Háj, Rybolov Boží 62° 40′—51° 15′, ústí řeky Lyku 68°—51° 30′, osada Hygreis 63° 30′—52° 30′, ústí řeky Poritu 64° 30′—53°, ves Karoia 65°—53° 30′, západní ústí Tanaidu 66° 20′—54° 20′, východní ústí 67°—54° 30′, ohyb řeky 72° 30′—56°, pramen řeky 64°—58° a po něm uvedený konec v zemi neznámé, jehož poloha je 64°—63°.

5. *Καὶ ἑτέροις δὲ ὄρεσι διέζωσται ἡ Σαρματία, ὧν ὀνομά-*

5. A ještě jiné hory pronikají Sarmatií; z nich se jme-

---

1. *Καρκινίτῃ*] *Καρκινήτῃ PV, Καρκινίτῳ Φ, Καρκινήτῳ Ψ*, Carcinitum edd. Rom. Ulm., Carcinetum ed. Vic. — 2. *Πασιάκου*] *Πασιάκτου* Φ^2, Pasiacti cod. lat 4803, a ed. Ulm; *Ἀξιάκου* cod. *α*, ed. pr. — 3. *Λείανον*] *Λίανον EHOXΦ* ed. Arg., *Λείανα A*. — 4. *Βύκου*] *Βύκον* Φ^2. — 5. *Ἄκραπόλις*] *Ἀκρό πολις A*. — 6. *Γέρρου*] *Γέρον ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Rom. Ulm. Arg. — 7. *Κρημνοί*] *Κρήμνοι* ed. pr., *Κνήμοι HX, Κνῆμη* ost.; Cnema edd Vic. Rom. Ulm. — 8. *Ἄγαρου*] *Ἀτάρου Z*. — 9. *Ἁλίευμα*] *ἁλ. D*; Lucus Saltus (i. e. *ἅλμα*) dei edd. Vic. Rom. Ulm. — 10. *Ὑγρεῖς*] *Τγρεῖα A*, Hygris ed. Vic. — 11. *Καροία*] *Καροῖα ΣΦΨ* Arg.; *Καρία A*.

ζεται ἥ τε Πεύκη[1] ὄρος 51°—51°, καὶ τὰ Ἀμάδοκα ὄρη 55°—51°, καὶ τὸ Βώδινον[2] ὄρος 58°—55°, καὶ τὸ Ἀλανὸν[3] ὄρος 62° 30′—55°, καὶ ὁ Καρπάτης ὄρος ὡς εἴρηται 46°—48° 30′, καὶ τὰ Οὐενεδικὰ[4] ὄρη 47° 30′—55°, καὶ τὰ Ῥιπαῖα,[5] ὧν τὸ μέσον 63°—57° 30′.

nují hory Peuke na 51°—51° Amadocké na 55°—51°, Bodinské na 58°—55°, Alanské na 62° 30′—55°, Karpatské, o nichž už bylo řečeno na 46°—48° 30′, Venedské na 47° 30′—55° a Ripajské, jejichž střed leží na 63°—57° 30′.

6. Τοῦ δὲ Βορυσθένους ποταμοῦ τὸ μὲν μετὰ τόν Ἀμάδοκα[6] λίμνην ἐπέχει μοίρας 53° 30′—50° 20′, ἡ δὲ πηγὴ ἡ ἀρκτικωτάτη τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ 52°—53°, καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Βοροσθένην[7] δὲ ποταμῶν ὁ μὲν Τύρας[8] ποταμὸς αὐτὸς ὁρίζει τά μέρη τῆς Δακίας καὶ τῆς Σαρματίας ἀπὸ ἐπιστροφῆς, ἧς ἡ θέσις ἐπέχει μοίρας 53°—48° 30′ μέχρι τοῦ πέρατος, οὗ θέσις 49° 30′—48° 30′, ὁ δὲ Ἀξιάκης[1] ποταμὸς καὶ αὐτὸς διαρρεῖ τὴν Σαρματίαν μικρὸν ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους.

6. Část řeky Borysthenu, jež teče u Amadockého jezera, má polohu 53° 30′—50° 20′, nejsevernější pramen Borysthenu 52°—53°. Z řek, jež tekou pod Borysthenem, řeka Tyras sama odděluje část Dakie a Sarmatie a to od ohybu, jehož poloha jest na 53°—48° 30′ až ku konci, jenž leží na 49° 30′—48° 30′. Řeka Asiakes pak sama teče v Sarmatii něco málo nad Dákií až k horám karpatským.

7. Κατέχει δὲ τὴν Σαρματίαν ἔθνη μέγιστα οἵ τε Οὐενέδαι παρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον·

7. V Sarmatii obývají národové velmi velicí: Venedi podél celého zálivu venedského, nad

1. Πεύκη] tak ed. pr. Τεύκη codd., ἥ Πεύκη add. A, Pauca ed. Vic, Peuca edd. Rom. Ulm. — 2. Βώδινον] Βόδινον CLPRVWΓ, Βούδινον ed. pr., Βώδινόνον (sic) D, Βώδινονον MOΞ. — 3. Ἀλανόν] tak Marcianus; Ἀλανόν A. Ἄλαννον ΧΣΦΨ Arg., Ἀλαῦνον ost. Ἀλανοὶ a Ἀλανὰ ὄρη. — 4. Οὐενεδικά] οὐ ἐνεδ. BV, Οὐενέδικα ΣΦΨ, Οὐεδικα L. — 5. Ῥιπαῖα] Ῥείπαια DFLMNOSΔΩ, Ῥειπαι Z, Ῥιπεα X, Ῥεῖπα ΣΦΨ Arg., Ῥίπαια cett., Ryphaei edd. Rom. Ulm. — 6. Ἀμάδοκα] Amadotam edd. Rom. Ulm. — 7. Βορυσθένην] Βορυσθένη DOΔΞ. — 8. Τύρας] Πύρας WXΦ (Pyra et Pyrrha i ruk. Melovy. Srv. str. 34, 13 ed. Parthey).

1. Ἀξιάκης] Asiaces ed. Vic.

καὶ ὑπὲρ τὴν Δακιαν Πευκινοί[1] τε καὶ Βαστέρναι·[2] καὶ παρ' ὅλην τὴν πλευρὰν τῆς Μαιώτιδος Ἰάζυγες καὶ Ῥωξολανοί,[1] καὶ ἐνδοτέρω τούτων οἵ τε Ἁμαξόβιοι[2] καὶ οἱ Ἀλανοὶ[3] Σκύθαι.

Dakií Peukini a Basterni a podél celého břehu Maiotidy Jazygové a Roxolani a dovnitř od nich Hamaxobii a Alani Skythové.

8. Ἐλάττονα δὲ ἔθνη νέμεται τὴν Σαρματίαν παρὰ μὲν τὸν Οὐϊστούλαν[4] ποταμὸν ὑπὸ τοὺς Οὐενέδας Γύθωνες,[5] εἶτα Φίννοι,[6] εἶτα Σούλωνες·[7] ὑφ' οὓς Φρουγουνδίωνες,[8] εἶτα Ἀὐαρινοὶ[9] παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐϊστούλα[10] ποταμοῦ· ὑφ' οὓς Ὄμβρωνες,[11] εἶτα Ἀναρτοφράκτοι,[11] εἶτα Βουργίωνες,[12] εἶτα Ἀρσιῆται,[13] εἶτα Σαβῶκοι,[14] εἶτα Πιενγῖται[15] καὶ Βίεσσοι[16] παρὰ τὸν Καρπάτην[17] τὸ ὄρος.

8. Z menších kmenů obývají Sarmatii: podél řeky Visly pod Venedy Gythoni, pak Finnové, pak Suloni. Pod nimi Frugundioni, pak Avarini při pramenech řeky Visly. Pod nimi Ombroni, pak Anartofrakti, pak Burgioni, pak Arsieti, pak Saboci, pak Piengiti a Biessi u Karpatských hor.

9. Τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας[18] (πάλιν) Γαλίνδαι[19]

9. Na východ od uvedených jsou pod Venedy Galindi a Sudini a Stavani až k Alanům.

---

1. *Πευκινοί*] *Ποικίνοι FLMNOZ*, *Ποίκινοι* Arg., *Τοεύκτινοι Ψ*, *Πευκῖνοι*, ostatní. — 2. *Βαστέρναι*] *Βαστάρναι PRVWα*.

1. *Ῥωξολανοί*] *Ῥωξολάνοι FLMNOPSΔΩ*, *Ῥοξολάνοι ΦΨ* Arg., *Ῥωξολᾶνοι RVΞϖα*, *Ῥοξολᾶνοι X*. — 2. *Ἁμαξόβιοί*] tak *PRX*, *Ἁμαξ.* ostatní. — 3. *Ἀλανοί*] tak Marcian., *Ἀλαυνοί* Z Arg., *Ἄλαυνοι L*, *Ἀλαῦνοι* ostatní, Alatini, vyd. Ulm. — 4. *Οὐϊστουλαν*] *Ἰουστούλαν* CL. — 5. *Γύθωνες*] Githones vyd. Ulm. — 6. *Φίννοι*] Fenni u Tac. Germ. 46. — 7. *Σούλωνες*] tak *EXZΣΦΨ*, Sulones edd. Vic., Rom., Ulm., Arg. *Σούλανες* ostatní, *Βούλανες* edit. princ. — 8. *Φρουγουνδίωνες*] *Φρουνγουνδίωνες EZ*, *Φρουννγουδίονες ΣΦΨ*, edd. Rom., Ulm., Arg. — 9. *Ἀὐαρινοί*] *Ἀβαρινοί ADL*, *Ἀὐαρηνοὶ ΟΞΔα*, *Ἀβαρηνοί CW*. — 10. *Οὐϊστούλα*] *Ἰουστούτα* (sic) *C*, *Ἰστοῦλα ΦΨ*, Istulae ed. Ulm. — 11. *Ὄμβρωνες*] *Ὄμβρονες ΣΦΨ* Arg. Leg. — 11. *Ἀναρτοφράκτοι*] *Ἀναρτοφράκται F*. — 12. *Βουργίωνες*] *Βουργίονες SΩ*, *Βουργίνες W*. — 13. *Ἀρσιῆται*] *Ἀρσυῆται EZWX*. — 14. *Σαβῶκοι*] sic *PRWα*, *Σαβάκοι* ost. Srv. *Κοιστοβῶκοι*. — 15. *Πιεγγῖται*] *Πιενγίται NOSXZΔΞΩ*, *Πιενγῆται C*, *Ποενγῖται* edd. Arg. Ulm., *Ποενγεῖται ΦΨ*, *Ποενγίται L*, Phoegintae cod. lat., 4803. — 16. *Βίεσσοι*] *Βιεσσοί ΦΨ*, *Βίενσοι L*. — 17. *Καρπάτην*] *Καρπάτων ΦΨ*. — 18. *Οὐενέδας*] *Οὐενούδας ΦΨ*, *ενίδας ΟΞ*. — 19. *Γάλινδαι*] *Γαλίδανοι* Arg, Galidani cod. 4803, ed. Ulm.

καὶ Σουδινοὶ[20] *καὶ Στανανοὶ*[21] *μέχρι τῶν Ἀλανῶν · ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες,*[22] *εἶτα Κοιστοβῶκοι*[23] *καὶ Τρανσμοντανοὶ*[24] *μέχρι τῶν Πευκινῶν ὀρέων.*

Pod nimi Igyllioni, pak Koistoboci a Transmotani až k horám Peukinským.

10. *Πάλιν δὲ τὴν μὲν ἐφεξῆς τῷ Οὐενεδικῷ*[25] *κόλπῳ παρωκεανῖτιν κατέχουσιν Οὐέλται, ὑπὲρ οὓς Ὄσιοι,*[26] *εἶτα Κάρβωνες ἀρκτικώτατοι, ὧν ἀνατολικώτεροι Καρεῶται*[1] *καὶ Σάλοι · ὑπὸ τούτους καὶ Γέλωνες καὶ Ἱππόποδες καὶ Μελάγχλαινοι · ὑφ' οὓς Ἀγάθυρσοι,*[2] *εἶτα Ἄορσοι*[3] *καὶ Παγυρῖται ·*[4] *ὑφ' οὓς Σαύαροι*[5] *καὶ Βοροῦσκοι*[6] *μέχρι τῶν Ῥιπαίων*[7] *ὀρέων · εἶτα Ἄκιβοι*[8] *καὶ Νάσκοι, ὑφ' οὓς Οὐιβίωνες*[9] *καὶ Ἴδραι*[10] *καὶ ὑπὸ τοὺς Οὐιβίωνας*[11] *μέχρι τῶν Ἀλανῶν*[12] *Στοῦρνοι, μεταξὺ δὲ τῶν Ἀλανῶν καὶ Ἀμαξοβίων Καρίωνες*[13] *καὶ Σαργάτιοι,*[14] *καὶ παρὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τα-*

10. Dále pak podél pobřeží za zálivem venedským obývají Veltové, nad nimi Osii, pak Karboni nejvýše na severu, od nich na východ Kareoti a Salové. Pod nimi pak Geloni a Hippopodi a Melanchlaini, pod nimi Agathyrsi, pak Aorsi a Pagyriti, pod nimi Savarové a Boruskové až k horám Ripajským. Pak Akibové, Naskové, pod nimi Vibioni a Idrové, a pod Vibiony až k horám Alanským Sturni, mezi Alany a Hamaxobii, Karioni a Sargatiové, a u ohybu řeky Tanaidu Ofloni a Tanaité, pod kterými Osilové až po Roxolany. Mezi

20. *Σουδινοί*] *Σουδηνοί LPRSVW Ωα.* — 21. *Στανανοί*] *Στανάνοι FMNPSΩ, Σταυᾶνοι PVα, Σταῦνοι W.* — 22. *Ἰγυλλίωνες*] *Ἰγιλλίωνες PRVWα, Γυλλίωνες Ψ* Arg. *Γυλλίονες Φ*, Gylliones cod. 4803, ed. Rom., Galliones ed. Ulm. — 23. *Κοιστοβῶκοι*] *Κοιστάβωκοι X, Κιστοβῶκοι FN, Κυστοβωκοί ΣΦΨ* Arg.; Cystoboci cod. 4803 ed. Vic. — 24. *Τρανσμοντανοί*] *Τρανομοντᾶνοι* codd.; em. Grashoff. — 25. *Οὐενεδικῷ ΦΨ; τῶν Οὐενεδικῶν κόλπων* F ex correct. — 27. *Ὄσιοι*] *Ὅσιοι MNOPRWΔΞΩↃ. Ὄσσιοι ΖΣΦΨ* Arg., *Σόσσιοι X*, Hossi cod. lat. 4803, ed. Rom., Hossi ed. Ulm.

1. *Καρεῶται*] cf. *Καρᾶται* lib. 6, 13. — 2. *Ἀγάθυρσοι*] *Ἀγαθοῦρσοι FLNO ΔΞΣΦΨↃ.* — 3. *Ἄορσοι*] *Ἀόρσοι* ed. pr., Auorsi ed. Ulm. — 4. *Παγυρῖται*]... *ῖται LONZΣΞΨ* Arg., Bagyritae ed. Ulm. — 5. *Σαύαροι*] *Σάυροι Φ, Σαυβροι Ψ, Σαυροι*, Sauri Arg. cod. 4803 ed. Ulm., Savari ed. Rom., Sauni ed. Vic. — 6. *Βοροῦσκοι*] *Βορούσκοι DLMNOΔΞ.* — 7. *Ῥιπαίων*, *Ῥιπέων DEFLMNOXΔΣΦΨΞ* Arg. — 8. *Ἄκιβοι*] *Ἄβικοι X.* — 9. *Οὐιβίωνες*] *Οὐιβωνες X, Ἰβίωνες* ed. pr. — 10. *Ἴδραι*] Isdrae ed. Vic. — 11. *Οὐιβίωνας*] *Ἰβίωνας OPRVWα*, Vinbiones h. l ed. Ulm. — 12. *Ἀλανῶν*] *Ἀλαυνῶν* codd. — 13. *Καρίωνες* tak EFNZ, edd. Vic. Rom. Ulm. Arg, *Καρύωνες A, Καρύονες* cett. — 14. *Σαργάτιοι*] *Σαργάρτιοι* Ↄ,

νάϊδος ποταμοῦ Ὄφλωνες[1] *καὶ Ταναῖται,*[2] *ὑφ' οὓς Ὄσιλοι*[3] *μέχρι τῶν Ῥωξολανῶν*[4] *μεταξὺ δὲ τῶν Ἁμαξοβίων καὶ τῶν Ῥωξολανῶν Ῥευκανάλοι*[5] *καὶ Ἐξωβυγῖται,*[6] *καὶ πάλιν μεταξὺ μὲν Πευκινῶν καὶ Βαστερνῶν Καρπιανοί, ὑπὲρ οὓς Γηουϊνοί,*[7] *εἶτα Βωδινοί· μεταξὺ δὲ Βαστερνῶν καὶ Ῥωξολανῶν*[1] *Χοῦνοι,*[2] *καὶ ὑπὸ τὰ ἴδια*[3] *ὄρη Ἀμάδοκοι*[4] *καὶ Ναύαροι.*[5]

Hamaxobii a Roxolany Reukanalové a Exobygité a dále mezi Peukiny a Basterny Karpiani, nad nimiž Gevini a potom Bodini. Mezi Basterny a Roxolany Chunové a nad horami po nich jmenovanými Amadokové a Nauarové.

11. *Παρὰ μὲν τὴν Βύκην*[6] *λίμνην Τορεκκάδαι,*[7] *παρὰ δὲ τὸν Ἀχιλλέως δρόμον οἱ Ταυροσκύθαι· ὑπὸ δὲ τοὺς Βαστέρνας*[8] *πρὸς τῇ Δακίᾳ Τάγροι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς Τυραγέται.*[9]

11. Při jezeře Byke Torekkadové, při dromu Achilleově Tauroskythové. Pod Basterny u Dákie Tagrové a pod nimi Tyrageti.

12. *Ὑπὸ δέ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ ἵδρυνται οἵ τε Ἀλεξάνδρου βωμοὶ* 63°—57°,

12. Pod ohybem řeky Tanaidu stojí oltáře Alexandrovy na 63°—57° a Caesarovy na

---

1. *Ὄφλωνες]* Osilones ed. Ulm. — 2. *Ταναῖται] Ταναΐτοι LZ* Arg., Tanitae ed Vic. — 3. *Ὄσιλοι] Ὄσιλοι FSVב, Ὄσιοι N, Ὄσυλοι ΓX, Ὀσυλοί EZ* edd. Rom. Arg., Ozyli ed. Ulm. — 4. *Ῥωξολανῶν] Ῥοξολάνων DEFNORXΔΞב, Ῥαξολάνων Φ, Ῥωξολάνων* cett. — 5. *Ῥευκαναλοί] Ῥευκάχαλοι ΣΦΨ*, Reucachali cod. lat. 4803, Reuchacali, *Ῥευκαχάλκοι*, ed. Arg., Reucachali ed. Ulm., *Λευκέναλοι X, Ῥακαλάνοι* ed. pr., *Ῥευκανάλοι* ost. — 6. *Ἐξωβυγῖται] Ἐξοβυγίται ADEZΣΦΨ* Arg., Exobigitae ed. Ulm., *Ἐξωβυγίται* cett., em. Willberg. — 7. *Γηουῖνοι] Γηϊουνοί L, Γηϊουινοί ΣΦΨ* Arg., *Γαουΐνοι A*, Gauini ed. Ulm. — *Βωδῖνοι] Βοδινοί ΣΦΨ* Arg., *Βοδηνοί* ed. princ., *Βωδινοί* ostatní.

1. *Ῥωξολανῶν] Ῥο. DFMONXΔΞב.* — 2. *Χοῦνοι] Χουνοί X, Χουνοὶ οἱ ἐν Εὐρώπῃ* Markian. — 3. *ἴδια ὄρη]* Diis, *Ἴδια*, montibus ed. Arg.; sub Idiis montibus edd. Vic., Rom., Ulm. — 4. *Ἀμάδοκοι] Ἀμαδόκοι LOΛב.* — 5. *Ναύαροι] Νάουαροι* ed. Arg. — 6. *Βύκην] Βύκιν A*, Bicem ed. Ulm., Bucem ed. Vic. — 7. *Τορεκκάδαι]* Torreccadae edd. Vic., Rom., Torteccadae ed. Ulm. Jejich město v § 13 jmenuje se *Τόροκκα* n. *Τόρροκα*. — 8. *Βαστέρνας] Βωστ.* C. — 9. *Τυραγέται]* conjektura Grashofova; *Τυραγγέται EZ, Τυραγγεῖται ADFLMNOב, Ταραγγεῖται ΣΦΨ* Arg.; *Τυραγγίται SΩ, Τυραγγῖται* ostatní; Tarangitae ed. Rom., Ulm.; Tyragetae Plinius IV. 84.

καὶ οἱ Καίσαρος βωμοί 68°—56° 30′, *καὶ μεταξὺ τῶν στομάτων ἔστι Ταναΐς*[10] *πόλις* 67° - 54° 40′.

68°—56° 30′ a mezi ústími řeky je město Tanais na 67°—54° 40′.

13. *Πόλεις δὲ εἰσὶ μεσόγειοι ἐν ταῖς ποταμίαις περὶ μὲν τὸν Καρκινίτην ποταμὸν Κάρκινα*[11] *πόλις* 59° 30′—48° 45′, *Τόροκκα*[1] 58° 30′—49°, *Πασυρὶς*[2] 58° 30′—49° 10′, *Ἔρκαβον*[3] 58° 30′—49° 15′, *Τρακάνα*[4] 58° 30′—49° 45′, *Ναύαρον*[5] 58° 30′ - 50°.

13. Osady pak jsou ve vnitrozemí při řekách tyto: při řece Karkinitu osada Karkina 59° 30′—48° 45′, Torokka 58° 30′—49°, Pasyris 58° 30′—49° 10′, Erkabon 58° 30′—49° 15′, Trakana 58° 30′—49° 45′, Nauaron 58° 30′—50°.

14. *Περὶ δὲ τὸν Βορυσθένην ποταμὸν Ἀζαγάριον*[6] 56°—50° 40′, *Ἀμάδοκα*[7] 56°—50° 30′, *Σάρον* 56°—50° 15′, *Σέριμον* 57°—50°, *Μητρόπολις*[8] 56° 30′—40° 30′, *Ὀλβία*[9] *ἡ καὶ Βορυσθένης* 57°—49°, *ὑπὲρ δὲ τὸν Ἀξιάκην*[10] *ποταμὸν Ὀρδησσὸς*[11] 57°—48° 30′.

14. Při řece Borysthenu Azagarion 56°—50° 40′, Amadoka 56°—50° 30′, Saron 56°—50′ 15′, Serimon 57°—50°, Metropolis 56° 30′—40° 30′, Olbia čili Borysthenes 57°—49°, nad řekou Axiakem pak Ordessos 57°—48° 30′.

15. *Καὶ πρὸς τῇ ἐκτροπῇ τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ Λήϊνον*[12] *πόλις* 54°—50° 15′, *Σάρβακον*[13]

15. A při odbočce řeky Borysthenu*) osada Leinon 54°—50° 15′, Sarbakon 55°—50°

---

10. *Ταναΐς] Τάναϊς Z.* — 11. *Κάρκινα] Καρκίνα AΨ, Κάρκιννα* Z, Carcinna ed. Rom., Charcina ed. Vic.; Carcine Plinius a Mela.

1. *Τόροκκα] Τόροκα A, Τόρροκα ΣΦΨ*, Arg., Ulm., *Τουρόκκα X.* — 2. *Πασυρὶς] EZΣΦΨ*, Arg. Rom., *Παγυρὶς X, Πασιρὶς* ostatní. Müller navrhuje *Πακυρίς*. — 3. *Ἔρκαβον] Ἔρκαβον SΩ* edd. Rom., Ulm.; *Ἔρκανον ADOΞ*. — 4. *Τράκανα] Τρακάνα ΦΨ, Τράβανα X*, Pracana ed. Vic. — 5. *Ναύαρον] ACF, Ναύβαρον* ostatní; Plinius IV 84, Navarum. — 6. *Ἀζαγάριον] Ἀζαργάριον F.* — 7. *Ἀμάδοκα] SΩ, Ἀμαδόκα X*, Amadaca, *Ἀμαλδόλα* (sic!), Arg., Amadocha Vic., Ulm., *Ἀμαδόκα* ostatní. — 8. *Μητρόπολις]* Grashof zbytečně *Μιλητόπολις*. — 9. *Ὀλβία] Ὄλβια ΦΨ; Βορυσθενὶς CRVWΓΦΨΩ* Arg. — 10. *Ἀξιάκην] Ἀξυάκην FN*. — 11. *Ὀρδησσὸς] EXZΣΦΨ*, Rom., Ulm., Arg., *Ὀρδησὸς* ostatní. — 12. *Λήινον]* Lemum civitas, Lemburg, ed. Ulm. — 13. *Σάρβακον] Βάρσακον ΣΦΨ* Arg., cod. lat. 4803, Baraschum Ulm. —

*) Srv. napřed str. 164 a Starov. zprávy 119.

55°—50°, *Νίοσσον*[14] 56°—49° 40′, *ὑπὲρ δὲ τὸν Τύραν ποταμὸν πρὸς τῇ Δακίᾳ Καρρόδουνον*[15] 49° 30′—48° 40′, *Μαιτώνιον* 51°—48° 30′, *Κλημίδανα*[1] 52° 30′—48° 40′, *Οὐιβανταυάριον*[2] 53° 30′—48° 40′, *Ἤρακτον* 53° 50′—48° 40′.

Niosson 56°—49° 40′, nad řekou Tyrem při Dákii Karrhodunon 49° 30′—48° 40′, Maitonion 51°—48° 30′, Klepidava 52° 30′—48° 40′, Vibantavarion 53° 30′—48° 40′, Erakton 53° 50′—48° 40′.

16. *Νῆσος δὲ παράκειται ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Τανάϊδος ποταμοῦ Ἀλωπεκία*[3] *ἡ καὶ Ταναῖς νῆσος* 66° 30′—53° 30′.

16. Ostrov pak leží při ústí řeky Tanaidu Alopekia neboli ostrov Tanais na 66° 30′—53° 30′.

K tomu připojuji ještě z popisu Dolní Moesie (III. 10 *Μυσίας τῆς κάτω θέσις*) odstavec 7. a 8.

7. *Τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ἀρκτικωτάτου στόματος τοῦ Ἴστρου παράλιον μέχρι τῶν τοῦ Βορυσθένους ποταμοῦ ἐκβολῶν καὶ τὴν ἐντὸς χώραν μέχρι τοῦ Ἱεράσου ποταμοῦ κατέχουσιν Ἅρπιοι*[1] *μὲν ὑπὸ τοὺς Τυραγέτας*[2] *Σαρμάτας, Βριτολάγαι*[3] *δὲ ὑπὲρ τοῦς Πευκίνους. Καὶ ἡ μέν παράλιος ἔχει περιγραφὴν τοιαύτην: μετὰ τὰς τοῦ Βορυσθένους ἐκβολὰς, αἳ ἐπέχουσιν, ὡς εἴρηται, μοίρας* 57° 30′—48° 30′, *Ἀξιάκου πο-*

7. Pobřeží mezi nejsevernějším ústím Istru a ústím Borysthena a vnitrozemí až k řece Hierasu obývají Harpiové pod Tyragety Sarmaty a Britolagové nad Peukiny. Toto pobřeží vypadá takto: za ústím Borysthena, jež leží, jakož řečeno, na 57° 30′—48° 30′, jest ústí řeky Axiaku na 57°—48°, pak osada Fyske na 56° 40′—47° 40′, ústí řeky Tyru na 56° 20′—47° 40′, ves Hermonaktova

14. *Νίοσσον*] *Νιοσσόν Z, Νίοσον ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Rom., Ulm. Arg. — 15. *Καρρόδουνον*] Carodunum Vic., Carcodunum Ulm.

1. *Κλημίδανα*] *Κλημίδονα PV, Κλημιδαῦα Z, Κλεπιδανα A, Κλεπίδακα ΣΦΨ*, cod. lat. 4803, edd. Ulm., Arg. — 2. *Οὐιβανταυάριον*] ... *ταβάριον SU*, ... *ταύριον X*. — *Ἤρακτον*] *Ἡρ. ZΣΦΨ*. — 3. *Ἀλωπεκία*] *Ἀλωτεκία O*, Alopetia Vic., Ulm., Alopece u Plinia IV. 87.

1. *Ἅρπιοι*] *Ἅρπιοι* codd. mimo *EXZ*, — 2. *Τυραγέτας*] *Τυραγγέτας BEXZ* Vic., *Τυραγγείτας DLMRWΔΞσ, Τυραγγίτας FN, τοὺς ραγγείτας PV, Τυραγγότας ὡρμάτας* (*Ὁρμ.* Arg.) *ΣΦΨ* ed. Arg., Tirangotas hormatas ed. Ulm., Tirangentas ed. Vic. — 3. *Βριτολάγαι*] *Βριτόλαγαι ΦΨ, Βριτολάγε N, Βριτολάγγαι BEZ, Βριττόλαγαι C, Βριτογάλλοι SΩ*.

ταμοῦ ἐκβολαί 57°—48°, Φύσκη[4] πόλις 56° 40′—47° 40′ Τύρα ποταμοῦ ἐκβολαί 56° 20′—47° 40′, Ἑρμώνακτος[5] κώμη 56° 15′—47° 30′, Ἅρπις[6] πόλις 56°—47° 15′.

na 56° 15′—47° 30′ a osada Harpis na 56°—47° 15′.

8. Πόλεις δὲ εἰσὶ καὶ ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ μεσόγειοι παρὰ μὲν τὸν Ἱέρασον[1] ποταμὸν Ζαργίδανα[2] 54° 40′—47° 45′, Ταμασίδανα[3] 54° 20′—47° 30′, Πιροβορίδανα[4] 54°—47° μεταξὺ δὲ τοῦ Ἱεράσου καὶ τοῦ Τύρα ποταμοῦ Νικώνιον[5] 56° 20′—48° 10′, Ὀφιοῦσσα[6] 56°—48°, Τύρας πόλις[7] 56°—47° 40′.

8. Z osad pak leží při tomto pobřeží uvnitř země podél Hierasu Zargidava na 54° 40′—47° 45′, Tamasidava na 54° 20′—47° 30′, Piroboridava na 54°—47°, mezi Hierasem a řekou Tyrem Nikonion 56° 20,—48° 10′, Ofiussa na 56°—48° a město Tyras na 56°—47° 40′.

Na konec Ptolemaios v knize VIII. kap. 10. tab. 8 (*Εὐρώπης πίναξ η′*) vymeziv tak jako nahoře hranice Sarmatie (§ 1—2) dodává v § 3. (ed. *Nobbe*):

Τῶν δὲ διασημοτέρων ἐν τῇ Σαρματίᾳ πόλεων ἡ μὲν Ταμυράκη τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ἰσημερινῶν ις̄, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας

Z význačnějších měst v Sarmatii Tamyrake má nejdelší den o 16 hodinách rovnodenních a vzdálena je od Alexandrie k západu $^1/_{15}$ rovnodenní hodiny.

4. *Φύσκη] Φύσκα* Arg. Physta cod. lat. 4803, Phista ed. Ulm. — 5. *Ἑρμώνακτος] Ἑρμ. ΖΓ*, cod. lat. 4803, ed. Ulm.; *Ἑρμόνακτος FN*, *Ἐσμώνακτος* Arg. — 6. *Ἅρπις] Ἅρπις RWΔ*, *Ἅρπι FN*, *Ἅρπιαι EZ*, Harpiaepolis edd. Vic. Rom.; *Ἁρπίσπολις*, Arpispolis *ΣΦΨ* Arg. cod. lat. 4803, Aripispolis ed. Ulm.

1. *Ἱέρασον] Ἱερασσόν ΣΦΨ*, Hierassum codd. lat. 4803, edd. Ulm. Arg., *Ἱερασόν* ed. pr. - 2. *Ζαργίδανα] Ζαργιδαύα ΧΣΦΨ* Arg. Targidaua cod. lat. 4803. — 3. *Ταμασίδανα] ... δαύα X*, *Ταμασίδανα A*, edd. Rom. Lugd. Tamizadana ed. Ulm. — 4. *Πιροβορίδανα] ... δαύα X*, *Πιροβορίδυνα A*, ed. Lug., *Πυροβορίδανα ΣΦΨ*, ed. Arg. Pyrodoridaua ed. Ulm. — 5. *Νικώνιον] Νικόνιον ADMOΔΞ. Νινώνιον ΣΦΨ* ed. Ulm. cod. lat. 4803; Minonium, *Μινώιον* ed. Arg. Niuonium ed. Vic. *Νικωνία X* a Strabo VII. 3. 16. — 6. *Ὀφιοῦσσα] Ὀφιούπα X*, *Ὀφίουστα Φ*, *Ὀφίουσα ΣΨ* Arg., *Ὀφιοῦσα* ed. pr. Ophiusa ed. Vic., Ophiula ed. Ulm. — 7. *Τύρας] Τυράςπολις ΣΦΨ* Arg. cod. lat. 4803, Tyraspolis Nigrum castrum ed. Ulm.; *Τύρα πόλις A*.

ἰσημερινῆς πεντεκαιδεκάτῳ. Τὸ δὲ Ναύαρον ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέραν ὡρῶν ις̄ δ′, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας μιᾶς ὀγδόῳ· ἡ δὲ Ὀλβία ἡ καὶ Βορυσθενὶς τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὡρῶν ις̄ ιβ′, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς δύσεις ὥρας μιᾶς ἑ.

Nauaron má nejdelší den o 16 hod. 15 min. a vzdáleno jest od Alexandrie k západu $^1/_8$ hodiny. Olbia pak zvaná též Borysthenis má nejdelší den o 16 hod. 5 min. a vzdálena jest od Alexandrie k západu $^1/_5$ hodiny.

Jak z textu vidno, rozuměl Ptolemaios svojí Sarmatií celý rozsáhlý kraj východní roviny evropské od Visly na východ a od Karpat (sarmatských hor a Karpat) na sever a východ. Důležito je, že Sarmatie Ptolemaiova nesahá až k dolnímu Dunaji, kterýž dříve platil za hranici Skythie a Sarmatie, nýbrž jen k čáře, jdoucí podle slov Ptolemaiových od Karpatských hor (46°—48° 30′) k ústí Borysthena a tvořící zároveň severní hranici Dákie a D. Moesie. (Srovn., co o tom pověděno už na str. 340.) Poněvadž však část Dolní Moesie mezi touto vzdušnou čarou, řekou Hierasem a Dunajem náležela dříve k staré Sarmatii, připojil jsem ji k popisu. Je ostatně důležita i po stránce národopisné.

Podrobný zeměpisný výklad textu právě uvedeného podávati zde nemusím. Hlavní zprávy vodopisné a horopisné oceněny byly a zužitkovány již napřed v kap. IV., v níž jsem podával celkový přehled geografických známostí o východní Evropě v starověku. Jen o osadách Ptolemaiem uváděných neučinil jsem tam zmínky. Ale ani zde se do výkladu o nich nepustím. Z toho, co jsem napřed na str. 356 sl. vyložil, je zřejmo, že stojím na stanovisku, podle něhož není dnes možno osady jmenované na Tyru nebo Borysthenu přesně na mapě moderní lokalisovati a ztotožňovati s určitými osadami dnešními A nelze-li je přesně umístiti[1]), je

[1]) Jen tolik vidíme, že prvé tři ležely někde při levém břehu Serethu nebo Prutu, neboť Hierasos byl jednou z těchto řek (srv. str. 154), a že druhých pět leželo na horní polovině toku Dněstru a ostatní z části na středním a horním toku vlastního Dněpru (Serimon, Saron, Amadoka Azagarion), z části (Niosson, Sarbakon, Leinon) na jednom jeho přítoku západním, Berezině nebo Pripeti (srv str. 164), ač i Bug je možný (str. 165). O dněperských osadách a zejména Karrodunu srv. i napřed poznámku 2. na str. 308 a pozn. 1. na str. 316. Zde připojuji ještě, že kamsi do Dolní Moesie připadá jinak neznámá osada Ἥλις, do níž podle Diodora (XX. 12, 2) odvedl getský Dromichaites zajatého Lysimacha, a osada galliských Britolagů

všechno hádání, které dnešní město nebo dědina představuje nám starověkou Pirobodidavu, Tamasidavu, Zargidavu nebo Karrhodunon, Maitonion, Vibantavarion, Erakton, Klepidavu na Dněstru, nebo na Dněpru Serimon, Saron, Amadoku, Azagarion, Niosson, Sarbakon, Leinon, — pro nás neplodné. Toho, kdo by se zajímal o různé identifikace, které byly dosud vysloveny od vykladačů Ptolemaiových, odkazuji na dole připojenou poznámku [1]). Nám především jde o výklad národopisný.

Jak z textu nahoře uvedeného vidno, vložil Ptolemaios do zeměpisného popisu Sarmatie i popis ethnologický, skládající se z prostého výčtu jmen 61 národů. Sídla jsou jen u některých označena geograficky. U ostatních dlužno je najíti ze vzájemného položení jednoho k druhému, z postupu, v jakém je Ptolemaios jmenuje, a pomocí jiných zpráv historických. Bude proto naším prvým úkolem zkonstruovati si předem řádný obraz sídel jednotlivých těch kmenů, totiž obraz, jejž měl ve své mysli nebo na své předloze Ptolemaios; druhým úkolem bude srovnati obraz tento se skutečným obrazem zemí zakarpatských a vyhledati v nich skutečná sídla kmenů, jejichž existence je zajištěna; třetím pak úkolem bude dobrati se ve spoustě těchto jmen, — jednak pomocí

'*Αλιόβριξ*, jejíž jméno zapsáno je vedle Novioduna v rk. vatikánském č. 191: *ἀπέναντι Νοουιδούνου πέραν τοῦ Δανούβεως ποταμοῦ ἐστὶ πόλις τῶν Γόθθων 'Αλιόβριξ*. Srv. *Müller* Ptolem. I. 468 a zde napřed str. 308.

[1]) Odkazuji předně na výklady, které jsem uvedl s příslušnou literaturou ve Starověkých zprávách 115 sl. K nim přistupují nově hlavně lokalisace *Braunovy* (Разысканія I. 205 sl., 211 sl. 222, 354, 371 sl.). Braun Piroboridavu klade na určito ke vsi Karpešti na Prutu, Tamasidavu ke vsi Karpiňany na Lopušné tekoucí v Prut, Zargidavu ke vsi Gorodku nebo Karpači (srv. však i str. 175). Dále určuje Erakton v okolí Ananěva na horním Tiligulu, Vibantavarion u Balty na Kodymě, Klepidavu u sela Studeného v podolské gub., Maitonion v Mohilevu na Dněstru, a Karrodunon v Kamenci Podolském. Metropolis klade ke vsi Běloozerce v deltě Dněpra na západ od Chersona (místo to bylo dříve při samém ústí), Niosson ke vsi Nikolskému na Ingulci, v němž Braun vidí Ptolemaiovo západní rameno Dněpra, Serimon v kolonii Mühlhausendorf (nad Berislaví), Saron na ves Nižnij Rogačik nebo Babinou, Amadoku k selu Velké Znamence (l. c. str. 172 doplňuje lokalisaci k Mamajevu Gorodišti), Azagarion k Malé Znamence proti Nikopoli, Sarbakon v okolí M. Alexandrovky nebo ke vtoku Visuna, Leinon ke Krivému Rogu nebo k Zagrodovce. Je-li však v pravém ramenu Dněpra dlužno viděti Bug, klade Braun (l. c. 216) Niosson na Nikolajev při vtoku Ingulu, Sarbakon k Voznězensku, Leinon k Olviopoli. O lokalisacích osad na Karkinitu, pro nás nedůležitých, vykládá Braun na str. 222. O *Miščenkově* ztotožnění osad na Dněpru srv. Чтенія Общ. Нест. 1888 II. 97.

správné lokalisace, jednak pomocí jiných zpráv historických a stránky jazykové — aspoň pravděpodobné představy o tom, co v nich asi bylo národnosti slovanské, a vyjmouti tak z Ptolemaiových zpráv o národech v Sarmatii, které jinak národnosti nijak nerozlišují, vše, čím Ptolemaios přispívá k starým slovanským dějinám. Že beze zpráv o Slovanech není, je zjevno každému, kdo s námi uznává, že v II. stol. po Kr. již valná část právě jeho Sarmatie, a to při nejmenším celý západ její, osídlen byl Slovany.

Ale dříve, než k podrobnému rozboru přistoupíme, dlužno si dobře uvědomiti ještě jednu věc, jež je pro kritiku a analysi Ptolemaia směrodatná, že totiž Ptolemaios nepodal nám popisu současného geograficko-ethnologického stavu Evropy, nýbrž obraz retrospektivní. To bude každému, kdo do Ptolemaia hlouběji nahlédne, ihned zřejmo. Nenalézáme v něm obrazu skutečného ethnologického stavu, v jakém se nalézala Evropa a speciálně zde východní Evropa v II. století po Kr. — ač ovšem i ta doba je zde zachycena —, nýbrž popis, konglomerát zpráv, jež byly vybrány jak z pramenů současných Ptolemaiovi, tak i z pramenů mnohem starších, jejichž podklad v II. stol. po Kr. už neexistoval, a to někdy se svrchovanou nekritičností. Ukáže nám to celá řada detailů. Nesmíme se tedy domnívati, že v Sarmatii vše, co Ptolemaios popisuje, v době jeho existovalo, že všichni kmenové jím uvádění seděli tu vskutku v I.—II. stol. po Kr. To zjistí vždy teprve bedlivá kontrola pomocí jiných současných a pokud možno autoptických zpráv. Za druhé buďme sobě předem vědomi, že jména národů jsou často a silně porušena tak, že jich lze, nejsou-li jinak doložena, užívati k jazykovým výkladům příslušnosti národa jen s největší opatrností a reservou. Postupujeme-li, majíce na paměti tyto dvě věci, zbude nám ovšem ze spousty 61 národů jen menší skupina údajů, jež možno míti za positivní, nové a pro nás důležité. Ale zbude nám přece dosti. Pokusím se o to ve výkladu následujícím.

Zprvu jde nám o řádné vzájemné umístění jmén na mapě Ptolemaiově.

Lokalisaci tuto provésti lze poměrně snadno. Na první pohled vypadá ovšem výčet Ptolemaiův jako spousta jmen pustě, bez ladu a skladu vedle sebe nakupených, ale přihlédneme-li blíže, poznáme — což jest ostatně přirozeno —, že Ptolemaios při výčtu svém nepočínal si bez pořádku, nekladl jmen vedle sebe, jak mu na mysl připadla, nýbrž přidržoval se jistého postupu, a to

patrně podle zápisů své předlohy. Z ní vypisoval jména v jistém pořádku za sebou, v jakýchsi řadách nebo-li pásech, počínaje pásem táhnoucím se podél Baltu a pak podél Visly ke Karpatům. Přidržíme-li se toho a rekonstruujeme-li si na území jeho Sarmatie tyto pásy, zanášejíce jména podle pořadí do mapy, dostaneme rozložení kmenů, které patrně odpovídá tomu, jež měl před očima na své předloze Ptolemaios. Tímto způsobem jsem také rekonstruoval obraz, jejž na připojené mapě předvádím. Na něm k uvedeným 61 kmenům v Sarmatii připojil jsem i kmeny, které uvádí Ptolemaios na jiném místě svého díla v severním koutě Dolní Moesie, rozloženém mezi čarou od Dněstru k Olbii, Pontem, dolním Istrem a Hierasem, totiž kmeny Peukinů, Britolagů, a Harpiů. Souvisí úzce s výkladem Sarmatie.

Největšími národy (*ἔθνη μέγιστα*) v Sarmatii jmenuje Ptolemaios na prvém místě na severu Venedy, u Karpat Basterny a Peukiny, na Pontu Jazygy, Roxolany a za nimi ve vnitrozemí Hamaxobie a Alany. Všichni ostatní kmenové označeni jsou výslovně jako menší (*ἔθνη ἐλάττονα*).

Prvním velkým národem jsou Venedové (*Οὐενέδαι*), sedící po celé zátoce Venedské (*πάρ' ὅλον τὸν Οὐενεδικὸν κόλπον*), v nichž v souhlasu se všemi jinými zprávami o Venedech u Baltu viděti musíme Slovany. (Srv. str. 186, 196). Setkáváme se zde u Ptolemaia poprvé s epithetem »velký, mnohočíselný národ«, které později se stalo typickým ve zprávách o Slovanech, a je dobře už pro výklad Ptolemaia míti toto epitheton na mysli. Tito Slované seděli po celé zátoce Venedské, totiž celém severním pobřeží sarmatském na východ od Visly[1]). Jak hluboko šli do vnitra země, Ptolemaios nevykládá; z toho však, že pod nimi mezi pobřežím Baltu a horami Karpatskými uvádí celou řadu menších kmenů, ba docela i velký kmen Bastarnů a Peukinů, vykladatelé dosud soudili, že Venedy dlužno umístiti jen úzkým pásem podél pobřeží baltického, — a okolnost ta zavdala zase Müllenhoffovi podnět k příkrému odsouzení Ptolemaia, neboť podle jeho domnění v době té Slované na Baltu nebydlili a bydliti nemohli, právě tak jako Finové nebyli při Visle[2]).

Vykládám zprávu Ptolemaiovu jinak a zamítám úplně Müllenhoffovu domněnku, že by zde byl Ptolemaios vědomě mapu falšoval.

---

[1]) O Venedském zálivu srv. napřed str. 179 a Star. zprávy 40 sl.

[2]) D. A. II. 17. Srv. napřed citát v pozn. 2 na str. 352.

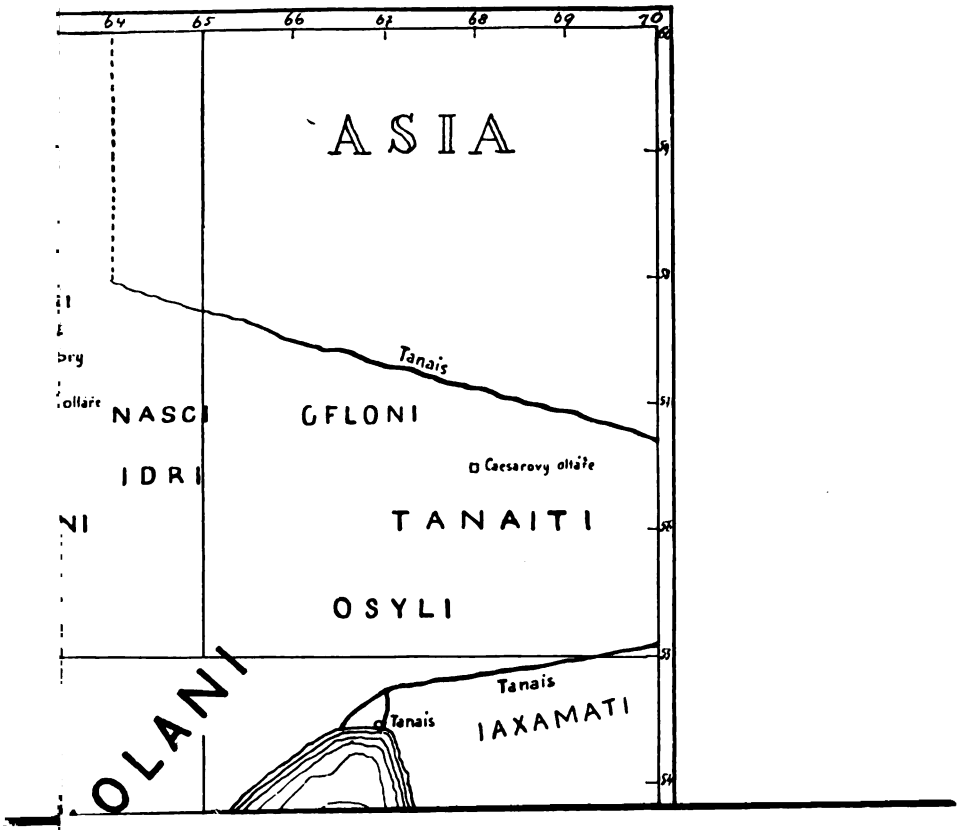
64
65
66
67
68
69
70
ASIA
Tanais
NASCI
GFLONI
IDRI
Caesarovy oltáře
TANAITI
OSYLI
Tanais
Tanais
IAXAMATI
OLANI

) D. A. II. 17. Srv. napred citat v pozn. 2 na str. 352.

Máme-li na vědomí představu o prvotním rozsazení a šíření Slovanů ze Zakarpatí, čteme-li u Ptolemaia Venedy označeny za jeden z největších národů v Sarmatii a vidíme-li, jak později v VI. stol., souhlasně s tím líčeni jsou Slované jako národ nesčíslný [1]), pak ovšem není ani pomyšlení, abychom tytéž Venedy v době I.—II. stol. po Kr. usazovali jen na místo úzké a nepatrné ve smyslu Ptolemaiovy lokalisace, nehledě zatím k otázce, kde toto místo bylo. Zdravý rozum vnukne každému přesvědčení, že jistě Slované byli už v jeho době národem velkým, jenž rozlohou a počtem nemohl se lišiti mnoho od Slovanů doby Jordanovy a Prokopiovy a jenž ovšem nebyl také již jednotný, nýbrž skládal se z řady menších kmenů, jejichž první společné jméno, jak jsme už napřed str. 187 sl. prokázali, bylo právě kollektivní jméno Venedů, Vendů, povstalé u západních sousedů. My tedy musíme už pro dobu Ptolemaiovu, chceme-li rozumně a pravděpodobně souditi, připustiti pro Zakarpatí a Závislí veliký slovanský národ, skládající se z mnoha kmenů, — to jest náš axiom při rozboru Ptolemaia. A čteme-li nyní u Ptolemaia, že za Vislou seděl za jeho doby »velký národ Venedů« při ohybu Baltického moře od Visly až k zálivu Rižskému, tu smíme vyložiti zprávu tu rozumně a pravděpodobně jen v ten smysl, že Ptolemaios resp. jeho zpravodaj slyšel o velkém národu Venedů v Závislí, slyšel pak ještě řadu jmen drobných kmenů tamže, a že obě skupiny i Venedy i řadu menších kmenů souřadně vedle sebe zapsal, nevěda, že jméno Venedů je pojem souborný a nadřaděný skupině jmen menších kmenů, a nevěda, že vlastně jméno Venedů zahrnovati má v sobě celou řadu jmen menších kmenů za Vislou od Baltu až ke Karpatům. Proto, zkonstruujeme-li správně ethnologickou mapu Ptolemaiovu, musíme výrok »Venedové po celé zátoce Venedské« přijmouti tak, že jméno Venedů zaneseme jako jméno souborné od zátoky Venedské až na jih ke Karpatům. (Srv. dále mapu opravenou.) Těmto horám náleží podle všeho i název »*Οὐενεδικὰ ὄρη*« (Ptol. III. 5, 5) a ne nějakému vymyšlenému neexistujícímu horstvu nedaleko břehů moře

---

[1]) *Prokopios* B. Goth. III. 14 *διὸ δὴ καὶ γῆν πολλὴν τινα ἔχουσι· τὸ γὰρ πλεῖστον τῆς ἑτέρας τοῦ Ἴστρου ὄχθης αὐτοὶ νέμονται.* IV. 4. *καὶ αὐτῶν* (*Οὐτιγούρων*) *καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον ἔθνη τὰ Ἄντων ἄμετρα ἵδρυνται.* Jordanis Get· V. 34: per immensa spatia Venetharum natio populosa consedit.

Baltického nebo pohoří Valdajskému[1]). Že jedině tento výklad je nenásilný a správný, dosvědčuje Tacitus, jenž oblast Venedů vymezuje právě tak široko: jednak Vislou a Finy u Baltu, jednak sídly Peukinů a Bastarnů, kteří seděli v té době mezi východními Karpaty a Pontem[2]).

Jiná jest otázka, zdali slova Ptolemaiova o Venedech »po celé zátoce Venedské« máme vykládati přesně v tom smyslu, že seděli vskutku i na celém pobřeží, a zdali v tom bodu zpráva Ptolemaiova jest správna. Proti ní ozval se právě ostře Müllenhoff poznámkou výše uvedenou. Ale mám i tu odsouzení Müllenhoffovo za nesprávné, upřílišnělé, jak jsem už na jiném místě ukázal[3]). Jakkoliv nelze přesně dokázati sedění Venedů na pobřeží baltickém v I.—II. stol. po Kr., jest přece jen možno a vzhledem k positivnímu názvu »zálivu Venedského«, jejž si Ptolemaios sotva vymyslil, i pravděpodobno, že v době té Slované zde byli. Netvrdím nikterak, že by byli Slované už původně, od pradávna seděli i na březích moře Baltického[4]), neboť pro tak dávnou dobu scházejí nám positivní doklady. Soudím, že spíše seděli na východ od Visly při moři původně kmenové baltští. Ale ani tak nevidím, proč bychom na základě určité zprávy Ptolemaiovy musili zamítnouti výklad, že se Slované v mocném svém vnitřním rozvoji z vnitrozemí posunuli mezi Germany a Litevci k moři o několik století dříve, než se obvykle soudí, a uplatnili se tam tak, že v době Kristově germanští zpravodajové záliv zvali Venedským. Uvažme předně, že Germani neseděli odedávna u Visly, nýbrž že sem přišli teprve v době poměrně pozdní, během I. tisíciletí př. Kr.[5]). Sídla jejich byla původně dále na západě. Kdo seděl v té době od Visly na východ až po záliv Rižský, k němuž zase ještě nedostihli Finnové? Mohli to býti jen kmenové slovanští nebo baltští. Je možno již na základě toho prohlásiti myšlenku,

---

[1]) Srovn. napřed str. 184 a Star. zprávy 104. Na Valdaj myslí *Kętrzyński* Kl. Ptolem. Germania. na Karpaty současně se mnou i *J. Kulakovskij* (Карта Сарм.)

[2]) Tacit. Germ. 46: nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium errigitur latrociniis pererrant. Srv. ostatně i Plin IV. 97.

[3]) Starověké zprávy str. 40 sl. Podobně odsoudil zprávu Ptolemaiovu a sedění Venedů u Baltu zamítl *Kętrzyński* Die Lygier Posen. 1868. 77, *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 615).

[4]) Kraj mezi dolní Vislou a Odrou v kolébku slovanskou zabral *Pogodin* (Ист. слав. пер. 18).

[5]) *Much* Stammeskunde 27, 29, *Kossinna* Idg. Forsch. 1896, VII. 279 sl.

podle níž Slované (umístění více k jihu, Baltové více k severu) pronikli a obsadili břeh při Visle už před Kristem, za nemožnou? Proti tomuto časnému příchodu Slovanů k moři Baltickému nesvědčí žádná přímá zpráva o sídlech Venedů, ba spíše jsou doklady pro něj.

Takovým dokladem jsou mi na př. zprávy starověké o jantaru, jenž přicházel na jih Evropy od řeky Eridanu, ze země Venetů. Přese všechno namáhání a přese všechny pokusy, kterými se různí badatelé snažili tyto staré tradice jinak vyložiti, zůstává po mém mínění přece jen ten výklad nejpřirozenější, podle něhož jádro těch zpráv poutá se k Baltu a zmatení baltických Venedů s Venety adriatickými povstalo teprve později na základě podobnosti obou jmen [1]). Soudím, že se vskutku původně tradice tyto poutají k Venedům baltickým, k Slovanům, a poněvadž hlavní skladiště a emporia jantaru byla u ústí Visly, kamž směřovaly dráhy pozemní, nerozpakuji se zprávy ty míti za jeden z dokladů toho, že Slované už dávno před Kr. měli osazeny břehy při ústí Visly, vsunuvše se sem širokým klínem mezi baltickými kmeny na severu a germanskými na západě.

Rovněž tak soudím, že známou zprávu Cornelia Nepota o Indech zahnaných na břehy záp. Germanie »vi tempestatium ex Indicis aequoribus« lze pravděpodobně vyložiti jedině spojením jmena Indů s Vindy, Venedy, tak že »Indica aequora« značí pravděpodobně totéž, co Ptolemaiův záliv Venedský [2]).

A na konec třetím dokladem je mi sama zpráva Ptolemaiova, kterou bychom směli zavrhnouti s Müllenhoffem jedině tehdáž, kdyby byla prokázána nemožnost tohoto názvu pro I. a II. stol. po Kr. Ale důkaz toho se Müllenhoffovi nepodařil. Je pravda: po době Kristově zúžilo se patrně slovanské osídlení na Baltu. Ze západu zatím přihrnuli se Herulové, Skirové, Gothové, Gepidové, jiní Germani až do kraje na dolní Visle, ze severu pak asi litevské kmeny posouvaly se více na jihozápad tlakem Finů, kteří z jezerní oblasti tlačili se zase k zálivu Rižskému. Ale ani tu netřeba souditi, že Slované byli od moře nadobro odtlačeni. Neboť si musíme zaujetí končin mezi Vislou a Dvinou od germanských kmenů představiti na jisto jen jako ovládnutí země starším obyvatelstvem stále osazené, osazené Litevci na severu,

---

[1]) Srv. napřed str. 191 sl.

[2]) Srv. napřed str. 194.

Slovany na jihu. Nepochybuji, že i za panství gotského Baltoslované zůstali seděti při zálivu »Venedském« a že nesprávný je výklad, podle něhož staří usedlí kmenové před Goty ustoupili dále do vnitra země a po odchodu jejich opět se sem vrátili. Proto také mohli kupci a to právě germanští kupci a zpravodajové zcela dobře zváti pobřeží na východ od Visly zálivem Venedským[1]) a Ptolemaia název tento mohl dojíti tím spíše, že za jeho doby němečtí kmenové, hlavně Gotové, postoupili již dále k jihu. Kde tedy našel Müllenhoff křiklavou chybu, vidím spíše údaj správný. Zprávu Ptolemaiovu o Venedském zálivu nemůžeme odhoditi mezi Ptolemaiovy nesprávnosti, již proto ne, že jí neodporuje žádná jiná zpráva současná o sídlech Venedů. Plinius uvádí je u dolní Visly, Tacitus v celém kraji mezi Finy a Peukiny (srv. texty na str. 187). Teprve příchodem a tlakem Finů od severu a po odchodu celé řady germanských kmenů z končin mezi Odrou a Vislou nastaly zde pohyby, jimiž se Slované dostali v masse na západ od Visly a za nimi Venedský záliv zaujali kmenové baltští.

Druhým a třetím velkým kmenem v Sarmatii Ptolemaiově jsou Bastarni a Peukini (*Βαστέρναι, Πευκῖνοι*). Podle výkladu, jejž jsme podali napřed v kap. VIII. (str. 292 sl.), byli oba kmenové původu germanského a Peukini větví Bastarnů, kteří přišli ke Karpatům v době neznámé, nejspíše mezi polovinou V. a III. století, neboť u Dunaje objevili se už před r. 230 př. Kr. Od té doby účastnili se stále bojů na Dunaji (srv. str. 302, 338, 339), až byly zbytky jejich od císaře Proba přesazeny r. 279 kamsi na Balkán. Podle celé nám známé historie Bastarnů není možno, aby jako národ veliký ještě v II. stol. po Kr., tedy v době, kdy Ptolemaios psal, existovali na sever od Karpat.

[1]) Ve svých Starověkých zprávách str. 41 uvedl jsem ještě jeden možný doklad na obranu správnosti zprávy Ptolemaiovy o zálivu Venedském. Opíral jsem se o doměnku prof. Zubatého, podle něhož byl ještě v době Kristově jazyk kmenů baltských tak blízký slovanskému, že si obě skupiny navzájem rozuměly. V očích cizinců, Germanů, mohli pak přirozeně oba kmenové platili ještě za jeden velký národ a zahrnováni býti pod jedno jméno Venedů. Soudil jsem tedy, že snad původně pojem Venedů, Vindů pro Germany i Římany zahrnoval celou baltsko-slovanskou skupinu národů a že v tom smyslu může býti také pojímáno jméno zálivu Venedského, jak je podle staré tradice slyšel a zapsal ještě Ptolemaios. Výklad tento, jejž ostatně už dříve vyslovil *Maretić* (Slaveni 18) a současně podal i *Braun* (Разыскания I. 331), byl však prof. *Brücknerem* zamítnut (Arch. sl. Phil. XXII. 246). Srv. i poznámku *Sobolevského* ve Věstníku SS. IV. 23.

Nanejvýše byly tam jen zbytky. Proto dlužno údaj Ptolemaiův míti jen za chybný anachronismus, povstalý tím, že udání o sídlech Bastarnů vypsáno bylo z nějakého staršího pramene. Sídla Bastarnů nemohla se v době té rozkládati tam, kam je Ptolemaios zanesl, a při správné rekonstrukci dlužno Bastarny vymýtiti ze Zakarpatí a posunouti je jižněji k Dunaji. Rovněž tak dlužno úplně vyškrtnouti Peukiny, pokud jsou Ptolemaiem v Sarmatii umístěni tak, že vlastně sídla jejich objevují se na sever od Bastarnů. Peukini těmito končinami sice jednou šli (snad je zápis Ptolemaiův na to upomínkou), ale už v starších hodnověrných zprávách připomínají se jen na ostrově *Πεύκη* v deltě Dunajském.[1]) Tam je umístil Strabon (VII. 4, 17 *οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἴστρῳ νῆσον Πευκῖνοι*, srv. VII. 3, 15), a tam také je správně umísťuje Ptolemaios na jiném místě své geografie, totiž v popisu Dolní Moesie, slovy: *ὑπὸ δὲ τὸ στόμα τὴν Πεύκην* (*τοῦ Ἴστρου*) *Τραϊλοδύται, τὰ δὲ στόματα Πευκῖνοι κατέχουσι* (III. 10. 4). Toto umístění je správné, to dlužno podržeti, prvé však z opravené mapy musí odpadnouti právě tak, jako horstvo *Πεύκη*[2]).

Rovněž a z téhož důvodu dlužno opraviti udaje o následujících velkých kmenech ve vnitru a v jihu Sarmatie: Jazygech, Roxolanech, Hamaxobiech a Alaunech. Jazygové (*Ἰάζυγες*), kteří spolu s Roxolany položeni jsou Ptolemaiem na břehy moře Maiotského, podle všeho, co odjinud víme (srv. str. 327), nebyli už v II. stol. po Kr. v tomto území a umístěni jsou zde opět jen výpisem z některého pramene staršího. Neboť, jak jsem napřed vyložil, Jazygové, jeden z hlavních kmenů sarmatských, byli sice původně v těchto končinách — vždyť přišli ze Zádoní —, ale už během poloviny I. století po Kr. přestěhovali se k dolnímu a střednímu Dunaji. Tam je znají prameny počínaje r. 50 po Kr. U Maiotidy jich už nebylo a proto dlužno i Jazygy ze Sarmatie Ptolemaiovy vypustiti. Rovněž umístění Roxolanů (*Ῥωξολανοί*) je velmi pochybné a nejspíš anachronistické. Vímeť z řady zpráv (srv. str. 328), že i tento kmen hnul se ze starších svých sídel mezi Dněprem a Donem dále na západ a k dolnímu Dunaji,

[1]) O ostrovu Peuke srv. napřed pozn. 1. na str. 361, dále Starov. zprávy 27.

[2]) Sveden byv tímto umístěním Peukinů, Ptolemaios lokalisoval nad ně chybně i hory Peuke (*Πεύκη ὄρος* 51°—51°), v nichž však nutně musíme viděti jen některý výběžek východních Karpat mnohem jižněji položený. Srv. str. 183.

a víme, že už za Nerona římská vojska odrážela jejich útoky. Za válek Marka Aurelia objevují se podle Jazygů i v Uhrách.

Otázku, umístil-li Ptolemaios správně Alany (*Ἀλανοῖ*), třetí velký sarmatský kmen, do vnitra Sarmatie, je tíže rozhodnouti. Müllenhoff je vyloučil a s nimi i hory Alanské (*τὸ Ἀλανὸν, Ἄλαυνον ὄρος*), soudě, že patří do Urálu [1]), Jul. Kulakovskij zase sídla jejich připoutává k severnímu svahu Kavkazu [2]). Ale zůstává přes řadu dokladů, jež svědčí pro poslední mínění, vždy ještě možno, že Ptolemaiův zápis je správný. Ač je v té době na severu ve vnitru Rusi nemůžeme nijak doložiti, víme přece, že se účastnili s řadou zakarpatských kmenů válek markomannských (srv. citáty uvedené na str. 330), a ostane vždy přípustno, že tato část Alanů ze Zádoní pronikla před tím hlouběji do vnitrozemí a v době té Ptolemaiem nebo některým jeho zpravodajem zde byla zaznamenána. Z důvodu toho bych jich nevylučoval, ale ovšem také neposouval tak vysoko, kam by jinak umístění »Alanských« hor ukazovalo, totiž na vysočinu Valdajskou (srv. str. 185).

Zato klidně můžeme opět z mapy Ptolemaiovy vypustiti poslední velký kmen Hamaxobiů (*Ἁμαξόβιοι*), neboť je zjevno, že máme před sebou jen epitheton některého ze starých kmenů v Sarmatii žijících, jež Ptolemaios buď omylem sám z některého pramene převzal a uvedl znovu jako speciální jméno kmenové, nebo už některý starší pramen před ním [3]). Analogických dokladů změn podobných epithet ve jména kmenová máme právě ze starších pramenů o Sarmatii celou řadu, srv. na př. epické *Γαλακτοφάγοι, Ἱππημολγοί, Ἄβιοι, Λιμναῖοι, Ἀγαυοί* a u Ptolemaia v asijské Sarmatii *Ἱπποφάγοι, Φθειροφάγοι* atd.[4]) Správněji pojal Hamaxobie autor originálu mapy Peutingerské, neboť uvádí je nad středním Dunajem opět jen jako epitheton Jazygů: AMAXOBII SARMATE (segm. VII).

Přihlédneme-li nyní, nač jsme po analysi a kritice první části ethnologického výčtu Ptolemaiova přišli, vidíme zajímavý a důležitý zjev: všichni velcí národové, jež vyčítá Ptolemaios v Sarmatii, odpadají až na Venedy a snad

[1]) *Müllenhoff* DA. III. 94, 99.

[2]) *Kulakovskij* Аланы 13. sl. Srv. napřed pozn. 3 na str. 330.

[3]) Strabon užívá epitheta *ἀμάξοικοι* o Skythech a Sarmatech (VII. 3. 2.) vedle toho však i terminu *Ἁμάξοικοι* v kollektivním významu ethnologika (II. 1, 26; VII. 2, 4. VII. 3, 7; XI. 2, 2). Srv. str. 256.

[4]) Srv. napřed str. 256 a 216.

i Alany. Na jisto zůstávají pro celý západ Sarmatie jen Venedi-Slované velkým národem, který tam vskutku byl; na východě existence Alanů není už tak zaručena, jako existence Venedů mezi Vislou, Baltem a horami Karpatskými. To je první důležitý a, myslím, positivní výsledek zpráv Ptolemaiových.

Po výčtu velkých národů následuje u Ptolemaia výčet 54 kmenů »menších«, a to nejdříve řada kmenů sedících podél Visly počínaje od dolního toku nahoru směrem k horám Karpatským.

Prvním kmenem po Venedech u moře jsou Gythonové (*Γύθωνες*) — podle všeho týž německý kmen, jehož pozdější obvyklý název řecký zněl *Γόθοι*, lat. Gothi, Goti. — Ptolemaiovské formě jména odpovídá Pliniem ze zpráv Pytheových zachovaná forma Gutones (Plin. IV. 99, XXXVII, 35). Je to forma správnější, neboť odpovídá přímo původnímu názvu domácímu Gut-þiuda, jak je doložen v zlomku gotského kalendáře ze IV. století [1]) a v staré formě slovanské *Гътинъ, Гъте[2]). Gythonové Ptolemaiovi jsou tedy Gotové, ale vypsaní zde z pramene jiného, než byl ten, z něhož vzal totožné *Γοῦται* pro Skandinavii (II. 11. 16.). Všechny výklady, jež v Gutonech Pliniových (Tacitových Gotonech Germ. 44) a v Gythonech Ptolemaiových hledaly kmen původu jiného, a to buď Litevce [3]) nebo docela staré slovanské obyvatele pozdějšího Gdanska [4]), mám za nesprávné a nepřípustné.

Gotové jsou po Bastarnech a Skirech druhý velký kmen německý, jenž vstoupil v úzké a předůležité styky se Slovany. Označili-li jsme vpád Bastarnů za první nám historicky známý politický dotyk Slovanstva s Germanstvem, příchod Gotů byl druhým, neméně významným projevem odvěkého boje obou světů národních, a hledíc k tomu, že máme o něm více určitějších a podrobnějších zpráv, i projevem v starověkých dějinách nad jiné důležitým.

Gotové vyšli od západních břehů Baltického moře, prošli nejen válečně samými útrobami Slovanstva, dříve než se dostali do pozdějších sídel u Pontu a na Balkáně, ale oni, jak určitě víme, po delší dobu i politicky ovládli všechny kmeny slovanské [5]),

[1]) Srv. *Bernhardt* Vulfila oder die got. Bibel. Halle 1875 604.

[2]) Letopis Kijevský k r. 862.

[3]) Srv. u *Kaulfussa* Slawen 44.

[4]) *Šembera*, Záp. Slované (Vídeň 1868) 93.

[5]) Jordanis Get. 119. Hermanaricus in Venethos arma commovit, qui quamvis armis despecti, sed numerositate pollentes primum resistere conabantur. Sed .... tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt.

až jejich vládu zlomil útok Hunnů. A nejen politicky, i kulturně na ně velice působili! Ale o tom všem zde blíže vykládati není na místě. Postup Gotů mezi Slovany a k břehům Pontu proveden byl v II.—III. stol. po Kr. a jest úzce spojen teprve s rozvojem východních Slovanů po době Ptolemaiově, jejž sledovati budeme ve IV. díle těchto Starožitností. V době, kdy Ptolemaios skládal svoji geografii, styk Gotů se Slovany teprve nastával. U Ptolemaia vidíme je totiž na pravém břehu Visly, kterou asi krátce před tím překročili.

Na rozdíl od mínění Müllenhoffova i jiných a v souhlase s tím, co jsem nahoře o Venedech u Baltu vyložil, soudím, že Gotové, kteří ze Skandinavie přešli na protilehlou pevninu německou [1]), neseděli na východ od dolní Visly už v době před Kristem, nýbrž z počátku na západě. Odtud tlakem a šířením celého Germanstva dostali se do dalšího pohybu, ale přešli do končin zavislanských teprve v II. století po Kr. Pliniovi Gutones (IV. 99) a Tacitovi Gotones (G. 44) sedí ještě na západě. Naopak zase zpráva Julia Capitolina, že podnětem k válkám markomannským byl tlak způsobený na severu pohybem barbarů (vita Marci 14), souvisí patrně s pohybem Gotů za Vislu.

Rovněž nevidím po tom, co jsem na str. 377 vyložil, rozporu a chyby v tom, že Ptolemaios Goty zapsal pod Venedy, což Müllenhoff má Ptolemaiovi tak za zlé.

Müllenhoff se domníval, že v době I.—II. stol. po Kr. ovládli germánští Gotové už celé Závislí, sedíce zejména na pobřeží baltském, a proto nechtěl připustiti existenci Venedů na Baltu a vůbec nemohl si srovnati sedění velkého národa slovanského a velkého národa gotského — neboť že byl mocný a četný, ukazuje jeho pozdější historie, — na jednom území za Vislou. Odtud vyprýštil jeho příkrý soud o této části práce Ptolemaiovy.

Měl jsem však již příležitost poukázati na to, že pojímám tyto výboje germanské vůči Slovanům jinak (tak na př. nahoře při výkladu o příchodu Bastarnů na str. 299). Co o těch jsem pověděl, platí ve stejné míře i o Gotech za Vislou. Nepochybuji, že příchod a panství Gotů značilo jen ovládnutí kmenů starších, slovanských a litevských, kteří i za panství gotského zůstali zde

[1]) Vyložím také na příslušném místě, z jakých důvodů nemohu přistoupiti na nové výklady Braunovy (Разыскания I. 327 sl.), podle nichž Gotové vyšli od horní Visly k severu, a proč přidržuji se staršího mínění o východisku severnějším.

seděti. Příchod Gotů podobně jako Bastarnů nemusil přivésti vytištění ani všeho staršího, domácího obyvatelstva ani z celého území, do něhož by se byl starý lid vrátil teprve po odchodu Gotů. Toto pojímání je příliš umělé. Jsem rozhodně jen pro vrstvu gotskou na litvoslovanské [1]), a v tom smyslu zapsal jsem také jméno Gotů na rekonstruovanou mapu doby Ptolemaiovy přes jméno Venedův. Při tom ovšem nevylučuji, že by jednotliví menší kmenové nebyli opustili omezených míst, a že by vůbec příchod Gotů nezpůsobil velký rozruch a daleko se nesoucí hnutí mezi Slovany. Ale na tom trvám, že největší část Slovanů zůstala při tom, jak přirozeno, v starých sídlech seděti.

Představa ta zůstává v úplné shodě i s novými výsledky studií linguistických o kulturních a jazykových stycích, které se objevují mezi Goty na jedné a Slovany, Litevci a zejména Finy na druhé straně [2]). Panství a tím i vliv gotský mohly za těch poměrů zasahati vysoko až do samého území finského v Pobaltí a v Bělorusi.

Je-li Ptolemaiovo umístění Gotů vedle Venedů v Závislí s našeho hlediska správné — Ptolemaios pouze nedovedl superposici obou kmenů vyjádřiti tak, jak my ji vyjadřujeme —, přihodil se mu na jisto hrubý omyl s umístěním Finů (*Φίννοι*), které, jak z mapy vidno, položil u Visly pod jméno Gythonů. Tito Finové jsou patrně totožni s Finy celé další historie východní Evropy [3]) a rovněž i s Fenny, které v Závislí jmenuje Tacitus (Germ. 46), jenom umístění jejich nutno opraviti. Finové nedostihli Visly a nemohli žádným způsobem seděti při ní v době Ptolemaiově, leda bychom na mysli měli jen výbojný jakýsi útržek velikého národa finského, který už v té době ovládal celý sever

[1]) Tak i *Braun* správně soudí (Разысканія I. 331 sl.)

[2]) Srv. práci *V. Snellmanna* o staré historii baltických Finů (Suomen muinais. yhdistiksen Aikakauskirja, Helsingfors 1896, něm. résumé str. 139 sl.). a *A. Thomsena* Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske (Kjöb. 1869, něm. od Sieverse. Halle 1870) a téhož Berøringer mellem de finske og de baltiske sprog (Kjöb. 1890).

[3]) Nový překvapující výklad podal prof. *A. Sobolevskij* v kritice I. svazku mých Starožitností v ЖМНП 1902 VI. 392. Zde Sobolevskij jméno *Φίννοι* u Ptolemaia i Fenni u Tacita vykládá za variant jména Vened, povstalý v ústech baltických Finů, příbuzný dnešnímu finskému názvu pro Slovany — *Ven*. Ale nemohu se přece odhodlati, abych jej přijal, neboť topografická chyba, kterou jsme nuceni u Ptolemaia opraviti, je daleko vyvážena úplnou shodou starého jména se jménem Finů. Nemožný však není.

a značnou část východní Rusi. To by byl však výklad umělý, ničím jiným neodůvodněný. Zde se patrně přihodil Ptolemaiovi omyl. Ptolemaios, vypsav z některého neznámého pramene staršího [1]) zprávu o Finech v kraji na východ od Visly a neznaje blíže jejich sídel, chybně je položil k Visle a chybně (podobně jako Goty) přiřadil mezi kmeny »menší«. Proto je nutno na mapě Ptolemaiově vzíti Finy od Visly a dáti dále na sever.

Pod Gythony a Finy jmenuje Ptolemaios podél Visly směrem nahoru tři kmeny: Sulany, Frugundiony a Avariny při pramenech Visly.

Jméno Sulanů (*Σούλανες*) - tento tvar jména mám za správnější než obvyklý *Σούλωνες* [2]) — bylo by lze nejlépe odvoditi od jména řeky Suly, od níž by slov. forma Sulan odvozena byla tak, jako jméno historických Vislanů od Visly, Bužanů od Bugu. Vzhledem k tomu, že zde za Vislou nutně smíme počítati především s kmeny slovanskými, není zajisté tento výklad pravděnepodobný. Závadou je jen, že v těchto místech o nějaké řece Sule historická geografie neví, znajíc Sulu jen v gubernii vilenské a poltavské [3]) a Solu mnohem výše u Krakova, Sulu malý přítok Popradu, pak Solu, přítok Dněpru v gub. smolenské.[4])

Na spojení Sulanů se Solou (čímž by ovšem Sulani byli posunuti k pramenům Visly) ukázal Müllenhoff.[5]) Ale ačkoliv je konec konců zamítl, vrátil bych se k němu z jednoho závažného důvodu: je totiž vskutku možno i z jiného důvodu pozměniti Ptolemaiovo umístění Sulanů a posunouti je mnohem dále k jihu. Uvážíme-li, že vedle sousedních Frugundionů a Avarinů, zapsaných Ptolemaiem na pravém břehu Visly, nalézají se u jednoho z jeho předchůdců, Plinia, naproti na levém břehu dva vandilští kmenové Burgodiones a Varinnae [6]), při čemž Burgodiones zastupuje

[1]) Z Tacita ne, neboť, nehledíc k jiné formě jména (Fenni), Tacit správně klade Finy až za Venedy l. c.: Veneti .... nam quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum et montium errigitur latrociniis pererrant.

[2]) Tvar *Σούλανες* mají i nejlepší rukopisy podle Müllerova výčtu. Srv. napřed str. 367. Ed. princeps má *Βούλανες*.

[3]) Sem na východ Sulany, odvozujíce je od jedné z těchto Sul, kladli *Šafařík* (SS I. 237, ač spíše byl pro výklad jiný), *Eichwald* (Alte Geographie 457), *Maretić* (Slaveni 19, od poltavské).

[4]) Srv. k tomu ještě Solanku, přítok Može v okrese boryslavském a Solczu, přítok Nidzice v okrese miechowském.

[5]) DA. II. 79, 81. Jiný výklad viz l. c. II. 23.

[6]) Plinius IV. 99. Germanorum genera quinque: Vandili, quorum pars Burgodiones, Varinnae, Charini, Gutones. — Burgundi na východě Germanie

obvyklé jméno germanských Burgundů, jejichž sídla ve východní Germanii při Visle jsou i jinak doložena, pak není pro mne pochyby, že Ptolemaios dvojkmen Burgundů-Varinů buď sám omylem přenesl na východ Visly, nepoznav, že *Φρουγουνδίωνες* je jen pokažená forma jména Burgundů, které už sám vedle na druhý (levý) břeh Visly byl zapsal (II. 11, 8), nebo je tam už našel v některém ze svých pramenů.[1]) Potom však Frugundioni a Avarini do Závislí asi nepatří, a prostora za Vislou se vyprázdní; není tedy nemožno, že Sulani patřili nahoru a že jen tím oddáleni byli od pramenů, že Ptolemaios mezi ně a následující Ombrony vsunul nesprávně Burgundy a Variny. Ba je konec konců možné, že celý Pliniův výpis Vandilů při západním břehu Visly dostal se omylem u Ptolemaia na levý, vždyť vidíme, že jen pořádek je pozměněn a na místě Charinů že zapsáni jsou Finové. Srovnejme:

Plinius:	Gutones Charini Varinnae Burgodiones	Visla	*Γύθωνες* *Φίννοι* (*Σούλανες*) *Φρουγουνδίωνες* *Ἀβαρινοί*	: Ptolemaios

Je možno, že vlastně celý tento řetěz, ani Gythony nevyjímajíc dlužno prostě ze Závislí vyjmouti. Jen Venedi a Sulani tam najisto ostanou.

Domněnka mnohých, že Sulani Ptolemaiovi nejsou nic jiného než slovanští P o l a n é pozdějších středověkých pramenů[2]), je sice velmi svůdná, majíc pro sebe nejen topografickou lokalisaci, ale i formu *Βούλανες*, užitou v prvním Ptolemaiově vydání, — ale

---

doloženi jsou ještě samým Ptolemaiem *Βουργοῦνται* (II. 11, 8, 10). *F* do jména Ptolemaiova dostalo se na místě *B* buď pokažením nebo prostě tím, že zastupuje řecký zvuk *bh* hláskou *φ*.

[1]) Podobně soudí *Müllenhoff* DA. II. 79, po něm *Tomaschek* (Gött. Gel. Nachr. 1888, 304), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341), *Braun* (Разыскания I. 60 sl.), *Holz* (Beiträge zur d. Alterthumskunde I. 52), *Hirt* (Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XXI. 132, 135). Různé a podivné výklady *Muchovy* viz v Beiträge XVII. 41, Stammsitze 41, Zs. f. d. Alterth. 1895, 24. Na posledním místě str. 26 vykládá jméno Avarinů ve smyslu »junge Eber« (srv. lat. *aper*, *aprinus*).

[2]) Tak vykládal, pokud vím, už r. 1687 Chr. *Hartknoch* (De resp. Pol. I. 2 § 1), v novější době *Šafařík* (SS. I. 237), *Perwolf* (Arch sl. Phil. VII. 597, 610, Славяне I. 7), *Nehring* (Schles. Vorzeit 1888. IV. 82), *Šembera* (Záp. Slované 95), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341).

přednosti jí před výkladem jména od ř. Suly dáti přece nemohu.[1]) Všechny rukopisy Müllerem použité a citované mají jen tvar *Σούλανες* nebo *Σούλωνες*, a starý vydavatel mohl sice míti k ruce rukopisné *Βούλανες*, ale mohl také sám, sveden identifikací s Polany a středověkými tvary jejich jmen, tuto formu z rukopisu emendovati. Ovšem, kdyby nám některý nově použitý dobrý rukopis čtení *Βούλανες* zaručil, neváhal bych ve jméně viděti první historické vystoupení Polanů. Jiné výklady však vůbec zamítám, jako Zeussovu a Drinova emendaci jména v Borany [2]), o jichž útocích na Balkán zmiňuje se Zosimos (*Βορανοί* I. 27, 31), nebo nový výklad R. Mucha, jenž je zase ztotožňuje se Skiry, vykládaje jméno z germ. ve smyslu »sordidi« [3]).

Frugundioni (*Φρουγουνδίωνες*) a Avarini (*Ἀβαρινοί*, jiná čtení viz na str. 367) sedí u Ptolemaia za Sulany na pravém břehu Visly. Ale jak jsme právě viděli, jména obou jsou tak blízká s jmény vandilských Burgundionů a Varinů na levém břehu Visly, že se podle všeho dostali na druhou stranu jen omylem. Proto je ze Závislí vypouštím.

Jinak vykládala řada slovanských historiků, u nichž snaha nalézti u Ptolemaia co nejvíce Slovanů našla si cestu i k těmto dvěma kmenům. Setkáváme se tu především s výkladem, podle něhož Ptolemaiovi Frugundioni nemají ničeho společného s německými Burgundy, ale zato totožni jsou s domněle slovanskými Urugundy [4]), kteří se ve výbojích gotských spolu s Borany a Karpy objevují později při březích Černého moře a na Balkáně [5]). Že bydlili dříve v Zakarpatí, svědčiti mají Strabonovi Ugri nebo Vurgundaib Pavla Diakona [6]). Ale tento výklad nedokazuje ani totožnosti Frugundionů s Urugundy, ani slovanskosti Urugundů. Šafařík zase, způsobem rovněž umělým, snažil se z Frugundionů

[1]) Srv. ostatně též stará polská jména *Zula*, *Zulen* z r. 1204 (*Dammroth*, Die älteren Ortsnamen Schlesiens, Beuthen 189⅚, 238).

[2]) *Zeuss*, Deutschen 695. *M. Drinov* Borany měl za gotský název slovanských Polanů, ale ne poznaňských. Jméno je hojné u Slovanů (Заселение 61).

[3]) *Much*, Stammsitze 46.

[4]) Pro spojení s Urugundy vyslovil se už *Zeuss* (Deutschen 694), maje je za Sarmaty. V novější době pro spojení se »slovanskými« Urugundy vystoupil zejména *M. Drinov* (Заселение 56 sl.).

[5]) Srv. Zosimos I. 27: *Γότθοι καὶ Βορανοὶ καὶ Οὐρουγοῦνδοι καὶ Κάρποι*.

[6]) Paulus Diacon De gest. Lang. I. 13.

udělati pruský kmen v Litvě usazený [1]); jiní myslili na slovanské Bulhary [2]). Pokud se týče Avarinů, i tu byla slovanskost jejich častěji hájena vedle jiných výkladů spojujících je na př. s Avary [3]), ale žádný z nich neobstojí proti výše podanému, založenému na parallele s Pliniovými Variny. Proti spojení jména s názvem župy oravské, slovensky Orava, mad. Árva [4]), mluví i lokalisace i tvar jména sám. Srv. ostatně výklad o Aruetech na str. 391.

Po Avarinech předvádí Ptolemaios řadu kmenů: Ombrony, Anartofrakty, Burgiony, Arsyety, Saboky, Piengity a Biessy, pro které, jelikož Avariny kladl ku pramenům Visly a poslední Biessy k horám Karpatským, na dnešní mapě ani místa není. Na mapě samého Ptolemaia, kde pramen Visly vzdálen je chybně od Karpatských hor plné 4 stupně, jest ovšem pro ně místa dost, ale místo to ve skutečnosti neexistuje. Co nyní? Máme je pojmouti za drobné kmeny a nahromaditi jména do kouta mezi horní Vislou a Karpaty, či máme uznati opětný omyl a umístiti celek jinde, snad ještě podél Visly? nebo podél Karpat? či dále do vnitrozemí? Ba Braun docela se rozhodl vyloučiti tento pás kmenů ze Sarmatie, totiž ze severního Zakarpatí, a přenésti jej více k jihu, tak že Ombroni přijdou na řeku Oravu, Burgioni na Poprad, Arsyeti na Svici a Lomnici, přítoky Dněstra, Saboci od nich na jih do Karpat vedle dáckých Kostoboků (také Piengité) a Biessi k ústí dunajskému [5]). Celá tato these založena na domýšlené identitě starých *Boků, *Βῶκοι (srv. str. 392, 400) s historickou Bukovinou. Ale s tímto vyloučením jmenovaných kmenů ze Sarmatie souhlasiti nemohu. Vzhledem k výslovnému udání Ptolemaiovu bylo by třeba jiných důvodů, zejména bezpečnějšího založení lokalisace jednotlivých kmenů na jihu od Karpat, ale toho není. Také nebylo Boků v Bukovině. Všechny tyto kmeny, až na zcela

[1]) *Šafařík* SS. I. 238, 500 soudil, že jméno povstalo vysunutím *s* z původního *Phru-s-gundiones*, — plémě Prusů.

[2]) Srv. na př. výklad hr. *Uvarova*, jenž v nich viděl západní část slovanských Bulharů. (Viz *Drinov*, l. c. 58.) Zde bych také připomněl, že někteří Ptolemaiovy Burgunty z Germanie přesunovali na východ Visly a vykládali na slov. Bužany (od Bugu severního) právě tak, jako Vurgundaib Pavla. Diacona. Tak na př. *Lambin* (ЖМНП. 1879, č. 206, 146).

[3]) Tak *Dzieduszycki* (Wiadomości 341) a *Kętrzyński* (Kl. Ptol. Germania Wielka 36).

[4]) Tak *Šembera* (Záp. Slované 95). Vedle toho uváděl však i spojení s Varínem v Pováží — Varíňané.

[5]) *Braun* Разысканія I. 157 sl.

nejisté Burgiony lépe a pravděpodobněji umístíme do Karpat nebo pod severní svahy hor do dnešní Haliče.

Sídla jednotlivých bych určoval asi takto:

Ombroni (*Ὄμβρωνες*) sedí na mapě Ptolemaiově vedle Avarinů poblíže horní Visly. Ačkoliv nám Avarini odpadli, neváhal bych Ombrony ponechati v západní části Karpat. Jméno jejich ukazuje nám na německý nebo spíše gallský původ kmene.[1]) Tento výklad nezaráží, neboť víme odjinud, že existence Gallů v Karpatech a to i v sousedství pramenů Visly je zaručena (Cotini, Taurisci). Z těchto důvodů se také nemohu rozhodnouti pro slovanskost Ombronů[2]). Ještě záhadnějšího původu je kmen Burgionů (*Βουργίωνες*), v nichž sice Šafařík, Müllenhoff, Much a Braun viděli Němce, ale z důvodů dosti vratkých[3]). Všechen určitější soud, i negativního rázu, je nemožný.

Poněkud jasněji vystupují před nás kmenové následující. Anartofrakti (*Ἀναρτοφράκτοι*) jsou patrně jen na sever hor posunutou částí těch Anartů jež Ptolemaios a Caesar uvádějí na jižní straně hor v Dákii[4]). Jméno je totiž zjevně zkomolený název zlomku Anartů, kteří v latinské diathesi, z níž Marinos nebo Ptolemaios vypisoval, označeni byli »*Anarti fracti*« — Anarti »oddělení.« Z toho pak řecký autor utvořil své *Ἀναρτοφράκτοι*. Tento

[1]) Srv. gallské Ambrony. O nich *Pauly-Wissowa* Realenc. s. v., a *Müllenhoff* DA. II. 114. Jsou doklady pro gallský i germanský původ jména.

[2]) Za Slovany je měl *Eickwald* (Alte Geographie 457), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625). *Müllenhoff* nevěděl, má-li je čítati k Dákům či k Pannoncům či k Slovanům (DA. II. 81); *R. Much* je má za Germany a ztotožňuje s německými Atmony (Stammsitze 43); podobně *Braun* (Разыскания I. 158). Pro původ gallský byli už *Mannert* (Norden 269), *Šafařík* (SS. I. 235, 428) a *Dzieduszycki* (Wiadom. 340 sl.). *Kętrzyński* Ombrony vykládá nově za slov. jméno Avarů — Obri (Germania Wielka 36).

[3]) *Šafařík* SS. I. 235, *Müllenhoff* II. 81 (něm. název horalů, got. baurgjans), *Much* (Stammsitze 44), *Braun* (Pas. I. 158). *Hirt*, (Beitr. z. Gesch. d. Spr. XXI. 152). *Dzieduszycki* ztotožnil je s Burgundy (Wiadomości 340).

[4]) *Ptolem.* III. 8, 3. Caesar BG. VI. 25. Srv. citát napřed na str. 309 pozn. 2. Tito Anarti jsou v Uhrách doloženi ještě řadou pramenů pozdějších, připomínajících na př. »vicus An[artorum]« v Dákii (CIL III. Nr. 8060 str. 1379, 1426; srv. Arch. ep. Mitth. III. 92. Nr. 13). Je to nápis III. stol. Anartorum doplněno Domaszewským. Rovněž se objevují na důležitém (r. 1895 v Tusculu objeveném) nápise, jehož vročení je bohužel nejisté: [fu]gavitque Cotinos, [. . .]s et Anartio[s]. Srv. Bull. arch. comm. 1895, 159, a *Dessau* Prosopographia imp. Romani III. 494. Srv. dále i jednotlivce z rodu Anartů v CIL III. 3598, 10552, Ephem. II. 375 c. 667. Zanikli patrně jako kmen (podobně Kotinům) ve válkách II. století.

původ jména ukazuje také, že netřeba, jako žádal Müllenhoff, jedny z obou Anartů z mapy vypouštěti [1]). Latinský zpravodaj označil výslovně severní za část od jiných, jižních, oddělenou a tím dvojitost potvrdil. Národnosti byli obě části spíše gallské [2]) než dácké nebo pannonské, jak soudil Müllenhoff, a neváhal bych i v Anartech viděti jeden z těch gallských kmenů, který z části pronikl z Uher až do Karpat.

O kmenu Arsyetů nebo Arsuetů (*Ἀρσυῆται*) nevíme odjinud ničeho a kombinacím je proto pole otevřeno dokořán. Šafařík a po něm Pervolf, vycházejíce z tvaru rukopisného, spojovali jméno s názvy říčnými, jež se v slovanských zemích objevují ve formách *Rьsь*, *Ras* [3]).

Naproti tomu Müllenhoff pomohl si emendací rukopisného *Ἀρσυῆται* v *Ἀρουῆται* a vyložil za Oravce, obyvatele kraje zv. dnes Orava, mad. Árva [4]). Maďarský název Oravy ukazuje ovšem na starší tvar Arva [5]) — jméno, jež ostatně Braun a Pogodin mají za keltické [6]) — a na opodstatněnost tvaru *Ἀρουῆται*. Neváhal bych také připojiti se k výkladu Müllenhoffovu, kdyby nebyl zase Partyckij ukázal na rozšíření jmen Arša, Aršica v Karpatech a v Podkarpatí [7]), jež vedou přímo, bez emendace, na rukopisné *Ἀρσυῆται*. Z důvodu toho připojuji se raději k tomuto spo-

---

[1]) *Müllenhoff* DA. II. 81., *Kulakovskij* Карта Сарм. 23.

[2]) Srv., co vykládá o jméně *Braun* Разыскания I. 153. Na gallský původ ukazují i jiná jména gallská vystupující na nápise v CIL III. 10552 (Cobromara). Za Gally je prohlásil i *Šafařík* SS. I. 235, 420 a *Tomaschek* Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Anarti, Thraker I. 105.

[3]) *Šafařík* (SS. I. 238), *Ukert* (Skythien 435), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 626).

[4]) *Müllenhoff* (DA. II. 81), po něm *P. Križko* (Pohľady XII. 725).

[5]) Název Oravy vystupuje v listinách od XIV. století ve formách *Oraua*, *Oroua*, *Aroua*, *Araua*, *Arua*. Jméno Arva doloženo už r. 1267. Srv. *Križko* l. c. a též Pohľady VI. 281, VII., 18 sl.

[6]) *Braun* (Разыскания I. 156), *Pogodin* (Ист. слав. пер. 96). *Braun* odvozuje od kelt. **arvos* — bystrý. Jinak *Braun* (l. c. 159) vycházeje od tvaru *Ἀρσυῆται* spojuje je podle *Tomaschka* (Sitzungsber. W. Akad. 131, 54) s thráckými názvy *Ἄρσα*, *Ἀρσαῖα*, *Ἄρσενα* a má Arsyety za kmen dácký. Srovn. i Arsidava na Tab. Peut., *Ἀρσόνιον* na Moravě (Ptol. II. 11, 13) a *Ἀρσικούα* (II. 11, 14).

[7]) *Partyckij* (Стар. Ист. Галичини I. 362) a v stati »Галичина і Поділэ в другім віці по Христі« (Дѣло 1891). Srv. i v Słowniku geograficzném názvy Orsicze, Orsza, Orszawce, Orszowce, Orszewice, Orszyca, Orszany, Arszyczyn atd., jdoucí od Karpat až do gub. mohylevské.

jení. Tím dostaneme také dodatečně jeden pevnější bod pro lokalisaci celé této přikarpatské skupiny, do země Bojků a Huculů, z něhož je vidno, že nemáme řadu tu vtěsňovati do kouta mezi horní Vislu a Karpaty, ale rozvinouti ji dále na východ podél severního úpatí hor Karpatských. O národnosti Arsuetů vysloviti se neodvažuji. Mohou býti Dákové, Slované i konečně kmen gallský.

Za to nepochybuji o slovanskosti následujícího kmene Saboků (*Σαβόκοι*).

Seděl v Zakarpatí, tedy v končině, kde Slované již byli, a jméno jeho je významem i tvarem čistě slovanské. Všechny pokusy, vyložiti je jinak, neobstojí před výkladem ze slovanštiny. Máme v něm zjevně řeckou transkripci domácího jména, jež znělo **Zaboki* a značilo kmen »bydlící za horami, v záboří hor«, a v tom smyslu bylo asi i domácím originálem k dále uvedenému pojmenování kmene Transmontanů, jenž patřil rovněž sem. Také karpatští *Ζαχλοῦμοι* Konstantina Porfyrogenneta (De adm. imp. 33) patří sem a značí totéž. Pro tento výklad svědčí mi předně řada analogií mezi jmény osad i kmenů, jež utvořeny jsouce od *gora*, *brdo* nebo *chlum* nacházejí se po celém Slovanstvu. Sem patří Záhora, Záhoří, Zábrdí v Čechách a na Moravě, Zahora, Zahorie, Záhor na Slovensku, Zagorje v Chorvatsku, Загорје v Srbsku (od toho загорац, загорка), Забрђе, Забрдица, Загора, v Bulharsku Загорье, ruské Загорье (od toho загорецъ, загорка), v Haliči osady Zahorce, mnohé Zagorze, Zagorz, Zagóra — proti čemuž srv. ethnologika Zahorani, Zagorci, Загоряне, Zachlumci, *Ζαχλοῦμοι* Konstantina Porfyrogenneta a pod. Že kmenový název významu tohoto mezi Slovany byl rozšířen, nemůže býti pochyby. Že však i sám tvar **Zaboki* utvořený v témž významu od sl. бокъ -- *latus* je správný a možný [1]), je vidno z toho, že jej můžeme jinde doložiti. Proti

[1]) *Braun* (Разыскания I. 148 sl.) opírá se spojení se sl. бокъ, poněvadž prý ve jméně kmene je slabika dlouhá *Σαβῶκοι*, kterou bychom nedovedli vyložiti. Podává proto výklad od formy **Βᾶκοι* (o níž ještě jinde jednáme), dovozuje původ dácký (151) a Saboky klade na jih, na horní Samoš. Ale není předně nutno a správno vycházeti od formy *Σαβῶκοι*, neboť valná většina a dobrých rukopisů má *o*. (U Müllera ve výkladu je jen chybou tiskovou udáno, že ostatní rukopisy mají *Σαβάκοι*. Srv. kritický kommentář Wilbergův na str. 201. Také naše ukázka z rukopisu Vatopedského má *o*. Viz str. 351). Konečně ani délka řecké transkripce, jež se na př. stále opakuje u složky *Κοστοβῶλοι*, by nerozhodovala. Řekové leckdy slovanské krátké zvuky přepisovali dlouze, na př. *Χρωβάτος*, *Χρωβάτια*, *Βοῦγα*, *Τοῦγα*, *Κριβῖτζα*. *Μουχλώ*,

č. *úbočí* je zajisté správně tvořeno i *zábočí* (srv. i r. заóока), a doloženo jako jméno osady v okresu slonimském — *Zabocie*, k čemuž přistupuje i osada *Zabok* ve varaždínském kraji v Slavonsku. Od jména Zabok povstati mohli právě tak **Zaboci*, jako povstali srbští *Zaguri* (*Zagurovići*) doložení Jirečkem v Baru a Kotoru [1]). Ostatně mohou i slov. *Zabrozi* uvedení v IX. st. v Zakarpatí anonymním geografem bavorským býti právě tak korruptelou povstalou ze jména »Zaboci«, jako ze jména »Zabrdci« nebo »Zabrodci«.

Zaboci karpatští nemusili býti ani skutečným nějakým kmenem v Zakarpatí. Mohlo to býti jen domácí appelativum podkarpatských Slovanů pro lid na druhé, severní straně bydlící, tak jako dosud zovou horalé své severní sousedy Zagorci, Загоряне [2]) nebo jako je před věky zvali i Zachlumci. Nepochybuji na základě výkladu podaného o slovanském rázu jména, ale pak ovšem ani o existenci Slovanů před horami Karpatskými i za nimi. Myslím, že srovnání s tímto výkladem nesnese žádný jiný, odvozující jméno z jazyka slovanského nebo neslovanského [3]). Zaboci jsou patrně Slované.

Více obtíží je s výkladem Piengitů (*Πιενγῖται*). Ptolemaios sídel blíže neurčuje a jinde o nich zprávy nemáme. Složka *-γῖται*, (totožná s *-γέται*) je původu nejistého, neboť se vyskytuje v starověku u kmenových jmen prarůzných stran a národností (srv. Samogitae, Tyrangitae, *Θυσσαγέται*, *Μασσαγέται* v končinách getských, sarmatských a finských, *Μελαγγῖται* v Arabii, *Βησυγγῆται* v Indii), a je zřejmě jen koncovkou doplňující prvou složku významem — *kmen*, *lid*. Prvá složka byla pak různě vykládána. Šafařík spojil ji se jménem říčky Pěny (Piny) tekoucí vedle Jasoldy do Pripeti, Piengity vyložil za »lid na řece Pěně« a docela svůj výklad pro-

---

Ὄστρωκ, *Γάστωτζα*, *Χλοῦμος*, *Ζαχλοῦμοι*, Booz, *Μουσώκιος*, *πλῶτος* (ze sl.пло ть) Kde pak víme, co vedlo k dloužení slova bokъ? Gallský kmen Tolistobogů je transkribován *Τολιστοβῶγοι* i *Τολιστοβόγιοι* (toto na nápise).

[1]) *Jireček K.* Romanen in den Städten Dalmatiens. (Denkschr. Akad. Wien 1901. I. 97). Srv. Dopisy J. Dobrovského a F. Duricha (Praha 1895) 60, 61.

[2]) Srv. *Holovackij* Нар. пѣсни I. 676.

[3]) Také výklad Šafaříkův od *San* + *bok*, **Sanoboki* — lid bydlící na druhém břehu Sanu — je nemožný (SS. I. 238). Převzali jej *Perwolf* (Arch. f. sl. Phil. VII. 625.); *Ukert* (Skythien 435) a *Ed. Bogusławski* (Hist. Słov. I. 400) *Eichwald* vykládá zase za jméno lidu, bydlícího za řekou Bogem, v protivě ke Koistobokům s této strany Bogu (Alte Geographie 457); *Müllenhoff* soudí na slovanský název Transmontanů (DA. II. 86). Z dáčtiny vykládají jméno *Braun* l. c. a *Tomaschek* (Thraker I. 106).

hlásil i za jedno z nejjistějších svědectví staré slovanské historie [1]). Ale tento výklad posunul kmen, jejž Ptolemaios ke Karpatům položil, daleko od hor na sever, a proto Müllenhoff, jenž ostatně také neváhal Piengity prohlásiti za kmen nazvaný po řece Pěně, nelokalisoval ho do gub. minské, ale supponoval proň místo na jihu na nějaké neznámé Pěně, dnes jinak jmenované [2]).

Vedle tohoto výkladu od ř. Pěny ujal se však hojně i jiný, jenž spojuje prvou část jména kmenového s názvem Pěniny, který nese část Karpat přiléhající v kraji novotarském k hornímu Dunajci [3]). Piengity vykládá tím za obyvatele Pěnin, podobně jako dále jmenované Biessy za obyvately Beskyd. Tak vykládal Szaraniewicz, po něm Perwolf, Partyckij, Dzieduszycki [4]). Soudil bych, že obojí výklad je možný, ale národnost Piengitů zůstává při tom ovšem nevyjasněna. Jméno ukazovalo by na původ dácký, ale mohlo býti dobře i dáckým označením kmene slovanského. »Kmenem na Pěně« označil je snad prostě nějaký podunajský Dák zpravodaji římskému nebo řeckému, z něhož čerpal Marinos. Na jisto aspoň slovanskost Piengitů vyloučiti nelze.

Neboť je předně známo několik řek *Pěn* v této oblasti (Pina, přítok Pripeti, vedle Jasoldy; Pienia, potok tekoucí do Niewiczy, přítoku Němna; Пѣна v gub. kurské, Пьяна v nižegorodské a simbirské) a za druhé jsou jména osadní utvořená od *l'ěn-* v záp. Rusku a Polsku vůbec velmi hojná. Vybírám ze Słowniku geograficzného na př. jména: Pień, Pieńczykowo, Pieńczyń, Pieńczyna, Pieniacze, Pieniaki, Pieniakiemia, Pieniakowo, Pieniany, (několik), Pienice, Pienina, Pieńki (velmi často), Pieńków, Pieńkowce (několik), Pieńkowice, Pieńkówka (častěji), Pieńpole, Pieniuga, Pieńskie, Pieńsk atd. To je zjev, jejž nelze přehlédnouti.

Záhadou zůstávají *Biessi* (*Βίεσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην τὸ ὄρος*) a to proto, že jméno Bessi objevuje se v dosti zajímavých zprávách i mezi thráckými kmeny na Balkáně. Mnohým badatelům slovanským i neslovanským velice šlo o to, aby prokázali slovanskost jak balkánských Bessů, tak i těchto severních. Až bu-

[1]) SS. I. 238, 547. Po Šafaříkovi to přijal i *Eichwald* (Geographie 457), *Ukert* (Skythien 435).

[2]) DA. II., 82.

[3]) Słownik geograficzny s. v. Pieniny.

[4]) *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625; Славяне I, 7), *Partyckij* (Стар. нст. Галич. I. 86), *Dzieduszycki* (Wiadomości 341). *Tomaschek* vykládá je za Thráky (Thraker II. 95) jako už *Zeuss* (Deutschen 262).

deme v II. díle Starožitností jednati o theoriích autochthonity Slovanů na Balkáně, vyložím blíže tyto theorie a vyložím též, proč o slovanskosti balkánských Bessů nemůže býti řeči. Karpatští už jsou spornější. Karpatští Biessi seděli podle Ptolemaia při samých Karpatech nebo v nich. A jelikož část Karpat nese jméno Beskyd [1]) (pol. Bieszczady, Beskidy, r. Бескедъ, Бескидъ), jež se dosud, mimochodem řečeno, nepodařilo vysvětliti, neváhali mnozí spojovati obě jména Beskyd a Biessů [2]) a umísťovali ovšem také kmen tam, kde Karpaty toto jméno mají, tedy do západní části mezi Jablunkov a Duklu. Někteří z nich šli ještě dále a připojili k tomu řadu podobně znějících jmen topografických v Haliči, jako na př. *Biecz* město (hejtm. Gorlice), *Drohobycz* město (Drohobyczka ves), hradiště *Bycz* pod Stebnikem, starý název Jezupola *Czesebiesy*. Nově Braun podal zase výklad, kterým celý pás kmenů od Ombronů po Biessy posunuje ze Sarmatie na jih a to tak, že se mu Biessi dostávají až k ústí dunajskému do Bessarabie [3]), — ale celá tato smělá oprava popisu Ptolemaiova není Braunem dostatečně odůvodněna a nemohu ji přijmouti, jak jsem už nahoře na str. 389 podotkl. Biessy od severních Karpat odtrhnouti nelze, a spojení jména s názvem Beskyd je vskutku na snadě. Obtíž zůstává jen v tom, že soudíc z výčtu Ptolemaiova Biessi by měli přijíti více na východ. Dosavadními výklady není také vyjasněna národnost Biessů. Umístíme-li je při severních Karpatech, pak můžeme mysiiti na event. slovanskost. Ale na druhé straně je podoba jména Biessů (a Beskyd) s Bessy balkánskými [4]), kteří byli Thrákové, příliš vážná; a uvážíme-li zároveň, že podle našeho

---

[1]) Podle Słowniku geograficzného sluje tak pásmo od Jablonky do Dukelského průsmyku, podle některých až k Bukovině. Ale lid sám prý tohoto úhrnného názvu nezná a neužívá, jako ne jména Karpat, a zove Beskidem jen jednotlivé vrchy. Beskydy dělí se na 6 pásem, z nichž jedno tvoří Pieniny. Podle *Sobolevského* (Věstník SS. IV. 19) starý polský název Bieszczady (ze stsl. *Бескѣдъ) ukazuje, že Slované jméno to znali už v době všeslovanského jazyka. Z větší rozšířenosti druhé formy soudí dále, že Slované zaujali tu část Karpat relativně pozdě. Tak i *Pogodin*, který (Ист. слав. пер. 89) má název Beskyd za německý.

[2]) Tak *Šafařík* (SS. I. 239), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 83), *Perwolf* (Arch. sl. Phil. VII. 625, Славяне I, 7), *Partyckij* (Ист. Галич. I. 86, 361), *Dzieduszycki* (Wiadom. 341). Už *M. Bielski* v kronice (III. ed. 8) odváděl Biecz od Biessů.

[3]) *Braun* (Разыскания I. 157 sl.)

[4]) *Βησσοί*, *Βίσσοι* (*Tomaschek* Thraker I. 72 sl.).

dnešního vědění tito Thrákové přišli dolů ze severu, z končin karpatských [1]), pak ovšem musíme připustiti, že severní Biessi Ptolemaiovi jsou snad zbytkem nebo částí Bessů thráckých, jichž většina už před dávným časem odešla s jinými kmeny na jih, do Haemu [2]). Podobné roztrhávání kmenů při velkých stěhováních, jejichž jevištěm byla Evropa, není nic neobyčejného. Vidíme je na př. v dějinách Langobardů, Vandalů, Silingů, Alanů, Bastarnů, Gotů, Lugiů a jinde.

Severní Biessové objevují se, pokud vím, v starověké historii snad ještě dvakráte. Jednou jich vzpomíná Jul. Capitolinus, když líčí, jak ve válkách markomanských vedle vandalských kmenů i Bessi Cobotes útočili na římskou Dákii [3]). Podruhé pak ještě v VII. stol. objevují se, jsou-li to vůbec oni, u Isidora Hispanského ve výčtu kmenů, sedících na sever italských Gotů vedle Daků, Gepidů a Sarmatů [4]). Pak mizejí na dobro, a jméno Bessů, jež uvádějí pozdější prameny historické vedle jmen Besseni, Bisseni, Wysseni a pod.[5]), nemá již nic společného s Biessy Ptolemaiovými, značíc turecké Pečeněhy, kteří z Asie do jižní Rusi přišli teprve v stol. IX. po Kr.

Po pásu vislanském a přikarpatském přechází popis Ptolemaiův slovy: »na východ od uvedených pod Venedy jsou Galindi, Sudini a Stavani až k Alanům, a pod těmi Igillioni, Koistoboci a Transmontani až k horám Peukinským« — ke dvěma pásům, čítajícím po třech kmenech. Oba vedle sebe vyplňují jeden vodorovně, druhý od severu k jihu prostranství pod Venedy u Baltu až k horám Peukinským, jež ovšem, jak jsme viděli, na mapu svoji Ptolemaios také chybně umístil. Na mapě opravené podle skutečnosti umístění bude zcela jinaké.

---

[1]) *Tomaschek* (Thraker I. 1. sl.).

[2]) Tak *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Tomaschek* (Thraker I. 72, 106), *Pogodin* (Къ вопросу о Θрак. 9).

[3]) Vita Marci 22: Osi Bessi Cobotes. Srv. citát dále na str. 403. Čtení je zde na jisto zkaženo. Někteří čtou rukopisně (srv. ed. Peterovu) *Sosibes Sicobotes*, ale i to jsou jména úplně neznámá a nutno na jisto čísti *s | osi | bessi | cobotes*. Ale co má býti Cobotes? Zkažené Saboci, jak soudil Müllenhoff (DA. II. 82)?

[4]) Isidori Origines ed. *Otto* IX. II. 91, str. 291. Jinak vystupuje hojně ve vojenských zápisech označení Bessus, Bessus natione, cohors Bessorum, ale to se vše vztahuje na příslušníky Bessů balkánských.

[5]) Srv. *Golubovskij P.* Печенѣги, Тюрки и Половцы до нашествія Татаръ. Унив. Изв. Kijev 1883. Мартъ 125.

Prví dva kmenové Galindi (*Γαλίνδαι*) a Sudini (*Σουδινοί*) jsou výslovně označeni jako kmenové sedící nahoře při zálivu Venedském, východně od oblasti Venedů. Už toto samotné určení, máme-li na mysli naše vymezení pojmu a oblasti Venedů-Slovanů, jejichž východními sousedy při Baltu byli kmenové baltští, ukazuje, že máme asi před sebou kmeny litevské, a domněnka tato vskutku se potvrzuje řadou pozdějších historických zpráv. Jméno Galindů vystupuje totiž později v době pruské v názvu kraje *Galindia*, něm. *Galindien*, který se rozkládal v dnešním vých. Prusku [1]), a v názvu litevského kmene zv. Голядь v ruských letopisech, jenž se nám ovšem objevuje těžko vysvětlitelně v XII. století až kdesi v gub. smolenské u řeky Porotvy [2]). Ale jazykově je Голядь totéž co *Γαλίνδαι*. Proto také téměř všichni vykladatelé Ptolemaia shodují se zde a prohlašují Galindy za kmen litevský nebo pruský [3]). Jiné výklady byly řídké a chybné [4]).

Totéž platí o sousedech Galindů Sudinech. I tito jsou doloženi jako litevský kmen pozdějším historickým názvem vévodství pruského zvaného *Sudavia* (*Sudowa*, *terra Sudorum*, něm. *Sudauen*), jež se rozkládalo mezi Pruskem a Litvou a nad Mazovskem, na východ od Galindie, tvoříc část dnešní gubernie suvalcké a přilehlého okraje Prus. Řeka Ełk (Lyk) tvořila západní hranici Sudavie proti Galindii, na východ šel kraj až po Němen. [5])

---

[1]) V kraji Mazurů a Warmiaků v dnešním okrese olsztyńském, węgeborském, gołdapském (z části), margrabowském, łeckém, jańsborském, szczyteńském a ządzborském. Srv. Słownik geograficzny II. 474 sl., *Voigt* Gesch. Preussens I. 495, *Barsov* Очерки 43, 223. atd.

[2]) Letopis Lavr. k r. 1058: Побѣди Изяславъ Голяди; k tomu srv. letopis Ipať. k r. 1146 a *Barsova* Очерки 43.

[3]) Tak na př. *Šafařík* (SS. I. 502), *Grigorovič* (P. Фил. Вѣст. 1879. II. 101), *Barsov* (Очерки 43, 233. pozn. 70), *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXI. 22), *Kulakovkij* (Карта Сарматіи 23), *Braun* (Разысканія I. 251), *Müllenhoff* (II. 19.), *Tomaschek* (Gött. Gel. N. 1888. 304), *Much* (Stammsitze 45).

[4]) Na př. *Szaraniewiczowo* spojení s Herodotovými Gelony (Krit. Blicke 78). *Eichwald* měl zase všechny kmeny těchto dvou řad za Slovany (Alte Geogr. 458).

[5]) Podobně určují hranici Sudavie (terra Sudorum sive Gettarum que mediat inter terram Lithwaniam et Prusiam) prameny z doby velkého knížete Vitolda (1420 a 1422) takto: »Incipiendo ex opposito fluvium Swantha ubi intrat Niemen transire usque ibi ubi fluvium Schrevinta intrat in fluvium Schisschuppa dictum et ulterius per Schirwyntham sursum usque in fluvium Lyppuna et per Lyppuna(m) cursum usque ad verticem sive ad ortum eius ubi incipitur, et ab ortu Lyppuna usque ad lacum Dwisticz,

Tím ovšem ještě není řečeno, že by byli na týchž místech, jako později, seděli litevští Galindi a Sudini už za dob Ptolemaiových. Nesmíme zapomínati, že právě v průběhu I. tisíciletí po Kr. dály se zde velké změny ethnologické, způsobené tlakem a postupem různých kmenových celků. Připomínám jen postup Gotů od západu, postup Slovanů po Dněpru a Berezině na sever a postup Finů od severu k jihu. Oba poslední tlačili massu baltských kmenů k západu. A dostali-li se při tom slovanští Veleti z končin dříve východně položených na západ Visly, je velice pravděpodobno, že také různí kmenové baltští, zejména pruští, posunuti byli více na západ. Proto asi Galindi a Sudini seděli dříve východněji nebo severněji od svých historických sídel pruských. Snad letopisná lokalisace Goljadi při řece Porotvě ukazuje na tato starší sídla, ač je stejně možné, že tu máme před sebou část zatlačenou postupem Slovanů na sever.

Záhadný je opět třetí kmen prvního pásu Stavani (*Στανανοί*), sahající až k Alanům, tedy na mapě Ptolemaiově až k Alanským horám, umístěným jím do středu Sarmatie. Vedeni východním položením Stavanů za litevskými Galindy a Sudiny, připojili bychom zajisté pravdě nejpodobněji i tento kmen k větvi litevské [1]), kdyby nám v cestě nestál známý a mnohé za sebou strhnuvší výklad Šafaříkův, podle něhož Stavani nejsou kmenem litevským, nýbrž slovanským, omylem od Ptolemaia za Litevce posunutým; důvodem jim bylo, že podle výkladu Šafaříkova Ptolemaiovo *Στανανοί* není nic jiného než korruptela z původního **Στλανανοί* (*Σθλανανοί*), normální to řecké formy za domácí Словѣне, neboť, jak ještě vyložíme, spřežka *sl* přecházela v ústech řeckých a římských přirozeně v *stl*, *sthl* nebo *skl*. Za další doklad ve prospěch tohoto výkladu pokládal Šafařík, že Ptolemaios ještě jednou na jiném, třebas geograficky vzdáleném místě v Sarmatii asijské, rovněž však vedle Alanů uvádí také »Slovany« tentokráte pod formou méně korrumpovanou *Σουοβηνοί* (Ptol. VI. 14, 9.). Podle domněnky

ita quod lacus Dwisticz pro ordine remaneret: et ab hinc ulterius in Meronyschky et a Meronyschky usque in Skoymontischki ad aream Schoymonti et ab hinc ulterius in lacum Vayhrod, dividendo ipsum per medium, usque ad vadum dictum Kamiennibrod qui est in fluvio Lyk usque ad metas Mazowiè« (*Volter* Списки нас. мѣстъ сувалкской губ. Спб. 1901, 4). O hranicích Sudavie srv. Słownik geograficzny XI. 548 s. v.

[1]) Tak učinil na př. *Müllenhoff* (DA. II. 21) a *Tomaschek* (Gött. G. N. 1888, 304).

Šafaříkovy vypisoval zde jako jinde Ptolemaios zprávy ze dvou diathes, z nichž každá připomínala kmen Slovanů vedle Alanů ve středu Rusi; nepoznav však totožnosti obou odchylných forem, Ptolemaios zapsal jej dvakráte a to jednou vedle Alanů na západ do »evropské«, podruhé na východ až do »asijské Sarmatie«. Slovanský kmen, o nějž tu jde, byli patrně vlastní Slované na Ilmeni a Dvině pozdějších ruských letopisů [1]).

Tento výklad Šafaříkův doznal souhlasu mnohých i střízlivějších badatelů [2]). Ale vedle něho ujal se ještě jiný, vycházející od formy zachované a odvozující ji od p. staw — rybník, jezero [3]).

Přihlédneme-li k hypothesi Šafaříkově, nutno předem doznati, že jménu Slovanů mnohem spíše nežli tvar *Στανανοί* odpovídá tvar *Σουοβηνοί* v Sarmatii asijské, a to v takové míře, že Šafaříkův výklad, pokud se Suobenů týká, je možný a pravděpodobný. Shoda tvaru *Σουοβηνοί* a Словѣне, je tak veliká, že nemůže býti vyvážena námitkou vzatou z lokalisace. V Ptolemaiově Sarmatii asijské se vedle Suobenů vůbec setkáváme z názvy, jež se vyskytují i v Evropě: *Ἀλανοί*, *Ῥόβοσκοι*, *Ἄορσοι*, — nebylo by tedy divu, kdyby i Suobeni byli se tam octli, ač vlastně patřili do Sarmatie evropské. Je-li tomu tak (a je to vskutku pravděpodobné), pak máme před sebou první historický ohlas jména Slovanů, přepsaného čistě tak, jak zpravodaj je slyšel. Později si je ústa řecká upravila vkládáním *τ*, *θ* nebo *κ* v násloví.

Větší pochybnosti měl bych však o slovanství Stavanů. Vadí tu předně nutná emendace a kmenové *α*, neboť bychom čekali spíše tvar *Στ(λ)ουηνοί* než *Στ(λ)ανανοί*. Nicméně soudím, že i tu možnost Šafaříkova výkladu nějak naprosto popírati nelze. Ani lokalisace

---

[1]) SS. I. 239, 251, II. 51. Šafařík nebyl původcem tohoto výkladu Stavanů, neboť se s ním setkáváme už dávno před ním (srv. pozn. u Šafaříka). Pokud vím, nalézá se už u *Hartknocha* (Selectae diss. de variis rebus pruss. 1679. 28), pak u *Lomonosova* (Древная р. ист. 1766), *Tatiščeva* (Ист. Росс. 1768. I., 436), *Schlözera* (Nord. Gesch. 1771, 37), atd., u nás u *Fr. Šíra* (Preslův Krok 1836 III. 60). *J. Thunmann* vydal docela pojednání »Dissertationes de Stavanis Ptolemaei etc.« v IV. díle Acta Soc. Jabl. (Lipsko 1774), v němž »demonstratur Stavanos Ptolemaei eosdem esse, ac Slavanos aut Slavos.« Suobeny za Slovany prohlásil i *Kopitar* (Glag. Cloz. str. LXXVI).

[2]) Na př. *Ukerta* (Skythien 434), *Buračkova* (Зап. Од. IX. 115), *Zabělina* (Ист. р. ж. I. 277), *Dzieduszyckého* (Wiadomości 341), *Szaraniewicze* (Krit. Blicke 110), *Maretiće* (Sloveni 19) a patrně i *Mucha* (Stammsitze 45). *Müllenhoff* Suobeny spojuje s fin. Suomi (DA. III. 100).

[3]) *Eichwald* (Alte Geogr. 458), *Maretić* l. c.

by nebyla na překážku, uvážíme-li pozdější sídla Novgorodských Slovanů. Ale přece se k němu odhodlati nemohu.

Z následujícího pásu, obráceného na jih, první kmen Igyllionů (*Ἰγυλλίωνες*) je také sídel a příslušnosti nejisté. Může býti stejně dobře kmenem litevským nebo slovanským [1]). Viděti v něm však kmen německý nebo finský je při jeho položení pravděnepodobno a linguisticky neprokázáno [2]). Po něm přistupujeme ke kmeni, jehožto význam je vedle Karpů nad jiné důležit pro nejstarší historii Slovanů a jemuž věnovati musíme delší a podrobnější ocenění, nežli byla dosavadní. Jsou to zakarpatští Kostoboci.

Kostoboci (**Κοστοβόκοι*, *Κοστοβῶκοι*, u Ptol. *Κοιστοβῶκοι* [3]), o jiných rkp. tvarech jména viz napřed str. 368) jsou Ptolemaiem umístěni na dvou místech střední Evropy, a to nejprve zde v Sarmatii mezi Igylliony a Transmontany, sedícími u Karpat (*τῶν δὲ εἰρημένων εἰσὶν ἀνατολικώτεροι ὑπὸ μὲν τοὺς Οὐενέδας Γαλίνδαι καὶ Σουδινοὶ καὶ Στανανοὶ μέχρι τῶν Ἀλάνων, ὑφ' οὓς Ἰγυλλίωνες, εἶτα Κοιστοβῶκοι καὶ Τρανσμοντανοὶ μέχρι τῶν Πευκινῶν ὀρέων*). Přeneseme-li schéma Ptolemaiovo na naši mapu, připadnou tito sarmatští Kostoboci — o Ptolemaiově formě *Κοιστοβῶκοι* zmíním se dále — někam do končin dnešního království Polského [4]). Vedle této lokalisace umísťuje však Ptolemaios Ko-

---

[1]) *Šafařík* v nich viděl Slovany nazvané od řeky Igy ve Vitebsku (SS. I. 240), což není nemožné, *Müllenhoff* kmen litevský (DA. II. 22). *Zeuss* emendoval jméno v *Ἰτυγγίωνες* a spojoval je s Jatvingy (Deutschen 677, 696). *Mair* je ztotožňuje s Gelony, domněle litevskými (Gymn. Progr. Pola 1900 19 sl.). Nově *Brückner* hledá ve jméně Igyllionů finský název Litvy, srovnávaje pozdější polskoruské Igowiani, Igowia (Bibl. Warsz. 1897. II. 240).

[2]) Tak soudil *Dzieduszycki* (Wiadomości 342) a nověji zejména *R. Much*. *Much* emendoval rkp. název v *Ἰγγυλδίωνες* a vykládá got. *Inguldjans — »Hochangesehenen« a má kmen za část Bastarnů (Stammsitze 45; srv. k tomu *Hirt* Beiträge zur Gesch. d. d. Sprache XXI. 129.). *Braun* (Разысканія I. 253) umísťuje je u Visly vedle Burgundů, u nichž se zachovalo i vlastní jméno *Ἰγίλλος*. S vůdcem jich Igillem střetl se podle Zosima (I. 68) císař Probus. Totéž jméno Igila vyskytuje se u italských Ostrogotů (srv. *Braun* l. c.). Z téhož důvodu i *A. Kunik* spojoval je s Germany (*Bielenstein* Die Grenzen des lett. Stammes 1892, 486).

[3]) Proč užívám tvaru *Κοστοβῶκοι* proti Ptolemaiovu *Κοιστοβῶκοι*, viz dále na str. 406.

[4]) *Braun* umísťuje je se Saboky na východ Karpat, domnívaje se, že v názvu Bukoviny zachováno je prvotné jméno obou kmenů **Βῶκοι* (Разысканія I. 148). Ale pravil jsem už nahoře, že není možno tak určitě supponovati formu s *ō* (str. 392). Za východní Karpaty umísťovali je však i jiní.

stoboky v dalším svém popisu ještě na místo jiné a to do severní Dákie (III. 8. 3 *κατέχουσι δὲ τὴν Δακίαν ἀρκτικώτατοι μὲν ἀρχομένοις ὑπὸ δυσμῶν Ἄναρτοι καὶ Τευρίσκοι καὶ Κοιστοβῶκοι*), a to by zase na naší mapě připadalo kamsi do severovýchodních Uher.

Viděli jsme, že i mimo Kostoboky shledáváme se zde s kmeny podobným způsobem dvakráte umístěnými, na příklad s Anartofrakty na severu Karpat a Anarty v Dákii (l. c.), s Peukiny na severu na 51. rovnoběžce a Peukiny při ústí Dunaje (III. 5, 7; III. 10, 4), s Roxolany na východě Sarmatie (III. 5, 7) a vedle nich ještě Rheukanaly (III. 5, 10), jak uvidíme, týmže kmenem. Že takováto dvojitá lokalisace založena je na omylu Ptolemaiově a že mimo Anartofrakty[1]) sotva máme tu činiti se skutečnými dvojími sídly jednoho kmene, jest očividné. Ale omyl ten nenapraví se vždy tím, že se jedno umístění vypustí a jen jedno domněle lépe odůvodněné podrží, jako to na př. u Kostoboků učinil Müllenhoff a po něm jiní. Jsou sice některé omyly tohoto druhu. Uvidíme na př., že dlužno vypustiti Rheukanaly, poněvadž jsou totožni s Roxolany, ale zde vysvětluji dvojí zápis tím, že Ptolemaios totožnosti jména v obou různých tvarech nepoznal. Podobně dlužno vyškrtnouti severní Peukiny, neboť tento omyl Ptolemaiův vysvětlí se opět snadno tím, že k druhé, severní lokalisaci svedlo Ptolemaia horstvo *Πεύκη*, které mu omylem připadlo na 51° šířky a 51° délky. Ale jak vysvětliti dvojí zápis Kostoboků? Říci prostě, že se Ptolemaios zmýlil, že je zápis hoření vůbec špatný, a vypouštěti jej, aniž mohla se vysvětliti příčina omylu, není správné. Zde nelze předpokládati, že Ptolemaios sestavoval svou mapu tak rychle a ledabyle, že by byl nezpozoroval týž kmen dvakráte zapsaný na blízkých sice, ale přece různých místech, neboť jde tu o kmen, jehož jméno zapsáno bylo na obou místech stejně. Říci pak, že patří do kategorie těch jmen, kterých použili Marinos nebo Ptolemaios k tomu, »um den leeren

---

ač pro to není žádného historického podkladu, na př. *Kaindl* (Gesch. der Bukowina I. 26), *Mommsen* (RG. V. mapa VI., mezi Prutem a Hypanem), *Domaszewski* (Neue Heidelb. Jahrbücher V. 125), *Tocilescu* (Monumentele epigrafice, Bukurešt 1902, I. 119, do Valašska a Bessarabie) a *Kętrzyński* (na mapě Ptolemaiovy Sarmatie připojené ke spisu Germania Wielka i Sarmacya nadwiślanska według Kl. Ptol., Krakov 1901).

[1]) U Anartofraktů potvrzují se dvojí sídla významem jména (srv. napřed str. 390).

Raum im Osten der Weichsel voll zu machen«[1]), k tomu přece práva nemáme. Ptolemaios měl patrně jistý podklad pro tento dvojí zápis, — a to byla po mém soudu dvojí diathese, jíž pro sestavení popisu svého použil. Už starší vykladatelé dobře vystihli, že popis Ptolemaiův povstal kontaminací ze 2 diathesí, z nichž jedna, jak ukazují sousední *Τρανσμοντανοί* a *Ἀναρτοφράκτοι* byla latinská. To jest očividné. Ptolemaios zde vypisoval kmeny nejméně ze dvou pramenů a z nich vypsal také dvakráte své Kostoboky. Ale při tom nemyslím, jako soudil Müllenhoff, že v jedné diathesi byli vůbec Kostoboci chybně posazeni na sever a že dlužno proto ze severu Karpat je vyškrtnouti, nýbrž soudím, že v obou bylo umístění správné, že však diathese, v níž Kostoboci seděli na severu hor, ukazovala pouze stav starší, nežli diathese druhá, v níž seděli na jihu, v Dákii. Rozdílnou lokalisaci nevysvětluji tedy omylem jednoho pramene, nýbrž tím, že Kostoboci v II. století po Kr. postoupili ze svých starších, severních sídel přes Karpaty k jihu tak, že pramen pozdější, — bezpochyby ona latinská diathese, jež také Zaboky zapsala po latinsku jako »Transmontani«, — našla a zaznamenala už Kostoboky na jižních svazích Karpat. S toho hlediska není první zápis Ptolemaiův chybou, nýbrž naopak zajímavým dokladem pro původní sídla a pro pohyb Kostoboků na jih.

Tento výklad opírám o to, že je vskutku pro dobu I.—II. stol. po Kr. prokázán značný převrat ethnologických poměrů v obvodu Karpatských hor, směrem k jihu. Celá řada zakarpatských kmenů posunula se současně od severu na jih přes Karpaty. Dějiny Pokarpatí z konce I. a z prvé poloviny II. stol. nebývají vždy správně vykládány. Ve zprávách, poutajících se k této době, setkáváme se totiž častěji s řadou kmenů zapsaných jednou severněji, podruhé jižněji Karpat a vykladatelé snažili se z části korrigovati rozpor lokalisací tím, že prostě vypouštěli ty, jež se jim zdály býti méně věrohodnými. Tak to činili u Kostoboků, u Kotinů a u Osů. Pojímám však zjev ten jinak a to, jak jsem naznačil, právě jako doklad pohybů, v něž byla stržena řada zakarpatských kmenů národnosti rozličné. Tak vyložím podrobněji na jiném místě, jak gallští Kotini už během I.—II. stol. hnuli se ze severu a koncem II. stol. objevují se už docela v Pannonii (srv. Ptol. II. 11, 10; III. 8, 3 a nápisy uveř. v Bull.

[1]) *Müllenhoff* DA. II. 85.

arch. comm. 1894. 225, 1895. 159, a v CIL. VI. 2831, 2852, Ephem. ep. V. str. 184).

Totéž vidíme u lugijských Burů, kteří původně seděli ve Slezsku u Visly za Kotiny (Tac. Germ. 43, Ptol. II. 11, 10), ale později objevují se také v Dákii, jak svědčí snad už opětně jiný zápis Ptolemaiův osady Burů s latinisovanou koncovkou dáckou (*Βουριδαυήνσιοι* III. 8, 3), najisto však Dio Cassius pro boje Trajanovy (68, 8), týž (71, 18; 72, 3) a Jul. Capitolinus pro boje s Markem Aureliem (Vita Marci 22, 1) i mapa Peutingerská. Rovněž je možno, že i v Biefech Ptolemaiem zapsaných v Dákii (III. 8, 3 *Βίηφοι*) viděti máme kmen totožný s Biessy, posazenými na sever od Karpat a tuto dvojí lokalisaci vyložiti týmž způsobem. Neboť Vita Marci l. c. jmenuje i Bessy mezi kmeny severními, kteří ve válkách markomanských účastnili se spiknutí proti Římanům. Podobně se zde objevují Osi, jež ještě Tacitus znal na severu Kvádů (Germ. 43). Srv. i Osones v Itin. Antonini.

A tentýž pohyb vidíme současně u celé řady jiných známějších kmenů, jež starší prameny uvádějí na severu nebo severovýchodu Karpat. Tak postoupila už během II. století do Uher (a to údolím Váhu) část Obiů a Langobardů, neboť Petrus Patricius frg. 6 uvádí je k r. 167—8 v severních Uhrách; tak postoupili germanští Vandali s Astingy, Lacringové, Victuali, sarmatští Alani, Roxolani, od východu pak germanští Bastarni, neboť je všechny uvádějí Julius Capitolinus a Cassius Dio[1]) mezi kmeny, jež se dostaly v severních Uhrách do boje. Všechny tyto zprávy ukazují mi nepopíratelně, že krátce před tím, než Ptolemaios geografii sestavoval, což se stalo najisto po r. 151, kdy vydal svou astronomii a pravděpodobně na konci života († asi r. 178), neboť není dopracována, udál se velký pohyb kmenů ze severního Zakarpatí k jihu, a to patrně tlakem severnějších ještě pohybů gotských a slovanských, jak zřejmě dosvědčuje Julius Capitolinus, jenž vykládá počátek markomanských válek slovy (v. Marci 14): »profecti itaque sunt paludati ambo imperatores Victovalis et Marcomannis cuncta turbantibus aliisque etiam gentibus, quae

[1]) Julius Capitolinus (vita Marci 22): »g ntes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant ut Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi, Suevi, Sarmatae, Lacringes et Burei †hi aliique cum Victualis, Osi, Bessi, Cobotes, Roxolani, Basternae, Halani, Peucini, Costoboci.« Srv. k tomu líčení války germansko-sarmatské u Diona Cassia (71, 11 sl.; 72, 2), kde uvedeni ještě Kotini a Vandali s Astingy, a Petra Patr. fr. 7.

pulsae ab superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus«.

Jestliže tedy starší prameny mají některé z těchto kmenů zapsané na severu a mladší tytéž na jihu Karpat, a jestliže Ptolemaios, jenž různodobé prameny vypisoval, jeden a týž kmen, mezi nimi na př. Kotiny a Kostoboky umísťuje na sever i na jih Karpat, nevykládám to za chybu a nevypouštím jeden údaj, nýbrž mám to naopak za nový doklad vylíčených a odjinud zjištěných pohybů. Speciálně o Kostobocích soudím tedy, že obojí zápis je vlastně správný a že pouze jeden z nich ukazuje nám na starší sídla v Sarmatii, druhý pak na pozdější sídla v Dákii a u Dunaje. Neboť že i Kostoboky musíme zařaditi mezi ony uvedené kmeny, které v II. stol. postoupily na jih, svědčí přímo nahoře zmíněná správa v životě Markově, kde uvedeni jsou vedle Roxolanů, Alanů, Bastarnů a Peukinů, bojujících proti Římu v Uhrách, a potvrzuje to dále i Dio Cassius svou zprávou [1]).

Původní sídla Kostoboků byla tedy na severu od Karpat — pozdější na jihu. A jako nemáme důvodu, abychom je vypouštěli z ethnologického obsahu pozdější římské Dákie [2]), tak také nemáme důvodu vypouštěti je ze západní Sarmatie, jako učinili Müllenhoff, Králíček, nebo Much a j. [3]). A to tím méně důvodu, že už před Ptolemaiem potvrzena jsou jejich sídla sarmatská ještě jiným zpravodajem starším, totiž Pliniem, jenž (VI. 7. 19.) mezi podonskými Sarmaty uvádí kmen »*Cotobacchi*«, patrnou to korruptelu jména Kostoboků, neboť z téhož pramene uvádí je i Amm. Marcellinus ve vnitru Sarmatie vedle Alanů (XXII., 8, 42.: Europaei sunt Halani et Costobocae gentesque Scytharum innu-

---

[1]) Dio (71, 12): *ὅτ' Ἀστιγγοι ἦλθον μὲν ἐς τὴν Δακίαν οἰκῆσαι ἐλπίδι τοῦ καὶ χρήματα καὶ χώραν ἐπὶ συμμαχίᾳ λήψεσθαι, μὴ τυχόντες δὲ αὐτῶν παρακατέθεντο τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας τῷ Κλήμεντι ὡς καὶ τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἧττον ἐλύπουν.*

[2]) Tak *Šafařík* SS. I. 241 viděl omyl Ptolemaiův v zápisu dáckém.

[3]) Tak především *Müllenhoff* (DA. II. 84) a *Much R.* (D. Stammsitze, Halle 1892. 15, 45.) Podle Müllenhoffa vyškrtává Kostoboky ze Zakarpatí také hr. *W. Dzieduszycki* (Wiadomości 342) a *A. Králíček* (Die Sarmat. Berge, der Berg Peuke und Karpates II. 19, 33. Progr. Real. Kremsier 1895). Za Thráky sedící po obou stranách východních Karpat má je nověji *F. Braun* (Разыскания I. 151) a patrně i *Tomaschek* (Sitzungsber. hist. Cl. Akad. Wien 128, 107).

merae...). Ptolemaiův zápis není tedy osamělý. Ostatně i to je pozoruhodné, že Capitolinus ve svém výčtu je uvádí na konci řady zakarpatských kmenů.

Toto rozhodnutí v otázce správné lokalisace Kostoboků je velice důležito i pro otázku po jejich národnosti. Pravidlem se mají za kmen původu dáckého, tedy thráckého [1]), a zejména tak soudí ti, kdož existenci jejich v Zakarpatí vyškrtávají a připouštějí jen Kostoboky na jih od Karpat. Otázka je velmi nesnadná, ale po revisi všech dokladů došel jsem přece k přesvědčení, že na thráckou příslušnost Kostoboků nijak spoléhati nelze, neboť důvody pro původ slovanský jsou velmi závažné.

Za první důvod, jenž mluví pro příslušnost slovanskou, možno uvésti prvotní lokalisaci Kostoboků, k níž jsme právě došli. Původní sídla byla na severu Karpat, a sídla tato spadají v době, o niž tu jde, přímo do středu staré vlasti slovanské. Rozhodnějším důvodem je však samo jméno Kostoboků, jež bez odporu lze vyložiti nejlépe ze slovanštiny a jež také jen v slovanské nomenklatuře topografické dochází velikého ohlasu. I sám Müllenhoff, jenž Kostoboky za Slovany uznati nechtěl, nedovedl jméno vyložiti jinak, než ze slovanštiny [2]) Ale jedna věc, k níž dlužno předem přihlédnouti, zavedla jej přitom k výkladu nesprávnému. Müllenhoff totiž zavrhl tvar *Κοστοβῶκοι*, přijal *Κοιστοβῶκοι* a tento vykládal. Veden byl k tomu tím, že jej má část lepších Ptolemaiových rukopisů vedle jinak ještě častějšího *Κιστοβῶκοι* [3]) a poněvadž tvar s *οι* našel se i na jednom v Římě nalezeném

[1]) Tak soudí badatelé uvedení v poznámce předcházející, ze starších *Zeuss* (Deutschen 696), z novějších ještě *Domaszewski* (Serta Harteliana, Wien 1896, 12), *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 66). Naproti tomu z i Slovany prohlásil je *Šafařík* (SS. I. 241), po něm *Eichwald* (Geogr. 458, 479), *Kaulfuss* (Alten Slawen 45), později *Cuno* (Skythen, Berlin 1871, 330) a zejména *M. Drinov* Заселеніе балкан. полуострова Славянами. Moskva 1873, 63.).

[2]) Müllenhoff odvozoval složku *Koist* od slov цѣстити, purgare a od adj. *цѣсть, чистъ (*Miklosich* Lautlehre 137, 288 sl.) a spojoval celý název s terminem чистополе ruských národních písní, vykládaje jej: kmen bydlící v otevřeném poli (na horní Tise). Vedle toho nezavrhoval ani výkladu od цѣста: »diejenigen, die den teil oder die seite des landes inne hatten, in dem sich die über das gebirge führenden wege und pässe befanden«. Výklad nešťastný.

[3]) Na prvém místě u Ptolemaia v popise Sarmatie mají rukopisy: *X Κοιστάβωκοι, FV Κιστοβῶκοι, ΣΦΨ Κυστοβωκοί*, Arg. Cystoboci, na druhém v popise Dákie (III. 8, 3): *EZ Κοιστοβῶκοι, ΣΦΨ Κοιρτοβῶκοι*, Arg. Coertoboci, *PRSVWXΩ□ Κιστοβῶκοι, FN Κιστωβῶκοι*, ostatní *Κιστοβόκοι*.

nápise, v němž se jedná o rodině krále koistobockého (REGIS COISSTOBOCENSIS). Poznáme jej ihned. Ale toto východisko Müllenhoffovo přijaté i Braunem nemohu přece uznati za správné; dávám rozhodně přednost tvaru *Κοστοβῶκοι* a vycházím od něho z důvodů následujících.

1. Tvar *Κοιστοβῶκοι* vystupuje v psaných pramenech jen v rukopisech Ptolemaiových, naproti tomu však tvar bez *ι* všude jinde, tak u Plinia VI. 7 *Cotobacchi*, u Ammiana XXII. 8. 42 *Costobocae*, u Julia Capitolina v. Marci 22 *Costoboci*, u Diona 71, 12 *Κοστουβῶκοι*, u Pausania X. 34 *Κοστοβῶκοι*.

2. Tvar tento je však i na nápisech častěji doložen a zaručen, neboť druhý v Římě nalezený a dále cele uvedený epitaf, jenž Müllenhoffovi ušel, má legendu: REGI [C]OSTABOCE[N]SI, a k němu přistupuje ještě jiný nápis římský svědčící, že L. Julius Vehilius Gratus bojoval v Macedonii proti Kastabokům (*Dessau* Inscr. Lat. sel. I. 1327): L. IVLIO VE[HIL]IO GR[ATO] IVLIANO PRAE[FECTO] . . . . . PRAEP(OSITO) VEXILLATIONIS PER ACHAIAM ET MACEDONIAM ET IN HISPANIAS ADVERSVS CA STABOCAS ET MAVROS REBELLES, PRAEPOSITO VEXILLATIONIBVS TEMPORE BELLI GERMANICI ET SARMATI[CI . . . . . a nápis z Ain-Ksiry v Africe, podle něhož dostalo se jednomu provinciálu římskému příjmění *Costobocio*, poněvadž byl mezi Kostoboky vychován:

Ephem. ep. V. č. 496:

D. M. S.
[SAL]LVSTIVS · C · F · Q · FOR
[TVN]ATIANVS COSTOB
[OCI]O QVOD INTER COS
[T]O[BOC · N]VTRITVS SIT CV
† MIERIVS

Rovněž tvar *Castaboci* na nápisu nalezeném u Adamklissi v Dobrudži patří sem:

CIL. III. 14214, 12:

D. M.
DAIZI · CO
MOZOI · VI
XIT AN · L · INTER
FECTVS A CAS
TABOCIS IV
STVS ET VAL PA
TRI · B · M POSV
ERVNT

Toto doklady byly Müllenhoffovi a jiným vykladatelům Ptolemaiovým patrně neznámy [1]).

3. Konečně i to, že tvar »Kostoboci« má tak velkou řadu analogií v toponymické nomenklatuře Zakarpatí, jak dále uvádím, nelze pustiti se zřetele. Na základě těchto tří skupin důvodů dávám rozhodně přednost tvaru *Κοστοβῶκοι*, *Costoboci* a vycházím při výkladu jména od něho. Že pak jméno je velmi pravděpodobně původu slovanského, svědčí nejen rozbor jména samého, ale velká řada slovanských analogií.

Jména počínající složkou *Kost-* a *Kosto-* jsou velmi hojná v slovanské topografické nomenklatuře, jak zde uvedený výběr dotvrzuje, a co je při tom nejzajímavější: nejvíce je jich právě v Zakarpatí, tedy v končinách, kam Kostoboci na základě pramenů svými původními sídly náležejí. Srv. *Kosta*, pravý přítok Sudosti v bassinu Dněpra, *Kostovka*, levý přítok Němanu, *Kostěněvka*, přítok Lebedy v bassinu Němanu, *Kostovatá* v bassinu Bugu, *Kosztowa*, levý přítok Sanu v Haliči, *Kostków*, potok tekoucí do Olše, přítoku Odry, *Kostelan*, přítok Styru, přítoku Pripeti (v Haliči), *Kostopol*, osada ve volyňské gubernii, *Kostovo* v kraji vileňském, *Kostjuški, Kostjanec* v gub. volyňské, *Kostovce* v kraji radomyšlském, *Kostowiec* v kraji ploňském, *Kostjukovskaja* v terské oblasti, *Kostěnějevo* ve vjatské gub., *Kostěnsk* ve voroněžském újezdě, *Kostobobr* v černigovské gub., *Kostomarova*, sloboda ve voroněžské gub., *Kostomarovo*, ves tulské gub., *Kostyči* v simbirské gub., *Kostjukoviči*, osada v mohylevské gub., *Kostarzewo*, ves na Prosně, *Kostonorowo* v poznaňském kraji, *Kosztów* u Opolí, *Kostiuchy* u Obertyna v Haliči, *Kosteniów* u Přemyšlan, *Kostarowce* u Sanoku, *Kostyńce*, ves v Bukovině, *Kostina*, ves tamže, *Coşteni* v Rumunsku, *Kostomlaty* v Čechách a několikráte v Polsku, *Kostobrdy*, trať u Bohnic blíže Prahy, *Kostice* na Moravě atd. Je jich ještě mnohem více v polských krajinách Německa, ale jednak z něm. pramenů těžko se někdy dodělati správného tvaru původního, jednak se zdá, že

[1]) V Ephem. ep. VIII. 124 našel jsem ještě italský nápis, na němž se v řadě jmen čte také C. CADIVS SEPTIM[IVS] COST[. . . Ale ovšem zde *Cost* (další část jména schází) neznačí asi Costobocus, poněvadž vystupují i jiná jména stejně počínající, na př. *Costio* (CIL.III. 13552), *Costinus* (Arch. Ep. M. IX. 256, CIL. III. 12.012), *Costnius* (CIL. III p. 1883), a vedle *Constans Constantia* i *Costas* (na př. CIL. III. 1194), *Costantia* (ibid. 2147), *Constantius* (CIL. III. 6016, 5), *Costantilla* (CIL. III. 2147, 8599) atd.

jsou odvozena od křestního jména Konstantin [1]); to je ještě více na snadě u jmen jihoslovanských, jež proto ostavuji úplně stranou. Jednotlivá z uvedených jmen doložena jsou z dob velmi starých. K nim srv. ještě stará sl. jména Костень, *Costonissa* [2]).

Na druhé straně i jména osad končících se složkou *-boki*, odvozenou od sl. бокъ [3]), jsou rovněž doložena jen ze slovanské nomenklatury, a pokud vím, opět právě jen ze Zakarpatí, z končin polskoruských. Sem spadají Šafaříkem uvedené *Naliboki*, městečko v ošmjanském újezdě vilenské gubernie, *Četyrboki*, ves u Lubačova, a *Białoboki*, osada na západ od Przeworska v Haliči, *Wisłoboki*, osada severovýchodně od Lvova. Podle těchto analogií můžeme zajisté přijmouti i »Kostoboki« za jméno rázu a složení slovanského. Význam jeho připouští pak výklad trojí. Buď povstalo, jak soudili Šafařík a Kaulfuss, Mair, Cuno [4]), odvozením od jména řeky Kosty, která je v říční nomenklatuře slovanské a to v Zakarpatí častěji doložena přímo i v odvozeninách (Kosta, Kostovka, Kostová, Kostovatá, Kostica), nebo od některého horského hřbetu zvaného Kost, pro což jsem právě našel doklady ve jméně hor Kost, Kosti v horách tekovských a spišských [5]), nebo konečně vyložiti to za appellativum ve smyslu »rod silných, hranatých boků«. Pro toto appellativum zdají se mi svědčiti právě uvedené analogie, a ne pro prvý výklad, jak myslil Šafařík. Neboť jak Naliboki, Białoboki, Četyrboki, tak i Wisłoboki (lid svislých boků) kladu spíše do této kategorie, a neodvozoval bych to ani od říčky Bialé ani od jakési Wisły, poněvadž u osad těch říček s podobným jménem není [6]).

Proti tomuto výkladu není možno postaviti žádný jiný rovnocenný z jazyka neslovanského [7]). A tak i když složka *Kosto-*

[1]) Srv. na př. *Dammroth Konst.* Die älteren Ortsnamen Schlesiens, ihre Entstehung und Bedeutung. Beuthen 1896, 62.

[2]) *Miklosich* Lex. paleosl. 305, *Dammroth* 209 (ex Lib. Fund.).

[3]) O námitce Braunově srv. výklad podaný u Saboků na str. 392.

[4]) *Šafařík* SS. I. 241, *Kaulfuss* Slawen 45, *Mair* Gymn. Progr. Pola 1900 20 sl., *Cuno* Skythen 330.

[5]) Srv. vrch *Kosti* v Tekově (okr. Sv. Kříž) a spišskou horu »Cost« v listině krále Bely IV. z r. 1256 (Sborník mus. spol. slov. III. 17). Srv. také svrchu uvedené *Kostobrdy* u Prahy a *Kost* u Turnova.

[6]) Srv. analogický význam jmen osad: Kostomloty, Białegłowy, Sevrirogi, Białoskurce, Mokronosi a pod.

[7]) *Tomaschek* l. c. sv. 128, 107 — βῶκοι vykládá na př. za thráckou koncovku, »welche erinnert an gael. *bocc* (*ot*), Buckel und an slaw. *boks*«. Faktum je ovšem, že koncovka *-boci* vystupuje i u latinisovaných jmen gallogermanských. Srv. Triboci, Tolistobogi, Melibocus mons.

původním významem není zcela jasná, dlužno přece uznati, že celé jméno tvořeno je v duchu slovanském, má jen v slovanském slovníku řadu analogií, — že je slovem nejspíše původu slovanského. Kam bychom přišli s výkladem starověkých jmen, kdybychom ani zde tak pravděpodobně se projevující slovanský ráz neuznali za slovanský? A máme nyní při kmenu, jehož původní sídla byla v Zakarpatí, jenž nese jméno čistě slovanské, odhodlati se k naprosto násilnému výkladu a po vzoru Müllenhoffově prohlásiti jej za kmen s jménem sice slovanským, ale příslušnosti thrácké?

Pravda, je jeden vážný důvod, který u Müllenhoffa rozhodl thráckou příslušnost, ale myslím, že i tím důvodem najdeme východisko, ba musíme najíti východisko, nechceme-li se zachovati násilně vůči dvěma hlavním dokladům právě vyvozeným, čerpaným z lokalisace kmene a z rázu jeho jména.

Jde tu totiž o dva zajímavé nápisy, z nichž však, jak vidím, Müllenhoffovi, Domaszewskému, Tomaschkovi, Muchovi i Braunovi jen první je známý. Oba nápisy nalezené v Římě nalézají se na votivních kamenech, postavených na pamět členům královské rodiny kostobocké, a zní [1]):

D M
ZIAI
TIATI · FIL
DACAE · VXORI
PIEPORI · REGIS
COISSTOBOCENSIS
NATOPORVS · ET
DRILGISA · AVIAE
CARISS . B . M . FECER

D M
M · VLPIVS · TARSCANA
ET · VLPIA · LVPA
SABITVI FILI
REGI [C]OSTABOCE[N]SI DACO
PATRI · B · M · F

První nápis obdržela dácká kněžna Ziais, dcera Tiata, manželka krále kostobockého Piepora od dětí Natopora a Drilgisy, druhý nápis Sabituus, král kostobocký, od syna Tarscany a dcery Lupy. Na obou nápisech i Sabituus i Ziais označeni jsou jako Dák a Dákyně a mimo to výklad osobních jmen ze slovanštiny naráží na mnohou obtíž. Nicméně soudím, že část jich možno vyložiti za slovanská; část ovšem patří na jisto jazyku cizímu. Ale ani o výklad jich se dosud nikdo nepokusil se zdarem.

[1]) První uveřejněn *Muratorim* Thesaurus inscript. T. II. p. MXXXIX., 3., pak *Katancsichem* Istri adcolarum geographia vetus (Budae 1827) II. 238, a v CIL. VI, Nr. 1801; druhý u *Muratoriho* l. c. MLXXVI. 1., *Katancsiche* l. c.

Z těchto jmén je jedno zřejným latinským překladem domácího názvu, totiž jméno Sabituovy dcery *Lupa*. Je tedy pro otázku národnosti bez významu, ale to sluší připomenouti, že v slovanském názvosloví jména odvozena od *vlk* jsou velmi hojná (zejména na jihu) a to mužská i ženská. Srv. na př. srbské Вука, Вукана, Вукмира, Вукослава. Lupa mohl býti překlad sl. Влъка[1]).

Také jména *Pieporus*, *Natoporus* a *Sabituus* mají ohlasy v osobních jménech slovanských. Je zřejmo, že *Natopor(us)* může býti vyloženo za přepis sl. *Надъборъ, kteréžto je přímo doloženo jako vlastní jméno *Nadbor* v staré polštině[2]) a má řadu analogií podobně tvořených i jinde. Srv. na př. česká jména Nadslav, nebo Nadhrad[3]). *Piepor(us)* odpovídal by pak sl. jménu *Пѣборъ, jehož jsem sice přímo doloženého nenašel, ale jež můžeme předpokládati na základě analogií č. *Myslibor*, *Lutobor*, *Slavibor*, *Mstibor* utvořené od stsl. пѣти.[4]) Nepravím (a hned doložím), že jména tato lze jen tímto způsobem, t. j. ze slovanštiny vyložiti, nýbrž jen, že i slovanské jazyky poskytují pro tuto barbarská jména kostobocká analogie velmi blízké[5]).

Ovšem, je pravda: stará koncovka *-por* je vlastní jmenosloví thráckému a v slovníku jmén thráckých přehojná. Srv. na př. *Αὐλούπορις*, Heptaporis, *Ἀβρούπορις*, *Δαλήπορις*, *Διλίπορις*, *Δινδίπορις*, *Δενδούπορις*, *Κετρίπορις*, Mucaporis, *Δυτούπορις* a j. Zde je sice vidno, že thrácká graecisovaná koncovka zněla *-πόρις*, gen. *-πόρεος*, *-πόρηος*, *-πόριδος* (srv. i *Γηπέπυρις*, *Νεστόπυρις*, *Ἔπυρις*, *Γίλπυρις* a neméně hojná jména na *-πόλις*), ale vedle toho je doloženo i *-πόρος*, na lat. nápisech *-porus*, *-por*: *Mucapor*, CIL. III.

---

[1]) Srv. také, jak v starých českých listinách střídají se totožné překlady s originály. *Palacký* uvádí na př. Dějiny nár. č. I. 2. 456 Wlycek de Swecow, 457 Lupus de Zuecow.

[2]) Srv. Codex dipl. Poloniae ed. *Rzyszczewski* et *Muczkowski* I. 294, *Miklosich* Denkschr. Akad. Wien. X. 249, *Müllenhoff* l. c.

[3]) *Erben* Regesta III. 192, 307, IV. 105; ČČM. 1832. VI. 60. *Palacký* l. c. 458, 459.

[4]) Srv. však i násl. jména jezer a osad v Polsku vybraná ze Słownika geograficzného: Piekopy, Piekoszów, Piekotino, Piekuty Pielaki, Pielany, Pielasa, Pielawa a j.

[5]) Proti tomu *Tomaschek* srovnává na př. složku *Nato* s ř *νῶτος*, lat. *nātes*, skr. *natá* (gebeugt) a celé jméno Natoporus vykládá »den Rücken des fliehenden Feindes durchbohrend« (o koncovce *-porus* viz dále v textu); složku *pie* – srovnává s *pîya*, *pîya(n)t*, got. *fijand* — Feind, a jméno Pieporus vykládá »Bekämpfer des Feindes« (Die alten Thraker II. Sitzungsber. d Akad. Wien. Bd. 131. 20, 27).

č. 852 str. 1965, *Carpoporus* CIL. III. 1899, 2268, *Eupor, Euporus* CIL. III. 2080, 338 (vedle *Euporio* ib. 623, 4150), *Rescupor* CIL. III. 14507, *Λαπέπωρ*, *Ῥαισκήπορος*[1]), — tak že forma Pie*por*us, Nato*por*us nemůže býti závadou. Ale souditi z ní jen na původ thrácký, bylo by přece předčasné, neboť tato koncovka není pouze thrácká, nýbrž doložena i v řečtině: *Εὔπορος*, *Θεόπορος*, *Ἔμπορος*, *Τηλεπόρα*[2]) i v sarmatštině: tanaidský archont slul *Νιβλόβωρος Δοσυμοξάρθου*, král perský *Sapor*[3]). Pro všechny tyto formy hledají někteří původ společný, spojujíce *-πόρις* a *-πόρος* s ř. *πείρω*, *πόρος* a stsl. **съпоръ**, **съпорити**[4]). Proti tomu sl. *-bor* je ovšem původu zcela jiného, ale záměnu barbarské koncovky *-bor* v nápisové *-por* možno si dobře vysvětliti tím, že italský řemeslník, jemuž byla běžná obvyklá italská jména otroků: Lipor, Olipor, Naepor, Lucipor, Marcipor, Publipor a pod.[5]), tím byl sveden a transkriboval i barbarské Nadъborъ a Pěborъ — Nato*por*us a Pie*por*us. Máme i u jiných slov. koncovek analogické doklady k tomu, jak koncovku slovanskou německý autor germanisuje, na př. slov. *-mir* v *-mar*[6]). Ostatně záměna *b* a *p* je doložena nejen z doby starověké[7]), ale i v latinských domácích listinách u slovanských jmen. Srv. také v starých listinách českých a slezských jména *Boceporius* z r. 1239 (Božybor?) *Bozpor*, *Bozepor*, *Bodepor* r. 1078, 1143, 1220.[8])

---

[1]) *Dobruský* Сборникъ за нар. умотв. XVIII. 766).

[2]) *Fick* Die griech. Personennamen 133.

[3]) *Latyšev* Inscr. Ponti Eux. II 237, 275; Jordanis Rom. 287, 306; Get. 110; Amm. Marcell. 16. 9. 3.

[4]) O výkladu thr. *-πόρις* srv. *Tomaschek* Thraker II. 21. Vykládá je slovem »bojovník« srovnávaje ř. *πείρω*, *ἀναπείρω*, *περόνη*, *πόρος*, stsl. **съпоръ**, **съпорити**. Také *Miklosich* (Et. W. 258) má sl. *por* za variantu kmene *per*, od něhož tvořeno *πείρω*. Proti tomu *Kretschmer* (Einleitung in die Gesch. d. griech. Spr. 1896, 184) soudí, že thr. *-πορις* povstalo dissimilací z *-πολις*, jež spojuje s alb. *pjel* — roditi, lat. *pullus* a vykládá — *syn*; event. spojuje *-πορις* s alb. *pare*, skr. *párá* — první, nejlepší.

[5]) Je sporno, dlužno-li koncovku těchto jmen vykládati z *puer*, či spíše vlivem jmen otroků z Thrákie.

[6]) Srv. na př. jméno Mojmírovo »*Moimar*« v anon. spisku salcburského původu: »De convers. Baioar. et Carant.« 10, nebo *Liztimer* za Lstimíra (*Erben* Regesta I. 664) a pod.

[7]) Na jednom a témž nápise ze vsi Turkmišli u Staré Zagory čteme *Μουκάβορις Αὔλου* a *Μουκάπορις Βρ* . . . (*Dobruský* 117), nebo zase na nápise z Tanaidu jméno *Νιβλόβωρος Δοσυμοξάρθου* (l. c.). Srv. sl. *Vrbas* lat. *Urpanus*.

[8]) *Dammroth* Ortsnamen Schles. 204., *Erben* Regesta I. 70, 108; II. 1155. *Gebauer* Stč. Slov. s. v. *Božepor* uvádí ještě doklady »Bozepor« z Nekr. Podlaž. Rovněž místo *Bludo* srv. *Pludo*, místo *Blago*, *Blego* srv. *Plego* (*Erben* I. 630)

Konečně i zbývající třetí jméno *Sabitu(us)* nebo *Savitu(us)*, jehož dosud nikdo nevysvětlil, vykládám prostě za latinský přepis slovanského jména Завидъ, jež je v starém slovanském jmenosloví hojně doloženo. Srv. u Čechů: *Zavid* ministerialis regis bohem. r. 1219, *Zavid* de Cirnocicz testis r. 1260[1]), k čemuž srv. i osadní jména česká Zavidov, Zavidovici, Zavidkovice[2]); u Srbů Завид, vnuk Uroše Bílého[3]), *Zavida*, *Sauida* častěji v starých srb. listinách[4]); u Rusů Завидъ, posadník novgorodský 1122, 1128, 1175 v letop. Ipatějevském 206, v 1. novgorodském 124, 154, bojarin Завидъ v Ipat. 367[5]). Že existovalo jméno to i v Polsku, svědčí polské názvy osad, jež vybírám ze Słowniku geograficzného: Zawidczyce, Zawidna, Zawidów, Zawidowice, Zawidówka, Zawidowo, Zawidz. Také v Bosně je dědina Zavid, a v berežské stolici v Uhrách Zavidovo (Zavidfalva).

Při výkladu tom mně nevadí, že Ziais i Sabituus označeni jsou na nápise přímo D a c a a D a c u s -- tedy z rodu dáckého. Že vlastní Dákové tvořili severní větev Thráků, o tom nemůže býti pochyby[6]). Nicméně v době, kdy nápisy tyto povstaly — ačkoliv u Muratoriho ani v Corpusu není ani stáří epigraficky odhadnuto ani charakter písma označen, nemohou býti přece nápisy starší konce II. století[7]) —, neužívalo se již názvu Daci, Dacae v původním významu ethnologickém, nýbrž jen v geografickopolitickém, právě tak jako jména Skythi nebo Sarmati. Pojem Dáka v II.—IV. století neznačil již, aspoň nemusil značiti

---

[1]) *Erben* Regesta I 285; II, 95.

[2]) Tamže II. 929. Srv. i Zábidovo (Zábidov) v Oravě.

[3]) *Šafařík* Památky dřevn. písem. Jihosl. (Praha 1851), Let. srb. 58, *Daničić* Рјечник из књиж. стар. ср. s. v.

[4]) *Jireček* Romanen II. 79.

[5]) Srv. *Tunikov N.* Словарь древнерусскихъ личныхъ собств. именъ (Petrohr. 1903), 154 a *Moroškin M.* Слав. Именословъ (Petrohrad 1867) 86.

[6]) Ostatně se přiznávám, že se nemohu zbýti na základě dosavadních svých studií domněnky, že Dákové tvořili jakýsi ethnologický přechod od Thráků k Slovanům. Jistě měli leccos společného. Ale o tom jindy.

[7]) Náhrobní nápisy tyto pocházejí patrně z doby po velkých bojích vedených od Římanů s Kostoboky, tedy po r. 176 po Kr. (*Tomaschek* l. c. 108 klade je příliš časně do doby Pia nebo M. Aurelia), kdy kmen konečně na dobro byl poražen, rozbit a knížecí rod přestěhován do Říma. Že by pocházely už z doby Trajanovy, jak soudí *Braun* (Разыск. I. 146), není možno, uvážíme li, že Costoboci do bojů s Římany vstupují teprve za válek markomanských. Braun se ovšem mylně domnívá (148), že od doby markomanských válek jméno Kostoboků z historie mizí.

Dáka skutečného, národnosti thrácké, nýbrž pouze barbara patřícího do provincie dácké. Tento širší význam, myslím, povstal už v době, kdy Burvista rozšířil neobyčejně své panství, a zejména byl platný od doby Trajanovy. Už »gentes Dacorum«, o kterých hovoří ankyrský pomník (c. 30), nejsou vlastní dáčtí kmenové, jako spíše kmenové v Dákii sedící, ať byli původu jakéhokoliv, neboť Vipsanius Agrippa, hlavní zpravodaj Augustův, čítal k Dákii a Getice celý kraj mezi Vislou a Borysthenem [1]). Rovněž tak stal se pojem Getů v době té pojmem geografickým a bylo ho archaisticky dále užíváno, ač již vlastních Getů nebylo. »Omnes getici populi«, kteří se poddávají Probovi (Vopiscus, vita Probi 16), nejsou již Geti, ale kmenové ze země starých Getů.

S tohoto hlediska není možno tvrditi, že by označení Dacus na nápise III.—IV. st. po Kr. musilo značiti skutečného Dáka a nemohlo označovati vůbec barbara, na př. i rodu slovanského, do říše přišlého z Dákie. Není tedy a nemůže býti toto označení na obou nápisech rozhodným svědectvím proti slovanskosti členů knížecího rodu kostobockého.

Ale ještě jiná věc je tu.

Zbylá jména *Ziais*, *Tarscana*, *Drilgisa*, *Tiat* nedovedl dosud nikdo vyložiti, pokud vím [2]). Sám bych mohl uvésti z jmenosloví nápisů zemí podunajských aspoň několik jmen formou blízkých, jež snad pomohou uvésti dále. K jménu *Ziais*, je-li, jak myslím, omylem kamenníkovým vytesáno místo správného *Zizais*, mohli bychom postaviti jméno syna krále uherských Sarmatů zv. *Zizais* (Amm. Marc. XVII. 12. 19) a snad i několik jmen z nápisů moesských a thráckých: *Tzitzis*[3]) Ζειζσις, Ζεῖσις [4]), jež jsou patrně původu thráckého. Ale jsou i parallely slovanské. Srv. na př. *Zizeslaus*, slezský kastellán[5]) r. 1202, pak v Čedadském evangeliu jména *Zizemir*, *Zisola*, a v jednom lat. chorvatském prameni »*filius Zezani*«. V Uhrách dosud existuje slovinské jméno *Žižek* [6]). K jménu *Tarscana* srv.

[1]) Plin. IV. 81, 91; Dimens. prov. 9; Divisio orbis 150.

[2]) *Tomaschek* (Thraker II. 40) vykládal Zias z thráčtiny za proprium značící »kobyla«, Drilgisy vyložiti nedovedl. *Much* za to (Stammsitze 16) srovnává toto jméno s g. *gîs gise* — obses, vades, a s *gīsaz, gīsō v germ. jménech, na př. Witegîs.

[3]) CIL. III. 1682 na nápisu z Niše.

[4]) Arch Ep. Mitth. XV. 207, Сборникъ за нар. ум. XIV.—XVII., 115.

[5]) *Dammroth* Ortsnamen Schlesiens 237.

[6]) *Jagić* Zur Entstehungsgesch d. kirchenslaw. Sprache I. 86. Srv. však i v Thietmarově kronice k r. 1000. *Ziazo patricius* (MPH. I. 259).

Τάρσας hojně na nápisech balkánských, pak *Aelius Tarsa dec.* z Thrákie [1]). Ženské jméno Тарза existuje v srbštině [2]). K *Drilgise* je parallela ve jméně Drigissa [3]), při čemž dlužno ještě připomenouti, že koncovka *-issa* je v thráčtině i jinak doložena. Srv. *Clagissa, Sterissa,* Ἔργισσα, Sissa [4]). Pro *Tiata* staré parallely nemám, ale připomněl bych, že náslovné *ti* je buď transkripcí za barbarské změkčené *tj, dj* nebo za sykavku. Setkal jsem se už častěji se zjevem, že barbarské *z, ž, č* přepsáno bylo v nápisu *ti, di* a naopak zase řecké *di* přepsáno *z* (srv. Zonysius místo Dionysius). K event. jménu **Ziad* srv. pak jméno slov. vůdce Ziada u Al Baladúrího [5]), je-li ovšem přepis z arabského správný.

V celku dlužno konstatovati, že jména tato sice dosud vyložiti nelze, ale že mají aspoň z části ohlasy v jmenosloví thráckém a slovanském, více v prvém. To jest tedy nepopíratelné a tento výsledek otřásá ovšem výsledkem o slovanství Kostoboků, k němuž jsme nahoře došli rozborem původních sídel a jména kmenového. S tohoto stanoviska také označení *Daca, Dacus* na nápisech může býti i významu ethnologického, v původním slova smyslu, a ne v onom přeneseném, o kterém jsem výše hovořil.

Ze sporu, který tu je: kmen vyšel ze Zakarpatí, má jméno nejsnáze vyložitelné ze slovanštiny, část vlastních jmen má parallely slovanské, ale část zase zřejmě thrácké, — nevidím prozatím jiného východiska než výklad, podle něhož kmen sám byl asi původu slovanského, ale jeho rod knížecí pomíšen silně živly dáckými; věc ostatně zcela přirozená, uvážíme-li, jaká byla v provincii dácké, do níž se Kostoboci v II. stol. dostali, národnostní směsice. Knížecí rody, zaručujíce si vzájemně pokoj nebo pomoc, braly si ženy navzájem. Dokladů analogických je plno, a bylo-li tomu tak i v knížecím rodě kostobockém, pak se není třeba diviti, že v něm vystupují thrácká (dácká) jména vedle slovanských.

Zdržel jsem se proto déle při výkladu o kmeni Kostoboků, protože rozhodnutí o jeho národnosti je velice důležité pro staré

[1]) Arch. Ep. M. X. 74, Сборникъ XVIII. 782a, CIL. III. 7398, Bull. de corr. hell. XX. 376.

[2]) *Karadžić* Lexicon s. v.

[3]) Veteran VII. legie T. Aurel. Drigissa z Ratiarie na nápisu nal. u Kostolace (Jahreshefte ŏst. Inst. IV. Beibl. Sp. 83. sl., Vjesnik hrv. arch. 1901. 6., CIL. III. 14421, 14507).

[4]) Сборникъ 1900 138, CIL. III. 14421.

[5]) *Harkavi* Изв. муе. пис. 37, 40.

dějiny slovanské. Historie Kostoboků není totiž omezena jen na dosud uvedené údaje o sídlech jejich v Sarmatii a Dákii, nýbrž má i důležitou kontinuaci.

Od té doby, co se Kostoboci octli v Dákii, dostali se do víru bojů mezi Germany a Římany a ty přivodily brzké a úplné vymizení národa. Už za doby válek markomanských, jak vykládá Dio (71, 12 srv. výše uvedený citát) vandalští Astingové násilně přepadli Kostoboky a zvítězivše zabrali jejich sídla (*τὴν τῶν Κοστουβώκων χώραν κτησόμενοι*). Dějiště tohoto boje bylo jistě někde v severní Dákii a ne v Bessarabii nad Dunajem, jak myslil Domaszewski [1]). Ale tímto útokem Astingů dostali se Kostoboci do nového pohybu na jih, a výsledkem jeho objevuje se asi onen prudký útok, který podnikli na Balkán a při němž se dostali nejen do Makedonie, ale i do části Řecka k Elateii, kde byli na konec rozbiti (Pausanias X. 34 *τῶν δὲ Κοστοβώκων τὸ λῃστικὸν τὸ κατ' ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιδραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἐλατείαν*. Srv. i Suidas s. v. *Λῃσταί* a výše uvedený nápis vztahující se k boji Vehilia Grata Juliana v Makedonii proti Kostobokům). Boj s Astingy připadl krátce před uzavření míru s Markomanny r. 175, vpád Kostoboků do Řecka nejspíše na r. 176—7 [2]).

Touto nešťastnou výpravou na Balkán byla však síla Kostoboků patrně zlomena na dobro. Aspoň se v pramenech III. století již nikde neobjevují a knížecí jejich rod usazen byl, jak svědčí dva uvedené epitafy, patrně »na výslužbu« v Římě. Heberdey se bezpodstatně domnívá, že se část jich vrátila zpět do zakarpatské vlasti.

---

[1]) Vpád Kostoboků do Makedonie vedl Domaszewského k hypothesi, že sídla Kostoboků a boj s Astingy umístiti dlužno nad delta dunajská do Bessarabie. Jedině tam přes Dunaj mohli prý vniknouti na Balkán, neboť tam hranice byly slabě osazeny; skrze Moesii nebo Dákii proniknouti prý nemohli. (Marcus-Säule 123.) Z Bessarabie učinili prý i útok do Dákie (Domaszewski vztahuje na to scenu XCII. reliefů ze sloupu Aureliova) a potom se zase vrátili. Nemohu tento výklad sídel, ač cesta přes dolní Dunaj doložena je níže uvedeným nápisem, přijmouti proto, že text Dionův i Ptolemaiův zřejmě ukazuje na sídla v severní Dákii, a že odtud probíti se k dolnímu Dunaji a na Balkán nebylo nemožné, svědčí řada pozdějších útoků různých kmenů.

[2]) Srv. *R. Heberdey* (Der Einfall der Kostoboker in Griechenland. Arch. ep. Mitth. 1890 XIII. 190) klade vpád do r. 176, *Domaszewski* k r. 177 (Neue Heidelb. Jahrb. V. 115, 125), *Bernabei* (Notizie degli scavi 1887, 536 sl.) k r. 178—9, *P. Paris* (Bulletin de corresp. hell. XI. 342) k r. 174, při výkladu nápisu Mnesibu'a, ochránce Elateie.

Byli-li však Kostoboci, jak soudím, Slované, pak máme před sebou první historický doklad o pronikání Slovanů na Balkán v II. stol. po Kr. V tom spočívá velká důležitost Kostoboků pro slovanské starožitnosti, speciálně pro nejstarší dějiny Jihoslovanů, a to vysvětluje dodatečně, proč jsem pokládal za nutné celou otázku Kostoboků podrobiti revisi důkladnější, než se jim dosud dostalo. Výsledek není ovšem tak positivní, jak bych si přál, buď v jednom nebo v druhém směru. Ale že these o slovanskosti Kostoboků není hypothesí bezdůvodnou a že Kostoboci nemohou býti beze všeho vyloučeni z dějin slovanských [1]), doufám, je na jevě. Při nejmenším se snad uzná, že thrácká národnost kmene není prokázána.

Poměrně snadné je určení a výklad Transmontanů (*Τρανσμοντανοί*). Dostali se do výčtu Ptolemaiova z pozdní latinské diathese, v níž se zase octli prostřednictvím nějakého tlumočníka jako latinský překlad domácího názvu značícího »lid bydlící za horami, na druhé straně hor«. Přihlédneme-li pak blíže k lokalisaci Ptolemaiově, tu spatříme, že tito Transmontani objevují se na konci řady: Igyllioni, Kostoboci, Transmontani a to u hory Peuke, pod níž se nalézají ještě mezi ní a Karpaty: Peukini, Karpiani a Bastarni. Ale horstvo Peuke neexistuje ve vnitru Polska a dostalo se sem Ptolemaiovi týmž omylem, kterým sem zapsal i Peukiny sedící té doby při ústí dunajském. Horstvo Peuke je patrně jen částí Karpat samých nebo některým výběžkem oddělujícím se od východních Karpat, na př. vysočinou Avratynskou [2]). Připadají tedy ve skutečnosti sídla Transmontanů k části samých Karpat, na totéž místo, kde jsme našli už v jiné severovýchodní řadě a z jiné diathese uvedené Zaboky. Věc je zjevna. Z jedné diathese vypsal Marinos zprávu o tom, že za Karpaty seděl kmen s domácím jménem Zaboci, značícím tolik co Zahorci, z druhé diathese latinské vypsal zprávu o témž kmenu, ale se jménem do latiny přeloženým, a nepoznav totožnosti, zaznamenal obě jména v Zakarpatí, a druhé dále na sever proto, že diathese, z níž vyňal Transmontany, uváděla je vedle horstva Peuke zvaného, které také omylem oddělil od Karpat. Proti výkladu tomuto [3]), kterýž nám ovšem dodatečně potvrzuje i svrchu podaný

[1]) Tak praví *Braun* (Разыск. I 148).

[2]) Srv. napřed str. 183.

[3]) Tak vykládal i *Safařík* (SS. I. 241) se svými následovníky *Eichwaldem* (Geogr. 458), *Dzieduszyckým* (Wiadomości 342), *Perwolfem* (Arch. sl.

výklad Zaboků, všechny námitky mohou býti jen váhy nepatrné. Je dále možno, že i kmen Transiugitanů, jejž uvádí Ammianus Marcellinus [1]) v sousedství pozdějších Kvadů v severních Uhrách, je totožný s Transmontany Ptolemaiovými. Lokalisace obou nejsou aspoň od sebe vzdáleny. Eustathiovi *Ζάγαροι* [2]) vedle Gelonů, Neurů a Agathyrsů mohou sice míti původ v slov. Загорье, ale dlužno-li je ztotožniti se Zaboky a Transmontany [3]), pověděti nelze.

V Ptolemaiově popisu následuje nyní řada kmenů, podél břehů baltických k severu, kteří patrně příslušeli buď k větvi baltské, nebo (zejména severnější) k větvi finské a o nichž také jinak víme velmi málo. Jedině kmen Veltů je z nich patrně slovanský.

Velti (*Οὐέλται*) jsou Ptolemaiem usazeni na pobřeží Baltického moře, na ostatek zálivu Venedského, tedy na východ od Venedů, jako Galindi a Sudini, jenže při samém moři. Končina ta od pr-a dávna, nejen pokud historie sama, ale i pokud jiné nauky nás učí, náleží kmenům, jež shrnujeme pod název kmenů baltských neb litevských v širším slova smyslu a k nimž náleží do dnes zbylí dva kmenové Lotyšů a Litevců. Kdybychom ve smyslu Ptolemaiově obsadili vskutku pobřeží zálivu Venedského od ústí Visly až snad k Oeselu velkým kmenem Venedů, nezbylo by ovšem nic jiného než Velty posunouti dále a prohlásiti je za nějaký kmen baltský nebo finský. A mnozí vykladatelé zastávali toto mínění tím určitěji, že i v samém jméně *Οὐέλται* viděli jen korruptelu jména Litvy, povstalou metathesí. Tak soudil, pokud vím, už Siestrzenczewicz-Bohusz [4]), tak K. Zeuss [5]), v novější době J. Pervolf [6]). Vedle nich Müllenhoff *Οὐέλται* vyložil za Lotyše, za přepis z *Λετούαι* [7]). Nemám však žádné z těchto mínění za

Phil. VII. 625) i *Müllenhoff* (DA. II. 84). *Braun* (Разысканія I. 163) Transmontanů neurčuje, Zaboky klade omylem na horní Samoš. *Müllenhoff* (III. 92) klade Transmontany do Dákie.

[1]) XVII. 12, 12 (dux praeerat)... Transiugitanorum Quadorumque parti.

[2]) Comm. ad Dionys. Per. 310. (*Ἀγάθυρσοι*) *καὶ Ἱππόποδες, οἱ κατὰ τίνας Ζάγαροι.*

[3]) Tak *Šafařík* (SS. I. 241). *Partyckij* (Ист. Галич. I. 244, 352) spojuje s tím i Ptolemaiovo *Ἀζαγάριον* (srv. str. 370).

[4]) Rozprawa o pocz. nar. i jęz. litew. Warszawa 1808. 40.

[5]) Deutschen, 271, 655, 679.

[6]) Arch. sl. Phil. VII 615.

[7]) DA. II. 24. Zamítl to *Kunik* v poznámkách ke spisu *Bielensteinovu* »Die Grenzen des lett. Stammes« (Petrohrad 1892) str. 485: »Die Welten bei Ptol. sind keine Letten.« Podobně i *Thomsen* l. c.

správné[1]) a přidržuji se rozhodně výkladu, který podal Šafařík[2]) a před ním ovšem už jiní. Jméno *Οὐέλται* je bez emendace a metathese zjevně totožné se jménem kmene, který se v pozdější době středověké objevuje jako mohutný slovanský kmen mezi dolní Vislou a Odrou a nazývá se Lutici nebo Velti (Weltae, Wilti, Wiltai, Vulti, Vylte, Weltabi, Welatabi, Wiltzi, Wilzi, Wilsi, Vulsi atd.[3]). Je sice pravda, že Velti připadají na Ptolemaiově mapě kamsi k zálivu Rižskému, tedy daleko na severovýchod. Ale my musíme předně uvážiti, že jsme pojem o lokalisaci Venedů vyložili v jiném smyslu, než v jakém s nimi operoval Ptolemaios. Venedi bylo kollektivní jméno pro různé kmeny slovanské, mezi nimi i pro kmen Veltů-Luticů, který zajisté už v II. století při Visle existoval, a ve smyslu tom ovšem jméno a sídlo Venedů nevylučuje na témže místě i zápis kmene jiného. Soudím, že Velti už tehdy při dolní Visle seděli a že jen proto Ptolemaiem posunuti byli daleko k východu, poněvadž pojal Venedy rozsazené mezi Baltickým mořem a Karpaty konkretně a souřadně. Dále neodporuje výkladu ani to, že pozdější historičtí Lutici-Veltové sedí na západě Visly, kdežto zde jsou *Οὐέλται* posazeni na východ. Nezapomínejme, že v době před Ptolemaiem velké pohyby germanských kmenů teprve nastávaly. Teprve po té době vyprázdnila se celá východní Germanie od Němců tak, že západní pohyb Slovanů našel zde více volné půdy. Teprve po Ptolemaiovi nastal pohyb, který celou řadu velkých kmenů slovanských posunul od Visly na západ, a jestliže se na konci I. tisíciletí po Kr. setkáváme s Velty-Lutici mezi Odrou a Vislou, vyplývá z toho skoro nutně předpoklad, že v době před Ptolemaiem seděli východněji, — tedy právě tam, kam je umísťuje, na východ od Visly, mapa Ptolemaiova v našem smyslu opravená. Jméno i místo shodují se

[1]) K nim čítám dále i výklad *Muchův* (srovnává něm. *wild*, kelt. **ueltos*, cymr. *gwyllt*-ferus, indomitus Zs. f. d. Alterthum 1895, 48), a *Braunův*, jenž zase emenduje *Οὐένται-Οὐέν(ε)δαι* a klade je mezi Vindavu a Dvinu (Разыскания I. 252, 334. Srv. dodatek na str. 376).

[2]) SS. I. 242, II. 571. Po Šafaříkovi přijali to *Ukert* (Skythien 435), *Dzieduszycki* (Wiadomości 342), *Nehring* (Schles. Vorzeit IV. 82), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 110), *Kętrzyński* (Lygier 114), *Maretić* (Slaveni 19), *Brückner* (Arch. Sl. Phil. XXI. 21, Zs. f. Volkskunde 1902, 229). Kętrzyński je však hned posunuje k Odře. *Veselovskij* ztotožňuje sice jméno se slov. Velty, ale domnívá se, že k těmto přešlo od kmene původně litevského (ЖМНП. 1896 VIII. 244).

[3]) Formy jména viz u *Šafařika* II. 569 sl.

na dobro, — k čemu tedy sahati k umělým výkladům a emendacím? Mám s přesvědčením Velty Ptolemaiovy za slovanské Velty-Lutice [1]).

Celá skupina kmenů na sever a na východ od Veltů, Stavanů, Alanů, jež nyní následuje v Ptolemaiově popisu, představuje konglomerát všemožných jmen. Jednak tu máme před sebou reální jména kmenů, která jsou odjinud neznáma a jež nám podle všeho předvádějí blíže neznámé kmeny litvolotyšské a především finské, jednak pak se tu shledáváme s kmeny, jejichž jména našel Ptolemaios v starší literatuře, ale jež, poněvadž na místech jejich sídel seděli už jiní, posunul do končin neznámých. Celý sever a východ evropské Sarmatie je vskutku jen sběrnou všeho, co našel, ať to tam na sever patřilo nebo ne. Také s dvojitými zápisy se setkáváme, jichž totožnost Ptolemaios nepoznal, nebo s jmény kmenů utvořenými od porušených jmen řek, ode jmen osad a pod.

Z důvodů na snadě jsoucích spokojíme se zde s popisem jen stručným, neboť vztahů k Slovanstvu je tu pramálo a hledisko těch, kteří i tuto severovýchodní řadu jmén pojímali slovansky — i Šafařík k nim z velké míry patří —, sdíleti naprosto nemohu [2]). Chybíť nám pro to podklad historický i jazykový.

Ke skupině této náležejí především v severním cípu usazení *Osiové* (Ὄσσιοι, Ὄσιοι), *Karboni* (Κάρβωνες), *Kareoté* (Καρεῶται) [3]), *Salové* (Σάλοι), *Geloni* (Γέλωνες), *Hippopodi* (Ἱππόποδες), *Melanchlaini* (Μελάγχλαινοι), *Agathyrsové* (Ἀγάθυρσοι) [4]), *Aorsové* (Ἄορσοι), *Pagyrité*

[1]) Širší výklad o nich sem, na toto místo, ovšem nenáleží. Rovněž i výklad poměru k Volotům a Veletům ruských tradic, o nichž srv. zatím *Veselovskij* »Мелкія замѣтки къ былинамъ« (ЖМНП 1896. VIII. 243 sl. a Изв. отд. р. яз. 1900. I., 2).

[2]) Patří sem *Šafařík* (SS. I. 242 sl.), *Ukert* (Skythien 435 sl.), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 109 sl.), *Eichwald* (Geographie 454 sl.), *Dzieduszycki* (Wiadomości 343 sl.) i *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 590 sl.).

[3]) Šafařik (SS. I. 242) a po něm *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 109) a *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 603) vykládali jméno Karvones za korrumpovanou transkripci jména ruských Krivičů z okolí Pskova, resp. *Krevjanů. *R. Much* ztotožňuje je s následujícími Kariony a odvozuje obě od *karuo* — jelen, kráva (Zs. f. d. Alterth. 1895, 24), *Müllenhoffův* výklad viz DA. II., 351, Kareoty *Szaraniewicz* vyložil jen za přepis předešlých Karvonů (Blicke 110), *Reichard* hledal je u města Karoče v Kurské gubernii (Šaf. SS. I. 243). Sám bych upozornil na název karvunské země v Bulharsku *Καρβωνᾶ*, *Καρβουνᾶ* u Kystendže v gramotě Asěnově ze XIII. stol.

[4]) Tyto čtyři kmeny mají jen některé rukopisy Ptolemaiovy (srv. *Müller* Ptolem. I. 427). Melanchlainy uvádí Ptolemaios ještě jednou v asijské Sarmatii (V., 9, 19).

(*Παγυρῖται*), *Savarové* (*Σαύαροι*), *Boruskové* (*Βορυῦσκοι*), *Akibove* (*Ἄκιβοι*), *Naskové* (*Νάσκοι*), *Vibioni* (*Οὐιβίωνες*), *Idrové* (*Ἴδραι*), *Sturnové* (*Στοῦρνοι*) u Alanů, pak *Sargatiové* (*Σαργάτιοι*), *Karioni* (*Καρίωνες*), *Osylové* (*Ὄσιλοι*), *Ofloni* (*Ὄφλωνες*) a *Tanaité* (*Ταναῖται*). Z těchto kmenů je zápis Agathyrsů, Gelonů, Hippopodů, Melanchlainů a Akibů (jedna z porušených forem, v nichž vystupoval dříve starý mythický kmen Abiů [1]) v jižní Skythii) jen reminiscencí, sem již nepatřící; Aorsové jsou kmen sarmatský [2]), uváděný v době starší za dolním Donem (srv. 331), v Pagyritech viděl bych jen ethnologikon uměle utvořené od říčky zvané u Plinia Pacyris (IV. 84.; srv. i u Ptolemaia město *Πασυρίς* III. 5. 13., za něž má rkp. *X* správnější přepis *Παγυρίς*), což není asi nic jiného než chybný přepis starého Hypakyra [3]). O ostatních nesnadno pověděti něco bezpečnějšího [4]) a jen o Savarech bych

[1]) Srv. nahoře str. 256. Jméno vystupuje ve formách *Ἄβιοι*, *Ἄκιβοι*, *Γάβιοι*. Kraj slul *Ἀβική*. Ptolemaiovo *Ἄκιβοι* korrumpováno z *Ἄβιχοι*. Šafařík Akiby spojoval se jménem lesa okovského, Nasky s ř. Načí v gub. minské (I. 244).

[2]) *Pervolf* je měl za Slovany a jméno odvodil od názvů osad Orša Ръша a Oršica v záp. Rusi (Arch. sl. Phil. VII. 603), ale jiní je jistě s větším právem spojovali s finským (mordvinským) kmenem Erzà, Erzjà (*Eichwald* Geogr. 358, *Neumann* Hellenen 213 sl.), jenž už v arabských pramenech se objevuje pode jménem Ersā. Ptolemaios Aorsy uvádí ještě jednou v Sarmatii asijské (VI. 14. 9).

[3]) Srv. Star. zprávy 82, 85. Jméno Pagyritů svedlo Šafaříka (SS. I. 243) a po něm *Ukerta* (Skythien 436), *Eichwalda* (Alte Geogr. 462), *Szaraniewicze* (Blicke 110) a *Dzieduszyckého* (Wiadomości 343) k výkladu od slov. *po-gora* (dial. *-gura*) a k význam 1 — »Pahuriči« — »Pohořané«.

[4]) Borusky podle zvuku jména spojovali mnozí s baltskými Prusy. Tak už *Mannert* (Norden 271); nověji *Grigorovič* (Русс. Фил. Вѣсти. 1879. II. 101), *Dzieduszycki* (Wiadomości 343). Při sestavení tohoto kouta Sarmatie nebylo by na závadu, že jsou umístěni Ptolemaiem daleko. *Šafařik* hledal je v okolí města Borovska na řece Porotvě v gub. kalužské (SS. I. 244), *Eichwald* měl je za slovanský kmen sedící od Valdaje k Novgorodu a vykládal Po-rusci, Po rusi = kmen žijící na řece Rhos-Volze. (Alte Geogr. 460). Místo jména Borusků vystupuje v pramenech metathesí pozměněná forma Rhobasci, a to už u Ptolemaia v Sarmatii asijské (*Ῥόβοσκοι* VI. 14. 9.), pak zejména na pozdních mapách římských (Herefordské, Ebstorfské, Hieronymově, na mapě Žaltáře Londýnského). *Braun* v první části jména Rhobasků hledá finské jméno Volhy *Rha*, podobně jako *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien Bd. 117, 14). Vibiony Šafařík (SS. I. 244) a jeho následníci hledali na řece Ivě, jichž je v Rusku několik. Ammianova lokalisace Sargatiů přiměla *Naruszewicze* (Historya nar. pol. III. 13, II. 322.) vykládati je za slovanské Mazury. Srv. též *Lelewela* (Národy na ziemiach słow. 300 sl., 310), *Eichwalda* (Geogr.

připustil, že *snad* skryto ve jméně jejich historické jméno Severjanů [1]). Sargatiové se objevují ještě jednou u Amm. Marcellina (XXII., 8, 38) kdesi za Vislou a Chronem (iuxtaque Massagetae, Halani et Sargetae, aliique plures obscuri, quorum nec vocabula nobis sunt nota nec mores).

Také řada kmenů mezi Hamaxobii a Maiotidou — o kmeni Jazygů a Roxolanů jednali jsme už napřed —, má pro nás malý zájem. Exobygité (*Ἐξωβυγῖται*) jsou úplně neznámí a nejasní [2]), Reukanali (*Ῥευκανάλοι*) jen chybný přepis a duplikát Roxolanů [3]), a jména Nauarů (*Ναύαροι*) a Torekkadů (*Τορεκκάδαι*) souvisí zjevně s jmény dvou osad na řece Karkinitu *Ναύαρον* (Navarum, Plin. IV. 84) a *Τόρροκα*, a proto Nauary, ač je Ptolemaios jmenuje vedle Amadoků »pod vlastními horami«, kladu sem. S Neury Herodotovými mají sotva co činiti. Tauroskythové (*Ταυροσκύθαι*) u Achilleova dromu jsou asi opět jen starou reminiscencí. Jediní Chuni (*Χοῦνοι*) poskytují nám důležitý doklad, že Hunové v době před Ptolemaiem hnuli se už na západ ze starších

---

477). *Braun* (Разыскания I. 124) ztotožňuje tyto Sargatie s domněle alanskými Sadagarii Jordanovými (Get. 50, 265). Iránská národnost jest ovšem potvrzena už u Herodota I. 125: *Πέρσαι, νομάδες Δάοι, Μάρδοι, Δροπικοὶ, Σαγάρτιοι.*

[1]) Podobnost jména Savarů se Severjany ruských letopisů vedla mnohé ke ztotožnění obou kmenů a tím i k poslovanění Savarů. Sever, jakožto jeden z nejdále k východu posunutých kmenů slovanských, položením svým by neodporoval této hypothesi, již bychom mohli přijmouti, třebas že nemáme jiných dokladů pro existenci Severjanů na Desně, Semi a Sule v I.—II. stol. po Kr. Soudili tak *Šafařík* (SS. I. 243), *Ukert* (Skythien 436), *Eichwald* (Alte Geogr. 462), *Kaulfuss* (Slaven 45), *Szaraniewicz* (Blicke 110), *Dzieduszycki* (Wiadom. 343), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII. 603). Není to konec konců při rázu této části Ptolemaia nemožné, ač linguisticky forma Savar a Sever jsou vzdáleny. Savari jsou doloženi ještě dvakráte a to legendou SAVRICA při Donu na mapě peutingerské (segm. IX. 1) a u anon. Ravennského IV. 4.: item iuxta oceanum est patria, quae dicitur Roxolanorum, Suaricum, Sauromatum.

[2]) *Šafařík* s reservou měl jméno za překlad slov. Zabužané, což jest ovšem velmi pochybné (SS. I. 236). Tak i *Dzieduszycki* (Wiadom. 343). Srv. i Konstantina Porfyrogenneta *Ἐξσκουβῖται*. De themat. Appendix. III. Cons. piet. IV. Ordo sed. mag.

[3]) *Safařík* (SS. I. 236) v nich viděl Finy, *Eichwald* Slovany (Alte Geogr. 459). Ale totožnost tvaru *Ῥευκαναλοὶ* s *Ῥωξολανοί*, čehož Ptolemaios nepoznal, dokládám nápisem na dekretu chersonesském v počest Diofantovu (*Latyšev* Inscr. Ponti Eux. I. č. 185 ř. 23), kde čteme jméno Roxolanů ve formě *ΡΕΥΞΙΝΑΛΟΙ.*

sídel za Kaspickým mořem, kde je znal ještě Dionysios Periegetes v. 730[1]).

Zbývají nám však ještě dvě důležitější skupiny kmenů na ploše Ptolemaiovy Sarmatie: jedna v středu v poříčí Dněpru, druhá mezi východním svahem Karpat, mořem a ústím dunajským. Prvou tvoří Bodini, Gevini a Amadoci, druhou mezi Peukiny a Bastarny Britolagové, Tagrové a Karpiani s Harpii.

Bodini (*Βωδινοί*) jsou totožní s Budiny Herodotovými, ale těžko říci, jsou-li Ptolemaiem zapsáni jako kmen, jehož jméno ještě za jeho doby existovalo, či už jen jako stará anachronická reminiscence. Toto je více na snadě. Ale opět jsou zde Budini Ptolemaiem umístěni do evropské a ne do asijské Sarmatie, k Borysthenu a ne za Don, a my ovšem vzhledem k jiným dokladům na příslušném místě uvedeným (str. 276 sl.) nemáme příčiny, abychom i údaj Ptolemaiův vypouštěli z řady těch, které svědčí pro sídla Budinů na západ od Donu, a tím silně zvětšují pravděpodobnost, že kmen byl slovanský.

Nejistí a jinak neznámi jsou Gevini (*Γηονῖνοί*). Ani sídla jejich nelze dobře určiti vzhledem k tomu, že i sousední Transmontani, Peukini a Karpiani umístěni jsou chybně, a jméno je původu záhadného. Že se však pod ním skrývá nějaký slovanský kmen, je pravděpodobné[2]). Stejně záhadní jsou Amadoci (*Ἀμάδοκοι*), jež patrně náleží umístiti k horám Amadockým a k jezeru Amadockému; obé Ptolemaios položil na pravo od toku Borysthena. Co jsou hory Amadocké, nevíme, jezero Amadocké jsou však podle všeho močály Rokytenské[3]), neboť Ptolemaios dí, že od něho teče západní pramen Borysthena (nejspíše Pripeť). Spadají tedy Amadoci polohou svých sídel do kraje úplně slovanského, pokud se ovšem přidržujeme Ptolemaiových údajů, jenž na Borysthenes klade i město *Ἀμαδόκα* (ale na pramen severní!). Nemohu

[1]) Také zápis Markianův (II. 39) »*μετὰ τοὺς Ἀλανοὺς οἱ καλούμενοι Χουνοὶ οἱ ἐν τῇ Εὐρώπῃ*« ukazuje, že část jich přešla už do Evropy, část zůstala v Asii.

[2]) Vykládali se obecně za kmen slovanský. *Šafařík* (SS. I. 247) kladl je na řeku Gojvu v dnešním Livonsku, — ovšem pravděnepodobně. *R. Much* pokusil se nověji vyložiti jméno tohoto kmene od indoevr. gŏu, stsl. говадо — jako nadávku, utkvělou za jméno, tedy tolik co »junge Rinder« (Zs. f. d. Alterth. 1895, 36). *Partyckyj* (Ист. Гал. I. 356) pomýšlel na Zvini-Gorodce slovanské. Nejsou to však vedle Budinů sedící Geloni, ještě jednou sem zapsaní z nějakého porušeného pramene?

[3]) Srv. napřed str. 164 a Starov. zprávy 53.

je však přece zařaditi mezi současné slovanské kmeny z toho důvodu, že se domnívám i v zápisu Amadoků viděti jen výpis ze starých pramenů doplněný Marinovou konstrukcí soujmenného jezera a hor, zatím co v době Ptolemaiově zde Amadoků již nebylo. Vystupujíť nám Amadoci jako barbarský a to nejspíše thrácký [1]) kmen ve vnitrozemí Skythie už v popise Skythie od Hellanika [2]), současníka Herodotova, tedy 7 století před tím; od té doby žádný popis, ani Herodotův ani Strabonův atd., o nich neví, až se pojednou objevují opět u Ptolemaia. Je to podle všeho opět zápis anachronistický. Amadoci umístěni prostě do vnitra na základě osady Amadoky, jež snad byla poslední po nich stopou, existovala-li vůbec. Z toho důvodu je z rekonstrukce mapy Ptolemaiovi současné vypouštím.

Obrátíme-li se k poslední skupině kmenů mezi Pontem a horami Karpatskými, tu se mimo s Peukiny a Bastarny (srv. výklad na str. 380) v zadunajské Moesii setkáváme předně se dvěma malými kmeny, s getskými nebo skythskými Tyragety (*Τυραγέται*) u ústí Dněstru, vypsanými ze Strabona nebo Plinia [3]), a Britolagy

---

[1]) Na thrácký původ — byli by pak Hellanikovi Amadoci kmenem thráckým (kimmerijským), jako na př. Agathyrsové a staří Kimmerijci vůbec, — myslím proto, že se jméno *Ἀμάδοκος*, *Ἀμάτοκος* objevuje jako jméno thráckého krále kol. r. 400 na Balkáně (srv. *Dobruský* Исторически погледъ върху нумизматиката на тракийскитѣ царье. Сборникъ за нар. умотв. XIV. 577, 580; Livius XXXIX. 35). Koncovka *-δοκος*, *-τοκος* bývá i jinde vlastní thráckým jménům. Srv. *Sparadocus*, *Σπάρτοκος*, Thukydides II. 101 (*Dobruský* l. c. 562, XII. 337), *Μήδοκος*, *Μήτοκος* (l. c. 573), *Σαράτοκος*, *Σκόστοκος* (l. c. 580). Srv. *Zeuss* Deutschen 697. Ovšem vzhledem ke shodám, jež jinak nalézáme mezi starými jmény thráckými a sarmatskými (srv. napřed str. 261), není nemožné, že severní Amadoci byli Iránci (*Braun* I. 82). *Tomaschek* proti tomu měl Amadoky za finské Androfagy, vykládaje jméno z ved. āmâd — kdo syrového masa požívá, v protivě k yavâd — ten, kdo požívá stravy obilné (Sitzungsber. Akad. Wien 1889, 8, Thraker I. 96). S tím souhlasí i *Much* (Beiträge z. G. d. d. Spr. XX. 14). Existenci Amadoků v době Ptolemaiově zavrhuje *Müllenhoff* (DA. III. 92 sl.) i *Kulakovskij* (Карта Сарм. 22). *Šafařík*, odvrhnuv *a* prosth., srovnával jméno to s některými názvy na Litvě a v gub. kalužské (SS. I. 247).

[2]) Stef. Byz. s. v. *Ἀμάδοκοι*, *Σκυθικὸν ἔθνος*, *Ἑλλάνικος ἐν Σκυθικοῖς. ἡ γῆ δὲ τούτων Ἀμαδόκιον.*

[3]) Strabo VII. 3, 17; Plin IV. 82 hovoří o velkém ostrově při ústí Tyru, na němž prý bydlili Tyragetové. Ostrov tento byl ovšem jen v klamné jeho představě. Srv. napřed str. 319, 320, pozn. 1., a mé Starověké zprávy 62. Jsou zbytkem Getů nebo Sarmatů. *Šafařík* (SS. I. 238, 247) a po něm *Eichwald* (Alte Geogr. 462, О обиталищахъ 70 sl.), *Partyckij* (Стар. Ист. Гал.

(*Βριτολάγαι*), kmenem původu patrně gallského, o jichž původu a existenci jednali jsme také už nahoře na str. 309. K řece Dněstru a blíže k horám Karpatským připadá záhadný kmen T a g r ů (*Τάγροι*), jak ukazují slova »*ὑπὸ τοὺς Βαστέρνας πρὸς τῇ Δακίᾳ*«. Seděli tedy na hranici Dákie, pokud šla hřbety karpatskými. Toto umístění v horách a zároveň jméno samo, jež přesnadnou emendací *Γ* v *T* mění se v *ΤΑΤΡΟΙ* (srov. vedle u Ptolemaia *ΚΩΓΝΟΙ* místo *ΚΩΤΝΟΙ*), přivedlo Müllera a Králíčka [1]) k tomu, že spatřovali ve jméně tom prvou zmínku o jméně Tater, z nichž omylem utvořeno bylo jméno ethnologické. Nemám tento výklad za nemožný, a na jisto bych jej spíše přijal než jiné proti tomu podané výklady.[2]) Ale určitěji se vysloviti je nemožno. Jméno Tater vyskytuje se jinak teprve v letopise Kosmově I. c. 33. (k r. 999), II. c. 37. (r. 1086) ve formě Tritri, Trytri, Tatri [3]).

Zbývá nám poslední kmen Ptolemaiova Zakarpatí *Karpiani* (*Καρπιανοί*), s nímž snad jsou totožní i *Harpiové* (*Ἅρπιοι*) zadunajské Dolní Moesie[4]). Je to opět jeden pro staré dějiny zakarpatské velmi důležitý kmen, bohužel původu nedosti jasného.

Ptolemaios své Karpiany chybně umístil mezi Peukiny a Bastarny vysoko na sever od Karpat, a to proto, že i Peukiny uvedl dvakráte, jak jsme viděli, vedle správných sídel na ústí dunajském ještě jednou na sever od Bastarnů při hoře Peuke. Potom ovšem i Karpiani, kteří vlastně na správné mapě náležeti musí k východním Karpatům, přišli mu omylem vysoko na sever, kam patrně nenáležejí. Potvrzení této opravy a rekonstrukce, vyplývající z mapy samé, nalézáme ve shodě jména kmene se jménem hor *Καρπάτης ὄρος*. Už na základě této shody není možno Karpiany odloučiti od Karpat, — a ovšem jako Karpiany Ptolemaiovy tak i kmen

---

I. 359) nesprávně v Tyragetech viděli slovanský kmen sedící na řece Dněstru; *Šafařík* spojoval jej docela s Tiverci (em. Tirevci) Kijevského Letopisu.

[1]) *C. Müller.* Ptolem. I. 431, *Králíček* Sarmat. Berge etc. Progr. Realsch. Kremsier II. (1895) str. 11.

[2]) Tak *Šafařík* (SS. I. 248) vykládal Tagry za slovanský kmen, snad oddíl Tyragetů, *Partyckij* (Стар. Ист. Гал. I. 360) četl *Τάργοι* a spojoval s Torgy ruského území. *Braun* (Разысканія I. 164) spíše se kloní pro spojení se sarm. Tagory Plinia (VI. 7. 22) a k přenesení jich do roviny tisské.

[3]) Srv. napřed str. 182.

[4]) Ztotožnění Harpiů s Karpy přijímá se obvykle od dob *Zeussových* (Deutschen 698). Zůstává však stejně možným, že *Ἅρπιοι* utvořeni Ptolemaiem z jména sousední přímořské osady *Ἅρπις* (III. 10., 7. srv. str. 372), jako *Ναύαροι* od Navara *Παγυρῖται* od Pakyra, nebo *Τορκκάδαι* od Torokky.

Κάρπιδες, s nímž jsme se setkali v popisu Skythie Eforovy ve IV. stol. př. Kr.[1]), tak dále kmen Karpů (*Carpi*), jejž po době Ptolemaiově římské prameny hojně uvádějí mezi kmeny útočícími ze Zadunají na Illyrii a Moesii[2]). Slovem, všechna tato označení, počínající se ve stol. IV. př. Kr. a jdoucí až po počátek IV. stol. po Kr., kdy se objevují Karpové naposledy v dějinách římských, vztahují se na jeden a týž kmen, jenž seděl zprvu v Sarmatii za východními Karpaty[3]), kdesi nad horním Prutem a Dněstrem, a to na dosti velkém území, neboť Karpové vystupují vždy jako národ silný. Ale v III. století přešli odtud, jak další dějiny ukazují, do Dákie a odtud byli na konec přesazeni do dolní Pannonie[4]).

---

[1]) Eforos u Skymna v. 841. Srv. napřed str. 247 sl.

[2]) Jméno Karpů (*Carpi*, *Κάρποι*) vystupuje poprve u Ptolemaia v uvedených formách. Tak v řadě historiků doby císařské (srv. dále uvedené citáty v pozn. 4) a v geografii Honoriově (26 Carpi gens), Anonyma Ravennského (29, 4 Carpi), v Not. gentium (Carpi ed. Riese 128) u Aethica (Carpicoti, což dlužno patrně čísti Carpi, Goti. Také u Honoria následují za Carpi hned Gothi). Na nápisech III.—IV. stol. vyskytuje se častěji *Carpus*, *Κάρπος* jako ethnologikum i jméno osobní, pak adj. *Carpicus*, *Carpianus* jednou *Carpophorus* a *Carpoporus* (CIL. III. 279, 1054, 1190, 1899, 2268, 2936, 6076, Suppl. 12456, 14416; Arch. Ep. M. IX. 142 atd. *Latyšev* Inscr. Ponti II. 75, 169, 991.) Také na mincích cís. Filippa čteme *Carpicus* (*Eckhel* Doctrina numorum VII. str., 321, 323).

[3]) Sarmatskou vlast dosvědčuje i anonym Ravennský I. 12 (ed. Pinder) slovy: Sexta ut hora noctis Scytharum est patria unde Sclavinorum exorta est prosapia; sed et Vites et Chimabes ex illis egressi sunt. Cuius post terga Oceanum non invenimus navigari. Septima ut hora noctis Sarmatum est patria, ex qua gens Carporum quae fuit ex praedicta si bello egressa est; cuius post terga Oceanus innavigabilis est.« To není Sarmatie uherská (kraj Jazygů), jak se Braun domnívá (I. 177), nýbrž severní.

[4]) Útoky Karpů na Balkán počaly se v III. století a souvisí s postupem Gotů. Tento postup, jenž se počal již r. 214 (*Rappaport* Die Einfälle der Goten. Leipzig 1899, 22), hlavně pak od r. 238, strhl s sebou i řadu jiných zadunajských kmenů, mezi nimi především Karpy, — »genus hominum ad bella nimis expeditum, qui saepe fuere Romanis infesti«, dí Jordanis (Get. XVI. 91). Už z doby Caracallovy (211—217) máme nápis svědčící, že bojováno bylo s Karpy (Сборникъ за нар. умотв. 1900. 124); za prvého velkého vpádu gotského r. 238 doloženi jsou zprávami psanými. Vpádu tohoto účastnili se i Karpové (Vita Max. et Balb. 16, 3; Dexippus fr. 14, Petrus Patr. fr. 8), ale při jednání o mír byli s požadavky svými Menophilem zamítnuti přes to, že se chlubili býti silnějšími Gotů (Petrus Patr. l. c. »*ἡμεῖς γὰρ κρείττονες τῶν Γότθων ἐσμέν*«). Potom císař Filippus bojoval s nimi vítězně r. 245 (Zosimos I. 20, Euagr. H. Eccl. V. 24, Jordanis Get. 91) a přijal proto

Umístění Karpů nečiní takto obtíží, za to je nesnadno určiti, jaké byli národnosti.

Prvotní sídla Karpů v Sarmatii vedla by nás k tomu, abychom v nich přirozeně viděli buď Slovany nebo zakarpatské Thráky (Dáky). Oba kmenové se ve východním Zakarpatí stýkali. Původu dáckému nasvědčovalo by i označení, které jim dal jednou Zosimos, vykládaje (IV. 34.), že Theodosius odrazil útok Skirů, Karpodaků (*Καρποδάκας . . . ἠμύνατο*) a Hunnů [1]). Ještě důrazněji svědčí však pro to jméno osad, jež se na mapě Ptolemaiově nalézají v území Harpiů na Hierasu a v přilehlé karpatské části Dákie: Piroboridava, Tamasidava, Zargidava (srv. str. 372), Karsidava, Patridava, Petrodava, Utidava (Ptol. III. 8, 4 sl.). To jsou samá

---

i čestný titul »Carpicus Maximus«, jak mince dosvědčují (srv. *Rappaport* l. c., 33). Když za císaře Decia (248/9—251) Gotové počali nový útok, Karpové objevují se s nimi opět; ale kdežto boje s Goty dopadaly zle, s Karpy vojsko římské válčilo v Dákii šťastně (Lactantius de mort. pers. IV. 3; CIL. II. 4957, 4958; III. 1176 a jiné doklady restituce Dákie). Za Galla, Aemiliana a Valeriana (251—260) sděluje opět Zosimos o řadě menších vpádů zadunajských barbarů, mezi nimiž uvádí Goty, Borany, Urugundy a Karpy (Zos. I. 27), při čemž r. 254 nebo 255 tito kmenové pustoší i Illyrii a Italii (l. c. I. 31). V době té už Karpové patrně seděli kdesi v jižní Dákii, jak svědčí boje Deciovy, tento vpád a další jejich historie (také Zosimův výraz *Καρποδάκαι* IV. 34). V letech následujících slyšíme jen o samých gotských výpravách za Galliena, Claudia, až teprve L. Dom. Aurelianus znovu poráží r. 273 Karpy vpadlé do Thrákie a přijímá také titul »Carpicus Maximus« (Vita Aurel. 30, 4; CIL. II. 4506, III. 7586, VI. 1112, XII. 3548, 5561 atd.). Brzy však odevzdal Dákii barbarům úplně v plen. Ale síla Karpů byla patrně již vyčerpána. R. 295 připomíná se řada nových porážek a ty skončily tím, že Karpové krátce po tom byli od caesara Galeria za vlády Diocletianovy ve velkém množství, celý zbylý kmen, přesídleni do římské Pannonie a to do dolní části, Valerie. Srv. Amm. Marc. 28, 1, 5; Aurel. Vict. de caes. 39, 43 (Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cuius fere pars iam tum ab Aureliano erat); Eutropius IX., 25; Jordanis Rom. 299 (Carporum gens tunc devicta et in Romanum solum translata est), Get. 16, 91 (quos Galerius Maximinus Caesar devicit et rei publicae Romanae subegit), Euseb. Hier. 2311, Orosius VII. 25, 12. Srv. též Orac. Sibyll. (Rzach) XIII. 141. Vedle Karpů v Pannonii připomínají se však i zbytky na Balkáně (Aur. Victor l. c., Amm. Marc. 27, 5, 5, vicus Carporum) a snad také osada *Κάρπος* uvedená Konstantinem Porfyrogennetem (De them. II. v ep. mysské) o tom svědčí. Později se ještě jednou připomíná porážka Karpodaků a Hunnů od Theodosia (Zos. IV. 34). Ve sporných datech gotských vpádů přidržuji se nové chronologie *Rappaportovy* (l. c. 33, 51, 97, 106).

[1]) Také v jedné zprávě Caesaria z Naziance emendoval Müllenhoff místo méně vhodného *Καπταδόκαι* — *Καρποδάκαι* (DA. II. 370).

jména tvořená známou dáckou koncovkou *-dava*, značící rod, osadu. O tyto důvody se opírajíce mnozí rozhodně uznávají Karpy za kmen dácký [1]). S tohoto hlediska byli by pak zbytkem starých zakarpatských Thráků, neboť přijímati nějaké pozdní přestěhování Daků z Dákie do Zakarpatí [2]), myslím, správné není.

Ale naproti tomu byli mnozí badatelé, zejména slovanští, kteří v Karpech nacházeli Slovany. Důvodem pro tuto theorii byla jim, odmyslíme-li si lokalisaci, především domnělá totožnost jména Karpů a Karpat se jménem pozdějších slovanských Chorvatů, vyšlých také ze Zakarpatí. I tato theorie je stará. Našel jsem ji už u Adelunga, po něm ji sdílel Šafařík a jeho následovníci, nověji J. Zabělin, Ed. Bogusławski, J. Perwolf a jiní [3]). Tolik jest ovšem jisto: je-li možno prokázati totožnost jmén Karpové a Chorvaté, — otázka, jakého původu a smyslu je samo jméno Karpat [4]), nedotýká se otázky, jsou-li oba názvy kmenové totožné —, pak by ovšem pro slovanskost Karpů přistoupil doklad váhy takové, že by jej důvody ve prospěch druhé theorie sotva vyvážily, nejméně doklad ze Zosima, neboť jméno Dacus mělo v té době význam geografický. Jde jen o to, lze-li prokázati totožnost jmen Karp

---

[1]) Sem patří *Zeuss* (Deutschen 697), *Müllenhoff* (DA. II. 370, srv. *Pniower* tamže 377), *Krek* (Einleitung 250), *Szaraniewicz* (Krit. Blicke 82), *Brandis* (Pauly-Wissova Realenc. s. v. Dacia), *Tomaschek* (Thraker I. 108), *Králíček* (Progr. Realsch. Kremsier 1895. II, 13. 22 sl., 30 sl.), *Rappaport* (Einfälle 25), *Hruševskij* (Ист. Укр. I. 66), *Braun* (Разыскания I. 175), *Patsch* (Pauly-Wissowa Realenc. s. v. Carpi).

[2]) Tak se na př. *Braun* domnívá, že byli Karpové, jako část Daků, vytlačeni z Dákie za Karpaty příchodem Sarmatů Jazygů do Uher (Разыскания I. 177).

[3]) *Adelung* (Mithridates II. 647), *Dobner* (Annales Bohem. I. 57; oba spojují Chorvaty s Karpaty), *Šafařík* (SS. I. 532), *Kaulfuss* (Slawen 9, 17, 22), *Cuno* (Skythen 335), *Neumann* (Hellenen 218), *Zabělin* (Ист. р. жизни I. 304 sl.), *Drinov* (Заселеніе 61), po něm zprvu i *K. Jireček* (Gesch. Bulg. 77; pak ustoupil), *Pervolf* (Славяне I. 7), *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 379, II. 76, 370). *Dzieduszycki* viděl opět v Karpech element gallský (Wiadom. 230, 343).

[4]) Z novějších výkladů uvádím *Tomaschkův* (Thraker II. 91), srovnávající jméno s ř. κάρπος, καρπάλιμος a sthněm. hwĕrban, stsas. hwarf — vesměs od kořene *qerp* — sich drehen, Karpates — sich drehend, Rindwall, corona montium. *Szaraniewicz* spojoval sl. krępaki, krępy, крупный (Krit. Blicke 83). Slavisté je hojně spojovali se slov. chrebъ, chrebьtъ, stsl. хрѣбьтъ. Tak *Šafařík* soudil (SS. I. 245, 532, II. 112), že celý severní svah Karpat, slul původně Chrby, později Chrvy (od toho Charvaté), a totéž od něho přijali *Kaulfuss* (Slawen 14, 17, 22), *Cuno* (Skythen I. 231), *Mair* (Gymn. Progr. Pola 1900, 6).

a Chorvat. V tom zajisté spočívá osa a jádro celé otázky, pro staré slovanské dějiny tak důležité, neboť, prokáže-li se totožnost, celé dějiny postupu Slovanů k jihu a hlavně na Balkán postaveny budou do nového světla a na pevnou historickou půdu. Dějiny Karpů, jejichž stručný nástin předvedl jsem zatím v poznámce (na pozdějším místě nás budou ještě podrobněji zajímati), byly by první stránkou dějin slovanských Chorvatů.

Celá tato obtížná otázka byla po dlouhou dobu řešena jen lehkovážně. Zastancům shody obou jmén stačil buď už pouhý souzvuk jména Karpaty a Chorvat, Charvat, — nebo domnělý společný původ ze slovanštiny, při níž především stsl. хрнвъ mělo hlavní úlohu. Tak se psalo a vykládalo po celé XIX. století, a teprve na samém konci jeho F. Braun pronikl hlouběji do věci a vyložil, že vskutku mezi názvem Karpat a ethnologikem Chorvat může býti zjevné jazykové spojení, třebas nepřímé. Slovanské Харвате vzniklo z *Καρπάτης* prostřednictvím úst německých, v nichž starý název hor původu neznámého a patrně i název kmene u hor bydlícího prodělal ještě lautverschiebung *κ* v *h* a *π* v *f*[1]). Z *Καρπάτης* vzniklo nejdříve *Harfađa a z toho v ústech slovanských *Харвате, Хорвате, Хрвате. (Srv., co jsme o tom vyložili už nahoře na str. 297 sl.) Je-li tento výklad Braunův správný [2]), pak nezbývá, než jíti dále a připustiti, že u kmene, který v ústech řeckých nesl podle jména hor název *Κάρπιδες*, *Κάρποι*, *Καρπιανοί*, vlivem Germanů a to podle výkladu, který jsem svrchu podal, vlivem Bastarnů, kteří při nejmenším od III. stol. př. Kr. ovládali značnou část Zakarpatí, změnilo se původní jméno ve formu novou, která v starém slovanském názvosloví zněla *Харвате, Хорвате. Provedl-li tu změnu jména kmen sám, či sousední kmenové slovanští, je při tom lhostejno. Hlavní je, že, je-li jazykový výklad Braunův správný, jméno Karpů u řeckých zpravodajů a jméno Хорвате v Letopisu Kijevském, v legendě sv. Václava, a Charvaty u Dalimila jsou jedno a totéž.

Bylo by ovšem i pak možno spojiti theorii o thráckém původu Karpů se slovanskostí Chorvatů tím způsobem, že bychom supponovali přechod jména starého kmene thráckého na slovanský kmen, jenž se do sídel starých Karpů později dostal, asi tak, jako se přijímá přechod jména Silingů, nebo Prusů, Bavorů a pod. Ale

[1]) *Braun* (Разыскания I. 173).

[2]) Opřel se mu, pokud vím, *Brückner* (Arch. sl. Phil. XXII. 246, Kwart. 1902, 281).

výklad takový, ač nemožný není, je vždy dosti násilný, vezmeme-li při tom v úvahu ethnologické poměry Zakarpatí v době II.—IV. století po Kr. Kdyby šlo o slovanskost Karpů kdesi na Balkáně sedících, věc byla by jiná. Ale zde v Zakarpatí v době, století II. a následujících musíme — opakuji to neustále — připustiti už předem velký rozvoj Slovanů, ba my v době současné setkáváme se již s neklamnými stopami jejich postupu na Dunaj. V tu dobu počíná odsud, ze staré Sarmatie, vycházeti do říše Římské na výboj kmen zv. Karpové; kmen ten přechází do Uher a na konec vše, co z něho zbylo, usazuje se v Pannonii u Drávy, — tedy blíže těch končin, v nichž se o nějaké sto let později objevuje slovanský kmen Chorvatů, jenž také vyšel ze Zakarpatí a jehož jméno lze jazykově spojiti s jménem Karpů. Smíme tedy za takových okolností uchylovati se k výkladu, jenž Karpy a Chorvaty odděluje, a vykládati, že jakýsi slovanský kmen v Zakarpatí převzal staré jméno cizí z úst zbytků germanských a osvojil si je? Je to sice myslitelné, že po odchodu Karpů přešlo jméno na kmen slovanský nově ke Karpatům přišlý, — ale za těchto okolností není to přirozené. Co platí na podporu tohoto výkladu Zosimovi *Καρποδάκαι*, víme-li, jak v starověku vždy později stará označení ethnologická nabývala rázu geografického (Zosimos psal v druhé polovině V. století), víme-li, jak užívalo se názvu Sarmatae, Scythae, Getae atd. pro různé kmeny, jen když vystupovali z území starých Sarmatů, Skythů a Getů?

Jen dva vážné doklady zbývají proti slovanskosti: svrchu uvedená jména topografická formy dácké a pak to, že v starověké historické nomenklatuře udržuje se stále forma Carpi, *Κάρποι*, ač bychom, byli-li slovanskými Chorvaty, čekali při tolika stycích ohlas formy slovanské, nějaké *Χαρβάτοι*, *Χαρούαθοι*, Charbati a pod. Uvedená jména dácká nejsou ovšem přímo označena jako osady Karpů, kteří sedí u Ptolemaia výše v Sarmatii, ale leží při území Harpiů, a ti mohou sice, ale nemusí býti totožni s Karpy. *Ἅρπιοι* může býti, jak jsem už pravil, jen rozvedené jméno osady *Ἅρπις* obdobně jménu Nauarů a Torekkadů tak, že Harpiové ve skutečnosti s dáckými osadami na Prutu nebo Seretu nemusili míti nic společného. Ale přes to všechno nemohu se odhodlati, abych výklad o Karpech zakončil rozhodnutím ve prospěch slovanskosti a totožnosti jich s Chorvaty. Je tu ještě příliš mnoho

záhad jako vůbec v celé velké otázce starých severních Chorvatů, jež své definitivní rozřešení teprve očekává.

Tím se popis Ptolemaiův končí.

Vrátíme-li se po podaném detailním rozboru znovu k ocenění celku, celého popisu, a k odpovědi na otázku, co Ptolemaios přináší pro starou historii Slovanů, tu vyplývá odpověď následující.

Potvrdilo se nám ovšem mnohokráte, že Ptolemaios při svém soupisu počínal si nekriticky, neboť vypisuje ze starších pramenů leccos zapsal do mapy, jež měla patrně představovati současný obraz a stav Evropy, co tam již nepatřilo, na př. Roxolany, Jazygy, Bastarny, Agathyrsy, Gelony, Aorsy (na místech zapsaných), snad i Amadoky, Bodiny, Tyragety, nebo zase zapisoval jména stará, mythická a uměle konstruovaná, jako Hippopody, Abie, Hamaxobie, Nauary, Torekkady, Pagyrity. Poznali jsme dále i řadu dokladů, jak Ptolemaios, vypisuje ze 2—3 diathesí, omylem nepoznal, že dvě jména kmenová, v každé z nich poněkud odchylně zapsaná, označují jeden a týž kmen, a tak místo jednoho dva kmeny zapsal, a přirozené jeden nebo druhý umístil na místo nesprávné (srv. Karpiany—Harpie[?], Roxolany—Reukanaly, Avariny—Variny, Frugundiony—Burgundy, snad i Karbony—Kariony). Ptolemaios nevzal si práci, aby zkoumal, zda latinský název jedné diathese není zapsán řecky nebo barbarsky v diathesi druhé, a rozlišil proto Transmontany od Zaboků. Poznali jsme konečně, že při lokalisaci svých kmenů nerozlišoval kollektivních názvů (Venedů, Finů) od jednotlivých kmenových jmen a že řídil se častěji jen mechanickým sestavením řady, nebo chybnými výpočty zeměpisné délky a šířky (tak umístil Peukiny k hoře Peuke, Venedy k Venedským, Alany k Alanským, Amadoky k Amadockým horám). Slovem v Ptolemaiově popisu nalezli jsme řadu očividných nesprávností, a jiné ještě tušíme, třebas je nemůžeme zjevně prokázati. Proto také námi předvedená o p r a v e n á mapa Ptolemaiovy Sarmatie ukazuje mnohdy poměry jiné ve vzájemném položení kmenů a ukazuje mnohem méně jmen nežli prostá, neopravená rekonstrukce originálu, podaná nahoře při str. 376.

To vše je pravda. Ale i když přísně odvrhneme vše, co je nesprávné nebo silně podezřelé, — zbude nám na mapě této přece j e š t ě m n o h o n o v é h o, zbudou nám leckterá potvrzení starších zpráv a zbudou nám nové důležité věci, — slovem zajímavý a důležitý obraz ethnologických poměrů ve východní Evropě pro

dobu I.—II. stol. př. Kr. A pro tento výsledek Ptolemaios zůstává nám pramenem po Herodotovi nejdůležitějším.

Projektujeme-li si na opravenou mapu Ptolemaiovu obrys území, jež v této době Slované v Zakarpatí asi zaujímali — byliť už národem velikým (srv. str. 203.) —, vidíme už předem, že značná část Ptolemaiovy Sarmatie byla jistě slovanská. A uvážíme-li dále všechny detaily po stránce historické a jazykové, jako jsme nahoře učinili, dojdeme k prvnímu historickému obrazu národa slovanského, jenž vypadá, stručně pověděno, takto:

Předně na něm vidíme Slovany, roziožené za Vislou od Baltického moře (zálivu Venedského) až po Karpaty (hory Venedské) pod společným, kollektivním názvem Venedů, jímž byli od germanských sousedů už od dávných dob označováni a jenž přešel i do literatury klassické. V oblasti Venedů zachována je Ptolemaiem řada jmen jednotlivých kmenů slovanských. Mohli bychom a měli bychom vlastně předpokládati, že největší část jmen bude slovanská, — ale v jednotlivých případech lze to prokázati nebo aspoň s pravděpodobností určiti jen u menší části z nich. Část jmen zůstává národnostně temná, jiná pak představuje ostrovy cizí, rozložené při pokraji oblasti slovanské, zejména ostrovy gallské a thrácké, existovaly-li tam ještě v době Ptolemaiově a nenáležely-li vlastně dobám starším. Jako kmenové slovanští objevili se nám ve svrchu podaném rozboru Sulani, Zaboci (Transmontani), Kostoboci a Veletové; méně jistě, ale přece pravděpodobně slovanští jsou i Piengité, Gevini, Bodini, snad i Stavani a Karpové. Mimo to je pravděpodobno, že jsme se u Ptolemaia setkali už s vlastním jménem Slovanů (*Σουοβηνοί*).

Více slovanského ukázati nemohu, a už Šafaříkovo a Pervolfovo stanovisko, nehledíc ani k výkladům Ed. Bogusławského nebo Partyckého a Lukaszewicze, bylo upřílišněné a nesprávné [1]).

[1]) Už v XVIII. století poslovanil celého Ptolemaia na př. *Tatiščev* (Истор. Россійская 1768 l. 1. str. 161), nebo *Dobner* (Annales Boh. I. 127. sl.). Šafařík potlačil sice nemírné slovanění, ale přece v mnohých případech zašel dále, než bylo záhodno (SS. I. 236 sl.). Jej sledovali na př. *Eichwald* (Geographie 454 sl.), *Ukert* (Skythien 434 sl.), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VII.—VIII.) a *Szulc* (De origine et sede vet. Illyrorum. Diss. Poznaň 1856. VIII.). Mnohem dále zašli *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 370), *Partyckij O.* (Стар. ист. Галичины I. 244, 351), *M. Lukaszewicz* (Starożytne Słowian ludy i ich odwieczne siedliska według Kl. Ptolemeusza. Poznaň 1894).

Ale na druhé straně nemohu souhlasiti ani s těmi, kdož jako Zeuss, Müllenhoff, Tomaschek, Much, Kossinna a nově i Braun a Pogodin vylučují Slovany všude tam, kde jich nelze přímo prokázati. Odmítavý soud, jejž Müllenhoff pronesl nad Šafaříkem, byl příliš příkrý [1]), neboť jeho stanovisko vede zase všude k nemožným a absurdním koncům. Pohlédněme jen na národopisný stav východní Evropy v II. stol. po Kr., jak jej historie podává! Na západě Visly Slované historicky přímo doloženi nejsou, na severu podle obvyklého mínění při Baltickém moři širokým pruhem obývali kmenové litevští a dále finští, sahajíce na jih, jak z nomenklatury vidno, až do bažin pripetských, — na pravém břehu Visly je Ptolemaiem uvedena řada neslovanských kmenů, mezi nimi i národ tak velký, jako Gotové; kmenové, sedící při Karpatech v dnešní Haliči i dosti hluboko do vnitrozemí, vykládány bývají historicky a jazykově za samé kmeny germanské, gallské a dákothrácké (zejména Kostoboci, Karpové). Na východě celá Bessarabie vylučuje se z oblasti slovanské, za Dněstrem a Dněprem Slované také nejsou doloženi a nomenklatura ethnologická spojuje se se Sarmaty a Finy. Kde zbývá místo pro velký národ (*μέγιστον ἔθνος*) Slovanů? Uvědoměme si jen jasně a v celku, jak velká vypadne slovanská oblast Müllenhoffovi, Tomaschkovi, Muchovi, Erckertovi nebo i Braunovi! A přece musíme, chceme-li zdravě souditi, uznati vzhledem k velké oblasti a velikému množství, v němž se objevují Slované o 300 let později (i kdyby nebylo Ptolemaiova přívlastku *μέγιστον ἔθνος*), jakož i vzhledem k analogickému rozvoji Germanstva, že Slované už v II. st. byli národem ohromným, při nejmenším tak velkým jako sousední po celé Germanii rozložení Němci. Pravím »při nejmenším«, neboť číselně jich bylo v pozdější historii vždy více, a v II. st. po Kr. ještě stěhováním neztratili žádných sil. Zde je patrný rozpor mezi přísným methodickým stanoviskem historie a skutečností. A jestliže historie nezná nebo aspoň nepředvádí nám Slovany s dostatečnou zjevností, ač tam zajisté byli, pak skrývají se tam pod cizími a pod kollektivními jmény, třebas původně značila Neslovany, zejména když můžeme vésti všude přesný historický důkaz, že pojem Skythů, Sarmatů a i pojem Germanů stal se brzy z čistě ethnologického pojmem geografickým. To je pro mne axiomem, nutným požadavkem a východiskem. Musili tu býti

[1]) DA. III. 94. sl.

Slované, i když historicky doloženi nejsou. Tu patrně existuje rozpor mezi stanoviskem historického podání a mezi tím, co vskutku bylo. Kdo rozporu neuznává, musí zajíti do absurdních a pro slovanský starověk nemožných konců.

Vyrovnati rozpor jest ovšem nesnadno. Opustiti dráhu vědecké historické methody nemůžeme. Ale nové práce je přece třeba. Müllenhoffovo stanovisko není summum vědění a dráha historické methody nebyla Mülenhoffem a jeho následovníky uzavřena. Je třeba nového bádání, nového myšlení, nové analyse i synthese a zejména je třeba, když s historickými prameny nic nového svésti nelze, přihlédnouti více k novým výsledkům jazykozpytu, především k topografické nomenklatuře. A při tom bude stále nutno míti na mysli náš axiom. Že on sám už vede k novým věcem, vidno na příklad z výkladu o novém pojmu Venedů u Ptolemaia, kterým jsem přišel k závěru zcela jinému než Müllenhoff. Nechci, aby se axiom ten stal vodítkem, které by všude rozhodovalo, které by závěry předurčovalo, — ale nemá se naň tak zapomínati, jako činil Müllenhoff a jeho škola. Vždyť Erckert na svých mapách IV.—V. století raději ponechal mezi Labem a Vislou prázdno, nebo téměř prázdno, než aby tam umístil Slovany, — poněvadž jich tam historie přímo neuvádí[1]). To jsou ty absurdní konce. Budeme-li míti na mysli stav, který zde nutně byl a býti musil, pak se ovšem v mnohém odchýlíme od výsledkův Müllenhoffových a i Pogodinových nebo Braunových. S hlediska toho dopadlo jinak mé posouzení Ptolemaia a dopadnou jinak i jiné pozdější závěry. Ale přes to doufám, že se mi nedostane výtky nemírného a nevědeckého slovanění.

Ptolemaiovým popisem končíme I. historický díl Slovanských Starožitností.

Jest to poslední velký popis starověkého obrazu východní Evropy, který ještě zachycuje stav, v jakém byla Evropa po dlouhou dobu, nežli došlo k velkému stěhování národů, Germanů a Slovanů. Možno zajisté říci v celku, že Marinos a Ptolemaios snesli data, která ve známost klassického světa vešla na konci I. stol. po Kr. a na počátku II. Pohyby, jež se počaly mohutněji objevovati v II. stol. po Kr. a byly počátkem a dalším podnětem k velkému

---

[1]) *Rod. von Erckert* Wanderungen und Siedelungen der germ. Stämme in Mitteleuropa. Berlin 1901. Mapa VIII—X.

zvíření národů, jež shrnuje historie pode jméno velkého stěhování, Ptolemaiem vůbec ještě naznačeny nejsou anebo jen skrytě, v samých počátcích (srv. náš výklad na str. 402, 403 o pohybech kmenů nadkarpatských nebo o Gotech na str. 348). Pohyby tyto podněcovány byly ovšem z větší části náhlým postupem Germanů, ale nepochybuji, že stejnou účast měło i rychlé šíření Slovanů, vyvolané z části vlastním vnitřním rozvojem, z části právě tlakem a nárazem postupujících kmenů germanských (hlavně Gotů) a také kmenů finských. Je pravděpodobno, a v historii najdeme toho také mnohé doklady, že Slované byli zasaženi tímto hnutím a že do doby počátku velkého stěhování národů, tedy do II. století, smíme položiti i počátek většího pohybu a šíření slovanského. A jelikož v touž dobu setkáváme se i v literatuře s dílem vynikajícím, s popisem Ptolemaiovým, na samé metě nového obratu, bylo přirozeno, že jsem dobu tuto a popis Ptolemaiův zvolil také k zevnímu ohraničení I. části slovanské historie. To, co od II. stol. po Kr. známe o dalším vývoji národa slovanského až po dobu, kdy se definitivně rozsadil po nových rozsáhlých a od zakarpatské kolébky i vzdálených sídlech, bude předmětem líčení následujících dílů Starožitností. Nejbližší díl druhý bude míti za předmět postup Slovanů na jih k Dunaji a za Dunajem na Balkán.

KAPITOLA XI.

ARCHAEOLOGICKÝ VÝVOJ ZAKARPATÍ OD NEOLITHU PO DOBU ŘÍMSKOU.

Úvod. Stopy člověka diluviálního. — I. Středoevropský neolith, jeho hlavní fase vývoje a oblasti. — Neolith Zakarpatí. Sídliště a hroby. Kultura domácí a cizí. — Vlivy západní, severní a jižní. — Doba přechodní. — Kultury bileczská a tripolská. — Původ a datování. — Hypothesy ethnologické. Theorie Kossinnova. — II. Doba kovová. — Bronzová doba v Zakarpatí. — Pole popelnicová. Jejich vznik, rozšíření a příslušnost. — Fase starší a mladší. — Oblast hrobů skříňkových na Visle. — Oblast východní. — Vlivy skythské a řecké. — Vliv kultury římské. — Ethnologický závěr. Theorie Píčova.

Jako nutný, již v předmluvě ohlášený doplněk k I. dílu Slovanských Starožitností historických podávám v této kapitole přehledný obraz archaeologického vývoje toho území, v němž jsme se dosud Slovany obírali, tedy vývoj celého Zakarpatí.

Slované zde seděli dávno před početím historie, při nejmenším od té doby, kdy se jako samostatná jednotka oddělili z ostatního celku árijského a to se událo podle všeho aspoň dva tisíce let před nar. Kr. Ovšem máme právo jíti ještě dále a souditi, že i předkové těchto Slovanů seděli ve své evropské kolébce aspoň tak dávno, jak dávno seděl v Evropě vůbec celý pranárod árijský, stále se postupně differencující, — ale blíže dobu tohoto sedění v celku árijském určiti nelze, už proto, že není ani definitivně rozřešena otázka, je-li aspoň tato část Arijů, jak se mi spíše zdá, jedním z domorodých národů v Evropě, či zdali se sem v době poměrně pozdější teprve přistěhovala z Asie. Na základě toho také všechna applikace nejstarších archaeologických dat a poznatků na Slovany je dosud nemožna. My nedovedeme pro nej-

starší periody archaeologické říci, byli-li lidé v určitém území Evropy, na př. zde v území zakarpatském, Praslované, ba ani byli-li vůbec příslušníci árijského národa, či lid původu jiného. Z toho důvodu odpadá z obsahu této kapitoly na dobro velká perioda archaeologická, v níž se objevují v našich končinách prvé stopy člověka, provázené primitivní kulturou s nástroji hrubě z kamene přitlučenými nebo z kostí zhotovenými, provázené zvířenou dnes již vyhynulou, mammuthem, sobem a j., slovem perioda t. zv. diluviální, čtvrtohorní neboli palaeolithická. I po člověku této doby našly se hojné a důležité stopy v končinách, do nichž si můžeme položiti pravlast Slovanů [1]), ale se Slovany je spojovati nesmíme.

Rovněž ještě nesnadno a s reservou můžeme ve spojení s Praslovany uváděti archaeologický materiál, jenž svým rázem náleží do velké a důležité fase kulturní, jež následovala v Evropě po době palaeolithické, a již archaeologická nauka zvykla zváti periodou neolithickou nebo krátce neolithem. Její počátek ztrácí se také v době několika tisíciletí př. Kr., ale kultura přece přechází na konci svém už do periody, v níž Slované v Zakarpatí najisto seděli; končíť zde neolith před polovinou II. tisíciletí př. Kr. (místy ještě později) a o době té netřeba pochybovati z důvodů nahoře vyložených, že Slované ve své pravlasti, třebas jejich hranic neznáme, seděli jako národ od ostatních (vyjímaje snad pranárod baltský) oddělený a samostatný.

Je proto přirozeno, že ostavujíce dobu diluviální docela stranou, počneme svůj výklad archaeologického vývoje Zakarpatí neolithem a v této stati I. dílu Starožitností povedeme jej až do doby, v níž počínají vlivy římské. Ty se zde uplatnily v I.—II. stol. po Kr., — tedy rovněž v době, kdy nám Sarmatii s čistě historického hlediska popsal Ptolemaios. Neolithem musím již také proto počíti, že látka díla mého nutí mě, abych se kriticky postavil k některým novým hypothesím, jež applikujíce data archaeologická na výsledky historie a jazykozpytu, řeší už pomocí kultury neolithické

[1]) Srv. mé Lidstvo v době předhistorické (Praha 1893) 66 sl. a další dodatky v ruském překladu *F. Volkova* »Человѣчество въ доисторическія времена C. Пб. 1898. »52 sl. Z novějších velkých nálezů, jež ostatně čekají ještě svého podrobného vydání, poukazuji zejména na důležité nálezy Chvojkovy v Kijevském Podolu (*Chvojka V.* Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья Moskva 1901. str. 1. sl. Otisk z I. dílu Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě. Srv. k tomu i články v Арх. Лѣт. 1903, 15, 26).

odvážně otázky prvotního differencování a šíření Arijů v střední Evropě. Ty ovšem v díle věnovaném počátkům slovanské historie nemohou zůstati nepovšimnuty.

I.

Přihlédneme-li k archaeologickému materiálu, jejž Zakarpatí dosud poskytlo, vidíme, že jako všude jinde v Evropě, i zde od Visly a řekněme raději hned od Odry až po Dněpr můžeme konstatovati existenci kultury zv. neolithické, která se v těchto končinách udržela asi do poloviny II. tisíciletí př. Kr. K ní můžeme připojiti hned i dobu, kdy silné vlivy cizí působily na neolith v té míře, že před našima očima stará domácí kultura mění svůj ráz v jiný, kdy se v ní počínají objevovati už prvé předměty kovové, ač ne ještě v takové míře, aby vytiskly artefakty kamenné, — slovem dobu zv. přechodní, jež podle přibližného odhadu existovala v Zakarpatí kolem poloviny II. tisíciletí př. Kr. a místy až do poloviny druhé.

Zakarpatský neolith není všude, na celém prostranství od Odry do Dněpru rázu jednotného. Oko vnímavějšího a pokročilejšího archaeologa, jenž dovede přehlédnouti celek i vniknouti do detailů této kultury v střední Evropě, vidí, že i v Zakarpatí bude lze vytknouti v celku menší oblasti a periody a poukázati, jakým kde změnám a vlivům domácí kultura podléhala.

Stanoviti to a materiál roztříditi je prvním úkolem archaeologů. Bohužel však v Polsku i Rusku právě tato část domácí archaeologie ležela téměř ladem[1]); nálezy sem patřící nejsou dosud

[1]) Nálezy všech starších period Ruska a Polska jsou jen velmi nedokonale zpracovány v poměru k řadě výborných prací o dobách pozdějších. Před našima očima se na př. ruskopolský neolith objevuje jen jako spousta poznámek, tvořících chaos, v němž sice tu a tam vidíme problesknouti osvětlující paprsek, ale většinou jen tmu takovou, že z popisů a leckdy i ze sbírek jasný úsudek si utvořiti přetěžko. Neviděl jsem dosud sbírky, v níž by byl učiněn systematický pokus předvésti vývoj zakarpatského neolithu. Lépe je na tom už kultura doby přechodní, kde aspoň východní část, t. zv. kultura tripolská našla v poslední době své výborné zpracovatele. Ale pro dobu následující opět hlubší systematika schází. Zde čeká polské a ruské archaeology ještě mnoho práce a od základu: bedlivé studium nálezů, srovnávání jich s nálezy ostatní střední Evropy, chronologické rozlišování typů i vrstev, analyse cizích vlivů atd. S uznáním a povděkem nutno dnes aspoň ukázati na přehledy nálezů, jež podle jednotlivých gubernií uveřejňuje systematicky *A. A. Spicyn* v posledních svazcích Izvěstijí petrohradské archaeol. společnosti

zpracovány, ba nejsou ani řádně popsány a vydány, a tak my vzdálení spokojiti se musíme jen s předběžným náčrtkem obrazu, který teprve pozdějšími pracemi lokálních znalců může býti ověřen a doplněn.

V archaeologii evropské po dlouhou dobu zůstával neolith pojmem příliš jednotným i pokud se týče artefaktů kamenných a keramiky, i celé kultury. Mluvilo se šablonovitě o neolithické kultuře Evropy, a jestliže se tu a tam vytkly jednotlivé odchylné typy výrobků, činilo se tak dlouho bez zření na jejich časový vývoj a kulturní příslušnost. A došel-li kdo k roztřídění celé periody na dobu »starší« a »mladší«, býval to soud více theoretický než empirický a opírával se jen o nápadnější odchylky formové, zejména kamenných nástrojů. [1]) Teprve v letech posledních nastal obrat. Dnešní poměrně hluboké vniknutí do neolithické kultury značné části Evropy je dílem posledního desetiletí XIX. století. Nové studium neolithu inaugurovali v Německu především A. Kopffleisch a A. Götze, chopili se ho pak účinně K. Brunner, K. Koenen, A. Voss, K. Köhl, A. Reinecke, P. Schumacher, A. Schliz, H. Schmidt, v Rakousku M. Hoernes, J. Píč, L. Schneider, J. Palliardi a zejména K. Buchtela, podrobujíce více méně důkladným a zdařeným analysám neolithické nálezy z území od západních břehů Francie a Belgie až po Odru, hory Karpatské a severní Balkán.[2]) Všichni

---

pod titulem: »Обозрѣніе нѣкоторыхъ губерній и областей Россіи въ археологическомъ отношеніи.« Celkové zpracování modernější, ale příliš stručné, podal jedině Dr. *Vl. Demetrykiewicz* v článku »Vorgeschichte Galiziens« v díle Österreich in Wort und Bild. O jiných dobrých speciálních pracích srv. literaturu v poznámkách (srv. na př. dále uvedenou práci *Chamiecovu*, nejlepší to studii o neolithu). Sám při této příležitosti upřímně děkuji za vzácné zprávy a pokyny, kterými mi při práci této kapitoly přispívali pp. K. Buchtela v Praze a Č. Chvojka v Kijevě.

[1]) Srv. na př. třídění *Woldřichovo* nebo *Mortilletovo* a *Salmonovo* (Lidstvo 91, 92, Человѣчество 74, 75), *Majewski* Drobne prace i notatki. Varšava 1897, 74 sl.

[2]) Příslušná literatura je dnes tato: *Dr. A. Kopffleisch* Über die neol. Keramik in Deutschland. Brunšvík 1875. *A. Götze* Die Gefässformen und Ornamente der schnurverzierten neolith. Keramik im Flussgebiet der Saale, Jena 1891. Beiträge zur Kenntnis der neolith. Keramik. Über die Gliederung und Chronologie der jüngeren Steinzeit (Berl. Verh. 1900, 259). Die Einteilung der neolith. Periode in Mitteleuropa (Correspondenzblatt 1900, 133). Neolith. Studien. Zs. f. Ethn. 1901. *K. Koenen* Gefässkunde der vorröm. u. s. w. Zeit in den Rheinländern. Bonn 1895. *K. Köhl* Über die neolith. Keramik Südwestdeutschlands (Correspondenzbl. d. Gesammtv. d. d. Gesch. 1900, 17) a řadu

tito archaeologové mají proti starším jeden společný základ: nevycházejí od forem nástrojů nebo způsobu pohřbů, jako dříve bylo, ale od keramiky a analysujíce ji typologicky a chronologicky, do systemů svých přibírají ovšem i jiné znaky neolithické kultury. Že tento typologický směr založený na vývoji keramiky má mnoho oprávněnosti, nemůže býti pochyby. Jeť vskutku keramika materiálem, v němž se ráz domácích kultur i cizích vlivů nejplastičtěji projevuje. Všechny ostatní artefakty jsou ve svých formách konservativnější a také všeobecnější. Snáze se přenášely s místa na místo, z kraje v kraj; keramika proti tomu i pod vlivy cizími je vždy spíše produkt domácí, tedy jistší projev domácí kultury. Do ní všude domácí kultura vtiskovala svůj ráz, v ní nejlépe projevují se oblasti kulturní eventualně i kmenové. Je individuální a proto charakteristická. Odtud prýští její důležitost v moderní archaeologii. Keramika jest dnes vodítkem, červenou nití, pomocí níž nejlépe se vyznáme v labyrintu záhad praehistorických kultur. A tak se stala vodítkem i pro nové studium neolithu.

Ovšem že výsledky dosavadního byť i velmi úsilovného bádání nejsou a nemohou býti ještě tak daleko, abychom mohli říci, že evropský neolith je nám ve všech svých vztazích znám a problémy jeho rozluštěny. Na místo starého pojmu jednotné šablonovité kultury neolithické nastoupilo sice rozčlenění na nové pojmy: rozeznáváme kultury ornamentu volutového, šňůrového, kulturu nordickou, páskovou, a celou řadu menších lokálních kultur, označujících skupiny časové, místní, slohové, jejichž vzájemné poměry tvoří hlavní předmět dnešního studia. Ale ve výsledcích dosud shody není. Jen jeden důležitý výsledek proniká přece zřejmě v dosa-

menších článků o nálezech z okolí Wormsu v Correspondenzblattu 1898 nsl. 1902 59., 105. *A. Schliz* Das steinzeitl. Dorf Grossgartach, Stuttgart 1901. Über neolith. Besiedelung in Südwestdeutschland. Correspbl. 1901, 108. Südwestdeutsche Bandkeramik (Correspondenzblatt d. anthr. Ges. 1902, 43). Zur bandkeram. Frage (Fundber. aus Schwaben 1902). *H. Schmidt* Tordos (Zs. f. Ethnol. 1903, 438 sl. Srv. Berl. Verh. 1901, 441, 538). *A. Reinecke* Zur jüngeren Steinzeit in West- und Süddeutschland (Westd. Zs. 1900. 209). Neolithische Streifragen (Zs. für Ethnol. 1902, 223 sl.). *K. Brunner* Die steinzeitliche Keramik in der Mark Brandenburg (Archiv Anthr. XXV. 3). *M. Hoernes* Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa (Wien 1898). Deutschlands neolithische Alterthümer (Deutsche Geschichtsblätter III. 1902, 145.) *J. L. Píč* Starožitnosti I. 1. Praha 1899. *K. Buchtela* Vorgeschichte Böhmens. I. Nordböhmen bis zur Zeit zum Christi Geburt. Beilage zum Věstník S. S. III. Prag 1899. Další drobnější literaturu viz u *Götze* Gliederung l. c. (zejména řadu speciálních článků Götzeových) a u *Červinky* Pravěk I. 59 sl.

vadním bádání. Je totiž konstatováno, že neolith ve střední Evropě rozpadá se nebo, lépe řečeno, vyjadřuje se hlavně třemi[1]) kulturními oblastmi, jež se vyznačují slohem keramiky a vedle ní i rázem jiných artefaktů.

Je to

a) oblast keramiky s výzdobou páskovou (»Bandkeramik« archaeologů německých), totiž výzdobou sestávající z pásků v starší fasi primitivně do volut, vln, háků vedených na nádobách tvaru různého, hlavně kulovitého, hruškovitého (v mladší fasi jsou pásky tvořeny technikou píchanou a plné). Oblast tato rozložena je v Evropě na jih od Dunaje a Karpat, na západě v Porýní, přesahujíc ovšem místy dosti daleko na sever (na př. do Poodří a Povislí, kde se stýká s okruhem jiným.) Vedle keramiky vystupují typicky svérázné ve spodu ploché kamenné mlaty (»schuhleistenförmig«[2]).

b) Oblast keramiky nordické, jež se rozkládá na severu Evropy v Skandinavii, Dánsku a severním Německu až po Sálu, Braniborsko a Meklenburk a vyznačena je hluboce rytým a píchaným ornamentem, složeným z čárek, háčků, krokví, trojúhelníků, šupin, křížků atd. na nádobách tvarů různých, nejvíce hrncovitých, lahvovitých a džbánkovitých.

S těmito dvěma proti sobě ležícími oblastmi možno počítati určitě. To jsou dvě samostatné původem neodvislé skupiny. Jak dalece je samostatna původem skupina třetí mezi nimi ležící, nelze dnes s určitostí povědeti. Pokud však ji známe, máme právo pokládati ji zatím za zvláštní skupinu. Je to

c) oblast keramiky s výzdobou šňůrovou (»Schnurkeramik«) zvanou tak proto, že základem jejím byl původně přímý otisk pleteného provazce, později napodobení. Hlavní tvary nádob jsou poháry, amfory a hrnce. Střediskem keramiky té je Durinsko, odkudž šířila se kolem; druhý koncentrační bod objevuje se na dolní Odře.

[1]) *Götze* (Berl. Verh. 1900, 259) uvádí jako čtvrtou hlavní skupinu oblast zvoncovitých pohárů, ale nemám ji za skupinu obdobnou druhým, poněvadž není místně soustředěna, vystupujíc bludně po celé Evropě a poněvadž je znatelná její typologická souvislost s keramikou nordickou (později i vlivy keramiky šňůrové se objevují). *Reinecke* uznává ji též za (třetí) skupinu úplně samostatnou (Zs. f. Ethnol. 1902, 228. Westd. Zs. 1900). *Hoernes* vidí v ní úzké spojení s keramikou šňůrovou (Mitth. anthr. Wien 1901, 203).

[2]) Srv. *Reinecke* Zs. f. Ethnol. 1902, 243 sl. 260.

Tyto tři oblasti jsou v celku před námi na jevě, ale vzájemné jejich poměry jakož i vnitřní vývoj zůstávají dosti záhadné a sporné. Tak neznáme dobře detailů lokálního vymezení a sporné jsou zejména poměry časové jak hlavních skupin tak i menších podskupin a fasí. Nejnověji H. Schmidt zavrhuje obvyklé dělení a od pravé keramiky páskové se systémem volné ornamentace odděluje po celé Evropě prvotný stupeň ornamentace vázané, vertikálně a horizontálně kol hrdla seskupené. Jinak se největší boj vede o časové postavení keramiky šňůrové. Někteří od keramiky páskové odlišují keramiku »volutovou« majíce ji za skupinu nejstarší (tak Buchtela, Köhl, Hoernes, Schumacher, Heierli, Kossinna), jiní (hlavně Schliz a Götze) hájí větší stáří keramiky šňůrové.[1]) Rovněž není docíleno shody, v jaký systém časového a věcného vývoje dlužno v střední Evropě sestaviti řadu podskupin a typů keramických: typ keramiky dolmenové (zvoncovitých pohárů), bernburské, rössenské, nierensteinské, albsheimské, hinkelsteinské (monnsheimské), keramiky staveb kolových, michelsberské, alpské (jezerní), terramarní, — jejichž pro nás důležitější typy spolu s některými přechodními ukazují připojené tabulky I.—II.[2]). Je dále vývoj skupin celkových i lokálních podmíněn nebo spojen s vývojem

[1]) Sám v otázce té souhlasím s Buchtelou potud, že pro naše země uznávám prioritu volutové keramiky před ostatními typy; tuto volutovou keramiku pojímám jen za první fasi jihoevropské keramiky páskové (ne za něco samostatného), jejíž mladší fase stýkají se pak s typy ostatními. Ale to co u nás platí, nemusí platit v okruhu nordickém nebo zakarpatském. Keramika pohárů zvoncovitých vystupuje bludně po celé Evropě a nemám ji proto za zvláštní oblast keramickou, ač typologická souvislost s keramikou nordickou je znatelná; souvisí patrně s celou záhadnou otázkou původu a šíření dolmenů. *Buchtelův* systém viz v práci Vorgeschichte Böhmens 16 sl, *Götzův* v Berl. Verh. 1900 259—278, *Hoernesův* v Mitth. anthr. Wien 1901. 203, *Schlizův* ve Fundber. aus Schwaben 1900 VIII. Stanovisko *Reineckovo* z větší části negativní viz v Zs. f. Ethnol. 1902, 223 sl.

[2]) Výklad k tabulce I.: Kulovitá keramika ze Šárky (*a*, *b*), z jeskyně Okopy u Ojcówa (*c*), z Podbaby (*d*); píchaná keramika z pohřebiště u Monnsheimu (*e*, *i*, *k*, *l*), z Čáslavě (*f*), z Bíliny (*g*) a Přemyšlení (*h*); nádobka z kolové stavby na jezeře Mondsee (*m*); pásková keramika z Tordoše (*n*) a Butmiru (*o*, *p*, *r*); terramarní keramika z Jordanova Mlýna (*s*, *t*, *u*), Litoměřic (*v*), Opavy (*y*) a nádobka z rohatým uchem ze Zastówa (*z*). Tabulka II.: Keramika výzdoby šňůrové, poháry z Malých Číčovic a Berouna (*a*, *b*), amfora z Čížkovic (*c*); braniborská keramika nordická z Losse (*d*), z Mützlitz (*e*), z Bandelowa (*f*) ze Satzkornu (*g*), Päwesinu (*h*) bernburské typy z Burgu (*i*, *k*), moždířovitá nádoba z Węgrzec u Krakova (*l*), typy keramiky nordické, z nálezů v Dánsku (*m*, *n*, *o*, *p*, *r*), zvoncovité poháry z Kralup (*s*, *v*), mísa patřící k typu zvonc. pohárů (*t*).

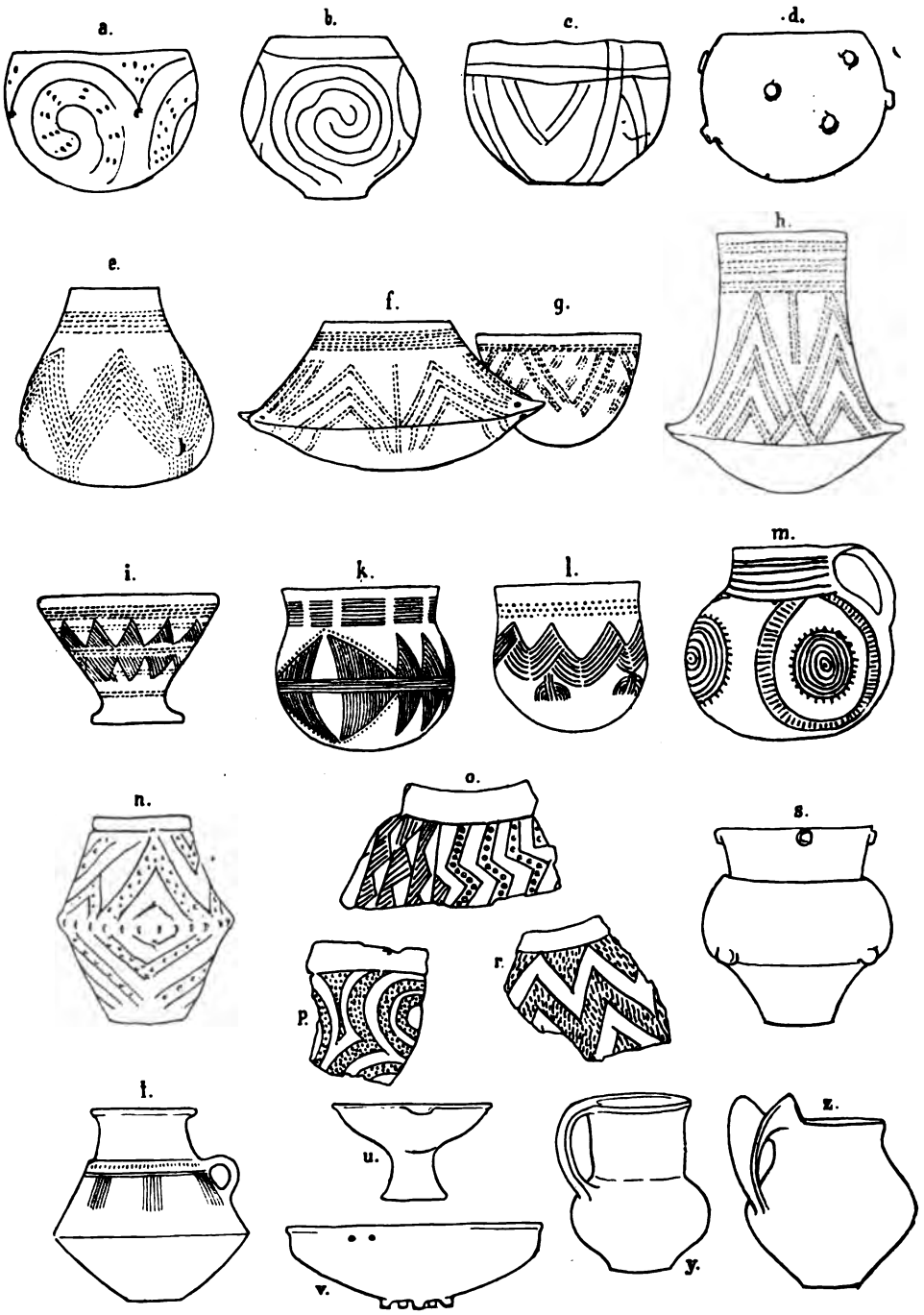

Tab. I. Hlavní typy středoevropské keramiky doby neolithické a přechodní (srv. pozn. 2 na str. 441).

zvláštních skupin ethnografických? Předvádějí nám oblasti kulturní i zvláštní oblasti národní, — o theoriích podobných dále uslyšíme — čili ne?

A není-li naprosto možno postaviti dnes jistý a vše vyčerpávající systém vývoje neolithické kultury pro střední Evropu od Rýna k Odře, kde tolik bylo pracováno a kde velký dobře probádaný materiál leží před námi, stojíme před obtíží daleko větší, máme-li si vyložiti neolithický vývoj Zakarpatí. Zde není skoro materiálu. Všichni dosavadní pracovníci, jakmile přijdou ke kraji od Odry na východ, umlkají nápadně a také přirozeně. Látky je velmi málo, dobrých studií ještě méně a o tom, co je publikováno, vědí ze západních badatelů jen málokteří.[1]) Také sám musím doznati, že dnes vývoj zakarpatského neolithu určitě a jasně vyložiti nelze. K tomu schází ověřený a zpracovaný materiál. Jen jedno je možné: vyjíti zatím od positivních dat středoevropských, a ukázati, jak se k datům těmto dosavadní zakarpatské nálezy chovají.[2]) Ukázati, co bylo v Zakarpatí domácím základem neolithu a co je v něm cizího, jaké vlivy naň odjinud působily, a zdali i jak jej na konec přetvořily — je, myslím, dnes prvním a jediným úkolem archaeologie zakarpatské pro tuto periodu a dobu přechodnou. Podrobné časové rozčlenění a ethnologický výklad zůstane teprve pro budoucí práci ruských a polských archaeologů. Položiv si takto úkol, mohu o neolithu mezi Odrou, Karpaty a Dněprem pověděti toto:

[1]) Pro tento nedostatek materiálu zarážejí všichni, kdož se neolithem obírali, studia svá už v Povislí. *Götze* dí, že neolithické poměry východního Německa jsou proto »nejasné«, poněvadž odtud keramiky nezná a dodává: »Hier gilt es erst noch mehr Material zu sammeln« (Berl. Verh. 1900, 277); totéž praví *Reinecke* (Zs. f. Ethnol. 1902, 232) a *Kossinna* dí, že »materiálu jest příliš málo k tomu, aby mohl býti charakterisován nebo národopisně vyložen« (Indogerm. Frage 174); i *Pič* se slovanským materiálem nad jiné obeznámený mlčí o polskoruském neolithu, a omezuje se na několik zběžných poznámek (Starožitnosti I. 1, 104 sl., 115). A jak Rusové sami cítí naprostý nedostatek studia ruského neolithu, osvětlují na př. výroky *A. Spicyna* (Зап. Русс. Арх. Общ. V. v úvodu k stati o Bologovské stanici) nebo *N. Běljaševského* (Труды XI. арх. съѣзда I, 673, Арх. Лѣт. 1903, 9).

[2]) Za taková data mám svrchu uvedené stanovení velkých oblastí, stanovení volutové keramiky kulovité za nejstarší fasi keramiky páskové, stanovení bernburské a rössenské za nejmladší fase severní, dále mám za positivní věc to, že skupina páskové keramiky je původu jižního, že šla na sever z jihu, že nordická naopak se šířila od severu a že šňůrová má své pracentrum v střední Evropě, nejspíše v jižním a středním Německu, že zvoncovité poháry šířily se hlavně ze západu Evropy z oblasti dolmenů atd.

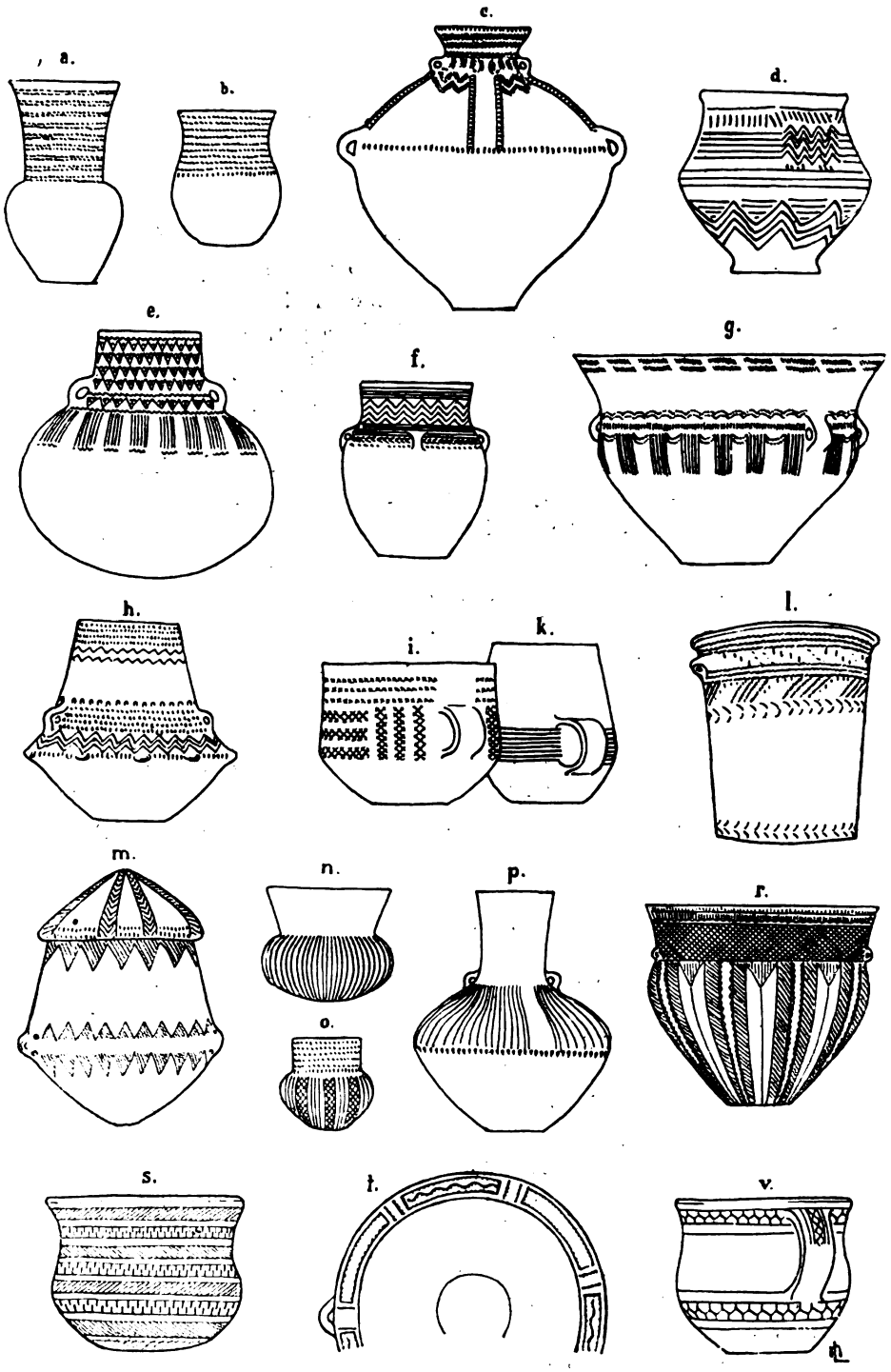

Tab. II. Hlavní typy středoevropské keramiky neolithické
(srv. pozn. 2 na str. 441).

Neolithický material poskytují nám v Zakarpatí nálezy ze sídlišť a hrobů, jež nejsou sice řídké, ale bohužel valnou většinou nedostatečně vydané. Zejména popis sídelních vrstev bývá povrchní a k věci nejdůležitější, keramice, nepřihlíží. A tak mnohých zpráv o sídlištích a dílnách na nástroje kamené (стоянка, землянка, мастерская) [1]), kterými oplývají některé kraje jako Povislí, Pobuží, Volyň až ke střednímu Dněpru, pro studium nelze použiti. Výjimku činí jen několik nálezů, jako neolithické vrstvy jeskyň u Mnikówa a Ojcówa probádané Ossowským a Czarnowským [2]), pak stará sídliště v Kijevě a na březích Dněpru, jež zkoumali Chvojka a Běljaševskij [3]), část pořící záp. Bugu popsaná Běljaševským [4]), nebo stopnický kraj probádaný E. Majewským. [5]) V nálezech těch, pokud patří do neolithu, setkáváme se vedle hrubých přisekaných (méně hlazených) nástrojů a jiných výrobků z kamene a kosti především s keramikou hrubých primitivních tvarů hrncovitých bez ozdob nebo ozdobených píchaným ornamentem, sestávajícím z vtlačených (prutem, dřívkem a pod.) a v řady sestavených důlků, direk, čárek atd. Zhotovena bývá z místní, nevybrané hlíny a často špatně pálena. Také dále v ostatním Rusku na severu i ve středu setkáváme

[1]) Vlastní sídliště neolithická (землячки) jako v střední Evropě představují nám vedle vrstev nejčastěji jámy hlubiny 30—50 *cm* a průměru 3—5 *m*, naplněné popelovitou zemí promíšenou zbytky artefaktů, kostmi a pod. Jiným hojným druhem sídel byly jeskyně v hlíně vyhloubené (Srv. popis Chvojkův v práci »Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья« Moskva 1901. Otisk z Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě, str. 64 sl.), jiným opět stavby kolové, k nimž na př. patří stavba v rašeliništi u Kwaczaly nedaleko Krakova (*Demetrykiewicz* Vorgesch. 115) a stopy jiných u Ležajska blíže Jaroslavi, Kobiernic u Bialé, jež však nelze časově určiti (ibid. 115).

[2]) *B. Ossowski* Jaskinie okolic Ojcówa pod względem paleoetnologicznym. Pam. Wydz. math. Akad. Um. XI. Krakov 1885. *Czarnowski S.* Wykopaliska miechowskie z okresu neolitu. I.—II. Varšava 1898—99 a další články v Światowitu I.—III. a v Materyałech V. 52, VI. 1.

[3]) *Chvojka Č.* Каменный вѣкъ 19 sl. Srv. i *Volkov.* Передісторичні знахідки на Кирилівській ул. у Київі (Матер. до укр. руської етн. 1. 1898). *Běljaševskij N.* Слѣды пребыванія первобытнаго человѣка на берегахъ р. Днѣпра. Труды VIII. арх. с. III. 19 sl. Srv. Киев. Стар. 1890, IV. 1 sl.; 1891. III. 433 sl.). Kultura ta jest rozšířena v Kijevské, Podolské, Volyňské a části Poltavské a Černigovské gubernie a má velmi hrubou keramiku.

[4]) *Běljaševskij N.* Дюнныя стоянки неолит. эпохи на берегахъ Зап. Буга въ среднемъ его теченіи (Труды XI. арх. с. I. 673 sl.).

[5]) *Majewski Er.* Powiat Stopnicki pod względem przedhistorycznym. Światowit III. 95, IV. 73, V. 113. Srv. téhož »Przedhist. narzędzia krzemienne zebrane pod wsią Ossówką«. (Varšava 1895).

se s podobnou domácí keramikou neolithickou, místy forem vyspělejších, ale v celku jednostejnou. Jak Bologoje u Novgorodu [1]) nebo Volosovo na Oce [2]) a jiná středoruská naleziště tak i Podněpří mělo patrně v neolithu keramiku, kterou přes některé místní difference pokládati můžeme za produkt domácí, nezávislý na výše jmenovaných skupinách středoevropských. To jest patrně ta primitivní výroba, k níž došlo zdejší praobyvatelstvo samostatně. Keramika tato jak ve svých prvotných formách tak i ve výzdobě povstala a existovala patrně už v době, kdy ještě žádné cizí vlivy sem nevnikaly, a ovšem nepřestala existovati jako domácí základ ani později, kdy se vedle ní a v ní počínají objevovati vlivy z jihu nebo ze západu. Ona tvoří základ neolithické keramiky v střední Rusi a ve východní části Zakarpatí. Jak daleko však oblast její jde na západ, tvořila-li původní domácí vrstvu i v kraji mezi Vislou, Karpaty a Pripetí, nevím a na základě dosud známého materiálu rozhodnouti si netroufám.

Zůstává-li nám však původní neolithický ústroj Zakarpatí nejasný, nemůže býti dnes již pochyby, že později a to v době, kdy v střední Evropě na konci neolithu byly v plném vývinu kulturní oblasti nahoře uvedené, dostalo se Zakarpatí pod silný vliv těchto kultur; projevuje se časově i místně rozličně, ale v celku tak, že za Karpatskými horami zkřížily se dva velké kulturní proudy: jeden od západu nesoucí sem prvky z oblasti keramiky polabské a nordické, druhý od jihu se stopami keramiky páskové, a zejména hojnými vlivy keramiky terramarní a jihovýchodní, malované.

Toto poznání sloužiti může dnes za první základ, na němž budoucí systém zakarpatské archaeologie bude zbudován [3]): vidíme, že do primitivní vrstvy domácí vniká během doby neolithické jeden proud cizích vlivů od západu a severu, vedle něho však současně a zejména silněji na konci neolithu proud z jihu, přivádějící zároveň převrat neolithu v dobu kovovou. Tedy v mladší době

---

[1]) Srv. hlavně stať *A. Spicyna* Бологовская стоянка каменнаго вѣка, Спб. 1903. (Otisk z V. tomu Зап. Русс. Арх. Общ.). Zde přechází přímo vrstva keramická (III. a IV.) ze starší přechodné bez keramiky (I. a II.). Srv. l. c. 10, 13.

[2]) Srv. *Uvarov A.* Археологія Россіи (Moskva 1881) I. 290 sl., II. tab. 18 sl.

[3]) A také keramiky. Ani novější schematisující práce *V. A. Gorodceva* »Русская доисторическая керамика« (Труды XI арх. с. I. 577), jež je jinak velmi cenná, neodpovídá této potřebě. Keramiku dlužno analysovati i typologicky a chronologicky. Pokrok v chronologisaci period a nálezů ruské archaeologie záležeti bude především na tom.

neolithické převládají vlivy od severu a západu, na přechodu k době kovové od jihu.

Jen toto celkové chronologické a geografické rozlišení je dnes na jevě a z toho důvodu možno mluviti v dalším 1. o periodě vlivu severního (a západního) a 2. periodě vlivu jižního, aniž bychom tím vylučovali, že po jistou dobu oba vlivy současně působily, ba snad jižní počal zasahovati za Karpaty již před prvním.

1. Perioda vlivů severních projevuje se v Zakarpatí především hojným vystupováním keramiky nordické a šňůrové. Setkáváme se s obojí — a to současně, jak v nálezech sídelních, tak zejména hrobních.

Ověřených hrobů ze starší doby kamenné neznám. Nepochybuji však, že analogicky ke střední Evropě i v Zakarpatí vlastní pohřbívání, totiž ukládání mrtvého do připraveného hrobu s užitím jistých obřadů vyvinulo se teprve během doby neolithické a že hroby, které známe z neolithu, náležejí vesměs době mladší. Setkáváme se v nich pravidelně s tělem uloženým v poloze skrčené a to buď do jámy kameny obložené nebo do jakési skříně, sestavené z větších a plochých desek kamenných, a v obojím případě buď s mohylou nad hrobem nebo bez ní. Tyto druhy hrobů vládnou od Odry k Dněpru; při čemž však jisté formy vystupují seskupeny territoriálně. Tak vidíme, jak se oblast skřínek rozkládá od Pomoří a Poznaňska přes Kujavsko [1]) širokým pásem po Visle k Sanu, přeskakujíc do Pokutí a Podolí a Volyně, kde se v jednotlivých případech ztrácí. Typickými příklady jsou na jihu na př. hroby v Beremianech, Czarnokońcích, Kociubińcích, Kuszylovcích, Czarnolicích, Rakówkątě, Uwišle (srv. obraz 1.), ve Vo-

[1]) *Lissauer* Die praeh. Denkmäler der Provinz Westpreussen und der angrenz. Gebiete Leipzig 1887 22, *Rod. von Erckert* Berl. Verh. 1880, 314. Nejdůležitější studii o rozšíření hrobů skřínkových (a kujavských) podal nově *Ks. Chamiec* v práci »Wśród stepów i jarów«. (Bibl. Warsz. 1900. XI. a XII. Viz hlavně str. 473 sl.). Srv. k tomu i jeho přehledný článek »Przeddziejowe stosunki ziemi kijowskiej« (Ref. III. zjazdu pol. hist. III. Krakow 1900). V prvé práci Chamiec probírá skřínkové hroby celé Evropy, speciálně pak končin nordických; o krajích nás zajímajících ukazuje, že na jihu od Dánska, v Meklenbursku, Braniborsku a Hannoveru jsou řídké (472), také v Prusku, ale počínají od Pomoří a jezera Gopła a Poznaňska a jdou přes Kujavy na východ, kde mizí. V Kijevsku téměř nejsou, také do Malopolska nejdou, v království jen ku Kielcům, tak že ostrov skřínek ve Volyni, Podolí a Pokutí je vlastně od poznaňsko-kujavského jádra oddělen (486). Kultura ta povstala na západě a odtud přišla sem.

lyni v új. Ostrožském. Na jihozápadě tohoto pásu, rovněž jako na východě (v Kijevsku) skříňkových hrobů s kostrami téměř není.[1]) V Krakovsku, kde se ještě do nedávna nevědělo o neolithických hrobech kostrových, nalezly se jen kostry uložené

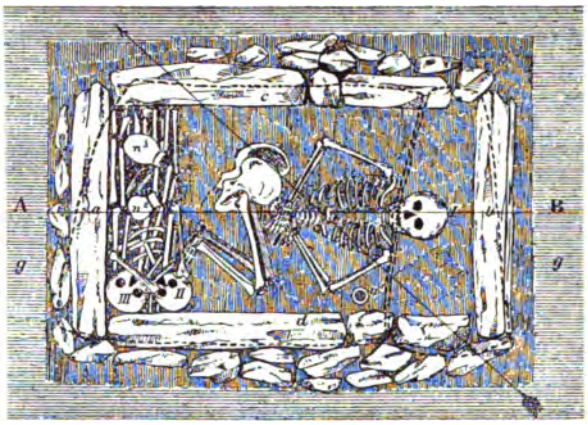

Obr. 1. Skříňkový hrob z Uwišły (podle Ossowského).

v zemi beze skříněk, rovněž tak i v Sandomirsku, Přemyšlsku a Lubelsku. Srv. typická pohřebiště: Węgrzce, Krzesławice, Grembałów, Orzechowce, Siedliska, Złota (odtud jsem viděl vzácný, dosud nevydaný nález v museu hrab. Dzieduszyckých ve Lvově), Wacowice na Drohobyčsku, Branica Suchowolská, Okalewo v Lubelsku.[2])

Naproti tomu rozkládá se na východě oblast mohyl nad skrčenými kostrami beze skříněk, ač i tu jsou roztroušeny skříňky nebo hroby bez mohyl. Na západě je hranicí mohylových násypů přibližně řeka San.[3]) Mezi Přemyšlem a Lvovem počínají už kurhany, jdou do Volyně, kde jsou hojné, pak do ruského Podolí a Kijevštiny[4]), kde přecházejí v jihoruskou oblast mohylovou, jejíž

[1]) Srv. *Kirkor* ve Zbióru III. 14, *Kopernicki* Zbiór II. 28, *Ossowski* Zbiór XIV. 29, 48 XV. 19 sl. *Antonovič* О каменномъ вѣкѣ въ зап. Волыни (Труды XI. арх. с. I. 146); *Ljuba Radziminski* Труды IX. арх. с. II. 80, Zbiór I. 8 II. 73; III 62. *Spicyn* Зап. арх. Petr. XI. 283 (zde literatura Volyně).

[2]) Srv. Materyały II. 116 sl. 130 sl., III. 82, 87, *Demetrykiewicz* Vorgesch. Gal. 87, 90 sl.

[3]) Srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Galiz. 117.

[4]) Zbiór I. 10, III. 64, XI. 48, XIV. 4 sl. 40, Materyały III. str. VI., Труды III. арх. с. I. 171 (Záluží), Труды XI. арх. с. I. 141, 146, Zbiór III. 63.,

formy, typy a časové fase jsou nám přes množství popisů ještě nevalně známy. Zde se také počíná jako typický znak doby předskythské, objevovati červené barvivo, jež kostry pokrývá a jehož

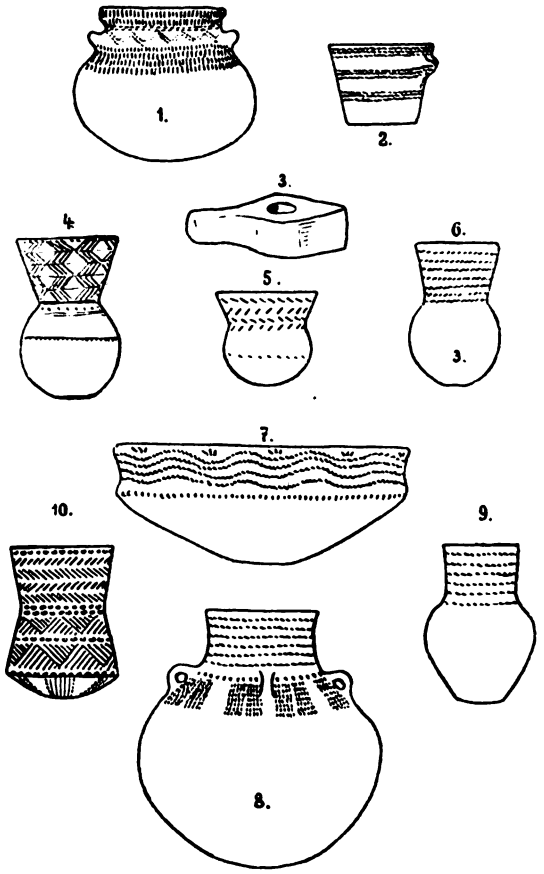

Obr. 2. Z nálezů doby neolithické a pozdější v Zakarpatí (1, 2 ze Sěňavy, 3—6 z hrobů u Strětovky, 7—9 ze Złoté, 10 z kurhanu u Gatného).

Ks. Chamiec Przeddz. stosunki 5, Wśród stepów i jarów 326, Światowit I. 138, *Ljuba Radziminski*, Памятники камен. вѣка части зап. Волыни (Труды IX. арх. с. II. 79, srv. Zbiór III. 65; *Antonovič* Археол. карта Кіев. губ. Moskva 1895. Ukaz. 16. O typech mohyl v Kijevsku srv. vedle uvedených statí Chamiecových hlavně přednášku Antonovičovu »О типахъ погребенія въ курганахъ Кіевской губ.« (Труды VIII. арх. с. IV. Protok. 68). Antonovič i Chamiec mají za nejstarší typ chudé mohyly se skrčenými kostrami zavinutými v kůře v záp. Kijevštině; do nich vnikají od severozápadu skříňky a od západu mohyly haličské. Srv. i *Spicyn* (Зап. арх. Petrohr. XI. 248, 277, 283).

obřadní význam a vznik nám také není jasný.[1]) Na Volyni skrčené kostry pod mohylami jsou podle Antonoviče ještě beze stopy červeného barviva.[2]) Jižněji však vystupuje zjev tento už u hrobů, jež vykazují jinak styky s kulturou severní (Losiatyň, Kobrynová, Zavadyńce).

Vedle těchto hrobů kostrových počínají se už v neolithu objevovati hroby s tělem spáleným, s popelem uloženým v popelnici. Množí se ovšem teprve na konci tím více, čím dále jdeme dobou přechodní do počátků doby kovové. Ale je jich na př. na Volyni dosti s inventářem čistě neolithickým a také na Kijevsku jsou a v Haliči.[3]) K povstání jich a vývoji se však dále ještě vrátíme.

Inventář hrobů pozůstává především z keramiky, pak z kamených nástrojů a zbraní, z drobných šperků: mušlí, jantarových koralů (řídkých), přeslenů, výrobků z kosti a pod. A v tomto inventáři setkáváme se pojednou s množstvím vlivů západních a nordických a to buď s přímými importy nebo aspoň zřejmými vlivy na produktech domácích. Je nesmírně zajímavo a důležito konstatovati, že v době neolithické a sice v té fasi, v níž v střední Evropě kvetla svrchu předvedená keramika t. zv. šňůrová a nordická, stojí i Zakarpatí pod značným vlivem rozvoje té kultury, kterou nám obě jmenované keramické skupiny representují. To je archaeologický fakt a my vidíme už dnes nesporně přes chudost materiálu, že po Odře a Visle vstupoval do zakarpatských končin kulturní proud, jenž přinášel s sebou z Polabí a od břehů baltických různé výrobky jantarové, nordické typy nástrojů, především však keramiku. A sice vidíme, že vystupuje západní keramika, hlavně kulovité amfory braniborskomeklenburského typu[4]) současně s typickými poháry a amforami šňůrovými.

[1]) Srv. moje Человѣчество 147 nsl., a novější články *A. A. Spicyna* Курганы съ окрашенными костяками (Зап. Арх. Общ. Petrohrad 1899, XI. 1—2. str. 53) a *J. Kulakovského* Къ вопросу объ окрашенныхъ костякахъ (Труды XI. арх с. I 190).

[2]) Труды XI. арх. с. I. 146. Jinak *Chamiec* Wśrod stepów 329.

[3]) *Antonovič* Труды VIII. арх. с. IV. 68 a XI. арх. с. I. 146; Zbiór III. 63. *Ossowski* Zbiór XIV. 35, 40. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 117. O pruských a kujavských srv. *Lissauer* Die praehist. Denkmäler 23. *Götze* Gliederung 269 (vystupují se sňůrovými a zvoncovitými poháry, jakož i s kulovitými amforami.)

[4]) O nich srv. stať *Götzovu* Über neol. Kugelamphoren (Zs. f. Ethnol. 1900, 154 sl.) s dodatky autorovými a Reineckovými (Verh. Berl. 1900, 600 sl., 1901, 414, 1902, 267) a *Brunnerovu* (Archiv f. Anth. XXV. 250 sl.). *Píč* o rozšíření sem nevykládá (Starož. I. 92). Amfory náležejí konci doby neolithické

Kulovité amfory (více méně typické) nalezeny byly v Poznańsku v Nawrze, Kościelné, v Haliči u Węgrzec, Kuszyłowců, Winiar, Złoté, (obr. 2. čís. 8), Kociubińců (obr. 3), Czarnokońců, Uwišly, a docela až v ruském Podolí u Nové Sěňavy a u Losiatyňa nad Rosí (srv. obr. 2 čís. 1; obr. 3). Také degenerovaná amfora z ostrožského újezda na Volyni a nádobka z neznámého naleziště v Podněpří, kterou uveřejnil Chaněnko, patří patrně původem svým k tomuto typu.[1])

Obr. 3. Amfory z Kociubińců a z Losiatyňa.

Nordické moždířovité poháry známé i z Poznańska a Slezska našly se u Węgrzec (srv. tab. II. l.), Chorostkówa, N. Sěňavy (srv. obr. 2 č. 2)[2]). Jinou čistě nordickou nádobu našel Majewski ve vsi Grabowé új. Stopnického[3]), široké hrncovité nádoby typu podobného obrazu *g*, *r* na tab. II., (ač už s vlivy jinými) znám z Lelowic a Miroszowa v gub. Kielecké[4]) a z kraje stopnického. Sem

---

a patří původem oblasti nordické (*Götze* l. c. 174). Naleziště v Poznańsku (Materyały III. 89 sl.), Węgrzce, Winiary, (Mater. III. 87 sl.), Kuszyłowce (Mus. krak. Akad.), Złotá (Mus. Dzied.), Kociubińce, Czarnokońce, Uwišla (Zbiór XV. 19), Nová Sěňava (Zbiór XIII. 44), Losiatyň (Zbiór XII. tab. II.).

[1]) *Ljuba Radziminski* l. c. 81 fig. 5. *Chaněnko* Древности Приднѣпровья I. Tab. V. fig. 8.

[2]) *Götze* Gliederung 277. Węgrzce, Sěňava l. c., Chorostków (Zbiór XIV. 42).

[3]) Światowit II. 33.

[4]) *Wawrzeniecki* v Materyałech III. 51, *Demetrykiewicz* ve Wiad. num. arch. IV. 319. Srv. na př. *R. Beltz* Vorgesch. von Mecklenburg Berlin 1899, 25, 26.

náleží nordická láhvovitá nádobka (Kragenflasche) z nálezu u Zastówa na Krakovsku a od Opavy.[1])

Typické poháry a amfory šňůrové (jakož i různé deriváty) známe z haličských hrobů u Złoté, Węgrzec, Siedlisk, Chorostkówa, Wacowic, Balic a v znamenitém nálezu v kurhanu u Strětovky blíže Kijeva vedle řady pohárů pásky zdobených.[2]) Nejmladším přežitkem budou snad poháry z kurhanů doby skythské u sěla Gatného (Гатное) poblíže Kijeva a z kurhanu zv. Bucicha u vsi Krasné (Красная) új. Vasilkovského tamže (obr. 2), oba ve sbírce university kijevské.[3]) Mimo hroby vystupuje výzdoba šňůrová hojně i na sídlištích.[4]) Zvláštní skupina nádob s touto výzdobou vyvinula se při horní Visle v kraji sandomirském a stopnickém. Zde se totiž vedle pohárů a amfor objevuje zajímavý typ širokých mís (zvu jej typem stopnickým), jejichž dosti vysoký a mírně konkávní okraj ozdoben je několikerou šňůrovitou vlnovkou. Nejkrásnější nálezy chová vedle pohárů a amfor museum hr. Dzieduszyckých ze vsi Złoté, jak mi bylo řečeno. Bohužel je sbírka tak střežena a studiu uzavírána, že jsem si r. 1899 mohl nakresliti jen zběžný náčrtek (srv. obr. 2 č. 7). Ale i jinak tento typ na úlomcích keramiky z kraje stopnického (Dziesławice, Grabowa, Borzymów, Janina, Beszowa a j.) konstatoval častěji Er. Majewski.[5]) ·

---

[1]) Mus. Akad. Krakovské a Mitth. praeh. Comm. 1903, 408. Srv. analogie u *Montelia* Les temps préhist. en Suède. Paris 1895, 44, 45

[2]) Strětovka (*Volkov* Матер. до укр. р. етнології. III. 1900 1 sl.), Balice (*Chizzola* Jahrb. Centr. Comm. I. 141.).

[3]) O nálezu u Gatného srv. Зап. арх. Petr. XI. 248. Náčrtek zhotovil jsem si za poslední návštěvy sbírek kijevských r. 1899.

[4]) Na sídlištích našly se střepy se šňůrovou výzdobou na př. v Perczině u Varšavy (v Mus. průmysl. ve Varšavě), v sídlišti kirillovské ul. v Kijevě (l. c.), v sídelních násypech mezi Přemyšlem a Drohobyczí ve vsích Hruszatycách, Gdeszycách, Miżynci, Czyskách, Wacowicích (Mater. II. 116 sl.), v Zaleszanech na Tarnobřežsku (tamže II. 147, 152), v kraji stopnickém (Światowit I. tab. V.; II. 32, 33, tab. IV., V., X., XI., XII.; III. tab. XIV.; V. 1 sl.). Tato šňůrová keramika nemá patrně východisko v původním centru durynském, nýbrž v sekundárním centru na dolní Odře, kde se jí objevilo hojně s vlivy nordickými. Odtud šel patrně proud k Visle, do Kujavska (Tymin, Białoszewo, Naklo na Noteči, Faliszewo, Janiszewka), na řeku Bobru (Zbiór VI. tab. VI.) a dále na východ (*Götze* Verh. Berl. 1892, 180, *Píč* Starožitnosti I. 82.).

[5]) Światowit II. tab. VI., XI.; III. 60, a zejména stať jeho »Ornament sznurkowy falisty w ceramice neoliticznej południ. okolic królewstwa Polskiego. (tamže V. 1 sl.).

Do proudu severního vlivu kladl bych dále i příchod typické keramiky dolmenové, zejména známých pohárů zvoncovitých páskovitě zdobených, které, pokud vím, vystupují za Karpaty především v průvodu šňůrových pohárů. Ale mohly přijíti i z jihu. Srv. uvedené nálezy ze Strětovky a Krasné.[1]) A ovšem náleží sem i řada jiných výrobků severních jako čtyřbokých sekyrek kamenných nordického typu[2]), nordické zakřivené pazourkové nože z hrobů volyňských[3]), pazourkové dýky[4]) a jantarové ozdoby, řídké sice, ale vystupující v Chorostkówě, Węgrzcích, Kociubińcích s typickou keramikou šňůrovou a nordickou.[5])

Na základě těchto nálezů musíme vskutku říci, že nordická a polabská kultura ovládla v době neolithické Zakarpatí až po Volyň, Kijev a ruské Podolí. Stalo se tak na konci neolithu. Neboť typy, jež tu vystupují, náležejí ve středním Německu konci doby neolithické[6]); při tom dlužno dodati, že typická keramika šňůrová vystupuje současně se severními amforami. To je důležitý fakt archaeologický pro Zakarpatí. Jeli tento severní vliv úže spojen s určitým typem pohřbů, na př., jak se zdá, se skříňkovými hroby, zatím nerozhoduji. To bude další úlohou polskoruských archaeologů.[7])

Jinak jsou v celku východní kurhany, pokud neolithu náležejí, velice chudé.

2. Proti vylíčenému proudu vlivů severních stojí neméně důležitý proud jižní.

Vystupují sice už současně s keramikou šňůrovou na západě při horní Odře a Visle typy, jež zřejmě nasvědčují, že oblast jihoevropské keramiky páskové pronikla i sem na sever a to patrně cestou přes Moravu na horní toky jmenovaných řek. Ale tento starší postup zdá se býti omezen jen na Slezsko (na sever až

---

[1]) O zvoncovitých pohárech v Šlesvíku a Meklenbursku srv. *Píč* Starož. I. 86. V Slezsku u Opavy nalezen kus, ale bez ozdoby. Mitth. praeh. Comm. Wien 1903, 407.

[2]) *Götze* Gliederung 267, *Reinecke* Zs. f. Ethn. 1902, 266. O nálezech nord. sekyrek v Podolí srv. stať *Pulaského* ve Zbióru XIV. 12.

[3]) V kurhanech kraje ostrožského (Труды IX. арх. с. II. 79).

[4]) Zbiór XVII. 44. 45, Mater. II. 48.

[5]) Srv. Zbiór XIV. 42 sl.

[6]) Zs. f. Ethnol. 1902, 269.

[7]) Srv. zatím, co pověděl *Ossowski* ve Zbióru XV. 26 a *Chamiec* Wśród stepów 493.

k Hlohovu) a Krakovsko,[1]) — aspoň mi další nálezy známy nejsou — kdežto vlivy nordické dolmenové a šňůrové keramiky pronikaly zjevně celým Zakarpatím až k Dněpru. Teprve na samém konci neolithu, kdy se už počínají zjevovati první stopy kovů, vidíme nové vlivy a tentokráte silnější postupovati z jihu na sever Jeseníků a Karpat.

Příchodem jich počíná neolith vůbec mizeti a ustupovati kultuře nové, jejímž hlavním elementem byl už kov. Ústup ovšem není náhlý nýbrž pomalý, tak že nevidíme ostré hranice, nýbrž patrně dlouho trvající fasi vloženou časově mezi čistou dobu kamennou a dobu, v níž zavládly kovy, tedy dobu přechodní. V tu dobu sem zřejmě postupuje z jihu t. zv. kultura terramarní, a to opět cestou západní přes Moravu.

Jak terramarní kultura povstala, kde bylo její ohnisko, v jakém poměru je k starší kultuře keramiky páskové, nedovedeme dosud určitě pověděti. Ale přece vidíme, že se na samém konci neolithu a počátkem doby bronzové vyvinula v končinách při Dunaji a Adrii kulturní oblast, vyznačená především mísami na jedné vysoké noze nebo na několika nožkách, nádobami s profilovaným lomem (hlavně džbánky), šálky s vysokým vypjatým uchem a provázená občas nádobami s rohatými uchy (ansa lunata, cornuta). A ta vniká sem na sever. Jí náleží ve Slezsku na př. typické pohřebiště u Jordanova Mlýna (Jordansmühle) z něhož viz ukázky na tab. I. *s*, *t*, *u*, pohřebiště u Pietrowic (Peterwitz), Ojcic (Ottitz), v Kateřinkách u Opavy (tab. I. *y*) a j.[2]). Že pronikly vlivy i do záp. Haliče a přilehlé části královského Polska, svědčí poněkud jinak utvořená ale přece příbuzná ucha, nalezená na Krakovsku v sídlišti a v hrobech u Zastówa (tab. I. *z*), v Karniówě, v Zaleszanech na Tarnobřežsku a v Lelowicích u Miechówa[3]); patří částečně už době kovové (Zaleszany).

[1]) Sem patří keramika z nálezů jeskyně na hoře »Okopy« u Ojcówa dobře prozkoumané *Czarnowským* (Materiały V. 52 sl. srv. obraz napřed na tab. I. *c*), a patrně i kusy z jeskyně *maszyckė* (*Much* Kunsthistor. Atlas, Wien 1889, tab. VII). V Slezsku jdou krásné nálezy čisté keramiky páskové (dosud neuveřejněné) podle Kossinny až po Hlohov (Zs. f. Ethnol. 1902 174). Jediným výjimečným výstřelkem u Dolní Odry objevuje se nález u Schönings-burgu (kraj Pyrický). Srv. poznámky *Reineckovy* v Zs. f. Ethnol. 1902, 252.

[2]) Jordanův Mlýn (Schlesiens Vorzeit VII. 540) s měděnými spirálkami, Ojcice a Pietrowice (Schles. Vorz. VII. 550), Opava (*M. Hoernes* Neol. Wohnstätten bei Troppau. Mitth. praeh. Comm. 1903, I. Nr. 6).

[3]) Zastów (ve sbírce krakovské university), Karniów, Lelovice a Zale-

Že kultura terramarní vnikla z Uher i do východního Zakarpatí, možno také očekávati. Dosud však jsou toho stopy jen slabé a teprve z doby kovové znal bych významnější doklady.

Za to se tu na východě setkáváme v době přechodní se zjevem, který, ač nedávno znám, upoutává k sobě ve zvýšené míře pozornost a stává se nesnadným archaeologickým problémem. Je to oblast kulturní, kterou zoveme dnes podle hlavního naleziště v Podněpří tripolskou nebo na Pokutí białeczskou.

První stopy této kultury byly sice objeveny už před 25 lety, ale že to jsou ukázky větší samostatné a důležité oblasti kulturní, dlouho se nevědělo. Kultura tripolská ve své důležitosti, váze a ve svém celku předstoupila před nás teprve řadou znamenitých nálezů odkrytých Č. Chvojkou v gub. Kijevské. Teprve jimi a dalšími nálezy z Volyně a Podolí objevilo se, že již dříve známá naleziště v haličského Podolí, Pokutí a severních Multan patří k ní, že vše tvoří jeden celek, jednu samostatnou oblast. Od těch dob otázka původu a významu tripolské kultury, jakož i jednotlivých zjevů v ní častěji byla předmětem studií polských a ruských archaeologů.[1]) Ale dosud plně rozřešena není a nebude, dokud se nám neotevrou více archaeologické poklady království Rumunského a východního Balkánu. Tam se ještě mnoho skrývá pod zemí.

---

szany vedle šňůr. keramiky (Mater. II. 147, 152). O nálezech rohatých uch v Haliči srv. *Demetrykiewicz* »Przedhistoryczna ceramika z półksiężycowemi uchami« (Wiadom. num. arch. IV. 313), dále ve zprávě o Zaleszanech (Mater. II. 147, 152 a v Mitth. Central-Com. 1901, 232). Na východě vím o takovém uchu z Multan od Busea (*Píč* Starož. I. 2, 106); ale upozorňuji i na ucho s špičatým rohem z neolithické stanice v Podolu Kijevském, v níž se našla i forma na měděnou sekerku (*Volkov* l. c. 22). K posouzení středoevropských rohatých uch srv. i důležité poznámky *M. Hoernesa* v Mitth. praeh. Comm. I. 96 (Zur praeh. Formenlehre I).

[1]) Literatura. Hlavní prací je výborná kniha *Č. Chvojky* Каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья (Труды XI. Арх. с. I. 736. Vyšlo též o sobě v Moskvě 1901). Pak srv. *B. Chanenko* Древности Приднѣпровья (Kijev 1899) I. Dále srv. ještě tyto články: *Zaborowski* Industrie égéenne sur le Dniestre et le Dniepre (Bull. d'anthr. Paris 1900 451), *Volkov F.* По поводу нашихъ неолитическихъ находокъ съ керамикой домикенскаго типа (Арх. Лѣт. II. 131. Překlad uveřejněn v Światowitu III. 233), *Hadaczek Kar.* Ślady epoki t. zw. archaiczno-mykeńskej we wschodniej Galicyi (Wiadom. numizm. arch. IV., 377 1901), *Linničenko J. A.* О новѣйшихъ раскопкахъ г. Хвойка (Зап. Одесса XXIII. (68—76). Literaturu jednotlivých nalezišť viz dále; o výkladech, které měli *Stern, Chvojka, Skrylenková, Zavitněvič, Linničenko* a jiní na XII. archeol. sjezdě v Charkově 1902, jsou dosud známy jen stručné referáty v Изв. XII. арх. с. Charkov 1902) str. 33, 87, 223.

Tripolská kultura projevuje se v Kijevské gubernii především na t. zv. ploščadkách (площадки ruských archaeologů) účelu dosti záhadného, na západě Karpat pak v žárových hrobech, pokrytých hliněnými cihlami, ač i tu jsou známa sídliště.

Obr. 4. Malované nádoby ze Zl. Bilczů a Wygnanky.

Ploščadky přechodní tripolské kultury jsou něco zcela jiného než sídelní jámy (землянки) starších dob. O těchto nemůže býti pochyby, že nám představují jako analogické jámy střední Evropy zbytky sídlišť, totiž místa, nad kterými se zdvíhala primitivně urobená chýše nebo stan a v jejichž středu plálo ohniště. Ploščadky proti tomu mají už na první pohled odchylný ráz. Jejich pravidelné umístění na vyvýšených stráních, jejich pravidelné seřadění v řady kruhovité a zejména ustrojení vnitřní a obsah ukazují spíše na jakási místa kultovní spojená s hroby. Ploščadky nám představují ploché vypálené jámy přerůzné velikosti (2—20 *m* šíře a 3—30 *m* délky), jejichž stěny tvořeny byly plásty vypálené, hladké hlíny někdy i omalované (byly i stěny příčné), a nad nimiž vypínalo se patrně nějaké přístřeší. Na půdě jam bývá rozestaveno velké množství (někdy i přes 20) celých nádob rázovitých tvarů i výzdob, primitivní hliněné sošky, pazourkové nožíky a jiné úlomky, říční mušle, zvláštní hliněné piedestaly s mísovitými kameny.[1]) Vše nasvědčuje, že se jedná v tomto případě o místa obřadní, na nichž lid v nádobách ukládal popel zemřelých a kde konal i svoje

[1]) Srv. podrobný popis v uvedené již práci Chvojkově »Каменный вѣкъ« 68 sl., 73. Podrobnější dílo Chvojkovo o tom vydá arch. společnost v Petrohradě.

oběti, — slovem tyto ploščadky představují jakési pohřebiště ohrazených a snad i krytých rodinných hrobů a svatyň. Ale nejsou všechny stejného typu a účel některých byl asi jiný. Spor o to [1]) je však pro nás vedlejší, hlavní věcí je jejich obsah.

Kultura těchto nálezů má sice mnoho společného, ale zcela jednolitá přece není. Už Chvojka pozoroval, že lze ve výzdobě a tvaru nádob rozeznávati dvě skupiny a počal proto, třídíti tripolskou kulturu na dva stupně [2]):

1. kulturu *A*, k níž čítá nádoby s reliefy lidské tváře pod okrajem a s reliefy srdcovitými (tab. III. č. 2), dvojité nádoby ve formě binoklu (tab. III. č. 1. a v textu obr. 4.) účelu záhadného [3]), buď malované nebo krášlené souběžnými hluboce tlačenými rýhami, velké nádoby hruškovité bez hrdel, okrášlené rovněž různě vinutými (nejvíce do spirál) pásy rytých linií (č. 6.), nádoby kulovité s nevysokým hrdlem rudě nebo hnědě malované, nádoby zvoncovité a misky na nožce s hluboce rytými pásy (č. 3, 4), nebo misky na 3—5 nožkách. Primitivní sošky jsou řídké; ke kultuře patří ještě kamenné, vrtané nebo parohové a ploské, měděné sekyrky;

2. kulturu *B* s nádobami forem odchylných a výzdobou chudší a primitivnější. Sem patří velké nádoby s ostřeji vyhraněným, nalomeným tělem a slabě naznačeným hrdlem (tab. III. č. 9, 10), opatřené malými oušky a řídčeji kryté pásy rytých linií, misky mající na okraji ploché pupíky, pohárky na ztluštěném podstavci (č. 5), nádoby v podobě kužele nahoru otevřeného s užším hrdlem, ozdobené ponejvíce rytými svislými pásy a na hrdle guirlandovitým ornamentem (č. 11, 12, 13), nádobky v podobě dvojkomolého kužele (č. 14). S tímto nádobím vystupují sošky plasticky pokročilejší pazourkové srpy a piedestaly. Za to chybí kov a také předměty vrtané.

Mám toto rozdělení, jež Chvojka zakládá na rozdílu časovém, za první nadějný krok k hlubšímu poznání. Ovšem k definitivnímu rozlišení musíme vyčkati ještě nálezů dalších a neomezovati se jen na Tripolsko, nýbrž vzíti v úvahu i západnější oblast ha-

---

[1]) K tomu srv. *Gorodcev A. V.* Назначеніе глиняныхъ площадокъ въ доисторической культурѣ трипольскаго типа (Арх. Изв. и Зам. 1899, 345).

[2]) *Chvojka* Кам. вѣкъ 70 sl.

[3]) Srv. srovnání *Hadaczkovo* (Wiadom. num. arch. IV. 381) s podstavci z hrobů italských X—VII. stol.

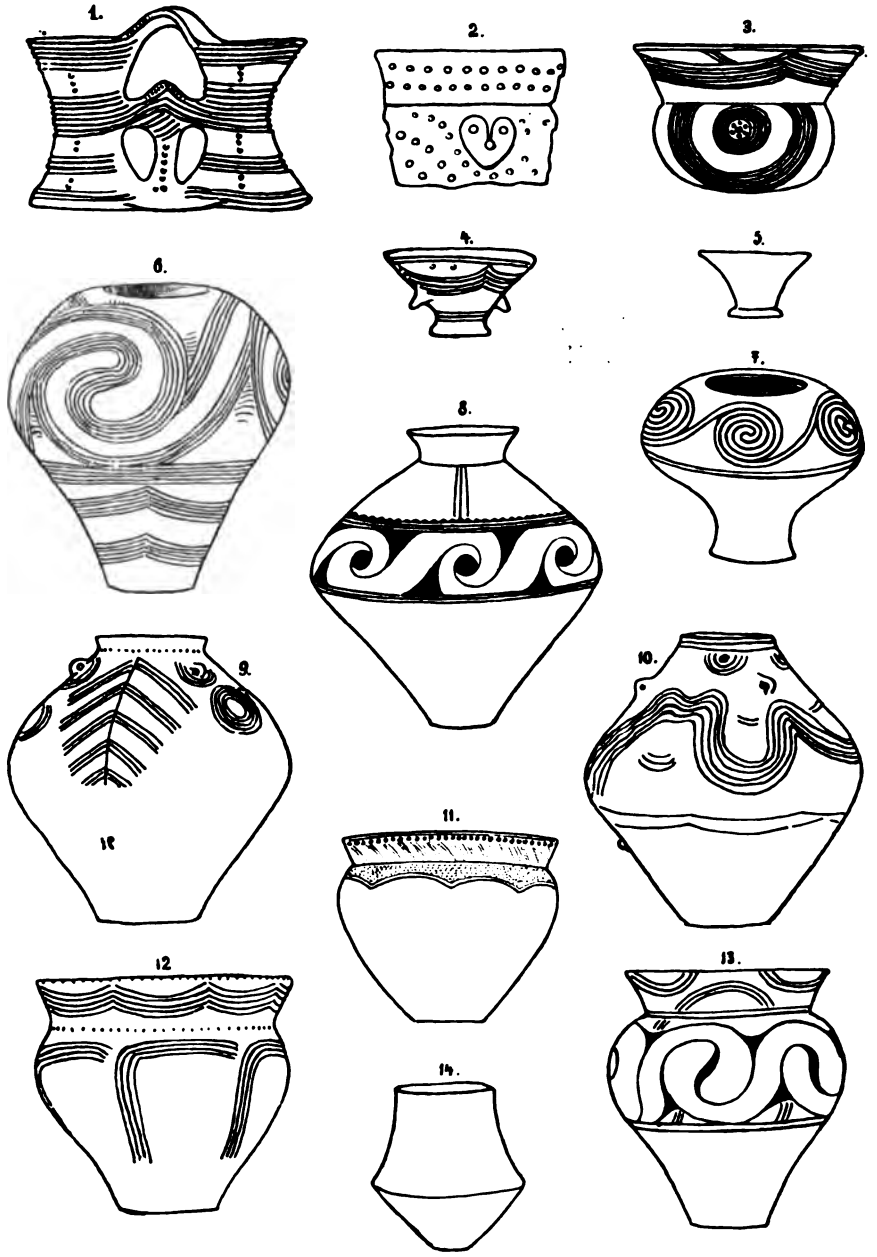

Tab. III. Hlavní typy přechodní keramiky tripolské a bileczské.
(Ku přirovnání předvedena"i nádoba z Butmiru v Bosně č. 7.)

ličskou. Neboť tato kultura nebyla omezena jen na končiny gub. Kijevské.[1]) Už od let sedmdesátých předešlého století počaly se objevovati v archaeologických statích haličských zprávy o zvláštní zajímavé keramice malované z hrobů žárových, totéž nacházelo se v Bukovině a Multansku, a po objevech vlastní kultury tripolské nemohlo býti pochyby, že máme před sebou oblast zvláštní samostatné kultury rozložené od Karpat k Dněpru. Na Podolí tvoří severní hranici stopy nalezené v Czechách u Brodů a v Mokryszowě, dále sem patří nález v Kriničkách.[2]) Z ruského Podolí přechází tripolská kultura do Haliče a Bukoviny. V Haliči ji nalezli už W. Przybysławski a Kirkor r. 1878 a 1879, později hlavně Ossowski v jihovýchodním cípu země a to především v řadě žárových pohřebišť, v nichž byly hroby pokryty vypálenými kusy hlíny ve způsobu narovnaných cihel (odtud název Ossowského »groby cegłowe«). K nim patří zejména pohřebiště v Zlatých Bilczích v okr. Borszczowském, Wygnance, Wasyłkowcích u Husiatyna (odtud zval Ossowski kulturu tuto »wasyłkowskou«), v pokucké Horodnici nad Dněstrem a v miodoborské Horodnici u Husiatyna, v Szczytowcích okr. Zaleszczyckého, u Wierzchniakowců

[1]) Na Kijevsku v městě Kijevě samotném objevily se stopy této kultury mezi vrstvou náležející starší domácí kultuře také na Podolu na usadbě p. Světoslavského. Ale hlavní okršlek leží jižně Kijeva na jihozápad městečka Tripolja. Patří sem ves Žukovci (kultura B), Chalepje (B), Stajki (B), Veremje (A), uročiště Dolžok (B), Taborišče (B), Tripolje samé (A), Ščerbaněvka (A), dále ves Pogreby Vasilkov. újezda, Juški, Strětovka Kijev. újezda (B), ves Lukovka a Kolodistoje Zvenigorodského új. (B), ves Grigšinci Kaněv. új., Pekari Čerkasského új., Čučinki Kijev. új. (*Chvojka* l. c. 33—62; *Spicyn* Отчетъ Имп. Арх. Ком. за 1900 г. Спб. 1902; *Bělјaševskij* Арх. Лѣтопись II., 148; III., 69, 184). Kulturu A nalezl Chvojka jen poblíže Tripolja (na břehu ř. Krasné, a u vsí Ščerbaněvky, Veremja a Čerňachova), kdežto B zajímala velké prostranství, jdouc od Kijeva podél pravého břehu Dněpra k Čerkassům a odsud přes újezd Čigirinský, Skvirský a Umaňský do Podolí, zabírajíc i část gub. Chersonské (*Chvojka* 71). Obě tyto kultury Chvojka, jenž je prostudoval nejvíce, má, jak jsem pravil, jen za časově od sebe oddělené stupně ve vývoji kultury jednoho národa a obě za produkt domácí. Jedině nádobí malované a leštěné připisuje původu jinému, buď sem z ciziny dovezenému, nebo zde sice urobenému, ale rukou cizích hrnčířů zemi občas navštěvujících. Národ, kterému kultury patřily, byli podle Chvojky zemědělští P r o t o s l o v a n é, jsoucí v stálých stycích s příbuznými Arijci při Aegejském moři, odkud k nim přicházeli obchodníci a řemeslníci; ti dali tripolské kultuře jižní ráz (*Chvojka* 73). Dnes však Chvojka toto mínění poněkud změnil. Srv. str. 463.

[2]) Wiadom. num. arch. IV. 378. Další nálezy v Podolí viz u *Chvojky* l. c. a *Spicyna* (Разселеніе 3.)

a Boryszkowců okr. Borszczowského, u Potoczysk a Probabina okr. Horodeňského. V jeskyni Wertebě u Bilczů bydlil lid, jenž hroby zakládal a také tam zanechal velmi mnohé a důležité památky svého pobytu. [1]) Dr. Demetrykiewicz našel kulturu tu ještě v Zieleńczi pod Trembowlí a u městečka Budzanowa. Rovněž K. Hadaczek v řadě osad ve vých Haliči.[2]) Vůbec je známo v Haliči přes 30 nalezišť [3]). Také v sousední Bukovině byla na několika místech zjištěna, a to hlavně v sídlišti u Šipenic nedaleko Černovic. [4]) O dalších stopách na jihu srv. str. 465. V celku vidíme, že oblast této kultury tvoří pás táhnoucí se od bukovinských Karpat přes Pokutí a Podolí k Dněpru pod Kijevem. Určitější hranice bude možno vymeziti teprve, až spojení s jihem přes Multansko a Bessarabii bude jasnější.

Jak jsem pravil, je dosud kultura tripolskobiłeczská archaeologickým problémem. Je domácího, zakarpatského původu či povstala jinde na jihu a přišla sem? Z jaké kultury povstala? V jakém poměru je k podobné staré kultuře Aegejského moře? Kdy vznikla?

Na všechny tyto otázky je dosud odpověď těžká. Kultura vystupuje před nás příliš svérázně a samostatně, a vidíme-li ohlasy její na jiných vzdálených stranách, chybějí nám přece přímá pojítka, přechody, střední typy a dokud těch nebude, zůstane tripolská kultura ve svém vzniku spornou. Přemýšlel jsem o ní mnoho, chystaje tento přehled, seznal ji v originále r. 1897 v kijevských sbírkách, probral se i publikacemi let pozdějších, ba laskavostí p. Chvojky propůjčeny mi byly k nahlédnutí i výkopy nejnovější, ale musím říci, že jasna o ní dosud nemám; nové výzkumy leckde mění představu ze starších. Přes tuto konečnou nejistotu, nabývám přece přesvědčení, že tripolskobiłeczská kultura není domácím produktem vyvinutým primárně na severu, jak se dnes v Rusku soudí, nýbrž

[1]) O Horodnici, Wasyłkowcích, Wygnance a Biłczích srv. *B. Ossowského* Sprawozdania v Zbióru XIV. 50 sl., XV. 49, 52 sl., XVI. 64 sl., XVIII. 2 sl. a starší zprávy *A. Kirkora* a *W. Przybysławského* ve Zbióru II. a III. 70 sl. (Zde zpráva o hrobech s kostrami od Horodnice s malovanou keramikou biłeczskou.) O Wertebě, kde se našly též věci měděné, srv. Zbiór XV. 4. Mater. IV. 111. Také ve Wasyłkowcích na folvarku zv. Jurkowce byla velká osada (XV. 6).

[2]) Wiadom. num. IV. 379.

[3]) *Demetrykiewicz* v Mater. II. str. IX., IV. 101 sl., Vorg. Gal. 118.

[4]) *Romstorfer* Mitth. Central-Comm. XIX. 243, 256, XXVIII. 120; *Szombathy* Praeh. Recognoscierungstour nach Bukowina im J. 1893. Černovice 1894 5 sl. *Kaindl* Praehistorisches aus Bukowina. Jahrb. Centr. Comm. I. 97.

výsledkem zvláštního kulturního proudu jižního, jenž od dolního Dunaje šel pořícím Serethu, Prutu a Dněstru na sever a východisko měl v oblasti keramiky páskové, která v době neolithické ovládala celý jihovýchod Evropy.

Historie této páskové keramiky, její původ a vývoj jsou dosud málo známy. Hlavní naleziště, jež nám ji předvádějí, jako Butmir v Bosně [1]), Jablanica v Srbsku [2]), Tordoš, Nagy Ened a Brenndorf v Sedmihradsku [3]) rozbírají se sice dnes pečlivě a zcela podle schematických pravidel, studuje se poměr jejich k Hissarliku a staré kultuře fryžské, k starým nálezům v Mykénách a na archipelagu aegejském, k novým nálezům Evansovým na Knossu, k nálezům kyperským, ba i k neolithu Aegypta [4]), — ale jednotlivé výsledky stojí dosud na půdě velmi nejisté a čistě hypothetické. Faktem zůstává jen to, že v celé jihovýchodní Evropě existovala kdysi kultura keramiky páskové, jež měla nepopíratelné styky s Malou Asií.

Z této oblasti šířila se však tato kultura i časně na sever a v Zakarpatí můžeme, přehlédneme-li to, co jsme nahoře poznali, rozeznávati již aspoň dvě fase časové tohoto postupu. V první vnikla keramika pásková, počínajíc nádobami bombovitými s hrubě rytými pásky a volutami, do Zakarpatí na západě, do pořící Odry. S kulovitými nádobami setkáváme se v jeskyních u Ojcówa a s vyvinutou páskovou keramikou i dále v pořící Odry (srv. str. 454). Proud tento neustal v postupu ani později, zejména na konci neolithu, kdy vidíme, jak z jihu od Dunaje moravskou cestou vniká do Slezska nová fase jižní keramiky, známá v summě svých typických zjevů pod jménem keramiky terramarní (srv. str. 454),

[1]) *Radimský V.* Die neolithische Station von Butmir bei Sarajevo in Bosnien. Wien I. 1895.

[2]) *Mil. Vassits* Die neolithische Station Jablanica bei Medjulužje in Serbien (Archiv f. Anthr. XXVII. 517).

[3]) Vedle starších článků srv. hlavně *P. Reinecke.* Die südöstlichen Grenzgebiete der neolithischen bandverzierten Keramik (Correspondenzblatt 1900 Nr. 2. Srv. Arch. Értesitö 1898 97 sl., 1899 115 sl., Zs. f. Ethnol. 1902 244 sl.), *Hub. Schmidt* Tordos (Zs. f. Ethnol. 1903 438 sl.) a *Teutsch Jul.* Praehistorische Funde aus dem Burzenlande. Mitth. anthr. Wien. XXX. 189 sl. Die spätneolithischen Ansiedelungen mit bemalter Keramik am oberen Laufe des Altflusses. Mitth. praeh. Comm. I. 365 sl., *Voss* (Berl. Verh. 1895, 127).

[4]) Srv. *Dörpfeld* Troja und Ilion. Athen 1902. *Furtwängler* a *Löschke G.* Myken. Vasen. Berlin 1886. *Duncan Mackenzie* The Pottery of Knossos (Journal of. Hell. Studies XXIII. 1903). *Perrot et Chipiez* Histoire de l'art VI. 1894. *Blinkenberg* Ant. prémycénniennes (Mém. des Ant. du Nord 1896).

která jde v před už s prvním kovem a ještě více se uplatňuje v době následující. Současně však působí na sever i jiný proud, východnější, přinášející z Balkánu a od Černého moře hlavní typy keramiky biłeczsko-tripolské.

V nalezištích jižně Karpat vyskytují se pohromadě ještě obě fase i starší s čistě typickou keramikou páskovou i mladší s keramikou malovanou, ač i tu se budoucí analysi podaří rozlišiti obě vrstvy časově. V Zakarpatí toho nemáme. Tam na západě vnikla typická starší pásková keramika. Ale na horním Prutu a Dněstru jí dosud není; zde vystupuje jen malovaná a i v Kijevsku, kde vystupuje v tripolské kultuře rytá nebo lépe řečeno tlačená výzdoba, je tato zcela rozdílná od tečkovaných nebo čárkovaných pásů typické keramiky páskové z Tordoše, Butmiru nebo Knossu. Ale přes to bych původ hledal na jihu v oblasti této staré kultury. Svědčí pro to řada shod formových i dekoračních. Mezi první patří vedle jižní formy amfor hrnéčky v podobě dvojkomolého nahoře trochu vmáčknutého kužele, typické pro Biłcze (Tordoš, Jablanica), kuželovité poháry (Knossos), trychtýřovité mísky na vysoké noze nebo na destičce (Knossos, Hissarlik) a zejména hruškovité nádoby s otvorem bez hrdla, k nimž znám analogie jen z Butmiru a Villanovy v Istrii.[1]) Také dekorace má řadu jižních ohlasů. Pasy volutové kolem boků amfor, typické pro Kijevsko i Pokutí (tab. III. 6, 8, 13), mají řadu analogií u vás aegejských doby předmykénské i starších mykénských [2]); v době předmykénské objevují se v Knossu haličské misky na spodní straně spirálovitě a kruhovitě zdobené [3]), ozdobu obličejovou známe z Troje.[4]) V ryté výzdobě svislé, nahoře ohnuté pásy po bocích velkých nádob tripolských (tab. III. č. 12) mají malované analogie v Mykénách, rovněž parallelní ryté guirlandy nebo motivy zvířecí.[5]) Primitivní sošky hliněné jsou na jihu totožné a hojné. Tyto shody s jihem převládají v tripolské kultuře A, v B a v oblasti pokucké vidno je více elementů se-

[1]) *Radimský* Butmir I. tab. IV. 14, V. 3, 6, 8; *Hoernes* Mitth. Anthr. Wien 1894. fig. 149, 161. Urg. der Kunst Wien 1898 tab. VI. 12, 13, 14, 15, 17.

[2]) *Furtwängler A.* a *Löschke G.* Atlas. fig. 3, 175, 220, 241, 242, 252 adt. *Perrot et Chipiez* Histoire de l'art dans l'antiquité. Paris VI. obr. 472, 477. *Blinkenberg* 25, 26, 41.

[3]) *Duncan Mackenzie* 157 sl., 177, 186, 189 fig. 2, 3.

[4]) Zbiór XVIII. 16. *Chvojka* Кам. вѣкъ 49, 50, 69, 70. *Dörpfeld* Troja Beil. 33.

[5]) *Furtwängler a Löschke.* Text str. 54, fig. 30. Atlas, fig. 276, 295, 301, *Chvojka* tab. XXV.

verních, na př. severní formy amfor a rozevřených hrnců (srv. tab. III. 11—13), na něž applikována byla nová dekorace.

Že mezi tripolskou, bílečzskou a aegejskou kulturou existují shody a spojení, nemůže býti pochyby. Ale otázkou je, přišly-li shody ty od jihu na sever, či ze severu na jih. Proti domnělému vlivu jižnímu, zdá se, že poslední dobu v Rusku uchycuje se mínění o vlivu opačném. Podle něho tripolská a ovšem i pokucká kultura je produkt domácí, vyšlý z vývoje domácí kultury neolithické, v níž se už objevují první stopy malby v sídlištích z okolí Kijeva (srv. obr. 5.); odsud z Kijevska a Pokutí brala prý se kultura na jih na Balkán, do Řecka a tam se vyvinula v kulturu předmykénskou a mykénskou.[1])

Tato nová theorie má sice pro sebe jeden velmi svůdný moment, totiž domnělou parallelu v šíření Arijců ze severu na Balkán, archipelag aegejský, do Řecka a M. Asie, — tito Arijci (Řekové) byli by nositeli kultury tripolské na jih — ale, jak dnes věci jsou, nemohu ji přece přijmouti z důvodů i chronologických i typologických. Je pravda, že přes shody svrchu vytknuté zůstává v kultuře tripolské leccos svérázného, pro co dosud analogií nemáme, tak že, dokud jich není, musíme část míti za domácí, původní. Ale většina toho, co ji odchyluje od severních sousedních kultur, má styk s jihem a jednotlivé prvky objevují se na jihu už v době tak časné, že podle nynějšího vědění a počítání nemohly přijíti ze Zakarpatí, jež v té době bylo ještě ve velmi primitivní kultuře. Kultura mykénská může býti ovšem mladší než starší část tripolské, ale mykénská má před sebou opět fasi mnohem starší. Už v době neolithické, kterou datuje na př. v Hissarliku Dörpfeld před r. 2500, nebo Mackenzie v Knossu před XII. dynastii,[2]) vidíme v keramice techniku matného malování, v době nejblíže následující

[1]) Bohužel nejsou výklady tyto a důvody k nim dosud podrobněji uveřejněny, tak že možno posuzovati jen anticipando. Ve smyslu tom vyslovil se zejména na sjezdu charkovském r. 1901 prof. *E. von Stern*, jak vidím ze stručného referátu v prozatímní zprávě o sjezdu, a vykládal, že náležela Řekům, kteří dříve, než přišli do Řecka, seděli patrně zde na východě Karpat (Изв. XII. арх. с. 88 sl. Charkov 1902). Rovněž *Č. Chvojka* sdělil mi nově své přesvědčení, podle něhož je tripolská kultura domácí produkt Podněpří. Ale v ethnologických závěrech prof. Sterna nesleduje, maje ji za protoslovanskou. Srv. napřed str. 459 pozn. 1.

[2]) *Dörpfeld W.* Troja und Ilion I. 31. *Hoernes* Urg. d. Kunst 279. *Mackenzie* l. c. Srv. i *Evanse* podle Mitth. Anthr. Wien. XXXI. 210. *Prášek* datuje poč. XII. dynastie asi k r. 2800 př. Kr. (Děj. starov. národů I. 155 sl.).

vidíme formy amfor, kuželovitých pohárů, vidíme dekoraci spirálovou, — vše dávno před vlastní dobou mykénskou.

A do těch dob posunouti tripolskou a bílečzskou kulturu ba ani počátky její nemůžeme; a musili bychom ještě dále nazpět, kdyby měla býti na severu starší. Tím nechci popírati, že jednotlivé prvky její povstaly spontánně, že i snad počátky malování jsou prastaré, původní, ač právě ty, jež v sídlištích kijevských se našly (obr. 5.), mají také vzory na jihu,[1]) — ale to, co tvoří celek kultury

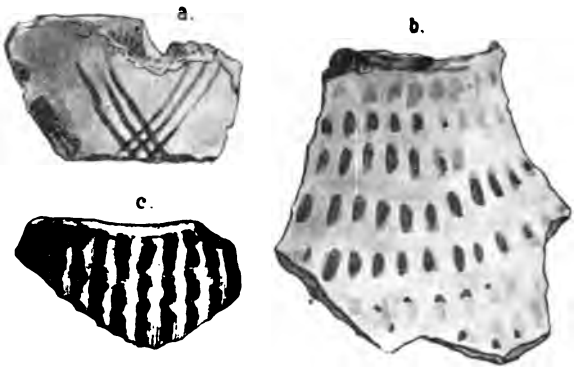

Obr. 5. Vzorky primitivně malovaných nádob (neolithických?) ze sídlišť kijevských.

tripolské, nemohlo býti starší ohlasů jižních. Kladl bych ji, jako dobu přechodní, nanejvýše do první poloviny II. tisíciletí př. Kr., snad výběžky i do druhé. Jsou tu věci čisté periody mykénské, nebo pozdní periody Minoovy, na př. malované misky. Z kovů však našly se jen měděné sekyrky. Ale ovšem Ossowski se zase velice mýlil, když ji kladl do posledních století př. Kr.[2])

To je chronologický důvod jenž mne vede k jižnímu původu. A i kdyby ten zklamal, kdyby se ukázal bližší časový styk, zbývají důvody typologické. Předně kulturu malovanou na jihu předcházela kultura pásková a z té lze stilisticky vyvoditi malovanou dekoraci předmykénskou, naproti tomu ze starší neolithické výzdoby na severu vývoj ten vyváděti nelze. A vůbec kultura tripolsko-bílečzská vystupuje na severu — aspoň pokud dnes vidíme — příliš

[1]) Srv. kropenaté malování na povrchu šálku z doby Minoovy v Knossu (*Mackenzie* 176) nebo malované pruhování v době neolithické vedle keramiky páskové (ibid. tab. I.).

[2]) Zbiór XIV. 64.

náhle, osamoceně. Neznám dosud pohřebiště nebo sídliště, jež by nám tvořilo most mezi ní a starším zakarpatským neolithem. To svědčí u velké míře, že není produktem pomalého domácího vývoje, ale něčím, co poměrně náhle, patrně rozvinutým obchodem bylo na sever přinášeno [1]) a z části na starší domácí kořeny štěpeno [2]). Celá kultura není produktem obchodu; prvky a vzory byly přinášeny a od domácích napodobeny nebo na domácí typy applikovány. Obchodní cesty, po kterých šla na sever, nešly na západě Moravou, ba nešly ani (nebo jen u velmi malé míře) přes kulturní centra sedmihradská, neboť mezi ní a Tordošem, nebo Nagy-Enedem, Kološí jsou podstatné rozdíly: za Karpaty chybí typická keramika pásková a v stilu malovaných nádob lomené voluty, meandry a rhomby volně po celé ploše nádoby rozložené, které v Sedmihradech mají velkou úlohu. [3]) Pokuckotripolská kultura přišla patrně tak, jak se v celku jeví, na sever od dolního Dunaje údolím Serethu Prutu a Dněstru, tedy z území dnešních Multan a Bessarabie. Tam se asi najde její bezprostřední východisko, totiž přechodní stanice, v nichž se z aegejských, balkánských a terramarních vlivů utvořila. [4]) Zde byl v době přechodní znamenitý styk obchodní, spojující kulturní centra pobřeží Černého a Aegejského moře s dalekým severem, jehož nejzazší nám známé centrum obchodní bylo při Dněpru někde poblíže Kijeva, snad tam, kde se ještě za doby

[1]) Také umístění východiska Řeků mezi Karpaty a Dněpr je i z jiných důvodů nepravděpodobné.

[2]) Z téhož důvodu je na severu nemyslitelné vzniknutí kultury terramarní s jejími formami, profilací a vyvinutými uchy. I ona povstala na jihu a na sever byla přenesena. Teprve, najdou-li se chybějící dosud spojky, bude možno vážněji uvažovati o theorii Sternově.

[3]) Zato jižní Morava jeví ve svých neolithických nálezech zřejmé styky s kotlinou sedmihradskou. Srv. *J. Palliardi.* Die neolith. Ansiedelungen mit bemalter Keramik in Mähren und Niederösterreich. (Mitth. praeh. Comm. I 23. sl.)

[4]) Dosud je předhistorická kultura těchto zemí velmi málo známa. Úryvky však, jež známe z nalezišť u Baiceni, Radaceni, Manesci, Vadastry, Cucuteni a j. ukazují patrně na kulturu nejbližší pokucké. Zde je také málo typické keramiky páskové, za to tu jsou vlivy terramarní hojnější i ansa lunata (*Píč* Starož. I. 1. 106). Srv. *Reinecke* l. c. 11. Důležité bude v této otázce i nově odkryté naleziště u Petreni v Bessarabii v új. Běleckém. Ale zpráva o něm *Sternem* podaná leží před námi dosud jen v příliš stručném výtahu (Изв. XII. арх. с. 87). *Stern* v ní vidí spojení Tripolja s Trojou. Srv. i *Tocilesco G.* La Dacie avant la domination des Romains Bukarest 1880. (Z toho srv. referát *Odobesca* L' Anthropologie I. 309.) Další literaturu viz u *Hoernesa* Urg. der Kunst. 210.

Herodotovy udržela tradice o znamenité obchodní osadě Gelonu v zemi Budinů (srv. str. 287). Konečně nezapomínejme, že je vůbec na jihu prokázán časnější vývoj kultury, že kultura ta odedávna působila na sever, že je tedy i postup keramiky aegejské na sever přirozený a v souhlase se vším ostatním.

Tím přehled vývoje kultury zakarpatské v době neolithické a přechodní končím s hlediska čistě archaeologického. Zbývá mi, abych ještě pověděl, pokud možno souditi na závěry ethnologické. V poslední době byly opětovně činěny pokusy, vykládati neolith v celku i jednotlivé jeho kultury ethnologicky. Tak K. Penka v kultuře severních megalithů shledává kulturu árijskou, hledaje v jižní Skandinavii a Dánsku s ostrovy pravlast Arijů, podobně Wilser.[1]) Much nedávno po druhé se pokusil severní neolithickou kulturu na základě archaeologickém (hlavně rozšíření spirály), přičísti Indogermanům,[2]) kdežto Hoernes nakloněn je kulturu ornamentu šňůrového přičítati Arijům a páskovou anárijské rasse Středozemského moře.[3]) A nejnověji vyšel professor G. Kossinna svelmi odvážným a na velmi oko určitým výkladem neolithické kultury severoevropské ve směru ethnologickém, k němuž zde přihlédnouti musíme proto, že se netýká jen Arijů v celku, ale speciálně řeší archaeologicky i původ Slovanů.[4])

Kossinna, přihlížeje k hlubokému rozlišení hlavních oblastí neolithu evropského a to k nordické kultuře na severu, ke kultuře šňůrové keramiky ve středu a ke kultuře páskové keramiky volutové na jihu Evropy, v jedné ze svých dřívějších prací ztotožnil nordickou archaeologickou oblast s oblastí starých Germanů, kteří na konci doby kamenné seděli ještě na severu a teprve později se počali šířiti k Odře a Visle.

Příznakem toho rozvoje bylo Kossinnovi šíření nordické kultury

---

[1]) *Penka K* Origines ariacae (Wien 1883), Herkunft der Arier (Wien 1886), Üb. den Typus und Urheimat der Arier (Mitth. anthr. Wien XIII. 255), Die ethnol.- ethnogr. Bedeutung der megalith. Grabbauten (tamže 1900. 25, 32), *L. Wilser* Herkunft und Urgesch. der Arier. Heidelberg 1899. Srv. Globus LXXVIII. č. 9. Srv. *Kossinna* Idg. Frage 179 sl.

[2]) *Much M.* Die Heimat der Indogermanen im Lichte der vorgeschichtlichen Forschung. Berlin 1902. Srv. i jeho starší práci »Die Kupferzeit in Europa« I. vyd. 1887, II. 1893.

[3]) *Hoernes M.* (Deutsche Geschichtsblätter III. 152).

[4]) *Kossinna Gust.* Die indogermanische Frage archaeologisch beantwortet (Zs. f. Etnol. 1902. Heft 5, str. 161—222). Také o sobě.

bronzové.[1]) Dnes však Kossinna starý svůj náhled rozšířil: v neolithu nejen Germani, ale Indogermani vůbec (tedy Arijové v našem v této knize užívaném smyslu) jsou archaeologicky vyjádřeni nordickou kulturou, neboť kolébka Arijů všech byla na severu Evropy a šíření se nordické neolithické kultury do západní, střední, východní Evropy a dále není nic jiného než archaeologický projev differenciace a rozchodu Arijů.

Dvěma proudy k jihu postupující typ nordických kulovitých amfor (Tab. II. e) je svědectvím dvou proudů ethnologických Vedle Harzu k Sále postupoval proud západní, jejž tvořili Protokelti a Protoitalikové; bernburský a rössenský typ keramiky je jejich příznakem, když na cestě v Durinsku se zastavili a svou kulturu nordickou mísili se staršími vlivy lokálními, ligurskými (l. c. 169, 172, 185). Druhý proud východní postupoval, jak svědčí opět řada nálezů kulovitých amfor a nordických moždířovitých pohárů (Tab. II. l.) k Odře a odtud jednak do Kujavska a dále přes východní Halič k Dněpru, jednak do Poznaňska, Slezska a západní Haliče. Tento proud náleží podle Kossinny východním asijským Arijům a Slovanům, kteří z území Germanie vyšli už počátkem III. tisíciletí př Kr.[2]) Šíření neustalo, ani když stará kultura neolithická přešla do doby bronzové. Několik nordických typů bronzových předmětů v severní Italii spolu s pohřebním ritem spalování ukázalo Kossinnovi, kudy přes Švýcary a Tyroly vnikli na počátku doby bronzové (kolem r. 2000) do Italie Italikové, později Umbrové; vznik únětické kultury v Čechách, Durinsku, na Moravě a Slezsku, další to stupeň vývoje bernburské a rössenské kultury, ukazuje, jak se zde Graekoillyrové brali přes Rakousy a Dunaj do Bosny, zatím co se vedle nich (kolem r. 1600) v Uhrách zkoncentrovala skupina Thráků (l. c. 197, 205, 213). O dalším vývoji Slovanů Kossinna více, než co svrchu naznačil, pověděti nedovede pro nedostatek materiálu. Jen tolik ještě podotýká, že se Slovany tvořili původně jednotu i Litvané a tito že teprve později vyvinuli se ze severní části Slovanů kdesi při Němnu na půdě původně finské (l. c. 214).

S tímto zdánlivě velkolepým archaeologicko-ethnologickým

[1]) V přednášce v Kasselu r. 1895 »Über die vorgesch Ausbreitung der Germanen« (Correspondenzblatt 1895, 109).

[2]) l. c. 185, 213. Asijští Arijové hnuli se do Asie kolem r. 1500, Indové dobyli Indie kolem r. 1000.

systémem Kossinnovým nemohu však souhlasiti ani v celku, ani v jednotlivostech, speciálně ne, pokud se Slovanů týče.

Kossinna, který žádá především a správně na archaeologii přínou methodičnost, upadl hned předem do několika methodických chyb, nehledě ani k věcným nesprávnostem, o něž se omylem v detailech opírá. Jedna methodická chyba spočívá v thesi nedokázané, že tři hlavní oblasti neolithické keramiky nutno také ethnologicky rozlišiti, že musíme v nich viděti i tři od sebe zcela různé rassy nebo pranárody; druhá v thesi (Leitsatz), že všechno šíření kultur od jihu k severu Evropy je šíření vln čistě kulturních, kdežto postup ze severu k jihu projevem vln kmenových (l. c. 162), a třetí methodickou chybou je ztotožnění nordické oblasti keramické s ethnologickým pojmem Arijů neboli Indogermanů. Kdo dokázal, že kolébka Arijů byla jenom v zemích nordických? Kdo dokázal vůbec, kde byla tato kolébka, a jak byla rozsáhlá? Každý střízlivý posuzovatel, jenž zná velkou literaturu t. zv. árijské otázky, přisvědčí, že nikdo; mnozí mi dále přisvědčí, že jiná oblast v Evropě sever sice nevylučující, ale zahrnující v sobě i celou střední a východní Evropu od Alp na sever, má asi větší právo, aby byla pokládána za árijskou kolébku nežli neveliká Penkova oblast nordická. Ale ať je tomu jakkoliv, nikdo nemá dnes nedokázanou a nepravděpodobnou hypothesi odvážně přenésti do archaeologie a utvořiti z ní pevné východisko pro velkou archaeologickou hypothesi o šíření Arijů ze severu. My se sice právem domníváme, že Arijové povstali na arealu Evropy poblíže svých sídel historických, ale zda bylo vůbec jejich centrum původně menší, soustředěné, a kde bylo toto centrum — východisko, to dnes nikdo positivně říci nedovede. Kdo z některého centra vyjde a tamější neolithickou kulturu prohlásí za praárijskou a rozvoj její sleduje, domnívaje se, že podává tím doklad k původu a vývoji Arijů, nalézá se na methodickém scestí. A i kdybychom Kossinnovo východisko připustili, kdyby nordická kolébka byla prokázána a tím zároveň dovoleno nordický neolith prohlásiti za árijský, — i potom bych se rozmýšlel šíření této kultury prohlásiti za šíření pranároda s takovou určitostí, s jakou to Kossinna činí, dokud by byl k disposici tak poměrně nepatrný materiál, s jakým operuje Kossinna. Několik kulovitých amfor v nálezech na východě Odry, tu a tam nějaký nordický pohár nebo jiný artefakt [1]) —

[1]) Srv. na př., jak Kossinnovi několik moždířovitých pohárů v Slezsku na staré obchodní dráze oderské »spricht entschieden für eine Auswanderung

může býti a dnes ještě má býti vykládán jen archaeologicky, totiž jako pronikání kultury nordické do oblasti jiné, jež se dělo buď příchodem lidu nebo styky obchodními. Vykládati to hned a určitě za pochod východních Arijů — Iránů, Indů a Baltoslovanů, — není sice nemožné, ale je dnes jistě předčasné.

Pronikala-li daleko za předěly vlastního národa kultura foenická, řecká a především římská, zachvacujíc rozsáhlé kraje na severu, aniž bychom mohli říci, že je eo ipso národ obsadil, pak musíme možnost analogického zjevu připustiti i pro vynikající kultury starší, ba my musíme se na toto hledisko postaviti vždy, dokud vidíme, že se šíření kultury projevuje jen jednotlivými po různu vystupujícími výrobky, které se dají obchodem snadno přenášeti. Jen když velká summa takovýchto prvků kulturních postupuje ku předu a zejména, když historie nebo linguistika prokazuje parallelní postup kmenový, připustil bych applikaci archaeologického zjevu na ethnologický. Doložil jsem Kossinnovy doklady řadou dalších jiných, potvrzujících postup nordické kultury, ale ani to mi nestačí k závěru, že máme před sebou postup východních Arijců ze severu na jihovýchod, rovněž jako mi nestačí v postupu terramarní kultury na sever a vytvoření únětické kultury u nás, nebo tripolské na východě viděti určitě postup nějakého kmene na sever. Mohlo to býti šíření národa, ale mohl to býti jen zjev kulturní. Jiné detaily hypothese Kossinnovy jsou však vůbec nepřijatelné. Proč vykládati fantasticky o návratu Thráků na sever mezi Odru a Vislu v III. době bronzové a docela jim dávati název Karpodáků? Není proto ani historického důvodu ani archaeologického. Neboť se nevrací z jihu náhle na sever nějaká fase kultury nordické, nýbrž cizorodá kultura terramarní postupuje od Dunaje na sever s prvními kovy, a po ní další rozkvětlá kultura bronzová. Rovněž je nesprávný výklad jeho o vzniku únětické kultury v Čechách a ještě jiné.

Přes všechny tyto námitky nechci zase upírati Kossinnově hypothesi všechnu realnost. Theorie, podle níž vlast Arijů byla na severu, není nemožná, není bez vážné opory a oblast archaeologickou na severu ztotožniti s oblastí árijskou není bezdůvodné. Je jen

---

aus Jüttland« (l. c. 174), jak několik ukázek severních artefaktů na jihu Alp je mu »ein sicherer Beweis«, že severní kmenové přišli do Švýcar, Tyrol a Italie (188), nebo jak mu několik manšetových náramků v Glasinci nalezených dokazuje, že árijská větev únětické kultury (Graekoillyrové) přešli z Čech do Bosny (206) atd.

předčasno předváděti ji v té určité formě a s tou neomylností, s jakou vystupuje Kossinna, a vylučovati při tom árijskost oblastí mimonordických na př. oblasti šňůrové keramiky v střední Evropě, nebo primární keramiky zakarpatské oblasti hrobů se skrčenými kostrami bez skřínek, oblast skřínkovou i nejstarší mohyly Kyjevska atd. Proč by nemohly býti také árijské?

Kdybych měl přes reservu, kterou si v podobných otázkách dávám, vyložiti svoji ethnologickou představu, nezamítal bych na dobro podobné výklady, ale formuloval bych je takto:

Postup severní a polabské kultury do Zakarpatí může značiti i šíření pranároda árijského a to části jeho východní. O árijskosti tohoto kulturního proudu netřeba pochybovati, víme-li, jak během II. tisíciletí Arijové ze severních končin Evropy se šířili na jih a na východ. V době té severní polovina Evropy náležela jistě jim. Upírati to značilo by zvraceti vše, co z jiných nauk víme dnes o pravěku evropského lidstva. Ale to vše nedává nám ještě práva, abychom z árijského okruhu vyloučili i jiné neolithické kultury mimo obvod vlastní Kossinnovy kultury nordické, tak starou oblast kulturní na Sále, ve Slezsku, v Zakarpatí, nejstarší hroby v Kijevsku ba i v pontských krajích. Arijové na počátku II. tisíciletí, do něhož kultury tyto časově spadají, seděti musili již na rozloze mnohem větší, než byla ta, kterou měla vlastní kultura nordická; íránská větev byla asi na př. již na postupu do Asie. Z toho důvodu, myslím, nemáme práva, abychom i staré domácí neolithické kultuře v Zakarpatí upírali možnost árijské příslušnosti. Dále se zdá, že oblast skřínkových hrobů a tripolská představují něco i ethnologicky samostatného. Ale co to zde bylo v III. a II. tisíciletí př. Kr. za pranárody, komu patřily hroby skřínkové, komu krakovské prostě v zemi uložené a komu na východě oblast tripolská, bylo by dnes předčasno rozsuzovati. Kdo ví, jaké všechno pohyby se tu udály během III. a II. tisíciletí? Že mezi těmito pranárody mohli býti Slované, jest možno, ba je velmi pravděpodobno, že tu byli. Ale určovati, co jim v neolithu patřilo, která oblast v neolithu představuje s archaeologického hlediska Slovany a jejich kolébku, neodvažuji se rozhodnouti. Mohla to býti oblast jedna, ale mohlo jich býti už více. Různé kulturní oblasti mohly se už v II. tisíciletí vytvořiti v jediném ethnologickém okršku Praslovanů. Ani když přihlédneme ke kultuře tripolské, nemůžeme říci, komu patřila.. Nic tu není, co by rozhodně odporovalo slovanskosti (ba jsou pojítka, jež spojují ploščadky tripolské s po-

zdějšími slovanskými hroby Podolí a Kijevska[1]), ale stejně může kultura ta náležeti jiným. Tak může býti tripolská oblast i thráckou. Hojnost vlivů jižních mohli bychom vykládati ethnologicky právě na úzké spojení s Thráky, jejichž pravlastí se jeví Karpaty s krajem pod nimi a oblastí prvotního šíření východní část poloostrova Balkánského i pobřeží pontské. Zbytky Thráků v Zakarpatí máme doloženy ještě v dobách historických. Ale otázku rozhodne teprve budoucí zkoumání, jakož i otázku nejstarších mohyl, které někteří přičítali Kimerijcům[2]).

Ale v žádném případě netřeba pochybovati, že Praslované participujíce na árijské kultuře středoevropské už v době neolithické a v době přechodní tedy v průběhu prvé poloviny II. tisíciletí seděli kdesi nad Karpaty a pronikali na západ i do východní Haliče, do Podolí, do Kijevska. Že by byli přes Karpaty vnikli do Uher, proto archaeologických dokladů nemáme. Koncem neolithu a v době přechodní kolem r. 2000—1500 mohla býti už jejich hranice — i když bychom pás tripolský vyjmuli, — blízka t,é kterou jsme si vymezili nahoře na str. 29 s hlediska jiného. Hypothese o dalším pronikání Slovanů po Bugu, Dněstru a Borysthenu, které jsem se tam dotkl a k níž srv. dodatek na str. 260 pozn. 2., týká se ovšem už dob pozdějších, jakož vůbec celý další výklad o rozsahu kolébky Slovanů.

---

[1]) Srv. *Chvojka*, Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровьѣ. Спб. 1901, 16 sl. (Otisk ze Зап. Русс. Арх. Общ.) *J. Píč* kulturu tuto přičítá lidu mohyl se skrčenými kostrami pokrytými červenou barvou (Pam. arch. XIX. 358, XX. 75).

[2]) Spojení to zastává *N. Brandenburg*. Объ аборигенахъ Кіевскаго края (Труды XI. арх. с. I. 155 sl.), *D. Samokvasov* (Труды VIII. арх. с. II, 46 Хронолог. классификація могилъ южной Россіи. Varšava 1892, I. a jinde) *Buračkov* (Зап. Од. IX. 71). Hypothesi kimmerijskou zamítl nově *V. M. Sysojev* (Изв. XII. арх. с. въ Харковѣ 194).

II.

Vlivy jižní, jež na sever pronikaly, neměly jen za následek vznik nových keramických kultur, nýbrž přivedly sem i nový nejdůležitější kulturní element předhistorické doby — kov. Zprvu to byla měď, jež se vyskytuje už v době přechodní [1]), po ní sloučenina mědi a cínu, bronz, vynikající nad předešlý kov krásou i technickou způsobilostí. Kultura »bronzová« počala se objevovati na severu velmi časně, podle některých už na samém počátku II. tisíciletí př. Kr. [2]) Rozvoj její spadá však na jisto teprve do druhé poloviny.

Přinesena byla, myslím, obchodem a ne novým lidem na př. snad Arijci stěhujícími se z Asie do Evropy, jak dosud soudí J. Píč [3]); obchod s ní vycházel především z jihu Evropy od břehů moře Středozemního, ač nelze vyloučiti přímé spojení s Asií od břehů Kaspických. A jako bronz, bylo později týmiž cestami přineseno do střední a severní Evropy i železo, s jehož prvními sto-

[1]) Tak v kultuře tripolské i v Pokutí (srv. str. 457) a na západě v přechodní době s kulturou terramarní (Jordanův Mlýn, Ojcice a j.); v Haliči srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 120.

[2]) Viz hlavně novou práci *O. Montelia* Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland und Skandinavien. (Braunschweig 1900; srv. i výtah v Correspondenzblattu 1897, 126 a *A. Götze* »Über die Chronologie der ältesten Bronzezeit. »Globus LXXVIII. 265). Montelius klade příchod doby bronzové v severní Německo a Skandinavii už do prvních století II. tisíciletí. *Kossinna* podobně datuje květ doby bronzové do r. 1500(1400)—1100(1000) (Indogerm. Frage 186, Correspondenzblatt 1895, 110. Srv. *Rzehak A.* Die Chronologie der Vorgeschichte. Zs. f. Gesch. Mähr. 1901, 294); také *Reinecke* ve svém novém relativním datování opírá se o Montelia (Correspondenzblatt 1902, 17 sl.). Za to *Sophus Müller* klade pro severní kraje počátek teprve na konec II. tisíciletí, do stol. XII. (Nord. Alterthumskunde, Strassburg 1897 I. 312, 405). Počátek a konec periody bronzové a železné je ovšem na různých místech Evropy rozličný. Abych ukázal, jak se to asi normálně dnes roztřiďuje, uvádím vedle pro orientaci neodborníků nejnovější schéma *M. Hoernesa* (Jahrbuch Centr. Comm. 1903, I. 5.), aniž bych se ovšem s datováním jeho plně v detailech shodoval. Zdá se mi předně počátek doby kovové posunut příliš do minulosti a o datování fasí doby železné měl bych také jiné mínění. Ale otázky ty pro náš přehled nemají významu. Připomněl bych ještě, že *J. Píč* klade konec neolithu v Čechách k r. 1500—1200 (Starož. I. 1, 112).

[3]) Starožitnosti I. 2, str. 112 sl., 124.

Hoernesův přehled chronologie praehistorických dob v Evropě.

Velké periody v přibližných číslech	I. Jižní Evropa	II. Střední Evropa	III. Severní Evropa.
I. 2000 - 1000	*a*) doba časná mykénská (kultura aegejských ostrovů)	*a*) doba časná bronzová	1. doba bronzová (1900—1600)
	b) d. střední mykénská (mykénské hroby v jamách)	*b*) d. střední bronzová	2. » » (1600—1400)
	c) d. pozdní mykénská (myk. hroby kupolovité)	*c*) d. pozdní bronzová	3. » » (1400—1050)
II. 1000—500	*a*) d. geometrická	*a*) d. časná hallstattská	4. » » (1050—850)
	b) d. vlivů orientálních	*b*) d. střední hallstattská	5. » » (850—650)
	c) d. časná hellenská	*c*) d. pozdní hallstattská	6. » » (650—500)
III. 500—0	*a*) květ doby hellenské	*a*) d. časná latènská	1. doba železná (500—300)
	b) d. hellenistická	*b*) d. střední latènská	2. » » (300—150)
	c) d. římská	*c*) d. pozdní latènská	3. » » (150—0)

pami setkáváme se už počátkem I. tisíciletí př. Kr.[1]) Do Zakarpatí bronz i železo pronikly o něco málo později.

Bronz, kov krásný a snadno zpracovatelný, otevřel dráhu nové technice a spoustě nových, dříve nemožných forem zbraní, nástrojů, šperků, a kde byly podmínky k vývoji, zejména kde byl k dostání surový materiál (měď a cín), tam vidíme, že v době mezi koncem neolithu a dobou železa povstávaly znamenité a svérázné lokální oblasti bronzové kultury, na př. v Uhrách, v zemích nordických, ve Švýcarech, v Urálu, v Podkavkazí a jinde. V Zakarpatí oblast taková nepovstala, poněvadž tam podmínek pro rozkvět nebylo. Nebylo tam suroviny a zakarpatské roviny nalézaly se z větší části i stranou hlavních obchodních cest. Kraj mezi Odrou a Dněprem, vše, co má z bronzové kultury, děkuje jen hotovým vlivům cizím: jednak direktnímu importu z jihu, jednak dvěma sousedním centrům, z nichž jedno povstalo v zemích nordických a druhé v Uhrách; v obou nová bronzová kultura znamenitě rozkvetla a působila i na východ od Odry i na sever od Karpat. Ale ani při tom nevnikly vlivy ty stejně do celého Zakarpatí. Na východě byly poměrně tak slabé, že povstal i spor, možno-li vůbec mluviti v západní Rusi o zvláštní době nebo kultuře bronzové[2]), a nescházejí vynikající archaeologové, kteří její existenci zde popírají a neolith (resp. dobu přechodní) spojují hned s dobou železnou[3]). Jedině na západě

---

[1]) *Soph Müller* klade počátek do VII. stol. (Nord. Alterth. I. 311), *Montelius* soudí, že sporadicky vystupuje na severu železo už na konci II. tisíciletí, ale vlastní železná doba že nastala ovšem později (Correspondenzblatt 1900, 142). Datování jiných zjevno z určování konce doby bronzové v pozn. předcházející.

[2]) Sám sice trvám dosud v zásadě na tom, co jsem napsal r. 1892 ve svém Lidstvu v době předhistorické str. 383 (Человѣчество 327), že totiž zvláštní doba bronzová i na východě byla, ovšem chudá a časově omezená, ale věc sama a spor o ni má cenu podružnou a nezávažnou. Dnes je vůbec otázka, existovala-li někde doba bronzová čili ne, vedlejší, neboť přestává míti významu starší dělení chronologické na dobu bronzovou a železnou. Dnes na místo toho právem nastupuje systém založený na vzniku a působení jednotlivých kultur. Ostatně podotýkám, že od té doby psal o otázce bronzové doby v západní Rusi (proti ní) *Vl. Antonovič* (О бронзовомъ вѣкѣ въ бассейнѣ Днѣпра. Труды IX. арх. с. II. Prot. 74 s diskussí. Srv. moje Человѣчество 327). Také *J. Píč* vyslovil se nově proti tomu, že by byla v Rusku vůbec existovala doba bronzová (Starožitnosti I. 2, 115).

[3]) Srv. na př. hr. *A. Bobrinskij*. Курганы и случ. арх. находки близъ м. Смѣлы. Спб. III. 1901. Úvod (konec doby přechodní zv. jím eneolithickou klade do VII—VI. st. př. Kr., kdy počíná doba skythosarmatská).

v Poodří, v Povislí a při Karpatech je kultura bronzová vlivem uvedených středisk zastoupena silněji.

Zde také vidíme, jak v této kultuře a době povstává nová, zvláštní a pro Slovanstvo předůležitá oblast hrobů žárových.

S příchodem kovů provedla se na celém území, jež nás zajímá, ještě jedna velká a důležitá změna kulturní, — totiž proměna obřadu pohřebního. Všude vidíme, jak pojednou, zde dříve, tam později, zavládá spalování mrtvých a místo hrobů s kostrami vidíme před sebou skoro samé hroby žárové.[1]) Už v neolithu setkali jsme se s počátky tohoto nového obřadu a v době přechodní vystupoval i v jedné celé kultuře téměř výhradně (bilečzsko-tripolské). Potom ovládl postupně od Labe až po Dněpr. Původ a počátky jeho nejsou dosti jasné, ale soudil bych přece, že nebyl přinesen na ráz novým lidem, nýbrž že vznikl v okruhu starého obřadu snad z části spontánně, na jisto však vlivem jižních kultur, jež jsme poznali a jež na sever dopravily kov. V době kultury bronzové provedla se již změna ritu ve větší části obyvatelstva Evropy v té míře, že od druhé, mladší poloviny je spalování zjevem typickým, ba pro některé končiny téměř výhradním. A jednou z končin, jež se u veliké míře poddala novému vlivu, bylo právě Zakarpatí. Zde se sice ještě po delší dobu shledáváme s hroby, jež jsou vypraveny podle starých tradic, chovajíce uvnitř výrobky kovové a pokročilejší keramiku; jsou na západě v Povislí a v Poodří i na východě mezi Karpaty a Dněprem, zde hojněji.[2]) Ale naproti tomu vidíme, že v době, kdy se za Vislu a za Karpaty šířily vlivy ústředí kovových, vyvinula se zde kultura, v níž sice hroby zachovávají někde starou formu, ale obsah je jiný: místo koster a 1 – 2 nádob shledáváme jednu větší nádobu s popelem ze spáleného těla (popelnici) a kolem ní řadu milodarů,

[1]) K otázce, kdy a jak se na severu Evropy vyskytlo spalování srv. hlavně stať *Olshausenovu* »Über Leichenverbrennung« (Berl. Verh. 1892. 129 sl.).

[2]) Tak se udržují v starší době bronzové hroby se skrčenými kostrami a terramarní kulturou (analogické únětickým v Čechách) na západě v Slezsku a Poznaňsku (*Kossinna* Idg. Frage 197, 203, 207, *Seger* Schles. Vorz. V. 127 VI. 449, VII. 237, Beiträge zur Urg. Schles. I. [1902] 15 sl.); jednotlivé jsou oznámeny i z Haliče na př. od Kwaczaly, Hłuboczka, Rakówkatu (srv. *Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 123). Hojněji se udrželo pohřbívání v Podolí (Czechy), o čemž srv. na str. 494. Dále na východě přecházejí tyto jednotlivé hroby v kurhany s kostrami, o nichž jsme se zmínili už nahoře na str. 449, a o nichž srv. dále str. 493 sl.

skládající se pravidelně z většího počtu jiných nádob bez popela. Kde dříve byly hroby sestavovány z kamenných skřínek, tam zvyk zůstává i nyní, ač se skřínky pravidelně stávají menšími a ledabylejšími, kde dříve těla prostě kladli v zem, tam kladou nyní popelnici rovněž v prostou jámu. Hroby zaujímaly méně místa, více se jich vešlo na vyhlídnutý hřbitov a poněvadž se zatím přirozeně i obyvatelstvo množilo, setkáváme se, čím dále jdeme do dob pozdějších, s tím rozsáhlejšími hřbitovy, jež sice dnes na povrchu zjevných stop už nemají, ale pod jichž povrchem pluh odkrývá někdy i na sta žárových hrobů. Takový je jejich pravidelný ráz a odtud vznikl i archaeologický název »popelnicových polí« (champs des urnes, Urnenfelder). Ale nové druhy hrobů nevytvořily se v celém Zakarpatí všude a v stejný čas. Kraj mezi Odrou a Dněprem nejeví se ani v periodě kovů jednotným, nýbrž se rozpadá, pokud při velikém nedostatku ověřeného a řádně vydaného materiálu východních končin souditi lze, aspoň na oblasti tři:

A. oblast vlastních polí popelnicových typu t. zv. lužicko-slezského na západě,
B. oblast skřínkových hrobů v Povislí,
C. méně známou oblast na východě ve Volyni, Podolí a Kijevsku.

A. Západní oblast polí popelnicových typu lužicko-slezského vytvořila se kontinuací vlivů jižních na domácí podklad, jak ve starší její fasi ukazují i spojky se starou kulturou domácí i zase hojné spojky s kulturou jižní, t. zv. terramarní, jež počala sem na sever působiti už na konci doby neolithické (srv. napřed str. 454.). Obé a zejména druhé je zřejmo. Ale vedle těchto příznaků jest přece v této nové kultuře, která před nás v mladší době bronzové vystupuje pojednou jako nová typická oblast kulturní, přece ledacos ve formách i ve výzdobě keramiky, čímž nám vlastní její původ zůstává do jisté míry záhadný. Mezi starou kulturou neolithickou v Polabí a Poodří a mezi starší fasí polí popelnicových existuje dosud mezera, jež plně vysvětlena není. Jasný přechod z nordického a šňůrového neolithu nám stále ještě chybí a na druhé straně také summa jižních vlivů nestačí sama, aby nám vysvětlila vznik celé kultury lužické. Je to slovem dnes ještě archaeologický problém: i vznik této kultury polí popelnicových i její prvotní kolébka. Ale soudil bych přece, že povstala

pomalu kontinuací vlivů jižních na starou domácí kulturu kdesi při horní polovině Odry v dnešním Slezsku a Braniborsku, na té velké tepně obchodní, jež už od dob předcházejících spojovala kulturní centra Středozemského moře s okrškem nordickým. Zdá se, že už první fase terramarní kultury, kterou jsme poznali u Jordanova Mlýna nebo Kateřinek byla jejím podkladem, působíc na zánik starých severních slohů ornamentačních. Ale na jisto též účast měly i nové formy a dekorace nádob bronzových. Že by se byl sem s ní přistěhoval z jihu nový kmen, na př. z jihovýchodu Evropy z Balkánu a od dolního Dunaje, jak Ingvald Undset soudil, po něm J. Červinka a podobně i J. Píč [1]), nebo od Umbrů a Venetů ze severních břehů Adriatického moře, jako Zaborowski hlásá [2]), přijmouti nemohu proto, že je ráz starší bronzové kultury v Uhrách nebo v severní Italii jiný. Nejstarší známá fase popelnicových polí má přece jen mnoho svého a zvláštního, co v Uhrách ani v terramarách italských není. A o sporu, v jakém se tato theorie nálézá s historií, vyložil jsem napřed.

V Uhrách nebo na Adrii působily patrně na vytvoření první bronzové kultury stejné vlivy, to je zřejmé, ale našly tam jiné ústředí a proto daly původ kultuře, jež je v nitru jiná než stará kultura lužická. V tu část Uher, v níž jedině existovaly podmínky pro vývoj většího národa, totiž v centrální nížinu po obou stranách Dunaje nebyla přinesena kultura bronzová hotová, jak se domnívá Píč, jenž ji spojuje s příchodem Arijů [3]), nýbrž vznikla ze staré neolithické kultury keramiky páskové a vyvinula se zcela svérázně jak ve formách (upozorňuji jen na velké, kalichovitě se rozvírající

---

[1]) *Undset J.* Das erste Auftreten des Eisens in Nordeuropa. Hamburg 1882, 327. *J. Červinka* Morava za pravěku (Brno 1902) 239. Podobná je i *Kossinnova* hypothese o přistěhování Karpodaků z Uher na sever mezi Labe a Vislu (Idg. Frage 211 sl.). Prof. *Píč*, ač ještě r. 1897 (Pam. arch. XVII. 538) přiznal, že staré podunajské nálezy z Uher jsou rázu »neslovanského« (srv. zde napřed str. 24), přece dnes znovu operuje s podobnou hypothesou, neboť ve svých novějších pracích několikráte opakoval že slovanská kolébka byla dole v Podunají, odkudž prý Slované teprve od r. 800 přešli do východní Germanie, kde počali zakládati pole popelnicová lužického rázu (srv. Pam. archaeol. XVII. 365, 538, Starožitnosti I. 2, 117). O celku Píčovy theorie srv. více v závěru této kapitoly str. 507.

[2]) *Zaborowski* Les Slaves de race et leurs origines (Bull. d'anthr. Paris 1900, 99).

[3]) Starož. I. 2. 117. Podobně soudil o bronzové době Uher *Fr. Pulszky* Öst. Ung. in Wort und Bild. Ungarn I. 21 sl.

amfory a džbány, na ostrou profilaci malých džbánků, zejména na typické tvary sešněrované) tak i ve výzdobě (silná plastická výzdoba pupíková, reliefové spirály, rohatá ucha, zvláštní obrubová výzdoba, rytá a bíle plněná t. zv. typu pannonského). Prvky objevují se už v době neolithické.[1]) Není to novum náhle přinesené, nýbrž jen zcela samostatný, patrně i ethnologicky zvláštní vývoj který v Uhrách charakterisuje keramiku doby bronzové.[2]) Kdyby lužická kultura měla býti, jak Píč soudí, kontinuací této uherské, přenesenou nahoru v době ok. r. 800 př. Kr., musili bychom nutně mezi starší fasi — uherskou a mladší — lužickou nalézati spojení. Přenesení by musilo býti zřejmé aspoň tak jako je zřejmý příchod lužické do Čech. Ale toho zde není. Duch obou kultur je zcela jiný, a na severu po starší typické »pannonské« keramice není stopy. Kulturu tu na Dunaji, Tise, Drávě a Sávě tvořil jiný lid než lužickou na severu, jen podněty a vlivy k oběma docházely stejné. Spíše bych řekl, že se najdou styky mezi Uhrami a Podolím. Teprve na severu Uher setkáváme se se stopami lužické a ještě více slezské kultury, ale ty nejsou původu domácího, nýbrž vnikly sem ze severu ze Slezska nebo Haliče, právě tak jako ze severu vnikla lužická kultura do Čech. Tento směr šíření lužické kultury ze severu k jihu je dalším důvodem pro severní původ.

[1]) Srv. nálezy v Lengyelu (*Wosinsky M.* Das praeh. Schanzwerk von Lengyel Budapest 1888, *Virchow* Excursion nach Lengyel, Berl. Verh. 1890 97, *Hoernes* Urg. d bild. Kunst 296), Vučedolu a Sarvaši (Mitth. praeh. Comm. Wien I. 266, 276; Urg. der bild. Kunst 298 sl.).

[2]) V museu pešťském byla ještě při mé poslední návštěvě r. 1898 sbírka neurovnána. Z publikací pouka:uji především na příslušné tabulky v díle *J. Hampela* »A bronzkor emlékei Magyarhonban«. Budapest I. 1886, II. 1892 (tab. 72—80, 86, 88, 128—131, 133, 138—142 atd. a řadu článků v Arch. Értesitö. Srv. na př. XII. 343; XIII. 300 sl.; XIV. 67, 296; XVII. 259, 305 sl.; XVIII. 103, 263, 316; XXI. 59; XXII. 57, 365; XXIII. 183, 414. Patří sem především nálezy v Srěmu (Vučedol, Sarvaš l. c.), v župě tolnaňské (Lengyel l. c., Kölesd, Gerjén, Alsó Nyék, Dombovár) Torontálské (Srb. Kerestúr), Baraňské (Pětikostelí), Bělehradské (Lovas Berény), Temešské (Vatina), Peštské (Gomba, Ocsa, Soroksár, Tököl, Aszód, Dunakeszi, Toszeg, Alpár), Hajduské (Egyek, Hajdu-Böszörmény), Vesprímské (Bakony-Románd), Komárenské (Žitva) a j. Výše v Hatvanu (Heveš) a Pilíni (Novohrad) shledával bych už styky jižní kultury se severní lužickoslezskou (Domaniky, Medovarce, Lišov, Sv. Antal v Hontě, Púchovská skála v Trenčansku). O nich srv. *Niederle* Příspěvek k počátkům slovenské historie (Tovaryšstvo III.; rusky v Труды XI. арх. с. Kijev II. Protok. 89). Zde bych připomněl, že blízské analogie k této uherské keramice nalezly se i v Troji a sice v VII. (pomykénské) vrstvě (*Schliemannova* keramika »lydská«). Věc ta přivedla Alf.

Kultura polí popelnicových utvořila se na jisto už za doby bronzové, ač rozkvět vystupuje teprve v mladší periodě, kdy na jihu Evropy bylo už známo a užíváno železo. Existovala tedy na Odře nejméně od počátku I. tisíciletí př. Kr. nebo od konce II. To je první fase, z níž ji známe; v době, kdy kultura železná t. zv. hallstattská počala působiti na sever, vidíme už vývoj polí popelnicových ve značném pokroku, ač zachovává ještě svůj prvotní ráz. Ten setřela teprve pozdní železná kultura t. zv. latènská a ještě více římská. Slovem v trvání těchto polí rozpoznává dnešní nauka archaeologická postupný vývoj ve dvou hlavních fasích: *a*) starší, jíž obvykle, ač ne vhodně, dává se geografické pojmenování kultury lužické, a *b*) mladší, zvané kulturou slezskou.[1]) V ní starší jednotnější ráz rozvíjí se už zjevně na řadu menších lokálních pokročilejších kultur. Po tom následuje perioda latènskořímská.

Keramika starší (»lužické«) fase polí popelnicových vykazuje řadu forem, v níž jsou ohlasy i starých domácích forem doby přechodní (amfory, hrnce nahoře otevřené, dvojkomolé nádoby) i na terramarní (mísy s uchy pod okrajem, poháry na nožkách, misky s volně vyvinutým uchem, džbánky profilované) i na nové vzory nádob bronzových. Bohatá výzdoba z doby neolithické zanikla úplně a ustoupila hladkým plochám, zdobeným nanejvýše mělkým kanelováním (typickým to příznakem této starší fase proti mladší)

Brücknera a H. Schmidta k hypothesi, podle níž tato keramika přinesena byla do Malé Asie od Dunaje thráckými Trery nebo Kimmerii, o jejichž stěhování srv. napřed str. 225 sl. (*Dörpfeld* Troja und Ilion I. 297, 300; II. 554, 594 sl. Brückner myslí na Trery, Schmidt na Kimmerie VIII. stol.). Jméno »pannonské« keramiky dal uherské *Flor. Romer* (Compte rendu Congr. intern. Budapest 1878, II. 164 sl.). Za samostatnou skupinu má ji i *Hoernes* (Urg. d. Kunst. 298, Mitth. praeh. Comm. I. 275) i *Reinecke* (Correspondenzblatt 1902, 29).

[1]) O toto časové rozlišení kultury lužické a slezské má zásluhu u nás K. Buchtela, v Německu H. Jentsch a A. Voss. Dříve se pojímalo více geograficky než časově. Srv. *Buchtela*, Vorg. Böhmens 35 sl., *H. Jentsch*, Die Thongefässe der niederlaus. Gräberfelder. Versuch einer zeitlichen Gruppierung (Niederlaus. Mitth. II. 1 sl.), *A. Voss* Keramische Stilarten der Provinz Brandenburg und benachbarter Gebiete (Zs. f. Ethn. 1903. 161 sl.). Tam srv. i charakteristiky typů. Jméno »lužické« keramiky dostal typ ten od R. Virchowa, který jej první ve větší míře rozpoznal a jméno mu dal od toho, že v berlínském museu bylo nejvíce nálezů z Lužice. (Srv. Berl. Verh. 1872, 235; 1874, 114; 1878, 46; 1884, 282). O jakési třídění pokusili se také *Friedel* (Corresp. des Gesammtver. d. Gesch. und. Alterth. 1888. 154) a *Weige* (Niederl. Mitth. I. 391 sl.). Cit. *Jentsch* l. c.

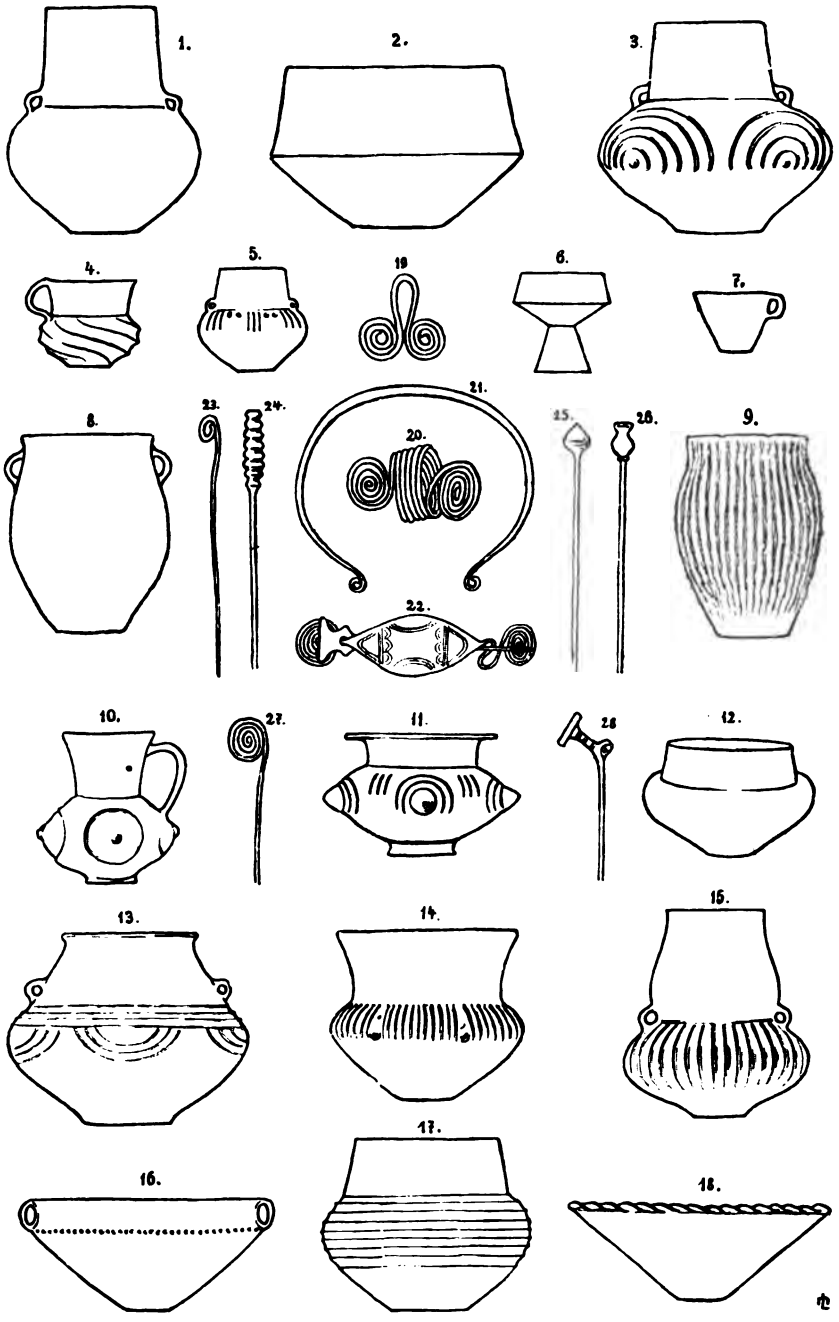

Tab. IV. Hlavní typy starší a mladší keramiky fase lužické.
Srvn. pozn. na 1. str. 481.

nebo různými druhy pupíků, vystupujících v podobě bradavek ženských prsů, častěji s polokruhy kolem mělce vymodellovanými (Buckelurnen). Výběr typických tvarů předvádí tab. VI., na níž č. 13.—17. náleží ostatně už mezi vyvinutější, pozdější.[1]) Barva nádob je šedavá nebo žlutavá; omalování, jakož i krásné lesklé tuhování chybí a nahrazováno je někdy zakouřením. Inventář milodarů je chudý, ale náleží ještě vesměs typům doby bronzové. Vedle dosti hojných nástrojů a seker kamenných[2]) vyskytují se ponejvíce nožíky, lunully, šipky, palstávy s mírně ohrnutými laloky, náramky, prsteny a ozdoby se spirálkami na koncích (tab. IV. 19, 20), jehlice se zatočenou, vásovitou nebo dvojitě konickou hlavičkou (tab. IV. 23, 24, 25, 26) a také jehlice, pod jejichž ohnutou hlavičkou sedí ouško (tab. IV. 28), konečně i štítové sponky nordické[3]) se spirálkami po stranách (tab. IV. 22) a jiné ještě výrobky, přišlé ponejvíce z Uher, Italie a ze severu.[4]) Výrobky z jiných středisk bronzové kultury jsou řídké. Bronzový inventář z Haliče a Slezska zdál se býti Kossinnovi tak »uherský«, že jej zavedl k fantastické hypothesi o Thrácích, kteří se v 14.—12. stol. př. Kr. z Uher pod jménem »Karpodáků« vrátili mezi Labe a Vislu.[5])

Mladší (slezská) fase keramiky popelnicových polí odchýlila se v mnohém, i ve formách i ve výzdobě od starší, ale přece lze na řadě tvarů přechodných pozorovati, že máme před sebou vývin a ne novou kulturu. Keramika je bohatější, staré ostřejší pro-

[1]) Tabulka IV. Předvedené nádoby pocházejí z následujících nalezišť: 1. Rakecy (Königswartha), 2. Mostkovice, 3., 4. Rakecy, 5. Mostkovice, 6.—8. Dobieszewka, 9. Furmany, 11., 12. Rakecy, 14. Furmany, 15. Nehasice, 16. Mostkovice, 17. Třebuz. Č. 10., 11., 13., 18. přejaty z typů Vossem uvedených z neudaného naleziště.

[2]) Niederl. Mitth. VI. 66.

[3]) O nich srv. *Jentsch* Niederl. Mitth. II. 331 sl.

[4]) Také v depotech bronzových viděti lze ponejvíce věci uherské nebo italské. O depotech slezských srv. *Grempler* (Schles. Vorzeit. VII. 195) a *O. Mertins* Depotfunde der Bronzezeit in Schlesien (tamže VI. 291 sl.). Výčet jich v Slezsku a Poznańsku podává i *Montelius* (Archiv f. Anthr. XXV. 477 sl.), *Kossinna* (ldg. Frage 207), o haličských srv. *Demetrykiewicz* (Vorg. Gal. 120, 122). Dále na východě jsou řídké (Zaričje, Zbiór XIII. 45). Jiným dokladem toho, že obchodní styky mezi Uhry a nordickými zeměmi šly přes Slezsko, jsou svitky zlatého drátu, nalezené častěji v depotech oderských. Sloužily k výměně za severní jantar (o nich srv. *Seger* v Beitr. zur Urg. Schles. 1902, I. 3 sl.). Také antimonový příměsek severních bronzů to dosvědčuje (*Montelius* Chronologie 92).

[5]) Idg. Frage 210 sl. Srv. napřed str. 469, a pozn. 1. na str. 477.

filování ustupuje změkčení forem s elegantními obrysy, práce je jemnější a povrch často leskle tuhován. Malé nádobky počtem převažují a k nim druží se i zvláštní formy rachlátek. Ucha misek jsou volná, vyvinutá a přestupují nad okraj, zejména u mladších, kde vybíhají špičatě a vysoko nahoru. Také ornamentace je hojnější. Zejména je pro slezský stupeň proti lužické kanellaci příznačné jemné čárkování v pásech svisle nebo vodorovně rytých, puntíkované linie a pásy skládající se s trojúhelníků protilehle čárkovaných. Také trojúhelníky s tlačenými důlky nad špičkou jsou význačné nebo důlky kolkolem puntíkované; misky jsou i uvnitř čárkovány. Výběr hlavních typů slezské keramiky až po dobu vlivu latènského viz na tab. V.[1]) V mladších formách a speciálně ve vlastním Slezsku a Poznaňsku vystupuje hojně malování patrně pod vlivem jižního okruhu hallstattského a to i na nádobách velkých i na mísách. Také inventář kovový má ve slezské fasi několik význačných typů.[2]) Sem patří především t. zv. labuťkovité jehlice s hlavičkou esovitě zahnutou (srv. tab. V. 17, 18), hojné zejména v době pozdější[3]), pak bronzové knoflíčky s vysokým trnem, náramky s konci kulovitými, obloukovité sponky. V době vlivu hallstattského setkáváme se na severu u větší míře s mušličkami rodu *Cyprea*.[4])

Oblast polí popelnicových je podnes ještě známa nestejně. Poměrně dobře známe je na jihozápadě, kde byla v Lužici a Slezsku německými a v našich zemích českými archaeology hojně zkoumána, ačkoliv si ještě nyní stěžuje Voss, že systematicky prokopaných nalezišť je málo.[5]) K tomu v poslední době vděčně vítáme i zprávy

---

[1]) Tabulka V. Předvedené nádoby pocházejí z následujících nalezišť: 1, 2, 3, 12 Nadziejewo, 4, 5, 6, 7, 8, 9 Opatovice v Slezsku, 10, 13 Vossův typ hurčšský, 11, 14, 16 typ górický, 15 typ bělínský, 19, 21 Bylany, 20, 22, 23 Plátenice, 24. Strachvice (Slezsko).

[2]) V době té vidime kontinuaci vlivů z Italie, hlavně z Etrurie (o italských importech v Slezsku srv. *Grempler* Schles. Vorz. VII. 195 sl., v Prusku *Lissauer* Denkmäler 55) a ještě více z nově utvořeného střediska t. zv. kultury hallstattské, o němž viz mé Lidstvo 438 sl. a Человѣчество 371 sl.

[3]) Nově určuje *Olshausen* počátek labuťkovitých jehlic do starší doby hallstattské, odkudž jdou až do časného Latènu (Verh. Berl. 1902, 198 sl.).

[4]) *Conwentz* Einführung von Kauris und verwandten Schneckenschalen als Schmuck in Westpreussen zur vorgesch. Zeit. Srv. ref. v Globu LXXXI. 1903. 148 a Zbiór XV. 37, 47.

[5]) *Voss* Zs. f. Ethnol. 1903, 197.

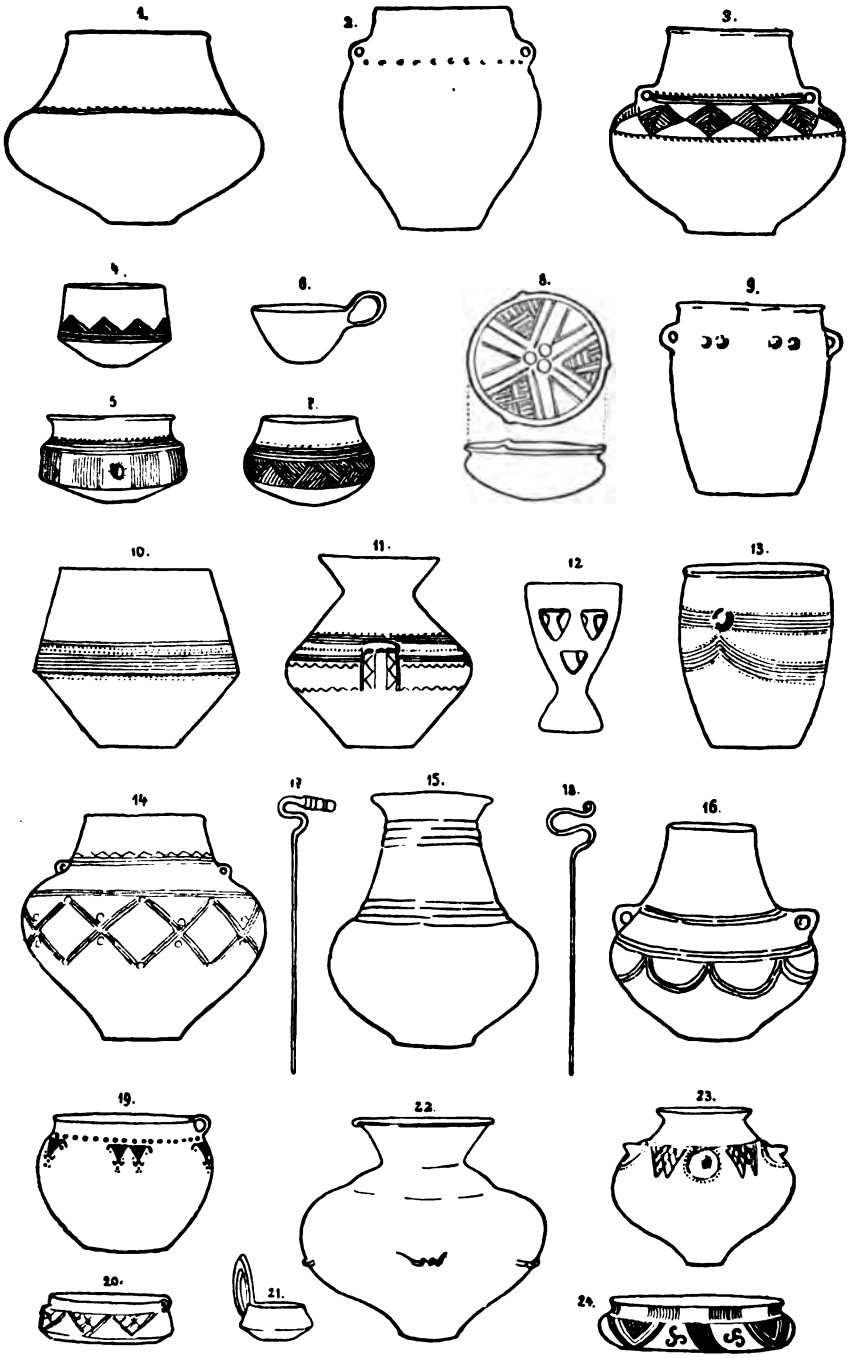

Tab. V. Hlavní typy keramiky fase slezské a plátenické. Srv. pozn. 1. na str. 482.

Demetrykiewiczowy v západní Haliči.[1]) Ale východní kraje ostavují nás v mnohých nesnázích, zejména přechod do oblasti hrobů skříňkových na Visle. Za Sanem lužickoslezská pole, pokud dnes víme, mizí a nastupují další periody kurhanů a ploché hroby kostrové.

Že pole popelnicová ve své fasi lužické náleží už době bronzové a ne teprve první době železné (hallstattské), je pro mne jasno a nesporno.[2]) Hlavní rozvoj patří ovšem teprve dobám, kdy se u nich vedle bronzu počíná objevovati železo a kdy kultura hallstattská vliv svůj uplatňuje. Ale i když zůstavíme zcela stranou spoustu zmínek o žárových pohřebištích z polských zemí, na př. od Visly nebo Varty, při nichž často čteme o inventáři kamenném a bronzovém beze stopy železa, ale při tom v zprávách tak povrchních, že jich nelze užíti,[3]) — známe přece už řadu lépe prozkoumaných nalezišť, o nichž není pochyby, že patřila ještě do doby bronzové, a to do konce II. nebo aspoň do počátku I. tisíciletí př. Kr. Patří sem řada starých pohřebišť lužického rázu z Poodří, pak některé nálezy z Čech a Moravy[4]) a i v západní Haliči umísťuje Demetrykiewicz řadu hrobů ještě do čisté doby bronzové.[5]) In-

[1]) Srv. zejména stať »Cmentarzyska i osady przedhistoryczne w okolicy Tarnobrzega i Rozwadowa nad Sanem (Materyały II. 135 sl.).

[2]) *H. Jentsch*, který ještě před několika lety nejstarší fasi lužických hrobů kladl do r. 800—600 př. Kr., květ jejich do 600—400 a úpadek do 400—200 (Niederl. Mitth. II. 12, 18, 21; tak i *Fr. Weineck* tamže V. 95, Nachr. d. Alterth. 1897, 88 - 93), určuje dnes starší fasi do konce II. tisíciletí, květ do 1000—500 a nejmladší dobu do 500—300 ev. 200 (Niederl. Mitth. VII. 79). Také *Voss* uznává, že starší luž. typ sahá do mladší doby bronzové a trvá do hallstattské (Zs. f. Ethnol. 1903, 200), podobně *Reinecke* (Mitth. anthr. Wien 1900, 52, Correspondenzblatt 1902, 19), *Hoernes* (Jahrbuch Centr. Comm. I. 6) i *Kossinna* (Idg. Frage 211). *Grempler* klade mladší dobu do VII.—VI. stol. (Beitr. zur Urg. Schles. I. 2).

[3]) Srv. na př. zprávy ve Zbióru IV. 3—18, 20 sl., V. 9 sl., VI. 26 sl., X. 17 sl., XII. 50 sl. a jiné.

[4]) Výčet nejstarších pohřebišť v Lužici srv. u *Jentsche* Niederl. Mitth. II. 13, VII. 4 sl., 22, 29, 32 (srv. i VI. 88 a Correspondenzblatt 1902, 19), ve Slezsku srv. na př. Něm. Wartenberg (Deutsch Wartenberg), Pątinowo (Pansdorf), Gosławice (Goslawitz) u Opolí (Schles. Vorz. VI. 50, VII. 206, 517, 548), v Braniborsku viz u *Vosse* a *Stimminga* Alterthümer I. Abth. (srv. *Voss* Zs. f. Ethnol. 1903, 198 sl.). Na Moravě patří sem jako vzor starší hroby z Mostkovic, Bořitova, pak z Těšetic, Kostelic (*Červinka* Morava v pravěku 199, 238,), v Čechách Lháň (Pam. XIX. 249), nebo Lovosice (Zs. f. Ethnol. 1895, 73 sl.), Plaňany, Libochovany a j.

[5]) V Haliči klade Demetrykiewicz do bronzové doby tato pohřebiště, v pořící Sanu: Dzików, Mokryszów, Żupawa, Furmany, Sokolniki, Grębów,

ventář je takový, jak jsem jej svrchu popsal. Ale už na konci této fase počínají se vyvíjeti tvary přechodní nebo zvláštní lokální typy. Tak bych na př. poukázal na keramiku s mnohonásobnou horizontální kanellací, charakteristickou pro mladší lužický ráz Slezska a sousední Lužice,[1]) kteréž v Čechách tak vyvinuté nemáme (srv. tab. IV. 17.).

Ve fasi mladší (»slezské«), šíře rozložené vyvíjí se řada více méně význačných oblastí lokálních, které vesměs vznikly ze starší kultury »lužické«. Předně se stará kultura rozvinula na jihozápadě oblasti, postupujíc proti Sále a dále do našich zemí, kde pomalu absorbovala starší domácí kulturu »knovízskou«.[2]) To jest tak zv. květ lužické kultury, jak jej označují němečtí archaeologové a charakterisoval H. Jentsch[3]); v druhé polovině prvního tisíciletí podlehl na severu, prodělav dobu »úpadku«, kultuře latènské, u nás v Čechách a na Moravě přechází pod silnými vlivy hallstattskými ve zvláštní skupinu rýsované a malované keramiky typu »plátenického« neboli »bylanského.«[4]) Také na severovýchodě, ve Slezsku a Poznaňsku, vznikla v pozdější době bohatá oblast malované keramiky, obdobná naší bylanské,[5]) při níž běložlutý nebo rudohnědý povrch nádob pomalován bývá červenými nebo černými ornamenty (srv. tab. V., 19, 23, 24). Dále tu rozeznávají

Majdan, Zaleszany, Zakrzów, Chmielów, Agatówka, Przędzel, v Krakovsku Brzezie a starší části v Popówce a Kwaczale (Materyały II. 153. Srv. i výčet *Ossowského* v Zbióru XIV. 26, 28). Výše v království patří sem na př. Bakov Dolny v okr. Lowickém (Zbiór III. 37.).

[1]) Srv. na př. pohřebiště v Třebuzi (Trebbus) kr. Lukovský (Nachr. d. Alterth. 1903, č. 2—4).

[2]) *Buchtela* Vorg. Böhm. 38, Pravěk I. 1 sl. (1903).

[3]) *Jentsch* Niederl. Mitth. II. 13 sl. Dnes jej klade do r. 1000—500 př. Kr. Srv. na str. 484 pozn. 2.

[4]) Tak jej nazval *Buchtela*, jenž typ ten prvý vyložil, a to podle několika hrobů nalezených u Bylan (Vorg. Böhm. 31, 40). Nověji bylo však objeveno velké pole popelnicové tohoto typu u Plátenic (Pam. arch. XX. 479) a bude lépe užívati názvu podle něho.

[5]) Na'ézá se nejhojněji v kraji vratislavském, wołowském (Wohlau), kamieńském (Steinau), lehnickém a hajnovském a jde do Poznaňska. Srv. o nich spis *M. Zimmera* »Die bemalten Thongefässe Schlesiens.« Vratislav 1889, a stať *Wład. Jażdzewského* »Wiadomości i uwagi o malowanych naczyniach grobowych znalezionych w W. Ks. Poznańskiem« (Zbiór IV. 31. Gorszewice pod Kaźmierzem a Mitth. anthr. Wien XIV. 155). Srv. i *Kohn* a *Mehlis* Materialien zur Vorg. des Menschen im östl. Eur. (Jena 1879) II. 287 a j.

Jentsch a nejnověji Voss ještě následující okršky lokálních typů keramických, vzniklých vesměs ze starších typů lužických: severní typus »górický« a »huréšský«, na jihu »bělínský«, jež dohromady rozkládají se v pásu jdoucím od Havoly přes střední Odru až k Toruni na Visle s centrem na Odře a v Poznaňsku.[1]) Podél Labe pronikly mladší typy dále na sever do Pomořan a Meklenburska, kde před tím byly typem hrobů starší doby bronzové mohyly (»Kegelgräber«) s kulturou nordickou. Meklenbursko od konce doby bronzové odkloňuje se od Dánska a připojuje se ke skupině oderské.[2])

Také do Haliče dostaly se mladší typy slezské, ač jsou ještě málo známy,[3]) a z Haliče nebo spíše ze Slezska přes Karpaty do severních Uher, kde známe řadu pohřebišť slezského rázu podél toku řek slovenských, plynoucích do Dunaje[4]); v nitru Uher stýká se typ tento s oblastí domácí kultury, vyvinutou sice pod příbuznými vlivy, ale samostatně.

Vůbec na jihu šířila se slezská kultura nejen do Čech, Moravy a Uher, ale i do Rakous směrem k Alpám, kde setkala se se skupinou žárových pohřebišť, vyvinutou pod přímým vlivem kulturních center alpských, italských a balkánských.[5]) Zde všude vystupují

---

[1]) Göritz, slov. Górica na Odře, Aurith, sl. Huréše také na Odře nad Frankfurtem, Billendorf, slov. Bělín kraji žarovském (Sohrau). Huréšský typ určil a popsal už *H. Jentsch* v Berl. Verh. 1889, 223 a 1890, 490 a v Niederl, Mitth. II. 21 sl., nově s druhými typy *A. Voss* Keram. Stilarten 197, 202 sl., 203, 209. Hlavní typy viz ostatně na tab. V. č. 10, 12 (Huréše), č. 13, 14 (Górica), č. 15 (Bělín). Vedle uvedených typických nalezišť patří do této doby na př. znamenitá pohřebiště v Poznaňsku: Gorszewice, Zaborowo, Nadziejewo, Manieczki, Dobieszewka (srv. zejména krásnou publikaci *K. Köhlera* »Album zabytków przedhistorycznych Wielkiego Ks. Poznańskiego« II. Poznaň 1900; *Kohn* a *Mehlis* Materialien II. 276 atd.), v Lužici pohřebiště uvedená *Jentschem* (Niederl. Mitth. II. 18, 21), v Slezsku u Opatowic (Ottwitz), Wojsławic (Woischwitz), Carlsruhu, Brzegu (Dyhernfurthu), Dziadowých Kłodů (Kunzendorf), srv. Schles. Vorz. VII. 366, 401, 412; VI. 86 atd., na Moravě Obřany, Domaželice, Krumsín, Tršice, Mohelnice, Bařice a j. (*Červinka* Pravěk Moravy 209 sl.), v Čechách Korunka Jelení, Měník, Svijany, Úřetice a j.

[2]) Srv. *Beltz* Correspondenzblatt 1901, 16, 20, 22, 30, Vorg. von Mecklenburg 37 sl. 67.

[3]) Srv. mladší části ve Kwaczale, Popówce, Sokolnikách (Zbiór III. 3 sl., Mater. II. 135 sl.), Świdniku (Vorgesch. Gal. 123).

[4]) Srv. napřed str. 478 pozn. 2.

[5]) Srv. *Reinecke* Brandgräber vom Beginne der Hallstattzeit aus den

zejména nádoby malované. Tyto jižní skupiny, rovněž jako západní v jižním Německu, kde se na západě Sály a Labe vlastní lužicko-slezská kultura naprosto ztrácí,[1]) ač mají leccos společného — i způsob pohřbívání i celkový povrchní ráz kultury, jenž tu i na severu vznikl ze stejných vlivů, — dlužno přece oddělovati od pojmu lužické a z ní vyvinuté slezské kultury severní. Jest to něco jiného na severu. Pod povrchem stejných vlivů a pod stejným ritem cítíme přece, že základní duch severní kultury byl jiný nežli na jihu. Pole popelnicová na Odře s obdobnými pohřebišti v Alpách, v Istrii nebo v Italii směšovati nelze. Totéž platí o nížině uherské (srv. str. 477 sl.).

Všechny uvedené mladší fase a oblasti lužicko-slezské kultury podlehly v posledních stoletích př. Kr. vlivu kultury latènské,[2]) jež všude proráží novými formami (srv. tab. VI., 1—3), novou technikou (vystupují první nádoby na kruhu robené) a výzdobou a provázena je také řadou nového inventáře z bronzu a ze železa, zejména sponkami obloukovitými s patkou k oblouku ohnutou (v starší době bez spojení, v mladší s lukem spojenou, srv. tab. VI., 4, 5), náramky pletenými a náramky s konci sesílenými, v Braniborsku zvláštními typickými náušnicemi se skleněnou perlou (tab. VI., 6), železnými latènskými hroty, nožíky atd., řidčeji zohýbaným

---

östlichen Alpenländern und die Chronologie des Grabfeldes von Hallstadt. Mitth. anthr. Wien. XXX. 44 sl.

[1]) *Voss und Stimming* Alterthümer 11 sl., *Píč* Výzkum str. LVII., Pam. arch. XVII. 529, XVIII. 405.

[2]) Latène, o němž srv. Lidstvo 522 sl., Человѣчество 440 sl., počal tu ovládati teprve v II. stol. př. Kr. a to jednak ze západu od Rýna, jednak z jihu přes Čechy a Moravu. V Lužici a Slezsku není hojný (do jižního Slezska zasahují z oblasti české i známé naše latènské hroby kostrové; srv. *Jentsch* Niederl. Mitth. IV. 1 sl. 88, 98 sl., VII. 288, *Seger* Schles. Vorz. VI. 401 sl. a Beitr. zur. Urg. Schles. I. 31 sl.), hojnější je v Braniborsku (*A. Voss und Stimming* Vorgesch. Alterthümer. Oddíl: Latène-Gräber). Dále na východ má mnohé stopy v oblasti skříňkových hrobů a vyskytuje se jednotlivě i mimo ně v království Polském. Nejzazší nález ohlašuje se v Hromovce v kraji starokonstantynovském na Volyni (Światowit V. 179), není-li to vlastně už kultura římská. Také zmínky Demetrykiewiczovy o několika latènských nálezech v Haliči (Vorg. Gal. 125 sl., Materyały II. 155) dlužno z téhož důvodu přijímati s reservou (Petrylów, Kamionka, Bieliny) jak autor sám uznává. V západní Haliči jsou podobné nálezy velmi řídké (Jadowniky; srv. Materyały III. 93 sl., zde i o nálezech mincí t. zv. keltických v Haliči). *Jentsch* klade lužický Latène od r. 150 př. Kr. až 50 po Kr. (Niederl. Mitth. IV. 86), *Seger* slezský od IV. st. př. Kr. až I. st. po Kr.

mečem. V té době také pole popelnicová pronikají značně do staré oblasti nordické.

Úplnou nivellisaci kultury provedla však teprve provinciální kultura římská. Od té doby lze jen s obtíží rozlišovati, pokud pole popelnicová při Baltu a dolním Labi náleží původem kultuře slezské a pokud vznikla vlivem jižním z domácí kultury nordické, kde také zvyk dávati popel do plochých hrobů ujal se v posledních stoletích př. Kr.[1]) Ale další podrobný rozbor těchto poměrů podám v archaeologické kapitole dílu, jenž se bude obírati šířením Slovanů na západě Visly, tedy v III. díle Slovanských Starožitností tak, jako pojednám speciálně o jižním rozvoji v díle II., o východním v díle IV. Zde mi šlo jen o to, abych podal přehledný výklad o celkovém vzniku, rázu a celkovém vývoji lužicko-slezského typu polí popelnicových.

B. Vedle polí popelnicových vyvinula se na severovýchodě za Vartou a oblastí typu górického při Visle samostatná oblast hrobů žárových v kamenných skřínkách, v některých detailech sice blízká předešlé, ale v jiných značně odchylná. Hranicí oblasti té na jihozápadě je v celku Rega a Varta; jinak do Braniborska, Poznaňska a Slezska vnikají skříňky jenom jednotlivě a jako cizí element.[2]) Na jih podle zpráv Ossowského, jenž skupinu tu nejobšírněji popsal, sahá oblast skřínkových hrobů po různu až do kraje kieleckého, piotrkowského (Dobrzyszyce) a radomského (Opatów) a na východ k severnímu Buhu[3]) tak, že Halič je z ní vyloučena (až snad na výstřelky v části východní). Na východě není vůbec hranice známa. Podle zpráv ruských archaeologů vnikají však skříňky s žárovými hroby doby kovové až do Volyně a Kijevska,[4]) jen že obsahu jejich dobře neznáme. Ve východním Prusku nejsou.

[1]) Srv. *J. Mestorfova* Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein (Hamburg 1886) str. VII. *S. Müller* Nord. Alterthumskunde I. 406 sl., II. 33 sl.

[2]) *Götze* Die Vorgesch. d. Neumark 16, *Lissauer* Denkmäler 64, *Ossowski* Zabytki przedhistoryczne ziem polskich I.–IV. (Krakov 1879–88) 103 sl., *Voss und Stimming* Alterthümer 11 sl., *Seger* Schles. Vorz. VI 430 sl, 454 (Seger skříňky ve Slezsku prohlašuje výslovně za cizí element). O pomořanských srv. *Schumann* Kultur Pommerns 34, 54, 59. V západních Pomořanech ustoupily už v mladší době bronzové polím popelnicovým, ve východních se udržely do mladší doby železné.

[3]) *Ossowski* Zbiór XIV. 27, Zabytki 107 (zde výčet nálezů). Nově oznámil *Majewski* hroby s analogickou keramikou i z kraje Stopnického (Światowit III. 69).

[4]) *Chamiec* Wśród stepów 488 uvádí je ve Volyni kolem Ostrogu a směrem k Polesí v Serbinovce, Rohačově, Horoškách, Davidovce a kolem Ovruče

V celku tu máme před sebou asi tutéž oblast, v níž jsme shledali už v době neolithické zvláštní typ hrobů se skrčenými

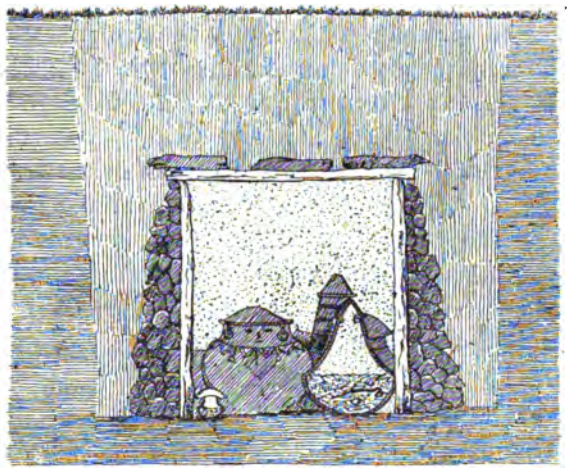

Obr. 6. Průřez skřínkového hrobu (schéma podle Ossowského).

kostrami, uloženými v kamenných skřínkách, a jelikož se tento zvláštní obřadný typ pohřbů udržuje na témže místě i v dobách kovových a inventář jeho vedle objektů, jež došly obchodem anebo povstaly ze stejných vlivů, které vytvořily sousední kulturu polí popelnicových, obsahuje řadu typů samostatných, jež nemají s lužicko-slezskou kulturou nic společného (zejména popelnice obličejové), — neváháme prohlásiti skupinu tuto a kulturu její za provincii archaeologicky samostatnou.

Mohli bychom si ovšem představiti, že se lužicko-slezská kultura vyvinula relativně odchylně jen proto, že ležela na velké obchodní dráze oderské, že zejména velký rozvoj jižní kultury hallstattské do ní plně zasáhl, kdežto dále za Vartou a na Visle už tak nepůsobil. Ale rozdíl mezi oběma oblastmi jest přece jen příliš veliký, abychom jej mohli vyložiti jen touto zevní příčinou. A vidíme-li při tom, že už od doby neolithické udržuje se tam vnější ráz hrobů od okolních odchylný a samostatný, nechybíme zajisté, uznáme-li skupinu žárových polí mezi řekou Sálou, ho-

Antonovič hovoří o skřínkách s hrobem žárovým v bassinu ř. Irpeni na severu Kijevska (v jižní části nejsou), ale klade je ještě do doby kamenné (Труды VIII. арх. с. IV. Prot. 68).

rami českými a Vartou, a skupinu žárových hrobů ve skřínkách na východě za dvě hlouběji, patrně i ethnologicky odlišené oblasti.

Bohužel skupina tato nenalezla ještě pracovníka, jenž by ji byl řádně, zejména po stránce vývojové rozebral a roztřídil. Starší fase její známe pramálo. Teprve v době hallstattského vlivu a potom latènského vystupuje nám kultura skřínek jasněji. Z těch dob pochází valná většina známých a uveřejněných nálezů.[1]) Ale i tyto pozdější formy ukazují ještě řadu svérázných typů. Předně vnější forma hrobů je stále jiná (srv. obr. 6) a liší se od hrobů předešlé skupiny i tím, že pohřby byly ukládány do skřínek postupně. Jsou to tedy jakési hrobky rodinné. V inventáři keramickém vystupují zvláštní formy lahvovitých a hruškovitých popelnic nahoře s malou svéráznou pokrývkou (tab. VI., 12, 13, 14, 15, 16, 17); z nich se zejména v mladší době[2]) vyvinul známý a ve svém původu dosud nevyjasněný typ popelnic obličejových (tab. VI., 7), při nichž na hrdle naznačeny jsou plasticky nos, oči, někdy i ústa a v postranních uchách zavěšeny leckdy závěsy náušnicové (tab. VI., 8, 9). Tyto popelnice nalézají se nejvíce v kraji mezi dolní Vislou, mořem, Regou a Vartou, ale přecházejí místy hojněji, místy jednotlivě i za hranice tohoto území. Značnější řada jich nalezena byla v Poznańsku, Braniborsku, několik málo ve Slezsku.[3]) Vůbec možno říci, že Poznańsko a severní části Braniborska jeví přechody k typům kultury skřínkové (srv. lahvovité tvary typu górického s guir-

[1]) Srv. hlavně *Lissauer* Denkmäler 64 sl. a *B. Ossowski* O pomnikach przedhistorycznych Prus Królewskich (Rocznik Tow. nauk, w Torunie 1878), výše uvedené Zabytki przedhist. kap. II. (v kap. I. jedná o příbuzných, starších mohylách s podobnou keramikou), Sprawozdanie z badań archaeol. w Prusach Król. (Zbiór 1880 III. 74), Porzecze Wieźicy (Zbiór IV. 57), Mapa archaeologiczna Prus zachodnich s przyległemi częściami W. Ks. Poznańskiego (Paříž 1880; tekst objaśniający. Krakov 1881).

[2]) *Tischler a Olshausen* kladli je do mladší doby hallstattské a staršího Latènu (Verh. Berl. 1902, 198). Proti tomu *Kossinna* prohlásil, že počaly v starší periodě hallstattské (kolem r. 750) a že do Latènu nesahají, načež Olshausen připustil, že vznikly dříve, ale trvá na tom, že jdou až do počátků Latènu (tamže). *Hoernes* je klade do r. 500—400 (Urg. d. Kunst 510), *Montelius* do poloviny tisíciletí (Correspondenzblatt 1897, 124).

[3]) O těchto popelnicích srv. především nové práce *Olshausenovy* s podrobným výčtem starší literatury a všech nálezů (Berl. Verh. 1899, 129—169 a 1902, 198—208; dále srv. *Berendt* Die pomerellischen Gesichtsurnen (Schriften d. phys ökon. Ges. Königsberg 1872; k tomu »Nachtrag zu den pom. Gesichtsurnen« tamže 1878), *Lissauer* Denkmäler 61, *Ossowski* Zabytki 44—53, *Virchow* (Zs. f. Ethn. II. 1870, 83), *Hoernes* Urg. d. Kunst 510 sl., *Krause Ed.* (Berl Verh. 1897, 260), *Seger* (Schles. Vorzeit VI. 430 sl.).

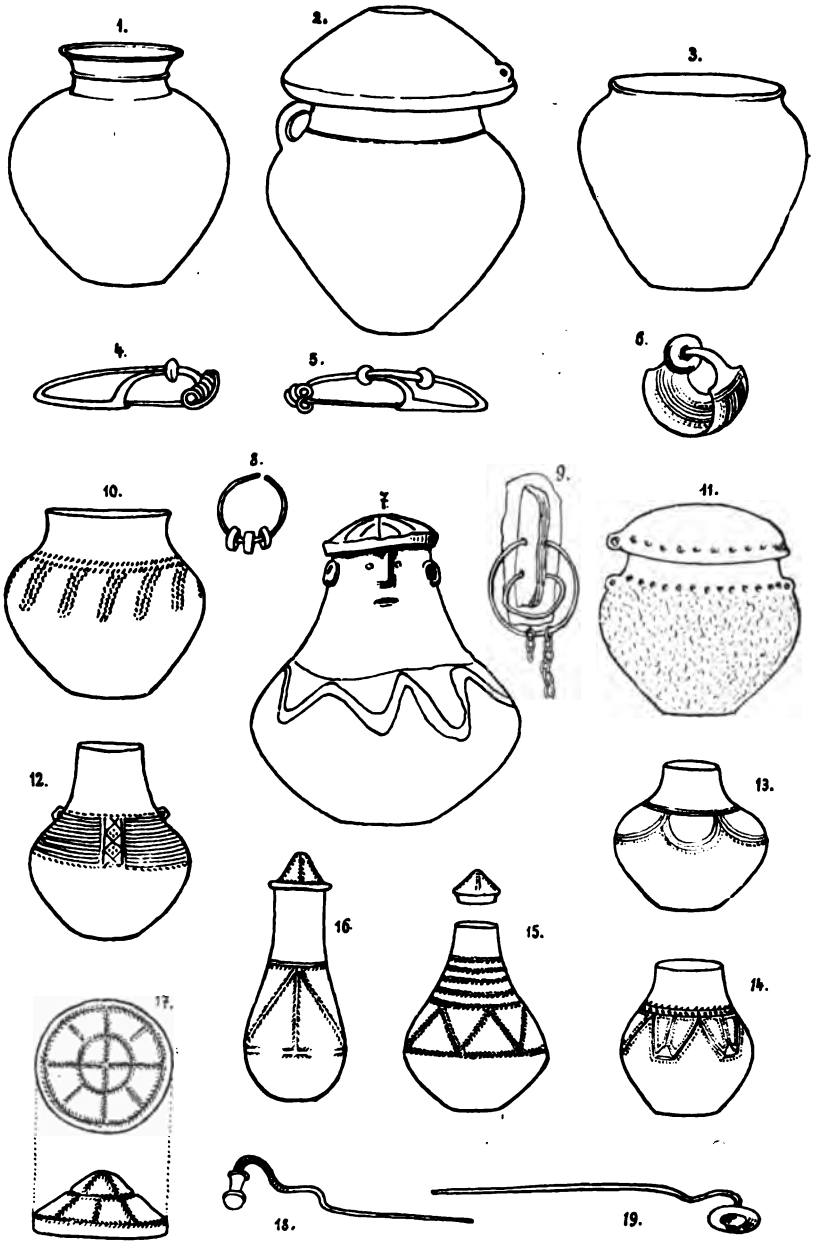

Tab. VI. Hlavní typy milodarů z žárových polí doby latènské a z hrobů skřínkových. Tabulka tato obsahuje nálezy z nalezišť: č. 1, 3 Sazarjejce, 2, 4—6 Fohrde Gallberg, 7 Piotrkowice (kr. Trzebnica ve Slezku), 8 Warlubie, 9, 12, 19 Jablówko, 10, 15 Skurcz, 11, 18 Chwarźno, 13 Brodzkie Młyny, 14 Przyrówko, 16 Goscieradz, 17 Bojan.

landovou výzdobou na tab. V., 16). Ale i jinak je celkový ráz výzdoby keramické jiný než v typu lužicko-slezském.[4]) Převažuje píchaná výzdoba větévkovitá, guirlandová a pásková (náhrdelní) ovšem jen u nádob hruškovitých. Ornament sám je častěji vyplněn bílou massou. Povrch popelnic hrncovitých bývá častěji velmi drsný (Tab. VI., obr 11). Zde bych ještě připomněl, že se skříňkovým hrobům v inventáři rovnají i t. zv. hroby zvoncovité (Ossowského »groby podkloszowe«), při nichž popelnice poklopena je velkou nádobou.[1])

Pokud se týče původu této skupiny, neváhal bych povědeti, že ji pokládám za oblast vyvinutou ze staré neolithické kultury nordické, jež se skupinou hrobů megalithických a skříňkových od Šlesvíku a Holštýna přes Meklenbursko přešla k Visle do Pruska, Kujavska a do království Polského. Z oblasti skříňkových hrobů neolithických a mohyl vyvinula se později oblast skříňkových hrobů žárových, a doufám, že se v budoucnosti tento vývoj prokáže definitivně a názorně, až jen bude lépe znám inventář doby neolithické, přechodní a starší fase doby kovové.

C. Zatím co se takto na západě a na Visle vyvíjely oblasti právě vylíčené, nejvýchodnější část Zakarpatí od severního Bugu k Dněpru zůstala ve vývoji pozadu. Nevidíme aspoň dosud ničeho, co by nám dávalo právo hovořiti zde o zvláštní kulturní oblasti z doby předřímské, analogické oblasti západní. Vidíme jen jakousi směsici nálezů neurovnanou a mimo to chudou, dosud nečetnou a tak málo známou, že ruští archaeologové mezi koncem doby neolithické a dobou římskou uznávají docela mezeru a mluví o úplné archaeologické tmě.[2])

Tak zle ovšem není a ve skutečnosti mezery jistě nebylo. Je tu jen málo systematického bádání. Výkopy dosavadní obracely se především jen ke hrobům, které na povrchu byly znatelné, tedy k mohylám, hrobům skříňkovým a i tu málo. To, co hlouběji pod povrchem skrývají úrodné kraje Volyně, Podolí a Ki-

[1]) Srv. Lidstvo 483, Человѣчество 409, *Ossowski* Zabytki 67, 115 sl., 142. Podle Ossowského a Lissauera náležely témuž lidu, jenž zakládal hroby skříňkové. Srv. *Lissauer* Denkmäler 66 a Verh. Berl. 1895, 97.

[2]) Srv. co píše r. 1899 *Spicyn* o Kijevské gubernii: »Далѣе въ нашихъ свѣдѣніяхъ слѣдуетъ огромный пробѣлъ, такъ какъ отъ мѣднаго или бронзоваго вѣка мы должны перейти непосредственно къ памятникамъ не ранше II—I в. до Р. Х.« (Зап. арх. общ. Petr. XI. 253). A totéž dí o gub. Podolské (»отъ бронзоваго вѣка. далѣе до времени Р. Х. въ Подол. губ. древностей пока неизвѣстно« str. 279) a Volyňské (285).

jevska, není téměř známo. Vždyť ještě do nedávna, dokud Chvojka neodkryl řadu výše a dále uvedených pohřebišť, nevědělo se ani o kultuře tripolské, ani o pohřebištích první doby římské. Dlužno tedy čekati, až zvýšená činnost, která zde utěšeně zkvétá od založení nového musea a nové archaeologické společnosti v Kijevě, přinese u větší míře ovoce a lze litovati, že na druhé straně, ve Varšavě, takového naučného střediska dosud není. Prací obou, vzájemně se doplňující, mohlo by býti mnoho vykonáno a nauce poskytnuto mnoho nového. Dosud však materiál schází a odtud pochází to temno, v němž vězí v ruské archaeologické nauce západní provincie v době předřímské. Nevíme vskutku dobře, jak se vyvíjelo množství obyvatelstva, po němž zde zůstalo tolik stop v dílnách a sídlištích mladší doby kamenné. Ba nevíme ani, co se stalo se znamenitou kulturou biłeczsko-tripolskou. Po bohaté fasi, v níž se před námi objevila v době přechodní, mizí v době kovové tak náhle, že se přirozeně vtírá na mysl myšlénka, že lid, jenž ji pěstoval, odtud kamsi k jihu odešel [1]), a myšlénku tu neobával bych se sám vysloviti [2]), kdyby nám vůbec byly poměry Podolí a Kijevska v starší době kovové známy. Takto však je předčasno o tom rozhodovati.

Z celého archaeologického materiálu vých. Haliče, Volyně, Podolí a Kijevska vysvítá mi zatím jen tolik, že jistě aspoň část starého domácího obyvatelstva existovala tu dále. Je na př. známa řada mohyl se skrčenými kostrami, které mohou býti přechodem mezi koncem neolithu a dobou kurhanů vyspělého rázu skythského. A v této domácí kultuře, domnívám se, vidíme: 1. od severozápadu vnikání žárových hrobů skřínkových, jak jsme byli právě slyšeli (str. 488), 2. zvláštní proud, nesoucí na sobě známky spojení s oblastí lužicko-slezskou, 3. spojení kulturní s Dunajem buď přes Uhry nebo přes Rumunsko, a na konec 4. zejména silný proud kultury řeckoskythské od severního břehu Černého moře.

Hroby oblasti skřínkové, jež sem vnikly, jsou tak málo známy, že je nemohu charakterisovati. Ale přišly z oblasti vislanské a budou patrně i obsahem k ní náležeti.

Zajímavější je zjev druhý. Velká pohřebiště u Wysocka,

[1]) *Demetrykiewicz* (Mater. IV. 113).

[2]) Srv. nahoře str. 221 sl. vyloženou hypothesi o časném tlaku Skythů na domácí praobyvatele nebo v následující poznámce vyloženou domněnku o tlaku od západu.

Czech, Jasionowa v poslední době objevená, ale bohužel od Is. Szaraniewicze jen nedokonale popsaná [1]), činí na mne dojem, jako by nám představovala památky lidu, který se zde velmi časně objevil s kulturou rázu téměř přechodního a zůstal seděti, zachovávaje svůj starý pohřební ritus (nový obřad jen málo proráží), po řadu století až do doby, kdy počala sem pronikati kultura hallstattská a skythská. Ač pohřebiště tato v mnohém ohledu jsou pro nás ještě archaeologickou záhadou, přece bych neváhal projeviti domněnku, že náleží kultuře rozložené k západu a že měla nejvíce styků s Poodřím i v pozdějších dobách, zejména s okruhem kultury lužickoslezské. Ale na druhé straně je zase

[1]) Srv. *Is. Szaraniewicz* »Das grosse praehist. Gräberfeld zu Czechy.« Mitth. Central.-Comm. 1901, 93 sl.; »Cmentarzyska przedhistoryczne w Czechach i Wysocku w pow. brodzkim.« (Teka konserw. II. 1900 1—30). Menší část popsal i *M. Hruševskij* »Похоронное поле в с. Чехах.« (Зап. Тов. Шевч. XXXI. III. 1–22). Našlo se přes 400 hrobů kostrových bez mohyl a mezi nimi roztroušené hroby žárové. Pohřebiště náleží době několika století. Aspoň starší hroby ukazují zejména v keramice mnohé ohlasy na přechodní keramiku severní Evropy, kdežto v nejmladších (téměř bez keramiky) našly se už výrobky železné a mimo to věci, ukazující jednak na vlivy od Odry z doby lužickoslezské, jednak na výstřelky kultury kurhanů skythských, méně na Dunaj. Mnoho věcí prozrazuje ráz doby bronzové starší i mladší (závitkové kroužky, závitkové jehlice, kroucené náhrdelníky). Keramiky je nejvíce z doby nejstarší. (Hlavní typy viz na tabulce VII. č. 1.—6.) Podle toho spadalo by pohřebiště časově hlavně do první poloviny I. tisíciletí př. Kr. a koncem ještě do počátku druhé, a ne do I.—II. stol. po Kr., do nichž je klade Hruševskij (l. c.), už také proto, že vliv římský chybí (mince římské se našly mimo pohřebiště). Počátek těžko určiti a také původ a příslušnost. Ale měl bych přece odvahu vysloviti domněnku, že tu máme před sebou část téhož lidu, který seděl v době přechodní dále přes Halič na západě a u něhož se na velké obchodní dráze oderské vyvinula kultura lužická na témž starém základě, který se nám zde projevuje jako nejstarší fase pohřebiště v Czechách. Co to bylo za lid, nelze dnes ještě povědeti, ale je možno, že to byli Praslované, kteří zde narazili na starý lid s kulturou tripolskobiłeczskou (a přinutili je k ustoupení?). Ráz staré keramiky a další spojky s kulturou od Visly a Odry domněnku tu podporují; zachování starého ritu vysvětlilo by se ústraním, v němž tento lid zde na východě žil proti lidu na Odře, po níž odedávna a stále šly nové vlny kultury jižní plným proudem na sever. Snad se ukáže, že pohřebiště u Zarubinců, Romašek a Čerňachova (str. 502) jsou jen dalšími fasemi Czech a Wysocka. Domněnku tu podávám jen, abych poskytl látku k dalším úvahám. Ale dříve bude nutno, aby se někdo ujal nového ocenění a chronologického roztřídění nálezů. O podobných starších nálezech ve vých. Haliči srv. *Szaraniewicz* Mitth. l. c. 203. Szaraniewicz sám Czechy přičítá Keltům nebo Germanům, nejspíše Bastarnům (l. c. 206.).

zřejmo, že lid, kterému patřila, seděl zde v jakémsi zákoutí, stranou kulturních proudů; tomu nasvědčuje i persistence starých přechodných typů v keramice a také nedostatek některých nejobvyklejších výrobků kovových (zbraní a fibul). Jasno v té věci přinese ovšem teprve budoucnost.

Jiné zajímavé novum je zjev třetí. Mezi nálezy t. zv. doby skythské z Podolí a Kijevska pozoroval jsem již dříve v museích jednotlivé objekty, zejména keramiku, které mi uváděly na mysl podobné tvary podunajské kultury z Uher. Nedávnými nálezy, které učinil Fr. Pulaski v mohylách u vsi Ivachnovců a sousedních Servatyňců na okresu Kameneckém v Podolí [1]), nebo Chvojka v kurhanech u Tripolje [2]), sesiluje se tato domněnka a zdá se, že při rozboru vývoje domácí kultury podolskokijevské bude nutno počítati i se zvláštním kulturním proudem, jenž v době kovové spojoval horní Dněstr s okruhem kultury balkánské. Stopy tohoto spojení jeví se také všude v kultuře skythské Podolí a Kijevska do té míry, že, jak ihned vyložím, tvoří její charakteristickou složku. Sem bych čítal vysoké nádoby typu villanovského se špičatými výběžky pod hrdlem (tab. VII. č. 9.), nebo nádoby s pupíky obemknutými řadou polokruhů (obr. 10.), misky na vysoké noze (č. 8), džbánky se dvěma volně vyvinutými uchy (č. 7) a také typické čerpáky (č. 11, 12, 24, 26), totiž misky a šálky s uchem vybíhajícím ve vysoký roh. Nemohu sice přesně říci, kudy to přišlo do Zakarpatí a kde bylo východisko, ale typy tyto projevují vesměs příliš mnoho shod a podobností s jihem, abychom hledali spojení jinde; tam jsem také dosud našel nejvíce analogií pro všechny při středním Dunaji, na Drávě, Sávě (Donja Dolina), a v Bosně v nálezech od doby přechodní až po konec doby hallstattské. Nejsou to formy tytéž, ale prototypy. Čerpáky doby skythské prodělaly na př. jistě už delší lokální vývoj na severu.

Nejdůležitější je však a nejvýznačnější vznik kultury skythské [3]).

V době, kdy se v inventáři mohyl vedle bronzů objevuje i že-

---

[1]) *Fr. Pulaski* Mogiły o nasypie kamiennym w pow. Kamienieckim (Światovit 1902 IV. 3 sl.).

[2]) Popsal je *Volkov* (Матер. до укр. р. этнол. III. str 5. Tab. I).

[3]) *Chamiec* (Przeddziej. stosunki 8) zmiňuje se několika slovy ještě o »kavkazském« typu hrobů z okolí Čerkas. Mně není znám a bylo by záhodno, aby byly o něm podány bližší zprávy. Sám bych měl nejspíše na mysli Alany, jsou-li hroby tytéž, na něž naráží *Spicyn* (Зап. р. арх. общ. Petr. XI. 256).

lezo, vidíme, jak se na jihovýchodě Zakarpatí vylučuje ze směsice starších nálezů nová kultura, v níž prvky barbarské bohatě jsou smíšeny s řeckými, t. zv. kultura mohyl skythských nebo skytho-sarmatských. Obyčejně ruští archaeologové datují její počátek do

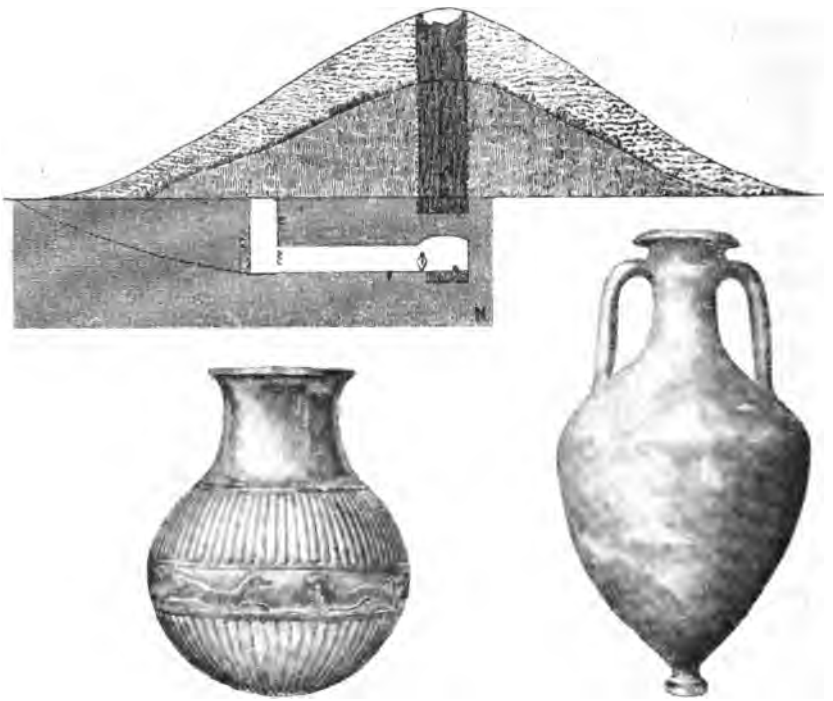

Obr. 7. Nálezy ze skythského kurhanu u Ryžanovky. Průřez mohyly, stříbrná nádobka a řecká amfora.

VIII.—VI. stol. př. Kr., a to na základě obvyklé dosud these historické, podle níž Skythové přišli do jižní Rusi v této době (srv. napřed str. 223) a v stol. III.—II. vystřídáni byli novou, jinak velmi příbuznou vlnou Sarmatů. Ale na mne nálezy t. zv. skythských mohyl v jižní Rusi, pokud je znám, nečiní dojmu, jenž by nasvědčoval, že se tu nová kultura od východu objevila náhle v VII. nebo VI. století, nýbrž nabývám čím dále tím více přesvědčení, že se tvořila pomalu z různých pramenů a že počátky její možno v oblasti jihoruských mohyl s kostrami pokrývanými červeným barvivem datovati už do starší doby kovové. Tak zv. skythská kultura těchto končin nevyšla jen z vlivů skythských a direktních importů řeckých z Olbie nebo Pantikapaia a také není projevem existence

Skythů. Nepojímal bych kurhany skythské severnějších končin (Podolí a Kijevska) ethnologicky nýbrž jen archaeologicky; neviděl bych v nich památky po nových přistěhovalcích z jihu, tedy vlastních Skythech, nýbrž spíše památky po starém lidu domácím, který zde seděl od doby neolithické a jehož domácí kultura doznávala během staletí řadu změn. Co se stalo s tripolskou kulturou, zda byla odnesena, či jen změněna přerušením vlivů pontodunajských, nevíme, ale končiny Podolí a Kijevska se nevyprázdnily. Zůstal zde seděti lid i na Dněstru i v Kijevsku a jeho stará kultura udržela se tam, kde byla stranou obchodních drah, patrně mnohem déle než jinde, kde ji dříve vystřídaly vlivy nové. Tak bych si aspoň vysvětloval, proč na př. v kurhanech u Strětovky, rozkopaných Chvojkou [1]), setkávají se téměř na jednom místě výstřelky neolithu s formami kultury skythské a vlivů hallstattských. Lid, který zde seděl, přijímal pomalu jednotlivé prvky jižní dunajské kultury, — čerpáky s uchem rohatým objevují se velmi časně, první už v kultuře době přechodní na kijevském Podolu [2]) — až konečně asi od VI. století vidíme, jak se do kultury domácí na jedné straně u větší míře dere vliv od jihozápadu (Servatyňce, Ivachnovce, Tripolje) a na druhé, jak přistupují vlivy řecké z kolonií a skythské z jižního stepního pásu černomořského.

Spojením těchto vlivů povstala pak na severu kultura t. zv. skythských mohyl. Kořeny své má tedy jistě na různých stranách a v dobách starších. Ale ovšem největšího rozvoje a také největšího rozšíření na sever doznává teprve, když se v ní s domácí barbarskou kulturou těsně slučují nové vlivy od pontských Skythů a Sarmatů spolu s kulturou řeckou, která, byvši v VII. stol. přenesena do kolonií založených na severním břehu Černého moře, brzy se tu uchytila, znamenitě rozkvetla a na okolní barbary u veliké míře působila. Teprve tímto řeckým vlivem vyvinula se zde znamenitá a pro jižní Rus tak význačná kultura kurhanů »skythských« v užším slova smyslu, v níž se čistě řecké výrobky druží k barbarským napodobeninám a originálům, jež oplývá bohatostí keramiky, nádherou zlatých, skleněných, achatových, onyxových šperků a hojností zbraní bronzových i železných a výrobků kostěných. Probírati se zde podrobněji inventářem a ustrojením hrobů,

[1]) Srv. popis *F. Volkova* Знахідки у могилах між Веремэм і Стретивкою (Мат. до укр. р. этнол. 1900 III. 1 sl.)

[2]) Srv. *Volkov* (Матер. до укр. р. этнол. I. obr. 12).

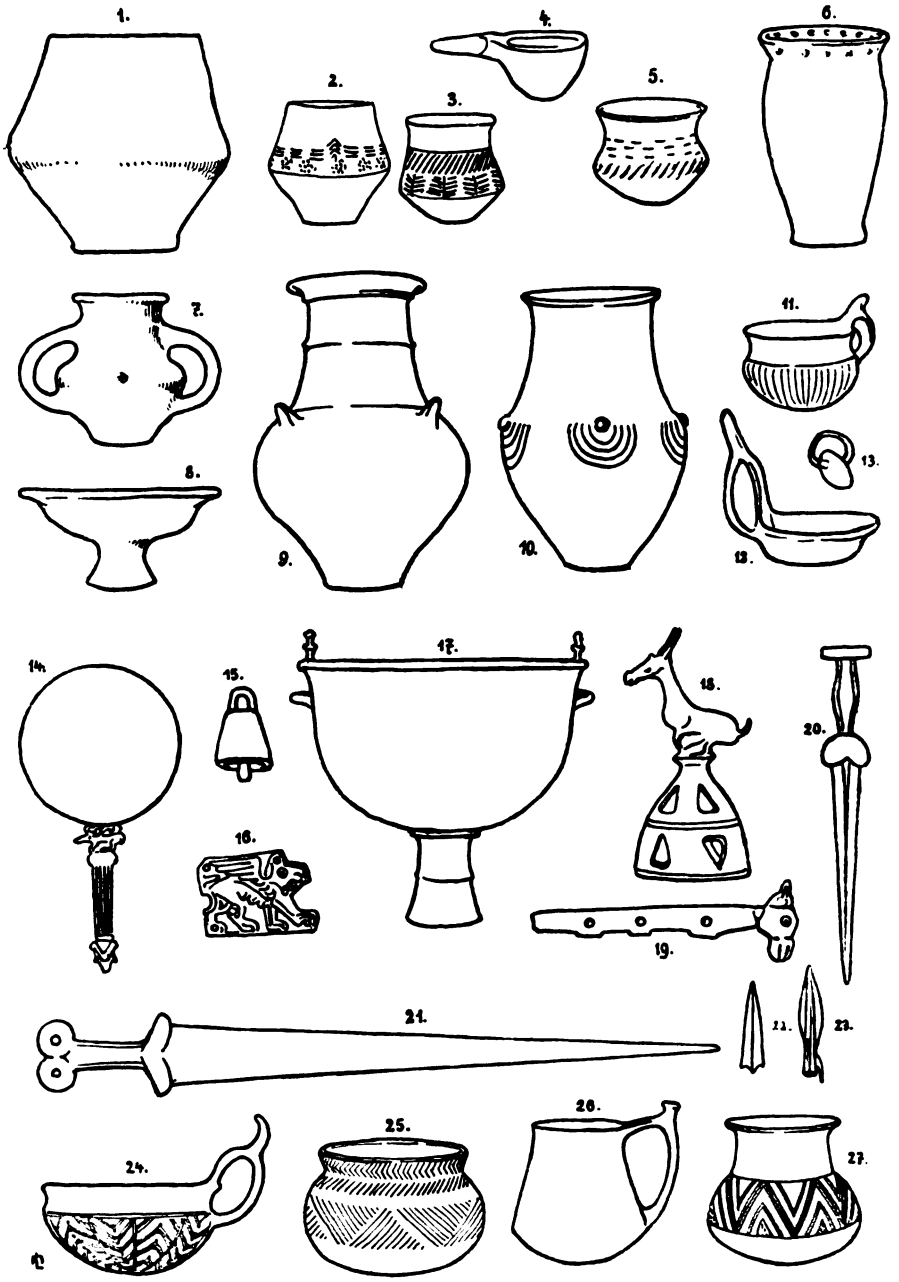

Tab. VII. Typická keramika z pohřebiště u Czech a Wysocka (č. 1—6), z mohyl u Jvachnovců, Servatyňců (č. 7, 8, 9, 12, 13) a Tripolja (č. 10, 11) a (č. 14—27) typické milodary z mohyl skythských (podle Chaněnka). Č. 25 je nádoba z kurhanu ryžanovského.

jakož vůbec obsahem kultury skythské, není naším úkolem. Také rozměr stati této na to nestačí a pro orientaci poslouží aspoň výběr hlavních typů připojený na obr. 7 a na tabulce VII. č. 14 sl. s odkazem na příslušnou literaturu [1]).

Pro nás je ještě nutno konstatovati, že i tato kultura ve vyspělých svých formách V.—III. stol. nezůstala omezena jen na úzký stepní pás při Černém moři, nýbrž pronikla za ním na západ do Uher [2]) a na sever tak vysoko, že se s hojnými kurhany shythskými shledáváme na základě dosavadních prací prof. Vl. Antoniviče, hr. Bobrinského, Dm. Samokvasova, Č. Chvojky, J. Linničenka, S. Mazarakiho, B. Chaněnka a j. v celé jižní části Kijevska a ruského Podolí, v celku až po čáru Kijev, Gatnoje, Jankoviči, Marchalovka, Vasilkov, Marjanovka, Skvira, Novoselki u Lipovce, Olgopol u Balty a Michalovka na Dněstru. [3]) Za čarou na sever jsou už jen nálezy jednotlivé [4]). Pronikla tedy velmi vysoko. Máme-li toto vniknutí pojmouti jen jako vliv, působící na starý zde sedící domácí lid, či máme-li kurhany skythské vykládati za stopy národa skythského, jenž až sem byl pronikl a zde kočoval nebo se usadil, je nesnadno rozhodnouti. Upozornil jsem už nahoře na str. 242, že není druhý výklad nutný. Hroby »skythské« gub. Kijevské nemusí náležeti Skythům, nýbrž starému domácímu lidu, jemuž patří jiné chudší kurhany. Musíme vždy připustiti, že se i v lidu domácím při stycích obchodních, jež měly vnitřní kraje (srv. Gelonos) s černo-

[1]) Srv. Lidstvo 508 sl., literatura 738; Человѣчество 427, literatura 631. *Spicyn* (Зап. р. арх. общ. Petr. XI. 254). Z nové literatury patří sem zejména *Chaněnkovy* Древности Приднѣпровья. Sv. II. a III. (Kijev 1899, 1900).

[2]) *Hampel J.* Skythiai emlékek Magyarországban (Arch. Értesitö 1893, 385). *Reinecke P.* Die skythischen Alterthümer im mittleren Europa (Zs. f. Ethn. 1896, 1 sl.), Magyarországi Skytha régiségek (Arch. Értesitö 1897, 1 sl.; přeloženo v Ethnol. Mitth. aus Ungarn 1898 1—26.), Skyth. Gräber von Nagy-Enyed (Verh. Berl. 1898, 230), Der Goldring von Vogelgesang (Schles. Vorzeit 1898, 335), Skyth. Alterthümer in der Bukowina (Jahrb. des Buk. Landesmus. IV. 40). Srv. o Reineckových dedukcích nahoře str. 237.

[3]) Srv. nahoře str. 242. Výčet skythských kurhanů gub. Kijevské viz u *Antoniviče* (Арх. карта кіевской губ. Ukazatel), gub. Podolské u *Sčcinského* (Арх. карта Подольской губ. Ukaz. Obé vyšlo v I. díle Trudů XI. arch. sjezdu v Kijevě str. 1 sl. a 197 sl.), znamenité nálezy učiněny byly na př. *Ossowským* u Ryžanovky (Zbiór XII. 1 sl.) a nově *Bydłowským* u Novoselků (Światowit V. 59).

[4]) Nejdále na sever už do Polesí je posunut mohylník u Ladžičů blíže ústí Pripeti; v Haliči sem náleží kurhan v Sapohově na Zbruči (*Demetrykiewicz* Vorg. Gal. 124).

mořským pobřežím, mohli vyskytnouti bohatší jednotlivci nebo celí rodové, kteří si dovedli opatřiti výrobky jižních dílen barbarských nebo řeckých a s tímto svým majetkem ukládáni byli i do hrobů. Pro mne aspoň pojem »skythského hrobu« v gub. Kijevské není pojmem ethnologickým, ale archaeologickým, značícím hrob více méně opatřený výrobky rázu řecko-skythského nebo v pozdější době řecko-sarmatského. Že by musili býti v nich uloženi Skythové[1]) nelze říci. Mohli to býti i zbytkové thráckých Kimmerijců, ba mohli v hrobech takových i klidně spočívati Slované, kteří zde v té době jistě obývali (Neurové, Alazoni?). V představě té podporuje mne i historické hledisko, s něhož soudím, že Skythů vlastních mnoho nebylo a že sídla jejich omezovala se na kraje jižnější, zejména na vlastní stepní pás, i hledisko archaeologické. Všude se zde na severu setkáváme s pohřebišti, kde kurhany rázu »skythského« stojí vedle jiných s kulturou odchylnou patrně domácí. To jest zřejmo ze složení mohylníků u Směly, Ryžanovky, Gamarni, Rubanného Mostu a řady jiných. Rovněž dlužno vytknouti že »skythské« mohyly v Kijevské gub. (a také Poltavské až po Vorsklu) přes ráz skythských milodarů v nich nalezených, projevují přece dosti rozdílů od analogických mohyl jižních gub. Jekaterinoslavské, Chersonské, Tavričeské, kde vlastní Skythové na jisto seděli. Předně se na severu setkáváme s obojím obřadem, pochováváním i spalováním (jen prvé bylo Skythům vlastní) a potom stopuji rozdíly i v inventáři na př. v keramice (misky s rohatým uchem jsou podle Chvojky typické pro sever); rovněž jsou na severu vedle pohřebišť hradiště, jejichž inventář jest současný a ukazuje na obyvatelstvo osedlé a zemědělské[2]). To vše mi ukazuje, že zde na severu skythské mohyly nemusí ukrývati skutečné Skythy ale domácí zemědělský lid (Skythy rolníky, Neury, Alazony), k němuž jenom docházelo dosti výrobků kultury řecko-skythské.

Máme tedy i na východě před sebou silný jižní proud kulturní jako na západě, ale rázu a východiska zcela jiného. Východní část Zakarpatí od konce neolithu až po konec doby skythosarmatské podléhala jiným vlivům než část západní. Teprve Řím přivodil obrat a obě části sblížil.

---

[1]) Tak *Píč* Pam. arch. XX. 75.

[2]) Srv. *Chanenko* Древности Приднѣпровья III., 2. Podle sdělení p. Chvojky náležejí sem zejména rozsáhlá stará hradiště v Čigirinském újezdě Kijevské gubernie, na př. Matroněnské a Pastěrské.

Řím vytvořil kulturu takové universálnosti a takové síly penetrační, že nejen přeměnila západní oblast polí popelnicových, nýbrž vítězně pronikla i na východ. Teprve Řím nivellisoval do značné míry všechny staré kulturní oblasti na severu, a kdyby nebylo v touž dobu vzniklo nahoře velké měnění sídel a stěhování národů, byl by se nám výsledek římského vlivu objevil ještě u větší míře, než jej zříme dnes.[1])

Vnějším podkladem pro postup římské kultury na sever bylo politické proniknutí Říma za Rýn a za Dunaj. Rýn má pro Zakarpatí menší význam, ač právě odtud přijaly zálabské končiny nejvíce vlivu římského. Hlavní je přece postup k Dunaji a za něj. Politickou hranici říše římské posunul k Dunaji už Augustus[2]), a hned v době nejbližší vidíme, jak Řím, chtěje hranici tu zabezpečiti, proniká úsilovně i za ni. Stát pozvedá válku proti moci markomannské s centrem v Čechách, po odstranění Marobuda udržuje v odvislosti Markomanny i Kvady kdesi při Dunaji a Moravě, proti vzpourám a útokům brání se Římané řadou výprav za Dunaj, zejména ve velkých válkách v letech 166—180.[3]) Vedle germanských Markomannů a Kvadů jsou na pevné uzdě drženi i výbojní Sarmaté mezi Dunajem a Tisou (od let 20—50 po Kr.; srovn. napřed str. 328) a konečně i na východě podařilo se po několikerých pokusech Trajanovi zlomiti vzrůstající moc Dáků tak na dobro, že území dáckých kmenů proměněno bylo docela v provincii římskou, která trvala v moci říše od r. 106 do r. 275. Za ní byla dále na východě připojena i část Multan a Bessarabie pod jménem Nižní Moesie (str. 338 sl.).

Tímto politickým výbojem zjednána byla i pevná base pro postup kultury římské na sever. Už za Marobuda čteme o množství římských kupců, kteří docházeli do jeho sídelního města (Tacitus, Ann. II. 62), za Nerona připomíná se známá výprava římská k Baltickému moři (od Carnunta, údolím Moravy a Odry), která měla za účel obnoviti starý obchod s jantarem (Plinius XXXVII. 45). Na východě pak hranice říše římské posunuty byly až ku Karpatům a na horní Dněstr[4]), tak že obchodníci bezpečně mohli

[1]) Srv. Lidstvo 561 sl., Человѣчество 473 sl., *Undset*, Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa passim, hlavně 289 sl. 346, *Lissauer*, Denkmäler 131 sl.

[2]) Srv. napřed str. 338.

[3]) Srv. *Niederle*, O počátcích dějin zemí českých (Praha 1900) 16 sl., 20 sl.

[4]) Zde na haličském a ruském Podolí hledali někteří dříve i římské valy »Trajanovy«. (*Kirkor*, Zbiór III. 38, 43; *Pułaski Kaz.* Pam. fiz. 1889, IX.

vcházeti do končin před tím téměř nepřístupných. Což divu, že od této doby, hlavně od II. století setkáváme se i v archaeologických nálezech s přehojnými sledy styků Říma se zakarpatskými barbary, a to jak na Odře a Visle, tak i ve východní části Zakarpatí.

Také v této době ovládá ještě pohřební ritus spalování. Hroby žárové objevují se všude a inventář jejich prozrazuje vesměs silný vliv římský. Jak v technice (kolo hrnčířské) tak i ve tvarech a ve výzdobě uniformuje se ráz popelnic a nádobek je provázejících od Labe až po Dněpr. I tam, kde starší fase neznáme, v Kijevsku, objevila se zásluhou Chvojkovou pohřebiště inventáře v mnohém ohledu shodného s pohřebišti na západě.[1]) Římské dílny keramické posunuty byly až pod Karpaty (na př. Púchov na Váhu). A ještě více než keramika, která přece jeví rozdíly lokální, objevuje se stejný všude inventář kovový. Ten byl totiž většinou už roben ve velkém v římských provinciálních dílnách, ba možno říci továrnách, a obchodníky roznášen po celém Zakarpatí. Bronzové okrasy, sponky, řezané kameny, jehlice, pak řada předmětů užitečných a válečných: nádoby, nože, sekáčky, ostruhy, meče, puklice atd., také skleněné šperky a nádoby jsou všude skoro tytéž, měníce se jen podle mody a postupem času.[2]) Obchod s těmito výrobky musil býti velice rozvětvený a intensivní. Své-

Valy ty však římské nejsou. Srv. *Antonovič*, Арх. карта Кіев. губ. 133 a Кіев. Стар. 1888, III, *Chamiec* (Bibl. Warsz. 1894, listop. 381).

[1]) *Chvojka V.*, Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровьѣ Спб. 1901 (Zarubince, Romaški, Čerňachov). V těchto pohřebištích Kijevska setkáváme se se zajímavým zjevem: starý ritus pohřbívání udržuje se na jednom a témže místě houževnatě vedle spalování. Zde na východě patrně nikdy nový ritus plně neprorazil, jako na západě. Nejstarší z pohřebišť Chvojkou prokopaných je zarubinecké (asi z doby nar. Kr.) a to jeví v keramice ještě mnoho shod se starou keramikou skythských kurhanů *(Chvojka* l. c. 12, 14). Romaški a Čerňachov mají už keramiku rázu římského. K témuž typu náleží ve východní Haliči t. zv. lipický typ hrobů, nazv. tak Kopernickým podle naleziště v Lipici u Rohatyna (srv. Mitth. Central-Comm. 1898, 59). O řadě pohřebišť tohoto rázu srv. *Demetrykiewicz* (Materyały IV. 93, 118, 130).

[2]) Srv. *Riegl Al.*, Die spätrömische Kunstindustrie, Wien 1901. *O. Hölder*, Die Formen der röm. Thongefässe diesseits und jenseits der Alpen, Stuttgart 1897. O obchodu římském na sever srv. spis *Sadowského* (Drogi handlowe greckie i rzymskie, Krakov 1877, něm. Die Handelstrassen der Gr. und Römer, Jena 1877) a novější práce *H. Willersa*, Die römischen Bronzeeimer von Hemmoor (Hannover 1901), *Höfera P.*, Der röm. Handel mit Nordeuropa (Globus LXXX. 265, výtah z předešlého spisu), *Segera* (Schles. Vorzeit, 1898, 430).

dectvím jeho jsou též přehojné nálezy římských mincí, které se nacházejí v zakarpatských končinách, pocházejíce nejvíce z II. až III. stol.[1]). V tu dobu patrně obchod a vliv Říma nejvíce působil na sever. Z části ovšem byly poklady i kořistí válečnou.

Ale to je už doba, o níž výklad vymyká se vůbec rámci této kapitoly. Ustanovil jsem si předvésti v I. díle Starožitností historický vývoj zakarpatské vlasti Slovanů od dob nejstarších až po dobu, jejíž obraz zachoval nám v II. stol. Ptolemaios. V tu dobu také počíná se rozvíjeti vliv římský. Postup jeho vymyká se tedy hranicím stanoveným a odkládám výklad o něm, jakož i výklad o dalším archaeologickém rozvoji staré Ptolemaiovy Germanie, Sarmatie a končin podunajských do dalších svazků Starožitností, kde se budu speciálně obírati otázkami šíření se Slovanů na západ, východ a na jih, jak po stránce historické tak i po stránce archaeologické.

Zde zbývá jen, abych k vývoji, který jsem právě vylíčil od počátku doby kovové, připojil závěr ethnologický.

Od konce neolithu až po počátek doby vlivu římského objevily se nám v rozsáhlé severoevropské nižině mezi Odrou a Dněprem tři oblasti, z nichž aspoň prvé dvě vystupují jasně a svérázně. První oblast tvoří lužicko-slezská skupina polí popelnicových, rozložená mezi Sálou a Vartou, Dunajem a na severu v starší době při dolní Havole oddělená od jádra oblasti nordické v Holštýnsku, Meklenbursku a Pomořansku. Druhou oblast tvoří skupina hrobů skříňkových v Povislí, jež vycházejíc jako klín od Pomoří a záp. Pruska směrem k jihu, ztrácí se ve svých výběžcích v Polesí, na Volyni a v Podolí. Třetí oblast nejméně jasná a význačná vybyla nám na východě, počínajíc od západního Bugu a Sanu a zabírá ve svém rozvoji starou oblast východních mohyl. Jsou nyní tyto tři oblasti pouhými zjevy kulturními, archaeologickými, či nám představují zároveň oblasti národní a pokud?

---

[1]) O nálezech římských mincí v Lužici srv. článek *H. Jentsche* (Niederl. Mitth. III. 185 sl.), na Moravě *J. Červinky* (Morava za pravěku, 283 sl.), v Haliči *F. Kopery* (Wiadom. numizm. arch. III. 306, 351, IV. 194) a *Greima* (tamže IV. 266), v Bukovině *R. Kaindla* (Mitth. Central-Com. 1899, 218) a *Kennera* (tamže 1897, 176), v západním Rusku *Vl. Antonoviče* (Арх. карта Кіев. губ. Ukaz. 19), *V. Ljaskoronského* (Труды XI. арх. с. I. 458) a zejména *Dm. Samokvasova* v stati »О происхожденіи русскихъ Славянъ« (Труды VIII. арх. с. III. 40) a v stati »О происхожденіи русскихъ и полскихъ Славянъ и причинѣ появленія кладовъ римскихъ монетъ въ землѣ древнихъ Руссовъ и Ляховъ (tamže 31).

Že severní nordická kultura bronzová představuje zároveň celek ethnologický, jsouc kulturním projevem pranároda germanského, přijímá se dnes všeobecně. Činí tak i O. Montelius i G. Kossinna i J. Píč [1]) a nemám také, co bych vážně proti tomu namítal. Tam na severu Evropy kolem ústí Labe a za ním v Dánsku, v jižní Skandinavii a na ostrovech byla podle nynějšího stavu našeho vědění kolébka Germanů a východisko jejich šíření, jehož první stopy možno v historii sledovati už v VI.—IV. století. Tam se zároveň v průběhu II. tisíciletí př. Kr. vyvinula z popudů jižních znamenitá a velmi svérázná lokální kultura bronzová. Závěr z paralelly obou faktů je na snadě: kultura tato zvaná v archaeologii nordickou jest patrně germanská, a pokud ji vidíme spolu s řadou jiných příznaků (na př. typů hrobních) postupovati od Holštýna přes Labe na západ, na jih nebo při Labi a přes Travnu podél břehů Baltického moře na východ en masse, není příčiny, abychom pochybovali, že se nám tu archaeologicky předvádí šíření Germanů. Na základě tom severní oblast bronzové kultury v Šlesviku, Holštýně, Meklenbursku a Pomořanech můžeme prohlásiti za germanskou, a podle toho bychom i oblast skřínek při Visle, prokáže-li se, jak myslím, dalším zkoumáním, že povstala z okruhu nordického (srv. str. 492), mohli míti za část východních Germanů, kteří podle břehu časně přešli k Visle a šířili se po Visle nahoru zabíhajíce až na Volyň a Polesí. [2]) Podle historie objevili se sice první Germani (Bastarné) u Karpat a u Dunaje teprve v průběhu IV.—III. stol. (srv. napřed str. 290 sl.), ale to ovšem nikterak nevylučuje, že by nebyli mohli v oblasti skřínek při dolní Visle seděti už dávno před tím [3]). Někteří vyslovili domněnku, že latènské

[1]) *Montelius* (Mitth. Anthr. Ges. 1899, Sitzungsber. 61 sl.), *Kossinna* (Correspondenzblatt 1895, 109; Zs. f. Volkskunde VI. 1896, 1 sl.; Idg. Forsch. VII. 279), *Píč* (Starož. I. 2. 115). Kossinna došel k závěru (Idg. Frage 207), že hranice, k níž došli Germani v době bronzové, šla od Schwedtu na Odře přes Angermünde, Eberswalde, Špandava, Postupim, Branibor, Genthin, Burg, Möckern, Gommern, Magdeburk a podél Ohry a Allery k Veseře.

[2]) Skřínkové hroby s obličejovými urnami připisuje *Krause* Gotům (Berl. Verh. 1897, 260), podobně jako *Fligier* (Mitth. anthr. Ges. XI. 100), a *Kossinna* (Idg. Frage 214), *Píč* ve svém Výzkumu Slovanům (Výzkum str. CIII), tak i *Majewski* (Światowit I. 162); *Šnajdr* Litevcům (Pravěk II. 5).

[3]) V době hnutí bastarnského zvyk pochovávati do skřínek už i na severu přestával; na jihu smíme jej očekávati tím méně, poněvadž se zde kmen dostal do končin stepních, kde asi častěji potřebného materiálu nebylo a mimo to vůbec do sfér nových vlivů, které způsobily brzy značné změny v bytu Bastarnů.

nálezy v Haliči a na Volyni jsou projevem Bastarnů,[1]) ale to je nemožné. Latène povstal na západě Evropy, vnikl sem později, od Rýna a objevuje se na východě Visly jen jednotlivě. To však nemohou býti stopy Bastarnů. Archaeologicky smíme Bastarny hledati jen ve větších pohřebištích a sídlištích, které by odpovídaly rázem svým kultuře baltických zemí z doby IV.—III. stol. A k tomu by se vislanské skřínky i svou topografickou rozlohou i svým inventářem dobře hodily, — směřujíť jako klín k východním Karpatům — jen že nemáme pro ně dosud pokračování na Dněstru, Serethu, Prutu a v té míře, v jakém je podle historie Bastarnů musíme očekávati. Vedle Bastarnů přicházejí však v úvahu i Gotové a to tím spíše, že jsou při ústí Visly doloženi už pro IV. stol. před Kr. Pytheou, resp. Pliniem.[2])

Mnohem důležitější a významnější je pro nás oblast lužickoslezských polí popelnicových.

Pole popelnicová představila nám samostatnou oblast, jež se v mladší své (slezské) fasi z původního menšího okršk rozšířila na západ k Sále a Harzu, na sever do Braniborska, Meklenburska a Pomořan, na východě za Vartu, k Visle a Sanu, na jihu po Dunaj a do středu Čech. Máme tedy před sebou pro delší dobu, a to aspoň pro více než půl tisíciletí oblast svéráznou a kulturně i geograficky jednotnou. Na západ od Labe, na severu a na východ od Varty jsou oblasti, jež podle vší pravděpodobnosti náležely kmenu jinému.

Přihlížíme-li pak k celému rázu kultury lužickoslezské, jsme zajisté oprávněni viděti v ní nejen jednotku kulturní, nýbrž i ethnologickou. Kdybychom ani v takových případech, kdy řada momentů na to ukazuje, neodvážili se podobného závěru, nemohli bychom s předhistorickou archaeologií téměř nikam. Pole popelnicová lužickoslezská představují nám tedy zároveň sídla národa, jenž v jádru svém seděl v dnešním Sasku, Braniborsku, Slezsku a Poznaňsku, v části Čech, na Moravě, v záp. Haliči a v sev. Uhrách,

[1]) Tak, pokud vím, první *R. Much* (Sitzungsber. Anthr. Ges. Wien 1890, 75 sl.), po něm *Vl. Demetrykiewicz* (Materyały III. 93, Vorg. Gal. 125, 129) a *Chamiec* (Przeddziej. stosunki 9). *Svistun* přičítá zase Bastarnům karpatské jeskyně »boldy« zvané (Научно-лит. Сборникъ I. 243), ale o nich vůbec ještě nezjištěno, jsou-li z doby předhistorické (Sprawozd. Akad. Krak. 1901, 23)

[2]) Plinius XXXVII. 35: Pytheas Guionibus (čti Gutonibus) Germaniae genti accoli aestuarium oceani Metuonidis nomine.

a při otázce, kdo to byl, mohou přirozeně přijíti v úvahu jen tři velicí historičtí národové, kteří u tohoto kraje seděli: Gallové od západu, Germani od severu a Slované od východu. Gallové mají však nárok nejmenší. Neboť to, co o nich víme z historie, neopravňuje nás nikterak, abychom pro trvání skoro celého I. tisíciletí př. Kr. umísťovali sídla jejich do právě vymezeného území mezi Sálou, Vartou a Sanem, přes to, že někteří novější jazykozpytci přicházejí na výpomoc s výkladem říční nomenklatury.[1]) Po mém přesvědčení je nemožno, abychom v době, kdy na př. stála kultura popelnicových polí ve svém květu, tedy ve fasi slezské, přičítali ji Gallům.[2]) Gallům v pravlasti přisuzuji jinou, starší mohylovou kulturu jižního Německa a z části i Čech a snad Moravy. Gallskou oblastí historickou i archaeologickou bylo zprvu západní a jižní Německo, později Gallie, Švýcary a části Podunají, a co o Gallech víme positivního v Karpatech, dá se dobře vyložiti z velkého hnutí jejich na východ v průběhu IV. a III. století.[3]) Zbývají tedy pro pole popelnicová jen Germani nebo Slované a vskutku také plane mezi slovanskými a německými archaeology od dlouhé doby boj o to, jsouli německá čili slovanská.[4]) Boj ten roznítil se znovu od let sedmdesátých minulého století, kdy se ujal otázky R. Virchow a rozlišením keramiky lužické od slovanské hradišťní (Burgwalltypus) dokazoval německý původ typu lužickoslezského.[5]) Mínění to sdílejí v novější době skoro všichni němečtí a nordičtí archaeologové, jako H. Jentsch, A. Voss, R. Beltz, L. Feyerabend, J. Deichmüller, R. Weinzierl, O. Montelius, H. Schu-

[1]) Srv. nahoře na str. 310 pozn. 1 a str. 315 pozn. 3.

[2]) To platí zejména proti mínění *L. Šnajdra* (Pravěk II. 3, Mitth. Centr. Comm. 1897, 4), jenž ostatně celou svou theorii o vlasti Gallů a o vlasti Slovanů (na východě mezi Zbručí, Pripetí a Dněprem) buduje na chybném předpokladě, že určitá barva očí a vlasů charakterisuje a rozlišuje Slovany, Litevce, Gally atd. a že podle toho, kde dnes která barva převládá, souditi smíme i na původní vlast. Gallové polí popelnicových existovali prý tu ještě koncem I. tisíciletí po Kr. (Vlaši Kijev. Letopisu). Zde bych ještě podotkl, že *K. Penka* zase slezská pole popelnicová přičetl Prařekům (Mitth. anthr. Wien 1897. 34, 47), ovšem chybně (srv. *Hoernes* Urg. d. Kunst 290).

[3]) Srv. napřed str. 310, 314 sl. Archaelogickým dokladem tohoto hnutí zdají se býti některým latènské hroby v Čechách, na Moravě a jižním Slezsku (srv. str. 487) a Uhrách. Ale jsou proti tomu zase tak vážné námitky chronologické, že otázku tu positivně rozřešiti nelze ani ve prospěch Gallů, ani ve prospěch Germanů.

[4]) Srv. Lidstvo 491 sl., Человѣчество 415 sl.

[5]) *Virchow* (Verh. Berl. 1872, 226).

mann.[1]) Naproti tomu zastávají příslušnost slovanskou J. Červinka, J. Wankel, J. Woldřich, K. Maška, K. Buchtela a také J. Píč[2]), jenž zejména slibuje v V. svazku svých Starožitností země České prokázati slovanskost polí popelnických, na což při stupni, v jakém archaeologickou látku ovládá, můžeme se právem těšiti. Sám jsem se také už v starších svých pracích[3]), ač s reservou, připojoval k této thesi a od tohoto stanoviska neustupuji ani dnes. V tomto bodu setkávám se tedy svorně s výsledkem, který přinese ohlášená Píčova práce, ale v jiné zásadní věci se s ním na dobro rozcházím. A poněvadž se to týká otázky vlasti a východiska Slovanů, o níž jsem svrchu vykládal a protože Píč s hlediska archaeologického vystoupil proti tomu, musím i s toho hlediska mínění své vyložiti a odůvodniti, proč jeho mínění zamítám. Mohu tak učiniti anticipando proto, že thesi jeho možno už předem skonstruovati z řady výkladů a poznámek poslední dobu porůznu uveřejněných.

Prof. Píč vychází z předpokladu, že bronzovou kulturu spolu s obřadem spalování přinesli do Evropy z Asie Arijové, kteří, přišedše koncem doby přechodní do střední Evropy, rozešli se na sever, do Alp, do Italie a na Balkán, všude tam, kde pak vznikla samostatná centra kulturní.[4]) Část zůstala seděti na Dunaji v Uhrách, a to byli Praslované ve své první kolébce dunajské[5]). Zde vytvořili si starší fasi bronzové kultury a odsud kolem r. 800 (nebo mezi r. 800—600) odešli přes Moravu do Lužice a Slezska, kde se usadili[6]), — to byla druhá kolébka, — vyvíjeli kul-

[1]) *H. Jentsch* (Globus LXVIII. Nr. 2), *A. Voss* (Correspondenzblatt 1901. 114; Vorg. Alterthümer Brand. 22), *R. Beltz* (Vorg. von Mecklenburg 32, 91), *L. Feyerabend* (Jahreshefte d. Ges. f. Anthr. der Oberlausitz IV. 1894. 258), *J. Deichmüller* (*Wuttke* Sächs. Volkskunde 44), *R. Weinzierl* (Thätigkeitsber. des Mus. Ges. Teplitz 1902, 20 sl.), *O. Montelius* (Mitth. anthr. Wien XXX. Sitzungsber. 61), *H. Schumann* (Kultur Pommerns 77). Jen *Kossinna* je dává Thrákům, ač prý v V. st. zde už Thráků nebylo (Idg. Frage 211, 212).

[2]) *J. Červinka* (Morava v pravěku 310 sl.), *J. Wankel* (Beitrag zur Gesch. d. Slaven Olomúc 1885), *J. Woldřich* Österreich in Wort und Bild. Bd. Böhmen. I. 221), *K. Buchtela* (Vorgesch. Böhmens 35, 41), *K. Maška* (Praehist. moravská v Ottově Slovníku Naučném XVII. 710).

[3]) Srv. už mé Příspěvky k anthropologii zemí českých I. (Praha 1891) 51, nebo stať »Les derniers résultats de l'archéologie préhist. en Bohême« čtenou na mezinár. anthr. sjezdu v Moskvě r. 1892 (Comptes rendus I. 83).

[4]) Pam. arch. XVIII. 631, Starožitnosti I. 2, 99 sl., 112 sl., 117, 123 sl.

[5]) Pam. XVII. 538, XVIII. 633, XIX. 588.

[6]) Výzkum str. XCIII., Pam. XVII. 538.

turu svou dále ve známou fasi lužickou, slezskou atd., až konečně oblast jejich za vlivu latènského a římského vzrostla a sesílila tak, že Slované nastoupili pouť do blízkých i vzdálených končin Evropy[1]). Odtud osídleno bylo znovu Podunají a Balkán, odtud celá polovina Germanie, odtud vyšli i lešští a ruští Slované a zaplavili po vpádu gotském východní Evropu.[2]) Podle Píče v I. a II. stol. po Kr. ještě Slovanů za Vislou nebylo, Venedi Pliniovi, Tacitovi a Ptolemaiovi nejsou Slované[3]). V té věci Šafařík a jeho následovníci jsou na omylu. — To jest obsah theorie Píčovy, jak jej můžeme z dosavadních prací a výroků skonstruovati. Uznává tedy za vlast slovanskou (odmyslíme-li »první etapu na Dunaji«) kraj na Labi a Odře mezi Sálou a Vislou a zamítá na dobro vlast za Vislou a za Karpaty.

Jak jsem pravil, shoduji se s míněním prof. Píče potud, že kulturu lužickoslezskou mám spíše za slovanskou než germanskou. A to předně z toho důvodu, že germanskou kolébkou s germanskou kulturou objevila se nám nahoře na severu oblast jiná, z níž šíření postupuje na západ, jih a východ docela ve smyslu tradic a pozdějších zpráv historických. Za druhé vidíme v Čechách, jejichž stav archaeologický a historický je nám poměrně dobře znám, že Germanům, kteří sem podle historie přišli od Rýna, může náležeti některá kultura od západu přišlá, ale nikdy ne pole popelnicová, která nemají analogií u Rýna, a která zřejmě už od řady století př. Kr. vnikají od severovýchodu do Čech a zde praobyvatele absorbují.[4]) Za třetí — ač bych si přál více určitějších dokladů — vidíme jak na severu tak u nás v Čechách kontinuitu vývinu polí popelnicových od staré fase lužické v slezskou, bylanskou, pičhořskou, a dobřichovskou až do V. stol. po Kr., kdy už nemůžeme počítati v celém téměř Zálabí s jiným lidem nežli se slovanským, nechceme-li přijíti do sporu se zdravým rozumem a s historií. Vyložil jsem už napřed, jak je protimyslné, uznávají-li někteří Němci ve východním Německu v III.—VI. stol. raději prázdnotu[5]),

[1]) Do Čech příchod kladl v r. 1893 k r. 50 př. Kr. (Výzkum str. LXIV). Ač data toho výslovně neodvolal, zdá se, že dnes od něho upustil a příchod klade do doby mnohem starší (srv. Průvodce sbírkami musea král. Českého 1896, 40 ač srv. zase Starož. I. 1, 186, 187).

[2]) Hlavně v století V. a VI. (Výzkum XCV., Pam. XVII. 536, 538.)

[3]) Pam. XVII., 365; XIX. (1901) 588; XX. (1902) 75, 76.

[4]) *Buchtela* Vorg. Böhm. 42, *Píč* Výzkum LXXXVIII., Pam. arch. XVII. 529 sl., 535; XVIII. 405.

[5]) Srv. napřed o *Eckertovu* mínění str. 433, pozn. 1. Podobně pro hiat

než osídlení slovanské, které pojednou od VI. století pokrývá nesporně celou Germanii od Sály a Labe na východ. Také převzetí hradišťné keramiky z provinciálního okruhu římského lze nejlépe vysvětliti tím, že tu Slované už od I.—II. stol. bezprostředně sousedili.[1]) A první počátky hradištné keramiky jsou u nás už v žárových polích doby římské. Kdo dále upírá pole popelnicová v Lužici a Slezsku Slovanům, je nucen vzíti jim i celý pás na východě při Visle a v záp. Haliči, ba v době římské i kraje východnější. Co zbývá pak pro Slovany? Není to absurdní, když Montelius uchýlí se k theorii[2]), podle níž Slované zde sice byli v IV. a V. stol., ale měli tak nízkou kulturu, že archaeologie nenalézá po ní památky?

Ty důvody mne vedou k tomu, abych oblast polí popelnicových vzniklou na Odře spíše přičetl Slovanům nežli Germanům, a tím také existenci Slovanů s archaeologického hlediska uznal v končinách, jež nijak z historických důvodů v době před Kr. i po něm mají se za germanské, za část Tacitovy Germanie. Povstává tím ovšem rozpor s historií a filologií, kterého nepopírám a pro něj také nevyslovuji svou thesi s určitostí, které by si leckdo přál, pro něj jsem se neodvážil připojiti západní oblast popelnicovou k zakarptské kolébce na mapě svrchu připojené, a pro něj jsem vůbec psal text historický bez ohledu na tuto archaeologickou thesi. Rozpor je dosud příliš veliký, ač zase není pochyby, že se v historii východní Germanie nalézá ledacos, co lze těžko spojiti s obvyklou thesí o germánskosti a s tím, že Slované sem přicházeli teprve od V. století. Rozebrati to a posouditi bude však na jiném místě mým úkolem.

V thesi o slovanskosti polí popelnicových na Odře s prof. Píčem tedy do valné míry souhlasím. Ale nijak nemohu souhlas dáti jeho vývodu, kterým oblast jejich ztotožňuje zároveň s kolébkou všech Slovanů. Ponechám stranou jeho hypothesi o tom, že Praslované, jako část Arijců, přišli z Asie, nesouce s sebou bronz.

---

v V.—VI. století vyslovil se na sjezdu v Lindavě r. 1899 R. Much a R. Virchow (Mitth. Anthr. Wien XXX. Sitzungsber. 62, 63; Correspondenzblatt 1900, 109 sl. Srv. Światowit III. 205, 215).

[1]) Srv. *Červinka* Morava v pravěku 312. Pro kontinuitu doby dobřichovské a hradišťní uvádí *Píč* hlavně nálezy ve vrstvách u Michle (Výzkum LXXXV. sl.).

[2]) Mitth. Anthr. Wien XXX. (1899), 62 soudí, že Slované přistěhovali se do severního Německa v letech 300—600 po Kr., kdy nálezy rázu germánského mizejí, ale měli »tak nízkou kulturu, že po ní nelze nalézti stopy.«

Je to sice také these, které dnes už skoro nikdo nezastává, ale nám nezáleží na tom, jak se tu vzali Arijové, nýbrž kde bylo prvotní sídlo Slovanů. A proti tomu, že bylo na Dunaji, měl bych vedle nahoře v I. kap. vyložených historických dokladů, tu rozhodnou archaeologickou námitku, na niž jsem už ukázal na str. 477. Přechod Slovanů od Dunaje do Lužice kolem r. 800 př. Kr. je něco, co se ani historicky ani archaeologicky nedá doložiti, neboť duch starší bronzové kultury na Dunaji a kultury lužické je i pod stejnými vlivy docela jiný, jak ještě před několika lety Píč sám dobře uznával.[1]) Ale i kdybychom tuto I. etapu dunajskou nechali stranou, kdyby prof. Píč od ní upustil, — nemohl bych uznati ani druhou část jeho hypothese, totiž kolébku na Labi a Odře ve smyslu Píčově, podle něhož ani v II. stol. po Kr. ještě vůbec nebylo Slovanů na východ od Visly a Tacitovi Venedi nebyli Slované!

Ne, to není možné, aby byla vlast Slovanů až do II. století po Kr. omezena jen na toto západní poměrně neveliké territorium. Dovedu si sice představiti, že se z něho mohli rozejíti a své historické země zaujmouti Slované pomořští, polabští, srbští, čeští a polští, jejichž sídla byla později dvakráte tak velká než-li původní, — ale nedovedu si představiti, že by se byly mohly z této kolébky osídliti během několika století 1. východní země alpské až po Italii, 2. celé Uhry, 3. veliké části Balkánu, na němž se záplava slovanská už v polovině VI. stol. dotýkala Drače a brzy na to i Soluně, a na konec 4. i celá ohromná pláň západní a střední Rusi od Visly na východ, kde již v r. 550 Prokopios zná nad Azovským mořem nesčíslné národy (ἄμετρα ἔθνη) Slovanů. A při tom uvažme, že končiny Semnonů a Lugiů, kterým bychom musili žárová pole přičísti, zůstaly Slovany naplněny!

To je důvod, pro nějž archaeologickou thesi Píčovu schváliti nemohu. Prof. Píč ji uvádí ad absurdum, když naprosto odmítá mé historické důvody, jež mluví pro zakarpatskou vlast Slovanů. Já bych se na věc díval jinak. Oblast lužická nemůže býti sice kolébkou všech Slovanů, ale může býti druhou kolébkou části jich a to Slovanů západních: Polabanů, Pomořanů, Poláků, Srbů a Čechů se Slováky. Může býti tedy ne sice z historických, ale z archaeologických důvodů p ř i p o j e n a k Zakarpatí. Jen tak možno archaeologickou thesi o slovanskosti západní oblasti spojiti s thesí o kolébce zakarpatské, pro niž zase rozhoduje celý histo-

[1]) Pam. arch. XVII. (1897) 538. Srv. citát nahoře na str. 24.

rický pravěk i pozdější vývoj Slovanů. Ovšem i tato západní kolébka vyloučila se před věky pravděpodobně z pravlasti východnější.[1]) Archaeologický rozpor mezi oblastí západní a oblastí zakarpatskou na východě, nejednotnost kulturní, která se nám tu jeví, nemůže vaditi nikomu, kdo s námi sledoval náčrtek kulturního vývoje od doby neolithické. Kdokoliv se předem domnívá, že se národní jednota musí v praehistorii vyjádřiti též jednotou kulturní a že jen z jednotné oblasti kulturní smíme souditi na prasídla určitého národa, přichází v nauku s chybným apriorním axiomem. Vývoj kultury byl, jak jsme viděli, ve velké míře nezávislý na kmenovém příslušenství a podmíněn především vlivy vyspělejších ústředí, které proudily po hlavních obchodních drahách. Na jedné takové dráze vyvinula se i u různých národů kultura příbuzná a jinde se zase jeden celek národní vyvinul kulturně různě, podléhaly-li části jeho proudům různých ústředí. A tak bylo u Slovanů, patřila-li jim pole popelnicová, jak se domnívám. Slované poskytli by nám v tom případě zřejmý ač ne jediný doklad[2]), jak jednota národní nemusí býti vyjádřena jednotou kulturní. Západní Slované rostli jinak nežli východní a nepovstali jenom jazykovou differenciací a místním oddělením, k čemuž asi mnoho přispěl cizí klín táhnoucí se po Visle,[3]) nýbrž i tím, že už odedávna aspoň od počátku I. tisíciletí př. Kr. podléhali západním vlivům kulturním, kdežto část za Vislou a za Sanem, z níž vyšli ruští a jižní Slované, byla pod vlivy ústředí jiných. Co z různých kultur na východě náleželo Slovanům, nelze ještě dnes určiti.[4]) Ale je pravděpodobno, že jim náležela domácí kultura mohylová a vedle toho i památky, které po sobě zanechali příslušníci velkých pohřebišť v Czechách, Wysocku a později v Zarubincích, Černachově a podobných.

---

[1]) Mám při tom na mysli prvotní rozložení kmenových center v árijské pravlasti v Evropě, v němž Protogallové a Protoslované sotva byli sousedy. Mezi nimi bylo původně asi prasídlo Protoitaliků, Protohellenů a Protoillyrů.

[2]) O kulturní nejednotnosti Gallů srv. *Píč* Starož. II. 1. 102, 160.

[3]) Klín tento ovšem nebránil, aby na východě Visly Slované se dostali k moři už v době Kristově (srv. str. 124, 379).

[4]) Proto jsem také nahoře (str. 24) při výkladu o kolébce na archaeologii nereagoval (spokojiv se s poznámkou, že archaeologie nemůže otázku pravlasti rozluštiti) a odložil výklad bližší do samostatné kapitoly. Nyní vidíme, proč nemůže archaeologie pověděti, kde byla kolébka Slovanů: jednotě národní neodpovídala jednota kulturní.

PŘÍDAVEK.

THEORIE O SLOVANSKÉM PŮVODU SKYTHŮ A SARMATU.

Nahoře na str. 257 a 334 při výkladu o Skythech a Sarmatech zmínil jsem se krátce o tom, jak velkou úlohu v dějinách bádání o slovanských starožitnostech měly theorie, které prohlašovaly staré Skythy nebo Sarmaty za Slovany. Byl bych však příliš vybočil z výkladu, kdybych byl chtěl na uvedených místech o tom blíže se rozhovořiti a odložil jsem to raději do zvláštního přídavku. Připojuji jej proto, že se jedná o jednu z nejdůležitějších thesí o pravěku slovanském, která vyvolala rozsáhlou literaturu v níž je mnohdy uložena největší část bádání na tomto poli. Jinde by se mi již nehodilo tento významný kus dějin slovanské historiografie předvésti.

Když počali středověcí kronikáři uvažovati o tom, kde se vzal pojednou v Evropě v VI. století po Kr. tak ohromný slovanský národ, o němž starší prameny ničeho nevěděly, tu první přirozený výsledek těch úvah byl, že Slované náhle a pozdě nepřišli, nýbrž že zde seděli už v dobách před Kristem, a druhý, že není jiného starověkým pramenům známého kmene, který by se ve východní Evropě Slovanům vyrovnal, mimo staré Skythy nebo Sarmaty. O nich jediných staré zprávy počínajíc Herodotem, Thukydidem, Skylaxem (srv. napřed str. 254) vykládají, že byli také národem nesčíslným — právě tak, jako píší o Slovanech VI. století Prokopios nebo Jordanis. Zprávy staré hovořící o asijském původu Skythů nebo Sarmatů nemohly býti svědectvím proti slovanskosti, neboť, jak jsem napřed v kapitole II. vyložil, věřilo se zprvu dlouho a všeobecně, že Slované přišli do Evropy ať už přes Balkán nebo

přes Rusko z Mesopotamie, tedy z končin staré domnělé vlasti Skythů a Sarmatů[1]) blízkých. A celá tato kombinace, založená ovšem jen na domyslu, že Slované pod nějakým jménem starověkým skryti býti musí, doznávala pak vítané podpory v řadě zpráv latinských a byzantských kronikářů, u nichž více méně zřejmě Slované, deroucí se v stol. IV.—VI. od severu na jih do říše římské, zváni byli Sarmaty nebo Skythy.[2]) Na tomto dvojím základě povstala these o Sarmatech—Slovanech a Skythech—Slovanech zejména u těch kronikářů a historiků, kteří Slovany ze Sineʿáru vyváděli do Ruska a odtud do střední Evropy, — a tato these, rozvinuvši se a zakotvivši nejvíce v stol. XVIII. a na počátku XIX., udržuje se až po dnešní den.

S označováním Slovanů za Skythy nebo Sarmaty setkáváme se tedy už v starověku a středověku. Ale zdůvodnění tohoto spojení nachází se vlastně teprve u *Martina Cromera* r. 1562, jenž, jak jsem nahoře vyložil na počátku díla svého o počátcích a dějinách Poláků kriticky zavrhl starší theorie o původu Slovanů z Dalmatů, Illyrů nebo z Vandalů a postavil proti nim theorii o původu ze Sarmatů. V tom ho ihned následovali mnozí, na př. Alex. Guagnini (1581), St. Sarnicki (1587), J. Pastorius (1641), Dubravius (1552), J. M. a Sudetis (1615), Tomáš Pešina z Čechorodu (1677), B. Balbín (1679—88), J. Curaeus (1571), B. Latomus (1610), Micraelius (1617), F. Cluver (1631), Printz von Buchau (1668) v XVIII. století Meisner (1705), Leibnitz (1710), Bangert (1727), Kulcsinius (1734), Assemannius (1750), Henselius (1754), Tredjakovskij (1758), Lomonosov (1766), Ullmann (1762), Gercken (1771), Kleczewski (1774), Pelzel (1774), Ščerbatov (1779), Anton (1783—89), Raić (1794), v XIX. století Appendini (1806), Adelung (1809), Siestřencewicz (1812), Voigt (1818), J. rytíř von Schwabenau (1819), Czajkowski (1816), Mannert (1820), Murray (1825) a jiní.[3])

---

[1]) Srv. napřed str. 222 sl., 334.

[2]) Srv. str. 255. Slované jsou patrně označeni jménem Skythů na př. v traktátu Exordia Scythica z IX.—X. století (ed. *Mommsen* MG. Auct. ant. XI. 308), srv. Cod. Laur. 29: sicque Exiti (id e. Scythi) ab nullis hominibus superati usque in praesens habitare viduntur) nebo v Chrestomathii Strabonově z X. stol. (VII. 47, VIII. 21, *Σκύθαι Σκλάβοι*), v kronice Reginonově (ad. 889: (Scythi) habundant vero tanta multitudine populorum, ut eos genitale solum non sufficiat alere) atd. O označení jménem Sarmatů srv. napřed str. 333.

[3]) *Cromer* Polonia 8, 11), *Guagnini* (Sarm. Eur. descr. 2 sl.), *Sarnicki* (Annales ed. Dlugossi H. P. II. 837—856), *Pastorius* (Florus Polon. proem.), *Dubravius* (Historia r. Boiem. str. II.), *Joh. M. a Sudetis* (De orig. Boh. G 3),

Zprvu byl zřetel obrácen jen k Sarmatům a to buď ke všem nebo k jednotlivým kmenům. Nejvíce byli slavisováni Jazygové v Uhrách a Roxolani v Rusku. Ale už v XVII. století připojeni do těchto theorií i Skythové a v XVIII.—XIX. století vůbec se slavinita Skythů dostávala v popředí, patrně z toho důvodu, že v té době pěstitelům staré slovanské historie velmi na tom záleželo prokázati existenci Slovanů co nejdále nazpět a Skythové ovládali východní Evropu už o několik století před Sarmaty. V XVIII. století slovanskost Skythů zastávali více méně Assemannius, Henselius, Tredjakovskij, Lomonosov, Kleczewski, Raić, k nimž na počátku XIX. připojili se Appendini, Schwabenau, Czajkowski, Murray, anonym v »Hesperu«, Mannert, Hammer a zejména r. 1825 pomocí strašlivých etymologií professor prešpurského lycea Řehoř Dankowský.[1]) S vážných stran byly sice podobné výmysly zamítány,[2]) ale první obrat způsobil teprve *L. G. Niebuhr* spisem »Untersuchungen über die Geschichte der Skythen, Geten und Sarmaten« (Kl. Schr., Bonn 1828), v němž předložil novou hlouběji

Pešina (Mars Morav. 21), *Balbín* (Miscellanea I. lib. 2, c. 6), *Curaeus* (Siles Ann. 8, 11, 17), *Dresserus* (Isagoges I. 457), *Cluver* (Germ. ant. 682), *Latomus* (Genealchron. Megalopol. 8), *Micraelius* (Observ. ad Helm. ed. *Westphalen* Mon. ined. r. germ. III. 1907 sl.), *Printz von Buchau* (Moscov. ortus c. I.), *Chr. Meisner* (Silesia loquens c. II.), *Leibnitz* (Brevis design. 7), *Bangert* (Orig. lubec. ed. *Westphalen* Mon. ined. rer. germ. I. 1161 sl.), *Kulcsinius* Eccl. Slav. App. 101), *Assemannius* (Kalend. eccl. I. 2, 196), *Henselius* (Synopsis univ. phil. II. ed. 408), *Tredjakovskij* (Три разсужденія srv. *Pervolf* Слав. II. 503), *Lomonosov* (Древная р. ист. srv. Pervolf Слав. II. 500), *Ullmann* (Altmähren II. 3), *Gercken* (Versuch. d. Gesch. d. Slaven 9), *Kleczewski* (Lechus 7 sl.), *Pelzel* (Kurzgef. Gesch. 18), *Ščerbatov* (Russ. Gesch. I. 125), *Anton* (Erste Linien 6 sl.), *Raić* (Ист. слав. нар. 18, 20), *Adelung* (Mithridates II. 610), *Appendini* (*Dobrovský* Slovanka II. 94), *Siestřencewicz* (Recherches str. VI. sl., 1 sl.), *Voigt* (Deutsche Gesch. Halle 1818, 67), *Schwabenau* (Ält. Slaven Hesperus 1819 č. 59), *Czajkowski* (Badania, srv. Roczn. Tow. Warsz. XI. 288), *Mannert* (Norden d. Erde 166, 172 sl), *Murray* (Zum europ. Sprachenbau I. 51, 397, II. 220, 235 sl.). Plné tituly spisů viz napřed na str. 46 sl.

[1]) Srv. jeho Fragmente zur Gesch. der Völker ungar. und slav. Zunge (Prešpurk 1825).

[2]) Z těch, kteří vystoupili proti slavisaci Skythů a Sarmatů uvádím *Ch. Jordana* (Origines Slav. 1745 I. 30), *Tatiščeva* (Ист. Росс. 1768 72). *Gebhardiho* (Allg. Gesch. str. XXIV), *Gatterera* (An Russorum 1793, 168), *Boltina* (Примѣчанія къ Щербатову 1793 11, 35), *Karamzina* (Ист. Г. Р. 1816 I. hl. 1., pozn. 43), *Dobrovského* (Gesch. böhm. Spr. 1818, 10; srv. Abh. königl. Ges. d. Wiss. 1790 I. 365). Také *Surowiecki* (Śledzenie 1824) neztotožňuje Slovanů ani se Skythy ani se Sarmaty.

zdůvodněnou theorii o mongolském původu Skythů a důvody svými tak přesvědčoval, že až do let padesátých jeho theorie ovládala. Přijali ji i nejlepší badatelé té doby: P. Šafařík, L. Georgii, A. Hansen, K. Neumann, F. Brandstätter, Boeckh k nimž se připojil z důvodů anthropologických i Chr. Baer,[1]) a ačkoliv theorie tato už v letech padesátých počala doznávati silného odporu u W. Kolstera, A. Schiefnera[2]) a K. Müllenhoffa udržela se při váze až po dnešní den. Od r. 1866 strhl ovšem *K. Müllenhoff* největší část badatelů k sobě výkladem, že staří Skythové spolu se Sarmaty byli národy původu íránského (v pojednání »Über die Herkunft und die Sprache der pontischen Skythen und Sarmaten« v zprávách berlínské akademie věd.[3]) Müllenhoff použil, výborně ve prospěch své these nejen starých zpráv historických nýbrž i zachovaných zbytků řeči Skythů a Sarmatů; méně šťastné byly jeho důvody archaeologické. Tato nová theorie došla velkého souhlasu. Mnozí ji přijímali jako věc dokázanou,[4]) jiní snažili se ji dále prohloubiti nebo zdůvodniti novými daty linguistickými nebo archaeologickými. Uvádím tu zejména znamenité studie Vsev. Millera o jazyku a původu Osetinců, příspěvky F. Justiho, F. Hommela, A. Pogodina,[5]) archaeologické a historické práce V. Stasova,

---

[1]) *Šafařík* SS. I. 304, 321; *Georgii* Europ. Russland (1845) 140; *Hansen* Osteuropa (1844) 150 sl. 178; *Neumann* Hellenen im Skythenlande (1855) 326; *Brandstätter* Scythica (1837) 81; *Boeckh* CIGr. II. (1843) Pars XI. Intr. 109 sl.; *Baer* (Recueil d'ant. de la Scythie I. Suppl. XII). Plné tituly uvedených knih srv. nahoře na str. 144 sl.

[2]) *Kolster* N. Jahrb. f. Philol. 1858 333, II. 50 (Land der Skythen bei Herodot); *Schiefner* Mélanges asiatiques 1856 II. 531 (Bull. de la cl. hist. phil. Acad. Petersb. XIII.). Na původ íránský soudili ostatně už před tím *Potocki* (Voyage dans les steps I. 129), *Zeuss* (Deutschen 285), *Lelewel* (Národy 37, 47), *Murray* (l. c. II. 223) a jiní.

[3]) Monatsber d. Akad. 1866. Otištěno v DA. III. 101 sl.

[4]) Na př. W. Tomaschek, K. Penka, C. Krauth, A. Kunik, F. Brun A. Gutschmid, Rössler, Ed. Meyer a jiní.

[5]) *Vsev. Miller* Осетинскіе этюды I.—III. (Moskva 1881—1887; vyšlo v Učených Zápiskách moskevské university); srv. i jeho „Эпиграф. слѣды иранства на югѣ Россіи“ (ЖМНП. 1886 č. 247). *F. Justi* Iranisches Namenbuch Marburg 1895, *Hommel* Hethiter und Skythen (Sitzungsber. böhm. Gess. Wiss. 1898), *Spiegel* (Ausland 1871. 721), *Pogodin* „Къ вопросу о варвар. именахъ на южнорусскихъ греч. надписахъ (Изв. отд. русс. яз. VI. 1901. 136). V nových pracích analysují se elementy íránské od neíránských. Srv. i mínění *A. Ficka* (Ehem. Spracheinheit 406), *Brugmanna* (Grundriss I., 2), *Brauna* (Разысканія I. 73), *E. Kuhna* (Kuhns Zs. 28, 214).

J. Tolstého a N. Kondakova, C. Fligiera, H. d' Arbois de Jubainville, A. Lappo-Danilevského.[1])

Ale přes to neustaly staré theorie odchylné, zejména ne ty, jež Skythy a Sarmaty slavisovaly.[2]) Předně někteří z těch, kteří jinak v otázce Skythů sledovali Niebuhra nebo Schiefnera a Müllenhoffa, přijímali aspoň Sarmaty za Slovany, tak sám Niebuhr, Šafařík (v prvé době), Georgii, Boeckh, Neumann, k nimž druží se ještě

---

[1]) *Stasov* Замѣтки о др. русской одеждѣ (ЖМНП 1882 č. 219), *Tolstoj i Kondakov* Русскія древности II. Двовности скиѳо-сарматскіе (Спб. 1889), *Fligier* Zur Skythen-Frage (Mitth. anthr. Ges. Wien 1878 VII. 344), *d' Arbois de Jubainville* Prém. habitants I. 223 sl., *Lappo-Danilevskij* Скиѳскія древности (Спб. 1887).

[2]) Z odchylných theorií (mimo slavisující) poukázal bych především na to, jak se udržuje stále theorie o původu turkotatarském. Vedle *Vocela* (Pravěk 217), *Marońského* (Zs. d. westpreuss. Gesch. Ver. X. 5), *Bunburyho* (Hist. of anc. geogr. I. 215), *Viviena de St. Martin* (Mémoire sur la géogr. anc. du Caucase 77), *Lenormanta* (Les orig. de l' hist. c. II.), *R. Müllera* (Geogr. Tafel nach Herodot 14), *Chvolsona* (Mém. Acad. Pétersb. VII. Série IX. č. 7), *V. Jurgeviče* (Зап. Odessa VII. 4 sl.) hájí ji dnes z archaeologických důvodů *P. Reinecke* (srv. literaturu napřed na str. 238 a 499), z ostatních především *Th. Miščenko* (srv. práce na str. 233 uvedené). Rozlišení turkotatarských kočovných Skythů od polousedlých árijských přijímal *Vambéry* (Türkenvolk 65) a *H. Stein* (Herodot II. 13). Za Germany prohlásil Skythy už *Halling* (Gesch d. Skythen 1833) a později *F. Bergmann* (Les Gêtes ou la filiation des Scythes aux Gêtes et des Gêtes aux Germains Strassbourg 1859 Les Scythes, les ancêtres des peuples germaniques et slaves. Colmar 1858), *J. Fressel* Die Scythen—Saken, die Urväter der Germanen. München 1886 (srv. Correspondenzblatt 1886, 63, a polemiku *Fr. Soltaua* Zur Erklärung der Sprache des Volkes des Skythen etc. Berlin 1887) a *J. Slavík* Slované a Němci. Jindř. Hradec 1903, 303. Za Litevce prohlásili staré Skythy *Kašp. Beśbardis* (Herodota Skuti. Riga 1883), *G. Krausa*, (Herkunft der Letten. Verh. Berl. 1898, 236), za Thráky *V. A. Moškov* (Скиѳи и ихъ соплеменники Ѳракійцы. Varšava 1896. Srv. Wisła. 1897. 147 sl.). Zvláštní popletené stanovisko zaujímal *Arn. Bonell* v knize »Beiträge zur Alterthumskunde Russlands.« Petersburg I. 1882, II. 1897, vykládaje Skythy z části za praotce Germanů. Slovanů, Keltů, Litevců (I. 217, 492), z části opět za Iránce (I. 485) atd. Podobné stanovisko jako Bonell má asi *A. Lefèvre* (Les origines slaves. Bull. d' anthr. Paris 1896. 352). *Hilferding* (Древн. періодъ. 235) vykládal Skythy za kočovné Indoevropany zv. Dâsâs, Tûras, proti zemědělským vlastním Arijům. Nově se spojují Skythové častěji se záhadnou vrstvou praobyvatelů Malé Asie (Hittity, Alorody). Srv. *Karolides* Die sogen. Assyro-Chaldaier und Hittiten Athen 1898 (srv. Berl. Phil. W. 1899, 1034), a *E. Berlioux* Les Chétas sont les Scythas (Lyon 1888).

J. Grimm, K. Rotteck, N. Naděždin, z novějších z části J. Pervolf.[1]) Za druhé i theorie slovanskosti Skythů (a Sarmatů) našla nové obránce v E. Eichwaldovi, F. Lindnerovi, R. Kaulfussovi, F. Bergmannovi, Fr. Šírovi, J. Żukowském a J. Cunovi.[2]) A zejména v Rusku ujala se od let padesátých řada historiků a archaeologů důkazu, že Skythové a Sarmaté byli předkové ruských Slovanů a hájí jej houževnatě po dnešní den. Patří sem ze starších Igor Klassen, B. A. Prochorov, V. V. Grigorjev, Iv. J. Zabělin[3]) a z poslední doby ještě Om. Partyckij, Dm. Ilovajskij, V. Leopardov, B. Chaněnko, V. M. Florinskij, Dm. Samokvasov.[4]) Také A. Bonell sem z části patří a ovšem i Ed. Bogusławski a Fr. Sasinek.[5])

---

[1]) l. c. *Šafařík* (Abkunft d. Slawen 87 sl. Zastává totožnost Sarmatů se Srby, starým obecným jménem Slovanů, ale Roxolany, Jazygy a Alany odděluje. Stanovisko to schválil i Palacký, ale Šafařík sám to později v Starožitnostech opustil I. 400, ač to i zde měl v původním rozvrhu), *Grimm* (Gesch. d. d. Spr. 1848 I. 120, 171), *Neumann* (Völker des südl. Russlands 1847 Leipzig 13), *Rotteck* (Allg. Gesch 1830, IV. 123), *Naděždin* (Опытъ 76), *Pervolf* (Arch. sl. Phil. VIII. 1 sl.).

[2]) *Eichwald* Alte Geographie 1838, 248, 260, 294, 404; *Lindner* Skythien 1844 str. VII., 237; *Kaulfuss* Die alten Slaven. Berlin 1842, 24 sl.; *Bergmann* (viz str. 516), *Šír* Slované germanští (Presslův Krok 1836 III. 60), *Żukowski* Die Urgesch. d. Slawen III. Progr. Akad. Gymn. Lvov 1852, 4 sl., *Cuno* Die Skythen. Berlin 1871, 223 sl. (z části).

[3]) *Klassen* Новые матеріалы для древней ист. Славянъ. Moskva 1861 III. 2 sl.; *Prochorov* Матер. по исторіи русс. одеждъ 1881, 7 (proti *Stasov*, viz napřed); *Grigorjev* О скиѳскомъ народѣ Сакахъ. Спб. 1871; *Zabělin* Ист. р. жизни I. 250; Древная Скиѳія въ своихъ могилахъ (tamže).

[4]) *Partyckij* Стар. ист. Гал. I. Lvov 1894, 246; *Ilovajskij* Разысканія о началѣ Руси. Moskva 1876, 22. Srv. Труды VIII. арх. с. IV. 137 и XI. арх. с. II. Prot. 90. Polemika na tomto sjezdě vyvolala knihu Ilovajského »Вторая дополнительная полемика по вопросамъ варягорусскому и бѣгларогуннскому (Moskva 1902), kde srv. kap. V.–VI. *Leopardov* О началѣ Славяно-Руси. Kijev 1892; *Chanėnko* Древности Приднѣпровья II. 4; *Florinskij* Первобытные Славяне. Tomsk I. 1894, 17 sl., II. 53. *Samokvasov* Труды VIII. арх. с. IV. 140 sl., Исторія русскаго права (Varšava 1884) 1 sl.

[5]) O Bonellovi srv. na str. 516 pozn. 2. *Ed. Bogusławski* Hist. Sl. I. 181, *Sasinek* Záhady I. 21.

REJSTŘÍK JMENNÝ A VĚCNÝ

K I. DÍLU SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

Abiové, Abikové 216, 256, 420
Aegejská kultura 461 sl.
Agalingus 155
Agarové 256
Agathyrsové 263, nejsou Slované 265, ale Thrákové 266, A. u Ptolemaia 419
Agavové 256
Akatirové (Akatzirové) 264
Akibové 256, 420
Aksu 162
Alani (Alauni) prvotní sídla 330, 382, u Dunaje, 330, 403, Hispanii a Africe 330, u Ptolemaia 382
Alanus Fl. 155
Alanské hory 185
Alazoni 157, 246, národnost 248
Aldeskos 178
Alexandrovo privilegium (majestát) dané Slovanům 335
Aliobrix 308, 374
Alizoni 246
Amadoci 256, 274, u Ptol. 422
Amadocké hory 183
Amadoka (osada) 370, 374, 422
Ambroni 390
Anarti 309, 390
Anartofracti 390
Androfagové 272
Anthropologie v otázce slov. prasídel 23, 506 a. starých Slovanů 80 sl.
Aorsové 331, 419
Arabské zprávy o vzezření Slovanů 97 sl.
Araros 154
Archaeologie Zakarpatí 435 sl.
Argippaiové 263, 288
Arimaspové 288
Aristeas o příchodu Skythů 222
Arsyeti (Arueti) 391
Asdrubelena 279
Asiaces (Axiaces) 162
Asiakové 331
Atmoni 299
Auchati 255, 256
Augustova (Agrippova) mapa 346, 347
Avarini 386, 388
Axiaces viz Asiaces
Azagarion 370, 374, 417
Bagosola (Bug) 158
Balava 156
Baltické moře 133, 135
Bangis 178
Bannoma 190
Barvení vlasů u národů severních 105, 265
Barsilikové 251
Bastarni 289 sl., národnost 291, jméno 292, objevení se na Dunaji 292 sl., datování příchodu do Zakarpatí 294 sl, přechod na Balkán 302, u Ptolemaia 380, v archaeologii 505
Bastarnské hory 181
Basternai pevnost 302
Baunonia 179, 190
Bersovia 21
Beskydy 395
Bessi 395
Biefi 403
Biessi 395
Biłeczská kultura 455
Bipartice Slovanů 116 sl., 510 sl.
Bipartice prařeči árijské 71
Bisseni, Besseni 396
Bodini 422
Bodua mons 279
*Bokové 389, 392, 400
Borani 388
Borusci 420
Borysthenes (řeka) 163 sl., srovnání s Berezinou 163, 261, výklad jména 30
Borysthenes (ostrov), Berezan 164
Bosporská říše, dějiny 337, dobyta od Římanů 338
Bremerova hypothese o gallskosti Zakarpatí 315
Britolagové 308, 309, 423
Bronzová doba v Zakarpatí 474
Brun, spisy o Skythii 145
Brutos (Prut) 154
Buces viz Buges
Budini 275 sl., sídla 278 sl., výklad

jména 283 sl., 285, národnost 280, φθειροτραγέοντες 281, vzezření 282, u Ptolemaia 422
Budinské hory 183, 276
Budy 284
Bug, jméno 158
Buges (Buces, Bykos) 29, 159, 261
Bulani 387
Bukovina, výklad jména 299
Burgioni 390
Burgodiones (Burgundi) 387
Buridavensii 403
Burové 403
Burvista 337
Bustricius 21
Byke (záliv) 159
Bykos viz Buges
Chazaři nejsou Agathyrsi 264
Chesinos 175
Chorvati, původ jména 300, 428
Chronos, Chronius, Cornus 175
Chunové (Hunové) 421
Chyzzini, Kycini, — Chyžané 284
Chyžané — Chyzzini 284
Cimmerii viz Kimmeriové
Cobotes 396, 403
Cornus viz Chronos
Cotini, Cotni, Κῶγνοι 309, 402
Cromer o původu Slovanů 47
Cumeri 218
Cylipenský záliv 179
Čech, tradice o Čechu 8
Černá (Tsierna) řeka 21, 155
Čuď, výklad jména a poměr k jménu Skyth 259
Dákie římské a Dol. Moesie hranice 340, 373
Dákové, význam jména v době císařské 412
Danaster (Dněstr) jméno 156
Danapris, výklad jména 163
Dareiovo tažení proti Skythům 229
Diafragma 345
Diluviální doba v Zakarpatí 436
Diofantovo psefisma 323, Diofantovy boje se Skythy a Sarmaty 323
Dlouholebost 82, dlouholebé plémě 84, dlouholebost Slovanů 86, 92
Dnba (Dunaj) 525
Dněpr (Danapris, Borysthenes) 163 sl.
Dněstr (Tyras, Danaster) 155 sl.
Don (Tanais) 171
Don, dan oset., jako názvoslovný element 20
Drilgisa 414
Dunaj, význam jména pro kolébku Slovanů 17, tvary a výklad jména 19, 301, známosti starých o toku 153, přítoky 154, kdy se stal hranicí říše Římské 338
Edové (skythský kmen) 256
Elixoia 179
Eneolithická doba 474
Eneti (Heneti) viz Veneti
Erakton 308, 371, 374
Eratosthenes a jeho měření země 344
Eridanos 176
Eurové viz Neurové 266, 267
Europaeus, theorie o finskosti kurhanového lidu v Rusi 101
Exomaté viz Jazamaté
Exampaios 157
Exobygité 159, 421
Finové, domnělí předchůdci Slovanů v záp. Rusi 101, 102, F. u Ptolemaia 28
Flautasis (Flutausis) 155
Frugundioni 386, 388
Ftheirofagové 282
Gabiové 256
Galac – Galaté 310
Galaté psefismatu Protogenova 293, 304, 306
Galaktofagové 216, 256
Galindi, Galindie 397
Gallů pohyb na východ 310, 313, 314; G. v Zakarpatí 303 sl.
Gelani 287
Geloni 285 sl., u Ptolemaia 419
Gelonos město 286 sl.
Geografie řecká před dobou Ptolemaiovou 343 sl.
Gerasus (Hierasos) 155
Germanský typ 83, germanské plemeno 84, první vpád G. 289, jméno G. kdy vešlo v známost 307, Germanů kolébka 504
Gerrhos 168, 169
Gerrhové 170
Getové 318 sl.
Getů pustina 319
Gevini 422
Gimmirrai — Kimmeriové 220, 225
Goljaď 397
Gotové (u Ptolemaia) 383, G. jako příčina markomanských válek 403 G. panství nad Slovany 384
Graecosarmati 248
Granuas (Hron) 21
Guthalus (Guttalus) 174
Gythoni 383 (viz Gotové)
Halani viz Alani
Halič — Galaté 310
Halizoni 249
Hallstattská kultura v Zakarpatí 482 sl.
Hamaxobii 382
Hamaxoikové 256, 382
Harfada — Karpates 297, 428
Harpiové 424, 429
Helis osada 373

Heneti viz Veneti — Slované 52
Herodot, literatura 233, jeho význam 137, o příchodu Skythů 222, o Skythii a skytském tetragonu 233 sl., o kmenech v Skythii 244 sl.
Hierasos 154
Hipparchos 346
Hippemolgové 215 256
Hippopodi 216, 256, 419
Hory Karpatské 180, Sarmatské 181, Bastarnské 181, Serrorum montes 181, makrokremnské 181, Luna 182, Tatry 182, Peuké 183, Amadocké 183, Budinské 183, Venedské 184, Alanské 185, Ripajské 186, Hyperborejské 186
Hroby skříňkové 445, 448, kurhany 446, 492, žárové (popelnicová pole) 475 sl. tripolské 455, skythské 496, latènské 487, římské 502
Hypakyris 168 sl., 170, 420
Hypanis 157
Hyperborejské hory 186
Hyperboreové 216 sl.
Hyrgis (Syrgis) 172
Idrové 420
Igillos (Igila) 400
Igyllioni 400
Iljurci Letopisu Kijevského 39
Index lebečný 82
Indi (Vindi) 14, 194, 195, 379
Isepos (kmen skythský) 256
Issedoni 263, 288
Istros, Ister, jméno Dunaje 19
Iximati viz Jazamati
Jantar, obchod starý 177, 192 sl., 379
Jasové — Alani 330
Jazamati (Jaxamati, Iximati, Jazabati) 331
Jazygové u Ptolemaia 381
Jazygové 326, 327, na Dunaji 328, v Uhrách 328
Jednota slavogermanská 76, slavoíránská 76, slavolitevská 77, j. jazyka slovanského, staré theorie 57
Jordan o původu Slovanů 53
Jyrkové 263, 288
Kallipidi 216, ztotožnění s Eforovými Karpidy 247
Karambykas 178
Karboni 419
Kareoti 419
Karioni 419, 420
Kariskos 283
Karkine, Karkinitis 169
Karodunon 308, 316, 371, 374
Karpaty 180, význam pro šíření Slovanů 13, 26
Karpaty kolébkou Germanů 298
Karpaty-Harfada-Chorvaty 181, 297 sl., 428, jiné výklady jména 427
Karpiani, Karpové 424, dějiny 425 sl., národnost 427
Karpidové Eforovi 247, 425
Karpis 181
Karpodakové 426
Katiarové 255
Katzirové viz Akatzirové 264
Keltike, starý význam 291, 304, 307
Keltoslovanská rasa (theorie) 84
Keltoskythové 310
Keltové, širší význam jména 307
Keltské jezero 309
Keramika pásková 440, nordická 440, šňůrová 440, terramarní 454, tripolská 457, bílečzská 459, aegejská 462, polí popelnicových 479, skythská 495, 499
Kimmeriové 217 sl., sídla 218, hypothesy o národnosti 219, 228, ústup před Skythy 227, Kymri-Kimmerii 219
Klepidava 371, 374
Kodanský záliv 179
Komplexe Slovanů, 90, 96, 104 sl., komplexe umělá 105
Koralli 331
Kostoboci 400 sl., sídla 404, národnost 405 sl., tvar jména 405 sl., analogie slovanské 407 sl., vpád na Balkán 415
Kotini 309, 402 sl.
Kozonohý kmen 288
Kraniologie Slovanů 85, 88, 92
Krantzova theorie o Vandalech-Slovanech 45
Krátkolebost 82, krátkolebé plémě 84, krátkolebost Slovanů 88
Krobyzi (Crobiggi) 331
Kultura nordická 440, dolmenů 440, keramiky šňůrové 440, páskové 440, bílečzská (wasylkowská) 459, tripolská 457, terramarní 454, aegejská 462, skythská 495 sl., polí popelnicových 479, latènská 487, římská 501
Kurhany v Zakarpatí 446, skythské 496 sl.
Kycini (Chyzzini) – Chyžané 284
Kymrická rasa 84
Laistrygoni 216
Lanus 155
Latènská kultura v Zakarpatí 487
Latris 179
Lautverschiebung, datování 297, 313
Lech, tradice o L. 8
Leinon 370, 374

Lemanus Fl. 155
Letopis kijevský o kolébce Slovanů 5, o původu Slovanů z potomstva Noachova 38, o povstání letopisu 38
Limnaiové 256
Litevci mezi Slovany a Finy 29
Luna les 182
Lupa 410
Lutici (Velti) 418
Lutta 175, 178
Lykos 172
Macrocremni montes 181
Maiotové 256
Maitonion 371, 374
Majestát Alexandrův 335
Mapy starověké a středověké 143, mapa Agrippova (Augustova) 346, 347
Marinos z Tyru 348
Markomannské války, příčina jich 403
Matoas, jméno Dunaje 19, 153, 256
Matyketové 256
Melanchlainové 272, u Ptolemaia 419
Mentonomon 179, 190
Metropolis 370, 374
Metuonis 179, 190
Miesiecznyk (miesięcnice) tradice 270
Mince římské v Zakarpatí 141, 503
Mithradates Eupator 336, literatura jeho výbojů 337
Mixelleni 248, 306
Mlava 525
Moesie, provincie, vznik 339, 340, hranice 340
Moře Baltické a jeho názvy (sarmatské, skythské, severní, varjažské, temné atd.) 133 sl
Myrgetové 256, 320
Naparis 154, 163
Nápis psef. Protogenova 306, Ti. Plautia Silvana 329
Nar-, jména odvozená od tohoto kmene 269
Narci (Norci) letopisu 6, 39
Národnosti slov. pojem 63
Naskové 420
Natoporus 410
Nauarové (viz Neurové) 266, 421
Neolith ve střední Evropě 438, v Zakarpatí 442 sl.
Ner-, jména odvozená od tohoto kmene 269
Neuris země 266 sl.
Neurové, sídla 266; jsou Slované 268, výklad jména 269, tradice o proměnách ve vlky 270, tradice o stěhování 270 sl., 295 sl., při výpravě Dareiově 230, u Ptolemaia viz Nauarové
Neuruiani 266, 268
Niosson 371, 374
Nomenklatura geografická v otázce prasídel slovanských 22
Nordická kultura neolithická 440, bronzová 472, 504
Noviodunon 308
Nur, Nurec a pod. jmén poměr k jménu Neurů 268 sl.
Nurská země 269
* Nuracus Fl. 161, 267
Nusacus Fl. 161, 267
Oaros 172
Obchodní cesty staré do vnitra Skythie 165, 173
Objemu zemského, měření 357
Ofloni 420
Olbia, založení 226, pozdější historie 305, 319, 337, poloha 370
Ombroni 309, 390
Ordessos 154
Osi (Osones) 403
Osiové 419
Osylové 420
Ostsee, původ jména 133, 134
Pagyrité 420
Paleolithická doba v Zakarpatí 436
Pantikapes 168, 178
Paralati 255
Parapanisus 178
Pasiakos 162
Pathissus 21
Pelso (Pelsois) 21
Pelva 21
Pěna 171, 394, 526
Pěniny 394
Peuke (Peukinské hory) 182
Peukini 299, u Ptolemaia 380
Piengité 171, 393
Pieporus 410
Piroboridava 372, 374
Pole popelnicová v Zakarpatí, jejich vznik 476, rozšíření 479 sl., příslušnost 505 sl.
Porata (Prut) 154
Poseidonios z Apameje 346
Pouště na severu Skythie 29, 263
Privilegium Alexandrovo 335
Protogenovo psefisma 293, datování 304, výtah textu 306
Prut (Porata, Pyretos) 154
Přechodní doba (archeol.) v Zakarpatí 454
Ptolemaios 347 sl., význam jeho 140, jeho předchůdci 343 sl., spisy 347, literatura 348, mapy Ptolemaiovy 350, rekonstruované mapy Sarmatie 348, rukopisy 362, methoda Ptolemaiovy práce 349, 354, 358, cena její 352 sl. možnost rekon-

strukce 355 sl., 361, pokusy dosavadní 356 sl., text popisu Sarmatie 362, Dolní Moesie 371, výklad národopisný 374 sl., závěr 430
Pyretos (Prut) 154
Pytheas 344
Radimičů a Vjatičů stěhování, výklad Zabělinův 272
Raugis 178
Raunonia 190
Retzius, systém plemen 80
Reukanalové (Reuxinalové) 328, 401, 421
Rha (Rhos) 172
Rhode 162, 163
Rhos (Rha) 173
Ripajské hory 186
Rita 156
Roboskové 420
Roxolani 328, na Dunaji 329, u Ptolemaia 381
Rudon 175
Rusá komplexe Slovanů 97
Rus, tradice o R. 8
Řecká kultura v Zakarpatí
Řeči slovanské původ 65 sl., 78, theorie odvětvovací (rodokmenové) řečí árijských 69, theorie periferního šíření 73
Řím v Zakarpatí 338 sl., 340
Římská kultura v Zakarpatí 501 sl.
Římanů boje se Sarmaty, Daky a Bastarny 338 sl.
Sabituus 412
Saboci 392
Sadagariové 421
Sagaris 162, 163
Saiové, národnost 324
Sakláb 37
Salové 419
Samojedi Androfagové? 274
Sarbakon 370, 374
Sargatiové 420, 421
Sarmaté, jméno 321, doba příchodu 322 sl., postup kmenů 326, S. království 327, příchod k Dunaji 327 sl., 338, S. liberi, vagi, Arcaragantes, servi, Limigantes 328, — Sarmaté — Slované? 333, S. — Iránci 334 historie theorií o příslušnosti Sarmatů 512 sl.
Sarmatie, pojem a hranice 132, sarmatské moře 133, jméno 333, Ptolemaiova 342 sl., text popisu 362 sl.
Sarmatské hory 181
Saron 370, 374
Sauromaté viz Sarmaté (u Herodota 243)
Savarové 420
Sěverjané u Ptolemaia 421
Saudaraté, výklad jména 275, S. na dekretu Protogenově 306
Saurica 421
Sellianus fl. 161, 171
Sereth 154
Serimon 370, 374
Serrorum montes 181
Siagathurgové 264
Sidoni 299
Sigynnové 238
Sindové (Sindike) 256
Sirakové 331
Skirové 293, 302, na dekretu Protogenově 306
Skolotové 223
Skythie pojem a hranice 132, 232
Skythské moře 133, historický vývoj poznání Skythie 136 sl., staré spisy o Skythii 137, nová literatura 144 sl., fysikální ráz Skythie (klima, flora, fauna) 150, vodopis 152 pouště na severu 29, 263, stará S. 232, Herodotův s. tetragon 233, Malá S. 236, horopis S. 179 sl.
Skythové, jméno 223, příchod 221 sl., S. v Evropě před X. stol. 226, význam příchodu pro Slovany 229, výprava Dareiova 229, Skythi-Goti 243, 255, S.-Slované 255, S. v Uhrách 238, Skythové v Kijevsku 241, pozdější význam pojmu Skythie 132, 232. historie theorií o původů Skythů 512 sl.
Skythské mohyly 171, 242, 495 sl.
Skythské obyčeje 243, vzezření 258
Skythské vozy 243, kočovný byt 243, 253, kraniologie 259
Skythští kmenové 249 sl., S. rolníci a oráči 249, 250, S. kočovní 250, S. královští 251, sousedé S. 262 sl., S. vlastní a nevlastní 252 sl., národnost Skythů vlastních 257, nevlastních (rolnických) 259, Sk. Slované? 257 sl., pozdější význam jména Skythů 254, zánik S. 332, přechod S. do Dobrudže 326
Skythotaurové 220
Slované, prvotní kolébka 3 sl., na Dunaji 7, v Zakarpatí 24, vymezení hranice 25 sl., ráz půdy 30, hist. původ 34 sl., theorie illyrskobalkánská 41 sl. 59, sarmatská 43 sl., v kronikách orientálních 37, staré theorie jazykové 58 sl., bipartice Slovanů 52, theorie o finském nebo mongol. původu 62, slovan. prařeči původ 65 sl., 78, doba odloučení Slovanů od Arijů a Litevců 79,

původ tělesný 80 sl., kraniologie 85, 88, 92, komplexe 90 sl., prvotní differenciace jazyková 111 sl., domnělá jednota prařeči 112, směry šíření 122 sl., Slované u Ptolemaia 431 Slované v archaeologii 470, 507 sl.
Stavani 398
Stepi ruské hranice 241
Stojanovićova theorie o povstání jazyků slovanských 113
Stupně zeměpisné délky 357
Sturnové 420
Sudavia 397
Sudeni (Sudi) 397
Sulani (Suloni) 386
Suobeni 398
Surowiecki o anthropol. původu evropských kmenů 81
Syrgis (Hyrgis) 172
Syrmaté 322
Ščud, Štud 259
Tagrové 182, 424
Tagori 424
Tamasidava 372, 374
Tanais 171
Tanaiti 420
Tarscana 414
Tatry 182, 424
Taurové 220
Tauroskythové 220, 421
Temné moře 134
Terramarní kultura 454
Teuke viz Peuke
Teuriskové 309
Thisamaté na dekretu Protogenově 306, národnost 324
Thyssagetové 263, 278, 288
Tiarantos 154
Tiatus 414
Tolistobogové 393
Torekkadové 421
Tradice o bratřích Čechu, Lechu, Rusu 7, o starobylosti Slovanů v Illyrii 10
Trajanovy valy 501
Transmontani 402, 416
Traspiové 255
Trausové 265
Trerové — Kimmeriové 220, 225
Tripartice Slovanů 119, 121
Tripolská kultura 455
Trullos (Turlos) 156
Turlos (Trullos) 156
Turuntes 175
Tyle (Tylis), stát thrácký 311
Typ lebečný u Germanů 83, u Slovanů 85, 88, 92, 104, proměna typu 100
Tyrageti 256, 320, 423
Tyras (Tyris, Tyres) 155

Uherské vlivy archaeologické v Zakarpatí 477, 481
Urgové 326
Urugundi 388
Vagosola (Bug) 158
Vagus (Bug) 158
Vannoma viz Bannoma
Vandali — Slované 45
Varjažské moře 134
Varini 387
Wasyłkowská kultura 459
Veltové 417
Vend — Vind (Vened), původní tvar 196, 198, původ jména 198 sl., 201, Vendi — Vjatiči, Anti 202, Budini 191, 285, Venedi, theorie že nejsou Slované 196 sl. 508, první zprávy o V. 187, u Ptolemaia 376
Venedské hory 184 377
Venedský záliv 179, 378
Veneti (Eneti) adriatičtí 191. 192, jsou-li Slované 52
Vibantavarion 308, 371, 374
Vibioni 420
Visla, staré tvary jmen 173, tok 173, původ jména 27, 315
Vlaši Kijevského letopisu 16, 317, 506
Vlkodlaci v tradici Neurů 270
Volha 172
Volkové Tektosagové 309. 312
Volk — *Walh — Vlachъ 311
Voloky, zprávy staré 165
Voloti 419
Volusianův peníz 188
Vodini 191, 285
Vurgundaib 388, 389

Zaboci 392
Zagarové 417
Zaguri 393
Zachlumci 392
Zargidava 272, 374
Zeruiani geografa bavorského 15
Ziais 413
Zmijové valy 295
Zopyrion obléhá Olbii 305, 319
Zvoncovité poháry 440, hroby 492.

Opravy a doplňky

k I. dílu Slovanských Starožitností.

Na str. III. předmluvy, ř. 9 shora čti: 65. místo 75.
» » 8, ř. 15 sdola čti: lechům.
» » 9, ř. 15 sdola připoj: Pam. XX. 74, a *Iv. Ružić* (Stara i nova postojbina Hrvata. Zagreb 1903).
» » 17, připoj: Dunavec přítok Serethu v Bukovině.
» » 17, ř. 16 shora čti: potok místo rybník.
» » 20 připoj, že jméno *Danuvius*, *Danovius* objevuje se na nápisech: CIL. III. 3581, 3676, 5755, Arch. Ep. M. VIII. 2, *Danovius* CIL. III. 4544, 10263, 10395, 13813 d.
» » 23 k pozn. 2 připoj, že nově na základě anthrop. hledá kolébku *L. Šnajdr.* Srv. o tom str. 506.
» » 24, ř. 2 sdola čti 153 místo 163.
» » 27, ř. 1 a 2 čti: v stol. IV. snad až v III.
» » 27, ř. 14 shora čti: Jordana III. 17; V., 31. místo 9, 5.
» » 27, ř. 1 sdola před slova »O jiných« připoj: srv. výklady prof. *J. Rozwadowského* v Almae m. Jagell. etc. Lvov 1900, 107.
» » 29 k pozn. 3 připoj: *Desna* říčka na Moravě, a jiná v Uhrách. *Desnicza* přítok Wisłoky v Haliči.
» » 30, ř. 4—17 shora vynech, vzhledem k výkladu podanému dále na str. 248, 260 pozn. 2.
» » 47, ř. 9 sdola čti krakovského biskupa místo hnězdenského arcibiskupa.
» » 48, ř. 12 vlož, že také *Daniel Adam z Veleslavína* r. 1585 v předmluvě ku kronice Sylviově odváděl Slovany ze Sarmatie.
» » 78, ř. 13 sdola vlož, že litvoslovanskou jednotu zavrhoval i *Miklosich* (Vergl. Gramm. I. 266).
» » 78, ř. 4 sdola čti χαλκός místo χάλκος.
» » 87, ř. 16 připoj mezi nové zastance původní dolichocefalie slovanské i *A. Nyström*a (Arch. f. Anthr. XXVII. 330).
» » 94, ř. 10 připoj, že podle zkoumání *Leona Rutkowského* (Materyały V. 25) všechny zachovalé lebky (11) ze slov. kurhanů v kraji plońském byly silně dolichocefalní se stř. indexem 71·86, a v ná-

lezech *sl. Melnikové* ve Volyni v kraji Lučanů bylo 66·5% dolichocefalů (Труды XI. арх. с. I. 479), v nálezech prof. *Antoniviče* v západní Volyni 25% dolich. a 65% mesocefalů (tamže I. 134).

Na str. 102, ř. 5 sdola připoj, že k theorii Baudouinově připojil se i *Stan. Dobrzycki* výkladem, že polské mazurování povstalo vlivem úlomku Finů, který se dostal mezi Poláky (O tak zw. mazurowaniu w języku polskim. Rozpr. Akad. Krak. 1900).

» » 103, připoj k pozn. 1., že nově i *A. Nyström* (Arch. f. Anthr. XVII. 1902) dokazuje, že proměna podobná státi se musila i ve Švédsku, a že i *Ad. Bloch* v Paříži dokazuje proměnu prvotní dolichocefalie slovanské v brachycefalii (De la transformation d'une race dolichocéphale en une race brachycéphale et vice-versa. Bulletins d'anthr. Paris 1901, 73).

» » 111, str. 9 sdola čti: počátku místo průběhu.

» » 113 připoj k pozn. 1., že podle Dobrovského individualisace slov. jazyků na př. češtiny hotova byla už v polovině I. tisíciletí po Kr. (Gesch. d. böhm. Spr. 53).

» » 136, ř. 16 sdola čti: v VI. nebo VII. stol. místo r. 655.

» » 138, ř. 12 shora čti: Diofantos místo Diofantes.

» » 154, ř. 16 sdola čti: hranici Dákie a Dolní Moesie.

» » 156, k pozn. 1. připoj: Goeje čte však nově *Dnba* — Dunaj a *Mlava* — Morava (?). Srv. *Westberg* Ibrâhîm's Reisebericht 131.

» » 156 k pozn. 2 připoj, že nově rozkládá A. Pogodin jméno Danaster v dana — ster a vykládá ze sarm.: řeka Styr (slov. *Стырь) Изв. отд. р. яз. VII. 4. 353.

» » 176, ř. 9 sdola čti: 1899, 1503 místo 1900, 163.

» » 182, ř. 8 sdola čti: v letop. Kosmově I. 33, II. 37.

» » 193 připoj, že podle *Ohnefalsche-Richtera* je sice jantar mykénský ze severu ale ne aegyptský z hrobů V. dynastie (Verh. berl. 1899, 395).

» » 195, ř. 9 sdola doplň: Mon. Ancyranum c. 31.

» » 196 do pozn. 3. připoj, že proti slovanskosti zakarpatských Venedů vystupuje dnes zejména prof. *Píč* (Pam. arch. XIX. 588, XX. 74)

» » 199, ř. 10 sdola připoj: *Οὐενετιδιος* (CIAtt. III. 1429).

» » 200 ř. 1 sdola čti: podle níž *levou* část.

» » 202 připoj do pozn. 3.: Podobně vykládá nově *F. Lorentz* (Arch. sl. Phil. 1902, 72).

» » 202, ř. 20 čti VI. st. místo IV.

» » 219, ř. 13 sdola citát z Festa Aviena dostal se do textu omylem, dlužno jej vypustiti.

» » 223, připoj do pozn. 4: *Svistun* (Сборникъ Lvov 1901, 238), *Brandenburg* (Труды XI. ар. с. I. 166), *kr. Bobrinskij* Курганы у м. Смѣлы II. str. XVI. (do VII.—VI. stol.).

» » 229, ř. 4 sdola čti: 513—2.

» » 230, připoj do liter tury poznámky 2. ještě: *Mair G.* Der Feldzug des Dareios gegen die Skythen. Gymn. Progr. Saaz 1886.

» » 233, připoj do poznámky 1. ještě dílo *Markevičovo* »Къ вопросу

о народахъ живших въ древнее время въ Черноморьѣ. (Труды IX. арх. с. I. 278). Nemohl jsem se však práce té nikterak dodělati.

Na str. 235, připoj k poznámce 1.: Teprve po vytištění 17. archu dostal se mi do ruky XIII. díl Drevností rus. arch. obščestva v Moskvě z r. 1889, v němž ve svazku 1., str. 179 *P. Krečetov* vykládá pod titulem »Границы и очертанія Геродотовой Скиѳіи« znovu podrobně svoji představu o Herodotově Skythii a připojuje k tomu obraz v celku stejný s tím, jejž jsem svrchu reprodukoval.

» » 238 do pozn 1. připoj ještě Reineckovu stať »Die skyth. Alterthümer im mittleren Europa.« (Zs. f. Ethnol. 1896, 1—43).

» » 247, do pozn 1. připoj, že proti ztotožnění Kallipidů vyslovil se *Latyšev* (Извѣд. объ ист. Ольвіи 17), *Boeckh* (CIGr. II. 81), *Miščenko* (Кіев. Стар. 1884, V. 64).

» » 255, ř. 30 sdola připoj: Strabon II. 5, 7 *Ῥωξολανοὶ ὕστατοι τῶν Σκυθῶν.*

» » 256, ř. 9 sdola za slova Stef. Byz. připoj: a Eustathia Komm. k Dion. 163.

» » 264, ř. 11 sdola připoj: Tak i Amm. Marc. XXII. 8, 31.

» » 269 nahoře připoj: Nurča jméno rybníka odlévajícího se v potok Krupinac v Chorvatsku.

» » 269, ř. 3 sdola připoj: *J. Bremer* (Ethnogr. 48) spojuje je s Noriky.

» » 283, ř. 1. sdola připoj: V nově vydaném slovníku *N. Tupikova* »Словарь древнерусскихъ личныхъ собственныхъ именъ« (Спб. 1903) nalézá se (str. 67) několikráte jméno Будай, Будавъ, častěji Будило, dvakráte Будинъ (z XVI. a XVII. stol.), Вудъ, Буды, Будный. U *Dammrotka* (Die älteren Ortsnamen Schlesiens. Beuthen 1896) uvedena z XIII. stol. jména Budek, Budis, Bodo (str. 205, 207).

» » 367, ř. 5 sdola čti: *Σαβόκοι.*

» » 394, ř. 20 shora připoj: Pěna (Peene), tekoucí do Baltického moře proti Usedomu v zemi Luticů.

» » 399, ř. 11 sdola k citátu z Lomonosova připoj: podle Pervolfa Славяне II. 502.

» » 407, ř. 14 shora připoj: Kostelina přítok Krapiny v Chorvatsku.

» » 437 v pozn. 1 dlužno uvésti statě Chamiecovy, o nichž srv. následující doplněk.

» » 447 v pozn. 1 zmiňuji se o Chamiecově důležité práci »Wśród stepów i jarów« vyšlé v Bibl. Warsz. r. 1900. Dodávám však, že se práce ta neomezuje na stať uveřejněnou r. 1900, nýbrž že ji v Bibliotéce Warszawské předcházela pod tím titulem řada článků, jež jsem bohužel dostal do rukou v poslední chvíli, když už skoro celá kapitola XI. Starožitností byla vytištěna, a to v ročn. 1894, seš. 640 stať o zemi kijevské, seš. 647 o nejstarších sídlištích z doby kamenné a hradištích v Kijevsku, 1895 seš. 653 a 654 o kurhanech; 1896 v seš. 666 vrací se znovu k sídlištím z doby palaeolithické a neolithické a ke kurhanům, při čemž úvaha o skrčené poloze koster a o kanibalismu v staré jižní Rusi.

Obsah II. svazku Slovanských Starožitností.

Strana

Kap. VI. Počátky historie a příchod Skythů.

Úvod. — Doba nejstarší. — Národové mythičtí. Hyperboreové. — Kimmeriové. — Příchod Skythů z Asie. — Nové seskupení národů. — Výprava Dareiova. 215

Kap. VII. Skythové a jejich sousedé za doby Herodotovy.

Skythie Herodotova. — Rozsah a hranice skythského osídlení. — Kmenové ve Skythii sedící (Kallipidi, Alazoni, Skythové rolníci, Skythové nomadi a Skythové královští). — Význam pojmu »Skythové« u Herodota a v pozdějších pramenech. — Skythové-Slované? — Sousedé Skythů: Agathyrsové,Neurové, Androfagové, Melanchlainové, Budini, Geloni a sousedé východní. 232

Kap. VIII. První vpád Germanů. Gallové v Zakarpatí.

Vpád německých Bastarnů do území zakarpatských Slovanů. — Jeho směr, postup a vročení. — Theorie Braunova. — Význam Bastarnů pro dějiny slovanské. — Skirové. — Gallové v Karpatech a v Zakarpatí. — Psefisma Protogenovo. — Gallská nomenklatura a kmenové. — Odkud a kdy přišli Gallové? — Kmen Volků. — Domněnka Bremerova. — Vlaši Kijevského Letopisu. — Přechod Getů z Thrakie za Dunaj. . . 289

Kap. IX. Sarmaté a Řím.

Příchod Sarmatů. — Jeho postup a vročení. — Sarmatští kmenové: Thisamaté, Saudaraté, Jazygové, Roxolani a Alani. — Zánik Skythů a vývoj jména Sarmatie. — Theorie o původu slovanském. — Politický vývoj pontských krajů od doby Alexandrovy a vzniku říše Bosporské. — Mithradates Eupator. — Příchod Římanů. — Jak zasáhl Řím do Zakarpatí. 321

Kap. X. Ptolemaiova Sarmatie.

Strana

Stará geografie před Ptolemaiem. — Marinos z Tyru. — Ptolemaios. — Cena jeho zeměpisu. — Možnost rekonstrukcí. — Text popisu Sarmatie. — Výklad topografický a národopisný. — Závěr. 342

Kap. XI. Archaeologický vývoj Zakarpatí od neolithu po dobu římskou.

Úvod. — Stopy člověka diluviálního. — I. Středoevropský neolith, jeho hlavní fase vývoje a oblasti. — Neolith Zakarpatí. Sídliště a hroby. Kultura domácí a cizí. — Vlivy západní, severní a jižní. — Doba přechodní. — Kultury bileczská a tripolská. — Původ a datování. — Hypothesy ethnologické. Theorie Kossinnova. — II. Doba kovová v Zakarpatí. — Pole popelnicová. Jejich vznik, rozšíření a příslušnost. Fase starší a mladší. — Oblast hrobů skříňkových na Visle. — Oblast východní. — Vlivy skythské a řecké. — Vliv kultury římské. — Ethnologický závěr. Theorie Píčova. 435

Přídavek.

Theorie o slovanském původu Skythů a Sarmatů. 512

Rejstřík jmenný a věcný. 518
Opravy a doplňky. 524
Obsah. 527

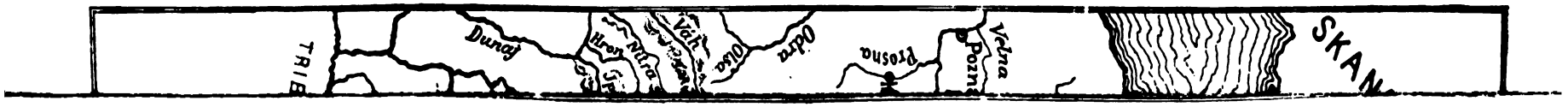
TRIB
Dunaj
Hron
Nitra
Váh
Oder
Odra
Prosna
Pozn
Vetna
SKAN